A PROCURA DA EQUIDADE.

As mulleres galegas no limiar de 2020

Capítulo 1 MARCO NORMATIVO E CONTEXTO SOCIAL 8
1.1 O marco legal da non discriminación por razón de xénero 9
1.2. Da conciliación da vida privada, familiar e laboral á corresponsabilidade 12
1.3. Igualdade e convivencia no eido laboral: a prohibición do acoso por razón de xénero 15
1.4. A socialización da violencia sobre as mulleres: a protección da vítima de violencia de xénero 18
1.5. A socialización da violencia sobre as mulleres: a protección da vítima de violencia de xénero 21
Capítulo 2 . CONTEXTO DEMOGRÁFICO 22
2.1 Poboación e estrutura 23
2.2 Evolución recente da poboación (2007-2018) 27
2.3 Pirámide e proxeccións de poboación (2017-2033) 29
2.4 Movemento natural da poboación 33
2.5 Movementos migratorios 39
2.5.1 Movementos migratorios ao estranxeiro 46
2.6 Outros indicadores demográficos: Índices de dependencia e envellecemento da poboación 51
2.7 Mulleres e a sustentabilidade social do entorno rural. 54
2.7.1 Poboación no entorno rural 56
2.7.2 Migracións 62
2.8 Conclusións do Capítulo 2 67
Capítulo 3 . EDUCACIÓN E FORMACIÓN 69
3.1. Educación para a igualdade 70
3.2. A situación das mulleres na educación obrigatoria e post-obrigatoria 73
3.3. As mulleres no alumnado universitario 79
3.4. As mulleres na Universidade e na investigación 82
3.5. Conclusións do Capítulo 3 88
Capítulo 4 . EMPREGO, MERCADO E CONDICIÓNS DE TRABALLO 90
4.1 Características xerais do emprego das mulleres 91
4.1.1 Evolución xeral 91
4.1.2 Características persoais: idade e formación 93
4.1.3 Distribución por sector económico e ocupación 96

4.1.4 Tipo de xornada 99
4.2. As traballadoras por conta allea 102
4.2.1 Evolución xeral 102
4.2.2 Características persoais: idade 103
4.2.3 Distribución por sector económico, ocupación e tipo de empregador 104
4.2.4 Tipo de xornada e tipo de contrato 110
4.3 Acceso ao emprego: a contratación das traballadoras galegas 114
4.4 Mobilidade xeográfica 119
4.5. O emprego feminino por conta propia 120
4.5.1 Evolución xeral 120
4.5.2 Características persoais: idade 121
4.5.3 Distribución por sector económico e situación profesional 121
4.5.4 Tipo de xornada 124
4.6 As traballadoras en alta laboral 125
4.6.1 Distribución por organismo 125
4.6.2 Distribución por réxime de cotización 127
4.7. As condicións de traballo das mulleres 128
4.7.1 Clasificación profesional 128
4.7.2 Tempo de traballo 129
4.7.3 Subemprego 132
4.7.4 Xornada laboral 134
4. 5. A remuneración do traballo asalariado feminino 137
4.5.1 Salario bruto 137
4.5.2 Ganancia por hora normal traballada 140
4.6. Conclusións do capítulo 4 142
Capítulo 5 . PROTECCIÓN DO SISTEMA DE PENSIÓNS DA SEGURIDADE SOCIAL: Unha perspectiva de xénero 144
5.1 Introdución 145
5.2 A Cobertura do sistema: persoas beneficiarias e pensións 146
5.3 Tipoloxía e réximes das pensións 156
5.4 A contía económica das pensións 166
5.5 Outras prestacións 179
5.5.1 Prestacións non contributivas 179
5.6. Outras prestacións públicas para as mulleres vítimas de violencia de xénero 184
5.6.1. Análise e magnitude da violencia de xénero 185

5.6.2. Medidas de apoio de carácter económico 190
5.6.3. Axudas económicas específicas na CC. AA. galega 193
5.7 Conclusións do capítulo 5 195
Capítulo 6 DESEMPREGO E PROTECCIÓN SOCIAL 197
6.1. O desemprego en Galicia 198
6.2 Desemprego e ocupación 205
6.3 Desemprego e duración das demandas 208
6.4. A cobertura do desemprego e o sistema de protección social 210
6.5 Prestacións por categoría 216
6.5.1 Prestacións contributivas 220
6.5.2 Prestacións non contributivas 222
6.5.3 Renda Activa de Inserción 227
6.5.4 Programa de Activación para o Emprego 233
6.5.5 Cobertura do sistema 234
6.6 Prestacións por cese de actividade de persoas traballadoras por conta propia ou autónomas 235
6.7 Conclusións do capítulo 6 238
Capítulo 7 UNHA SOCIEDADE DA INFORMACIÓN TRANSFORMADA NUNHA SOCIEDADE DO COÑECEMENTO 245
7.1 Uso das TIC pola poboación 247
7.2 Análise por tipo de tecnoloxía utilizada 250
7.3 Uso das TIC segundo o tipo de traballo 252
7.3.1 Análise segundo o nivel de ingresos nos fogares 254
7.3.2 Análise segundo a idade dos membros dos fogares 256
7.3.3 Análise segundo a formación dos membros dos fogares 258
7.4 O acceso a banda ancha e a tenencia de ordenador nos fogares 259
7.5 TIC e sector empresarial 263
7.5.1 Datos xerais no ámbito estatal e en Galicia 263
7.5.2 As mulleres no sector TIC 271
7.6 Prestacións de servizos en novas tecnoloxías 272
7.7 Conclusións do capítulo 7 276
Capítulo 8 . AS MULLERES NA TOMA DE DECISIÓNS 280
8.1 A muller nos poderes do Estado e na Autonomía. Poder executivo, lexislativo e xudicial 281
8.2 As mulleres na Administración Xeral da Comunidade Autónoma. 288
8.3 As mulleres no sector empresarial 290

8.4 As mulleres en postos de dirección 293
8.5 As mulleres nos Consellos de Administración 296
8.6 A percepción da empresa galega sobre a igualdade de oportunidades 297
8.7 As mulleres na Economía Social. O cooperativismo. 301
8.8 Conclusións..... 306
Capítulo 9 CONCLUSIÓNS FINAIS E RECOMENDACIÓNS..... 308
REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS E FONTES ESTATÍSTICAS..... 317
INDICE DE TÁBOAS..... 320
INDICE DE GRÁFICOS..... 324

No limiar do ano 2020, a piques de comezar a terceira década do século XXI, seguimos a falar da necesidade de procurar igualdade.

Nos últimos anos, gobernos e institucións veñen de aumentar a súa preocupación pola procura e consolidación da igualdade de oportunidades entre mulleres e homes, principio xurídico de orde ético e moral que non engade máis que visibilización ao que, en última instancia, é a instrumentalización dun dos dereitos básicos máis evidentes: o dereito a igualdade en todas as súas dimensións. Este labor de gobernantes e representantes supón coller o pulo dunha demanda arraigada na cidadanía, consciente de que os desequilibrios persisten, e cada vez máis activa na reclamación dos dereitos das mulleres a desenvolverse plenamente nos eidos persoais, profesionais e, en definitiva, vitais.

Porén, a dicotomía entre igualdade legal e igualdade real está amplamente recoñecida. Baixo esta asunción sitúase subxacente o recoñecemento da coexistencia de dúas realidades paralelas: unha, enchida de normas lexislativas dirixidas a favorecer a igualdade de oportunidades; a outra, unha realidade desequilibrada situada no intervalo chan pegañento-teito de cristal. Esta segunda dimensión, que é coa que conviven as mulleres de xeito cotiá, ilustra que a igualdade real está lonxe de ser acadada.

Ninguén pode negar os avances recentes, como o recoñecemento do papel que as mulleres desenvolven na sociedade e na economía. Pero tampouco ninguén podería negar que son insuficientes. Como proba evidente, a Axenda 2030 da Organización das Nacións Unidas, coñecida por recoller o compromiso co cumprimento dos Obxectivos de Desenvolvemento Sustentable (ODS) fixa entre estes de forma explícita a Igualdade e o empoderamento feminino (ODS5), concatenando décadas de declaracións, axendas e obxectivos que inclúen este mesmo reto.

Na nosa opinión, o camiño cara a igualdade pasa antes polo convencemento que pola imposición. E para que ese convencemento signifique acción, é necesaria unha concienciación e un compromiso. A confrontación co marco real é un primeiro paso para facer xurdir dito compromiso, partindo da base que o coñecemento da realidade próxima esperta as conciencias, prende o motor da inxustiza, e impulsa a acción. Por elo, este traballo pretende aportar unha visión xenérica, analizando distintas dimensións da realidade socioeconómica que confrontan día a día as mulleres en Galicia. O noso obxectivo é axudar a identificar as barreiras que persisten, que permitan concluír nalgunhas recomendacións que aceleren o camiño cara a igualdade.

Con este fin, comezamos o noso traballo introducindo brevemente o marco legal que guía o seu ulterior desenvolvemento, revisando as normas que determinan a necesidade de procurar e favorecer a igualdade de oportunidades entre mulleres e homes e, moi concretamente, as que atinxen as oportunidades de progreso profesional no eido laboral. Neste sentido, debúxase tamén o marco de acción establecido para facilitar a conciliación da vida persoal, familiar e profesional, básica para o establecemento dun marco real de igualdade onde as mulleres non sexan penalizadas pola asimétrica asunción de responsabilidades en relación cos seus compañeiros varóns. Neste apartado do informe préstase especial atención a dous aspectos que

nos parecen fundamentais para favorecer o progreso cara a igualdade de oportunidades das mulleres: por unha banda, os regulamentos orientados a eliminar todo tipo de discriminación por razón de sexo, así como as súas máis recentes extensións a outras discriminacións impropias dunha sociedade avanzada que garanta o respecto dos dereitos humanos máis elementais. Por outra, revisamos as medidas dirixidas as vítimas de violencia machista, unha lacra insostible da nosa actualidade coa que nos vemos obrigados a convivir pero que nunca rexeitaremos combater. Precisamente por isto, porque creemos firmemente que loitar contra esta realidade é obriga e compromiso de toda a sociedade, as vítimas de violencia machista ocupan un lugar individualizado neste traballo, que se reflicte na súa referencia explícita en todos os apartados onde é posible.

O segundo capítulo céntrase na análise demográfica da comunidade galega, básico para entender non só o perfil das mulleres que dan contido o noso traballo senón as perspectivas a medio prazo da súa evolución. A través destas páxinas, os riscos demográficos para a nosa sustentabilidade aparecen en toda a súa crueza: envellecemento, illamento, polarización da poboación, etc; características que, en todo ou parte, agudízanse ou empeoran no caso das mulleres. Poñemos o foco na estimación do atractivo da comunidade galega cara a potenciais inmigrantes, como medida óptima que puidera contribuír a reverter algunha das deseconomías da nosa demografía actual. Igualmente, visibilizamos o papel das mulleres no rural, sector principalmente afectado polo illamento e a despoboación.

Unha das características máis relevantes de cara a sentar as bases dun progreso profesional é o nivel educativo da poboación, tamén evidente para a configuración da capacidade competitiva do contexto socio demográfico no que a dita poboación se asenta. Así, o terceiro capítulo aborda a situación das mulleres galegas en canto ao seu nivel educativo, establecendo comparacións coas súas homólogas no contexto estatal. Igualmente, analizamos as características do profesorado universitario, pola súa particular incidencia no desenvolvemento futuro do alumnado ao seu cargo.

De seguido, pasamos a centrarnos no eido laboral, unha das fontes máis intensas de xeración de desigualdades entre homes e mulleres. Para determinar ata que punto o mercado de traballo é equitativo, faremos unha revisión completa das condicións de desenvolvemento da actividade laboral das mulleres, sexa por conta propia ou allea. Abordaremos as condicións de acceso (contratación e inscricións na Seguridade Social), desenvolvemento (xornada, tipo de contratación) e a existencia de certas ocupacións ou sectores de actividade particularmente feminizados. A última parte deste capítulo aborda, como non pode ser doutro xeito, a desigual retribución do traballo por razón de sexo.

O capítulo quinto analiza a situación natural de remate da vida laboral, isto é, a xubilación. As diferenzas de prestacións, xustificadas ou non polo réxime no que se encadran, pode determinar importantes asimetrías nas condicións de vida e o desenvolvemento persoal nesta fase vital. A tradicional adscrición das mulleres a réximes extintos (agrario ou fogar, por exemplo) poden fornecer as ditas diferenzas, polo que a evolución destas nos diferentes réximes será obxecto de tratamento específico. A través desta análise poderán visibilizarse as distintas contías

económicas percibidas por mulleres e homes, determinantes da súa capacidade adquisitiva e moitas veces indicativa da súa posibilidade de desenvolver unha vida independente. Igualmente, contemplaranse as axudas de carácter non contributivo destinadas aos sectores máis vulnerables da poboación, poñendo especial fincapé na participación das mulleres neste sector de risco particular. Finalmente, dedícase un apartado especial á análise da situación das vítimas de violencia machista, nun intento de valorar as axudas coas que contan para favorecer as posibilidades de saída da súa dramática situación.

O seguinte capítulo, o sexto, céntrase no estudo da situación de quen remata a súa relación laboral non coma consecuencia dunha evolución natural, senón pola perda do emprego. Neste sentido, revísanse as condicións e causas de desemprego, focalizando a particular situación das mulleres neste grupo de poboación. Porén, a segunda parte do capítulo aborda o sistema de cobertura deseñado para minorar as desvantaxes que sofren as persoas que non atopan traballo, tanto na súa modalidade contributiva coma na asistencial, estimando a feminización destas prestacións e visibilizando aqueles casos particulares nos que elas quedan en particular risco de vulnerabilidade ou, incluso, pobreza.

Plenamente conscientes das transformacións tecnolóxicas e dixitais do contexto actual, pasamos a ocuparnos no capítulo sete do papel que desenvolven as mulleres neste eido, analizando a súa capacitación e uso diferencial na busca de patróns de comportamento que puideran actuar como freos para o seu progreso na era da dixitalización. Paralelamente, revisamos tamén o seu posicionamento nas empresas intensivas en tecnoloxía, determinante para a carreira profesional actual.

Finalmente, que non en último lugar, ocupámonos do avance das mulleres nos eidos sociais e económicos, introducindo o progreso -tan recente como insuficiente- nos círculos de toma de decisións. Neste apartado queremos facer referencia explícita ao papel das mulleres nas cooperativas galegas, a miúdo desestimado, que pode suxerir algunha traza de como acelerar o camiño cara a igualdade de oportunidades a través dun modelo empresarial que interioriza de seu o dito principio.

En definitiva, o coñecemento rigoroso dos puntos febles é prerrequisito para proceder a súa corrección, e o noso traballo pretende identificar as desigualdades persistentes que deben sentar as bases da folla de ruta a seguir. Neste camiño non esquecemos os indicadores positivos, como exemplo de prácticas e iniciativas con resultados probados que guiarán as nosas conclusións e recomendacións finais.

No limiar do ano 2020, a piques de comezar a terceira década do século XXI, seguimos a falar da necesidade de procurar a igualdade. A nosa análise amosa que seguiremos falando disto.

Capítulo 1 MARCO NORMATIVO E CONTEXTO SOCIAL

1.1 O marco legal da non discriminación por razón de xénero

Dende que fora enunciado na Declaración de Dereitos de Virxinia (1776) e na Declaracións dos Dereitos do home e do cidadán (1798), o principio de igualdade evolucionou dunha concepción formal a outra material[1]. En virtude da primeira edificouse, sobre as ruínas da sociedade estamental propia do Antigo Réxime, outra inspirada nunha igualdade entre cidadáns que os poderes públicos debían respectar, evitando deparar un tratamento diferenciado sen que o sustentara unha xustificación obxectiva e razoable. Foi preciso agardar ata ben entrado o s. XX para descubrir a súa vertente material, pola cal os Estados adquiriron un rol activo, adoptando medidas destinadas a garantir unha igualade de oportunidades imposible de acadar, cando o acceso ás mesmas depende da capacidade económica da persoa. Deste novo constitucionalismo, herdeiro da Constitución Política dos Estados Unidos Mexicanos (1917), e, no ámbito europeo, ~~da propia da República de Weimar (2019),~~ tamén é debedora a española de 1978. Así se desprende do mandato que o seu art. 9 dirixe aos poderes públicos, emprazándoos a promover as condicións que permitan que a igualdade do individuo e mailos grupos nos que se integra sexa "real e efectiva". Esta expresión reflicte o tránsito dunha concepción monista do dereito-liberdade, que se conforma cunha abstención por parte do Estado, a outra dualista, que integra un contido prestacional a fornecer polos poderes públicos, erixidos en garantes da efectividade do mandato constitucional.

Ámbalas dúas vertentes do principio de igualdade conflúen na prohibición de todo trato discriminatorio. Porén, se no s. XVIII preocupaba o que puidera depararse en función do nacemento, o paso do tempo e as transformacións sociais permitiron identificar outros motivos que dificilmente poderían amparar un tratamento distinto. En concreto, interesa atender ás diferencias derivadas do xénero. En tanto condición persoal, non é mencionado no art. 14 da Constitución española de 1978 —en adiante, "CE"—, que si fai alusión ao sexo. Ao igual que a normativa internacional na cal se inspira, esta disposición pertence a unha etapa na cal a discriminación derivada dos estereotipos femininos vinculábase ao factor biolóxico. Baste atender ao art. 2 da Declaración Universal dos Dereitos Humanos ou ao art. 1 do Convenio Europeo de Dereitos Humanos, para constar que empregan idéntica terminoloxía. O mesmo acontece co Dereito da Unión Europea, detonante por excelencia da promulgación do Dereito antidiscriminatorio patrio.

Non en van, a meirande parte do acervo comunitario na materia aborda a protección da traballadora, en tanto suxeito vulnerable por tres razóns fundamentais. A primeira, é *económica*, xa que constitúe a parte contratante débil dunha relación xurídica caracterizada por un notable desequilibrio económico, que lle impide negociar unhas condicións contractuais predispostas polo empresariado ás que só lle resta adherirse. A segunda, é de índole *xurídica*, posto que está sometida aos poderes que o Dereito do Traballo confire ao *empresario* a fin de organizar os seus recursos humanos. E, a terceira, deriva dos prexuízos cos que aínda se pon en tela de xuízo a

[1] Sobre esta evolución, consúltese VALDÉS DAL-RÉ, F., "Del principio de igualdad formal al derecho material de no discriminación", en QUINTANILLA NAVARRO, B. (dir.) y VALDÉS DAL-RÉ, F., (dir.), *Igualdad de género y relaciones laborales*, Ministerio de Trabajo e Inmigración (Madrid, 2008), pp. 19 y ss.

súa aptitude para integrarse nalgunhas profesións en pé de igualdade cos traballadores masculinos.

Co propósito de remover os principais obstáculos que impiden ou adían o desenvolvemento profesional das mulleres traballadoras, promulgouse un elenco de Directivas polas cales se fixaron unha serie de obxectivos a acadar polos Estados membros. Sen ánimo de elaborar unha listaxe exhaustiva, procede sinalar as seguintes:

- Directiva 75/117/CEE do Consello, do 10 de febreiro de 1975, relativa á aproximación das lexislacións dos Estados Membros que se refiren á aplicación do principio de igualdade de retribución entre os traballadores masculinos e femininos.
- Directiva 86/378/CEE do Consello do 24 de xullo de 1986 relativa á aplicación do principio de igualdade de trato entre homes e mulleres nos réximes profesionais de Seguridade Social, na cal se distingue a discriminación directa da indirecta.
- Directiva 92/85/CEE do Consello, do 19 de outubro de 1992, relativa á aplicación de medidas para promover a mellora da seguridade e da saúde no traballo da traballadora embarazada, que dese a luz ou en período de lactación, que configurou a maternidade como unha manifestación da discriminación da traballadora.
- Directiva 2002/73/CE, de 23 de setembro de 2002, relativa á aplicación do principio de igualade de trato entre homes e mulleres en materia de acceso ó emprego, á formación, á promoción profesional, e ás condicións de traballo, pola cal se tipifica por vez primeira a o acoso sexual e o acoso por razón de sexo como formas de discriminación.
- Directiva 2006/54/CE, de 26 de xullo de 2006, relativa á aplicación do principio de igualdade de oportunidades e de trato entre homes e mulleres en materia de emprego e traballo.
- Directiva 2010/18/UE de 8 marzo 2010, relativa á aplicación do acordo marco revisado sobre o permiso parental concluído por BUSINESSEUROPE, UEAPME, CEEP y CES
- Directiva 2010/41/UE do Parlamento Europeo e do Consello, do 7 de xullo de 2010 , sobre a aplicación do principio de igualdade de trato entre homes e mulleres que exercen unha actividade autónoma.

Da transposición destas directivas xurdiron as principais reformas en materia antidiscriminatoria incorporadas ao Estatuto dos Traballadores, agora contido no Real Decreto Lexislativo 2/2015, de 23 de outubro —en adiante, “ET”—, que serán obxecto de análise seguidamente. E tamén a norma que desenvolve o dereito a non ser discriminado por razón de sexo en España. Trátase da Lei Orgánica 3/2007, do 22 de marzo, para a igualdade efectiva de mulleres e homes —en adiante, “LOI”—. Con esta normativa da comezo a segunda fase evolutiva do principio de igualdade por razón de sexo, evidenciando a súa abordaxe dende unha perspectiva material.

Sen embargo, o lexislador nacional non se conformou con adaptar o Dereito interno aos imperativos das institucións da Unión Europea. Superando con creces esta encomenda, avanzou

no desenvolvemento do principio de non discriminación por razón de sexo abordando unha manifestación esquecida polo Dereito da Unión. Así o fixo cando aprobou a Lei Orgánica 1/2004, de 28 de decembro, de Medidas de Protección Integral contra a Violencia de Xénero —en adiante, "LOVX"—, regulando de maneira transversal unha lacra social que agroma no ámbito privado pero que irroga consecuencias na vida profesional da traballadora. O peculiar tratamento xurídico desta realidade merece un epígrafe especial, co que concluirá este capítulo.

Procede, por último, facer mención á terceira etapa evolutiva, na cal se acolle o xénero como factor de discriminación. Este concepto abrangue aquela motivada polo sexo, pero tamén a derivada da orientación sexual ou da identidade de xénero da vítima, factores non enunciados no art. 14 CE. Esta carencia foi en parte suplida polo Tribunal Constitucional que, no seu pronunciamento 176/2008 de 22 de diciembre de 2008[2], considerou que a diferencia de trato inxustificada dunha persoa transexual estaba prohibida polo art. 14 CE, cando aludía a "calquera outra condición ou circunstancia persoal". Ao igual que as persoas pertencentes ao sexo feminino, aquelas que presentan unha orientación distinta da heterosexual, ou manifestan unha identidade de xénero diversa da que correspondería ao seu sexo biolóxico, afrontan os prexuízos arraigados nunha sociedade reticente a renunciar aos estereotipos de xénero admitidos.

Consciente de que a diferencia de trato baseada na orientación sexual ou na identidade de xénero constitúe unha faceta máis da discriminación derivada dun reparto de roles a superar, o lexislador autonómico adiantouse ao estatal, facendo uso das súas competencias para ampliar o concepto de discriminación por razón de sexo. Mostra desta tendencia é a Lei 2/2014, de 14 de abril, pola igualdade de trato e a non discriminación de lesbianas, gais, transexuais, bisexuais e intersexuais en Galicia. Non obstante, a atribución ao Estado da competencia exclusiva en materia de lexislación laboral (art. 149.1.7ª CE) permite botar en falta un desenvolvemento normativo que comprenda todas aquelas manifestacións da discriminación por mor de orientación sexual e de identidade de xénero, carentes dun tratamento xurídico específico. Esta terceira etapa evolutiva do principio de igualdade de trato tamén está a avanzar da man da negociación colectiva e da labor normativa de certas institucións que decidiron atallar algunhas variantes deste trato discriminatorio no seu ámbito. Tal acontece coa adopción de protocolos en materia de acoso que comprenden o motivado pola identidade de xénero ou a orientación sexual da vítima[3]. Trátase dunha incipiente recepción dos Principios Yogyakarta[4] e, en concreto, do duodécimo, segundo o cal toda persoa ten dereito a un traballo digno executado en condicións

[2] Rec. nº 4595-2005.
[3] Véxase, a tal efecto, o Protocolo de prevención e actuación fronte ao acoso sexual e o acoso por razón de sexo, orientación sexual e identidade de xénero da Universidade de Santiago de Compostela, aprobado polo Consello de Goberno na sesión ordinaria de 29 de xullo de 2016 e modificado polo mesmo órgano nas sesións ordinarias do 27 de outubro de 2016 e do 14 de novembro de 2017.
[4] Os Principios sobre la aplicación de la legislación internacional de derechos humanos en relación con la orientación sexual y la identidad de género (2007), conocidos coma Principios de Yogyakarta, son un elenco de principios que orientan a aplicación da lexislación internacional de dereitos humanos ao eido da orientación sexual e de identidade de xénero. Proporcionan e ratifican una serie de estándares internacionais vinculantes. Foron desenvoltos e aprobados por unanimidade por expertos en dereitos humanos de distintas nación, e redactados por Michael O'Flaherty, Relator del proceso. Estes principios van acompañados dunha serie de recomendación para os Estados pertencentes a ONU. (http://yogyakartaprinciples.org/wp-content/uploads/2016/08/principles_sp.pdf)

equitativas e á protección por desemprego, sen ser vítima de discriminación por motivos de orientación sexual ou identidade de xénero. Malia carecer de natureza normativa, a incidencia destes principios na transformación do Dereito antidiscriminatorio resulta innegable.

Namentres esta fase non cristaliza coa promulgación dunha normativa específica de ámbito nacional, coa que se vele pola vixencia formal e material do principio de igualdade de trato por razón de xénero, abranguendo as circunstancias propias dos colectivos LGTBIQ+, procede dedicar os dous epígrafes seguintes á descrición das tres frontes polas que a día de hoxe se desprega a protección da traballadora fronte á discriminación por razón de sexo. A primeira, persegue evitar que a asunción de responsabilidades familiares constitúa a traba que tradicionalmente impediu a integración das mulleres no mercado laboral en condicións comparables ás desfrutadas polo varón. A segunda, protexer á traballadora da violencia exercida sobre ela polo mero feito de ser muller no traballo. A terceira, posibilitar a conservación do posto de traballo cando é vítima de violencia a mans do seu cónxuxe ou parella.

1.2. Da conciliación da vida privada, familiar e laboral á corresponsabilidade

A conciliación da vida privada, familiar e laboral é un obxectivo a conseguir por un Dereito do Traballo que permita compatibilizar o cumprimento da prestación laboral coa atención das responsabilidades familiares e o desfrute da vida privada das persoas traballadoras. Posto que a configuración das medidas de conciliación depende en gran medida da negociación colectiva, renúnciase a elaborar unha análise exhaustiva de cada unha delas. No canto dun estudio descritivo, aportarase unha reflexión en relación cos condicionantes que lastraron o seu desenvolvemento. O primeiro, é a súa concepción en atención á traballadora, suxeito que tradicionalmente desempeñou o rol de coidador. O segundo, estriba na súa finalidade esencialmente reprodutiva.

Xustificar a primeira apreciación esixe remontarse aos albores da lexislación obreira para descubrir unhas medidas destinadas á protección da maternidade. Dende que a Lei de 13 de marzo de 1900[5] recoñeceu as mulleres un período de descanso de tres semanas posteriores ao parto, así como unha sorte de permiso por lactación dunha hora ao día, divisible en dous períodos de trinta minutos, a vinculación do período de descanso por maternidade a un feito biolóxico que atinxe en exclusiva ás mulleres persistiu no tempo. Posteriormente inspirou a dispar duración dos permisos por maternidade e paternidade, malia que a superior duración do primeiro xa non obedecera en exclusiva á recuperación tras o parto. Dende que a extensión do período de descanso por maternidade ata as dezaseis semanas actuais (dezaoito en caso de parto múltiple ou discapacidade) responde á construción de lazos afectivos entre a nai e o neonato, resultaba difícil lexitimar a menor duración do permiso por paternidade. Esta disfunción foi corrixida trala entrada en vigor do Real Decreto-lei 6/2019, de 1 de marzo de medidas urxentes para garantía

[5] Gaceta de Madrid de 14 de marzo de 1900.

da igualdade de trato e de oportunidades entre mulleres e homes no emprego e na ocupación, polo que se pretende equiparar a duración de ambos de xeito progresivo, ata acadala por completo no ano 2021[6]. Desta forma, xa non será obrigado para a nai renunciar a parte do seu período de descanso en favor do outro proxenitor, a fin de acadar unha distribución equitativa desta responsabilidade.

Esta reforma constitúe un fito lexislativo, necesario para o tránsito da conciliación á corresponsabilidade como obxectivo a acadar, desvinculando claramente as labores de crianza do sexo da persoa proxenitora. Porén, existen condicionantes socias que ralentizan a consecución desta meta. Por unha banda, a distribución de roles familiares acorde cos estereotipos que lle atribúen ás mulleres a asunción das labores de coidado, e, por outra banda, a precarización do emprego feminino, dan pé a unha solicitude dos permisos, suspensións e excedencias desigual. Se as iniciativas para reverter o primeiro deben instrumentalizarse primordialmente a través da educación, a supresión do segundo debe acometerse dende o propio Dereito do Traballo. A redución da temporalidade e da parcialidade na contratación feminina ou a eliminación da fenda retributiva son presupostos de cuxa concorrencia depende o desfrute equitativo das medidas de conciliación pois, mentres a calidade do emprego das mulleres sexa inferior, ela será o membro da parella destinado a suspender o seu contrato, coa repercusión negativa que esta decisión poda ocasionar na súa carreira profesional.

Asístese, pois, a unha reformulación das medidas de conciliación encamiñada á consecución da corresponsabilidade, obxectivo que sen dúbida require a revisión doutros aspectos laborais que inciden no seu desfrute equitativo. Esta reformulación deberá partir da procura e erradicación de toda discriminación indirecta, aínda presente no eido retributivo, pero tamén da experimentación con outras medidas de novo cuño, que permiten o tránsito do *work-life balance* ao *work-life blending*, ou integración da esfera laboral e persoal. Este novo enfoque tenta sacar proveito do uso intensivo das novas tecnoloxías da información e da comunicación, sendo o buque insignia das mesmas a implantación do tele traballo nas empresas e Administracións Públicas.

Na súa defensa cabe aducir a súa idoneidade para posibilitar a atención das responsabilidades familiares sen pasar pola outrora inevitable interrupción da prestación de traballo. Tamén o incremento da capacidade de auto organización dunha persoa traballadora, que gañará en flexibilidade. Así o considerou o lexislador de 2019 cando introduciu, mediante o citado Real Decreto-lei 6/2919, de 1 de marzo, o dereito a solicitar a prestación de servicios a distancia para facer efectiva a conciliación da vida familiar e laboral. Cómpre engadir que esta adaptación debe ser razoable e proporcionada á luz das necesidades organizativas da empresa e da persoa traballadora. Os termos do seu exercicio deberán ser concretados pola negociación colectiva, que velará por que se evite calquera discriminación por razón de sexo. En tanto os interlocutores sociais non desenvolvan o contido deste dereito, o seu desfrute dependerá da negociación directa coa empresa que, nun período máximo de trinta días, deberá comunicar á persoa

[6] Actualmente ascende a oito semanas, das cales as dúas primeiras deberán desfrutarse de xeito ininterrompido.

solicitante a aceptación da proposta, unha contraproposta alternativa, ou unha negativa fundada en razóns obxectivas que, de non considerarse razoable, poderá ser impugnada polo procedemento establecido no art. 139 da Lei 36/2011, de 10 de outubro, reguladora da Xurisdición Social —en adiante, "LRXS"—. Procede engadir que esta medida se configura como temporal, conservando quen a solicite o dereito a retornar á anterior modalidade de prestación de servizos (art. 34.8 ET).

En detrimento desta medida debe ponderarse o risco de auto explotación que comporta, desde que o cumprimento da prestación depende en boa medida da consecución duns obxectivos que deben ser razoables e obxectivamente apreciables. O control de xornada, que atinxe tamén aos tele traballadores, neutralizarao en boa medida. Persisten, non obstante, as dificultades inherentes á prevención de riscos laborais, na cal xogará un papel fundamental a formación deparada a un traballador chamado a colaborar na súa aplicación[7]. E subsiste tamén o risco de illamento, especialmente nocivo cando recae sobre un suxeito sobre o cal se cinguen prexuízos tendentes a excluílo da vida profesional, como acontece coas mulleres. Ademais dos riscos psicosociais que poidan emerxer desta situación[8], tamén se debe combater a falta de información que podería repercutir negativamente no exercicio dos dereitos da traballadora. Malia que a información a deparar de xeito individual se verá reforzada pola transposición da Directiva (UE) 2019/1152 do Parlamento Europeo e do Consello, de 20 de xuño de 2019, relativa a unhas condicións laborais transparentes e previsibles na Unión Europea[9], as canles polas que debe discorrer a colectiva están por trazarse. Mentres as relacións colectivas de traballo non veñan a mitigar, se cadra dende o uso das novas tecnoloxías, a soidade na que se atopan a día de hoxe moitos tele traballadores, resulta imposible avogar por estas medidas sen temor á máis grave das consecuencias: o regreso das mulleres ao ámbito doméstico no que ansiaba confinala a normativa franquista pero, desta vez, da man dunha implantación inadecuada de instrumentos tecnolóxicos de última xeración[10].

Advertidos os obstáculos por remover no vieiro que conduce á corresponsabilidade na asunción das tarefas de coidado, resta explicar a segunda eiva do sistema vixente que se adiantaba ao inicio dese epígrafe. Trátase da finalidade reprodutiva que parece impregnar o deseño dunhas medidas que atenden preferentemente ao coidado da descendencia, esquecendo a miúdo deparar a mesma protección ás persoas traballadoras que asumen o coidado doutros familiares maiores ou dependentes[11]. Sirva como exemplo a configuración da excedencia prevista no art. 46.3 ET. Cando obedece ao coidado dos fillos, a súa duración ascende a tres anos, mentres que

[7] Véxase MELLA MÉNDEZ, L., "La seguridad y salud en el trabajo", en MELLA MÉNDEZ, L., (ed.) y VILLALBA SÁNCHEZ, A. (coord.), Trabajo a distancia y teletrabajo. Estudios sobre su régimen jurídico en el Derecho español y comparado, Thomson-Reuters Aranzadi (Cizur Menor, 2015), pp. 199 y ss.
[8] Véxase ALEMÁN PÁEZ, F., "Especialidades de las facultades de control en el trabajo a distancia. Aspectos materiales, institucionales y valorativos", *Temas laborales* (en prensa), p. 18.
[9] DOUE de 11 de xullo de 2019.
[10] Lémbrese a intención, confesada no Preámbulo do *Fuero del Trabajo* de 1938 (BOE nº 505, de 10 de marzo de 1938), de liberar á muller casada do taller e da fábrica.
[11] Sobre este extremo, véxase VILLALBA SÁNCHEZ, A., "Los derechos de los trabajadores con personas de edad avanzada a su cargo. Una aproximación al cuidado de las personas de edad avanzada desde el Derecho del Trabajo español", *Nueva revista española de derecho del trabajo*, nº 195, 2017, pp. 95-137.

se se utiliza para atender a familiares ata o segundo grado por consanguinidade ou afinidade que, por razón de idade, accidente, enfermidade ou discapacidade, non poidan valerse por si mesmos e non desempeñen actividade retribuída algunha, acadará só dos anos. Por se isto non bastase, a protección social paralela, consistente na consideración dunha porción deste período de excedencia como efectivamente cotizado a fin de lucrar futuras prestacións, abrangue os tres anos, no primeiro suposto, e se limita a un, no segundo (art. 237 do Real Decreto Lexislativo 8/2015, de 30 de outubro, polo que se aproba o texto refundido da Lei Xeral da Seguridade Social, en adiante, "LXSS").

Por máis que as medidas de conciliación teñan servido como instrumento a través do cal dinamizar a natalidade, cómpre advertir que a resolución dun problema que ameaza o futuro da nosa sociedade non debe distraer da abordaxe doutro, consistente no envellecemento, non sempre en condicións dignas, padecido por boa parte da poboación actual. Mentres esta diferencia de trato, de difícil xustificación, non sexa atallada, quen se verá condenado a extinguir o seu contrato unha vez esgotada a duración da excedencia será o membro da familia cuxas condicións laborais sexan máis precarias. Se liñas atrás se lembraba que a traballadora era habitualmente obxecto dunha contratación de menor calidade que o varón, sobra especificar quen presentará unha maior propensión a perder un emprego ao cal debe renunciar en aras á atención destes familiares, máxime cando os estereotipos a superar lle atribúen a devandita responsabilidade á muller.

En suma, a corresponsabilidade que ansían acadar as recentes reformas das medidas de conciliación só poderá lograrse mediante unha reformulación global do Dereito do Traballo, que deberá levarse a cabo aproveitando as vantaxes e neutralizando os perigos que deron lugar á xa coñecida como Cuarta Revolución Industrial en curso. Pero tamén atendendo a un ámbito máis amplo das labores de coidado, non restrinxido ás que recaen sobre descendencia, senón tamén sobre os persoas maiores ou dependentes que precisan da atención, pero tamén da compañía dos seus.

1.3. Igualdade e convivencia no eido laboral: a prohibición do acoso por razón de xénero

Se no epígrafe anterior se considerou pertinente abordar as medidas tendentes a posibilitala conservación do posto de traballo de quen deba compatibilizar o cumprimento da prestación e a atención de responsabilidades familiares, por tratarse dunha circunstancia tradicionalmente concernente ás traballadora, cómpre agora abordar un perigo susceptible de provocar a súa auto exclusión do mercado laboral. Trátase dun tipo de violencia, que emerxe no ámbito laboral, polo cal se pretende crear un entorno laboral insoportable para unha vítima que, con frecuencia, pertence ao sexo feminino.

Alúdese así ao acoso como risco laboral a enervar por parte da empresa. Foi o lexislador da Unión Europea o que procedeu a tipificar certas condutas violentas que, perpetradas en función dalgunhas condicións persoais da vítima, evidenciaban un trato discriminatorio. Coa promulgación da Directiva 2002/73/CE do Parlamento Europeo e do Consello, do 23 de setembro

de 2002, que modifica a Directiva 76/207/CEE do Consello relativa á aplicación do principio de igualdade de trato entre homes e mulleres no que se refire ao acceso ao emprego, á formación e á promoción profesionais, e ás condicións de traballo, forneceuse unha descrición aplicable ao acoso vinculado ao sexo da vítima. En concreto, proporcionou dúas, diferenciables en atención ao contido do comportamento descrito. En primeiro termo, mais facendo gala dunha escasa precisión terminolóxica, alúdese ao "acoso" como aquela "situación na que se produce un comportamento non desexado relacionado co sexo dunha persoa co propósito ou o efecto de atentar contra (a súa) dignidade (...) e de crear un entorno intimidatorio, hostil, degradante, humillante ou ofensivo". En segundo lugar, menciónase o "acoso sexual" para definilo como aquela "situación en que se produce calquera comportamento verbal, non verbal ou físico non desexado de índole sexual co propósito ou o efecto de atentar contra a dignidade dunha persoa, en particular cando se crea unha contorna intimidatorio, hostil, degradante, humillante ou ofensivo" (art. 1.2).

Cómpre aclarar, en primeiro termo, que a alusión xenérica ao "acoso" non pode entenderse referida á violencia psicolóxica perpetrada no eido laboral, estea ou non relacionada cun móbil discriminatorio. Da definición que lle segue dedúcese que só aquel relacionado co sexo da vítima constitúe o obxecto das medidas a desenvolver polos Estados membros, conclusión á que conduce tamén o disposto no art. 1.3 da norma, cando precisa que "o acoso e o acoso sexual no sentido da presente Directiva consideraranse discriminación por razón de sexo". En segundo lugar, advírtese que o uso do substantivo "comportamento", denota unha reiteración de actos singulares, sen que a comisión illada dalgún deles poida reputarse constitutiva do acoso que se pretende perseguir. En terceiro lugar, se conceptúa o acoso como unha conduta neglixente ou dolosa, tendo en conta a intención de quen a executa[12]. Por máis que pareza admitirse que este comportamento teña só o "efecto de atentar contra a dignidade da persoa e de crear un entorno intimidatorio, hostil, degradante, humillante ou ofensivo", a esixencia de que o comportamento en cuestión non sexa "desexado" obriga a atender á intención do causante.

As devanditas Directivas constituíron o punto de partida para a construción dos mecanismos nacionais de tutela fronte ao acoso, dando lugar á tipificación legal da especie —acoso discriminatorio— con anterioridade ao xénero —acoso laboral. Definido pola doutrina como un comportamento reiterado, grave, de amplo contido[13] executado coa intención de crear unha contorna hostil, degradante ou ofensivo, revelouse capaz de facer a súa aparición en calquera organización dotada de recursos humanos. Da súa frecuencia dan boa conta os pronunciamentos xudiciais que foron bosquexando un concepto de acoso onde concorren como notas comúns os tres elementos que se acaban de mencionar[14].

[12] FERREIRO REGUEIRO, C., "Le harcèlement sexual. Droit italien, droit anglais, droit espagnol", *Revue de droit du travail*, nº5, 2013, p. 363.
[13] MELLA MÉNDEZ, L, "El acoso moral en España y su impugnación por el proceso especial de tutela de los derechos fundamentales: algunos puntos de interés", *Revista Internacional y Comparada de Relaciones Laborales y Derecho del Empleo*, nº 4, 2013, p. 2.
[14] STSJ Galicia de 12 setembro 2002 (rec. nº 3806/2002).

A descrición do acoso discriminatorio por razón de sexo foi levada a cabo mediante a LOI, cuxo art. 7.2 recolle as definicións de acoso sexual e por razón de sexo deseñada polo lexislador comunitario, malia que elude requirir que o comportamento sexa de carácter "non desexado". A interpretación literal da norma suxire que, unha vez detectado o comportamento descrito, resultará indiferente a vontade da vítima. Engádese tamén, como subespecie do acoso de orixe discriminatoria motivado polo sexo da vítima, a chantaxe sexual, consistente no condicionamento "dun dereito ou dunha expectativa de dereito á aceptación dunha situación constitutiva de acoso sexual ou de acoso por razón de sexo" (art. 7.4 LOI)[15].

Exposto o deseño conceptual do acoso por razón de sexo en España, é preciso destinar unhas liñas á estratexia coa que se pretende previr e erradicar. Ben é certo que, en tanto xénero, o acoso constitúe un risco cuxa prevención se debe estruturar en torno ao deber xeral de protección, de conformidade co art. 14 da Lei 31/1995, do 8 de novembro, de prevención de Riscos Laborais —en adiante, "LPRL"—, que recoñece o dereito de todo traballador "a unha protección eficaz en materia de seguridade e saúde no traballo".

Sen embargo, cando esta protección atinxe ao acoso discriminatorio por razón de sexo, o lexislador engadiu un mandato específico, cuxo contido difire en función do destinatario. Cando é unha empresa privada, este confórmase con obrigala a promover unhas condicións de traballo que impidan a comisión de conductas constitutivas de acoso sexual e de acoso por razón de sexo, así como a dispoñer de procedementos específicos para a súa prevención e para dar tramite ás denuncias e reclamacións que puideran formular quen fora vítima do mesmo (art. 48 LOI). Cando o mandato se dirixe ás Administracións Públicas, o nivel de esixencia endurécese, no senso de esixirlles a negociación dun protocolo (art. 62 LOI).

É de agardar, porén, que a menor protección brindada ás traballadoras no eido privado sexa en parte superada por mor da entrada en vigor do anteriormente citado ~~Real Decreto-lei 6/2029~~, de 1 de marzo de medidas urxentes para garantía da igualdade de trato e de oportunidades entre mulleres e homes no emprego e na ocupación. Esta norma amplía a obriga de negociar un plan de igualdade ata comprender a empresas que, a partir do sete de marzo do vindeiro ano, conten con máis de cento cincuenta traballadores, afectando, a partir do ano 2021 a aquelas de máis de cen e, desde o 2022, ás que posúan máis de cincuenta. Plan que, polo demais, debe abordar, entre outras materias, a prevención do acoso sexual e por razón de sexo.

Aparte de incrementar a seguridade xurídica, detallando o procedemento a seguir para investigar as conductas constitutivas de acoso, os protocolos obran tamén un efecto expansivo da tutela abranguendo outros tipos de acoso discriminatorio por razón de xénero, e non exclusivamente de sexo. Baste lembrar o adoptado pola Universidade de Santiago de Compostela, aplicable tamén ó motivado pola identidade de xénero ou a orientación sexual da vítima. Ábrese así, da

[15] Existe, porén, una definición do acoso laboral contida no derrogado art. 8.13 da antiga Lei de Infraccións e sancións da Orde Social (GARCÍA-PERROTE ESCARTÍN, I., "Acoso sexual, acoso por razón de sexo y acoso en la Ley de Igualdad de mujeres y hombres", *Relaciones Laborales, Revista crítica de teoría y práctica,* nº 4, 2008, p. 256 y ss.).

man dos protocolos adaptados á realidade propia de cada institución, a derradeira etapa evolutiva da prevención e tutela fronte ao acoso orixinado por razón de xénero.

1.4. A socialización da violencia sobre as mulleres: a protección da vítima de violencia de xénero

O acoso discriminatorio por razón de xénero constitúe un risco a previr polo empresario que, de obrar neglixentemente, pode afrontar diversos tipos de responsabilidade. Existe, sen embargo, outro tipo de violencia de índole claramente discriminatoria padecida polas traballadoras, que tamén pode conducir á perda do posto de traballo. Porén, a súa orixe extra laboral impide que a empresa estea en condicións de exercer labor preventiva algunha, o cal non impide que a súa existencia produza certos efectos na relación laboral.

Trátase da "violencia de xénero", definida pola LOV como aquela que, sendo unha "manifestación da discriminación, da situación de desigualdade e das relacións de poder dos homes sobre as mulleres", se exerce sobre elas por parte de quen sexa ou fora o seu cónxuxe, ou de quen estivera vinculado a ela por unha relación análoga de afectividade, sen necesidade de que mediara convivencia (art. 1 LOVX). Os caracteres definitorios deste concepto permiten destinguila da violencia machista ou da violencia doméstica.

Así, a violencia machista comprende, pola súa orixe, a violencia de xénero, xa que ámbalas dúas dan testemuño das relacións de poder que persisten entre homes e mulleres na sociedade. Sen embargo, a violencia de xénero alude só á que se da entre membros dunha parella, deixando fóra a perpetrada por un home sobre unha muller entre os cales non exista un vínculo afectivo. Exclúe, por tanto, a padecida a mans dun agresor descoñecido, dun coñecido co que non exista vencello sentimental algún, ou aqueloutra amparada no comercio de servizos sexuais, relegada a unha cuestionable situación de alegalidade polo lexislador.

Sen embargo, non toda violencia sufrida dentro da parella será violencia de xénero, senón só aquela exercida polo varón sobre a muller. Queda á marxe a que puidera provir da muller, así como a que tivera lugar entre membros pertencentes ao mesmo sexo. Este matiz tamén permite diferenciala da violencia doméstica, que comprende toda aquela cometida nun ámbito extralaboral, entre membros da familia. Este último foi o acollido polo lexislador portugués na *Lei nº 112/2009 de 16 de Setembro, establece o regime juridico aplicável à prevençao da violência doméstica, à proteccão e à assistênciadas suas vítimas,* que tamén destaca por por outorgar dereitos laborais á vítima. É preciso engadir que algún convenio colectivo acudiu a un concepto similar a fin de recoñecer uns dereitos que se engaden aos que a LOVX confire á vítima de violencia de xénero[16], e cuxo contido prestacional ha de correr a cargo da propia empresa, xa que a protección dispensada polo sistema de Seguridade Social se circunscribe aos dereitos legalmente recoñecidos na LOVX.

[16] Véxase, a tal efecto, o art. 18 do XII Convenio colectivo de Repsol Petróleo, SA., cando alude ás vítimas da violencia exercida no entorno familiar, calquera que fose o grado de parentesco que une á vítima co agresor.

Delimitado o seu ámbito de aplicación, interesa aludir ás medidas nela previstas, destinadas a fornecer unha protección integral "cuxa finalidade é previr, sancionar e erradicar esta violencia", así como "prestar asistencia ás mulleres, aos seus fillos menores e aos menores suxeitos a tutela, garda e custodia, vítimas desa violencia". Co propósito de socializar un problema outrora considerado alleo á comunidade e relegado ao ámbito doméstico, esta norma comprende medidas de natureza educativa, sanitaria, xurídica, penal, pero tamén laboral. Este derradeiro enfoque é certamente innovador, posto que introduce na relación de traballo dereitos a exercer fronte á empresa, pero en cuxa orixe non participa aquela nin ningún outro suxeito sometido á súa potestade organizativa. Atribúeselle así á empresa a obriga de adaptar o encargo da traballadora a fin de que poida afrontar a situación que padece sen arriscarse a perder o seu posto de traballo, consecuencia que agravaría a súa vulnerabilidade, acentuando a dependencia económica que eventualmente a liga ao seu agresor.

Enumerándoas de menor a maior intensidade, procede comezar facendo referencia á **reorganización do tempo de traballo**. O art. 37.8 ET permítelle á vítima, ben reordenar o seu tempo de traballo, mediante calquera fórmula utilizada na empresa; ben reducir a súa xornada, coa correspondente minoración do seu salario. Sobra apuntar o maior interese que reviste a primeira opción, ao non comportar unha perda retributiva. Porén, a súa viabilidade dependerá das circunstancias organizativas propias de cada empresa, que a miúdo impiden acollerse a ela. De non regularse o desfrute deste dereito na negociación colectiva, os termos do mesmo derivarán dun acordo acadado entre a empresa e a vítima e, en caso de discrepancia, da decisión emanada do órgano xurisdicional competente, a resultas do procedemento establecido no art. 139 LRXS.

De non axeitarse á situación persoal da vítima, esta disporá doutros dereitos. En concreto, o art. 40.4 ET outórgalle á traballadora que se vexa obrigada a abandonar o seu posto de traballo na localidade onde viña prestando servizos para facer efectiva a súa protección o dereito preferente a **ocupar outro posto** que a empresa teña vacante noutro centro de traballo. Non se limita a área xeográfica, sendo tan ampla como extensa sexa a actividade da propia empresa. Si se advirte, non obstante, que o posto de traballo debe pertencer ao mesmo grupo profesional ou a unha categoría equivalente, a fin de que o exercicio deste dereito non encubra unha mobilidade funcional descendente, en prexuízo da traballadora. Cómpre salientar que esta medida se concibe como una solución conxuntural. Desta guisa, concédese cunha duración inicial de seis meses, durante os cales a empresa está obrigada a reservar o posto de traballo de orixe. Superado este período, a traballadora pode retornar a el ou consolidar o traslado, desaparecendo, en tal caso, o dereito de reserva do posto anterior.

Procede subliñar, en primeiro lugar, que esta medida só se poderá desfrutar na cando exista un posto de traballo dispoñible, sen que sexa deber da empresa crear un para a traballadora. Porén, si está obrigada a comunicar calquera vacante apta para esta fin. En segundo termo, que non se fai depender do abandono do fogar familiar, o cal suporía agravar a situación na que se atopa a vítima. E, en terceiro lugar, que non existe a posibilidade de substituír esta medida pola

prestación de traballo a distancia, como se recoñece cando se trata de facer efectivo o dereito á conciliación da vida familiar e laboral, grazas á reforma introducida polo art. 8 do ~~Real Decreto-lei 6/2029~~, de 1 de marzo de medidas urxentes para garantía da igualdade de trato e de oportunidades entre mulleres e homes no emprego e na ocupación, aproveitando así as oportunidades que a día de hoxe ofrece as novas tecnoloxías á hora de flexibilizar o cumprimento da prestación laboral.

A terceira medida, contemplada no art. 45.1.n) ET, consiste na **suspensión do contrato**, cunha duración máxima de seis meses, prorrogable por períodos de tres hasta un máximo de dezaoito. Durante a mesma, a vítima poderá percibir unha prestación, xa que se concibe como unha situación legal de desemprego protexida polo art. 267.1.b) 2º LXSS, sempre e cando se reúnan os requisitos dos que depende o seu recoñecemento, como o período de cotización previo. De innegable utilidade cando as anteriores non se adecúan á situación vivida pola vítima, esta medida comporta tamén o seu illamento, polo que devén recomendable explorar outras vías que, na medida do posible, permitan conservar a súa participación activa no mercado laboral.

A cuarta e derradeira medida ofrecida á vítima de violencia de xénero é tamén a menos desexable, dado que conduce á perda do seu posto de traballo. O art. 49.1.m) ET regula unha causa de **extinción *sui generis*** que, pese a activarse a iniciativa da traballadora, é considerada como situación legal de desemprego [art. 267.1.a) 5º LXSS]. Sen lugar a dúbidas, esta protección deriva da ausencia de voluntariedade latente a unha decisión provocada pola necesidade dunha protección que a continuidade da relación laboral podería poñer en perigo. Sen embargo, a índole extralaboral desta causa de extinción déixase notar na ausencia de indemnización a cargo dun empresario que, ao fin e ao cabo, non participou na creación do risco que a provocou.

Lonxe de tratarse dunha apreciación persoal, que o cese da traballadora vítima de violencia sexa unha consecuencia indesexable déixase sentir na tutela que, de xeito paralelo, esta recibe fronte ao despedimento acordado pola empresa. Así, os arts. 53.4.b) y 55.5.b) ET sancionan coa nulidade o despedimento das traballadoras vítimas de violencia de xénero polo exercicio do seu dereito á tutela xudicial efectiva ou de calquera outro recoñecido no Estatuto dos Traballadores co propósito de permitirlle facer efectiva a súa protección ou o seu dereito á asistencia social integral. Pero incluso o art. 52.d) ET impide ter en conta as faltas de asistencia da traballadora motivadas pola situación física ou psicolóxica derivada da violencia de xénero, a efectos de sustentar o seu despedimento por ausencias xustificadas ao traballo, que si permiten, p. ex., prescindir dun traballador cuxo absentismo deriva dunha enfermidade, como confirmou recentemente o TC[17].

En definitiva, este elenco de medidas destínase á conservación do vínculo que une á vítima de violencia de xénero coa empresa, a fin de garantirlle uns ingresos necesarios para gozar de independencia económica con relación ao seu agresor, pero tamén para proporcionarlle un contacto continuo coa sociedade, rompendo co illamento que a miúdo a rodea.

[17] Véxase STC 118/2019, de 16 de outubro (cuest. inconst. nº 2960-2019).

1.5. A socialización da violencia sobre as mulleres: a protección da vítima de violencia de xénero

A modo de conclusión deste primeiro capítulo relacionado co marco normativo de desenvolvemento deste informe, queremos resumir os puntos básicos determinados polas normas e principios anteriormente referidos na norma de aplicación específica en Galicia ao efecto, onde se inclúen transversalmente os ditos principios.

Nese sentido, resulta obrigada a referencia ao Decreto Lexislativo 2/2015, de 12 de febreiro, polo que se aproba o texto refundido das disposicións legais da Comunidade Autónoma de Galicia en materia de igualdade. Este Decreto codifica, por razóns de boa técnica lexislativa e nun único texto consolidado e refundido, as disposicións promulgadas pola Comunidade Autónoma de Galicia en materia de igualdade: a Lei 7/2004, de 16 de xullo, para a igualdade de mulleres e homes, a Lei 2/2007, de 28 de marzo, do traballo en igualdade das mulleres de Galicia, e a 7/2010, de 15 de outubro, pola que se suprime o organismo autónomo Servizo Galego de Promoción da Igualdade do Home e da Muller e se modifican determinados artigos da Lei 2/2007, de 28 de marzo, do traballo en igualdade das mulleres de Galicia.

A observación das datas de promulgación destes textos suxiren o compromiso da Administración Galega en materia de Igualdade de Oportunidades: a Lei 7/2004 anticípase en tres anos á Ley orgánica 3/2007, de 22 de marzo, para la igualdad efectiva de mujeres y hombres; e a Lei 2/2007 é datada apenas seis días despois da citada Ley Orgánica.

Unha lectura xeral das ditas normas, con particular atención ao Decreto de 2015 por ser o máis recente, permite destacar tres principios básicos que rexen transversalmente en toda medida favorecedora da igualdade de oportunidades entre mulleres e homes:

- A sanción da lexitimación das accións positivas, pois ademais de definir o seu contido xenérico, "*non se considerarán discriminatorias as medidas especiais encamiñadas a acelerar a igualdade de oportunidades entre mulleres e homes, sen que, en ningún caso, estas medidas poidan supoñer, como consecuencia práctica, el mantemento de regulacións separadas*", as delimita no tempo en tanto "*non estean plenamente logrados os obxectivos de igualdade de oportunidades*".
- A corresponsabilidade, definida como o reparto entre mulleres e homes nas obrigas familiares, nas tarefas domésticas e o coidado de persoas con dependencia mediante a individualización dos dereitos e o fomento da súa asunción por parte dos homes e a prohibición de discriminación baseada no seu libre exercicio (artigo 85).
- A función social da maternidade, para a cal deberá elevarse o limiar de comprensión e evitar os efectos negativos sobre os dereitos da muller; ademais de cualificar de igual modo o coidado de familiares que, polas súas dependencias, precisan a asistencia de outras persoas, homes e mulleres (artigo 1.3).

Capítulo 2 . CONTEXTO DEMOGRÁFICO

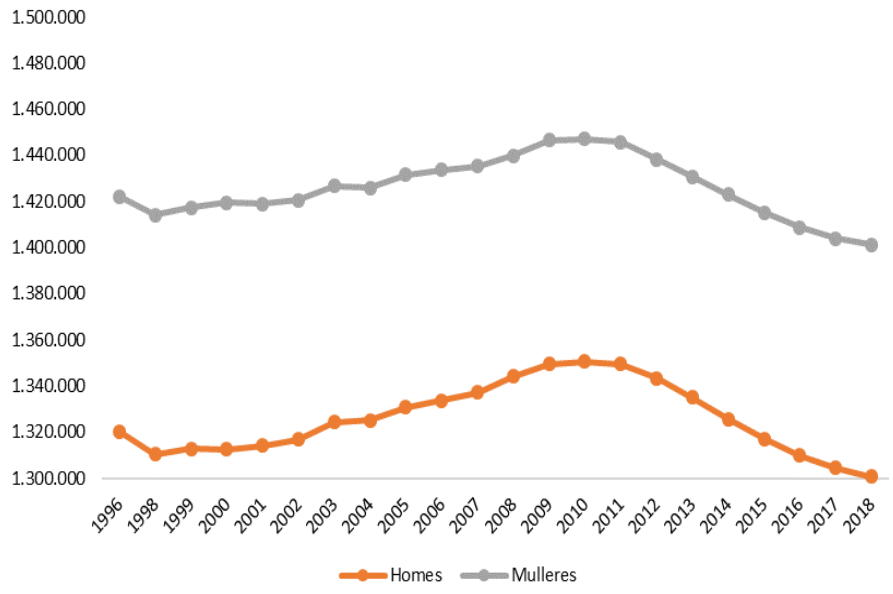
2.1 Poboación e estrutura

A poboación, e máis concretamente a súa recente evolución, ven constituíndo unha preocupación constante nos últimos tempos, de cara a seu potencial risco en relación coa sustentabilidade futura do sistema tal e como hoxe o entendemos. Esta evolución, non exclusiva da comunidade galega, é actualmente obxecto de debate e análise nun intento de identificar medidas e accións que puideran frear as tendencias de redución e envellecemento fortemente arraigadas no seo da Unión Europea (UE). Como proba, en 2016 se crea en Galicia o Observatorio Galego de Dinamización Demográfica, co obxectivo de proporcionar coñecemento sobre a realidade demográfica galega. Este organismo conta ademais entre os seus fins un que resulta pioneiro no deseño das políticas públicas, o asesoramento para a inclusión da perspectiva demográfica nunha fase inicial. Igualmente, supón a constitución dun foro de diálogo entre a Administración e a sociedade civil, sobre a base de que o cambio demográfico é un problema que atangue a todos.

Nesta sección, analízanse os principais datos relativa a poboación de Galicia, procedendo a unha comparación cos correspondentes ao conxunto do Estado, diferenciados por sexo. Nos primeiros gráficos recóllese a evolución das poboacións en Galicia e en España, incluíndo un período de tempo máis amplo do utilizado como marco de análise no resto do estudo, co obxectivo de poder proporcionar unha perspectiva máis ampla da que se precisa para o estudo doutras variables analizadas no traballo.

Iniciamos esa revisión proporcionando un gráfico que reflicte a dita información, representando a evolución do número de habitantes en Galicia e España entre 1996 e 2018 segundo os datos recollidos no Padrón Municipal do Instituto Nacional de Estadística (INE).

Gráfico 2.1. Evolución da poboación en Galicia. 1996-2018

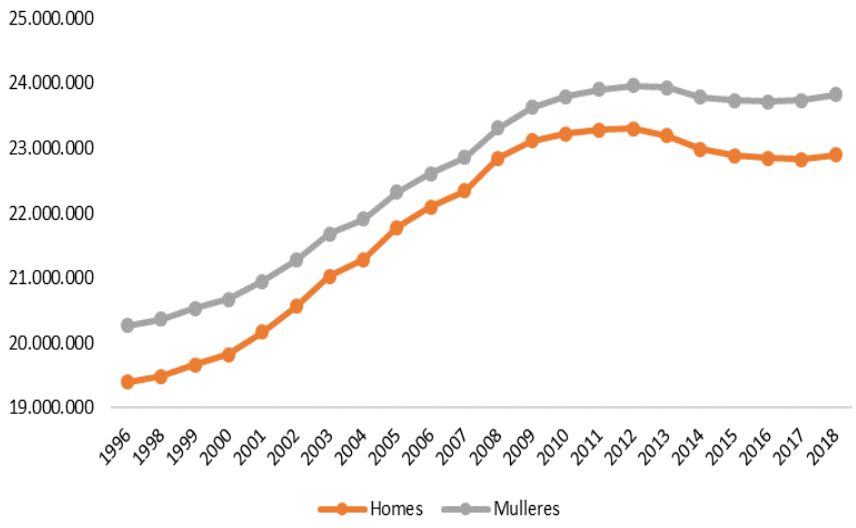

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do Padrón Municipal do INE.

Nas últimas dúas décadas, Galicia perde preto de 41.000 habitantes, un 1,5 % da súa poboación total. Na análise deste período pódese observar dúas etapas diferenciadas. En primeiro lugar, a poboación crece un 2 % entre 1996 e 2010; en segundo, nese ano se reflicte un cambio de tendencia, perdendo ata 2018 un 3,4 % de habitantes. A poboación masculina e feminina en Galicia reflicte unha evolución similar entre os anos 1996 e 2018, cun crecemento moderado entre 1998 e 2010, para empezar a decrecer, a un ritmo maior, a partir dese ano. En termos absolutos, a poboación masculina pasa dos 1.320.347 persoas do ano 1996 as 1.300.609 de 2018, o que supón unha perda total de 19.738 homes. No caso da poboación feminina, Galicia pasa de ter 1.422.275 mulleres no inicio do período a 1.401.134 no último ano analizado, cunha perda absoluta lixeiramente superior que no caso dos homes, de 21.141 mulleres. En termos relativos, a perda de poboación se sitúa no 1,5 % para ambos sexos. A estrutura por sexos mantense, cunha presenza lixeiramente superior das mulleres en todo o período (51,9 %).

A evolución no conxunto do Estado presenta notables diferencias co acaecido na comunidade galega. No período de análise España rexistra un incremento superior aos 7 millóns de habitantes, aumentando nun 17,8 % a súa base de poboación. Porén, tamén se poden identificar dúas etapas: unha claramente ascendente, que se mantén neste caso ata 2012, onde a poboación aumenta a un ritmo medio do 1,1 % anual, alcanzando un incremento total de preto de 7,6 millóns de habitantes (un 19,1 %); e outra que se inicia a partir dese ano, onde a poboación descende ata 2017, onde se inicia unha leve recuperación.

Gráfico 2.2. Evolución da poboación en España. 1996-2018

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do Padrón Municipal do INE

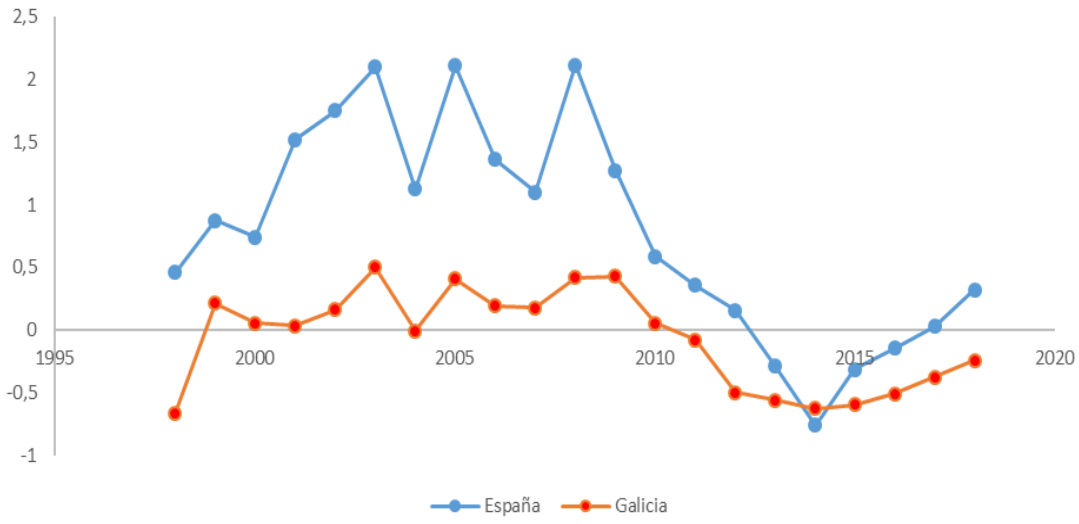
Neste contexto estatal, a evolución da poboación masculina e feminina tamén coincide na súa evolución, crecendo ata o ano 2012, sufrindo unha diminución entre os anos 2013 e 2016, e volvendo a medrar a partir do ano 2017. A poboación masculina pasa dos 19.399.549 habitantes no inicio do período aos 22.896.602 do último ano analizado, polo que, en termos absolutos,

prodúcese un aumento deste segmento de poboación de 3.497.053 homes (18 %). O caso das mulleres é similar, xa que partindo dunha poboación de 20.269.845 en 1996, aumenta ata as 23.826.378 mulleres rexistradas en 2018, o que supón un incremento de 3.556.533 persoas (17,5 %). Ao igual que no caso galego, a proporción de mulleres é lixeiramente superior a dos homes no total de habitantes, un 51 % (preto dun punto porcentual menos que na comunidade galega).

Pese a aparente coincidencia na forma das gráficas, convén sinalar que os movementos en contexto estatal son moito máis rotundos que os acaecidos na comunidade galega. A modo de exemplo, e por insistir nesta comparación, baste sinalar que na etapa común de crecemento en ambos contextos (1996-2010) o crecemento da poboación galega foi o anteriormente referido 2 %, mentres que no ámbito estatal dita expansión acada o 18,53 %.

Nos seguintes gráficos recóllese a evolución das taxa de variacións anuais da poboación galega e española, primeiro en cómputo global e despois desagregado por sexo. As variacións na comunidade galega reflicten maior moderación, como corresponde a o seu menor volume de poboación. Porén, a alternancia de períodos de crecemento e decrecemento é similar en ambos contextos. A diferencia máis salientable, en concordancia co anteriormente comentado, se relacionan coa existencia dunha etapa de claro crecemento da poboación española, con valores próximos ao 2 % de crecemento anual medio acumulado, mentres que na comunidade galega o aumento é moito menos acusado (non supera en ningún caso o 0,5 %). A lixeira mellora iniciada a partir de 2015 non chega, no caso de Galicia, para acadar valores positivos, posto que a inversión da gráfica non se relaciona cun movemento de crecemento, senón cun menor decrecemento.

Gráfico 2.3. Taxas de variación interanual da poboación. Galicia-España (1996-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do Padrón Municipal do INE

A evolución da poboación desagregada por sexo reproduce as tendencias antes apuntadas. Como se pode constatar no gráfico seguinte, o cambio de tendencia antes apuntado en torno a o ano 2010 coincide coa desaceleración da evolución da poboación masculina: entre 1999 e

2010, as taxas de variación dos homes son superiores as taxas de variación da poboación feminina, situación que cambia a partir dese ano. De igual forma, a recuperación é máis notable na poboación feminina[18]. Esta descrición é valida tanto para a comunidade galega coma no conxunto estatal.

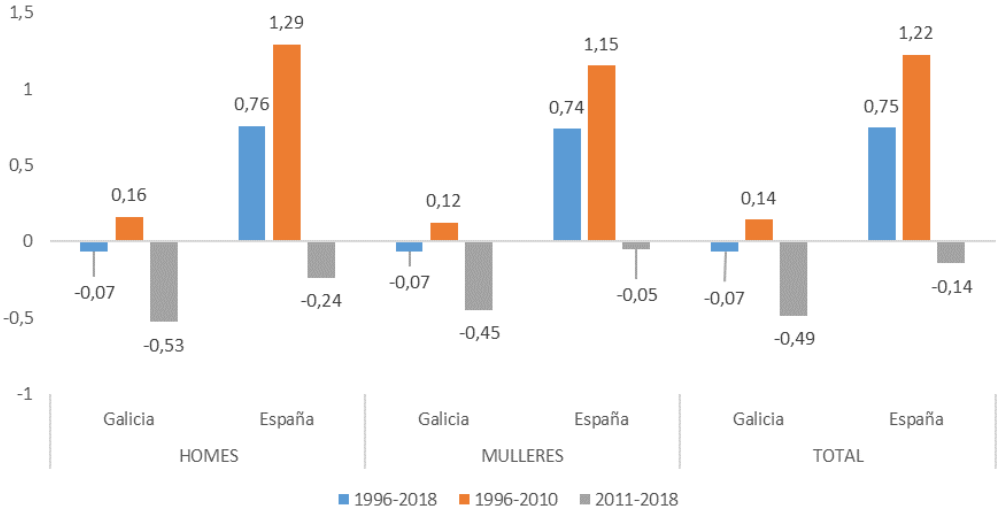
Gráfico 2.4. Taxas de variación interanual da poboación desagregada por sexo. Galicia-España (1996-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do Padrón Municipal do INE

A análise dos movementos en valor medio dos diferentes grupos de poboación serve de base para estudar as diferencias entre a evolución da poboación española e galega entre 1996 e 2018.

Gráfico 2.5. Taxas de crecemento anual (TCA) da poboación desagregada por sexo. Galicia-España (1996-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do Padrón Municipal do INE

[18] De feito, a poboación feminina en España crece a partir de 2016.

O gráfico anterior reflicte esta información, amosando a variación global do período de análise (en azul no gráfico), e os dous períodos sinalados en torno ao punto de inflexión, que por razóns de homoxeneidade[19] se sitúa no ano 2010: 1996-2010 (en laranxa) e 2011-2018 (en gris). A información se presenta, ademais, desagregada por sexo.

Neste contexto, cabe sinalar o seguinte:

- No conxunto do período (en azul no gráfico), a poboación española crece a un ritmo medio dun 0,75 % anual, fronte ao decrecemento da poboación galega (0,07 %).
- Na primeira etapa (en laranxa), se observa que o crecemento no contexto estatal (1,22 %) ten maior ritmo que o experimentado na comunidade galega (0,14 %).
- Porén, no segundo período de análise (en gris), o ritmo de decrecemento da poboación galega triplica o estatal (0,49 % e 0,14 % respectivamente).

Como se observa no gráfico, non existen grandes diferencias nestes movementos en función do sexo da poboación, agás no período 2011-2018, onde a caída da poboación masculina é notablemente superior á redución da feminina. Esta diferencia é máis notoria no caso estatal, onde o ritmo medio de diminución dos homes (0,24 % anual) é moi superior o rexistrado para o caso das mulleres (0,05 %).

2.2 Evolución recente da poboación (2007-2018)

Neste apartado analízase a evolución máis recente da poboación masculina e feminina en Galicia por tramos de idade, limitando o período de análise ao intervalo entre os anos 2007 e 2018. A poboación total, tanto de homes coma de mulleres, decreceu na nosa comunidade a unha taxa media anual do 0,1 % entre os anos 2007 e 2018. Con todo, a evolución desta poboación por tramos de idade non é homoxénea, alternándose uns que experimentan decrecemento con outros segmentos onde a poboación crece, con maior ou menor intensidade.

- Entre os primeiros, a maior caída da poboación atópase no tramo comprendido entre os 25 e 34 anos, con variacións medias de decrecemento anuais do entorno do 4 % para ambos sexos, seguida da comprendida entre os 15 e 24 anos, cunha taxa media anual decrecente no entorno do 2,5 %.
- Entre os segmentos que reflicten un crecemento do número total de persoas se atopa o de poboación entre 0 e 14 anos, que medra un 0,3 % de media anual, variación similar á que se produce no tramo de 35 e 44 anos. Entre os 45 e os 84 anos, a poboación masculina medra a taxas medias anuais do 1 %, e a feminina a un ritmo similar entre os 45 e os 64, reducindo o seu ritmo de crecemento nos dous seguintes tramos. Os varóns maiores de 85 anos medran un 5,2 % en media anual mentres que, as mulleres, presentan una variación máis moderada, do 3,7 %. Este dato reviste particular interese, posto que a poboación galega con máis de 85 anos medra preto dun 60 % na última

[19] Lémbrese que, realmente, en España a poboación crece ata 2012.

década. En concreto, o número de homes en dito segmento de idade en 2018 supera nun 75 % os existentes en 2007; no caso das mulleres, o crecemento acada un 50 %. Destes datos cabe inferir unha mellora da esperanza de vida da cidadanía galega, dato particularmente importante tendo en conta que a nosa comunidade figura historicamente a cabeza neste indicador.

Estes cambios non se repercuten na estrutura xeral de poboación, onde o segmento predominante continúa a ser o das persoas que teñen máis de 65 anos de idade. Sen embargo, se estas persoas constituían o 21,5 % da poboación en 2007, once anos despois pasan a ser case un 26 %, un aumento de máis de catro puntos porcentuais. Isto nos sitúa nun panorama de envellecemento case repentino, onde as mulleres teñen un rol protagonista se ben pasan de constituír o 58,6 % ao 57,3 % das persoas de máis de 65 anos. Abundando nesta progresiva feminización, cabe destacar que o aumento da diferencia na supervivencia en relación ao sexo é unha característica da transición demográfica. Os datos da táboa seguinte permiten observar que en 2018 a poboación masculina supera a feminina ata a franxa de idade entre os 39 e os 44 anos, para inverterse a partir dos 45 e ir aumentando a relativa feminización progresivamente conforme aumenta a idade.

Táboa 2.1. Poboación galega por tramos de idade e xénero: 2007 e 2018

	Número de persoas				Porcentaxes sobre o total				T.C.A. (%)	
	HOMES		MULLERES		HOMES		MULLERES		HOMES	MULLERES
	2007	2018	2007	2018	2007	2018	2007	2018	2018/2007	
TOTAL	1.320.433	1.305.378	1.420.654	1.397.772	100	100	100	100	-0,1	-0,1
0-14	161.263	167.310	151.822	156.227	12,2	12,8	10,7	11,2	0,3	0,3
15-24	146.816	111.467	140.845	105.309	11,1	8,5	9,9	7,5	-2,5	-2,6
25-34	217.436	139.644	214.521	137.194	16,5	10,7	15,1	9,8	-3,9	-4,0
35-44	203.787	213.457	206.729	212.353	15,4	16,4	14,6	15,2	0,4	0,2
45-54	184.826	205.909	188.523	211.365	14,0	15,8	13,3	15,1	1,0	1,0
55-64	162.015	179.942	171.834	190.106	12,3	13,8	12,1	13,6	1,0	0,9
65-74	132.993	150.245	160.235	169.874	10,1	11,5	11,3	12,2	1,1	0,5
75-84	88.086	96.654	132.062	134.451	6,7	7,4	9,3	9,6	0,8	0,2
85 e máis	23.211	40.750	54.082	80.893	1,8	3,1	3,8	5,8	5,2	3,7
Máis de 65	244.290	287.649	346.379	385.218	18,5	22,0	24,4	27,6	1,5	1,0

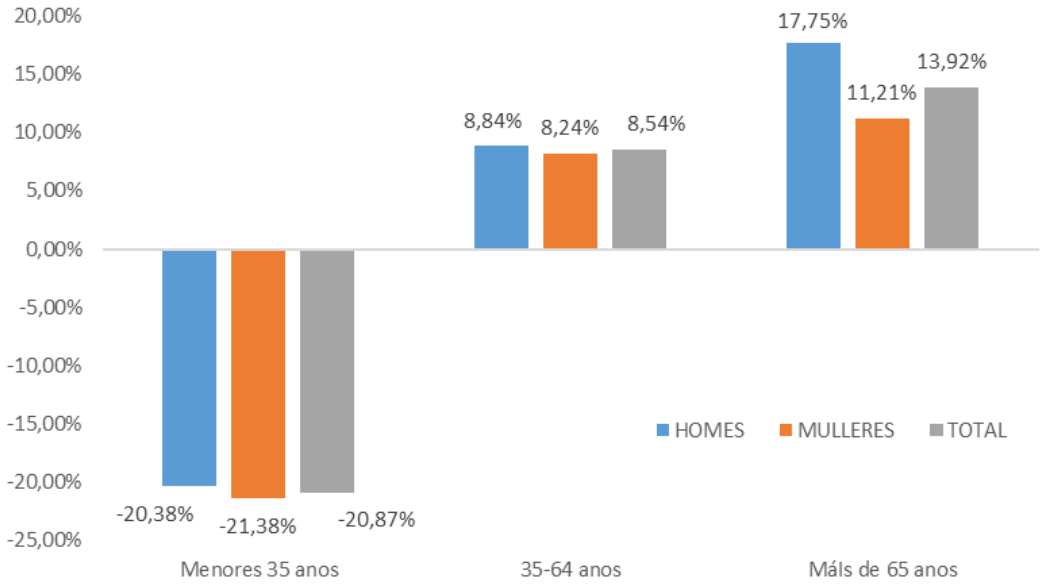
Fonte: Elaboración propia a partir de IGE. Cifras poboacionais de referencia

Na análise do resto de segmentos, se observa un lixeiro desprazamento da participación relativa dos grupos de idade. Así, se en 2007 o segundo grupo con maior presenza era o de persoas comprendidas entre 25 e 34 anos (15,76 % da poboación total), en 2018 esta posición corresponde cos que teñen entre os 35 e 44 anos (14,87 %). Este relativo desprazamento se da tanto no caso dos homes coma na poboación feminina.

Sumando estes fenómenos (caída de poboación de menor idade, crecemento de poboación de máis de 85 anos, incremento da participación relativa dos maiores de 65 anos) pode inferirse un incremento da idade media dos habitantes de Galicia nos últimos once anos. Abundando nesta

idea, o gráfico seguinte permite obter unha visión resumida destas transformacións, reflectindo a variación relativa experimentada en tres grandes grupos de idade. Tal e como se desprende dos datos anteriores, se observa unha notable diminución da poboación máis nova, próxima ao 21 %. Isto supón que o dito grupo de idade ven diminuíndo a un ritmo medio superior ao 2 % anual. Pola contra, as persoas maiores de 65 anos experimentan un crecemento claramente superior que as que teñen entre 35 e 64 anos. En concreto, no caso particular da poboación masculina duplica este aumento.

Gráfico 2.6. Variación relativa da poboación desagregada por sexo. Galicia (2007-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir de IGE. Cifras poboacionais de referencia

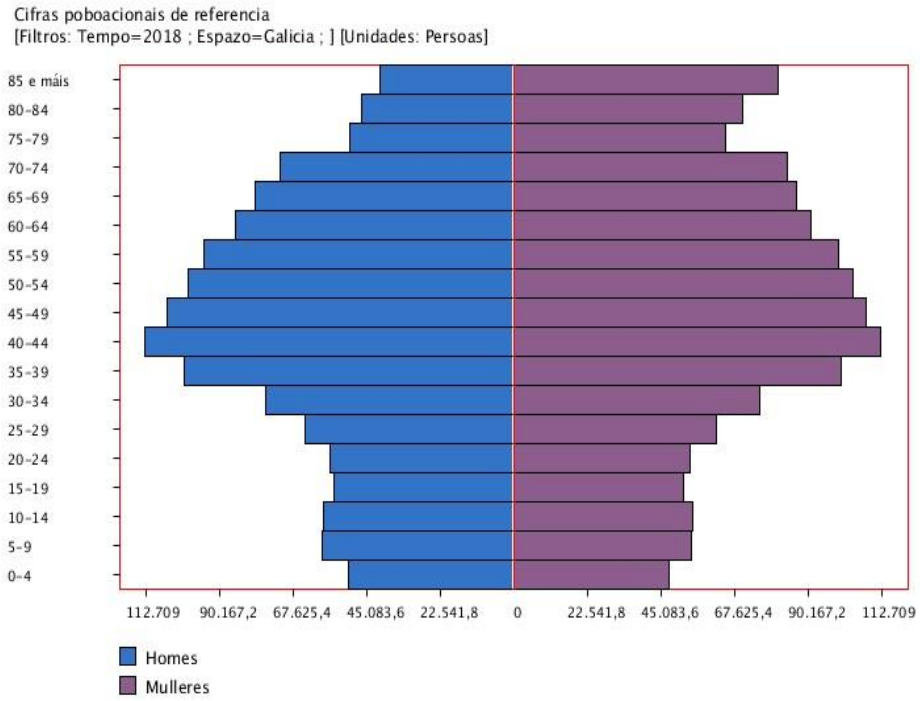
2.3 Pirámide e proxeccións de poboación (2017-2033)

As transformacións reflectidas no apartado anterior, coincidentes en boa parte coas acaecidas no contexto estatal e en boa parte das economías desenvolvidas, converxen nunha serie de cambios que se reflicten no perfil actual da pirámide de poboación. Así, na representación piramidal galega en 2018 pódense destacar dúas grandes características:

- O equilibrio entre homes e mulleres, 49 % no primeiro caso e 51 % no segundo.
- O engrosamento da pirámide. En condicións normais, esta debería ter unha base ampla e ir descendendo progresivamente, consonte aumentan os tramos de idade. Porén, na actualidade a base é moi estreita, vaise ensanchando nos tramos intermedios de idade e se contrae outra vez nos tramos superiores. Isto supón a representación gráfica de tres grandes características: a redución da natalidade, o aumento da esperanza de vida, e a consolidación da idade media da poboación en torno aos 40-44 anos. Igualmente, se reflicte a relativa feminización da vellez, manifestada na maior amplitude dos segmentos da parte superior dereita da pirámide.

Estas características resumen a mala demografía galega, non exclusiva da nosa comunidade, con dous eixos claros: pouca poboación nas idades máis baixas, e moita en idade alta, síntese de outra das características salientables da dinámica de poboación da Galicia: o incremento da esperanza de vida, que se duplicou no pasado século ao pasar dos 40,9 anos de media en 1900 aos 82,65 de 2016 segundo os últimos datos do IGE (79,45 anos para os homes e de 85,84 para as mulleres). O alongamento da esperanza de vida é un dato notablemente positivo, que debe ser interpretado coma un logro conxunto. Porén, deben tomarse medidas para ter unha base ampla de idades menores, que serva de sustento e sustentabilidade a estes segmentos e maior idade. Neste contexto, as políticas de dinamización da natalidade e mellora da capacidade da atracción de nova poboación se tornan imprescindibles para poder reconducir a situación actual.

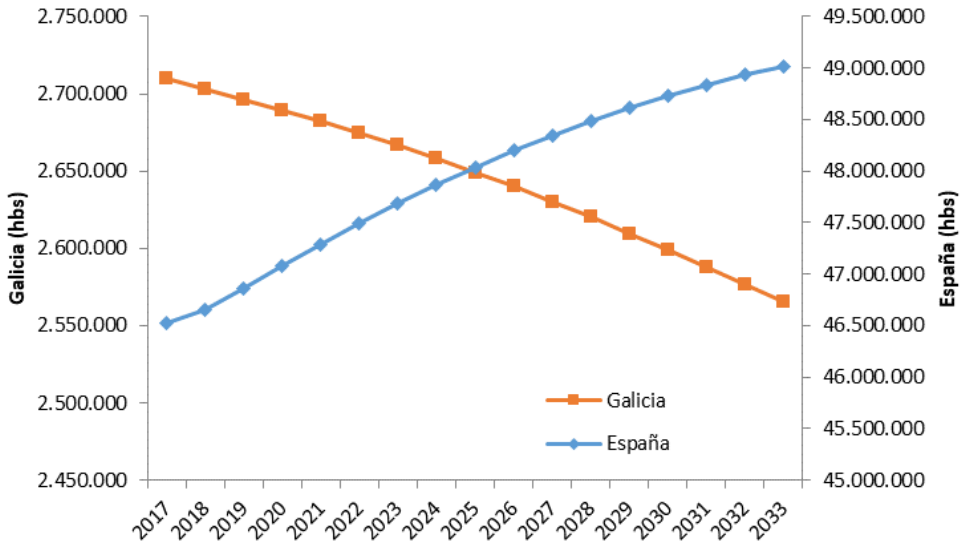
Gráfico 2.7. Pirámide da poboación galega desagregada por sexo (2018)

Fonte: IGE. Cifras de poboación de referencia

As proxeccións de poboación a curto prazo realizadas polo IGE non introducen optimismo nesta situación. Nunha primeira aproximación global, as ditas proxeccións contemplan un incremento da poboación española do 5,3 % ata 2033, e unha contracción equivalente da poboación galega. En concreto, estímase que en 2033 a comunidade galega terá preto de 145.000 habitantes menos que na actualidade. En consecuencia, estímase unha perda progresiva de representatividade da poboación galega no conxunto estatal: na actualidade, Galicia aporta aproximadamente un 5,8 % do total de habitantes de España. De verificarse estas estimacións, en 2033 esta participación será do 5,2 %.

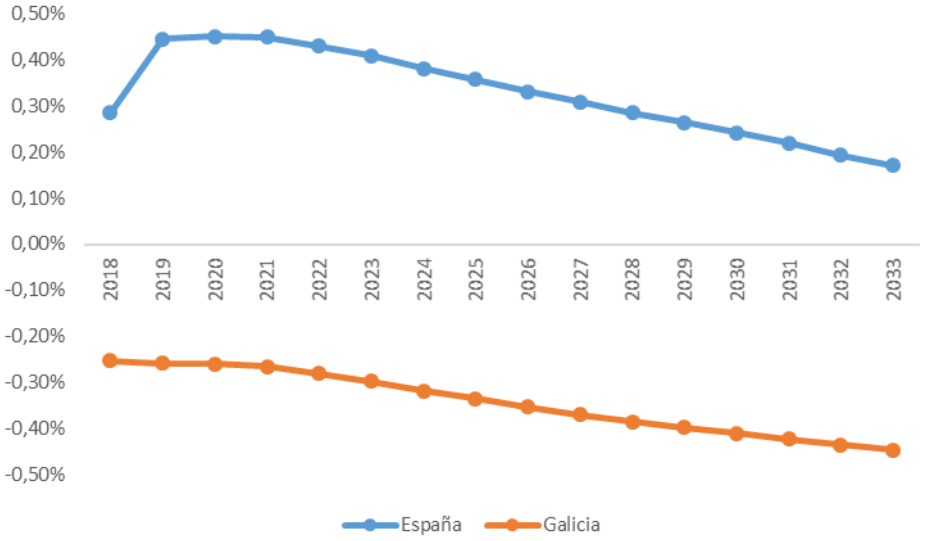
Gráfico 2.8. Proxeccións da poboación a curto prazo: Galicia e España (2017-2033)

Fonte: Elaboración propia a partir da proxección de poboación do IGE

Nun resume elocuente, o escenario esperado contempla que a poboación española creza a un ritmo do 0,33 % anual, mentres que a galega diminúa coa mesma carencia. Por outra banda, as taxas de decrecemento estimadas irán sendo menores a medida que pasen os anos, variable máis notable no caso galego, xa de por si máis moderado. Como se comproba no seguinte gráfico, se espera que a diminución da poboación galega leve un ritmo máis suave que a esperada para a poboación española.

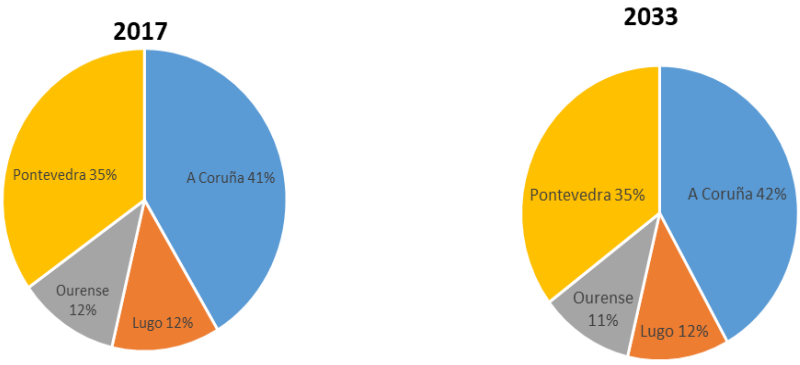
Gráfico 2.9. Proxeccións da poboación: taxa de variación interanual. Galicia e España (2017-2033)

Fonte: Elaboración propia a partir da proxección de poboación do IGE

A análise destas proxeccións a curto prazo non difiren entre as catro provincias galegas. Neste contexto, cabe sinalar que a distribución da poboación reflicte unha clara polarización nas provincias atlánticas, onde residen sete de cada dez galegos. A curto prazo se espera que a dita situación se consolide, perdendo incluso Ourense un punto porcentual de presenza no total de poboación galega a favor da provincia coruñesa.

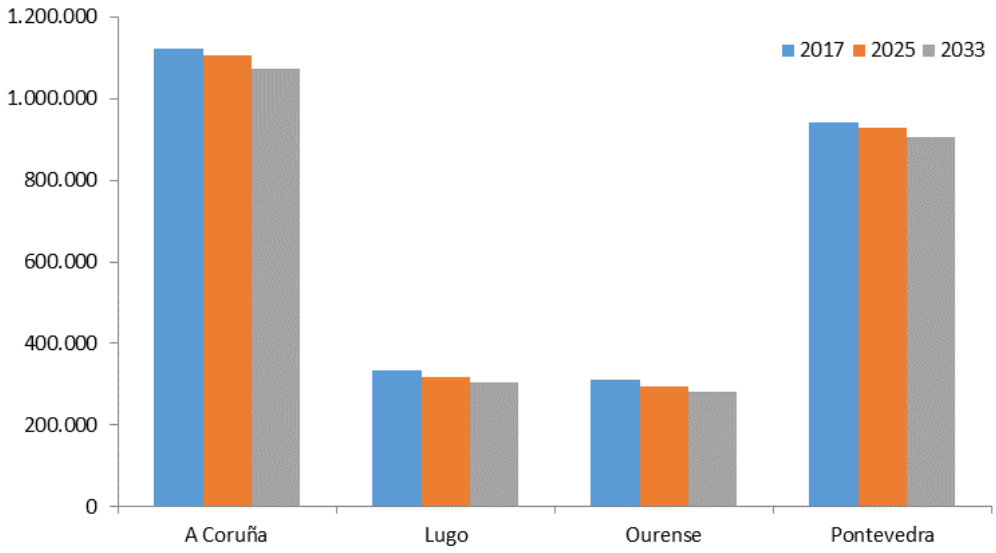
Gráfico 2.10. Participación relativa nas provincias na poboación galega (2017-2033)

Fonte: Elaboración propia a partir da proxección de poboación do IGE

As proxeccións prevén tamén un decrecemento da poboación nas catro provincias galegas. A provincia con peor expectativa é Ourense, que verá reducida a súa poboación nun 9,7 %, seguida de Lugo (8,8 %). A continuación, a provincia coruñesa perderá un total de 48.000 habitantes (4,3 %), mentres que a pontevedresa é a que presenta menor redución relativa prevista (4 %). O ritmo esperado do decrecemento anual nas provincias occidentais (0,2 %) triplícase para as orientais (0,6 %).

Gráfico 2.11. Proxeccións da poboación a curto prazo nas provincias galegas (2017-2033)

Fonte: Elaboración propia a partir da proxección de poboación do IGE.

Na análise desagregada por sexo, se observa que a caída esperada de poboación é lixeiramente superior para os homes, cunha taxa media de variación anual acumulada do 0,4 % (fronte ao 0,3 % das mulleres) e unha caída absoluta de 78.194 habitantes, preto de 11.500 persoas máis que a redución esperada para as mulleres galegas.

Táboa 2.2. Proxeccións da poboación galega a curto prazo desgregada por sexo (2017-2033)

	Número de persoas		TVA (%)	
	Homes	Mulleres	Homes	Mulleres
2017	1.309.447	1.400.681		
2018	1.305.480	1.397.811	-0,30	-0,20
2019	1.301.615	1.394.680	-0,30	-0,22
2020	1.297.703	1.391.581	-0,30	-0,22
2021	1.293.709	1.388.429	-0,31	-0,23
2022	1.289.529	1.385.095	-0,32	-0,24
2023	1.285.143	1.381.527	-0,34	-0,26
2024	1.280.518	1.377.685	-0,36	-0,28
2025	1.275.690	1.373.605	-0,38	-0,30
2026	1.270.656	1.369.273	-0,39	-0,32
2027	1.265.453	1.364.728	-0,41	-0,33
2028	1.260.085	1.359.983	-0,42	-0,35
2029	1.254.582	1.355.075	-0,44	-0,36
2030	1.248.948	1.350.012	-0,45	-0,37
2031	1.243.179	1.344.791	-0,46	-0,39
2032	1.237.274	1.339.427	-0,47	-0,40
2033	1.231.253	1.333.941	-0,49	-0,41
Var 2017-2033	-78.194	-66.740		
T.C.A. 2017-2033	-0,38	-0,30		

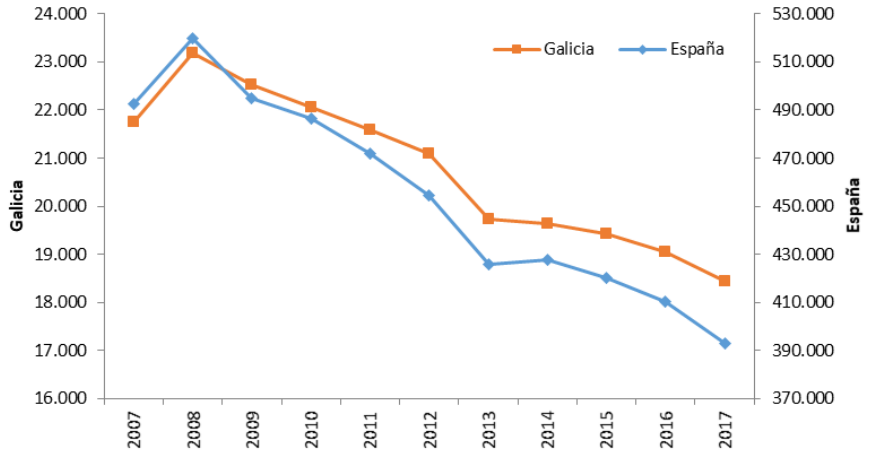
Fonte: Elaboración propia a partir da proxección de poboación do IGE

2.4 Movemento natural da poboación

A análise dos movementos de poboación resulta de particular interese para explicar a evolución descrita na sección anterior, así como as previsións neste marco de transformación. Neste contexto, se procede nesta sección a estudar os movementos naturais da poboación Galicia e en España. Así, analizaranse os datos do número de nacementos, defuncións e saldo vexetativo resultante. O outro fenómeno que cómpre analizar en relación co movemento da poboación, as migracións, recollerase na seguinte sección deste traballo.

O gráfico seguinte reflicte a evolución do número de nacementos en Galicia e España dende 2007 ata a actualidade. Como se pode observar, se produce unha caída deste número en ambos contextos territoriais: nos últimos once anos o número de nacementos en Galicia reduciuse en 3.307, cunha taxa media de variación negativa anual do 1,6 % levemente inferior á caída media estatal (2,2 % en media anual). A interpretación deste gráfico non pode illar o efecto da crise económica: pese a que o período de análise limítase a 2007, pode observarse que a tendencia precedente era crecente, inverténdose abruptamente a partir de dito ano (coincidindo precisamente co inicio da etapa de crise).

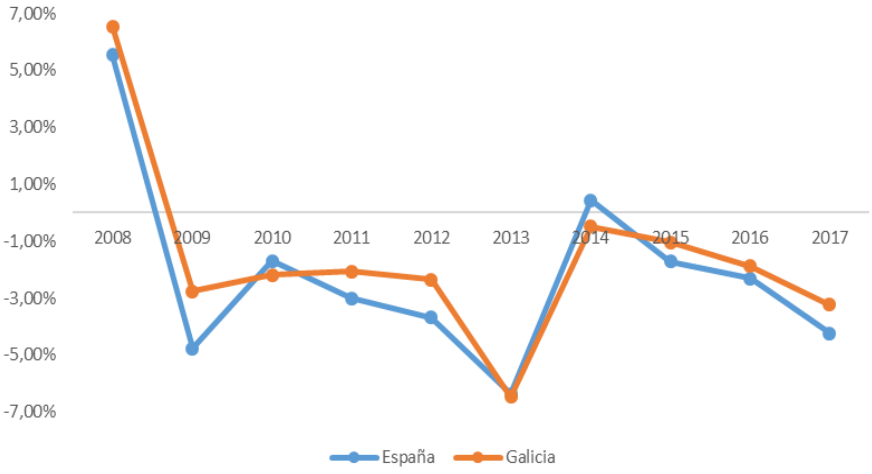
Gráfico 2.12. Evolución do número de nacementos en Galicia e España (2007-2017)

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos de Movemento natural da poboación, INE e IGE

A evolución anual do número de nacementos presenta un comportamento levemente mellor na comunidade galega en relación coa media estatal, aínda que no marco xeral de decrecemento antes sinalado.

Gráfico 2.13. Variación interanual do número de nacementos en Galicia e España (2007-2017)

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos de Movemento natural da poboación, INE e IGE

A táboa seguinte, pola súa banda, recolle o número de nacementos en Galicia no período analizado diferenciando por xénero. Como se observa, ao longo de todo o período naceron máis nenos que nenas.

Táboa 2.3. Número de nacementos en Galicia por sexo e taxas de variación (2007-2017)

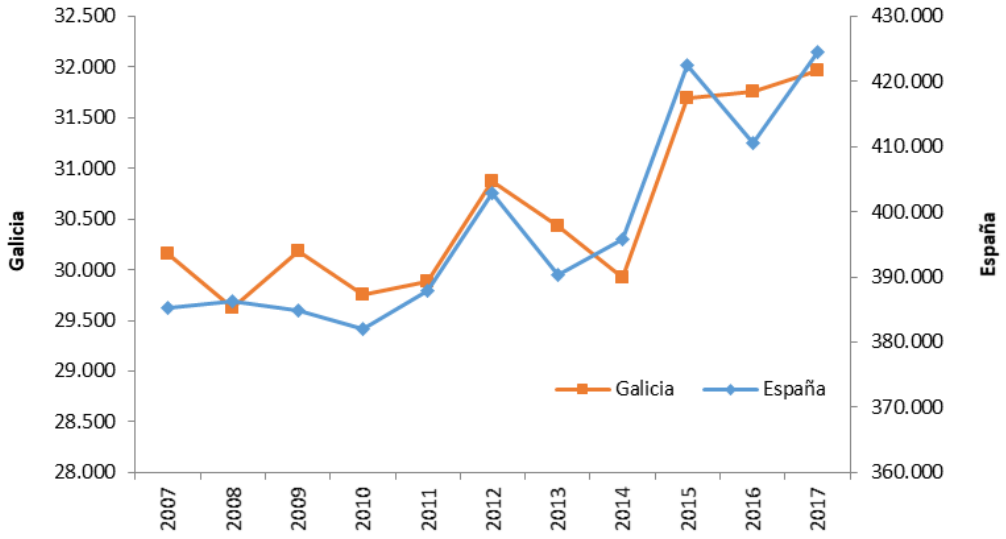
	Nacementos		Taxas de variacións anuais		% de mulleres
	Homes	Mulleres	Homes	Mulleres	
2007	11.216	10.536			48,4
2008	11.981	11.194	6,5	6,2	48,3
2009	11.572	10.965	-2,8	-2,0	48,7
2010	11.500	10.547	-2,2	-3,8	47,8
2011	11.256	10.338	-2,1	-2,0	47,9
2012	10.990	10.099	-2,3	-2,3	47,9
2013	10.084	9.643	-6,5	-4,5	48,9
2014	10.262	9.368	-0,5	-2,9	47,7
2015	10.032	9.395	-1,0	0,3	48,4
2016	9.773	9.289	-1,9	-1,1	48,7
2017	9.471	8.974	-3,2	-3,4	48,7
Var 2007-2017	-1.745	-1.562			
T.C.A.2007-2017	-1,7	-1,6			

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos de Movemento natural da poboación, INE e IGE

Porén, o nacementos de nenos en Galicia, estase a reducir cunha taxa de variación negativa do 1,7 % de media anual dende 2007, o que supuxo unha caída absoluta de 1.745. No caso das nenas galegas o ritmo de diminución é lixeiramente inferior, do 1,6 % de media anual, e a caída absoluta foi de 1.562 nacementos.

Por outra banda, o número de defuncións en España, pasou de 385.361 do ano 2007 a 424.523 en 2017, o que supuxo un aumento de 39.162. Cunha tendencia desigual ao longo da serie, a taxa de variación media anual situouse no 1 %. Galicia reflicte unha a evolución similar, aumentando das 30.159 defuncións no inicio do período a 31.962 no último ano, o que supón unha variación media anual do 0,6 % lixeiramente inferior á media española.

Gráfico 2.14. Número de defuncións en Galicia e España: 2007-2017

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos de Movemento natural da poboación, INE e IGE

A análise diferenciada por sexo reflicte un maior aumento relativo das defuncións entre as mulleres galegas, cunha taxa de variación anual do 0,9 %, fronte ao 0,3 % das rexistradas para os homes. Así, no primeiro caso dos 14.724 defuncións do ano 2007 pasouse a 16.105 do ano 2017, un incremento de 1.381. Este número triplica o rexistrado para as defuncións dos varóns, que aumentan en 422 no mesmo período de tempo. Neste contexto, parece obvio que e maior presenza relativa do número de mulleres nos tramos máis altos de idade pode estar detrás deste aumento diferencial.

Táboa 2.4. Número de defuncións en Galicia por sexo e taxas de variación (2007-2017)

	Número de defuncións		Taxas de variacións anuais		% de mulleres
	Homes	Mulleres	Homes	Mulleres	
2007	15.435	14.724			48,8
2008	14.996	14.633	-2,8	-0,6	49,4
2009	15.241	14.939	1,6	2,1	49,5
2010	14.986	14.763	-1,7	-1,2	49,6
2011	15.085	14.794	0,7	0,2	49,5
2012	15.395	15.476	2,1	4,6	50,1
2013	15.230	15.203	-1,1	-1,8	50,0
2014	15.054	14.875	-1,2	-2,2	49,7
2015	15.792	15.896	4,9	6,9	50,2
2016	15.940	15.817	0,9	-0,5	49,8
2017	15.857	16.105	-0,5	1,8	50,4
Var 2007-2017	422	1.381	2,7	9,4	
T.C.A. 2007-2017	0,27	0,90			

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos de Movemento natural da poboación, INE e IGE

A conxunción do incremento do número de defuncións e a diminución constante do número de nacementos deriva nun saldo vexetativo negativo en Galicia, que ademais apunta unha tendencia crecente nos últimos anos. Así, o crecemento do déficit entre as defuncións e nacementos aumenta a un ritmo medio anual próximo ao 5 % dende 2007. España, pola súa banda, presenta unha evolución máis favorable entre os anos 2007 e 2014, onde o número de nacementos compensa ás defuncións, e o saldo vexetativo foi positivo. Porén, esta diferencia positiva é cada vez menor, ata o punto de que mingua preto dun 16 % cada ano. De feito, o superávit de nacementos se interrompe abruptamente no ano 2015, co inicio do saldo vexetativo negativo tamén en contexto estatal.

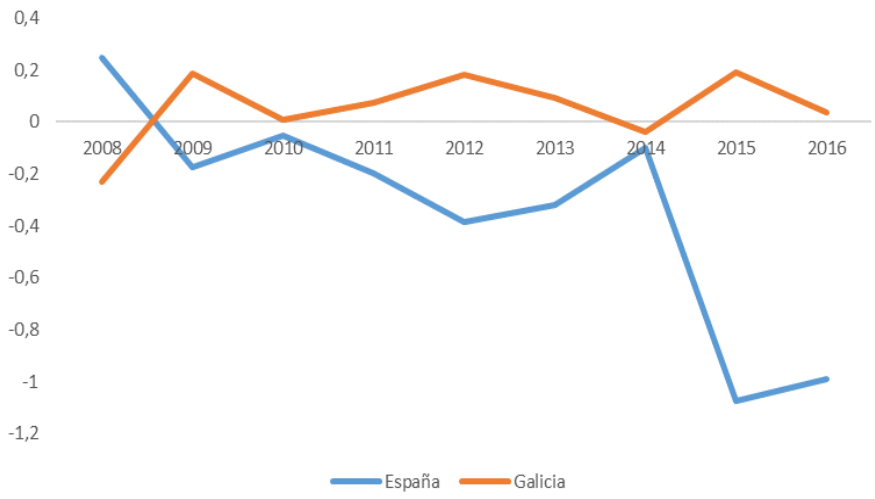
Táboa 2.5. Saldo vexetativo en Galicia e España (2007-2017)

	España	Galicia
2007	107.166	-8.407
2008	133.455	-6.454
2009	110.064	-7.643
2010	104.528	-7.702
2011	84.088	-8.285
2012	51.698	-9.782
2013	35.296	-10.706
2014	31.765	-10.299
2015	-2.278	-12.261
2016	-28	-12.695
2017	-31.342	-13.517

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos de Movemento natural da poboación, INE e IGE

O gráfico seguinte apunta a tendencia na evolución deste saldo vexetativo negativo. Como se pode observar, nos últimos anos o comportamento é máis estable na comunidade galega, que presenta un saldo vexetativo negativo sen grandes alteracións anuais. Pola contra, en concordancia co anteriormente exposto se percibe unha clara aceleración no ritmo de perda de poboación en España, sobre todo a partir de 2014.

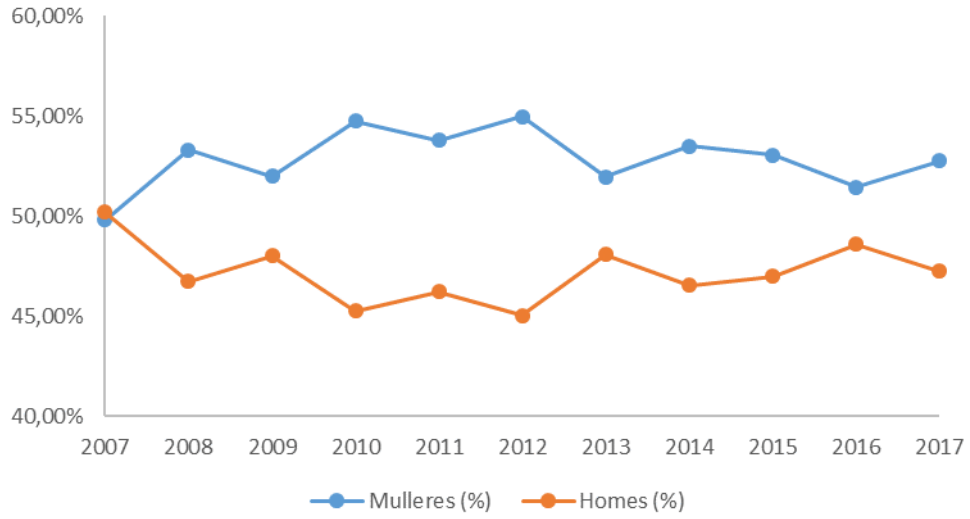
Gráfico 2.15. Evolución do saldo vexetativo. Galicia e España (2007-2017)

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos de Movemento natural da poboación, INE e IGE

O maior nacemento de nenos nos últimos anos, xunto cunha maior participación das mulleres no total de defuncións acaecidas en Galicia conducen a unha progresiva feminización do saldo vexetativo, máis negativo para o caso feminino. Así, se en 2007 a aportación das galegas ao saldo vexetativo era do 49,8 %, en 2017 pasa a ser do 52,8 %.

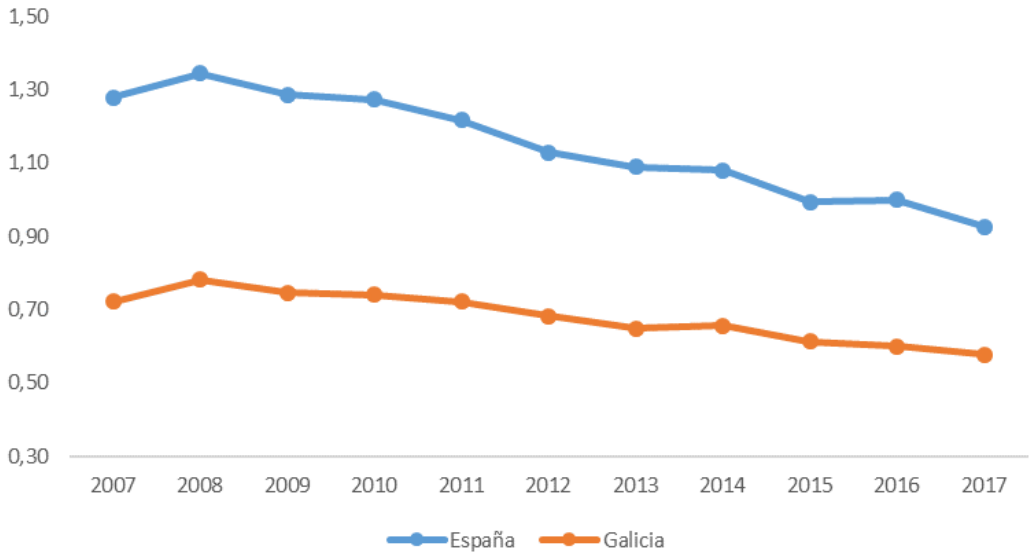
Gráfico 2.16. Saldo vexetativo desagregado por sexo. Galicia (2007-2017)

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos de Movemento natural da poboación, INE e IGE

Como consecuencia da situación descrita, o número de nacementos non compensan o de defuncións na comunidade galega. Como se pode constatar no gráfico seguinte, a taxa de reposición en Galicia se mantén por debaixo de 1 en todo o período de análise. Porén, debe sinalarse que pasa de 0,7 en 2007 a estar por debaixo de 0,6 en 2017. En España se advirte a mesma tendencia de diminución, entrando en valores negativos en 2017. Con todo, a taxa de reposición media estatal nese ano (0,93) supera en case catro décimas a galega.

Gráfico 2.17. Taxa de reposición da poboación. Galicia-España (2007-2017)

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos de Movemento natural da poboación, INE e IGE

2.5 Movementos migratorios

Neste apartado analizaranse os datos comparativos entre Galicia e España para o período 2008-2018 das emigracións, inmigracións e saldo migratorio, así como a taxa bruta de emigración exterior. Neste apartado, en concreto, se engade unha comparativa con outras CC.AA.. A fonte utilizada é a Estatística de Migracións do INE, que se elabora a partir da Estatística de Variacións Residenciais obtida a partir dos datos do Padrón Municipal, que só reflicte os movementos migratorios cara ao estranxeiro, que non coinciden cos recollidos na de variacións residenciais, xa que teñen un tratamento estatístico adicional.

A táboa seguinte inclúe o total de movementos rexistrados en Galicia e España co estranxeiro. As emigracións en España e en Galicia seguen unha traxectoria similar: unha primeira etapa claramente crecente (2008-2013), que culmina en 2013 co maior valor da serie en ambos contextos; seguida dunha etapa cun comportamento máis irregular, nun marco xeral de tendencia ao decrecemento. Na análise global do período, as emigracións pasan de 288.432 persoas en 2008 ás 309.365 de 2018, o que supón un aumento de 20.933 emigrantes (un 7,3 %, cun ritmo de crecemento medio anual do 0,88 %). Na comunidade galega se rexistra un volume de emigración notablemente superior, en concreto un incremento do 27,6 % de variación no período de análise, cunha media de crecemento anual do 3,1 %.

Táboa 2.6. Movementos migratorios en Galicia e España, con relación ao estranxeiro (2008-2018)

	España			Galicia		
	Emigracións	Inmigracións	Saldo migratorio	Emigracións	Inmigracións	Saldo migratorio
2008	288.432	599.074	310.642	7.347	19.330	11.983
2009	380.118	392.963	12.845	9.397	13.065	3.668
2010	403.379	360.704	-42.675	9.622	11.825	2.203
2011	409.034	371.335	-37.699	9.936	12.359	2.423
2012	446.606	304.054	-142.552	10.130	9.199	-931
2013	532.303	280.772	-251.531	12.300	8.414	-3.886
2014	400.430	305.454	-94.976	9.139	8.820	-319
2015	343.875	342.114	-1.761	10.140	10.181	41
2016	327.325	414.746	87.421	8.909	13.210	4.301
2017	368.860	532.132	163.272	10.840	17.672	6.832
2018	309.365	643.037	333.672	9.376	22.260	12.884
Var 2008-2018	20.933	43.963	23.030	2.029	2.930	901
T.C.A. 2008-2018	0,88	0,89	0,90	3,10	1,78	0,91

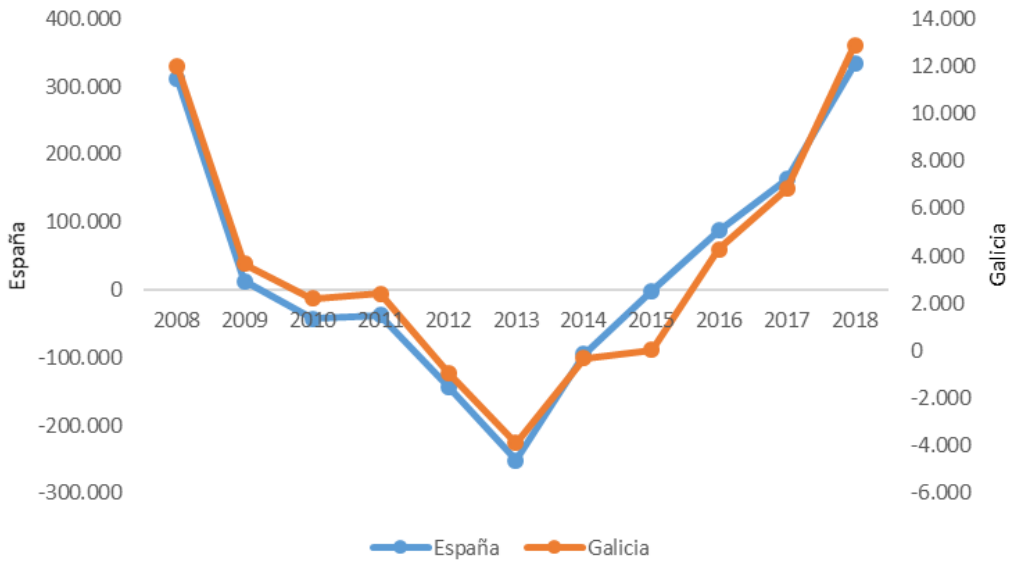
Fonte: Elaboración propia a partir da Estatística de Migracións do INE

No que se refire as inmigracións, a tendencia é a contraria. O volume de persoas que chegan a Galicia e España foi diminuíndo entre os anos 2008 e 2013, con excepción dun pequeno incremento en ambos contextos rexistrado en 2011. As inmigracións acadan o seu mínimo no ano 2013, a partir do cal volven a aumentar o número de inmigracións ata chegar, xa en 2018, ao seu valor máximo, tanto na comunidade galega coma na media estatal. Na análise total do

período, España recibe en 2018 un 7,3 % de inmigracións máis que en 2008, mentres que o incremento de inmigracións recibidas en Galicia duplica esta cifra (15,2 % máis das recibidas en 2008).

O saldo migratorio resultante destes movementos está fortemente condicionado polo ciclo económico. Así, ata 2010 España recibe máis persoas das que emigran, polo que ten un saldo migratorio positivo, aínda que decrecente. A partir de es ano, e ata 2016 -coincidindo coa época de peor incidencia da crise económica-, o saldo se mantén en valores negativos, a resultas da maior incidencia da emigración. Só a partir de 2016 torna valores positivos outra vez, ao ser superior o volume de inmigrantes. Na comunidade galega a evolución é similar, aínda que con lixeiras variantes. Así, se retarda o saldo negativo dous anos (2012), e se anticipa un ano o retorno a valores positivos (2015). A variación media do saldo foi similar en Galicia e España, en torno ao 0,9 %.

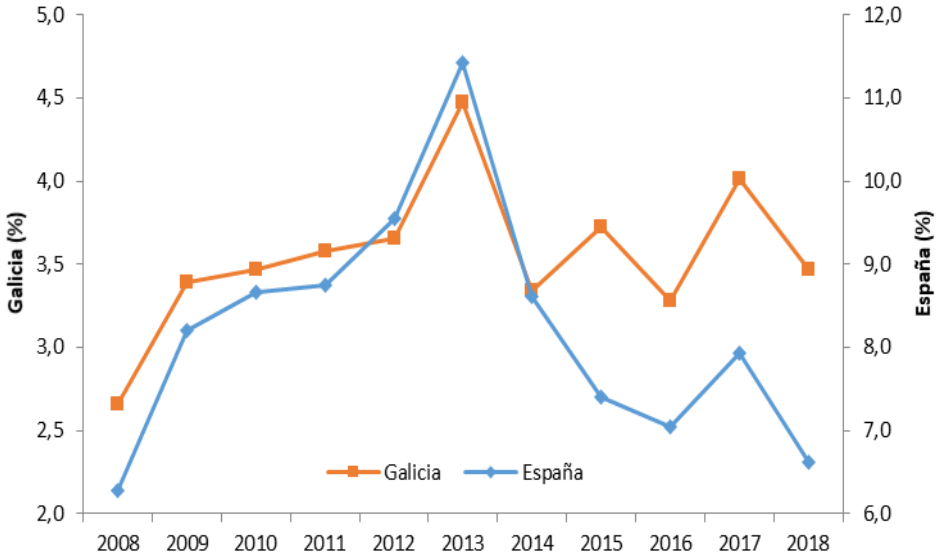
Gráfico 2.18. Saldo migratorio. Galicia-España (2007-2017)

Fonte: Elaboración propia a partir da Estatística de Migracións do INE

A taxa bruta de emigración ao estranxeiro, cociente que mide o número de emigracións por cada 1.000 habitantes, permite facer unha comparativa directa entre Galicia e España. Como se observa no gráfico, a taxa bruta de emigración ao estranxeiro en Galicia é sensiblemente inferior á media española (uns 5 puntos de media ao longo do período de análise), tendo unha evolución similar. En concreto, en 2018 toma un valor 3,1 emigracións por cada 1.000 habitantes na comunidade galega, mentres que a media española duplica este valor (6,6 %).

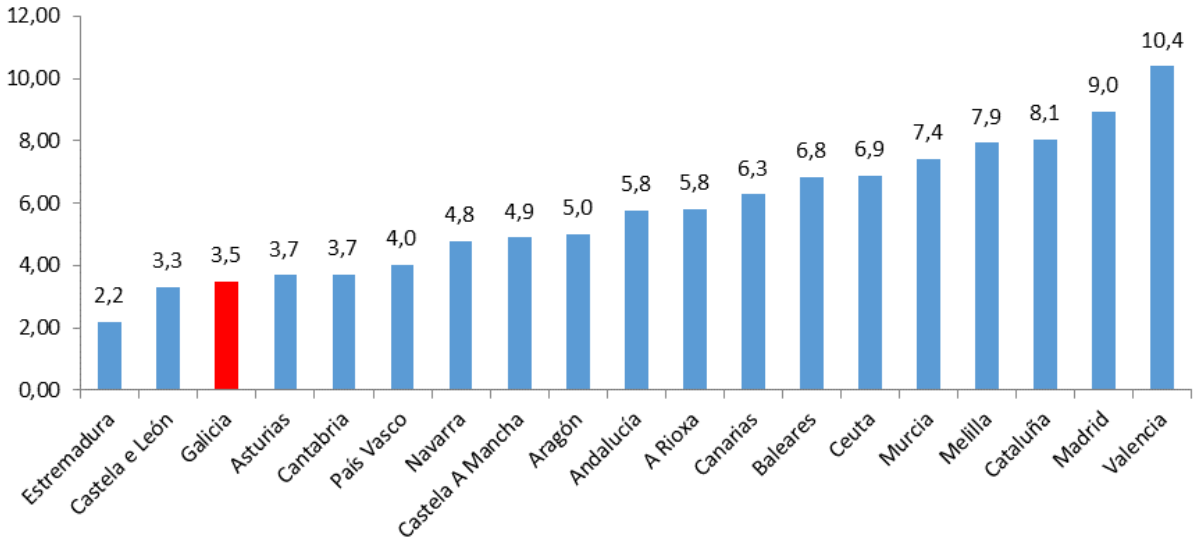
Gráfico 2.19. Taxa bruta de emigración ao estranxeiro. Galicia-España (2008-2017)

Fonte: Elaboración propia a partir do INE. Indicadores de migracións exteriores

Ampliando o marco de análise ao conxunto das Comunidades Autónomas, Galicia está comprendida entre as rexións con menor taxa bruta de emigración en 2018, ocupando a terceira posición, con tan só dúas CCAA con menor taxa (Estremadura e Castela e León).

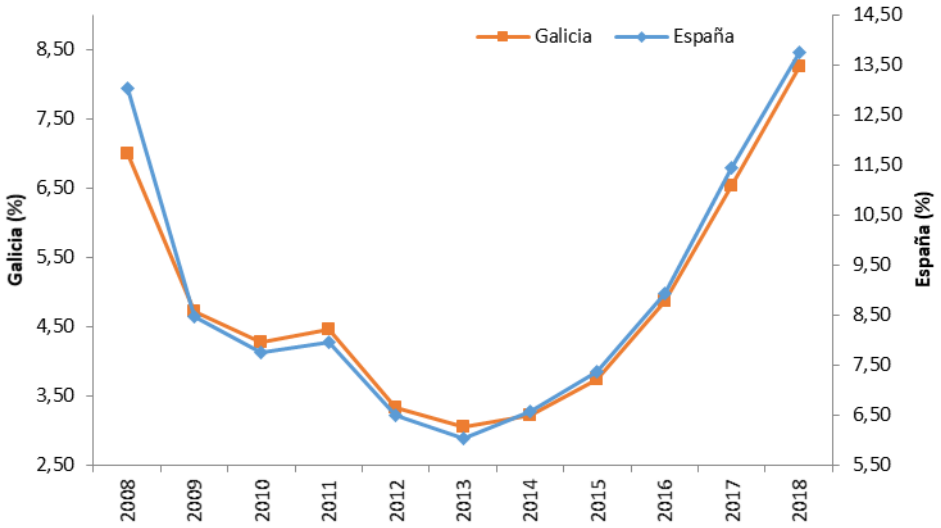
Gráfico 2.20. Taxa bruta de emigración ao estranxeiro por CCAA (2017)

Fonte: Elaboración propia a partir do INE. Indicadores de migracións exteriores

A taxa bruta de inmigración procedente do exterior (número de inmigracións desta categoría por cada 1.000 habitantes) presenta a mesma evolución que o valor absoluto do conxunto das inmigracións previamente comentado, sendo a tendencia coincidente en Galicia e España.

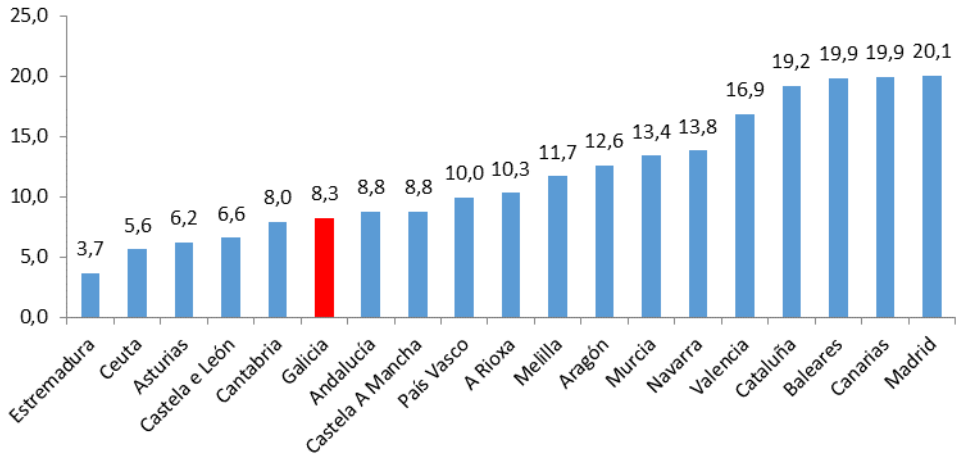
Gráfico 2.21. Taxa bruta de inmigración procedente do estranxeiro. Galicia-España. (2008-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir do INE. Indicadores de migracións exteriores

A comunidade galega, ao igual que no caso das inmigracións totais, presenta un menor valor de inmigrantes procedentes do estranxeiro, en termos relativos, que o conxunto de España. No período de análise, esta diferenza acada un valor medio de 4,4 inmigrantes por cada mil habitantes menos que na media estatal. En 2018 en Galicia o número de inmigracións exteriores foi de 8,3 por cada mil habitantes acadando a media do Estado un valor próximo 14. Na comparativa co resto das CC.AA no ano 2018, Galicia acadaría o sexto lugar, sendo as comunidades que ocupan os menores valores de este indicador Estremadura, Asturias, Castela e León e a cidade autónoma de Ceuta.

Gráfico 2.22. Taxa bruta de inmigración procedente do estranxeiro. CC.AA. (2018)

Fonte: Elaboración propia a partir do INE. Indicadores de migracións exteriores

Nas seguintes táboas recóllense os movementos migratorios desagregados por sexo, para Galicia, a partir da información proporcionada polo IGE das Estatísticas de Variacións Residenciais. Estas estatísticas recollen o total de movementos, altas e baixas no padrón municipal, definindo ás migracións co exterior como todas as que se producen fora da CC.AA., polo que son a suma das que se realizan con outra Comunidade e co estranxeiro.

Táboa 2.7. Emigracións en Galicia segundo sexo (2007-2017)

	Homes									
	Número				TVA (%)			% sobre o total		
	Total	Ao exterior	A outra CCAA	Ao estranxeiro	Ao exterior	A outra CCAA	Ao estranxeiro	Ao exterior	A outra CCAA	Ao estranxeiro
2007	46.031	14.302	11.490	2.812				31,1	25,0	6,1
2008	43.182	13.760	9.830	3.930	-3,8	-14,4	39,8	31,9	22,8	9,1
2009	45.899	14.574	9.579	4.995	5,9	-2,6	27,1	31,8	20,9	10,9
2010	48.101	15.162	10.212	4.950	4,0	6,6	-0,9	31,5	21,2	10,3
2011	47.965	15.544	10.608	4.936	2,5	3,9	-0,3	32,4	22,1	10,3
2012	45.487	15.337	9.930	5.407	-1,3	-6,4	9,5	33,7	21,8	11,9
2013	45.783	16.058	9.678	6.380	4,7	-2,5	18,0	35,1	21,1	13,9
2014	45.907	15.956	10.244	5.712	-0,6	5,8	-10,5	34,8	22,3	12,4
2015	46.137	15.980	10.200	5.780	0,2	-0,4	1,2	34,6	22,1	12,5
2016	44.103	15.315	9.536	5.779	-4,2	-6,5	0,0	34,7	21,6	13,1
2017	43.732	15.937	9.342	6.595	4,1	-2,0	14,1	36,4	21,4	15,1
2018	47.107	15.744	9.905	5.839	-1,2	6,0	-11,5	33,4	21,0	12,4
	Mulleres									
	Número				TVA (%)			% sobre o total		
	Total	Ao exterior	A outra CCAA	Ao estranxeiro	Ao exterior	A outra CCAA	Ao estranxeiro	Ao exterior	A outra CCAA	Ao estranxeiro
2007	47.381	13.887	11.232	2.655				29,3	23,7	5,6
2008	43.925	13.156	9.651	3.505	-5,3	-14,1	32,0	30,0	22,0	8,0
2009	45.852	13.517	9.137	4.380	2,7	-5,3	25,0	29,5	19,9	9,6
2010	47.287	13.680	9.460	4.220	1,2	3,5	-3,7	28,9	20,0	8,9
2011	47.662	14.336	9.955	4.381	4,8	5,2	3,8	30,1	20,9	9,2
2012	44.994	14.104	9.621	4.483	-1,6	-3,4	2,3	31,3	21,4	10,0
2013	44.962	14.651	9.292	5.359	3,9	-3,4	19,5	32,6	20,7	11,9
2014	44.768	14.198	9.618	4.580	-3,1	3,5	-14,5	31,7	21,5	10,2
2015	45.943	14.727	9.793	4.934	3,7	1,8	7,7	32,1	21,3	10,7
2016	44.139	14.217	9.209	5.008	-3,5	-6,0	1,5	32,2	20,9	11,3
2017	43.325	14.312	9.038	5.274	0,7	-1,9	5,3	33,0	20,9	12,2
2018	47.621	14.622	9.293	5.329	2,2	2,8	1,0	30,7	19,5	11,2

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do IGE. Datos tratados a partir da Estatística de Variacións Residenciais do INE

En canto a desagregación dos parámetros migratorios por sexo, as emigracións de mulleres galegas é inferior á dos homes en toda a serie salvo tres anos: o inicio e o final do período, e o ano 2016. Na última década emigraron como media 45.655 mulleres cada ano, fronte a 45.786 homes de media anual (131 máis). Como consecuencia, as emigracións femininas pasaron de 47.381 en 2007 a 47.621 en 2018, un incremento de 240 (0,5 %) a un ritmo de crecemento medio

anual do 0,05 %. As emigracións de homes, pola súa banda, aumentan en 1.076, pasando de 46.031 a 47.107 entre 2007 e 2018, un incremento do 2,3 % a un crecemento medio anual do 0,21 %. En canto as variacións anuais, non se detecta unha tendencia clara ao longo do período analizado, alternándose os períodos de crecemento e diminución nos sucesivos anos en ambos sexos.

A análise dos movementos migratorios revela que estamos ante un movemento fundamentalmente interior, é dicir, que se produce no seo da propia comunidade autónoma cara outros concellos ou provincias. Dende 2007, case sete de cada dez movementos se inxiren nesta categoría, algo superior para o caso das mulleres (69 % da emigración feminina en media destes anos, dous puntos porcentuais sobre os homes). A emigración exterior, sexa cara outras comunidades autónomas ou cara o estranxeiro, presenta en consecuencia unha porcentaxe notablemente inferior. Neste caso, cabe subliñar que a porcentaxe de persoas que emigran ao exterior ven incrementándose dende 2007, ata acadar o seu valor máximo no ano 2017 (15 % do total de emigracións masculinas e 12,2 % para o caso das mulleres. Poñendo o foco nesta emigración cara o estranxeiro, o reparto entre homes e mulleres é bastante equilibrado, aínda que cabe sinalar que a porcentaxe de participación feminina descende dende o 48,6 % en 2007 ata pouco máis do 47 % en 2018. No cómputo total de movementos migratorios, o reparto entre homes é mulleres se mantén relativamente estable e igualado, en torno ao 50 %.

A táboa seguinte reflicte os datos correspondentes as inmigracións. Destes datos pódese obter as seguintes conclusións:

- Detéctase unha evolución descendente das inmigracións, similar no caso de homes e das mulleres, ata o ano 2013. Este ano sitúa un punto de inflexión, a partir do cal comeza un leve crecemento.
- A taxa de decrecemento medio anual da inmigración feminina (0,2 % de diminución media anual) é máis moderada que a masculina (0,7 %).
- As persoas que inmigran dende outras CCAA ou o estranxeiro, en conxunto, achegan en termo medio menos dun 37 % do total da inmigración a Galicia no período de análise. En consecuencia, en tendencia similar a destacada para o caso da emigración, o maior volume de movementos de inmigración xérase no interior da propia comunidade galega, entre municipios e provincias. Esta tendencia é lixeiramente superior no caso das mulleres (64,7 % de inmigración interna feminina fronte a 62,6 % no caso dos varóns, en media anual no período de análise).
- No último bienio, a tendencia anteriormente reflectida cambia lixeiramente para o caso das mulleres: neste período, a inmigración feminina dende o estranxeiro aumenta nun 0,2 %. Porén, no caso masculino, se reforza, ao diminuír a dita inmigración do estranxeiro nun 1,7 %.
- No relacionado coa inmigración procedente doutras comunidades, a redución rexistrada entre a inmigración feminina (1,1 % de diminución anual) é levemente inferior a masculina (1,5 % de redución media anual no período).

- Os aumentos de inmigrantes rexistrados a partir de 2013 non chegan para compensar a redución producida na primeira parte do período, atendendo aos distintos ciclos anteriormente referidos. Neste contexto, a inmigración feminina procedente do estranxeiro é unha excepción, sendo o único caso onde se observa un incremento en valor absoluto do número de inmigrantes entre 2007 e 2018.

Táboa 2.8. Inmigracións en Galicia a outras CC.AA e ao estranxeiro en Galicia segundo sexo (2007-2017)

	Homes						
	Número			TVA (%)		% sobre o total	
	Total	Doutra CCAA	Do estranxeiro	Doutra CCAA	Do estranxeiro	Doutra CCAA	Do estranxeiro
2007	57.011	11.153	14.129			19,6	24,8
2008	52.720	11.878	11.420	6,5	-19,2	22,5	21,7
2009	51.637	12.556	7.756	5,7	-32,1	24,3	15,0
2010	51.321	11.446	6.936	-8,8	-10,6	22,3	13,5
2011	50.635	11.143	7.071	-2,6	1,9	22,0	14,0
2012	45.951	10.610	5.191	-4,8	-26,6	23,1	11,3
2013	44.058	9.661	4.672	-8,9	-10,0	21,9	10,6
2014	44.280	9.048	5.281	-6,3	13,0	20,4	11,9
2015	45.398	9.202	6.039	1,7	14,4	20,3	13,3
2016	45.210	8.611	7.811	-6,4	29,3	19,0	17,3
2017	46.083	9.031	9.257	4,9	18,5	19,6	20,1
2018	52.590	9.501	11.726	5,2	26,7	18,1	22,3
	Mulleres						
	Número			TVA (%)		% sobre o total	
	Total	Doutra CCAA	Do estranxeiro	Doutra CCAA	Do estranxeiro	Doutra CCAA	Do estranxeiro
2007	55.984	10.233	12.257			18,3	21,9
2008	52.197	10.683	10.745	4,4	-12,3	20,5	20,6
2009	50.812	11.098	7.379	3,9	-31,3	21,8	14,5
2010	50.714	10.165	6.942	-8,4	-5,9	20,0	13,7
2011	49.800	9.698	6.776	-4,6	-2,4	19,5	13,6
2012	45.776	9.755	5.131	0,6	-24,3	21,3	11,2
2013	43.854	8.947	4.596	-8,3	-10,4	20,4	10,5
2014	44.116	8.450	5.096	-5,6	10,9	19,2	11,6
2015	45.908	8.637	6.055	2,2	18,8	18,8	13,2
2016	46.057	8.210	7.925	-4,9	30,9	17,8	17,2
2017	47.657	8.823	9.821	7,5	23,9	18,5	20,6
2018	54.529	9.073	12.457	2,8	26,8	16,6	22,8

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do IGE. Datos tratados a partir da Estatística de Variacións Residenciais do INE.

O saldo migratorio resultante dos movementos anteriormente comentados (limitado neste caso aos movementos de intercambio co exterior de Galicia) reflicte oscilacións no período de análise, alternando períodos de crecemento e decrecemento. Nunha valoración global, en 2018 se rexistran case 37.000 homes e 39.5450 mulleres máis a resultas da combinación de inmigrantes prodecentes doutras comunidades autónomas e do estranxeiro.

Táboa 2.9. Saldo migratorio en Galicia, con outras CC.AA e co estranxeiro, segundo sexo (2007-2018)

	Homes			Mulleres		
	Total	Coas outras CCAA	Co estranxeiro	Total	Coas outras CCAA	Co estranxeiro
2007	10.980	-337	11.317	8.603	-999	9.602
2008	9.538	2.048	7.490	8.272	1.032	7.240
2009	5.738	2.977	2.761	4.960	1.961	2.999
2010	3.220	1.234	1.986	3.427	705	2.722
2011	2.670	535	2.135	2.138	-257	2.395
2012	464	680	-216	782	134	648
2013	-1.725	-17	-1.708	-1.108	-345	-763
2014	-1.627	-1.196	-431	-652	-1.168	516
2015	-739	-998	259	-35	-1.156	1.121
2016	1.107	-925	2.032	1.918	-999	2.917
2017	2.351	-311	2.662	4.332	-215	4.547
2018	5.483	-404	5.887	6.908	-220	7.128

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do IGE. Datos tratados a partir da Estatística de Variacións Residenciais do INE.

2.5.1 Movementos migratorios ao estranxeiro

Como complemento da información do epígrafe precedente, inclúese unha análise das migracións ao estranxeiro segundo a súa nacionalidade e idade, diferenciando por sexo. Poñendo o foco no primeiro aspecto, a nacionalidade das persoas que emigran ao estranxeiro, en 2007 emigraron 1.262 homes de nacionalidade española dende Galicia, o que representa o 44,9 % das saídas. Nese mesmo ano, o fixeron 1.192 mulleres de nacionalidade española, cunha representación sobre o total de emigrantes practicamente igual que no caso masculino. Ao longo do período, estas porcentaxes foron mudando, acadándose o maior peso da emigración galega ao estranxeiro de persoas con nacionalidade española no caso dos homes no ano 2015 (50,4 %) e no ano 2016 no caso das mulleres (50,3 %).

En termos absolutos, a emigración cara o estranxeiro dos homes nacionalizados españois pasou dos 1.262 no ano 2007 ao 2.147 no ano 2018, o que supuxo un aumento absoluto de 885 e unha taxa de crecemento media anual do 4,9 %. Os datos para o caso das mulleres nacionalizadas

españolas que emigraron no ano 2018 dende Galicia cara o estranxeiro son bastante similares, cun incremento de 813 no período de análise e unha taxa de variación anual media do 4,8 %.

O maior aumento da emigración cara o estranxeiro prodúcese, tanto en homes como en mulleres, nas persoas con nacionalidades do estranxeiro. Esta emigración foi de 3.692 no caso dos homes no ano 2018, o que supón un aumento de 2.142 con relación a 2007 e unha variación media anual do 8,2 %. No caso das mulleres, tamén se produciu un aumento, pero menor que no caso masculino. Así, no ano 2018 emigraron dende Galicia 3.326 mulleres nacionalizadas no estranxeiro, cun aumento absoluto de 1.861 con relación ao ano 2007 e un crecemento medio anual do 7,7 %.

Táboa 2.10. Emigracións ao estranxeiro segundo nacionalidade e sexo (2007-2018)

	Homes			Mulleres		
	España	Estranxeiro	% España	España	Estranxeira	% España
2007	1.262	1.550	44,9	1.190	1.465	44,8
2008	1.547	2.383	39,4	1.424	2.081	40,6
2009	1.562	3.433	31,3	1.522	2.858	34,7
2010	1.642	3.308	33,2	1.480	2.740	35,1
2011	2.279	2.657	46,2	2.044	2.337	46,7
2012	2.178	3.229	40,3	1.802	2.681	40,2
2013	2.658	3.722	41,7	2.143	3.216	40,0
2014	2.425	3.287	42,5	2.117	2.463	46,2
2015	2.915	2.865	50,4	2.420	2.514	49,0
2016	2.722	3.057	47,1	2.518	2.490	50,3
2017	2.386	4.209	36,2	2.140	3.134	40,6
2018	2.147	3.692	36,8	2.003	3.326	37,6
Var. Abs	885	2.142		813	1.861	
T.C.A. (%)	4,9	8,2		4,8	7,7	

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do IGE. Datos tratados a partir da Estatística de Variacións Residenciais do INE.

No caso das inmigracións, se detectan certas diferencias entre os perfís masculinos e femininos. Así, no caso de inmigrantes varóns se observa un crecemento constante dos que posúen nacionalidade española, que pasan a ser maioría a partir de 2014. A participación máxima dos inmigrantes españois en Galicia correspóndese co ano 2015 (59,5 %). A partir de ese ano, van perdendo peso relativo, e de feito en 2018 volven a ser predominantes os inmigrantes con nacionalidade estranxeira. Para o caso das mulleres, sen embargo, a participación maioritaria corresponde precisamente con este grupo, manténdose a inmigración de mulleres con nacionalidade española en menores valores relativos en todo o período. Porén, a situación máis equilibrada atópase en 2015, onde as mulleres inmigrantes nacionais practicamente igualan as que teñen nacionalidade estranxeira (49,8 % e 51,2 % respectivamente).

Na análise global do período se observa unha tendencia ao aumento de inmigrantes con nacionalidade española, levemente superior no caso das mulleres (crecemento medio do 1,7 % anual fronte o 1 % dos varóns) e paralelamente un decrecemento das persoas inmigrantes con

nacionalidade do estranxeiro, máis presente entre os homes (-2,6 % de redución media anual) que nas mulleres (-0.4 %).

Táboa 2.11. Inmigracións segundo nacionalidade e sexo. Galicia (2007-2018)

	Homes			Mulleres		
	España	Estranxeiro	% España	España	Estranxeira	% España
2007	3.049	11.080	27,5	2.740	9.517	28,8
2008	2.155	9.265	23,3	1.932	8.813	21,9
2009	1.715	6.041	28,4	1.517	5.862	25,9
2010	1.756	5.180	33,9	1.542	5.400	28,6
2011	1.969	5.102	38,6	1.739	5.037	34,5
2012	1.618	3.573	45,3	1.447	3.684	39,3
2013	1.537	3.135	49,0	1.381	3.215	43,0
2014	1.820	3.461	52,6	1.605	3.491	46,0
2015	2.253	3.786	59,5	2.013	4.042	49,8
2016	2.766	5.045	54,8	2.359	5.566	42,4
2017	3.237	6.020	53,8	2.965	6.856	43,2
2018	3.400	8.326	40,8	3.305	9.152	36,1
Var. Abs	351	-2.754		565	-365	
T.C.A. (%)	1,0	-2,6		1,7	-0,4	

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do IGE. Datos tratados a partir da Estatística de Variacións Residenciais do INE.

O saldo migratorio co exterior, atendendo á nacionalidade das persoas que entran e saen de Galicia, presenta tamén alternancia entre períodos de expansión e contracción. Para o caso dos varóns, a avaliación global é positiva (entran máis homes dos que emigran), salvo o caso do ano 2013. Se observa unha maior participación dos fluxos de persoas con nacionalidade do estranxeiro. Para o caso feminino, o saldo tamén e positivo, coa excepción xa sinalada do 2013. Identicamente, tamén teñen mais presenza os fluxos de persoas non nacionais.

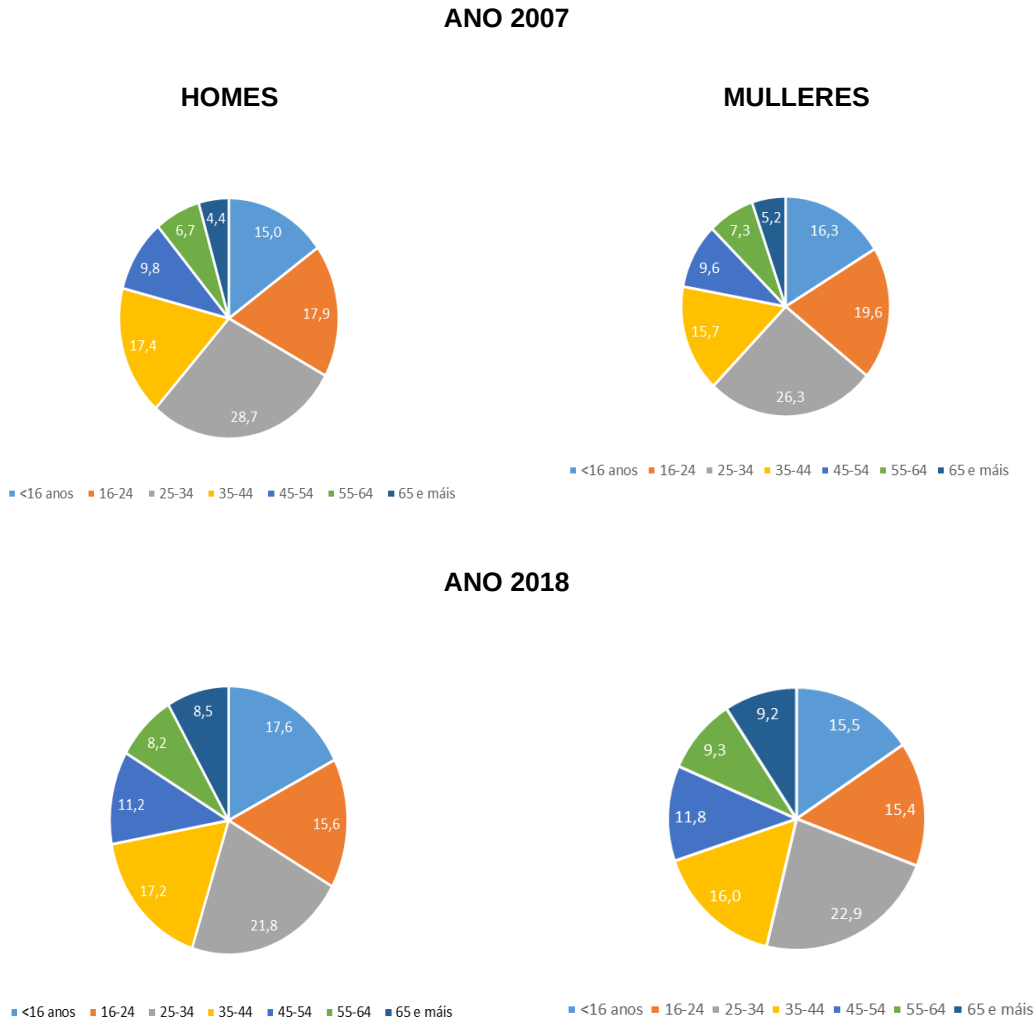
Táboa 2.12. Saldo migratorio co estranxeiro segundo nacionalidade. Galicia (2007-2018)

	Homes		Mulleres	
	España	Estranxeiros	España	Estranxeiras
2007	1.787	9.530	1.550	8.052
2008	608	6.882	508	6.732
2009	153	2.608	-5	3.004
2010	114	1.872	62	2.660
2011	-310	2.445	-305	2.700
2012	-560	344	-355	1.003
2013	-1.121	-587	-762	-1
2014	-605	174	-512	1.028
2015	-662	921	-407	1.528
2016	44	1.988	-159	3.076
2017	851	1.811	825	3.722
2018	1.253	4.634	1.302	5.826

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do IGE. Datos tratados a partir da Estatística de Variacións Residenciais do INE.

A continuación, recóllese a estrutura das emigracións e inmigracións cara e dende o estranxeiro, por tramos de idade, de homes e mulleres, para os anos 2007 e 2018.

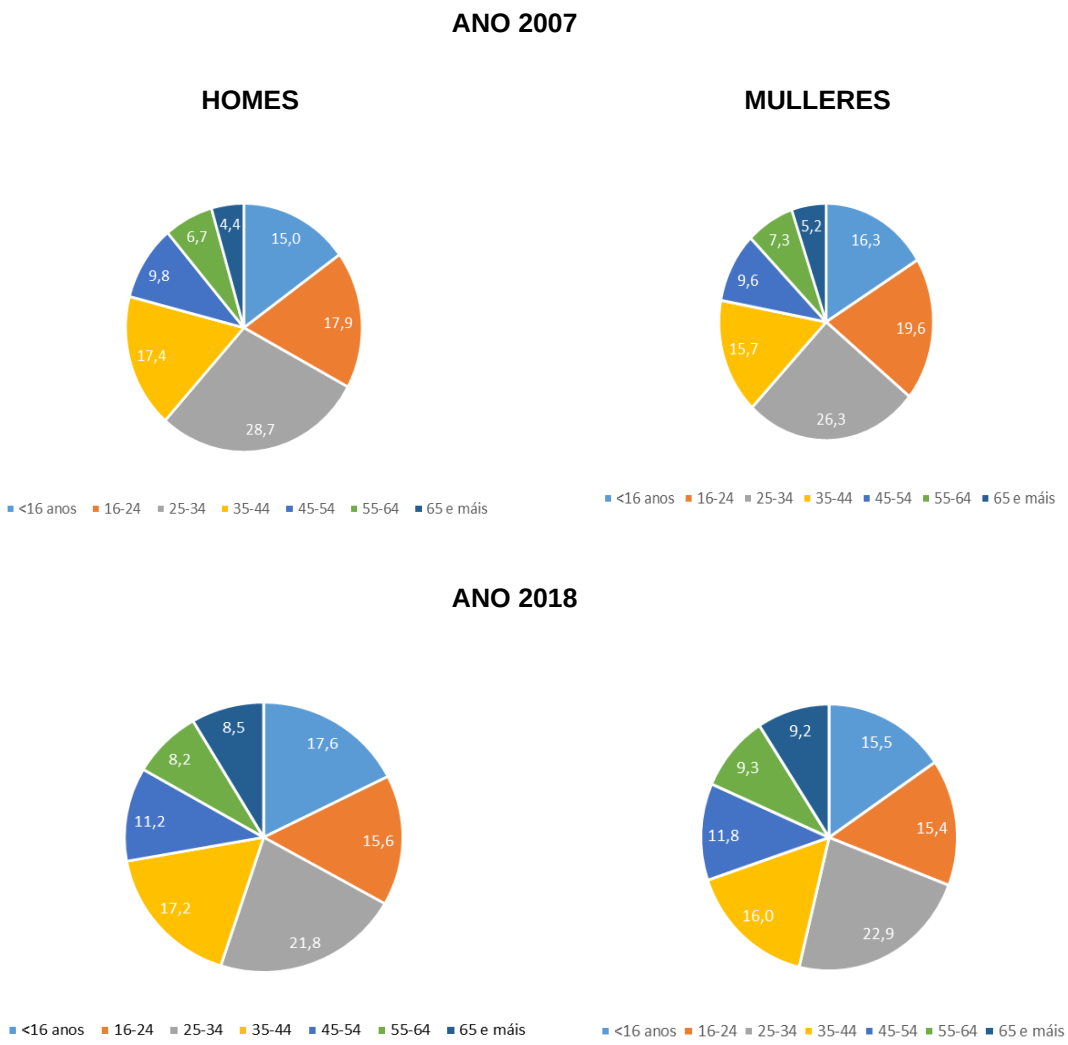
Gráfico 2.23. Emigracións cara o estranxeiro segundo idade e sexo: 2007 e 2018

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do IGE. Datos tratados a partir da Estatística de Variacións Residenciais do INE.

Como se pode comprobar, no relacionado coas emigracións se detecta un leve incremento da participación dos homes máis novos na emigración, que descende para o caso das mulleres. Como dato de particular interese, a porcentaxe de emigración de persoas entre 25 e 34 anos cae en ambos casos. Nunha análise global, non se detectan diferencias significativas en función do sexo das persoas emigrantes.

Gráfico 2.24. Inmigracións segundo idade e sexo: 2007 e 2018

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do IGE. Datos tratados a partir da Estatística de Variacións Residenciais do INE.

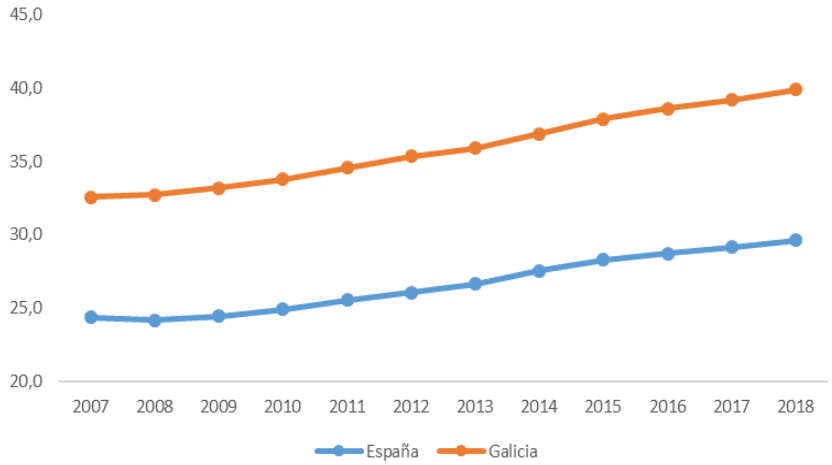
Como se constata nos gráficos, os perfís de idade das persoas que entran na comunidade galega non presentan diferencias significativas en función do sexo dos inmigrantes, e coinciden practicamente nos dous períodos fixados para análise. Así, a maior participación se atopa nas persoas de ambos sexos situadas no tramo de idade de 25 a 34 anos, se ben esta proporción redúcese en relación coa estrutura de 2007 (algo máis no caso dos homes que nas mulleres). Neste tramo a emigración de homes, sobre o total, é case 3 puntos inferior, xa que con relación ao primeiro ano da análise, a redución da porcentaxe sobre o total foi maior, de 5,6 puntos.

2.6 Outros indicadores demográficos: Índices de dependencia e envellecemento da poboación

Neste apartado analízanse unha serie de indicadores complementarios que reflicten con maior precisión algunha das tendencias previamente apuntadas. En concreto, ponse o foco no grao de envellecemento da poboación e nas taxas e índices de dependencia das persoas de maior idade, en tanto que, son fundamentais á hora de marcar obxectivos de cobertura das pensións ou gasto sanitario.

En primeiro lugar, analízase a taxa de dependencia da poboación maior de 64 anos que o INE calcula como o cociente entre a poboación maior de 64 anos e a comprendida entre os 16 e os 64 anos.

Gráfico 2.25. Evolución da taxa de dependencia da poboación maior de 64 anos en Galicia e España (2007-2018)

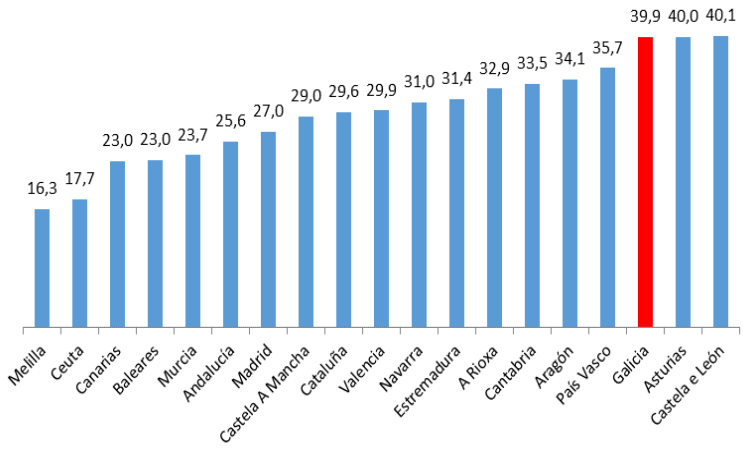

Fonte: Indicadores de estrutura de pobpación (INE)

No gráfico anterior pódese observar como a taxa de dependencia dos maiores en Galicia é maior que a española en todo o período de análise, e ademais cunha clara tendencia a aumentar a dita diferencia. Así, España pasa dunha taxa de 24,36 no ano 2007 a 26,61 no ano 2018, un incremento de 5,25 puntos porcentuais. En Galicia pasouse de 32,57 a 39,92 cun incremento de 7,35 puntos. Este dato e particularmente preocupante, pois significa que en Galicia hai case 40 persoas maiores de 64 anos por cada mozo ou moza de menos de 16; un dato notoriamente superior a media estatal (27 maiores por cada persoa xove). A fenda entre a situación galega en relación coa española aumenta a un ritmo medio do 2,1 % anual.

Na análise comparativa por CC. AA. en 2018, se constata que a comunidade galega se atopa entre as tres comunidades con maior taxa de dependencia, xunto con Asturias e Castela e León. Estas comunidades presentan unha taxa catro puntos superior á seguinte na clasificación, País Vasco. No outro estremo, as cidades autónomas de Ceuta e Melilla presentan a situación menos desfavorable. No marco autonómico, dita posición pertence ás comunidades insulares, cunha taxa sensiblemente inferior á media estatal (26,61 en 2018).

Gráfico 2.26. Taxa de dependencia da poboación maior de 64 anos por CCAA (2018)

Fonte: Indicadores de la Estructura de la Población. INE

No marco desta análise de dependencia cobra importancia particular a porcentaxe de persoas maiores de 64 años posta en relación coas que están en idade potencialmente activa (entre 15 e 64 anos), en función dos datos proporcionados polo IGE.

Táboa 2.13. Índice de dependencia senil en Galicia por sexo (2007-2018)

	Homes		Mulleres	
	Número	Taxa variación	Número	Taxa variación
2007	26,7		37,6	
2008	26,8	0,4	37,7	0,5
2009	27,3	1,8	38,2	1,4
2010	27,9	2,1	38,9	1,6
2011	28,7	2,8	39,7	2,1
2012	29,4	2,5	40,5	2,1
2013	30,0	2,0	41,1	1,5
2014	30,9	3,1	42,1	2,4
2015	31,8	2,8	43,1	2,3
2016	32,5	2,2	43,7	1,6
2017	33,1	1,8	44,3	1,3
2018	33,8	2,3	45,0	1,5
Var 2007-2018	7,1		7,4	
T.C.A. 2007-2018	2,2		1,7	

Fonte: IGE. Indicadores demográficos

Este valor ascendeu notablemente dende 2007, pasando de 37,6 en 2007 a 45 en 2018 no caso das mulleres e de 26,7 a 33,8 no dos homes. O maior crecemento relativo do índice para as mulleres fai que a fenda por sexo aumente dende os 10,9 puntos iniciais aos 11,2 do último ano, se ben debe notarse que nos últimos 5 anos esta diferenza permanece constante. Igualmente, cabe sinalar que o ritmo de crecemento deste valor no caso dos homes é superior ao das mulleres (2,2 % e 1,7 % respectivamente).

Outros indicadores que calcula o IGE para poder analizar a evolución demográfica galega son o índice de envellecemento e o índice de sobreenvellecemento. O primeiro calcúlase como a

porcentaxe entre a poboación maior de 64 anos e a poboación menor de 20 anos. No segundo caso, a porcentaxe entre a poboación maior de 84 anos e a maior de 64.

Táboa 2.14. Índice de envellecemento e sobreenvellecemento en Galicia por sexo (2007-2018)

	ENVELLECEMENTO		SOBRE ENVELLECEMENTO	
	Homes	Mulleres	Homes	Mulleres
2007	107,8	162,1	9,5	15,6
2008	109,0	163,5	10,0	16,3
2009	110,8	165,3	10,4	16,7
2010	112,9	167,5	10,7	17,2
2011	115,3	170,2	11,0	17,5
2012	117,3	172,9	11,4	17,9
2013	119,2	174,8	11,8	18,3
2014	122,3	178,3	12,2	18,8
2015	124,6	181,2	12,6	19,3
2016	126,4	182,7	13,1	19,9
2017	127,6	183,9	13,6	20,4
2018	129,3	185,3	14,2	21,0

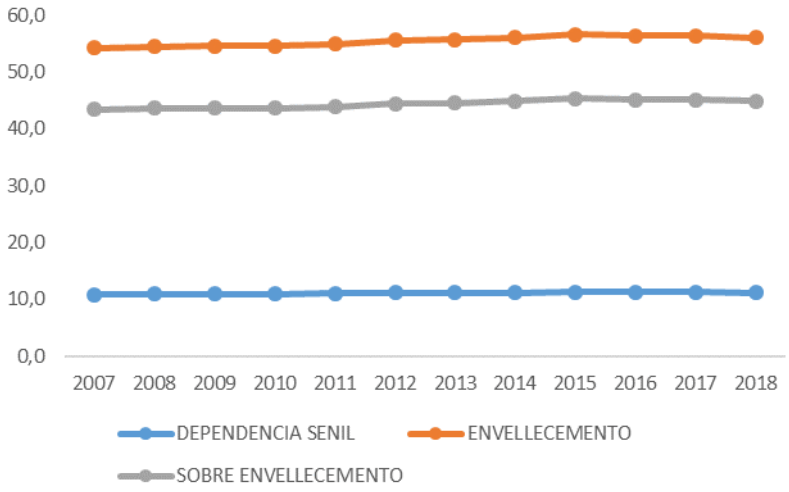
Fonte: IGE. Indicadores demográficos

O número de persoas de 65 ou máis anos por cada 100 pasou, no caso das mulleres, de 162,1 a 185,3 cun aumento absoluto de 23,5 puntos porcentuais. No caso dos homes, estes índices son sensiblemente inferiores, tomando un valor de 107,8 no inicio do período ao 129,3 ao final, cun aumento de 21,5 puntos (inferior do experimentado polas galegas). De este xeito, aumenta a fenda entre mulleres e homes, dos 54,2 puntos aos 55,99.

No que se refire aos índices de sobreenvellecemento mostran que, no caso das galegas, pasouse dun 15,6 % de mulleres con 85 ou máis anos ao 21 % (cun aumento de 5,4 puntos porcentuais). No caso dos homes, este índice pasou de 9,5 a 14,2, cunha variación absoluta de 14,2 puntos. Neste caso, aínda que seguen a manterse, e aumentando o diferencial entre mulleres e homes, esta diferenza vaise reducindo, pasando dos 6,1 puntos no ano 2007 aos 6,8 no 2018.

A análise conxunta das fendas entre mulleres e homes nestes tres últimos indicadores amosa un marco de relativa estabilidade nas diferencias, pese a o cal se destaca o incremento da fenda no índice de sobreenvellecemento do 3,4 % entre 2007 e 2018. Próximo a este valor, o incremento da diferencia no índice de envellecemento é do 3,3 %, mentres a fenda no índice de dependencia senil é a que rexistra un menor crecemento (2,9 %).

Gráfico 2.27. Indicadores demográficos. Galicia (2018)

Fonte: IGE. Indicadores demográficos

2.7 Mulleres e a sustentabilidade social do entorno rural.

O desenvolvemento do entorno rural está condicionado por unha serie de problemas, moitos dos cales supoñen un empeoramento das características xa destacadas para os urbanos[20]: maior envellecemento da poboación, maior masculinización, e éxodo rural coa conseguinte dispersión da poboación e abandono de amplas zonas.

Para poder facer a análise destes fenómenos, o primeiro que se precisa é facer unha delimitación do entorno rural, o que permitirá agrupar os datos segundo o seu grao de urbanización que serán obxecto de análise neste apartado. A este respecto, o artigo 3 da Ley 45/2007 de 13 de diciembre para el desarrollo sostenible del medio rural (LDSMR), fai as seguintes diferenciacións sobre este medio:

- Medio rural: refírese a o espazo xeográfico formado pola agregación de municipios ou entidades locais menores definido polas administracións competentes, que posúan unha poboación inferior a 30.000 habitantes e unha densidade inferior aos 100 habitantes/km^2.
- Zoa rural: é o ámbito de aplicación das medidas derivadas do Programa de Desenvolvemento Rural Sostible regulado por esta Lei, de amplitude comarcal ou subprovincial, delimitado e cualificado pola Comunidade Autónoma correspondente.
- Municipio rural de pequeno tamaño: considérase así aquel medio que posúa unha poboación residente inferior aos 5.000 habitantes e que estea integrado no medio rural.

En Galicia, o IGE publicou en xaneiro de 2017 unha actualización do grao de urbanización dos concellos galegos, establecendo tres categorías: Zonas densamente poboadas (ZDP), Zonas intermedias (ZIP) e Zonas pouco poboadas (ZPP). Esta clasificación vai más aló do concepto

[20] Fademur. Datos situación de las mujeres rurales. Mediorural 2012. http://www.fademur.es/_documentos/Fademur_Datos-Mujeres-Rurales_MEDIORURAL2012.pdf

rural, e sigue a caracterización que fixa Eurostat ao establecer tres niveis segundo o seu grao de urbanización: Grandes cidades, Cidades e suburbios e Áreas rurais.

- As ZDP son o conxunto contiguo de áreas locais de densidade superior a 500 habitantes/Km^2 e cunha poboación total para a zona de polo menos 50.000 habitantes. Correspóndense cos concellos das sete grandes cidades galegas.
- As ZIP son o conxunto de áreas locais que non pertencen a unha zona densamente poboada, contando cada unha delas conta cunha densidade superior a 100 habitantes/Km^2 e onde se cumpre unha destas dúas características: a poboación total da zona é superior a 50.000 habitantes, ou ben é adxacente a una zona poboada densamente (ZDP).
- As ZPP son os grupos de áreas locais que non pertencen as categorías anteriores, zonas densamente poboadas ou zonas intermedias. Esta definición pódese encadrar na proposta pola LDSMR para medio rural, ao ser zoas cunha densidade de poboación inferior a 100 habitantes/ Km^2.

A análise dos datos que se desenvolve nos seguintes apartados, está baseada nesta clasificación. A conseguinte distribución dos municipios nas Zoas Densamente Poboadas (ZDP) e as Zoas Intermedias (ZIP) recóllese na seguinte táboa.

Táboa 2.15. Zonas demográficas por poboación. Galicia (2019)

ZOAS DENSAMENTE POBOADAS					
15030	Coruña, A	27028	Lugo	36038	Pontevedra
15036	Ferrol	32054	Ourense	36057	Vigo
15078	Santiago de Compostela				
ZOAS INTERMEDIAS					
15002	Ames	15072	Rianxo	36022	Grove, O
15005	Arteixo	15073	Ribeira	36023	Guarda, A
15009	Betanzos	15075	Sada	36024	Lalín
15011	Boiro	15082	Teo	36026	Marín
15015	Cabanas	27016	Chantada	36027	Meaño
15017	Cambre	27019	Foz	36029	Moaña
15019	Carballo	27031	Monforte de Lemos	36033	Mos
15022	Cedeira	27051	Ribadeo	36035	Nigrán
15023	Cee	27057	Sarria	36039	Porriño, O
15028	Corcubión	27066	Viveiro	36041	Poio
15031	Culleredo	27902	Burela	36042	Ponteareas
15035	Fene	32008	Barbadás	36044	Pontecesures
15046	Melide	32009	Barco de Valdeorras, O	36045	Redondela
15051	Mugardos	32019	Carballiño, O	36046	Ribadumia
15054	Narón	32032	Xinzo de Limia	36049	Salceda de Caselas
15055	Neda	32085	Verín	36051	Sanxenxo
15057	Noia	36003	Baiona	36053	Soutomaior
15058	Oleiros	36004	Bueu	36055	Tui
15065	Padrón	36005	Caldas de Reis	36056	Valga
15067	Pobra do Caramiñal, A	36006	Cambados	36058	Vilaboa
15069	Pontedeume	36008	Cangas	36060	Vilagarcía de Arousa
15070	As Pontes de García Rodríguez	36021	Gondomar	36061	Vilanova de Arousa

Fonte: Elaboración propia a partir da clasificación realizada polo IGE

En función desta clasificación, dos 313 concellos da comunidade galega se identifican 7 (2,2 % do total) que corresponden ás grandes cidades e conforman a Zoa Densamente Poboada (ZDP), e 66 que conforman a Zoa Intermedia (ZIP) (21 % dos concellos). Os restantes 240 concellos atópanse na Zoa Pouco Poboada (ZPP), que supoñe a meirande parte dos municipios, un 76,8 % da totalidade.

2.7.1 Poboación no entorno rural

No ano 2018 había 364.530 mulleres e 355.005 homes nas zoas menos poboadas da comunidade. En consecuencia, a pesar do elevado peso dos concellos das ZPP no conxunto destas entidades na comunidade autónoma (76,8 %), en termos de poboación só representan o 26 % das mulleres e o 29,1 % dos homes de Galicia en 2018. Ademais, estas porcentaxes veñen descendendo dende o ano 2007, sobre todo no caso das mulleres (algo máis de 3 puntos porcentuais, fronte ao 2,6 % do descenso dos homes).

Táboa 2.16. Distribución da poboación por zoas e sexo. Galicia (2007-2018)

	2007		2018	
	Homes	Mulleres	Homes	Mulleres
TOT ZDP	464.954	524.340	461.299	526.729
TOT ZIP	472.183	493.879	484.305	509.875
TOT ZPP	400.022	417.155	355.005	364.530
GALICIA	1.337.159	1.435.374	1.300.609	1.401.134
Porcentaxes				
TOT ZDP	34,8	36,5	35,5	37,6
TOT ZIP	35,3	34,4	37,2	36,4
TOT ZPP	29,9	29,1	27,3	26,0
GALICIA	100,0	100,0	100,0	100,0

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do Padrón Municipal de habitantes do IGE

Tal e como se referiu con anterioridade, en Galicia se perden 36.550 habitantes varóns e 34.240 mulleres dende 2007, con variacións medias de decrecemento anuais de 0,25 % e 0,22 %, respectivamente. Esta perda de poboación non é homoxénea segundo a zoa de residencia. Así, nas zoas intermedias a poboación medra, tanto a masculina como a feminina, con variacións medias anuais do 0,23 % e 0,29 %, gañando 12.122 habitantes homes e 15.996 mulleres. Nas zoas densamente poboadas se producen variacións máis leves, aínda que con diferente signo: as mulleres medran lixeiramente (0,04 % de media anual, 2.389) pero os homes caen, cunha perda total de 3.655 habitantes a un ritmo medio anual do 0,07 %.

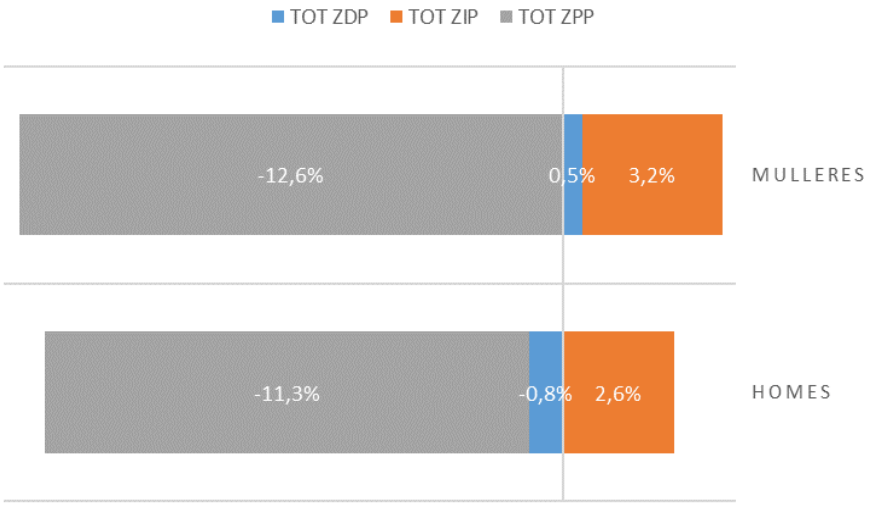
Táboa 2.17. Variación da poboación por zoas e sexo. Galicia (2007-2018)

	Variación absoluta		Taxa Var. Media anual (%)	
	Homes	Mulleres	Homes	Mulleres
TOT ZDP	-3.655	2.389	-0,07	0,04
TOT ZIP	12.122	15.996	0,23	0,29
TOT ZPP	-45.017	-52.625	-1,08	-1,22
GALICIA	-36.550	-34.240	-0,25	-0,22

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do Padrón Municipal de habitantes do IGE

Por tanto, a meirande perda de poboación se corresponde co descenso de habitantes en zonas escasamente poboadas. O gráfico seguinte da unha idea da magnitude do problema de despoboación que sofren as áreas rurais, que supoñen un agravamento nestas áreas da tendencia xeral destacada para a demografía galega. De feito, o resultado total da perda de poboación galega no período de análise se debe á combinación dun leve aumento nas ZIP (28.118 habitantes) e o abrupto descenso nas ZDP e ZPP. Do total desta diminución, próximo a 99.000 persoas, un 98,7 % se refire a poboación en ZPP. En tan só once anos, as ZPP perderon un 12 % da súa poboación total, sendo máis afectadas nesta diminución as mulleres.

Gráfico 2.28. Variación relativa de poboación por zoas e sexo (2007-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do Padrón Municipal de habitantes do IGE

Outra característica destacada na demografía da comunidade galega é a dispersión crecente da súa poboación ou, dito noutras palabras, a perda de densidade demográfica. No período de análise, Galicia pasa dos 97 habitantes por km^2 do ano 2007 aos 94 de 2018. A maior caída prodúcese nas zoas pouco poboadas (pasan de 34 a 30 habitantes por km^2) é só gañan densidade as zoas intermedias, pasando de 220 a 226 habitantes por km^2. En calquera caso,

segue habendo unha elevada diferenza coa densidade das ZDP, que no ano 2018 acadan os 1.006 habitantes por km^2, 780 puntos máis con relación as ZIP e máis de 970 sobre ás ZPP.

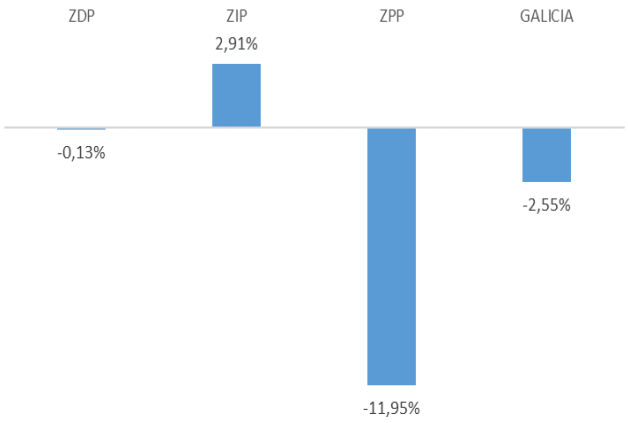
Táboa 2.18. Variación da densidade de poboación por zoas. Galicia (2007-2018)

	2007	2018
TOT ZDP	1.007	1.006
TOT ZIP	220	226
TOT ZPP	34	30
GALICIA	97	94

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do Padrón Municipal de habitantes do IGE

Ao igual que no caso da evolución do número de habitantes, o devalar da densidade de poboación supón un agravamento na ZPP da tendencia xeral da comunidade galega. Nestes once anos, as ZPP diminuíron aumentaron a dispersión da poboación nun 12 %.

Gráfico 2.29. Evolución da densidade de poboación por zoas (2007-2018)

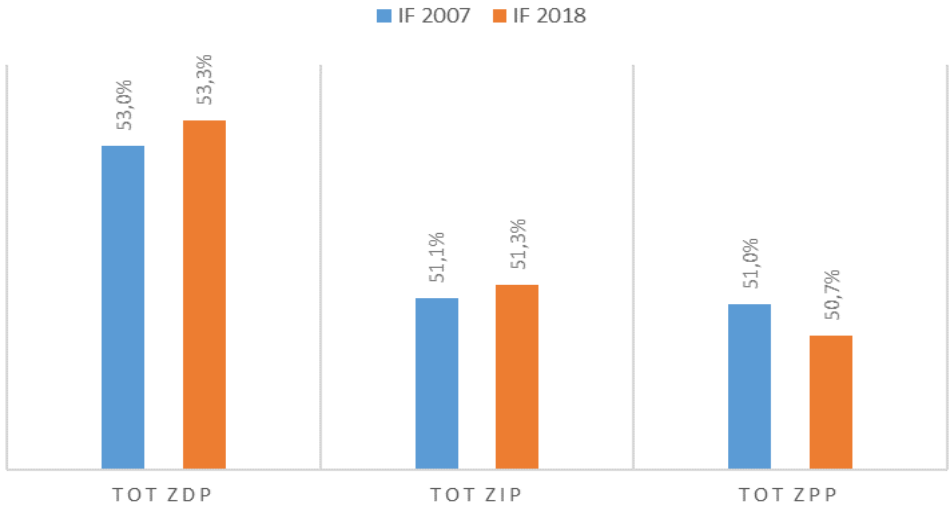

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do Padrón Municipal de habitantes do IGE

Outra consecuencia destas transformacións demográficas é a diminución da feminización da poboación nas ZPP, en favor das ZDP e as ZIP. Unha das vías para calcular a feminización relativa da poboación é a análise do número de mulleres empadroadas por cada cen homes. Tomando coma referencia este indicador, en Galicia en 2018 había empadroadas case 108 mulleres por cada 100 homes, unha media fortemente lastrada pola elevada concentración relativa de mulleres nas zoas densamente poboadas (114,2 mulleres empadroadas por cada cen homes). Por debaixo deste valor, aínda que con maioría feminina, están as ZIP (105,3 mull/100 homes) e aínda máis baixo nas rurais (102,7). Con relación ao ano 2007, dada a evolución da poboación por sexo analizada anteriormente, o índice aumenta sobre todo nas máis densamente poboadas (1,4 puntos) e a metade nas intermedias (0,7). Na liña dos cambios previamente

comentados, nas zoas pouco poboadas o índice retrocede en 1,6 puntos. En coherencia con estes datos, o gráfico seguinte amosa a porcentaxe de poboación feminina nas distintas zoas, diferenciando a rexistrada en 2007 e en 2018. Tal e como se acaba de expoñer, a presenza feminina aumenta nas ZDP e nas ZIP, a costa dunha diminución nas ZPP.

Gráfico 2.30. Indice de feminización da poboación por zoas (2007-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do Padrón Municipal de habitantes do IGE

Tal e como se ven reiterando, unha clara característica da demografía da comunidade galega é o progresivo envellecemento da poboación. A táboa seguinte reflicte a distribución dos habitantes por idades, clasificada segundo zoas de poboación. Unha primeira análise desta distribución amosa un claro envellecemento das ZPP galegas, que concentran o 36,7 % da poboación maior de 64 anos de Galicia. Esta circunstancia pode agravarse nos próximos anos, pois só o 25 % dos galegos entre 16 e 64 anos residen nestas zoas. No extremo contrario, as zoas intermedias e as densamente poboadas concentran en torno a un 80 % da poboación galega de menos de 16 anos, cun reparto equilibrado entre elas.

A análise individualizada de cada unha das zoas reafirma esta tendencia ao envellecemento das ZPP. Así, o 34,6 % da poboación residente nestas áreas ten máis de 64 anos, mentres unicamente o 11,6 % ten una idade inferior a 16 anos. Esta situación afecta particularmente as mulleres, xa que o 36% das mulleres e o 28,8% dos homes están nesta franxa de idade. As outras zonas amosan unha distribución menos envellecida, aínda que non menos preocupante. Nas ZDP, a porcentaxe de persoas maiores de 64 anos é do 23,5 %, e algo inferior nas ZIP (21,9 %). En ambos casos, as porcentaxes de mulleres son superiores aos dos homes con esta idade. Porén evolución máis recente da poboación, comentada ao principio deste capítulo, fai que os homes teñan una representación máis elevada nos segmentos de menor idade. Estas zoas non están exentas da tendencia a redución e envellecemento progresivo da poboación: só unha de cada dez persoas ten menos de 16 anos

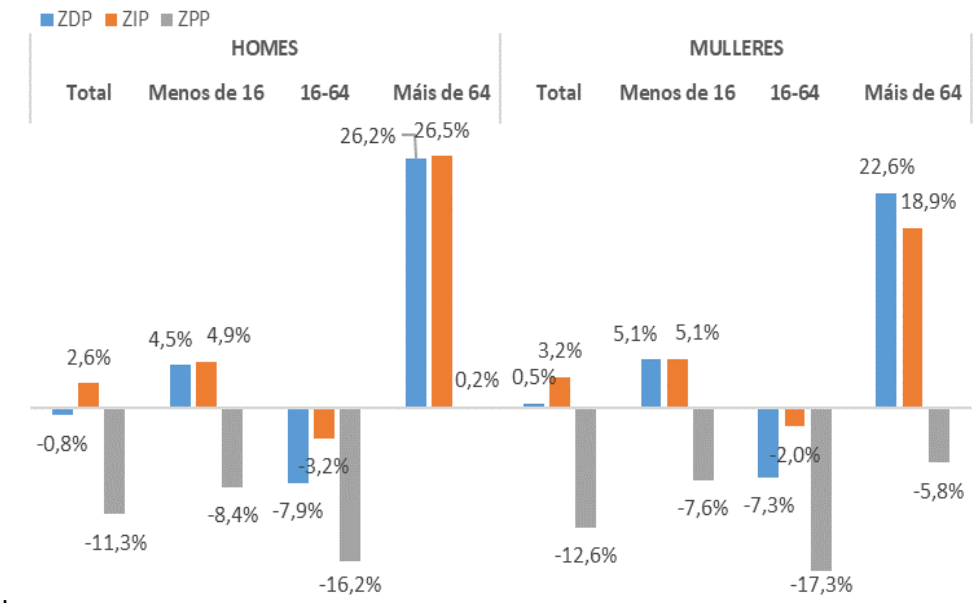
Táboa 2.19. Distribución de poboación por zoas, sexo e idades. Galicia (2007-2018)

Homes	2007				2018			
	Total	Menos de 16	16-64	Máis de 64	Total	Menos de 16	16-64	Máis de 64
ZDP	464.954	65.632	326.253	73.069	461.299	68.588	300.475	92.236
ZIP	472.183	69.414	330.291	72.478	484.305	72.796	319.790	91.719
ZPP	400.022	38.990	258.869	102.163	355.005	35.731	216.916	102.358
GALICIA	1.337.159	174.036	915.413	247.710	1.300.609	177.115	837.181	286.313
Mulleres	2007				2018			
	Total	Menos de 16	16-64	Máis de 64	Total	Menos de 16	16-64	Máis de 64
ZDP	524.340	61.821	351.761	110.758	526.729	64.973	325.922	135.834
ZIP	493.879	65.387	327.888	100.604	509.875	68.751	321.456	119.668
ZPP	417.155	36.085	241.859	139.211	364.530	33.331	200.084	131.115
GALICIA	1.435.374	163.293	921.508	350.573	1.401.134	167.055	847.462	386.617
Porcentaxes								
Homes	2007				2018			
	Total	Menos de 16	16-64	Máis de 64	Total	Menos de 16	16-64	Máis de 64
ZDP	100,0	14,1	70,2	15,7	100,0	14,9	65,1	20,0
ZIP	100,0	14,7	69,9	15,3	100,0	15,0	66,0	18,9
ZPP	100,0	9,7	64,7	25,5	100,0	10,1	61,1	28,8
GALICIA	100,0	13,0	68,5	18,5	100,0	13,6	64,4	22,0
Mulleres	2007				2018			
	Total	Menos de 16	16-64	Máis de 64	Total	Menos de 16	16-64	Máis de 64
ZDP	100,0	11,8	67,1	21,1	100,0	12,3	61,9	25,8
ZIP	100,0	13,2	66,4	20,4	100,0	13,5	63,0	23,5
ZPP	100,0	8,7	58,0	33,4	100,0	9,1	54,9	36,0
GALICIA	100,0	11,4	64,2	24,4	100,0	11,9	60,5	27,6

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do Padrón Municipal de habitantes do IGE

De feito, a análise da evolución relativa de cada segmento de idade por áreas de poboación amosa que as maiores variacións relativas se rexistran, precisamente, nas ZIP e ZDP, e na poboación da máis de 64 anos.

Gráfico 2.31. Variación relativa da poboación. Galicia (2007-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do Padrón Municipal de habitantes do IGE

A porcentaxe relativa que ten a poboación de maior idade en cada zona aumentou oito puntos porcentuais dende 2007 nas ZPP, e cinco nas outras (incrementos similares en homes e mulleres). Porén, a tendencia a despoboación destas zonas orixina que esta poboación aumente a maior ritmo nas ZIP e ZDP, moi por riba da media galega.

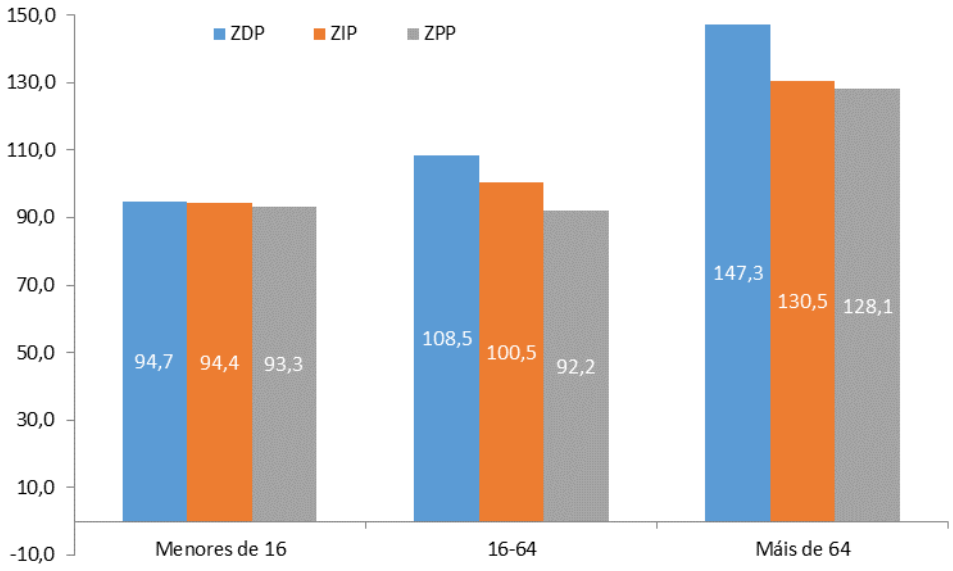
Táboa 2.20. Variacións de poboación por zoas, sexo e idades. Galicia (2007-2018)

Homes	VARIACIONES ABSOLUTAS (NÚMERO DE PERSOAS)				TAXAS DE VARIACIÓN MEIAS ANUAIS (%)			
	Total	Menos de 16	16-64	Máis de 64	Total	Menos de 16	16-64	Máis de 64
ZDP	-3.655	2.956	-25.778	19.167	-0,07	0,40	-0,75	2,14
ZIP	12.122	3.382	-10.501	19.241	0,23	0,43	-0,29	2,16
ZPP	-45.017	-3.259	-41.953	195	-1,08	-0,79	-1,59	0,02
GALICIA	-36.550	3.079	-78.232	38.603	-0,25	0,16	-0,81	1,33
Mulleres	**VARIACIONES ABSOLUTAS (NÚMERO DE PERSOAS)**				**TAXAS DE VARIACIÓN MEIAS ANUAIS (%)**			
	Total	Menos de 16	16-64	Máis de 64	Total	Menos de 16	16-64	Máis de 64
ZDP	2.389	3.152	-25.839	25.076	0,04	0,45	-0,69	1,87
ZIP	15.996	3.364	-6.432	19.064	0,29	0,46	-0,18	1,59
ZPP	-52.625	-2.754	-41.775	-8.096	-1,22	-0,72	-1,71	-0,54
GALICIA	-34.240	3.762	-74.046	36.044	-0,22	0,21	-0,76	0,89

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do Padrón Municipal de habitantes do IGE

En canto ao índice de feminización -medido segundo o número de mulleres empadroadas por cada cen habitantes-, o máis baixo se observa na poboación menor de 16 anos con independencia da zoas analizada, sendo lixeiramente menor no caso da ZPP, onde hai 93,3 mulleres por cada 100 homes. Nesta zoa localízase a menor presenza feminina, en todos os tramos de idade, sendo a menor a que se presenta no tramo de idade entre 16 e 64 anos (92 %). O segmento de máis de 64 anos, con 128 mulleres por cada 100 homes, é o único tramo de idade claramente feminizado. Na ZDP a porcentaxe de mulleres no tramo de maior idade acada un valor de 147 %, sendo estas zoas onde se produce a maior feminización da poboación maior.

Gráfico 2.32. Variación relativa da poboación por estrato de idades (2007-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do Padrón Municipal de habitantes do IGE

2.7.2 Migracións

Nesta sección analízanse os principais datos estatísticos relativos aos movementos da poboación para as tres zoas definidas en 2018: emigracións, inmigracións e saldo migratorio. Tamén se recolle a evolución das emigracións ao estranxeiro para o período 2007-2018.

Táboa 2.21. Variacións de poboación por zoas, sexo e idades. Galicia (2018)

Emigracións 2018					
Homes	Total	Interna	Externa	A outra CCAA	Ao estranxeiro
ZDP	17.127	9.614	7.513	4.446	3.067
ZIP	17.974	12.614	5.360	3.526	1.834
ZPP	12.006	9.135	2.871	1.933	938
GALICIA	47.107	31.363	15.744	9.905	5.839
Mulleres	Total	Interna	Externa	A outra CCAA	Ao estranxeiro
ZDP	17.237	10.138	7.099	4.153	2.946
ZIP	17.837	12.865	4.972	3.317	1.655
ZPP	12.547	9.996	2.551	1.823	728
GALICIA	47.621	32.999	14.622	9.293	5.329
Imigracións 2018					
Homes	Total	Interna	Externa	Doutra CCAA	Do estranxeiro
ZDP	18.723	9.299	9.424	4.103	5.321
ZIP	19.887	12.589	7.298	3.280	4.018
ZPP	13.980	9.475	4.505	2.118	2.387
GALICIA	52.590	31.363	21.227	9.501	11.726
Mulleres	Total	Interna	Externa	Doutra CCAA	Do estranxeiro
ZDP	20.419	10.353	10.066	4.048	6.018
ZIP	20.498	13.100	7.398	3.218	4.180
ZPP	13.612	9.546	4.066	1.807	2.259
GALICIA	54.529	32.999	21.530	9.073	12.457
Saldo migratorio 2018					
Homes	Total	Interna	Externa	Con outras CCAA	Co estranxeiro
ZDP	1.596	-315	1.911	-343	2.254
ZIP	1.913	-25	1.938	-246	2.184
ZPP	1.974	340	1.634	185	1.449
GALICIA	5.483	0	5.483	-404	5.887
Mulleres	Total	Interna	Externa	Con outras CCAA	Co estranxeiro
ZDP	3.182	215	2.967	-105	3.072
ZIP	2.661	235	2.426	-99	2.525
ZPP	1.065	-450	1.515	-16	1.531
GALICIA	6.908	0	6.908	-220	7.128

Fonte: Elaboración propia a partir de IGE. Datos elaborados a partir da Estatística de variacións residenciais do INE.

Da análise destes datos poden extraerse diferentes conclusións:

- As ZIP son as zoas que rexistran maior emigración, sendo responsables do 38 % dos movementos rexistrados no ano 2018. As ZPP, polo contrario, son as zoas con menor número de movementos neste sentido (26 % do total de emigracións).
- A maior parte dos movimientos migratorios en Galicia nese ano son de carácter interno (68 %). Esta predominancia da emigración interna é predominante en todas as zoas, acadando o 80 % das emigracións nas ZPP. Pola contra, 4 de cada dez emigracións nas ZDP son ao exterior.
- A emigración producida nas ZIP son responsables do 38 % das emigracións rexistradas en Galicia, porcentaxe similar ao da emigración nas ZDP (36 % das emigracións totais) e moi superior ao das ZPP, onde se orixinan o 26 % das emigracións.
- Na análise individualizada de cada tipo de emigración, as ZIP lideran as de carácter interno: 4 de cada dez emigracións deste tipo se producen nesta zoa. Pola contra, 5 de cada dez emigracións externas teñen coma orixe as ZDP.
- A emigración externa é, basicamente, intranacional (a outra comunidade autónoma). En concreto, o 63,2 % das emigracións externas producidas en Galicia responden a esta tipoloxía. Esta característica se manifesta en todas as zoas, aínda que cabe destacar que suman sete de cada dez emigracións externas nas ZPP. Porén, catro de cada dez emigracións externas nas ZDP teñen coma destino o estranxeiro.
- Os porcentaxes de emigrantes se reparten de forma bastante equilibrada entre homes (49,7 % do total) e mulleres (50,3 %). A muller emigrante destaca nas ZPP, onde representan o 51,1 % do total das emigracións.
- Tanto homes como mulleres teñen como destino preferente das súas emigracións as internas, e dentro das externas, as que se producen a outras CCAA.
- No apartado de inmigracións, as internas constitúen seis de cada dez movementos deste tipo producidos en Galicia en 2018. A distribución máis equilibrada atópase nas ZDP, onde os inmigrantes externos (49,8 %) igualan practicamente os internos (50,2 %). Pola contra, sete de cada dez inmigracións cara as ZPP son internas.
- Só dous de cada dez inmigrantes externos elixen como destino unha ZPP, mentres case 5 elixen unha ZDP. En canto aos movementos internos, catro de cada dez se dirixen a unha ZIP.
- A proporción de mulleres inmigrantes é lixeiramente superior a de homes (50,9 %). A muller está lixeiramente sobre representada na inmigración interna (51,3 % das inmigracións deste tipo).
- A distribución das mulleres na inmigración responde ao mesmo patrón de equilibrio previamente comentado para o caso das emigracións, tendo unha presencia lixeiramente superior nas ZDP (52,2 %).
- Os saldos migratorios son, en todos os casos, positivos, en canto entran máis persoas que saen de Galicia, e en todas as zoas consideradas no ano 2018. Só atopamos un saldo negativo, no caso das mulleres, se se analiza a migración interna (dentro de

Galicia) nas zoas pouco poboadas (que perden 450 habitantes). Se se analiza o saldo no caso dos varóns, a situación muda por completo. Seguen a ser as migracións internas as que arroxan resultados negativos, pero nos casos das que se producen nas zoas densamente poboadas e nas intermedias, mentres que nas zoas pouco poboadas o saldo é positivo.

Táboa 2.22. Distribución porcentual das migracións por destino en cada zoa. Galicia (2018)

Emigracións					
Homes	Total	Interna	Externa	A outra CCAA	Ao estranxeiro
ZDP	100,0	56,1	43,9	59,2	40,8
ZIP	100,0	70,2	29,8	65,8	34,2
ZPP	100,0	76,1	23,9	67,3	32,7
GALICIA	100,0	66,6	33,4	62,9	37,1
Mulleres	Total	Interna	Externa	A outra CCAA	Ao estranxeiro
ZDP	100,0	58,8	41,2	58,5	41,5
ZIP	100,0	72,1	27,9	66,7	33,3
ZPP	100,0	79,7	20,3	71,5	28,5
GALICIA	100,0	69,3	30,7	63,6	36,4
Inmigracións					
Homes	Total	Interna	Externa	Doutra CCAA	Do estranxeiro
ZDP	100,0	49,7	50,3	43,5	56,5
ZIP	100,0	63,3	36,7	44,9	55,1
ZPP	100,0	67,8	32,2	47,0	53,0
GALICIA	100,0	59,6	40,4	44,8	55,2
Mulleres	Total	Interna	Externa	Doutra CCAA	Do estranxeiro
ZDP	100,0	50,7	49,3	40,2	59,8
ZIP	100,0	63,9	36,1	43,5	56,5
ZPP	100,0	70,1	29,9	44,4	55,6
GALICIA	100,0	60,5	39,5	42,1	57,9

Fonte: Elaboración propia a partir de IGE. Datos elaborados a partir da Estatística de variacións residenciais do INE.

Abundando na perspectiva de xénero, como se anticipou as mulleres protagonizan a maior parte das emigracións en todas as zoas, salvo nas zoas intermedias pero con unha diferenza moi pequena (décimas). Son maioría en todas as emigracións internas, dentro da CC.AA., superando en todas as zoas o 50 %. Dentro de estas, as emigracións de mulleres dende as zoas pouco poboadas adquiren un rol protagonista, co 52,3 % do total, mentres que a maioría das que se producen ao exterior son mulleres que habitan en zoas densamente poboadas e representan o 48,6 % do total destas migracións. En calquera caso, as mulleres, por termo medio, representan o 48,2 % das emigracións externas, polo que hai unha maior tendencia de moverse cara a zoas máis próximas no caso das mulleres.

En canto aos movementos de inmigración, a todas as zoas chegan máis mulleres de outras zoas da CC.AA. que do exterior, sendo a menor porcentaxe as que o fan cara as zoas pouco

poboadas. A maior porcentaxe de mulleres que inmigran dende o estranxeiro o fan cara as zoas densamente poboadas, sendo esta, a porcentaxe que máis difire entre zoas.

Táboa 2.23. % de mulleres nos movementos migratorios. Galicia (2018)

	Emigración				
	Total	Interna	Externa	A outra CCAA	Ao estranxeiro
ZDP	50,2	51,3	48,6	48,3	49,0
ZIP	49,8	50,5	48,1	48,5	47,4
ZPP	51,1	52,3	47,0	48,5	43,7
GALICIA	50,3	51,3	48,2	48,4	47,7
	Inmigración				
	Total	Interna	Externa	Doutra CCAA	Do estranxeiro
ZDP	52,2	52,7	51,6	49,7	53,1
ZIP	50,8	51,0	50,3	49,5	51,0
ZPP	49,3	50,2	47,4	46,0	48,6
GALICIA	50,9	51,3	50,4	48,8	51,5

Fonte: Elaboración propia a partir de IGE. Datos elaborados a partir da Estatística de variacións residenciais do INE.

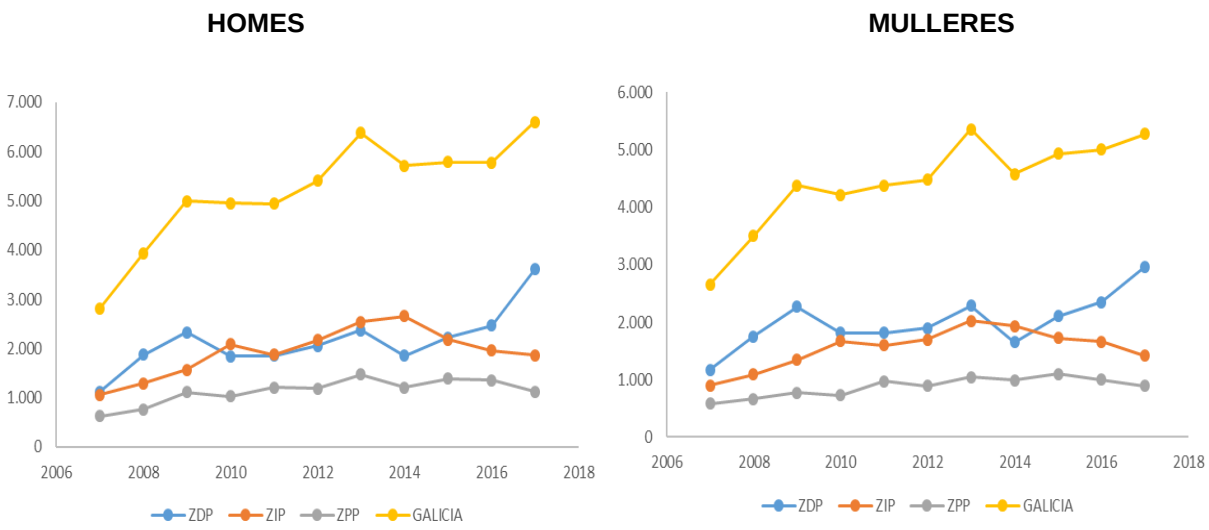
A maior parte das emigracións ao estranxeiro prodúcense dende as zoas densamente poboadas, que presentan unha evolución crecente no tempo, salvo entre os anos 2010 e 2011 e no 2014, tanto no caso dos homes como das mulleres. No período analizado, as emigración dende esta zoa ao estranxeiro aumentou en 2.484 homes e 1.790 mulleres, o que mostra a maior emigración cara ao estranxeiro no caso dos varóns.

Nas áreas pouco poboadas, esta emigración presenta unha tendencia máis moderada e os períodos nos que cae, non coinciden cos da ZDP. Así, medra en toda a serie coa excepción dos anos 2010, 2012, 2014 e 2017 no caso dos homes. Nas mulleres esta emigración tamén cae nos ano 2016. No conxunto do período esta emigración aumenta en 499 homes e 311 mulleres.

A análise da evolución da emigración ao estranxeiro na última década, é posible inferir algunha tendencia. Así, se observa que o volume de mulleres nesta categoría é menor que o dos homes en toda a serie. A maior parte das emigracións ao estranxeiro prodúcense dende as zoas densamente poboadas, que presentan unha evolución crecente no tempo, salvo entre os anos 2010 e 2011 e no 2014, tanto no caso dos homes como das mulleres. No período analizado, as emigración dende esta zoa ao estranxeiro aumentou en 2.484 homes e 1.790 mulleres, o que mostra a maior emigración cara ao estranxeiro no caso dos varóns.

Nas áreas pouco poboadas, esta emigración presenta unha tendencia máis moderada e os períodos nos que cae, non coinciden cos da ZDP. Así, medra en toda a serie coa excepción dos anos 2010, 2012, 2014 e 2017 no caso dos homes. Nas mulleres esta emigración tamén cae nos ano 2016. No conxunto do período esta emigración aumenta en 499 homes e 311 mulleres.

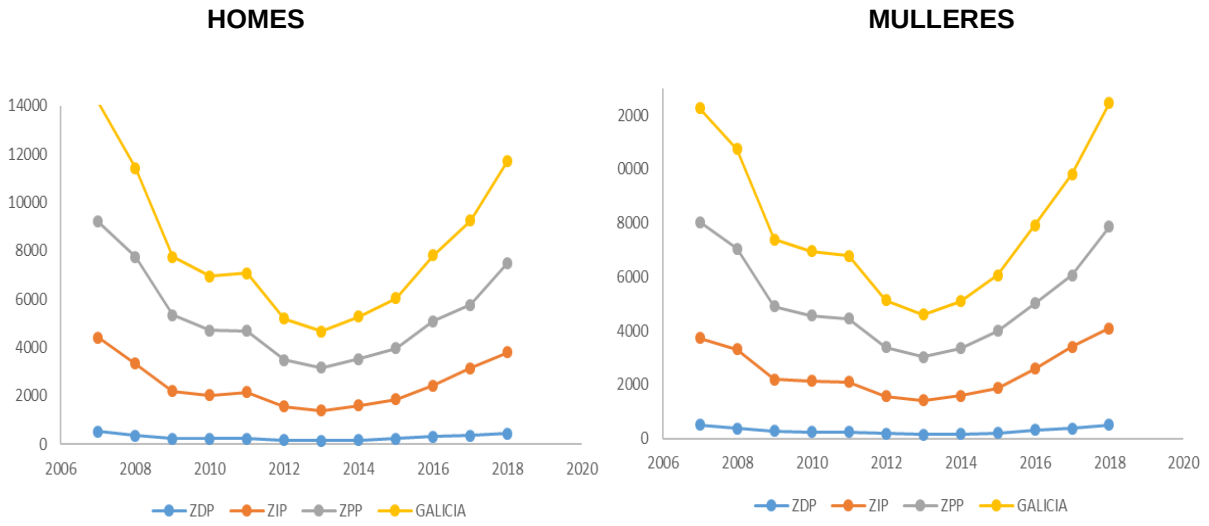
Gráfico 2.33. Emigración ao estranxeiro por sexo (2007-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir de IGE. Datos elaborados a partir da Estatística de variacións residenciais do INE.

No relacionado coas inmigracións procedente do estranxeiro, a tendencia é común en todas as áreas e coincide coa xa analizada para o conxunto galego, ao presentar unha clara vinculación ao ciclo económico: cae ata 2013 e amosa unha tendencia crecente a partir do ano 2014.

Gráfico 2.34. Inmigración ao estranxeiro por sexo (2007-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir de IGE. Datos elaborados a partir da Estatística de variacións residenciais do INE.

2.8 Conclusións do Capítulo 2

As características máis salientables da poboación galega nas últimas décadas son as seguintes:

1. Redución progresiva e constante. Dende 1996, a comunidade galega perdeu preto de 41.000 habitantes (un 1,5 %), a un ritmo medio do 0,5 % anual. Esta situación afecta por igual a homes e mulleres, aínda que máis recentemente (dende 2011) a diminución afecta máis a poboación masculina.
2. Envellecemento. Na última década se observa unha notable diminución da poboación menor de 35 anos, que se contrae preto dun 21 %. Isto supón un ritmo medio de caída superior ao 2 % anual. Pola contra, as persoas maiores de 65 anos experimentan un crecemento medio do 14 %, claramente superior que as que teñen entre 35 e 64 anos (8,9 %). As mulleres teñen presenza maioritaria neste grupo de idade, aportando o 57,3 % das persoas de máis de 65 anos.
3. Consolidación das tendencias. As proxeccións realizadas a curto prazo reflicten que as características anteriores se manteñen no tempo, cunha caída esperada do 5,3 % dos seus habitantes ata 2033. Esta contracción afecta lixeiramente máis á poboación masculina (0,4 % de caída, unha décima máis que a esperada para as mulleres).
4. Polarización. Sete de cada dez galegos e galegas residen nas provincias atlánticas, situación que se mantén nas proxeccións esperadas a curto prazo. Porén, o marco xeral de diminución de habitantes afecta a curto prazo ás catro provincias galegas, aínda que de forma máis acusada a Ourense e Lugo.
5. Crecemento vexetativo negativo. O número de nacementos cae na última década a un ritmo medio do 1,6 % anual, inferior á media estatal (2,2 %). Pola súa banda, o número de defuncións aumenta en maior proporción (6,0 %) no mesmo período. En consecuencia, a comunidade galega inxírese nunha senda de crecemento vexetativo negativo.
6. Maior presenza da muller no decrecemento da poboación. Na última década naceron menos nenas, e as defuncións de mulleres creceron proporcionalmente máis que as acaecidas entre os homes. En consecuencia, o saldo vexetativo feminino é menos favorable que o masculino.
7. A taxa de reposición da poboación en Galicia se mantén en valores inferiores a 1 dende 2007. Ademais, este valor ten unha tendencia decrecente, situándose en 2017 en 0,58 nacementos por cada defunción.
8. A comunidade galega se atopa entre as tres comunidades con maior taxa de dependencia, xunto con Asturias e Castela e León. O valor desta taxa en 2018 para Galicia (39,9 maiores por cada persoa menor de 16 anos) é notablemente superior ao promedio estatal, inferior a 27 puntos.
9. As mulleres galegas presentan maior índice de envellecemento, sobreenvellecemento e dependencia senil que os homes.

10. Mesma tendencia na evolución de poboación no rural pero con maior forza: A poboación perde máis peso nas zoas pouco poboadas que nas densamente poboadas ou as intermedias, cun ritmo do -1,1% no caso dos homes e, lixeiramente en maior proporción, no caso das mulleres (-1,2%). Isto mostra o problema de despoboación que sofren as áreas rurais,
11. Perda de densidade demográfica: nas zoas pouco poboadas a densidade de poboación, xa baixa no ano 2007, descende aos 30 habitantes por km^2
12. Lixeira diminución da feminización relativa da poboación nas áreas rurais. Que pasa do 51 % no ano 2007 ao 50,7 %, mentres que, nas outras áreas definidas a tendencia é a inversa. Pero se analizamos o número de mulleres por cada 100 homes para a poboación menor de 16 anos, só hai 93 mulleres por cada 100 homes, sendo a zoa onde localízase a menor presenza feminina neste tramo de idade.
13. Maior envellecemento da poboación no rural. Nestas zoas concéntrase o 36,7 % da poboación maior de 64 anos de Galicia. Situación que pode agravarse nos próximos anos, xa que só o 25 % dos galegos entre 16 e 64 anos residen nestas zoas.
14. No rural acentúase a emigración interna, dentro da Comunidade Autónoma, sobre todo no caso das mulleres. O 76% dos homes e, en maior medida, no caso das mulleres (case o 80%) emigran cara outro concello ou provincia. Dentro das emigracións externas, dende as zoas pouco poboadas, o destino preferido é cara outra CC.AA. (67% no caso dos homes e case o 72% no caso das mulleres). Hai unha maior tendencia das mulleres galegas a moverse cara a zoas máis próximas.
15. No que respecta a inmigración de mulleres é maior a que procede de outras CC.AA. que do estranxeiro.
16. Ciclo económico e inmigración. No caso do rural, confírmase a mesma tendencia presentada no caso galego: a maior inmigración estranxeira prodúcese nas fases de recuperación do ciclo económico.

Capítulo 3 . EDUCACIÓN E FORMACIÓN

A educación é un dos piares básicos para mellorar a vida e o desenvolvemento persoal e profesional das persoas. Non en van, a consecución dunha educación de calidade é un dos Obxectivo de Desenrolo Sostible (ODS) da ONU. En concreto, a Axenda 2030 para o Desenrolo Sostible contempla, entre os seus obxectivos, garantir unha educación inclusiva e equitativa, de calidade, e promover oportunidades de aprendizaxe permanente para todas as persoas. A educación é crave para que os países poidan acadar un equilibrio intelixente, polo que a igualdade de oportunidades neste tema é vital para as persoas pero, tamén, para os propios países.

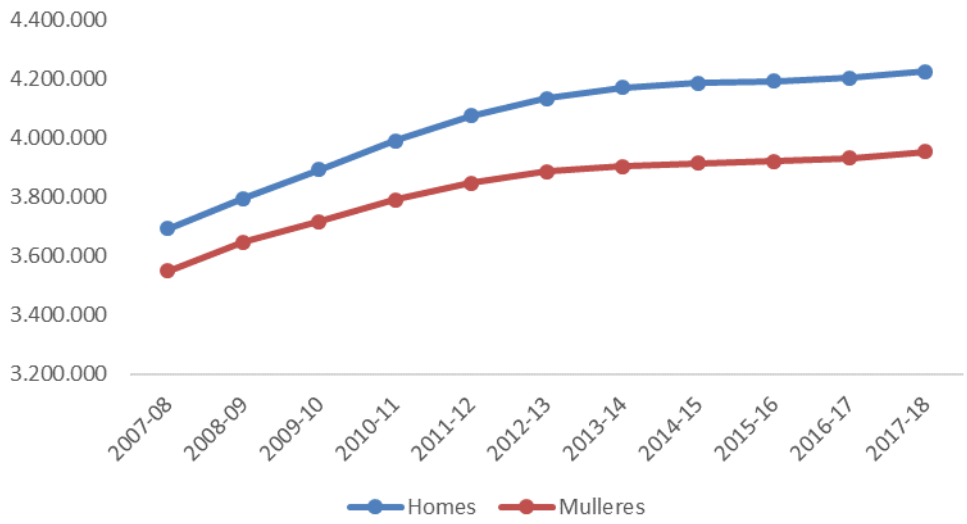
Neste capítulo analizaranse a principal información sobre os datos educativos, nos distintos niveis de ensino, así como as posibles diferenzas entre homes e mulleres. Tamén analizarase a evolución do profesorado universitario e os datos do persoal de I+D, co obxectivo de analizar o peso da muller na ciencia.

3.1. Educación para a igualdade

Nesta sección preséntanse os principais indicadores do sistema educativo non universitario: o número total de estudantes e a súa evolución dende o curso 2007-08, as taxas de abandono temperán e o nivel formativo da poboación nova.

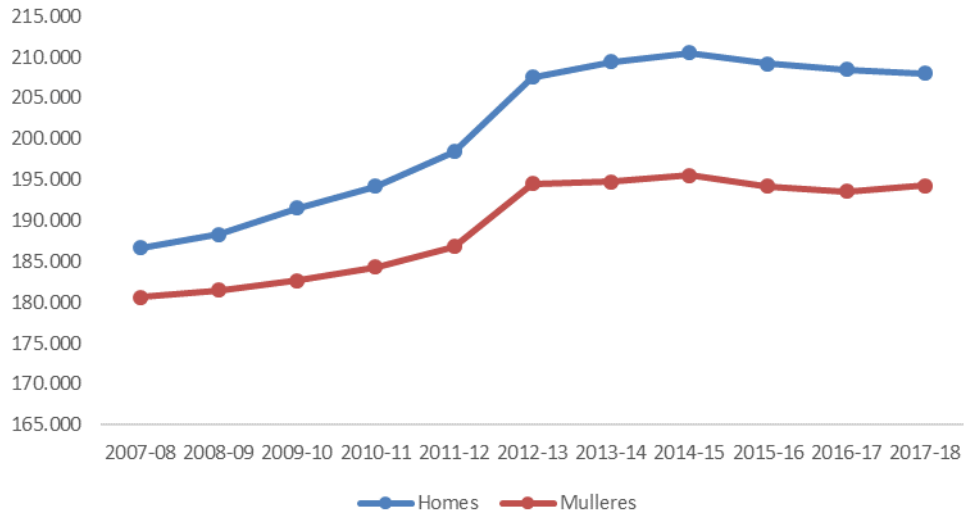
A evolución do alumnado non universitario en España amosa unha tendencia crecente dende o curso 2007-2008. Neste período, o número de nenos supera o de nenas en toda a serie, cunha leve tendencia á estabilización da diferencia a partir do curso 2014-2015. Con todo, no curso 2017-2018 hai 533.375 nenos no sistema de ensinanzas máis que no curso 2007-2008 (un 14,5 % máis), mentres que o incremento do número de nenas é un 11,41 % ~~superior.~~

Gráfico 3.1. Evolución do alumnado de ensinanzas de Réxime Xeral por sexo: España (2007-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir da "Estadística de las Enseñanzas no universitarias. Subdirección General de Estadística y Estudios del Ministerio de Educación y Formación Profesional"

Gráfico 3.2. Evolución do alumnado de ensinanzas de Réxime Xeral por sexo: Galicia (2007-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir da "Estadística de las Enseñanzas no universitarias. Subdirección General de Estadística y Estudios del Ministerio de Educación y Formación Profesional"

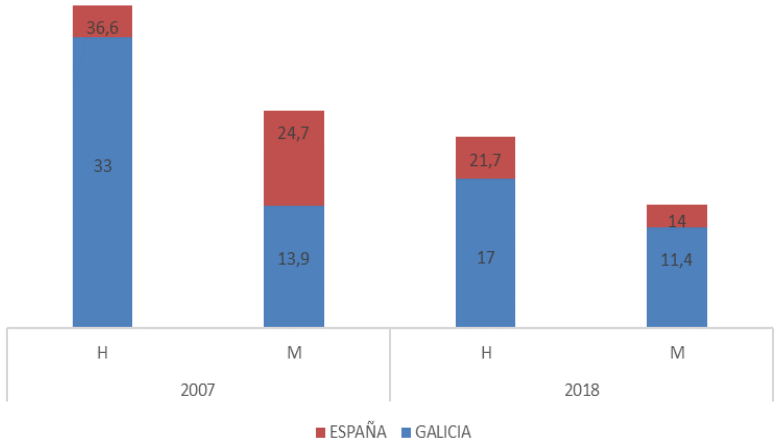
A evolución da escolarización non universitaria en Galicia segue unha tendencia similar. Así, se observa unha senda crecente ata o curso 2014-15, a partir do cal, empeza a estabilizarse lentamente. No conxunto do período analizado, o número de nenas estudando pasou de 180.646 a 194.262, o que supuxo un incremento de 13.616, un 7,5 % que resulta inferior á variación experimentada polos nenos galegos (11,4 %) e á variación antes referida no conxunto do Estado. A fenda entre nenos e nenas na escolarización é similar á media estatal, constituíndo as nenas galegas en torno ao 48,3 % do total no curso 2017-2018 en ambos casos.

Na análise do substrato educativo dun territorio, un dato de particular interese e o estudo do abandono educativo temperán, entendido como a porcentaxe de poboación entre 18 e 24 anos (ambos inclusive) que non completou o nivel de educación secundaria (segunda etapa) e non segue ningún tipo de formación (regrada ou non regrada). As categorías incluídas no cálculo do indicador son: persoas analfabetas, educación primaria, formación e inserción laboral que non precisa título de primeira etapa de secundaria, primeira etapa de educación secundaria, formación e inserción laboral que precisa título de primeira etapa de secundaria e garantía social/iniciación profesional.

A análise deste indicador amosa unha situación menos desfavorable na comunidade galega, onde a taxa de abandono educativo temperán acadou un valor en 2018 de 11,4 % para as nenas e 17 % para os nenos, inferior en ambos casos á media do conxunto do Estado (21,7 % e 14 % para nenos e nenas, respectivamente). A evolución deste indicador dende o curso 2007-2008 constata unha forte redución na comunidade galega, e en particular no caso dos nenos, onde a taxa se reduciu practicamente á metade. A diminución no caso das nenas é inferior, próxima ao

18 %. No conxunto do Estado tamén se reduce de xeito a dita taxa, sobre todo no caso das nenas (43,3 %).

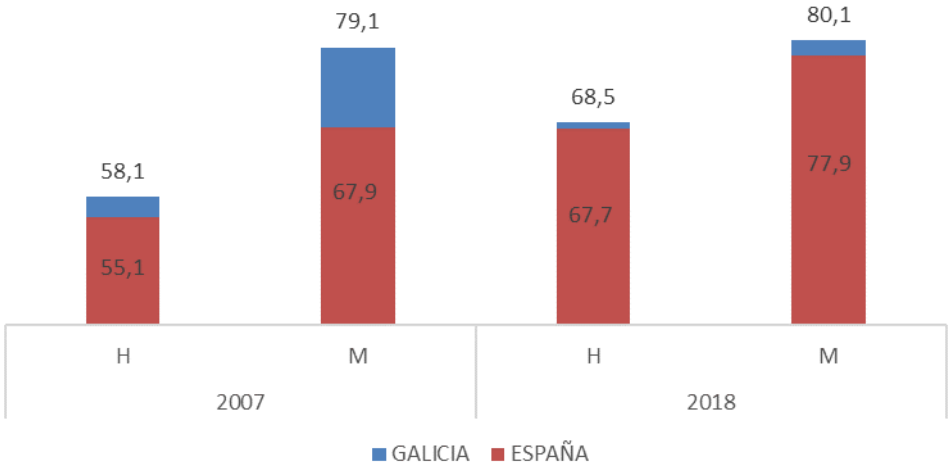
Gráfico 3.3. Abandono educativo temperán: Galicia-España (2007-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos recollidos polo IGE da Estadística de las Enseñanzas no Universitarias (MECD) e do INE, Estimaciones de la población actual

Outro indicador de particular interese é o nivel formativo da poboación nova, que defínese como a porcentaxe de poboación de 20 a 24 anos que completou polo menos a educación secundaria segunda etapa. As mulleres galegas lideran claramente este indicador, cunha porcentaxe do 80,1 % no ano 2018 que supera en 2,2 puntos porcentuais o dato das mulleres españolas e en máis de 11 puntos aos homes galegos.

Gráfico 3.4. Nivel formativo da poboación nova: Galicia-España (2007-2018)

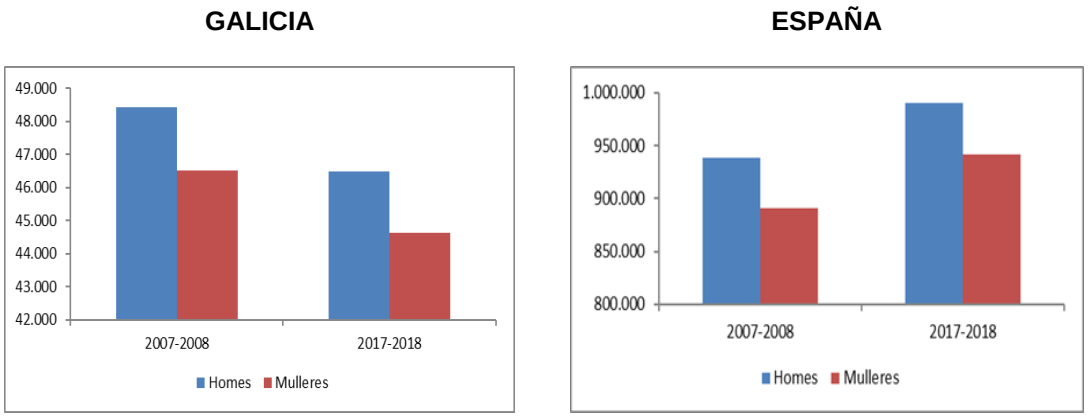
Fonte: Elaboración propia a partir dos datos recollidos polo IGE da Estadística de las Enseñanzas no Universitarias (MECD) e do INE, Estimaciones de la población actual

Obsérvase un mellor nivel formativo en xeral na poboación galega en relación coa media estatal. Porén, o importante esforzo realizado neste eido no conxunto do Estado reduciu notablemente a dita diferencia. A evolución no contexto galego, vinculada á redución do abandono temperán, tamén é positiva, sobre todo no caso dos homes (dez puntos porcentuais), o que vai diminuíndo progresivamente a fenda formativa entre homes e mulleres na comunidade galega.

3.2. A situación das mulleres na educación obrigatoria e post-obrigatoria

Neste apartado analízanse os datos do estudantado matriculado nos distintos niveis superiores da educación non universitaria en España: ESO, bacharelato e FP, xunto con outros indicadores de rendemento como as taxas brutas de alumnado que se gradúa na ESO ou Bacharelato.

Gráfico 3.5. Alumnado matriculado na ESO: Galicia-España (2007-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir da "Estadística de las Enseñanzas no universitarias. Subdirección General de Estadística y Estudios del Ministerio de Educación y Formación Profesional"

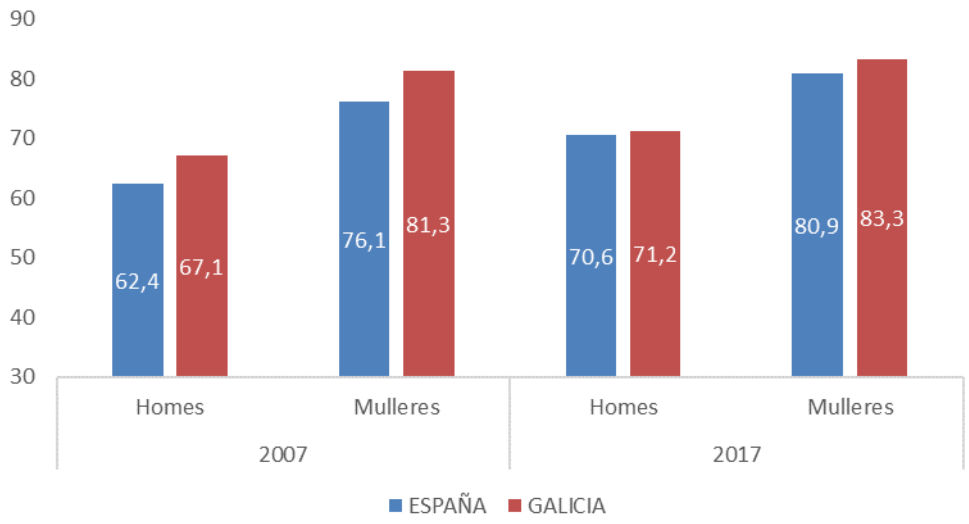
O número de alumnado matriculado na Educación Secundaria Obrigatoria (ESO) en Galicia diminuíu en máis de 3.500 alumnos entre os cursos 2007-2008 e o 2017-2018, sendo a taxa media anual de decrecemento case igual para nenos e nenas, dun -0,4 %. O peso das nenas no conxunto de alumnado matriculado, tamén permanece constante, 49%, sendo moi lixeiramente superior que o da media española (48,7 %). En España, está a medrar o número de estudantes matriculados nesta etapa formativa, manténdose constante as diferenzas entre nenos e nenas.

A taxa bruta de alumnado que se gradúa na ESO defínese como a relación entre o alumnado que remata os estudios de ESO, independentemente da súa idade, coa poboación total da idade teórica de comezo do último curso do ensino. As nenas galegas son as que presentan a maior taxa bruta de gradación na ESO, que no ano 2018 acada o 83,3 %, superando as nenas españolas en 2,4 puntos e en 12 puntos porcentuais aos nenos galegos.

A evolución deste indicador é positiva en todos os casos, acadando melloras de 8 puntos para o conxunto de nenos do Estado, case 5 puntos para as nenas, 4 puntos nos nenos galegos e 2 puntos nas nenas galegas. Neste caso en concreto, debe terse en conta que o dato de partida

das nenas galegas era notablemente algo, 81,3 % en 2007, superando en máis de 14 puntos porcentuais o dato medio de gradación das nenas en España.

Gráfico 3.6. Taxa Bruta de alumnado que se gradúa en ESO: Galicia-España (2007-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos recollidos polo IGE da Estadística de las Enseñanzas no Universitarias (MECD) e do INE, Estimaciones de la población actual

.

As mulleres teñen unha presenza maioritaria nas aulas de Bacharelato. O número de mozas matriculadas no curso 2017-2018 neste nivel de formación en Galicia ascendeu a 18.970, representando o 52,5 % do total de alumnado . Esta participación é lixeiramente inferior a media española (53,1 % de mulleres). En ambos casos, detéctase unha diminución da presenza feminina nas aulas dende o 2007-2008.

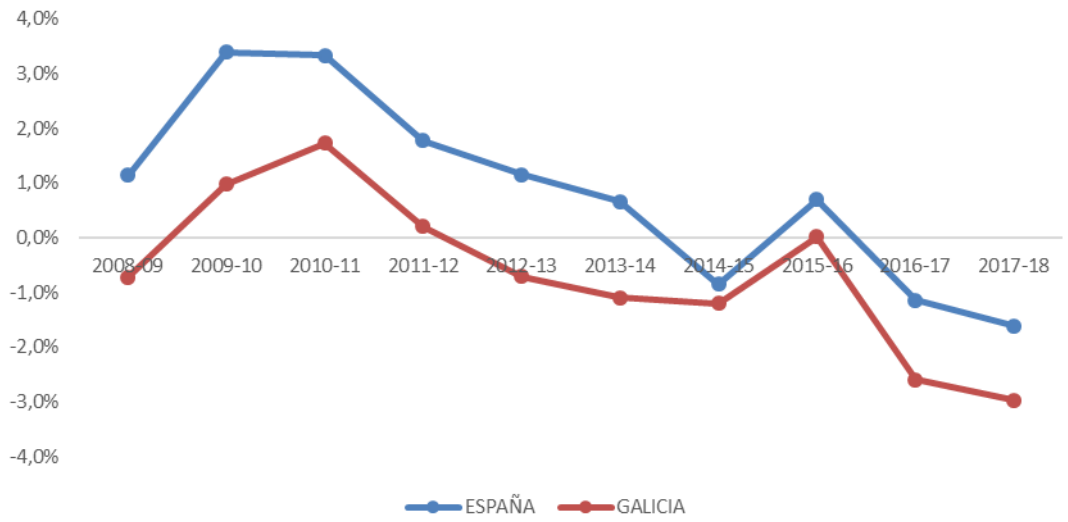
Táboa 3.1. Alumnado matriculado en Bacharelato: Galicia-España (2007-2018)

	España			Galicia		
	Homes	Mulleres	% Mulleres	Homes	Mulleres	% Mulleres
2007-08	282.569	339.564	54,6	17.136	21.411	55,5
2008-09	287.937	341.310	54,2	17.176	21.092	55,1
2009-10	301.831	348.732	53,6	17.533	21.108	54,6
2010-11	316.334	355.879	52,9	18.297	21.013	53,5
2011-12	324.303	359.873	52,6	18.619	20.771	52,7
2012-13	329.572	362.526	52,4	18.608	20.501	52,4
2013-14	331.331	365.317	52,4	18.389	20.291	52,5
2014-15	329.035	361.703	52,4	18.253	19.961	52,2
2015-16	330.702	364.855	52,5	18.321	19.902	52,1
2016-17	324.437	363.158	52,8	17.713	19.518	52,4
2017-18	317.298	359.260	53,1	17.155	18.970	52,5
Var. Abs 2007-2018	34.729	19.696		19	-2.441	
T.C.A. 2007-2018	1,06	0,51		0,01	-1,09	

Fonte: Elaboración propia a partir da "Estadística de las Enseñanzas no universitarias. Subdirección General de Estadística y Estudios del Ministerio de Educación y Formación Profesional"

A matrícula nestes estudos ven diminuíndo constantemente nos últimos cursos, coa excepción do 2015-2016 que, con todo, non chega para compensar as caídas precedentes. Porén, pese a que cada ano ingresan en Bacharelato menos persoas (fenómeno ligado á caída de poboación), a avaliación global no período é menos pesimista. Para Galicia, o decrecemento no conxunto do período se cifra en -2.441 mozas, cunha variación do 11,4 % que contrasta co leve incremento acaecido nos mozos galegos (0,01 %). No caso de España, medra tanto o número de mozos matriculados (12,3 %) como o de mozas (5,8 %).

Gráfico 3.7. Alumnado en Bacharelato. Taxa de variación interanual: Galicia-España (2007-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos recollidos polo IGE da Estadística de las Enseñanzas no Universitarias (MECD) e do INE, Estimaciones de la población actual

No relacionado coas modalidades cursadas por este alumnado, as mulleres galegas son ampla maioría en 2018 no Bacharelato de Artes (70 %), e unha maioría menos rotunda en Ciencias Sociais (58,4 %); porén, son minoría nos estudos de Ciencia e Tecnoloxía (46 %), sendo, esta, unha característica común coa media española. A participación das mozas galegas en estes estudos é lixeiramente inferior á que teñen as mozas na media do conxunto do Estado (-1,1 puntos), e optan máis pola opción de arte (1,9 puntos por riba da media das mozas españolas). Ademais, esta preferencia das mozas galegas pola opción de artes vai aumentando dende o ano 2007, onde representaban o 63,7 % do total do alumnado matriculado nesta opción. O incremento relativo acaecido en Galicia (7 puntos porcentuais) é sensiblemente superior ao rexistrado na media do Estado, onde o crecemento non chega a 4 puntos. En paralelo, descende a matrícula en Ciencias Sociais e Humanidades entre as mozas galegas (case 6 puntos en relación á participación de 2007), cun maior decrecemento que a media estatal (-3,9 puntos). A opción de Ciencia e Tecnoloxía, pola súa banda, é a que presenta un comportamento máis estable. Non obstante, a caída de mozas galegas nesta matrícula (1,7 puntos porcentuais) contrasta co incremento de presencia no conxunto do Estado (0,8).

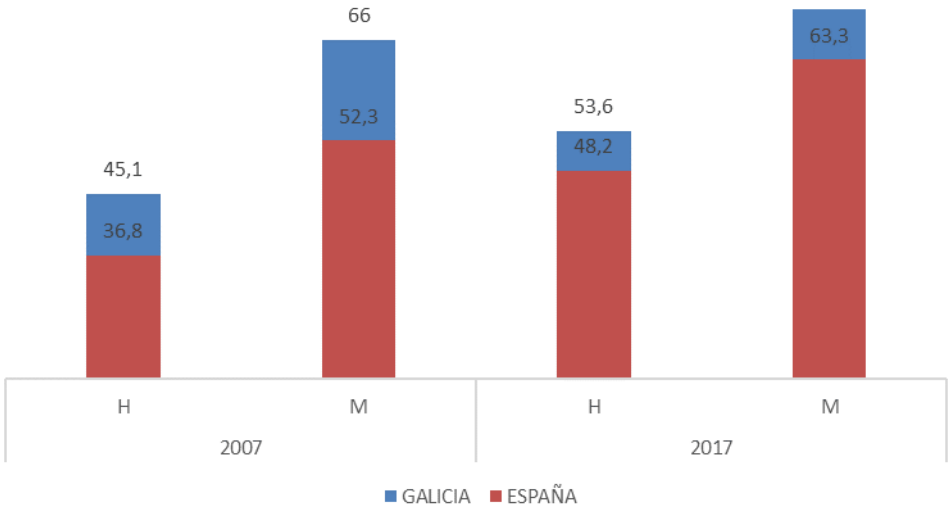
Táboa 3.2. Alumnado matriculado en Bacharelato por modalidade: Galicia-España (2007-2018)

Curso 2007-2008	España		Galicia		España	Galicia
	Homes	Mulleres	Homes	Mulleres	% de mulleres	
Total	264.351	320.342	16.132	20.323	54,8	55,7
Ciencias e Tecnoloxía	143.199	123.098	9.747	8.876	46,2	47,7
Humanidades e Ciencias Sociais	112.052	181.542	5.942	10.669	61,8	64,2
Artes	7.732	14.247	443	778	64,8	63,7
Non distribuido por modalidade	1.368	1.455	0	0		
Curso 2017-2018	España		Galicia		España	Galicia
	Homes	Mulleres	Homes	Mulleres	% de mulleres	
Total	294.144	337.549	15.270	17.138	53,4	52,9
Ciencias e Tecnoloxía	154.822	137.385	8.553	7.275	47,0	46,0
Humanidades e Ciencias Sociais	128.572	176.856	6.251	8.759	57,9	58,4
Artes	10.750	23.308	466	1.104	68,4	70,3
Variación absoluta 2018-2007	España		Galicia			
	Homes	Mulleres	Homes	Mulleres		
Ciencias e Tecnoloxía	11.623	14.287	-1.194	-1.601		
Humanidades e Ciencias Sociais	16.520	-4.686	309	-1.910		
Artes	3.018	9.061	23	326		
Taxa de Variación Anual Media (%) 2018/2007	España		Galicia			
	Homes	Mulleres	Homes	Mulleres		
Ciencias e Tecnoloxía	0,7	1,0	-1,2	-1,8		
Humanidades e Ciencias Sociais	1,3	-0,2	0,5	-1,8		
Artes	3,0	4,6	0,5	3,2		

Fonte: Elaboración propia a partir da "Estadística de las Enseñanzas no universitarias. Subdirección General de Estadística y Estudios del Ministerio de Educación y Formación Profesional"

A continuación, analizaranse os datos da taxa bruta de alumnado que se gradúa en Bacharelato, que se define como a relación entre o alumnado que remata os estudios de bacharelato, independentemente da súa idade, coa poboación total da idade teórica de comezo do último curso do ensino. As taxas galegas son superiores a media do Estado en 2018, tanto no relacionado cos homes (5 puntos superior) coma no caso das mulleres (7 puntos). Na análise da evolución dende o curso 2007-2008 se detecta unha mellora de todos os indicadores, particularmente notable para os mozos galegos, que pasan dun valor de 45,1 a 53,6 na década de análise. A mellora media en España é superior, aínda que debe facerse notar que os valores de partida son sensiblemente inferiores.

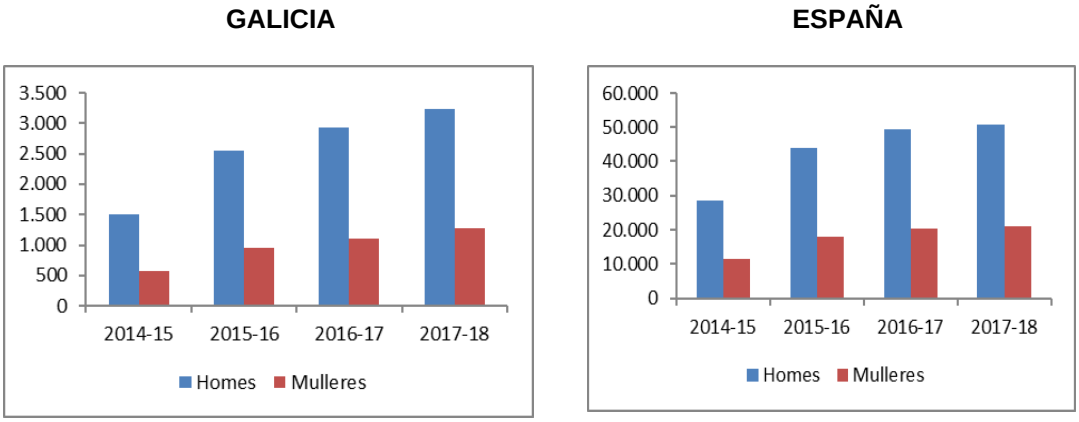
Gráfico 3.8. Taxa Bruta de alumnado que se gradúa en Bacharelato: Galicia-España (2007-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos recollidos polo IGE da Estadística de las Enseñanzas no Universitarias (MECD) e do INE, Estimaciones de la población actual

En canto ao alumnado de Ciclos Formativos de FP básica, o número de mulleres e homes descende significativamente en relación cos datos de estudos de Bacharelato. Así, en Galicia en 2018 hai 8 alumnos e alumnas en Bacharelato por cada persoa matriculada en FP básica. En España, a desproporción aínda é maior: 9 en Bacharelato por cada matricula en FPB. A análise desagregada por sexo revela que as diferencias se atopan sobre todo no caso das mulleres. En Galicia a relación FPB-Bacharelato para as mulleres é 15 alumnas de Bacharelato por cada matriculada en FPB, e en España aínda maior (17). Para o caso dos homes, a propoción é de 9 (España) e 5 (Galicia) alumno de Bacharelato por cada alumno de FPB.

Gráfico 3.9. Alumnado de Ciclos Formativos de FP básica: Galicia-España (2014-2018)

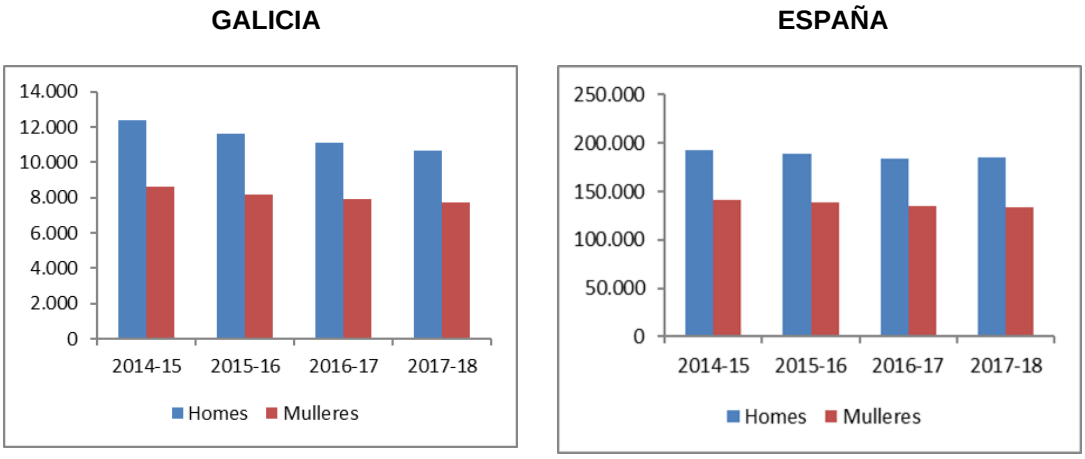
Fonte: Elaboración propia a partir da "Estadística de las Enseñanzas no universitarias. Subdirección General de Estadística y Estudios del Ministerio de Educación y Formación Profesional"

Outra característica destes estudos é que a proporción de mulleres na matrícula total é moi inferior á detectada para os estudantes de Bacharelato. As mozas que cursan estes estudos en Galicia só representan o 28 % do total no curso 2017-18, unha porcentaxe similar á existente en 2014-15 (27,5 %). Porén, no marco de análise se observa que das 573 mulleres que cursaban estes estudo no curso 2014-2017 se pasa a 1.270 en 2017-2018, un aumento de 697 cunha taxa de crecemento medio anual do 22 % superior á dos varóns (20,8 %). Estes datos amosan un incremento destes estudos superior en Galicia superior a media estatal (16,5 % e 15,6 % de media de crecemento anual para mulleres e homes, respectivamente).

Fronte a esta tendencia positiva da matrícula nos primeiros ciclos formativos da FP, no tramo medio se observa unha tendencia decrecente. A dita redución é máis notable na comunidade galega, onde a matrícula descende o triplo que no conxunto do Estado (12,5 % e 4,4 %). Ademais, mentres en España a diminución afecta por igual a homes e mulleres (4,2 % e 4,8 %), en Galicia é máis clara no caso dos homes (14 % fronte ao 10,3 % das mulleres).

A proporción de mulleres nestes ciclos formativos é do 42 % do total do alumnado no curso 2017-18 (ao igual que acontece en España).

Gráfico 3.10. Alumnado de Ciclos Formativos de FP Grao Medio: Galicia-España (2014-2018)

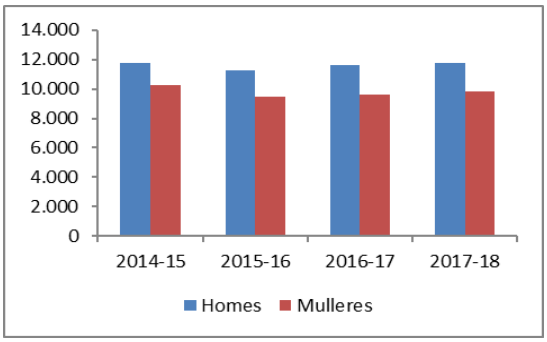

Fonte: Elaboración propia a partir da "Estadística de las Enseñanzas no universitarias. Subdirección General de Estadística y Estudios del Ministerio de Educación y Formación Profesional"

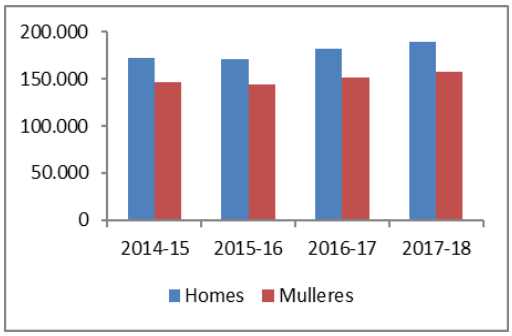
Finalmente, nos Ciclos Formativos de FP Grao Superior é onde se atopa unha maior presenza da muller na matrícula, algo superior ao 45 %, tanto en Galicia como en España, no curso 2017-18. A diferencia do acaecido en España, onde estes estudos gañan preto dun 9 % de presenza dende 2014-2015, en Galicia baixa un 2 % a matrícula nestes catro cursos. A práctica totalidade desta diminución se relaciona co decrecemento da matrícula entre as mulleres galegas, próxima a un 4,5 % a un ritmo medio do 1,1 % anual.

Gráfico 3.11. Alumnado de Ciclos Formativos de FP Grao Medio: Galicia-España (2014-2018)

GALICIA

ESPAÑA

Fonte: Elaboración propia a partir da "Estadística de las Enseñanzas no universitarias. Subdirección General de Estadística y Estudios del Ministerio de Educación y Formación Profesional

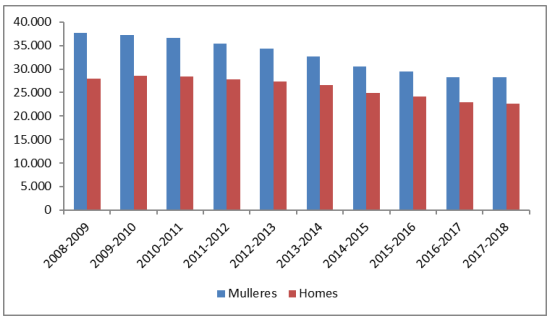
3.3. As mulleres no alumnado universitario

En relación coa evolución demográfica da poboación moza, a matrícula nos estudos universitarios descende de xeito constante dende o curso 2008-2009. O decrecemento na comunidade galega (22,4 %) é moi superior á media do Estado (6,4 %).

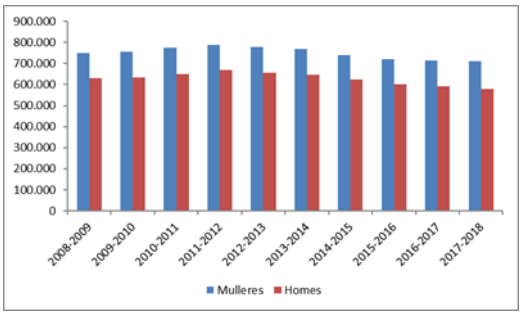
As mulleres son maioría na matrícula de estudos universitarios, representando o 55,5 % en Galicia no curso académico 2017-2018 (idéntica porcentaxe que no marco estatal). A diminución na matrícula universitaria afecta máis as mulleres galegas que aos homes, presentando unha diminución no período de análise do 25,1 %, claramente superior a redución experimentada polos homes (18,8 %). En consecuencia, as mulleres galegas baixan en 2 puntos a súa representación no estudantado universitario galego, mentres que na media española as mulleres aumentan en 0,7 puntos porcentuais a súa representación.

Gráfico 3.12. Alumnado en estudos de Grao e Licenciatura: Galicia-España (2008-2018)

GALICIA

ESPAÑA

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do Ministerio de Ciencia, Innovación y Universidades.

Por grandes áreas, a maior representación feminina atópase en Ciencias da Saúde (73,5 %), seguida de Artes e Humanidades (68,3 %) e Ciencias Sociais e Xurídicas (60,1 %). Pola contra, na rama de Enxeñería e Arquitectura só hai un 27,4 % de mulleres matriculadas. A presenza das mulleres nos estudos de grao en Galicia está por encima da media do Estado en todas as ramas.

Táboa 3.3. Alumnado matriculado por ramas de coñecemento: Galicia-España (2008-2018)

	2008-2009			2017-2018		
	Homes	Mulleres	% Mulleres	Homes	Mulleres	% Mulleres
Total España	**629.042**	**750.684**	**54,4**	**579.729**	**711.415**	**55,1**
Ciencias Sociais e Xurídicas	264.214	438.772	62,4	243.238	361.938	59,8
Enxeñería e Arquitectura	246.633	91.376	27,0	173.577	57.758	25,0
Artes y Humanidades	47.676	76.711	61,7	50.227	80.574	61,6
Ciencias da Saúde	33.784	93.125	73,4	72.761	169.615	70,0
Ciencias	36.735	50.700	58,0	39.926	41.530	51,0
Total Galicia	**27.885**	**37.676**	**57,5**	**22.655**	**28.202**	**55,5**
Ciencias Sociais e Xurídicas	10.806	20.292	65,3	8.806	13.238	60,1
Enxeñería e Arquitectura	12.096	5.566	31,5	8.051	3.032	27,4
Artes y Humanidades	1.490	3.289	68,8	1.432	3.081	68,3
Ciencias da Saúde	1.746	5.727	76,6	2.429	6.730	73,5
Ciencias	1.747	2.802	61,6	1.937	2.121	52,3

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do Ministerio de Ciencia, Innovación y Universidades.

Estes estudos de Enxeñería e Arquitectura son, precisamente, os máis afectados pola caída da matrícula universitaria feminina (-5,9 % de caída media anual), seguidos dos de Ciencias Sociais e Xurídicas (-4,2 %) e Ciencias (-2,7 %). Como se pode comprobar na táboa seguinte, estas mesmas tendencias se traducen no contexto do Estado, aínda que neste caso as variacións medias anuais menores. Pola súa banda, se rexistra un incremento de matrícula na rama de Ciencias da Saúde, cunha variación media anual do 1,6 % no caso das mulleres galegas e do 3,4 % na dos homes.

Táboa 3.4. Variacións nas matriculacións por gran rama de coñecemento: Galicia-España (2008-2018)

	Variación absoluta		T.C.A. (%)	
	Homes	Mulleres	Homes	Mulleres
Total España	**-49.313**	**-39.269**	**-0,8**	**-0,5**
Ciencias Sociais e Xurídicas	-20.976	-76.834	-0,8	-1,9
Enxeñería e Arquitectura	-73.056	-33.618	-3,5	-4,5
Artes y Humanidades	2.551	3.863	0,5	0,5
Ciencias da Saúde	38.977	76.490	8,0	6,2
Ciencias	3.191	-9.170	0,8	-2,0
Total Galicia	**-5.230**	**-9.474**	**-2,1**	**-2,9**
Ciencias Sociais e Xurídicas	-2.000	-7.054	-2,0	-4,2
Enxeñería e Arquitectura	-4.045	-2.534	-4,0	-5,9
Artes y Humanidades	-58	-208	-0,4	-0,7
Ciencias da Saúde	683	1.003	3,4	1,6
Ciencias	190	-681	1,0	-2,7

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do Ministerio de Ciencia, Innovación y Universidades.

No número de egresados por rama de coñecemento constata o maior rendemento da muller na Universidade. No caso galego, case 6 de cada dez persoas que rematan estudos universitarios no curso 2016-2017 son mulleres (sendo esta porcentaxe lixeiramente superior da media española, 58,4 %). Na desagregación por áreas destaca a porcentaxe de egresadas en Ciencias da Saúde (74,2 %), Artes e Humanidades (69,1 %) e Ciencias Sociais e Xurídicas (69,1 %). Na rama de Ciencias a porcentaxe de mulleres egresadas é do 30,8 %. En todos os casos, estas porcentaxes superan a media das mulleres en España.

Táboa 3.5. Egresados por gran rama de coñecemento: Galicia-España (2008-2018)

	2008-09			2016-17		
	Homes	Mulleres	% Mulleres	Homes	Mulleres	%Mulleres
Total España	**76.052**	**116.562**	**60,5**	**82.672**	**115.896**	**58,4**
Ciencias Sociais e Xurídicas	31.861	68.524	68,3	33.808	61.684	64,6
Enxeñería e Arquitectura	30.204	12.905	29,9	27.110	10.645	28,2
Artes y Humanidades	4.656	9.209	66,4	5.599	10.620	65,5
Ciencias da Saúde	5.195	17.983	77,6	11.236	26.708	70,4
Ciencias	4.136	7.941	65,8	4.919	6.239	55,9
Total Galicia	**3.598**	**5.917**	**62,2**	**3.414**	**5.066**	**59,7**
Ciencias Sociais e Xurídicas	1.191	3.063	72,0	1.226	2.493	67,0
Enxeñería e Arquitectura	1.787	964	35,0	1.354	603	30,8
Artes y Humanidades	170	414	70,9	196	439	69,1
Ciencias da Saúde	259	1.066	80,5	424	1.222	74,2
Ciencias	191	410	68,2	214	309	59,1

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do Ministerio de Ciencia, Innovación y Universidades.

A análise da variación de egresados por ramas de coñecemento dende 2008 está na liña previamente comentada en relación coa evolución da matrícula universitaria, cun descenso encabezado polos egresados en Enxeñería e Arquitectura.

Táboa 3.6. Variacións no número de egresados por gran rama de coñecemento: Galicia-España (2008-2018)

	Variación absoluta		Taxa variación media anual (%)	
	Homes	Mulleres	Homes	Mulleres
Total España	**6.620**	**-666**	**0,9**	**-0,1**
Ciencias Sociais e Xurídicas	1.947	-6.840	0,7	-1,2
Enxeñería e Arquitectura	-3.094	-2.260	-1,2	-2,1
Artes y Humanidades	943	1.411	2,1	1,6
Ciencias da Saúde	6.041	8.725	8,9	4,5
Ciencias	783	-1.702	1,9	-2,6
Total Galicia	**-184**	**-851**	**-0,6**	**-1,7**
Ciencias Sociais e Xurídicas	35	-570	0,3	-2,3
Enxeñería e Arquitectura	-433	-361	-3,0	-5,1
Artes y Humanidades	26	25	1,6	0,7
Ciencias da Saúde	165	156	5,6	1,5
Ciencias	23	-101	1,3	-3,1

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do Ministerio de Ciencia, Innovación y Universidades.

3.4. As mulleres na Universidade e na investigación

Para rematar este apartado de Educación, procédese á análise do papel das mulleres na docencia e investigación na Universidade. Nos últimos anos, en España, o profesorado universitario aumentou nun 1,8 %. Esta situación contrasta coa redución experimentada na comunidade galega, que acada o 5,2 %.

As variacións non afectan por igual a homes e mulleres. Tanto en España como en Galicia o profesorado masculino se reduciu, duplicando na comunidade galega a diminución (12,6 %) en relación coa observada na media estatal (6,3 %). Pola contra, aumenta o número de docentes femininas. Igualmente, o incremento medio estatal (16,2 %) duplica o galego (7,9 %).

Táboa 3.7. Profesorado nas Universidades Públicas: Galicia-España (2007-2018)

	2007-08					
	España			Galicia		
	Homes	Mulleres	%M	Homes	Mulleres	%M
Total	61.777	34.685	36,0	3.298	1.842	35,8
Corpos docentes universitarios	33.867	17.395	33,9	2.039	1.117	35,4
Catedráticos de Universidade	7.711	1.364	15,0	463	82	15,0
Titulares de Universidade	17.929	10.580	37,1	1.104	776	41,3
Contratados	27.910	17.290	38,3	1.259	725	36,5
Contratados Doutores	2.311	2.223	49,0	145	160	52,5
	2017-2018					
	España			Galicia		
	Homes	Mulleres	%M	Homes	Mulleres	%M
Total	57.877	40.296	41,0	2.884	1.988	40,8
Corpos docentes universitarios	27.428	15.391	35,9	1.688	1.011	37,5
Catedráticos de Universidade	8.356	2.426	22,5	455	123	21,3
Titulares de Universidade	16.272	11.199	40,8	1.044	778	42,7
Contratados	29.901	24.713	45,3	1.184	974	45,1
Contratados Doutores	5.708	5.584	49,5	372	399	51,8

Fonte: Elaboración propia a partir das Estatísticas de Persoal nas universidades. Ministerio de Educación, Cultura e Deporte

A presenza feminina nas aulas aumenta, en Galicia, dende o 35,8 % no curso 2007-2008 ao 40,8 % no curso 2017-2018, unha evolución similar á rexistrada no conxunto do Estado. As mulleres galegas aumentan a súa participación en todos os corpos universitarios, coa excepción do persoal Contratado Doutor, no que pásase do 52,5 % no inicio do período ao 51,8 % do curso 2017-2018.

Como se anticipou, fronte a redución do profesorado masculino (414 docentes menos), en Galicia hai 146 profesoras máis no curso 2017-18 que no 2007-2008, o que supuxo un aumento do 0,7 % de media anual que é inferior á media do Estado (1,4 %). Este aumento ven da man do aumento das contratacións de profesorado na categoría de contratado doutor feminino, que crece a un ritmo do 8,7 % de media anual en ambos contextos. Igualmente significativo resulta o

incremento rexistrado nas cátedras de Universidade, onde as mulleres destacan especialmente fronte á caída dos catedráticos varóns. En termos relativos, as cátedras de mulleres en Galicia aumentan a un ritmo medio anual do 3,8 % anual, e aínda máis en España (5,4 %). Neste senso, parece que as políticas de promoción que establecen a convocatoria preferente de cátedras nas áreas con menor proporción de mulleres empezan a dar os seus froitos. Aínda así, a media de catedráticas, en Galicia e en España, é do 15 % do total de efectivos do corpo, polo que todavía son pouco representativas sobre todo en proporción coa súa presenza nas aulas.

Táboa 3.8. Variacións no Profesorado das Universidades Públicas: Galicia-España (2007-2018)

	Variación absoluta (número)			
	España		Galicia	
	Homes	Mulleres	Homes	Mulleres
Total	**-3.900**	**5.611**	**-414**	**146**
Corpos docentes universitarios	-6.439	-2.004	-351	-106
Catedráticos de Universidade	645	1.062	-8	41
Titulares de Universidade	-1.657	619	-60	2
Contratados	1.991	7.423	-75	249
Contratados Doutores	3.397	3.361	227	239
	Taxas de Variación Media anual (%)			
Total	**-0,6**	**1,4**	**-1,2**	**0,7**
Corpos docentes universitarios	-1,9	-1,1	-1,7	-0,9
Catedráticos de Universidade	0,7	5,4	-0,2	3,8
Titulares de Universidade	-0,9	0,5	-0,5	0,0
Contratados	0,6	3,3	-0,6	2,7
Contratados Doutores	8,6	8,7	8,9	8,7

Fonte: Elaboración propia a partir das Estatísticas de Persoal nas universidades. Ministerio de Educación, Cultura e Deporte

Na análise do profesorado desagregado por áreas de coñecemento, se observa que o profesorado feminino en Galicia é menor que o masculino, en concreto hai unha fenda do 31,1 % que, aínda sendo similar á existente na media estatal (30,4 %) non se corresponde coa presenza da muller no alumnado universitario. A maior parte destas docentes atópase nas áreas de Ciencias Sociais e Xurídicas (37,2 % do total de mulleres docentes), das cales só o 42 % son funcionarias. Esta característica é extrapolable ao resto das áreas de coñecemento. En todos os casos, as porcentaxes de persoal funcionario sobre o total de docentes é superior para os homes, o que suxire certo desequilibrio no acceso aos corpos de funcionariado para homes e mulleres.

Táboa 3.9. Profesorado das Universidades Públicas por rama de coñecemento: Galicia-España (2018)

	Curso 2017/2018					
	Mulleres			Homes		
	Total	Funcionarias	Contratadas	Total	Funcionarios	Contratados
España						
Total	**40.296**	**15.391**	**24.713**	**57.877**	**27.428**	**29.901**
Ciencias Sociais e Xurídicas	14.653	5.369	9.229	17.053	7.093	9.822
Enxeñeria e Arquitectura	4.585	2.115	2.467	14.995	7.792	7.142
Artes e Humanidades	5.636	2.650	2.922	5.991	3.393	2.469
Ciencias da Saúde	9.042	1.819	7.194	9.907	2.669	7.159
Ciencias	5.354	3.429	1.885	8.875	6.458	2.286
Rama non especificada	1.026	9	1.016	1.056	23	1.023
Galicia						
Total	**1.988**	**1.011**	**974**	**2.884**	**1.688**	**1.184**
Ciencias Sociais e Xurídicas	739	313	425	843	434	408
Enxeñeria e Arquitectura	225	106	119	786	414	368
Artes e Humanidades	289	183	104	285	212	71
Ciencias da Saúde	367	138	229	425	177	248
Ciencias	366	271	95	542	451	86
Rama non especificada	2	.	2	3	.	3

Fonte: Elaboración propia a partir das Estatísticas de Persoal nas universidades. Ministerio de Educación, Cultura e Deporte

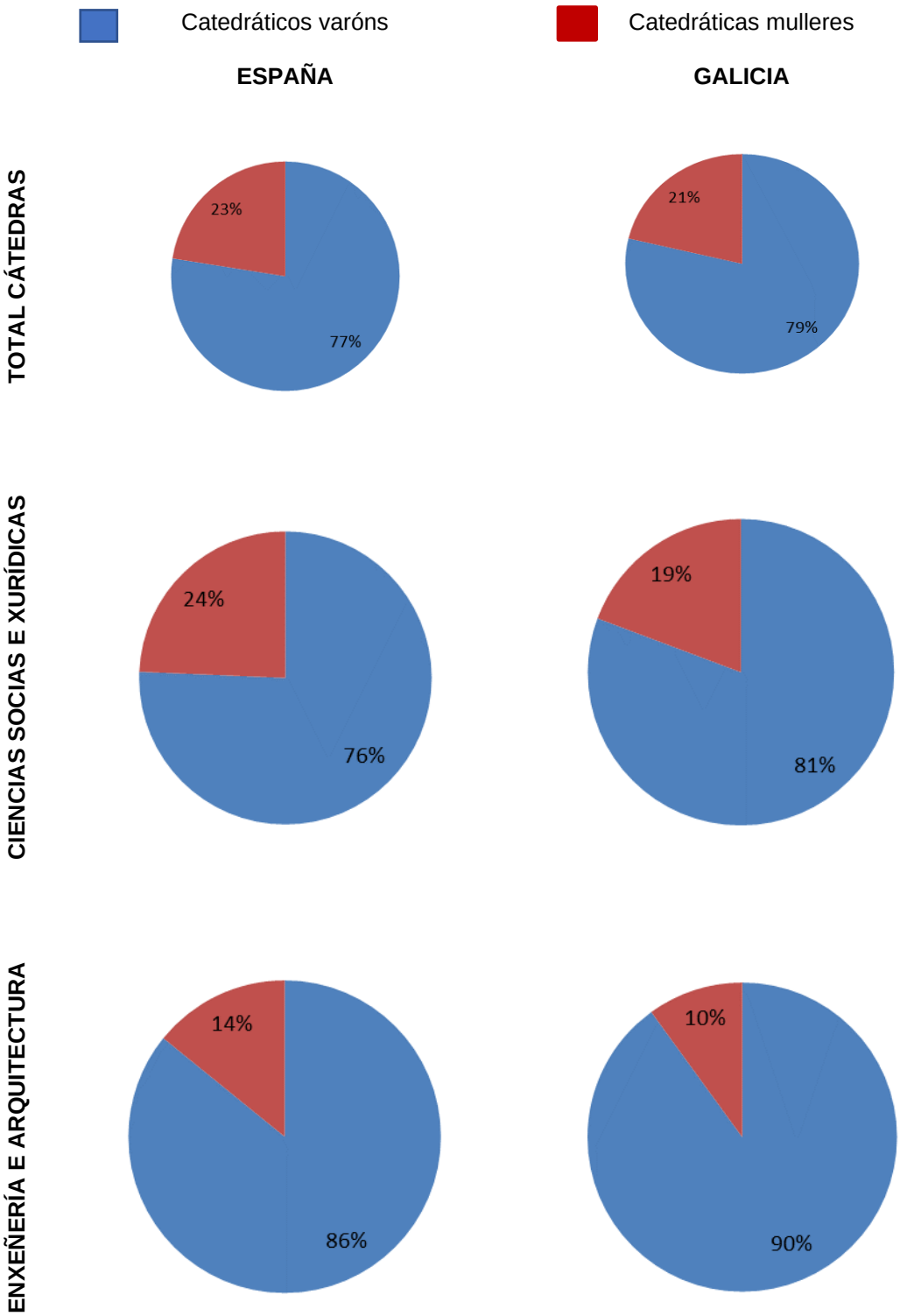
A maior participación do profesorado feminino en relación co profesorado total, tanto en Galicia como en España, se atopa nas áreas de Artes e Humanidades (50,3 % e 48,5 % para Galicia e España, respectivamente, no curso 2017-18); seguido de Ciencias da Saúde (en torno ao 46 % en ambos casos). Pola contra, ten unha presenza claramente inferior nas áreas de Enxeñería e Arquitectura.

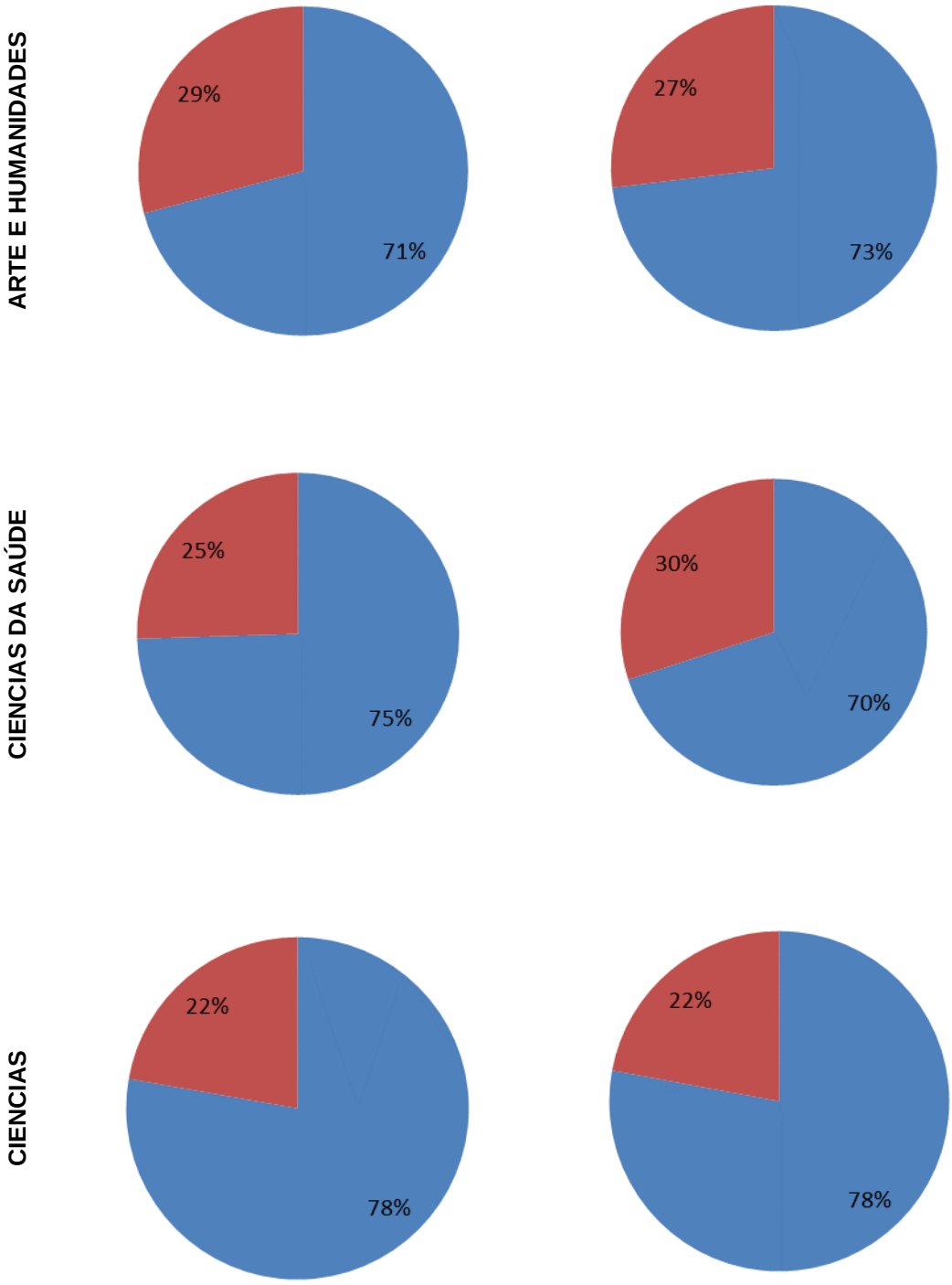
Táboa 3.10. Profesorado das Universidades Públicas por rama de coñecemento: Galicia-España (2018)

	Porcentaxe mulleres		
	Total	Funcionariado	P. Contratado
España			
Total	41,0	35,9	45,3
Ciencias Sociais e Xurídicas	46,2	43,1	48,4
Enxeñeria e Arquitectura	23,4	21,3	25,7
Artes e Humanidades	48,5	43,9	54,2
Ciencias da Saúde	47,7	40,5	50,1
Ciencias	37,6	34,7	45,2
Galicia			
Total	40,8	37,5	45,1
Ciencias Sociais e Xurídicas	46,7	41,9	51,0
Enxeñeria e Arquitectura	22,3	20,4	24,4
Artes e Humanidades	50,3	46,3	59,4
Ciencias da Saúde	46,3	43,8	48,0
Ciencias	40,3	37,5	52,5

Fonte: Elaboración propia a partir das Estatísticas de Persoal nas universidades. Ministerio de Educación, Cultura e Deporte

Gráfico 3.13. Distribución das Cátedras Universitarias entre homes e mulleres: Galicia-España (2018)

Fonte: Elaboración propia a partir das Estatísticas de Persoal nas universidades. Ministerio de Educación, Cultura e Deporte

A análise desagregada por sexo da categoría superior de profesorado na Universidade (Cátedra) por ramas de coñecemento ofrece resultados, se cabe, máis reveladores. Así, do total de profesoras galegas no curso 2017-18, unicamente 123 son Catedráticas de Universidade, fronte

aos 455 profesores catedráticos, o que supón o 21,3 % das cátedras para mulleres. No conxunto do Estado esta porcentaxe sobe, pero moi lixeiramente, ata o 22,5 %.

Como se pode constatar, a situación menos desfavorable para as mulleres atópase na área de Ciencias da Saúde, pero o dato é ilustrativo do desequilibrio; 24 catedráticas (30 %). Pola súa banda, na área de Ciencias Sociais e Xurídicas -que foi destacada coma a que acapara a maior presenza docente feminina- as 27 catedráticas en activo, só representan o 19 % do total de cátedras na área.

Para finalizar, complétase a análise de muller na ciencia cos datos relativos ao persoal en I+D que incorpora non só ao profesorado doutor das universidades, senón a outro tipo de persoal contratado para realizar tarefas de investigación nas universidades, centros de investigación ou empresas privadas.

Táboa 3.11. Persoal en I+D: Galicia-España (2018)

	España			Galicia		
	Total	Mulleres	% M	Total	Mulleres	% M
2007	201.108	78.169	38,9	8.659	3.472	40,1
2008	215.676	84.400	39,1	9.681	4.089	42,2
2009	220.777	88.247	40,0	9.972	4.175	41,9
2010	222.022	88.870	40,0	10.809	4.541	42,0
2011	215.079	86.305	40,1	10.146	4.168	41,1
2012	208.831	83.682	40,1	9.509	3.968	41,7
2013	203.302	81.661	40,2	9.386	3.886	41,4
2014	200.233	79.932	39,9	9.405	3.831	40,7
2015	200.866	81.297	40,5	9.038	3.792	42,0
2016	205.873	83.113	40,4	9.367	3.806	40,6
2017	215.745	86.354	40,0	10.266	4.105	40,0
Var Absol	14.637	8.185	1,2	1.607	633	-0,1
T.C.A. (%)	0,7	1,0		1,7	1,7	

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do IGE, baseados en estatísticas do INE: Estatísticas sobre a actividade de I+D, CRE, CNE, cifras de poboación, EPA. Nota: EDP é a equivalencia a dedicación plena ou xornada completa

En Galicia, no ano 2017, había 4.105 mulleres, equivalente a xornada completa traballando en tarefas de investigación, o que supoñen o 40 % do total do emprego na I+D, sendo esta representación similar a media española. Con relación ao ano 2007 hai un aumento de 633 mulleres, cun crecemento do 1,7 % de media anual (xa que no período hai diversos tramos de aumento e diminución do persoal na I+D, tanto feminino como masculino), que é superior ao experimentado na media do Estado, cun incremento do 1 %. Esta presenza feminina, é similar á que presentan no cadro do Persoal Docente e Investigador das Universidades que acabamos de analizar.

3.5. Conclusións do Capítulo 3

As características máis salientables co relación á educación e a presenza das mulleres na Universidade e na investigación, son as seguintes:

1. Estabilización na escolarización non universitaria. Despois da tendencia crecente da matrícula ata o curso 2014-15 apréciase unha estabilización da mesma. No conxunto do período analizado hai un maior crecemento no número de nenos escolarizados (11,4%) que de nenas (7,5%).
2. A fenda entre nenos e nenas na escolarización é similar á media estatal, constituíndo as nenas galegas en torno ao 48,3 % do total no curso 2017-2018 en ambos casos.
3. Menor taxa de abandono educativo temperán que no conxunto do Estado. En Galicia toma un valor en 2018 de 11,4 % para as nenas e 17 % para os nenos, inferior en ambos casos á media do conxunto do Estado (21,7 % e 14 % para nenos e nenas, respectivamente).
4. Redución da taxa de abandono educativo temperán. A evolución deste indicador dende o curso 2007-2008 constata unha forte redución na comunidade galega, e en particular no caso dos nenos, onde a taxa se reduciu practicamente á metade. A redución no caso das nenas foi inferior xa que partía de mellores valores.
5. Redución do número de alumnado matriculado na Educación Secundaria Obrigatoria (ESO) en Galicia. Máis de 3.500 alumnos entre os cursos 2007-2008 e o 2017-2018, sendo a taxa media anual de decrecemento case igual para nenos e nenas, dun -0,4 %. O peso das nenas no conxunto de alumnado matriculado, tamén permanece constante, 49%, sendo moi lixeiramente superior que o da media española (48,7 %).
6. A mellor taxa de gradación na ESO a presentan as nenas. No ano 2018 acada o 83,3 %, superando as nenas españolas en 2,4 puntos e en 12 puntos porcentuais aos nenos galegos.
7. Presenza maioritaria das mulleres nas aulas de Bacharelato. O número de mozas matriculadas no curso 2017-2018 neste nivel de formación en Galicia ascendeu a 18.970, representando o 52,5 % do total de alumnado . Esta participación é lixeiramente inferior a media española (53,1 % de mulleres). En ambos casos, detéctase unha diminución da presenza feminina nas aulas dende o 2007-2008.
8. Maioría feminina no Bacharelato de Artes. As mulleres representan o 70 % da matrícula nesta modalidade tendo unha maioría menos rotunda en Ciencias Sociais (58,4 %); porén, son minoría nos estudos de Ciencia e Tecnoloxía (46 %), sendo, esta, unha característica común coa media española.
9. Mellores resultados na gradación en Bacharelato. As taxas galegas son superiores a media do Estado en 2018, tanto no relacionado cos homes (5 puntos superior) coma no caso das mulleres (7 puntos).
10. Menor matrícula nos Ciclos Formativos de FP básica. En Galicia en 2018 hai 8 alumnos e alumnas en Bacharelato por cada persoa matriculada en FP básica debido, sobre todo, a unha menor presenza feminina. Así, en Galicia a relación FPB-Bacharelato para as mulleres é 15 alumnas de Bacharelato por cada matriculada en FPB.

11. Menor presenza feminina na FPB pero cunha tendencia crecente. As mozas que cursan estes estudos en Galicia só representan o 28 % do total no curso 2017-18. Porén, no marco de análise se observa que das 573 mulleres que cursaban estes estudo no curso 2014-2017 se pasa a 1.270 en 2017-2018, un aumento de 697 cunha taxa de crecemento medio anual do 22 % superior á dos varóns (20,8 %).
12. Tendencia decrecente na matrícula no tramo medio da FP. A dita redución é máis notable na comunidade galega, onde a matrícula descende o triplo que no conxunto do Estado (12,5 % e 4,4 %). Ademais, mentres en España a diminución afecta por igual a homes e mulleres (4,2 % e 4,8 %), en Galicia é máis clara no caso dos homes (14 % fronte ao 10,3 % das mulleres). Dita diminución na comunidade galega (22,4 %) é moi superior á media do Estado (6,4 %).
13. Maioría de alumnas nas aulas universitarias. Representaron o 55,5 % no curso 2017-18, aínda que reducen a súa presenza 2 puntos con relación ao curso 2008-09.
14. Ciencias da Saúde, a opción preferida polas alumnas galegas. A maior representación feminina atópase en Ciencias da Saúde (73,5 %), seguida de Artes e Humanidades (68,3 %) e Ciencias Sociais e Xurídicas (60,1 %). Pola contra, na rama de Enxeñería e Arquitectura só hai un 27,4 % de mulleres matriculadas.
15. Maior rendemento académico tamén na Universidade. Case 6 de cada dez persoas que rematan estudos universitarios no curso 2016-2017 son mulleres (sendo esta porcentaxe lixeiramente superior da media española, 58,4 %).
16. Redución do profesorado masculino universitario en Galicia: un 5,2 % dende o curso 2007-08 fronte o aumento do 1,8 % que se produciu no conxunto do Estado. Porén, aumenta o profesorado feminino, aumentando a presenza feminina nas aulas ata o 40,8 % do curso 2017-18.
17. Aumenta o número de catedráticas aínda que a súa representación segue a ser inferior ao que correspondería segundo o seu peso no conxunto do profesorado. En termos relativos, as cátedras de mulleres en Galicia aumentan a un ritmo medio anual do 3,8 % anual, e aínda máis en España (5,4 %). A media de catedráticas, en Galicia e en España, é do 15 % do total de efectivos do corpo.
18. A menor presenza de docentes nas áreas de Enxeñería e Arquitectura. Porén, a maior participación do profesorado feminino en relación co profesorado total, tanto en Galicia como en España, se atopa nas áreas de Artes e Humanidades (50,3 % e 48,5 % para Galicia e España, respectivamente, no curso 2017-18) seguido de Ciencias da Saúde (en torno ao 46 % en ambos casos).
19. Aumenta a presenza feminina na investigación. As mulleres representan o 40 % do total do emprego na I+D no ano 2017, aumentando dende o 2007 a un ritmo medio anual do 1,7 %.

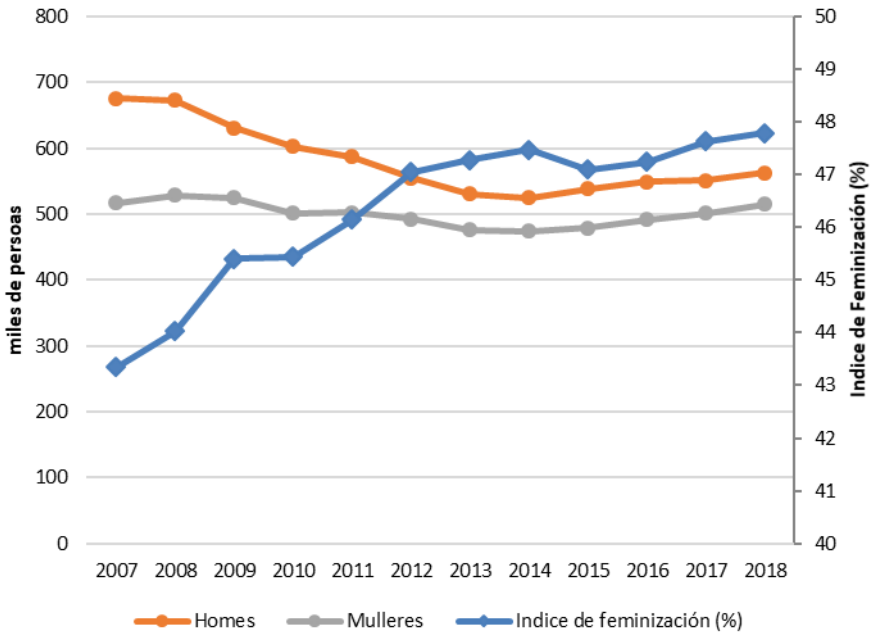
Capítulo 4 . EMPREGO, MERCADO E CONDICIÓNS DE TRABALLO

4.1 Características xerais do emprego das mulleres

4.1.1 Evolución xeral

Segundo a Enquisa de Poboación Activa (EPA) había 515.000 mulleres ocupadas en Galicia en 2018, un 2,7 % máis que no ano anterior. As ocupadas encadearon catro anos consecutivos de crecemento, cun incremento acumulado do 8,7 % desde o mínimo do ano 2014. Con todo, a cifra de 2018 aínda se mantén por baixo dos valores rexistrados antes da crise económica, e é un 2,6 % inferior ao máximo alcanzado en 2008.

Gráfico 4.1. Poboación ocupada por sexo. Galicia (2007-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Poboación Activa publicada polo INE

A evolución do emprego feminino desde 2007 foi moito mellor que a do masculino. As mulleres ocupadas caeron un 10,4 % entre o máximo de 2008 e o mínimo de 2014, e aumentaron un 8,7 % entre 2014 e 2018; o saldo neto é a caída do 2,6 % xa mencionada. Nos homes o máximo observouse en 2007; a partir dese ano os ocupados varóns comezaron a diminuír e chegaron ao mínimo en 2014, cunha caída acumulada durante a crise do 22,5 %. Na recuperación o crecemento foi algo menor que o das mulleres, situándose no 7,3 %, de modo que a caída entre 2007 e 2018 foi do 16,8 %. Noutras palabras, en 2018 desaparecera un de cada seis postos de traballo ocupados por varóns no ano 2007.

As mulleres achegaron en 2018 o 47,8 % da poboación ocupada galega. O índice de feminización creceu 4,5 puntos desde 2007, tal e como era de esperar vistas as diferentes dinámicas do emprego de mulleres e de homes. Case todo ese crecemento produciuse nos últimos anos da expansión e durante a crise, xa que o índice pasou do 43,3 % en 2007 ao 47,5 % en 2014.

Asistimos a un lixeiro retroceso en 2015 e 2016, seguido dun novo aumento nos anos 2017 e 2018 ata chegar ao devandito 47,8 % neste último ano.

A taxa de emprego feminina foi do 42,3 % se tomamos como referencia toda a poboación de 16 e máis anos. Esta taxa tocou teito en 2008 co 42,2 %, e alcanzou o mínimo en 2013 cun 38,3 %. O valor de 2018 é moi similar ao de 2008, de modo que foron necesarios dez anos para volver á situación previa á crise.

Táboa 4.1. Taxa de emprego (%). Galicia (2007-2018)

	Poboación de 16 e máis anos			Poboación de 16 a 64 anos		
	Mulleres	Homes	Fenda de xénero	Mulleres	Homes	Fenda de xénero
2007	41,4	59,2	-17,8	56,3	74,1	-17,7
2008	42,2	58,5	-16,3	57,5	73,5	-16,0
2009	41,8	54,7	-12,9	57,0	69,0	-12,0
2010	40,0	52,3	-12,3	54,9	66,4	-11,5
2011	40,2	50,9	-10,8	55,4	65,1	-9,7
2012	39,5	48,3	-8,8	54,7	62,0	-7,3
2013	38,3	46,5	-8,2	53,5	59,9	-6,4
2014	38,4	46,2	-7,8	54,0	60,1	-6,1
2015	39,0	47,7	-8,7	55,0	62,4	-7,4
2016	40,1	48,8	-8,7	56,9	64,2	-7,3
2017	41,1	49,2	-8,1	58,4	64,9	-6,5
2018	42,3	50,4	-8,1	60,4	66,8	-6,4

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Poboación Activa publicada polo INE

Agora ben, estas cifras son enganosas, xa que non teñen en conta o peso crecente das anciás na poboación de 16 e máis anos. Segundo o Padrón Municipal de Habitantes en 2008 había 266.072 mulleres galegas con 71 ou máis anos, e dez anos despois chegabamos ás 283.817 mulleres nese rango de idades. É evidente que esas persoas non se van a incorporar ao mercado de traballo, de modo que este aumento das mulleres de máis idade está a incrementar de maneira ficticia a poboación de referencia, e por tanto está a nesgar a taxa de emprego á baixa. Así, se medimos a taxa de emprego tomando a poboación de 16 a 64 anos como referencia vemos que o máximo local de 2008 foi igual a 57,5 %, e que o mínimo de 2013 situouse no 53,5 %. Agora o máximo previo á crise xa se superou en 2017 e o 60,4 % rexistrado en 2018 está case tres puntos por enriba do dato do ano 2008, de modo que con este indicador a valoración sobre a dinámica da incorporación das mulleres ao mercado de traballo é bastante máis positiva. Non é necesario insistir en que o aumento da taxa de emprego feminina é un obxectivo primordial nun contexto de envellecemento xeneralizado, xa que a caída a curto e medio prazo da poboación en idade de traballar deberá compensarse cunha maior achega das mulleres á actividade produtiva.

Hai marxe de mellora, xa que a taxa de emprego feminina é menor que a masculina. En 2018 a fenda de xénero cuantificouse en 8,1 puntos para a poboación de 16 e máis anos, e en 6,4 puntos para a poboación de 16 a 64. Avanzouse no sentido de que a fenda é moito menor na actualidade

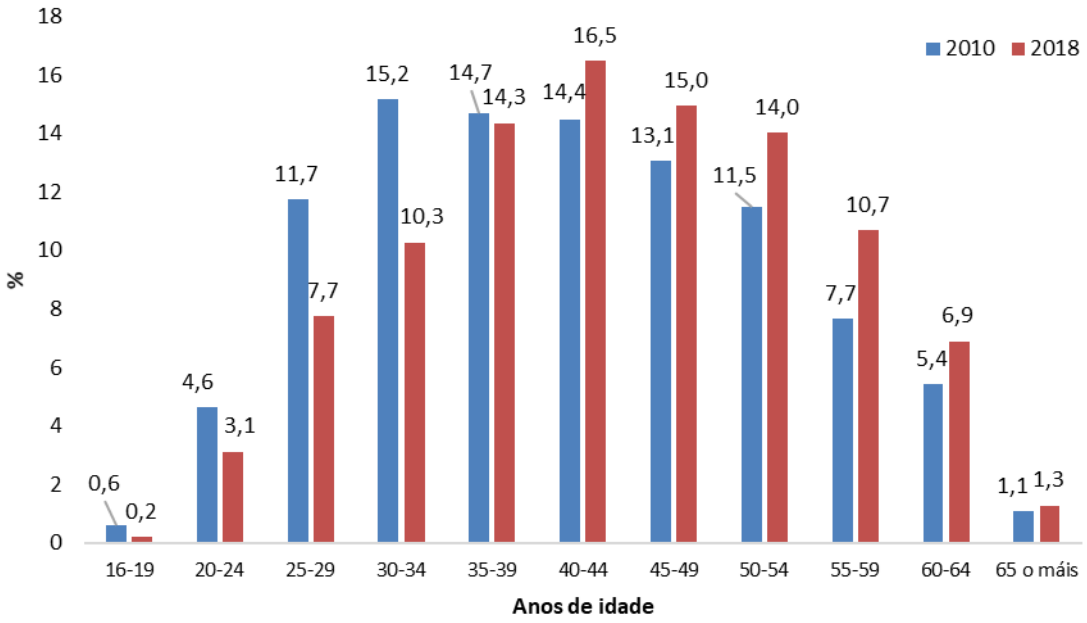
que dez anos atrás, pois en 2008 a diferenza entre as taxas de emprego das mulleres e dos homes estaba ao redor dos 16 puntos nos dous indicadores. O aspecto menos positivo desta evolución é que gran parte da redución da diferenza das taxas de emprego materializouse nos anos da crise, e as fendas de xénero apenas se reduciron desde o ano 2013.

4.1.2 Características persoais: idade e formación

Idade

É dabondo coñecido que un dos principais problemas da forza de traballo galega é o envellecemento. No ano 2018 o 32,9 % das ocupadas galegas, case unha de cada tres, tiña 50 anos ou máis. No outro extremo, apenas o 11,1 % estaba por baixo dos 30 anos, e só o 35,7 % tiña menos de 40 anos. Segundo as nosas estimacións, a idade media das ocupadas galegas era de 43,9 anos.

Gráfico 4.2. Distribución relativa das mulleres ocupadas por grupos de idade. Galicia (2010-2018)

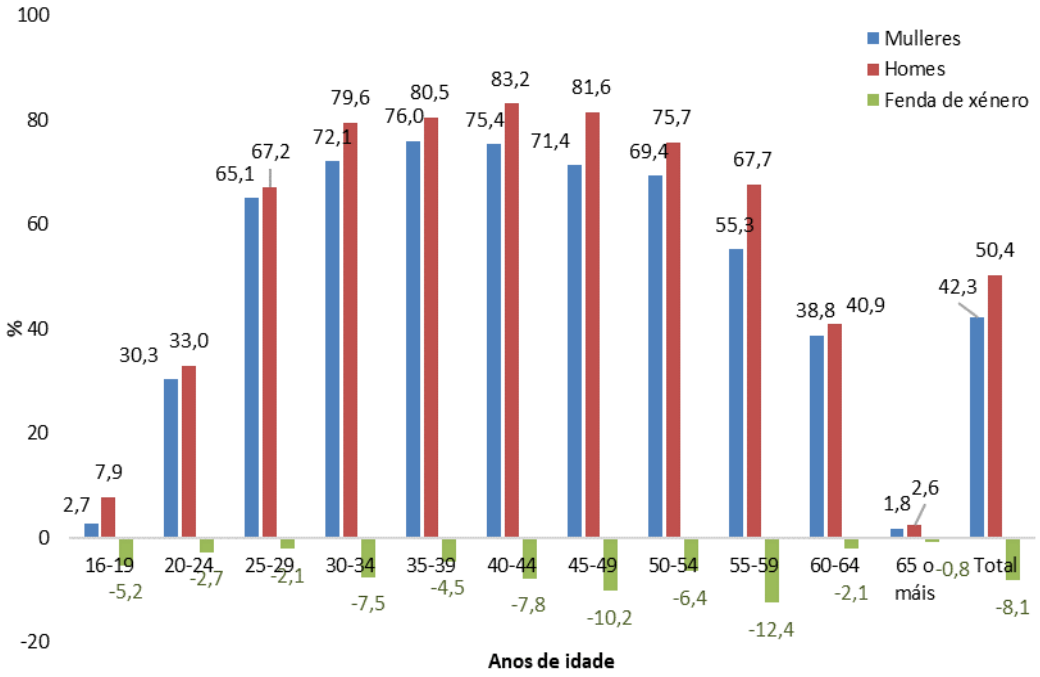
Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Poboación Activa publicada polo IGE

Pero esta fotografía do pasado máis inmediato non permite apreciar o problema en toda a súa magnitude. Se comparamos os datos de 2018 cos de 2010 vemos que ao principio da década as ocupadas de 50 ou máis anos eran o 25,7 % do total, de modo que en oito anos pasaron de ser unha de cada catro ocupadas, a supoñer unha de cada tres. As de menos de corenta anos, pola súa banda, eran o 46,8 % do total, co que o seu peso relativo no conxunto diminuíu en 11,1 puntos no que levamos da década. Ademais a idade media das traballadoras creceu en 2,7 anos, ao pasar dos 41,2 anos estimados en 2010 aos xa mencionados 43,9 anos de 2018.

A taxa de emprego crece coa idade ata alcanzar o seu máximo para as mulleres de 35 a 39 anos, e a partir de aí comeza a caer a medida que a idade segue aumentando. Con todo, en 2018

mantívose por encima do 65 % en todos os tramos de 25 a 54 anos, por encima do 55 % no tramo de 55 a 59 anos, e case alcanzou o 40 % no tramo de 60 a 64 anos.

Gráfico 4.3. Taxa de emprego por sexo e grupos de idade (%). Galicia (2018)

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Poboación Activa publicada polo IGE

A fenda de xénero é favorable aos homes en todos os grupos de idade e en conxunto tende a aumentar coa idade entre os 30 e os 59 anos, aínda que os valores concretos para os grupos de idade quinquenais mostran bastantes oscilacións ao redor desa tendencia xeral. É seguro que a participación laboral feminina está moi influenciada pola maternidade, o coidado dos fillos e fillas cando son cativos e a atención a familiares maiores, pero nos datos da taxa de emprego non se observa que o probable abandono temporal do mercado de traballo para atender a estas obrigacións estea asociado a grupos de idade específicos. Isto era de esperar, xa que en última instancia o grao de abandono temporal da actividade laboral depende do custo de oportunidade de deixar o posto de traballo, e este á súa vez está moi influído por outras características persoais da traballadora, entre as que destaca o seu nivel de formación.

Formación

En 2018 case a metade da poboación ocupada feminina (48,1 %) alcanzou o nivel de formación de educación superior, outro 23,1 % tiña estudos secundarios de segunda etapa, o 24,9 % estudos secundarios de primeira etapa, e o 3,9 % restante tiña estudos primarios ou eran analfabetas. A comparación coa situación a principios da década está distorcida por un cambio metodolóxico na Clasificación Nacional de Educación que fai que os datos de 2014 en diante non sexan estritamente comparables cos de anos anteriores. A pesar diso, a mellora na formación

das ocupadas galegas é evidente máis aló das cuestións técnicas que poidan afectar á comparación no tempo das estatísticas que se manexa.

Táboa 4.2. Ocupadas galegas por nivel de formación (%). Galicia (2018)

Nivel da CNED-2014	Miles de traballadoras	Peso no total (%)	Indice de feminización (%)	Taxa de emprego (%)	
				Taxa feminina	Fenda de xénero
Analfabetos	0,5	0,1	62,5	2,7	-1,3
Estudios primarios	19,7	3,8	43,7	6,4	-5,1
Educación secundaria. Primeira etapa	128,1	24,9	40,1	39,2	-11,5
Educación secundaria. Segunda etapa	119,0	23,1	47,5	53,1	-6,7
Educación superior	247,8	48,1	53,7	73,0	-0,9
Total	515,0	100,0	47,8	42,3	-8,1

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Poboación Activa publicada polo IGE

Tampouco hai dúbidas de que o nivel de formación das mulleres é maior que o dos homes. En 2018 só o 38,1 % dos ocupados varóns completara estudos superiores; o 23,4 % tiña educación secundaria de segunda etapa, o 34 % secundaria de primeira etapa, e o 4,6 % estudos primarios ou eran analfabetos.

Estas diferenzas reflíctense nos índices de feminización desagregados por niveis de formación. Para toda a poboación ocupada galega o índice era igual ao 47,8 %, un valor similar ao dos ocupados con educación secundaria de segunda etapa (47,5 %). As mulleres aparecen sobrerrepresentadas nos ocupados con educación superior, xa que en 2018 supuñan o 53,7 % das persoas traballadoras con ese nivel de formación. Este maior peso compénsase cunha menor participación feminina nos ocupados con estudos secundarios de primeira etapa, nos que o peso das mulleres foi do 40,1 %, e nos ocupados con estudos primarios, cun índice de feminización do 43,7 %.

A importancia do nivel de formación tamén manifféstase en que a taxa de emprego das persoas con educación superior foi case a mesma en mulleres (73 %) e en homes (73,9 %), de modo que a fenda de xénero que se observa na taxa de emprego para o conxunto da poboación ocupada orixínase nas persoas traballadoras con menos formación. A fenda foi de 6,7 puntos nos traballadores que tiñan estudos secundarios de segunda etapa (con taxas de emprego do 59,8 % en homes e 53,1 % en mulleres), 11,5 puntos en estudos secundarios de primeira etapa (50,7 % e 39,2 %, respectivamente), e 5,1 puntos en estudos primarios (11,5 % fronte a 6,4 %).

O nivel educativo é a característica persoal que mellor explica a participación laboral feminina. Por unha banda as mulleres incorpóranse ao mercado de traballo máis tarde que os homes porque estudan máis anos. Pola outra, o custo de oportunidade de abandonar o posto de traballo, aínda que sexa temporalmente, é moito maior para as mulleres que completaron estudos superiores que para as que teñen un menor nivel de formación, e por iso as primeiras manteñen a súa actividade laboral incluso cando teñen que atender aos fillos e fillas pequenas.

4.1.3 Distribución por sector económico e ocupación

Sector económico

O emprego feminino galego está cada vez máis concentrado nos servizos. Entre 2010 e 2018 o peso relativo deste sector aumentou 3,4 puntos, pasando de supor o 81,7 % do total a comezos da década ao 85,1 % no último ano para o que se dispón de datos completos. En 2018 a industria achegou un 9 %, a agricultura o 4,4 %, a construción o 0,9 % e a pesca o 0,7 %. Con isto non é de estrañar que en 2018 as mulleres representasen o 56,7 % de todo o emprego do sector servizos, fronte ao 43,2 % do emprego agrícola, o 27,3 % na industria, o 22,9 % na pesca e o 6,7 % na construción.

Táboa 4.3. Ocupadas galegas por sector económico e rama de actividade. Galicia (2018)

Sector económico e rama de actividade	Miles de traballadoras	Peso no total (%)	Indice de feminización (%)
Agricultura, gandaría, caza e silvicultura	22,6	4,4	43,2
Pesca e acuicultura	3,6	0,7	22,9
Industria	46,2	9,0	27,3
Industrias extractivas	0,5	0,1	10,4
Industria manufactureira	44,4	8,6	28,8
Enerxía, subministro de auga e xestión de residuos	1,3	0,3	13,3
Construción	4,5	0,9	6,7
Servizos	438,2	85,1	56,7
Comercio por xunto e ao retallo; rep. veh. motor e mot.	93,7	18,2	52,0
Transporte e almacenamento	9,9	1,9	19,9
Hostalaría	49,0	9,5	61,1
Actividades de información, financ., inmob. e prof.	73,7	14,3	50,4
Adm. pública e defensa; seguranza social obrigatoria	34,2	6,6	44,5
Educación	44,2	8,6	66,2
Actividades sanitarias e de servizos sociais	77,3	15,0	79,0
Resto de servizos	56,3	10,9	74,7
Total	515,0	100,0	47,8

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Poboación Activa publicada polo IGE

A rama de actividade que máis mulleres emprega en Galicia é o comercio por xunto e ao retallo e reparación de vehículos de motor e motocicletas, co 18,2 % do emprego total en 2018; séguenlle as actividades sanitarias e de servizos sociais, co 15 %, e as actividades de información, financeiras, inmobiliarias e profesionais, co 14,3 %. Para recalcar a importancia destas ramas basta dicir que entre as tres case concentraron á metade das traballadoras galegas en 2018, concretamente o 47,5 %.

Pero isto non necesariamente implica que as mulleres sexan moi maioritarias nestas ramas. Así, o índice de feminización do comercio por xunto e ao retallo e reparación de vehículos de motor e motocicletas foi do 52 %, apenas 4,2 puntos superior ao índice global. Se queremos identificar as ramas realmente feminizadas, é dicir, as ramas nas que hai un predominio das mulleres tanto en termos absolutos como en termos relativos, debe buscarse aquelas que teñan un peso

relativamente alto no emprego feminino total, poñamos un mínimo do 8 %, e á vez mostren un índice de feminización claramente superior ao do conxunto da economía, por exemplo polo menos un 8 % maior.

Hai catro ramas que cumpren estes dous requisitos, e entre elas destacan de maneira especial as actividades sanitarias e de servizos sociais: en 2018 achegou o 15 % do emprego feminino de Galicia e ademais o 79 % de todo o emprego da rama estaba ocupado por mulleres, co que o índice de feminización superou ao do conxunto da economía en 31,2 puntos. As outras tres ramas cunha presenza feminina destacada son resto de servizos (10,9 % do emprego feminino total e un índice de feminización do 74,7 %), hostalaría (9,5 % e 61,1 %, respectivamente), e educación (8,6 % e 66,2 %).

Esta sobrerrepresentación nas ramas feminizadas compénsase cunha presenza reducida nas tres ramas máis masculinizadas: a industria manufactureira, a construción, e o transporte e almacenamento. En conxunto as tres apenas achegaron o 11,4 % do emprego feminino fronte ao 37,8 % do emprego masculino, e os seus índices de feminización oscilaron entre o 6,7 % da construción e o 28,8 % da industria manufactureira.

Os datos confirman a segregación do emprego feminino por sectores de actividade, xa que o emprego masculino total está máis repartido entre os catro grandes sectores. Esta segregación explícase en parte polo papel que tradicionalmente asignouse á muller, con menos dedicación á actividade laboral e a súa concentración en traballos máis "femininos" como o coidado de persoas e a educación; e en parte pola terciarización da economía galega, coa consecuente creación de novos empregos nas ramas dos servizos que foron ocupados maioritariamente polas novas xeracións de mulleres que, a diferenza das súas predecesoras, desexaban incorporarse plenamente ao mercado de traballo.

Ocupación

O emprego feminino está especialmente concentrado en catro grandes grupos da Clasificación Nacional de Ocupacións de 2011 (en diante CNO-2011):

- Traballadores dos servizos de restauración, persoais, protección e vendedores, co 31,9 % do emprego feminino total e un índice de feminización do 66,3 %.
- Técnicos e profesionais científicos e intelectuais: 20,7 % das ocupadas totais e índice de feminización do 58 %.
- Empregados contables, administrativos e outros empregados de oficina: 13,5 % do emprego das mulleres e 65,8 % de índice de feminización.
- Ocupacións elementais, co 12,9 % e o 62 %, respectivamente.

Táboa 4.4. Ocupadas galegas por ocupación. Galicia (2018)

Gran grupo da CNO-2011	Miles de traballadoras	Peso no total (%)	Indice de feminización (%)
Directores e xerentes	12,0	2,3	31,3
Técnicos e profesionais científicos e intelectuais	106,5	20,7	58,0
Técnicos; profesionais de apoio	43,3	8,4	39,1
Empregados contables, administrativos e outros emp. de oficina	69,4	13,5	65,8
Traballadores servizos rest., persoais, prot. e vendedores	164,4	31,9	66,3
Traballadores cualifi. no sector agr, gand., for. e pesqueiro	23,4	4,5	43,3
Artesáns e trab. cual. ind. manuf. e const. (salvo op. inst. e maq.)	15,0	2,9	11,0
Operadores de instalacións e maquinaria, e montadores	14,2	2,8	16,0
Ocupacións elementais	66,3	12,9	62,0
Ocupacións militares	0,6	0,1	11,8
Total	515,0	100,0	47,8

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Poboación Activa publicada polo IGE

Estes catro grupos reunían en 2018 a case catro de cada cinco ocupadas (79 %), pero ademais os tres primeiros reunían a dúas de cada tres ocupadas (66,1 %), e os dous primeiros a máis da metade das traballadoras de Galicia (52,6 %). A diferenza cos varóns é patente, pois nos homes os dous grandes grupos maioritarios soamente representaban o 36,5 % do emprego total masculino, e o tres primeiros sumaban o 50,2 %.

Tamén resulta evidente a segregación por razón de xénero, xa que os catro grandes grupos maioritarios entre as mulleres presentan un índice de feminización que supera ao índice global para o conxunto da poboación ocupada en dez puntos polo menos. Eses catro grupos non só reúnen unha gran porcentaxe das traballadoras galegas, senón que ademais as mulleres son unha ampla maioría nesas ocupacións.

A desagregación das traballadoras galegas por ocupacións tamén revela que o emprego feminino está máis polarizado que o masculino no que se refire ao nivel de competencias dos postos de traballo. Así, cada gran grupo da CNO-2011 ten asociado un nivel de competencias que mide o grao de cualificación ou control sobre o traballo que realizan, e que varía de 1 a 4 en orde crecente de competencias. O grupo co máximo nivel de competencias é o de técnicos e profesionais científicos e intelectuais, no que todos os postos de traballo teñen asignados un nivel 4; e o grupo co nivel de competencias mínimo é o de ocupacións elementais, onde todos os traballadores teñen asignados un nivel de competencias igual a 1. Pois ben, en 2018 o grupo de técnicos e profesionais científicos e intelectuais achegou o 20,7 % do emprego feminino e o 13,7 % do emprego masculino, en tanto que o grupo de ocupacións elementais supuxo o 12,9 % do emprego das mulleres e o 7,2 % do emprego dos varóns. Temos así que esas dúas categorías extremas en canto ao seu nivel de competencias reuniron en 2018 ao 33,1 % das mulleres ocupadas, fronte a só o 20,9 % dos homes.

Unha das maneiras de medir o grao de sobrecualificación dos traballadores é a través do número de persoas que teñen estudos superiores que traballan en ocupacións para as que só se requiren

estudos básicos. Aínda que a información estatística dispoñible non permite entrar en detalle nesta cuestión, si permite apuntar algún primeiro resultado sobre a relación entre xénero e sobrecualificación.

Hai tres grandes grupos da CNO-2011 que teñen asociado un nivel de competencias 3 ou 4: directores e xerentes; técnicos e profesionais científicos e intelectuais; e técnicos e profesionais de apoio. En 2018 estes tres grupos reuniron ao 31,4 % das ocupadas de Galicia, pero nese mesmo ano o 48,1 % das ocupadas tiñan estudos superiores, de modo que un 16,7 % das traballadoras galegas -86.000 mulleres en total- estaba a traballar en ocupacións que requirían estudos por baixo do seu nivel de formación. No outro extremo había 66.300 mulleres no único grupo de ocupacións que ten asociado un nivel de competencias igual a 1, o de ocupacións elementais, pero só había 20.200 ocupadas galegas con estudos básicos ou que eran analfabetas. O resto, 46.100 mulleres que equivalían ao 9 % das ocupadas de Galicia, eran persoas que desempeñaban unha ocupación para a que estaban sobrecualificadas.

A sobrecualificación é maior nas mulleres que nos homes. Hai un 30,4 % de homes que traballan en ocupacións cun nivel de competencias 3 ou 4, fronte ao 38,1 % de ocupados que teñen estudos superiores. A diferenza é de 7,7 puntos, menos da metade dos 16,7 puntos que observamos nas mulleres. En canto ás ocupacións menos cualificadas, no grupo de ocupacións elementais atopamos ao 7,2 % dos traballadores homes por un 4,6 % de varóns que teñen estudos intermedios ou son analfabetos: tamén aquí a fenda do 2,6 % é moi inferior aos 9 puntos que obtivemos ao analizar a sobrecualificación feminina.

4.1.4 Tipo de xornada

A xornada a tempo parcial é un dos trazos máis distintivos da relación das mulleres co mercado de traballo, ata o punto de que pódese afirmar sen ningún xénero de dúbidas que existe unha segregación por sexo no tipo de xornada.

Táboa 4.5. Ocupados por sexo e tipo de xornada. Galicia (2007-2018)

	Miles de traballadores				Taxa de parcialidade (%)		Índice de feminización (%)	
	Mulleres		Homes		Mulleres	Homes	Completa	Parcial
	Completa	Parcial	Completa	Parcial				
Valores								
2007	428,1	89,2	649,7	26,4	17,2	3,9	39,7	77,2
2013	365,8	110,0	495,4	35,2	23,1	6,6	42,5	75,8
2018	402,3	112,7	529,6	33,0	21,9	5,9	43,2	77,4
Variación								
2007-2013	-62,3	20,8	-154,3	8,8	5,9	2,7	2,8	-1,4
2013-2018	36,5	2,7	34,2	-2,2	-1,2	-0,8	0,7	1,6
2007-2018	-25,8	23,6	-120,1	6,6	4,6	2,0	3,5	0,2

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Poboación Activa publicada polo INE

No ano 2018 había 402.300 ocupadas que traballaban a xornada completa e 112.700 que o facían a tempo parcial. Nese ano a taxa de parcialidade feminina foi do 21,9 %, fronte ao 5,9 % dos ocupados varóns: as mulleres achegaron o 77,4 % de todos os ocupados a xornada parcial, e o 43,2 % dos que traballaron a xornada completa.

Pero a importancia do tipo de xornada vai máis aló destas cifras, xa que axuda a entender as dinámicas moi dispares do emprego feminino e masculino nos últimos anos. Se analizamos a situación no ano 2007 vemos que parécese á de 2018 en que a taxa de parcialidade das mulleres (17,2 %) era moito maior que a dos homes (3,9 %); e diferénciase en que ambas as taxas de parcialidade eran menores que as actuais, de modo que a xornada a tempo parcial gañou importancia no último decenio.

Vexamos esta evolución con máis detalle. En 2018 había case o mesmo número de ocupadas que en 2007, pois a diferenza de pouco máis de dúas mil mulleres apenas representa o 0,4 % da cifra de partida. Agora ben, se descompoñemos o emprego feminino por tipo de xornada vemos que as ocupadas a tempo completo caeron en 25.800 persoas, compensadas na súa case totalidade cun incremento de 23.600 ocupadas a tempo parcial. Temos así que o aumento da taxa de parcialidade feminina entre 2007 e 2018 é o resultado da substitución de emprego a tempo completo por emprego a tempo parcial, cun total de ocupadas que é case o mesmo que na situación de partida.

Este proceso de substitución dun tipo de xornada por outro foi especialmente intenso nos anos da crise. En 2013 as ocupadas a tempo completo diminuíron en 62.300 mulleres respecto de 2007 e as que estaban a tempo parcial aumentaron en 20.800, o que levou a que nese ano o 23,1 % das ocupadas galegas, case unha de cada catro, estivese a traballar con xornada parcial.

O período de recuperación económica, anos 2014 a 2018, caracterizouse por un aumento do emprego a tempo completo (36.500 ocupadas máis en 2018 que en 2013) e o mantemento do emprego con xornada parcial (cun incremento de soamente 2.700 traballadoras neste catro anos), o que reduciu a taxa de parcialidade en algo máis dun punto.

Dito de forma máis breve, detrás do incremento da taxa de parcialidade feminina entre 2007 e 2018 temos unha substitución de emprego a tempo completo por emprego con xornada parcial, sen que apenas variase o número total de ocupadas. O aumento das ocupadas a tempo parcial materializouse fundamentalmente nos anos da crise, en tanto que nos anos posteriores o emprego creado foi na súa maioría de ocupadas a xornada completa.

Todo isto parece corroborar a tese de que o aumento das ocupadas con xornada parcial observado no último decenio explícase pola maneira en que o tempo de traballo feminino axustouse aos requirimentos das empresas. Durante a crise a necesidade de flexibilizar a xornada laboral provocou unha destrución de emprego a tempo completo que substituíuse en parte con emprego a tempo parcial, moi probablemente pola súa maior capacidade de adaptarse ás demandas de cada momento. A recuperación económica creou novo emprego a tempo completo pero non converteu emprego a tempo parcial xa existente en postos de traballo con xornada completa, o que fai que gran parte das traballadoras a tempo parcial estean nesa situación en contra da súa vontade, como veremos máis adiante.

Pasemos agora aos homes. Entre 2007 e 2018 o emprego masculino total diminuíu en 113.500 persoas, que é o saldo dunha caída de 120.100 varóns a tempo completo e un aumento de 6.600 a tempo parcial. Aquí non hai substitución dun tipo de xornada por outro, só destrución de emprego a xornada completa. Neste caso o aumento do peso relativo da xornada parcial no total prodúcese pola caída do denominador, e non por un crecemento significativo do numerador.

A análise por separado da crise e da posterior recuperación apenas cambia esta valoración debido á escasa importancia do emprego parcial masculino en números absolutos. Entre 2007 e 2013 creáronse 8.800 empregos masculinos a xornada parcial, unha cifra irrisoria en comparación coa desaparición de 154.300 ocupados con xornada completa. Pola súa banda, entre 2013 e 2018 os ocupados a tempo completo aumentaron en 34.200 e os que estaban a tempo parcial diminuíron en 2.200. Como consecuencia a taxa de parcialidade masculina mostra a mesma evolución temporal de V invertida -primeiro crecente e despois decrecente- que a feminina, pero o que subxace na evolución dos homes é completamente diferente do que ocorreu coas mulleres.

Chegados a este punto é natural preguntar polas razóns que fan que unha persoa traballe a tempo parcial. A EPA considera unha serie de posibles motivos que de momento imos agrupar en tres grandes grupos: non poder atopar un traballo de xornada completa; non querer un traballo de xornada completa; e unha terceira categoría á que chamaremos outras obrigacións, na que reunimos todo tipo de situacións que limitan a liberdade de elección do tipo de xornada. Para simplificar a exposición incluímos nesta terceira categoría ás persoas que responden que non saben o motivo polo que teñen xornada parcial, que en todo caso representan unha porcentaxe pequena do total.

A maioría das mulleres manifestaron que tiñan unha ocupación parcial porque non puideron atopar un traballo de xornada completa (55,9 %); outro 8 % dixo que non quería un traballo a xornada completa; e houbo un 36,1 % de respostas que se agregaron noutras obrigacións. Con isto podemos descompoñer a taxa de parcialidade feminina observada en 2018, igual ao 21,9 %, en tres compoñentes segundo as razóns alegadas: dese 21,9 %, o 12,2 % corresponde a mulleres que queren traballar a tempo completo, pero non atopan un traballo con esa xornada; o 7,9 %, a mulleres que non pretenden traballar a tempo completo porque teñen que atender diversas obrigacións de carácter non laboral; e só o 1,7 % é parcialidade voluntaria, é dicir, asóciase a mulleres que realmente queren ter un traballo a tempo parcial.

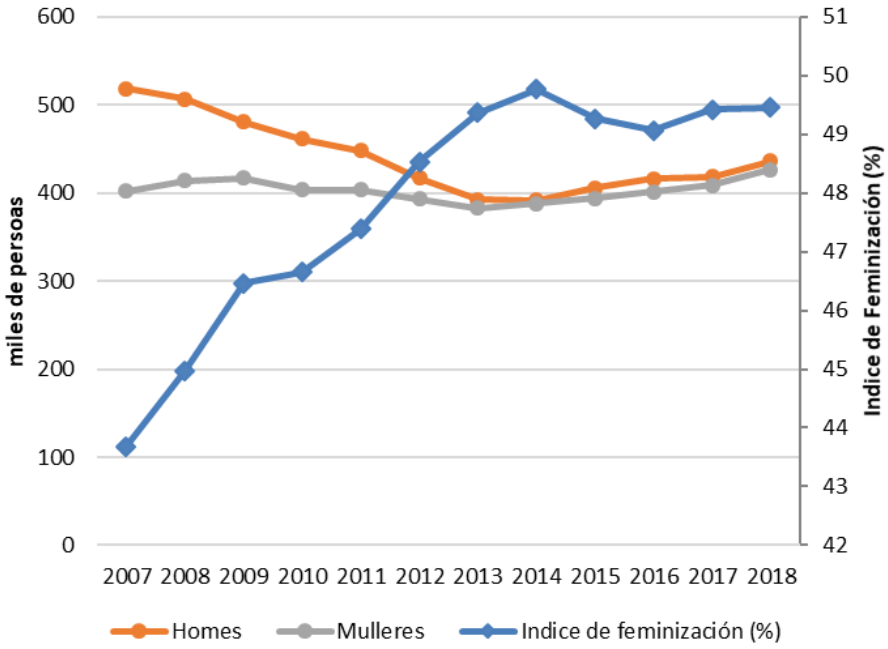
A primeira vista non se aprecian diferenzas de xénero cando comparamos a porcentaxe de mulleres que aduciron outras obrigacións para traballar a tempo parcial (36,1 %) coa dos homes (34,5 %). Con todo, a repartición desigual das responsabilidades domésticas faise patente cando desagregamos as respostas que agrupamos nesa categoría doutras obrigacións. En 2018 había un 16,5 % de ocupadas a tempo parcial que estaban nesa situación porque encargábanse do coidado de nenos ou de adultos enfermos, incapacitados ou maiores, ás que engadíase outro 6 % que alegaban outras obrigacións familiares ou persoais. Os homes, pola contra, sinalaban maioritariamente ter unha xornada parcial por outras razóns (15,2 %) ou por seguir cursos de ensinanza ou formación (11,5 %).

4.2. As traballadoras por conta allea

4.2.1 Evolución xeral

En 2018 rexistrouse o máximo histórico das asalariadas en Galicia, con 426.500 mulleres traballando por conta allea. O emprego asalariado feminino crece de maneira ininterrompida desde 2014, cun 11,4 % de incremento acumulado no último quinquenio que equivale a 43.800 persoas. Nesta evolución destaca o ano 2018, cun aumento das asalariadas do 4,3 % respecto do ano anterior.

Gráfico 4.4. Poboación asalariada por sexo (%). Galicia (2007-2018)

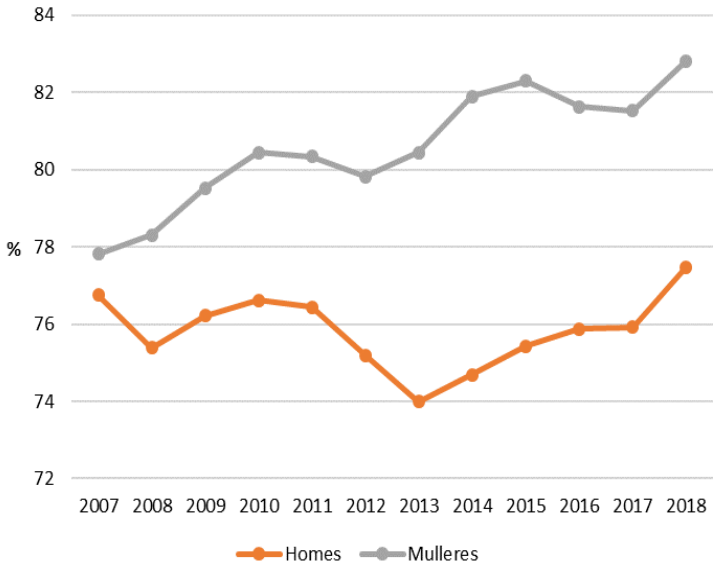

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Poboación Activa publicada polo INE

As mulleres supuxeron en 2018 o 49,5 % do total de traballadores por conta allea en Galicia, un incremento de case seis puntos respecto ao 43,7 % do ano 2007. O índice de feminización creceu rapidamente nos últimos anos da pasada década e durante a crise, superando o 49 % por primeira vez en 2013 e alcanzando o 49,8 % en 2014. Nos últimos anos mantívose estable na banda 49 %-49,5 %, pero todo apunta a que en poucos anos a poboación asalariada feminina superará á masculina.

A taxa de asalarización feminina situouse no 82,8 %, cinco puntos máis que en 2007. A taxa mostra unha tendencia crecente no período analizado, con caídas puntuais en 2011-2012 e 2016-2017, de xeito que o dato de 2018 é o máximo da serie histórica. A fenda de xénero da taxa de asalarización creceu ininterrompidamente desde o 1,1 % de 2007 ao 7,2 % de 2014, pero desde 2015 está a caer e en 2018 foi do 5,3 %.

Gráfico 4.5. Taxa de asalarización por sexo (%). Galicia (2007-2018)

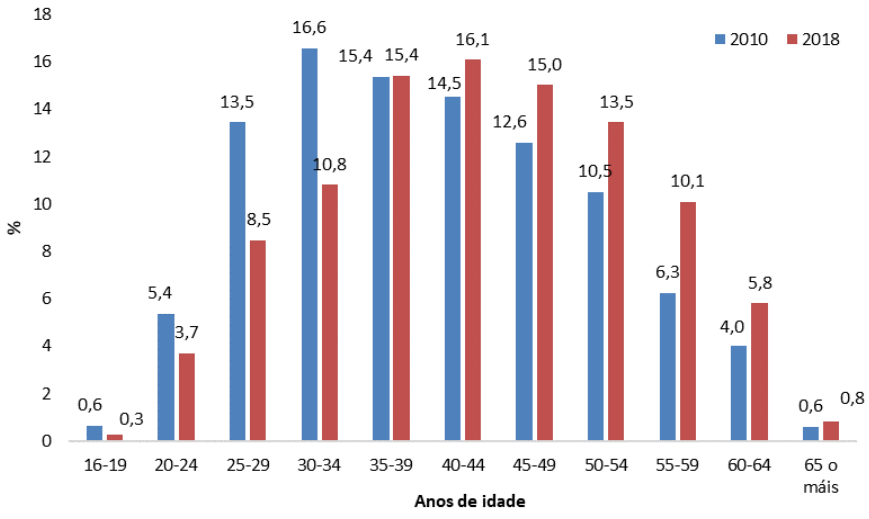

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Poboación Activa publicada polo INE

4.2.2 Características persoais: idade

As asalariadas galegas teñen cada vez máis idade, e a situación irá a peor nos próximos anos. En 2018 o 12,5 % das asalariadas tiña entre 16 e 29 anos, o 57,3 % entre 30 e 49 anos, o 23,6 % entre 50 e 59 anos e o 6,6 % restante contaba con 60 ou máis anos. En 2010 a idade media das asalariadas estimábase en 39,9 anos, e o 21,4 % tiña 50 ou máis anos; en 2018 a idade media foi de 43 anos, e as asalariadas de 50 ou máis anos representaron o 30,2 % do total.

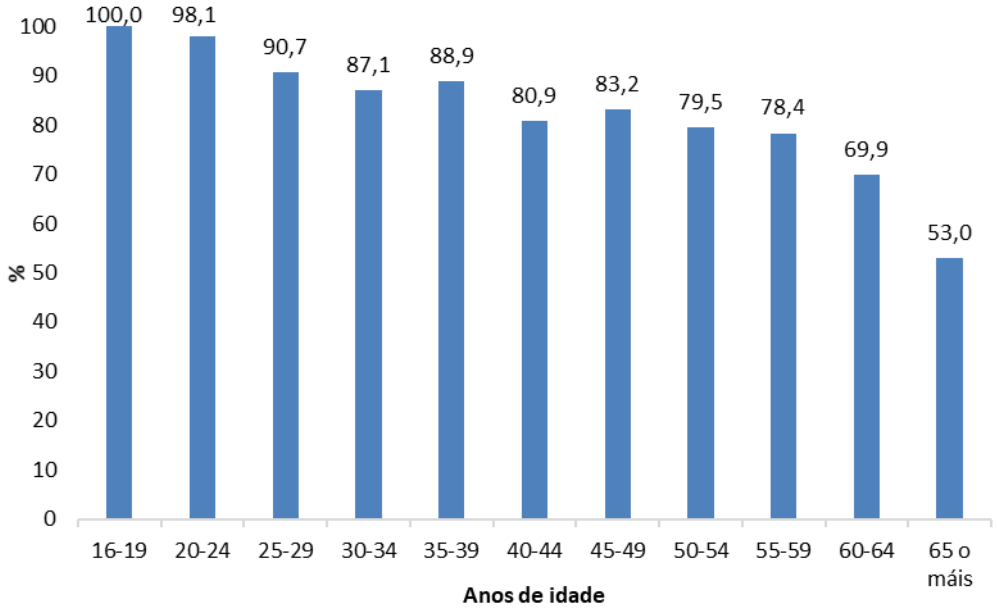
Gráfico 4.6. Taxa de asalarización por sexo (%). Galicia (2018)

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Poboación Activa publicada polo IGE

A taxa de asalarización está inversamente relacionada coa idade. Cando se compara a taxa de asalarización de cada tramo de idade coa do conxunto da poboación ocupada feminina obsérvase que a diferenza é positiva en todos os tramos ata os 39 anos, e negativa a partir dos 50 anos.

Gráfico 4.7. Taxa de asalarización por sexo (%). Galicia (2018)

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Poboación Activa publicada polo IGE

4.2.3 Distribución por sector económico, ocupación e tipo de empregador

Sector económico

O emprego asalariado feminino está fortemente concentrado no sector servizos, que en 2018 reunía ao 88,3 % das asalariadas. En contraste, o sector primario apenas reuniu ao 1,1 % das traballadoras galegas por conta allea, a industria ao 9,8 % e a construción ao 0,7 %.

Se se compara esta distribución coa distribución das ocupadas obsérvase que o maior peso relativo dos servizos compénsase cunha menor importancia do sector primario, xa que a gran maioría do emprego feminino na agricultura consiste en mulleres que traballan por conta propia nas explotacións familiares.

Tres ramas de actividade achegaron case a metade das traballadoras galegas por conta allea: actividades sanitarias e de servizos sociais (17,4 %); comercio por xunto e ao retallo e reparación de vehículos de motor e motocicletas (16,7 %); e actividades de información, financeiras, inmobiliarias e profesionais (14,3 %).

Se analizamos a importancia do emprego feminino atendendo ao peso relativo das mulleres sobre os asalariados totais vemos que o índice de feminización supera o 80 % na rama de actividades sanitarias e de servizos sociais (80,8 %). Outras ramas de actividade cun índice de

feminización claramente superior ao do conxunto da economía son resto de servizos (76,8 %), educación (66,4 %) e hostalaría (64,2 %).

Táboa 4.6. Asalariadas por sector económico e rama de actividade. Galicia (2018)

Sector económico e rama de actividade	Miles de traballadoras	Peso no total (%)	Indice de feminización (%)	Taxa de asalarización	
				Valor (%)	Fenda de xénero
Agricultura, gandaría, caza e silvicultura	3,9	0,9	25,8	17,3	-20,5
Pesca e acuicultura	0,9	0,2	9,2	25,0	-48,0
Industria	41,9	9,8	27,4	90,7	0,2
Industrias extractivas	0,5	0,1	10,6	100,0	4,7
Industria manufactureira	40,2	9,4	28,9	90,5	0,5
Enerxía, subministro de auga e xestión de residuos	1,2	0,3	12,9	92,3	-1,9
Construción	3,1	0,7	6,9	68,9	2,2
Servizos	376,6	88,3	58,9	85,9	7,5
Comercio por xunto e ao retallo; reparación de vehículos de motor e motocicletas	71,3	16,7	54,4	76,1	6,8
Transporte e almacenamento	9,1	2,1	21,6	91,9	9,0
Hostalaría	36,8	8,6	64,2	75,1	9,6
Actividades de información, financeiras, inmobiliarias e profesionais	60,9	14,3	53,3	82,6	9,0
Administración pública e defensa; seguranza social obrigatoria	34,2	8,0	44,5	100,0	0,0
Educación	41,3	9,7	66,4	93,4	1,0
Actividades sanitarias e de servizos sociais	74,0	17,4	80,8	95,7	10,3
Resto de servizos	49,0	11,5	76,8	87,0	10,1
Total	426,5	100,0	49,5	82,8	5,3

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Poboación Activa publicada polo IGE

A taxa de asalarización depende moito das características específicas do proceso produtivo de cada rama, de modo que para identificar as ramas de actividade con máis presenza feminina calculamos a diferenza entre as taxas de asalarización feminina e masculina. No ano 2018 esta diferenza roldou o 10 % en cinco ramas: actividades sanitarias e de servizos sociais (10,3 %); resto de servizos (10,1 %); hostalaría (9,6 %); actividades de información, financeiras, inmobiliarias e profesionais (9 %); e transporte e almacenamento (9 %). Iso significa que máis aló de que polas súas características concretas os traballadores por conta allea teñan máis ou menos peso no emprego total de cada rama, en todos os casos mencionados as mulleres teñen unha maior propensión a traballar por conta allea que os homes.

De todo o anterior dedúcese que se atendemos aos traballadores asalariados a rama máis feminizada da economía galega é a de actividades sanitarias e de servizos sociais, que sobresae en todos os aspectos estudados: polo peso das súas traballadoras no total de asalariadas de Galicia; polo peso das mulleres no total de asalariados da rama; e por unha taxa de asalarización feminina que supera con moito á masculina. Tamén obsérvase unha presenza maioritaria da muller nas ramas de resto de servizos e hostalaría, con índices de feminización moi superiores á media e unha fenda de xénero nas taxas de asalarización moi favorable ás mulleres.

A fenda de xénero nas taxas de asalarización tamén revela a escasa presenza do traballo por conta allea feminino nas dúas ramas do sector primario: agricultura, gandaría, caza e silvicultura; e pesca a acuicultura. En 2018 a taxa de asalarización feminina estaba 20,5 puntos por baixo da

masculina na primeira rama e 48 puntos por baixo na segunda, o que pon de manifesto a forte concentración do emprego feminino por conta propia en ambos os casos.

Ocupación

As asalariadas están máis concentradas por grandes grupos da CNO-2011 que as ocupadas. Os catro grandes grupos que identificamos ao estudar o total de traballadoras (traballadores dos servizos de restauración, persoais, protección e vendedores; técnicos e profesionais científicos e intelectuais; empregados contables, administrativos e outros empregados de oficina; e ocupacións elementais) reuniron en 2018 ao 83,1% das asalariadas galegas (79% das ocupadas).

Táboa 4.7. Asalariadas por ocupación. Galicia (2018)

Gran grupo da CNO-2011	Miles de traballadoras	Peso no total (%)	Indice de feminización (%)	Taxa de asalarización	
				Valor (%)	Fenda de xénero
Directores e xerentes	5,4	1,3	31,8	45,0	1,1
Técnicos e profesionais científicos e intelectuais	93,2	21,9	60,8	87,5	9,4
Técnicos; profesionais de apoio	38,2	9,0	40,3	88,2	4,2
Empregados contables, administrativos e outros emp. de oficina	65,9	15,5	65,4	95,0	-1,7
Traballadores servizos rest., persoais, prot. e vendedores	130,7	30,6	68,4	79,5	7,1
Traballadores cualifi. no sector agr, gand., for. e pesqueiro	3,0	0,7	22,4	12,8	-21,2
Artesáns e trab. cual. ind. manuf. e const. (salvo op. inst. e maq.)	11,5	2,7	11,1	76,7	1,2
Operadores de instalacións e maquinaria, e montadores	13,3	3,1	16,7	93,7	4,4
Ocupacións elementais	64,7	15,2	62,5	97,6	2,3
Ocupacións militares	0,6	0,1	11,8	100,0	0,0
Total	426,5	100,0	49,5	82,8	5,3

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Poboación Activa publicada polo IGE

A segregación por xénero tamén está presente, xa que estes catro grupos teñen índices de feminización moi superiores ao do conxunto da poboación asalariada. En 2018 as diferenzas entre o índice de cada ocupación e o índice para o total de persoas asalariadas oscilaron entre o 11,3 % para técnicos e profesionais científicos e intelectuais, e o 18,9 % dos traballadores dos servizos de restauración, persoais, protección e vendedores.

Volvemos atopar aquí a polarización do emprego feminino por nivel de competencias que detectamos ao falar das ocupadas. Nun extremo, hai que destacar o forte peso das mulleres no grupo de técnicos e profesionais científicos e intelectuais: o 21,9 % das asalariadas galegas pertencía a este grupo, e as mulleres representaban o 60,8 % dos asalariados galegos con esta ocupación. No outro, o grupo de ocupacións elementais reunía ao 15,2 % do total de asalariadas, e o 62,5 % dos traballadores deste grupo eran mulleres. Temos así que as mulleres son maioritarias nos dous grupos extremos asociados coas competencias, tanto nas ocupacións que requiren ao persoal mellor formado como naquelas para as que só precísase unha cualificación elemental.

A EPA non publica a desagregación das asalariadas por nivel de formación, pero con estas cifras non parece aventurado afirmar que as asalariadas galegas tamén presentan clara evidencia de

sobrecualificación, no sentido de que os postos de traballo que desempeñan requiren competencias inferiores ás que adquiriron na súa etapa formativa.

As mulleres están infrarrepresentadas nos postos de mando, xa que en 2018 achegaban o 49,5 % de todo o emprego asalariado galego pero só o 31,8 % dos asalariados clasificados como directivos e xerentes. O índice de feminización deste grupo oscilou bastante ao longo da década, pero a medio prazo mantense estable e non se observa que a fenda de xénero tenda a reducirse.

Tipo de empregador

En 2018 rexistráronse 316.500 traballadoras por conta allea no sector privado e 110.000 no sector público, que representaron respectivamente o 74,2% e o 25,8% do total de asalariadas en Galicia.

Táboa 4.8. Persoas asalariadas por sexo e tipo de empregador. Galicia (2010-2018)

	Miles de traballadores				Peso do sector público (%)		Índice de feminización (%)	
	Mulleres		Homes		Mulleres	Homes	Sector privado	Sector público
	Sector privado	Sector público	Sector privado	Sector público				
2010	292,4	111,3	374,1	87,6	27,6	19,0	43,9	56,0
2011	292,5	111,4	358,2	90,2	27,6	20,1	45,0	55,2
2012	288,9	104,3	329,2	87,8	26,5	21,1	46,7	54,3
2013	286,2	96,5	312,4	80,2	25,2	20,4	47,8	54,6
2014	285,9	102,0	310,9	80,7	26,3	20,6	47,9	55,8
2015	293,7	100,6	325,5	80,4	25,5	19,8	47,4	55,6
2016	298,0	103,3	337,0	79,6	25,7	19,1	46,9	56,5
2017	303,3	105,5	342,3	76,2	25,8	18,2	47,0	58,1
2018	316,5	110,0	355,1	80,8	25,8	18,5	47,1	57,7

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Poboación Activa publicada polo IGE

Unha das principais características do emprego por conta allea feminino galego é o forte peso do sector público, que mantívose por encima do 25 % durante toda a década. Con todo a cifra de 2018 está por baixo das 111.400 mulleres rexistradas no ano 2011, que supuxeron o 27,6 % das asalariadas totais. As asalariadas do sector privado mostran un forte dinamismo desde o ano 2015, cun crecemento acumulado do 10,7 % entre 2014 e 2018, e un aumento de case dous puntos do peso do sector privado no emprego total entre o principio da década e o ano 2018.

Agora ben, para entender a distribución das persoas asalariadas por tipo de empregador e a importancia do sector público no emprego feminino é necesario, como en case todo o que ten que ver co mercado de traballo galego, profundar no diferente comportamento de mulleres e homes nos últimos anos. Entre 2011 e 2018 o emprego público total contraeuse en 10.800 persoas, das cales 1.400 eran mulleres e 9.400 homes. Pola súa banda o emprego no sector privado aumentou en 20.900 persoas, que desagréganse nun crecemento de 24.000 mulleres e unha caída de 3.100 homes. Por tanto a perda de peso relativo do sector público no emprego feminino é a resultante dunha lixeira caída no emprego público e un importante aumento das asalariadas do sector privado. Nos homes tamén cae o peso do sector público no emprego total,

pero neste caso a caída débese a unha destrución do emprego nese sector maior que a que se rexistrou no sector privado.

En 2018 o índice de feminización foi do 57,7 % no sector público e do 47,1 % no privado, de modo que o peso relativo das mulleres no emprego total de cada sector era 10,6 puntos superior no sector público. Ademais, e como consecuencia da diferente dinámica do emprego público en mulleres e homes, o 57,7 % de 2018 é o segundo valor máis alto do índice de feminización do sector público de toda a década, superado só polo 58,1 % de 2017.

As causas desa preferencia das mulleres polo sector público son ben coñecidas. Entre as máis importantes podemos destacar o nesgo de xénero, xa que o sector público é maioritario no tipo de traballos que tradicionalmente foron desempeñados por mulleres, como educación, sanidade ou servizos sociais; a maior estabilidade laboral, a pesar da crecente temporalidade que analizaremos con detalle máis adiante; contar con modalidades de acceso ao posto de traballo máis obxectivas; maiores posibilidades de promoción; etc.

Agora ben, a preferencia feminina polo sector público non maniféstase só en que a porcentaxe de asalariadas que traballan nese sector é maior que a dos homes, senón que tamén inflúe nas características das traballadoras e dos postos de traballo que ocupan. Vexamos isto con máis detalle comparando a desagregación por idades e por ocupacións das asalariadas de cada tipo de sector.

O envellecemento das asalariadas do sector privado é máis que notorio. En 2010 o 42,2 % das traballadoras tiña 34 anos ou menos, e o 28,8 % 45 anos ou máis. Pois ben, en 2018 esa diferenza positiva de 13,4 puntos transformouse nunha diferenza negativa de 12,5 puntos: as menores de 35 anos apenas representaban o 27,3 % do total de asalariadas do sector privado, mentres que as de 45 ou máis anos eran case o 40 % do total (39,8 %).

Táboa 4.9. Asalariadas por tipo de empregador e grupo de idade. Galicia (2018)

Grupo de idade	Sector privado				Sector público			
	Peso no total (%)		índice de feminización (%)		Peso no total (%)		índice de feminización (%)	
	2010	2018	2010	2018	2010	2018	2010	2018
De 16 a 24 anos	7,8	5,2	45,6	46,6	1,3	0,4	32,6	28,6
De 25 a 34 anos	34,4	22,1	47,9	46,0	18,5	11,4	56,7	69,4
De 35 a 44 anos	29,0	32,8	42,8	47,8	32,3	27,7	59,4	58,3
De 45 a 54 anos	20,5	27,0	41,9	47,5	29,9	32,6	52,9	56,1
De 55 e máis anos	8,2	12,8	37,2	46,7	18,0	28,0	57,6	55,9
Total	100,0	100,0	43,9	47,1	100,0	100,0	56,0	57,7

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Poboación Activa publicada polo IGE

O envellecemento tamén é patente no índice de feminización. En 2010 o índice foi igual ao 43,9 % para o total de asalariados do sector privado, 41,9 % para o grupo de idade 45 a 54 anos, e 37,2 % para os de 55 e máis anos. Nótese que as cifras dos dous tramos de máis idade son menores que a cifra global, de modo que nesas idades as mulleres estaban infrarrepresentadas

respecto do seu peso no total de asalariados do sector privado. En 2018 o índice de feminización total aumentou ao 47,1 % e as mulleres representaban o 47,5 % dos asalariados de 45 e 54 anos e o 46,7 % dos que tiñan 55 ou máis anos, co que xa non cabía falar de infrarrepresentación nos grupos de máis idade.

No sector público atopámonos con algo similar, coa diferenza de que aquí as traballadoras están bastante máis envellecidas. En 2010 o 19,9 % tiñan 34 anos ou menos e o 47,9 % 45 anos ou máis: compárese co 42,2 % e 28,8 %, respectivamente, do sector privado. En 2018 as traballadoras con 34 anos ou menos caeran ao 11,7 % do total, e as de 45 anos ou máis xa representaban o 60,6 %. É de destacar que as mulleres de 55 ou máis anos supuñan o 28 % do total, coa ameaza que isto supón para o bo funcionamento dos servizos públicos a medida que estas persoas alcancen a idade de xubilación.

A situación non parece tan alarmante se analizamos o índice de feminización. En 2018 o índice para o total de traballadores do sector público foi do 57,7 %, mentres que no tramo de idades de 45 a 54 anos quedou no 56,1 % e no tramo de 55 ou máis anos foi do 55,9 %. Agora ben, o que está detrás destas cifras é que o envellecemento dos traballadores varóns do sector público é máis acusado que o das mulleres: se antes diciamos que as traballadoras de 45 ou máis anos representaban o 60,6 % de todas as traballadoras do sector público, entre os homes os asalariados nese tramo de idade eran o 64,9 % do total.

Obsérvanse grandes diferenzas entre os sectores privado e público cando se comparan as distribucións por ocupacións. O único gran grupo da CNO-2011 con certo peso no total que se comporta da mesma maneira nos dous sectores é o de empregados contables, administrativos e outros empregados de oficina, que en 2018 achegou aproximadamente o 15 % do emprego feminino en cada sector, e cuxo índice de feminización situouse en torno ao 65 % en ambos os casos.

Táboa 4.10. Asalariadas por tipo de empregador e ocupación. Galicia (2018)

Gran grupo da CNO-2011	Sector privado		Sector público	
	Peso no total (%)	Índice de feminización (%)	Peso no total (%)	Índice de feminización (%)
Directores e xerentes	1,3	30,2	1,1	38,7
Técnicos e profesionais científicos e intelectuais	11,5	54,9	51,7	65,2
Técnicos; profesionais de apoio	8,6	34,9	10,0	64,7
Empregados contables, administrativos e outros emp. de oficina	15,6	66,4	14,9	62,6
Traballadores servizos rest., persoais, prot. e vendedores	35,6	72,1	16,4	51,6
Traballadores cualifi. no sector agr, gand., for. e pesqueiro	0,9	21,6	0,3	33,3
Artesáns e trab. cual. ind. manuf. e const. (salvo op. inst. e maq.)	3,6	11,3	0,2	5,6
Operadores de instalacións e maquinaria, e montadores	4,1	16,8	0,4	15,4
Ocupacións elementais	18,9	63,9	4,5	50,0
Ocupacións militares	0,0	--	0,5	11,8
Total	100,0	47,1	100,0	57,7

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Poboación Activa publicada polo IGE

A primeira gran diferenza entre sectores detéctase no grupo de técnicos e profesionais científicos e intelectuais, co 11,5 % do emprego asalariado feminino no sector privado e o 51,7% no sector público. Hai que resaltar o feito de que en 2018 máis da metade das traballadoras do sector público pertencían a este grupo, que xunto co grupo de directores e xerentes reúne aos traballadores con maior cualificación e capacidade de decisión no posto de traballo. Os índices de feminización do grupo de técnicos e profesionais científicos e intelectuais superaron o 50 % nos dous sectores, pero mentres que no sector privado as mulleres representaron o 54,9 % de todos os traballadores dese grupo, no sector público supuxeron case dous de cada tres asalariados con esa ocupación (65,2 %).

Pódese argumentar que o sector público emprega a máis técnicos que o sector privado porque unha parte importante destes técnicos dedícanse ao ensino ou a sanidade, dúas das profesións que tradicionalmente asociáronse ás mulleres. En calquera caso, os datos deixan patente que as mulleres que traballan nas ocupacións máis cualificadas tenden a facelo no sector público máis que no sector privado.

No outro extremo o peso do grupo de ocupacións elementais é moito menor no sector público que no sector privado. No sector privado case una de cada cinco asalariadas pertencía a este grupo (18,9 %), mentres que no sector público só supuñan unha de cada vinte (4,5 %). O peso das mulleres no total de traballadores con esta ocupación tamén foi menor no sector público, xa que o índice de feminización situouse no 63,9 % no sector privado, en tanto que no sector público quedou no 50 %.

Como é natural o forte aumento do peso relativo das traballadoras do grupo de técnicos e profesionais científicos e intelectuais no sector público tense que compensar cunha baixada noutras ocupacións, que afecta principalmente aos traballadores dos servizos de restauración, persoais, protección e vendedores. No sector privado esta ocupación representaba o 35,6 % do emprego feminino, mentres que no sector público só abarcaba ao 16,4 %. O índice de feminización tamén cae de maneira considerable: se no sector privado sete de cada dez (72,1 %) traballadores con esta ocupación en 2018 eran mulleres, no sector público apenas representaban moi pouco máis da metade dos traballadores totais (51,6 %).

Así mesmo obsérvanse diferenzas no grupo de directores e xerentes, aínda que máis modestas que as que acabamos de apuntar. O peso deste gran grupo da CNO no total de asalariadas foi moi similar nos dous casos pero o índice de feminización foi algo maior no sector público (38,7 % fronte a 30,2 %), de modo que neste sector é algo máis fácil que as mulleres accedan a postos de responsabilidade.

4.2.4 Tipo de xornada e tipo de contrato

Tipo de xornada

No ano 2018 había 324.000 asalariadas traballando a xornada completa e 102.500 que o facían a tempo parcial. Nese ano os dous colectivos marcaron máximos da década, pero a dinámica de crecemento no conxunto do período analizado foi moito máis expansiva entre as traballadoras a

tempo parcial. Así, do aumento de 22.800 asalariadas rexistrado entre 2010 e 2018, 5.400 foron traballadoras a xornada completa e 17.400 traballadoras a tempo parcial.

O peso das asalariadas a tempo parcial aumentou de maneira notable desde o 21,1 % de 2010 ata o 25,3 % de 2015, que marcou o máximo do período analizado. A partir de 2016 a taxa de parcialidade feminina caeu lixeiramente para oscilar en torno ao 24 %, que é precisamente a cifra rexistrada no ano 2018. Nese ano a fenda de xénero na taxa de parcialidade foi de 17,7 puntos, pois a taxa dos homes apenas chegou ao 6,3 %.

Táboa 4.11. Persoas asalariadas por sexo e tipo de xornada. Galicia (2010-2018)

	Miles de traballadores				Taxa de parcialidade (%)		Índice de feminización (%)	
	Mulleres		Homes		Mulleres	Homes	Completa	Parcial
	Completa	Parcial	Completa	Parcial				
2010	318,6	85,1	443,6	18,1	21,1	3,9	41,8	82,5
2011	315,8	88,2	427,6	20,8	21,8	4,6	42,5	81,0
2012	304,5	88,7	392,9	24,1	22,6	5,8	43,7	78,7
2013	285,9	96,8	366,2	26,4	25,3	6,7	43,8	78,6
2014	293,0	95,0	364,7	26,9	24,5	6,9	44,5	77,9
2015	294,6	99,7	379,2	26,7	25,3	6,6	43,7	78,9
2016	304,6	96,7	390,0	26,6	24,1	6,4	43,9	78,4
2017	311,1	97,8	392,5	26,0	23,9	6,2	44,2	79,1
2018	324,0	102,5	408,4	27,5	24,0	6,3	44,2	78,8

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Poboación Activa publicada polo IGE

Os índices de feminización reflicten as acusadas diferenzas de xénero que hai no tipo de xornada. As mulleres representaron o 44,2 % de todos os traballadores a tempo completo en 2018, e o 78,8 % dos que tiñan xornada parcial. Ao longo da década obsérvase un aumento do índice de feminización a tempo completo e unha caída do índice a tempo parcial, pero aínda con iso as mulleres supuñan case catro de cada cinco traballadores a tempo parcial no ano 2018.

Tipo de contrato

As 426.500 asalariadas galegas de 2018 desagregáronse en 309.100 que tiñan un contrato indefinido e 117.400 con contrato temporal. As traballadoras con contrato indefinido representaron o 72,5 % do total, de modo que case tres de cada dez asalariadas galegas tiñan un contrato de duración determinada. As mulleres supuñan o 48,8 % dos asalariados con contrato indefinido e o 51,3 % dos que tiñan contrato temporal, o que constitúe un primeiro indicio da relación que existe entre xénero e tipo de contrato.

É interesante analizar a evolución destas variables ao longo da década. As asalariadas con contrato indefinido mantivéronse máis ou menos estables entre algo menos de 290.000 e algo máis de 295.000 mulleres entre 2010 e 2017, e en 2018 creceron un 6,1 % para chegar ás xa mencionadas 309.100 traballadoras. Pola súa banda as asalariadas con contrato temporal caeron un 18,7 % entre 2011 e 2014, é dicir, o período da crise para o que temos datos máis o ano 2014; creceron un 27,6 % entre 2014 e 2017; e mantivéronse sen cambios en 2018.

Vemos así que a crise e a posterior recuperación ata 2017 apenas incidiron sobre o emprego asalariado feminino con contrato indefinido. As asalariadas con contrato temporal cargaron con todo o peso do axuste derivado da caída da actividade económica durante a recesión, e tamén foron as beneficiadas do aumento do emprego ata o ano 2017. Ese patrón rompeu en 2018, xa que nese ano todo o crecemento do emprego feminino por conta allea debeuse ao aumento das asalariadas con contrato indefinido. Isto explica o feito de que a taxa de temporalidade baixase durante a crise ata alcanzar un mínimo do 23,7 % en 2014, remontase en 2015-2017 ata o máximo de 28,7 % nese último ano, e pechase o que levamos de década co 27,5 % de 2018.

Táboa 4.12. Persoas asalariadas por sexo e tipo de contrato. Galicia (2010-2018)

	Miles de traballadores				Taxa de temporalidade (%)		Índice de feminización (%)	
	Mulleres		Homes		Mulleres	Homes	Indefinido	Temporal
	Indefinido	Temporal	Indefinido	Temporal				
2010	290,4	113,3	359,0	102,7	28,1	22,2	44,7	52,5
2011	294,3	109,6	349,3	99,1	27,1	22,1	45,7	52,5
2012	292,9	100,3	331,6	85,4	25,5	20,5	46,9	54,0
2013	290,5	92,3	308,1	84,4	24,1	21,5	48,5	52,2
2014	295,9	92,1	300,8	90,8	23,7	23,2	49,6	50,4
2015	288,6	105,6	308,1	97,9	26,8	24,1	48,4	51,9
2016	288,1	113,2	315,4	101,2	28,2	24,3	47,7	52,8
2017	291,3	117,5	312,7	105,8	28,7	25,3	48,2	52,6
2018	309,1	117,4	324,3	111,6	27,5	25,6	48,8	51,3

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Poboación Activa publicada polo IGE

As mulleres pasaron de representar o 44,7 % dos traballadores a tempo completo en 2011 a supor o 49,6 % en 2014, como consecuencia da forte destrución de emprego masculino con contrato indefinido. Coa recuperación económica o emprego dos homes empezou a crecer máis que o das mulleres, de xeito que o índice de feminización diminuíu ata o 47,7 % de 2016, e pechou 2018 co xa mencionado 48,8 %. Pola súa banda o índice de feminización dos asalariados con contrato temporal oscilou entre o 50 % e o 54 % ao longo da década, sen que se aprecie unha tendencia clara á alza ou á baixa.

Cando indagamos as razóns para que unha traballadora teña un contrato temporal vemos que o motivo principal é non poder atopar un emprego de duración indefinida, xa que iso é o que dixo o 82,6 % das asalariadas con contrato temporal en Galicia en 2018. É interesante destacar que non hai diferenzas entre homes e mulleres nesta cuestión, xa que a porcentaxe de asalariados que desexaría un contrato de duración indefinida é similar en ambos os sexos.

A desagregación do tipo de contrato por grupos de idade mostra que a medida que se cumpren anos aumenta a porcentaxe de mulleres con contrato indefinido fronte ás que teñen un contrato temporal. Con todo, non é posible profundar con detalle nesta relación porque as estatísticas dispoñibles soamente consideran tres grupos de idade, reunindo todo o colectivo de 25 a 54 anos nun único grupo.

En calquera caso as cifras de 2018 poñen de manifesto o grave problema que supón o elevado peso da contratación temporal. O 32 % das asalariadas de 16 a 24 anos tiña un contrato de duración indefinida, unha cifra que aumentaba ao 70,8 % entre as de 25 e 54 anos, e ao 89,8 % entre as de 55 e máis anos. Aínda que a primeira vista o máis destacado é o dato das traballadoras temporais de menos de 25 anos, tamén é motivo de fonda preocupación o feito de que tres de cada dez traballadoras entre 25 e 54 anos, e unha de cada dez de 55 ou máis anos, teña un contrato temporal.

A interacción entre o tipo de contrato e o tipo de xornada revela algúns aspectos interesantes da relación das mulleres co mercado laboral. As traballadoras con xornada parcial representaban o 20,2 % das asalariadas con contrato indefinido e o 34,2 % das asalariadas con contrato temporal. Nos homes estas porcentaxes foron do 3,1 % e o 15,6 % respectivamente, de modo que a mensaxe é clara: a xornada parcial é un asunto de mulleres, con independencia de que teñan un contrato indefinido ou temporal. Os índices de feminización confirman esta afirmación, xa que en 2018 as mulleres supuñan o 85,9 % dos traballadores con contrato indefinido e xornada parcial, e o 69,7 % dos que tiñan contrato temporal e xornada parcial.

Analizando a relación entre o tipo de xornada e o tipo de contrato desde outra perspectiva, o 76,2 % das mulleres con xornada completa tiña un contrato de duración indefinida; das mulleres con xornada parcial, só o 60,8 % tiña un contrato indefinido. Se se comparan estas cifras coas dos homes obsérvase que entre os traballadores a xornada completa a porcentaxe de persoas con contrato indefinido é similar en ambos os sexos: o xa mencionado 76,2 % en mulleres, fronte ao 76,9 % en homes. En cambio, nos asalariados a tempo parcial a situación foi máis favorable para as mulleres: o 60,8 % das asalariadas a tempo parcial tiña contrato indefinido, fronte a só o 37,1 % dos homes. Agora ben, este predominio do contrato indefinido entre as mulleres que traballan a tempo parcial non é necesariamente unha boa noticia, xa que pode deberse a que se dea por suposto que as mulleres con xornada parcial non accederán a un emprego a xornada completa polas súas circunstancias familiares, e por tanto que un contrato indefinido colma as súas aspiracións laborais.

A taxa de temporalidade é maior no sector público que no sector privado. En 2018 o 73 % das traballadoras do sector privado tiñan un contrato de duración indefinida, de modo que o 27 % restante tiña un contrato temporal. No sector público as traballadoras cun contrato indefinido representaban o 71,1 % do total, o que situaba á taxa de temporalidade no 28,9 %: este é o segundo valor máis alto da taxa de temporalidade do sector público de toda a década, soamente superado polo 29,1 % do ano 2010.

Outra importante diferenza entre os sectores privado e público é que no sector privado a taxa de temporalidade das mulleres (27 %) era menor que a dos homes (27,4 %), e en cambio no público o 28,9 % feminino foi moi superior ao 17,6 % rexistrado entre os varóns.

Todo o anterior reflíctese nos índices de feminización. No sector privado as mulleres representaban en 2018 o 47,3 % dos asalariados con contrato indefinido e o 46,8 % dos que tiñan contrato temporal; no público, eran o 54 % dos asalariados con contrato indefinido e o 68,9 % dos contratos temporais. Se antes diciamos que as asalariadas parecen ter máis

oportunidades no sector público que no sector privado, vemos agora que isto compénsase cunha temporalidade moito maior que a dos homes.

4.3 Acceso ao emprego: a contratación das traballadoras galegas

Modalidade do contrato

Para profundar na maneira en que as traballadoras asalariadas acceden ao seu posto de traballo estúdase o proceso de contratación tal e como se recolle na Estatística de Contratos do Servicio Público de Empleo Estatal (SEPE), que detalla as características dos contratos de traballo celebrados entre as empresas e as persoas traballadoras.

Táboa 4.13. Contratos asinados por mulleres por modalidade do contrato. Galicia (2018)

Modalidade do contrato	Miles de contratos	Peso no total (%)	Índice de feminización (%)
Conversións a indefinidos	19,4	3,7	45,0
Contratos iniciais			
Indefinido ordinario e fomento do emprego	24,5	4,7	44,8
Temporal	473,8	91,5	48,1
Total	498,3	96,3	48,0
Total	517,7	100,0	47,8

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Poboación Activa publicada polo IGE

En 2018 os centros de traballo situados en Galicia asinaron un total de 517.748 contratos con mulleres traballadoras. Deles, 19.414 foron conversións de contratos temporais a indefinidos (o 3,7 % do total), e os restantes 498.334 (96,3 %) foron contratos iniciais. O total de contratos creceu un 6,3 % respecto do ano anterior e un 26,8 % en relación co ano 2007. Non se convertían tantos contratos temporais en indefinidos desde o ano 2007, e o número de contratos iniciais asinados marcou un novo máximo na serie histórica desta variable.

Os contratos con mulleres supuxeron o 47,8 % de todos os contratos subscritos en 2018; as mulleres representaron o 45 % do total nas conversións a indefinido, e o 48 % nos contratos iniciais. O índice de feminización das conversións é o máis baixo desde 2008, de modo que as mulleres perderon peso no total de contratos que se transformaron en indefinidos. En contraste gañaron importancia nos contratos iniciais, xa que o 48 % de 2018 é o valor máis alto do índice de feminización deste tipo de contratos desde o 50,8 % rexistrado en 2012.

Os 498.334 contratos iniciais asinados por mulleres desagregáronse en 24.517 contratos de indefinidos ordinarios e de fomento do emprego (4,7 % dos contratos totais, incluíndo as conversións), e 473.817 contratos temporais (91,5 %). O número de contratos indefinidos foi o segundo máis alto da década, unicamente superado polo dato bastante atípico de 2012. Algo similar ocorreu cos contratos temporais, que en 2018 creceron un 5,3 % respecto do ano anterior e alcanzaron un novo máximo histórico.

Este bo desempeño en números absolutos foi acompañado dunha perda relativa da contratación feminina respecto da masculina. O índice de feminización dos contratos iniciais indefinidos caeu ao 44,8 %, e hai que remontarse a 2011 para atopar un valor máis baixo. No outro extremo, o peso das mulleres no total de contratos iniciais temporais alcanzou o 48,1 %, o valor máis alto da serie desde o 49,3 % rexistrado en 2012.

No que respecta á duración dos contratos temporais con mulleres, no ano 2018 o 34,3 % dos contratos iniciais duraron menos dunha semana e o 46,1 % menos dun mes, fronte a un 0,3 % de contratos temporais de máis dun ano; convén lembrar que unicamente o 5,1 % dos contratos iniciais foi de duración indefinida, o que pon claramente de manifesto a precariedade da gran maioría dos contratos subscritos. Ademais, o peso relativo de todas as categorías da duración dos contratos temporais no total de contratos iniciais está nesgado á baixa, xa que a estatística inclúe un 28,2 % de contratos que sábese que son temporais pero descoñécese a súa duración, de modo que se agrupan nunha categoría específica de temporais de duración indeterminada.

En conxunto 2018 non foi un bo ano. En números absolutos o balance é positivo, xa que asistimos a un forte aumento do número de contratos celebrados con mulleres. Pero se atendemos á modalidade dos contratos e por tanto á súa calidade, vemos que as mulleres perderon peso relativo en relación cos homes nas conversións a contratos indefinidos e gañárono nos contratos iniciais; e dentro dos contratos iniciais, a súa importancia relativa aumentou nos contratos de duración temporal e diminuíu nos contratos indefinidos.

Idade

Entrando nas características persoais das persoas contratadas, e comezando coa análise da súa idade, segundo a estatística de contratos por residencia do traballador as mulleres de menos de 30 anos asinaron un de cada tres contratos iniciais subscritos por mulleres en 2018. Esta achega das mulleres máis novas ao total é moi superior á que se atopa noutras variables como ocupadas ou asalariadas, e moi probablemente explícase pola elevada precariedade das súas condicións de traballo, con contratos de moi breve duración. No outro extremo, as mulleres de 50 ou máis anos só achegaron o 14,6 % do total de contratos. Debemos lembrar que aquí unicamente falamos dos contratos iniciais, xa que os contratos clasificados por residencia do traballador non inclúen información sobre os contratos que son conversión de contratos temporais a indefinidos.

Formación

Case o 60 % de todos os contratos asinados por mulleres en 2018 (59,6 %) o foron con mulleres que completaran estudos secundarios, un 21,8 % con mulleres con estudos primarios, e un 16 % coas que tiñan estudos superiores. Na última década o peso relativo das traballadoras con estudos secundarios tendeu a caer, o das traballadoras con estudos primarios a aumentar, e o das que teñen estudos universitarios está estabilizado en torno ao 16 % desde o ano 2013.

A relación entre a formación do traballador e a modalidade do contrato que subscribe é, no mellor dos casos, moderada. A proporción de mulleres con estudos universitarios nos contratos que eran conversións a indefinidos foi un pouco máis alta que nos contratos totais (21 % fronte a 16

%), pero a diferenza non foi especialmente rechamante. O mesmo ocorre se nos contratos iniciais distinguimos entre contratos indefinidos e contratos temporais: no total de contratos iniciais as mulleres con formación superior supuxeron o 15,8 % do total; nos contratos indefinidos a cifra subiu ao 19 %, e nos temporais caeu ao 15,6 %.

Táboa 4.14. Contratos iniciais asinados por mulleres por modalidade do contrato e nivel de formación. Galicia (2018)

Nivel de formación	Conversión a indefinido		ndefinido ordinario e fom. emp		Temporal		Total	
	Peso no total (%)	índice de feminización (%)	Peso no total (%)	índice de feminización (%)	Peso no total (%)	índice de feminización (%)	Peso no total (%)	índice de feminización (%)
Analfabetos	2,5	45,2	3,2	31,5	2,3	35,4	2,4	35,5
Estudos primarios	20,9	40,3	22,3	40,9	21,8	44,9	21,8	44,5
Estudos secundarios	55,6	44,2	53,7	45,5	60,1	47,6	59,6	47,4
Estudos superiores	21,0	54,4	19,0	49,0	15,6	59,6	16,0	58,6
Sen clasificar	0,0	--	1,8	95,2	0,1	94,6	0,2	94,9
Total	100,0	45,0	100,0	44,8	100,0	48,1	100,0	47,8

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Poboación Activa publicada polo IGE

Isto non significa que a formación sexa irrelevante, pero si que parece menos decisiva do que poderíase esperar a priori. En 2018 as mulleres subscribiron o 47,8 % de todos os contratos asinados polos centros de traballo radicados en Galicia, unha porcentaxe que elevouse ao 58,6 % cando soamente contémplanse os contratos subscritos por persoas con estudos superiores. Con todo, o índice de feminización foi máis alto nos contratos de menos calidade que nas modalidades máis atractivas; dito doutra forma, os contratos que asinaron as mulleres con máis formación tenderon a ser peores que os que asinaron os homes co mesmo nivel de estudos. Falando sempre de persoas con estudos superiores, as mulleres representaron o 59,6 % do total nos contratos iniciais temporais, o 54,4 % nas conversións de temporal a indefinido, e o 49 % nos contratos iniciais indefinidos ou de fomento do emprego.

Sector económico

Tal e como era de esperar a gran maioría dos contratos de traballo subscritos por mulleres en 2018 fórono con empresas do sector servizos, que en conxunto achegaron o 86,2 % do total. A hostalaría concentrou un de cada catro contratos (26 %); en segundo lugar figurou a rama de comercio por xunto e ao retallo e reparación de vehículos de motor e motocicletas, cun 14,2 %; e en terceiro a industria manufactureira co 11,9 %. Destaca a inclusión da industria manufactureira nesta lista, xa que esta rama considérase unha das máis masculinizadas da economía galega.

Centrando a atención no índice de feminización a rama máis destacada foi a de actividades dos fogares como empregadores de persoal doméstico, na que os contratos a mulleres representaron o 95,9 % de todos os contratos asinados. Outras ramas de actividade cun índice de feminización moi superior á media son a de actividades sanitarias e de servizos sociais (84,4 %); outros servizos (68,8 %); actividades financeiras e de seguros (68 %); educación (67,5 %); e actividades inmobiliarias (63,8 %).

Táboa 4.15. Contratos asinados por mulleres por sector económico e rama de actividade. Galicia (2018)

Sector económico e rama de actividade	Peso no total (%)	Indice de feminización (%)
Agricultura, gandaría, silvicultura e pesca	1,2	18,5
Industria	12,1	38,8
Industrias extractivas	0,0	5,6
Industria manufactureira	11,9	39,5
Fornecemento de enerxía eléctrica, gas, vapor e aire acondicionado	0,0	15,1
Fornecemento de auga, actividades de saneamento, xestión de residuos e descontaminación	0,2	23,6
Construción	0,5	5,7
Servizos	86,2	53,1
Comercio por xunto e ao retallo; reparación de vehículos de motor e motocicletas	14,2	59,6
Transporte e almacenamento	4,1	20,0
Hostalaría	26,0	55,6
Información e comunicacións	1,6	40,6
Actividades financeiras e de seguros	0,7	68,0
Actividades inmobiliarias	0,1	63,8
Actividades profesionais, científicas e técnicas	3,1	54,2
Actividades administrativas e servizos auxiliares	9,7	57,4
Administración pública e defensa; seguranza social obrigatoria	2,6	60,6
Educación	4,8	67,5
Actividades sanitarias e de servizos sociais	8,8	84,4
Actividades artísticas, recreativas e de entretemento	5,8	36,4
Outros servizos	2,8	68,8
Actividades dos fogares como empregadores de persoal doméstico, actividades dos fogares como produtores de bens e servizos para uso propio	2,0	95,9
Actividades de organizacións e organismos extraterritoriais	0,0	55,6
Total	100,0	47,8

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Poboación Activa publicada polo IGE

Ocupación

A desagregación dos contratos por ocupacións é bastante reveladora. Esta información publícase na estatística por residencia da persoa traballadora, de modo que unicamente refírese aos contratos iniciais. Debe advertirse así mesmo que a desagregación de ocupacións da Enquisa de Poboación Activa coa que se traballa noutros epígrafes deste capítulo considera os dez grandes grupos da CNO-2011, mentres que a Estatística de Contratos presenta información para os dezasete grupos principais que constitúen o seguinte nivel en que se estrutura esta clasificación.

Para detectar as ocupacións con maior presenza feminina tómase coma referencia o índice de feminización xeral dos contratos iniciais. A continuación, calcúlase o índice para as distintas ocupacións e identifícase aquelas cuxo índice de feminización supera en máis de dez puntos ao

índice xeral. Desta forma, atópanse os seguintes grupos principais de ocupacións nos que a contratación feminina foi moi maioritaria:

- Traballadores dos servizos de saúde e o coidado de persoas, onde as mulleres representaron o 83 % dos contratos subscritos en 2018.
- Traballadores non cualificados en servizos (salvo transportes), cun 72 %.
- Técnicos e profesionais científicos e intelectuais dá saúde e do ensino, co 71,6 %.
- Empregados de oficina que atenden o público, co 71,5 %.
- Empregados de oficina que non atenden o público, co 61,5 %.
- Traballadores dos servizos de restauración e comercio, co 58,1 %.

Táboa 4.16. Contratos asinados por mulleres por ocupacion. Galicia (2018)

Grupo principal da CNO-2011	Peso no total (%)	Indice de feminización (%)
Directores e xerentes	0,1	39,3
Técnicos e profesionais científicos e intelectuais da saúde e do ensino	5,0	71,6
Outros técnicos e profesionais científicos e intelectuais	4,7	35,8
Técnicos; profesionais de apoio	6,4	42,3
Empregados de oficina que non atenden o público	3,6	61,5
Empregados de oficina que atenden o público	4,4	71,5
Traballadores dos servizos de restauración e comercio	30,6	58,1
Traballadores dos servizos de saúde e o coidado de persoas	10,5	83,0
Traballadores dos servizos de protección e seguranza	0,4	18,1
Traballadores cualificados no sector agrícola, gandeiro, forestal e pesqueiro	0,3	10,7
Traballadores cualificados da construción, salvo operadores de máquinas	0,1	2,1
Traballadores cualificados das industrias manufactureiras, salvo operadores de instalacións e máquinas	3,4	26,4
Operadores de instalacións e maquinaria fixas, e montadores	2,3	37,6
Condutores e operadores de maquinaria móbil	0,5	5,2
Traballadores non cualificados en servizos (salvo transportes)	16,8	72,0
Peóns da agricultura, pesca, construción, industrias manufactureiras e transportes	10,9	31,1
Ocupacións militares	0,0	52,0
Total	100,0	47,7

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Poboación Activa publicada polo IGE

En conxunto estes seis grupos principais da CNO-2011 reuniron o 70,9 % de todos os contratos iniciais subscritos por mulleres en 2018, aínda que hai que ter en conta que nalgúns deses grupos moitos dos contratos foron unha sucesión de contratos temporais de curta duración que encadeáronse ao longo do ano, e que por tanto non necesariamente concretáronse nun aumento real do número de mulleres empregadas nesas ocupacións.

Tipo de xornada

A Estatística de Contratos confirma que a xornada a tempo parcial é un dos trazos máis distintivos do emprego feminino en Galicia. O 52,5 % dos contratos asinados por mulleres cos centros de traballo situados en Galicia en 2018 foron contratos a tempo completo, o 47 % a tempo parcial e o 0,5 % restante contratos de tipo fixo discontinuo. O peso dos contratos a tempo completo tendeu a aumentar nos últimos anos e o 52,5 % de 2018 é o valor máis alto rexistrado desde 2011. Con todo, aínda é moi inferior aos valores alcanzados antes da crise, cando o normal era que dous de cada tres contratos asinados por mulleres fosen contratos a xornada completa.

Na clasificación dos contratos asinados por homes en 2018 por tipo de xornada, o 73,3 % foron a xornada completa, o 26 % a tempo parcial, e o 0,7 % fixos discontinuos, de modo que a fenda de xénero da taxa de parcialidade situouse no 21 %. Os contratos asinados por mulleres supuxeron o 39,6 % de todos os contratos a xornada completa asinados polos centros de traballo localizados en Galicia, e o 62,4 % dos contratos a tempo parcial.

4.4 Mobilidade xeográfica

En 2018 asináronse 503.414 contratos de mulleres que permanecen, o que na terminoloxía do Servicio Público de Empleo Estatal significa que son contratos entre centros de traballo localizados en Galicia e traballadoras que tamén residían nesta Comunidade. A estes engadíronse 13.969 contratos celebrados con mulleres que proviñan doutras zonas xeográficas, de modo que segundo estas cifras o total de contratos asinados polos centros de traballo galegos con mulleres foi de 517.383. Antes cifrouse ese total en 517.748, de modo que hai 365 contratos celebrados por centros de traballo situados en Galicia que non están ben rexistrados na Estatística de Contratos, probablemente porque o dato do municipio de residencia da traballadora non está ben reflectido.

Así mesmo rexistráronse 26.198 contratos de traballadoras residentes con centros de traballo situados fóra de Galicia. Tal e como se definen as variables, o total de contratos asinados polas residentes é igual á suma dos contratos das que permanecen máis os contratos das que saen, é dicir 529.612. Esta cifra é moi parecida á suma dos 509.831 contratos iniciais e as 19.414 conversións a indefinidos que apuntouse con anterioridade, e a diferenza de 367 contratos seguramente débese a que neses contratos o dato da localidade do centro de traballo non quedou ben recolleito.

Dando por boas esas cifras, en 2018 houbo un saldo negativo de 12.229 contratos asinados por mulleres, é dicir, máis contratos con mulleres residentes que saíron a traballar fóra de Galicia, que contratos con mulleres de fóra que viñeron traballar aquí. O 2,7 % dos contratos asinados por centros galegos con mulleres fixéronse con mulleres que non vivían en Galicia, mentres que o 4,9 % dos contratos asinados por mulleres con domicilio en Galicia levounas a traballar fóra da Comunidade Autónoma. Nótese que fálase de número de contratos e non de número de mulleres, xa que a mesma persoa puido asinar máis dun contrato ao longo de 2018.

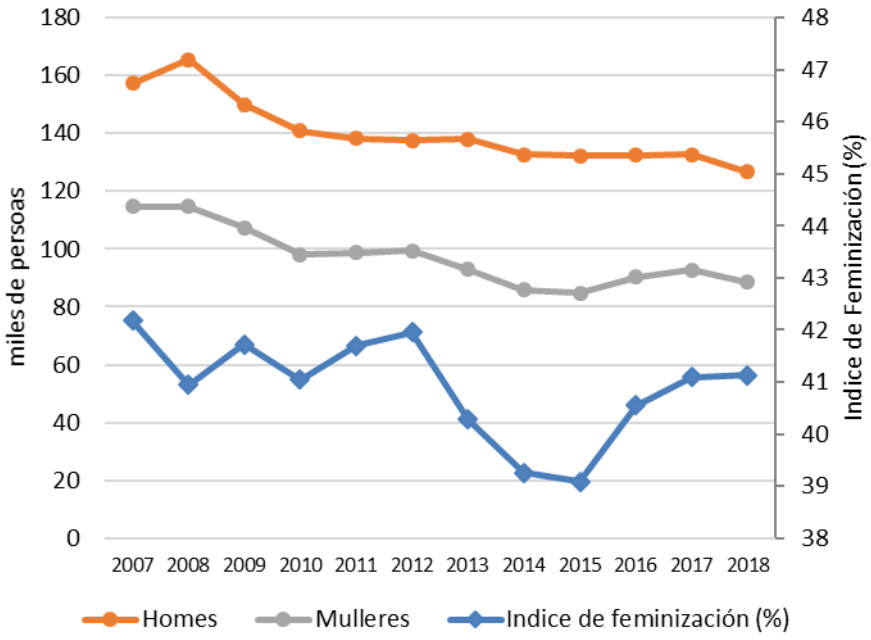
A mobilidade feminina foi menor que a masculina, tanto no que respecta ás entradas e saídas como ao saldo resultante. En 2018 asináronse 24.551 contratos con homes que viñan de fóra, un 4,4 % do total dos contratos asinados polos centros de traballo galegos con homes. Pola súa banda, os contratos asinados por homes residentes con centros de traballo de fóra de Galicia ascenderon a 44.371, o 7,6 % dos contratos asinados polos traballadores varóns residentes en Galicia, de modo que o movemento neto no ano arroxou un saldo negativo de 19.802 contratos con homes.

4.5. O emprego feminino por conta propia

4.5.1 Evolución xeral

Nos últimos anos asistimos a unha progresiva diminución das traballadoras galegas por conta propia. En 2018 había 88.500 mulleres nesa situación: son 26.200 menos que no ano 2007, o que supón unha caída acumulada do 22,8 %. A taxa feminina de traballadoras por conta propia, ou peso relativo das traballadoras por conta propia no total de mulleres ocupadas, situouse no 17,2 %, o menor valor de toda a serie histórica analizada neste traballo.

Gráfico 4.8. Poboación traballadora por conta propia por sexos. Galicia (2007-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Poboación Activa publicada polo INE

A evolución dos homes é similar, cunha caída acumulada do 19,4 % entre 2007 e 2018. O índice de feminización dos traballadores por conta propia mantívose aproximadamente estable nos últimos anos, e de feito o 41,1 % dos anos 2017 e 2018 é a cifra máis alta rexistrada desde o 41,9 % de 2012.

4.5.2 Características persoais: idade

As traballadoras por conta propia están máis envellecidas que as asalariadas. En 2018 o 4,5 % tiña entre 16 e 29 anos (nas asalariadas eran o 12,5 %), o 49,8 % entre 30 e 49 anos (fronte ao 57,3 %), o 30,2 % entre 50 e 59 anos (23,6 %), e o 15,6 % restante 60 ou máis anos (6,6 %). Dito de forma máis breve, case a metade das mulleres incluídas neste colectivo, concretamente o 45,8 %, tiña 50 ou máis anos. A idade media estimada era de 47,8 anos, case cinco anos máis que os 43 anos que calculamos para as traballadoras por conta allea.

A isto engádese o feito de que as mulleres están algo máis envellecidas que os homes, tal e como ponse de manifesto cando analizamos o índice de feminización por idades. As mulleres representaban en 2018 o 41,1 % do total de persoas traballadoras por conta propia, pero supuñan o 42 % entre os que tiñan 50 a 59 anos, e o 43,7 % dos que tiñan 60 ou máis anos.

O peso das traballadoras por conta propia sobre o total de ocupadas garda unha relación directamente proporcional coa idade. Nas traballadoras entre 30 e 39 anos apenas superaba o 10 %, situouse por encima do 20 % entre as de 50 a 59 anos, e pasou do 30 % nas de 60 ou máis anos.

4.5.3 Distribución por sector económico e situación profesional

Sector económico

As ocupadas por conta propia dedícanse fundamentalmente aos servizos (69,6 % do total en 2018) e á agricultura (21,1 %). A distribución sectorial está a cambiar rapidamente, xa que ao longo da última década asistimos a un importante aumento do peso relativo dos servizos á conta da agricultura. Entre 2010 e 2018 a participación dos servizos incrementouse en 7,9 puntos, que a grandes liñas coincide coa perda de 8,4 puntos do sector agrario.

Con todo, non debemos infravalorar a importancia do emprego agrario. As mulleres representan algo máis da metade de todos os traballadores por conta propia da agricultura (50,3 % en 2018), unha cifra maior que o 46 % que supoñen nos servizos ou o 45,8 % na pesca e acuicultura.

A análise desagregada por ramas de actividade permite estudar o sector servizos con máis detalle. En 2018 catro ramas deste sector reuniron a case o 62 % do emprego total: comercio por xunto e ao retallo e reparación de vehículos de motor e motocicletas (25,3 %); actividades de información, financeiras, inmobiliarias e profesionais (14,5 %); hostalaría (13,8 %); e resto de servizos (8,2 %). Se a isto engádese o 21,1 % da agricultura temos identificadas cinco ramas produtivas que xeraron o 82,9 % do emprego feminino por conta propia de Galicia.

É interesante comparar o peso do traballo por conta propia en cada unha destas ramas co que ten no conxunto do sector servizos (14,1 %) e co do total da economía (17,2 %). Como era de esperar a taxa de traballadoras por conta propia na agricultura está moi por enriba destas cifras, xa que máis de catro de cada cinco ocupadas no sector, concretamente o 82,7 %, traballaban por conta propia.

Táboa 4.17. Traballadoras por conta propia por sector económico e rama de actividade. Galicia (2018)

Sector económico e rama de actividade	Miles de traballadoras	Peso no total (%)	Indice de feminización (%)	Peso do traballo por conta propia	
				Valor (%)	Fenda de xénero
Agricultura, gandaría, caza e silvicultura	18,7	21,1	50,3	82,7	20,5
Pesca e acuicultura	2,7	3,1	45,8	75,0	48,0
Industria	4,3	4,9	27,2	9,3	-0,2
Industrias extractivas	0,0	0,0	0,0	0,0	-4,7
Industria manufactureira	4,2	4,7	27,6	9,5	-0,5
Enerxía, subministro de auga e xestión de residuos	0,1	0,1	20,0	7,7	1,9
Construción	1,4	1,6	6,3	31,1	-2,2
Servizos	61,7	69,7	46,0	14,1	-7,5
Comercio por xunto e ao retallo; reparación de vehículos de motor e motocicletas	22,4	25,3	45,6	23,9	-6,8
Transporte e almacenamento	0,8	0,9	10,5	8,1	-9,0
Hostalaría	12,2	13,8	53,3	24,9	-9,6
Actividades de información, financeiras, inmobiliarias e profesionais	12,8	14,5	40,0	17,4	-9,0
Administración pública e defensa; seguranza social obrigatoria	0,0	0,0	--	0,0	0,0
Educación	2,9	3,3	63,0	6,6	-1,0
Actividades sanitarias e de servizos sociais	3,3	3,7	52,4	4,3	-10,3
Resto de servizos	7,3	8,2	62,9	13,0	-10,1
Total	88,5	100,0	41,1	17,2	-5,3

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Poboación Activa publicada polo IGE

O peso relativo do traballo por conta propia tamén está claramente por encima da media en comercio por xunto e ao retallo e reparación de vehículos de motor e motocicletas (23,9 %), e en hostalaría (24,9 %). Nas actividades de información, financeiras, inmobiliarias e profesionais (17,4 %) é similar ao do conxunto da economía pero é maior que o de todos os servizos. Finalmente, a rama de resto de servizos compórtase de maneira similar ao conxunto do sector, cun 13 % do total de traballadoras que o fan por conta propia.

Tres destas cinco ramas sobresaen cando analizamos o índice de feminización. Como se lembrará, o índice calculado para toda a economía era do 41,1 %; pois ben, destacan por encima desta cifra o resto de servizos (cun índice do 62,9 %), a hostalaría (53,3 %) e a agricultura (50,3 %).

Situación profesional

Dúas de cada tres traballadoras por conta propia eran traballadoras independentes ou empresarias sen asalariados: exactamente o 66,6 % do total en 2018, que equivalía a 58.900 mulleres. A estas engádese un 29,2 % que eran empresarias con asalariados, 25.800 en cifras absolutas. O peso das categorías de axudas na empresa ou negocio familiar e outros foi residual, xa que entre ambas non chegaron ao 5 % do total.

A importancia relativa das empresarias con asalariados está a aumentar de maneira sistemática, cun incremento de máis de seis puntos entre o 22,9 % de 2010 e o 29,2 % de 2018. Este aumento compensouse coas caídas nas traballadoras independentes ou empresarias sen asalariados (3,6 puntos, do 70,2 % en 2010 ao 66,6 % en 2018) e das axudas na empresa ou negocio familiar

(2,9 puntos, do 6,1 % ao 3,2 %). As variacións interanuais destas porcentaxes mostran algúns altibaixos, pero as distintas tendencias aprécianse con claridade cando se analiza a década no seu conxunto.

As mulleres representaron o 42,3 % do total de traballadores independentes ou empresarios sen asalariados, e o 37,8 % dos empresarios con asalariados. Os índices de feminización das categorías de axudas na empresa ou negocio familiar e de outros tamén foron altos, aínda que na práctica ese dato é irrelevante xa que no ano 2018 estas dúas categorías só reunían un total de 3.800 traballadoras por conta propia en toda Galicia.

A relación entre a situación profesional e a idade é a que cabía esperar. No tramo de menor idade, 16 a 24 anos, destacan as traballadoras independentes ou empresarias sen asalariados (66,7 % do total en 2018) e as axudas na empresa ou negocio familiar (33,3 %). A medida que aumenta a idade o peso das axudas familiares tende a diminuír e o das empresarias con asalariados a aumentar, pero a relación non é lineal. Así, o maior peso relativo das empresarias con asalariados obsérvase no tramo de 35 a 44 anos, cun 32,9 % do total de traballadoras por conta propia nese rango de idades.

Un aspecto a destacar é que as empresarias con asalariados son algo máis novas que as traballadoras independentes ou empresarias sen asalariados. Se nos centramos nas franxas de idade que teñen a experiencia laboral suficiente como para arriscarse a montar a súa propia empresa, o 31% das empregadoras ten entre 35 e 44 anos (26,3 % nas traballadoras independentes ou empresarias sen asalariados), o 31,4 % entre 45 e 54 anos (31,1 %), e o 27,5 % ten 55 ou máis anos (29,9). Isto explícase en parte porque as traballadoras dos grupos de idade intermedios teñen un nivel de formación superior ao das traballadoras máis vellas; e en parte porque creceron nun contexto cultural máis favorable ao desenvolvemento profesional da muller, que ve o emprendemento como unha manifestación máis do empoderamento feminino.

A maior parte das empresarias con asalariados de Galicia concentrábase no sector servizos co 85,3 % do total, seguidas pola industria (6,6 %) e a agricultura (4,7 %). Nos servizos o 35,7 % das traballadoras por conta propia eran empresarias con asalariados, e outro 61,4 % estaba integrado por traballadoras independentes ou empresarias sen asalariados. Na agricultura, o outro sector con forte presenza de traballadoras por conta propia, o 85 % eran traballadoras independentes ou empresarias sen asalariados, e as empresarias con asalariados apenas representaban o 6,4 % do total.

Esta especialización sectorial das empregadoras é facilmente explicable, xa que cabe esperar que as mulleres decidan crear unha empresa aproveitando os coñecementos adquiridos na súa traxectoria laboral, e por tanto que se concentren nas ramas de actividade máis feminizadas da economía. Pola súa banda o escaso peso das empresarias con asalariados na agricultura explícase polas características específicas da contorna rural, cunha distribución dos roles de xénero máis tradicional e por tanto menos proclive á plena incorporación da muller ao mundo laboral.

4.5.4 Tipo de xornada

En 2018 10.400 das 88.700 ocupadas por conta propia estaban a traballar a xornada parcial, o que situou a taxa de parcialidade no 11,7 %. Esta taxa mostra unha tendencia á baixa ao longo da década pero aínda así a cifra de 2018 é especialmente reducida, xa que é 1,2 puntos inferior á de 2017 e ademais marca o mínimo de toda a serie histórica.

A xornada parcial ten moita menos relevancia entre as traballadoras por conta propia que entre as asalariadas. En 2018 a taxa de parcialidade por conta allea superou en 12,3 puntos á taxa por conta propia (24 % fronte a 11,7 %), e a diferenza tende a aumentar. De feito, cando dicimos que no que vai da década destruíuse moito emprego feminino por conta propia hai que matizar atendendo ao tipo de xornada, xa que mentres as traballadoras con xornada parcial caeron un 24,6 % entre 2010 e 2018, as que están a xornada completa fixérono só nun 7,2 %

Táboa 4.18. Traballadores por conta propia por sexo e tipo de xornada. Galicia (2010-2018)

	Miles de traballadores				Taxa de parcialidade (%)		Índice de feminización (%)	
	Mulleres		Homes		Mulleres	Homes	Completa	Parcial
	Completa	Parcial	Completa	Parcial				
2010	84,4	13,8	130,8	10,1	14,1	7,2	39,2	58,0
2011	86,1	12,7	128,7	9,4	12,9	6,8	40,1	57,2
2012	85,6	13,8	128,6	9,0	13,9	6,5	40,0	60,3
2013	79,9	13,2	129,2	8,8	14,2	6,4	38,2	60,0
2014	73,7	12,0	124,4	8,2	14,0	6,2	37,2	59,1
2015	73,6	11,2	123,8	8,4	13,2	6,4	37,3	57,4
2016	78,5	11,9	125,3	7,1	13,2	5,4	38,5	62,6
2017	80,7	12,0	126,4	6,3	12,9	4,7	39,0	65,6
2018	78,3	10,4	121,3	5,5	11,7	4,3	39,2	65,8

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Poboación Activa publicada polo IGE

En calquera caso a xornada parcial ten, unha vez máis, nome de muller. As mulleres representaron en 2018 o 39,2 % do total de traballadores por conta propia a xornada completa, pero foron o 65,8 % dos que tiñan xornada parcial. Ademais, o índice de feminización dos traballadores por conta propia a xornada completa mantívose estable ao longo da década, pero o dos traballadores con xornada parcial aumentou nos últimos anos. A primeira vista isto último contradí o que apuntamos anteriormente sobre a caída do 24,6 % das mulleres a tempo parcial entre 2010 e 2018, pero explícase se temos en conta que no mesmo período os homes que traballan por conta propia a tempo parcial diminuíron un 45,5 %.

O 94,2 % das empresarias con asalariados tiña unha xornada a tempo completo, fronte ao 87,6 % das traballadoras independentes ou empresarias sen asalariados. Aínda así, as mulleres son maioritarias entre os traballadores a tempo parcial, xa que representaron o 36,7 % dos empresarios con asalariados a xornada completa e o 71,4 % dos que estaban a tempo parcial.

Algo similar ocorre cos índices de feminización dos traballadores independentes ou empresarios sen asalariados, que en 2018 foron do 40,2 % para os de tempo completo e do 67,3 % a tempo parcial.

4.6 As traballadoras en alta laboral

4.6.1 Distribución por organismo

En 2018 había 481.677 mulleres afiliadas á seguridade social ou ás mutualidades MUFACE, ISFAS e MUGEJU, que supoñían o 48,2 % do total de persoas en alta laboral. Nese ano o número de afiliadas aumentou un 2,1 % en taxa interanual, superando o 1,7 % rexistrado en 2017. Aproximadamente a terceira parte das afiliadas totais tiña menos de 40 anos, outra terceira parte estaba entre 40 e 49 anos, e o terzo restante tiña 50 anos ou máis. A idade media estimada en 2018 foi de 44,2 anos, fronte aos 43,7 de 2016 e os 43,9 de 2017. Non é necesario insistir en que o envellecemento non é exclusivo das mulleres, xa que a situación é similar entre os homes.

Táboa 4.19. Traballadoras en alta laboral por organismo e grupo de idade. Galicia (2018)

Grupo de idade	Peso no total (%)			Índice de feminización (%)		
	Total	Seguridade Social	Mutualidades	Total	Seguridade Social	Mutualidades
de 16 a 19 anos	0,3	0,3	0,0	39,3	40,0	9,6
de 20 a 24 anos	3,0	3,2	0,2	44,3	44,8	9,2
de 25 a 29 anos	7,3	7,7	0,6	48,4	48,8	17,1
de 30 a 34 anos	10,1	10,4	3,1	48,6	48,9	35,0
de 35 a 39 anos	14,0	14,2	9,4	48,3	48,4	45,1
de 40 a 44 anos	16,3	16,4	14,6	48,1	48,2	45,8
de 45 a 49 anos	15,0	14,9	17,0	48,0	48,1	46,6
de 50 a 54 anos	13,7	13,3	22,9	48,3	47,8	54,0
de 55 a 59 anos	11,4	10,8	22,0	48,2	47,6	55,6
de 60 e máis anos	8,8	8,7	10,1	49,1	49,4	45,3
Total	100,0	100,0	100,0	48,2	48,2	48,0

Fonte: Elaboración propia a partir da información recollida polo IGE sobre o emprego na seguridade social e mutualidades

Se nos limitamos ás afiliadas á seguridade social, en 2018 rexistráronse 458.210 mulleres en alta laboral, cun crecemento do 2,4 % respecto ao ano anterior e un índice de feminización do 48,2 %. As mulleres de menos de 40 anos representaron o 35,8 % do total e as de 50 ou máis anos o 32,9 %, cunha idade media estimada de 43,9 anos.

As estatísticas oficiais non publican datos sobre as persoas afiliadas ás mutualidades MUFACE, ISFAS ou MUGEJU. En principio iso non debería ser maior problema, pois estas estatísticas obtéñense a partir de rexistros administrativos e se calculamos a diferenza entre o total de afiliadas, 481.677, e as afiliadas á seguridade social, 458.210, o resultado de 23.467 debería ser

o número de mulleres afiliadas ás mutuas. Na práctica non é exactamente así por distintas cuestións relacionadas co tratamento da información de base, de modo que a cifra de 23.467 afiliadas ás mutuas débese interpretar como unha estimación suxeita a erro, e non como un dato exacto obtido a partir dos rexistros administrativos.

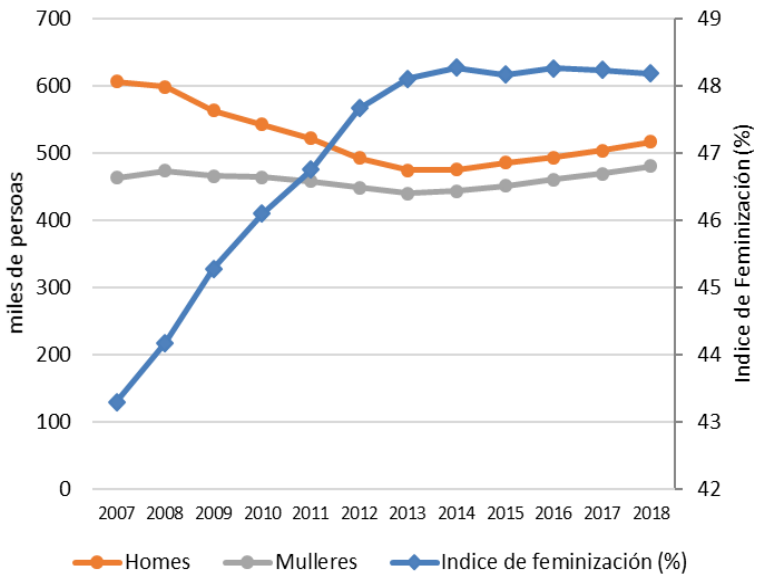
Tendo isto en conta, as afiliadas ás mutualidades representaron en 2018 o 4,9 % das persoas en alta laboral e están a diminuír desde 2016, o primeiro ano para o que dispomos de datos. Máis concretamente, entre 2016 e 2018 as afiliadas ás mutuas caeron en 1.352 persoas, que supoñen un descenso acumulado do 5,4 % en apenas dous anos.

O envellecemento deste colectivo é especialmente acusado. En 2018 máis da metade das súas integrantes, concretamente o 55 %, tiña 50 ou máis anos; o 31,6 % tiña entre 40 e 49 anos, e só o 13,4 % non chegaba aos 40 anos. A idade media estimada foi de 49,6 anos, case seis anos máis que os que calculamos para as afiliadas á seguridade social.

Un aspecto a destacar das persoas afiliadas a MUFACE, ISFAS ou MUGEJU é que segundo as nosas estimacións as mulleres están máis envellecidas que os varóns, xa que o 20,5 % dos afiliados homes en 2018 non chegaba aos 40 anos; o 34 % estaba entre os 40 e 49 anos; e o 45,5 % tiña 50 ou máis anos. A idade media estimada para os varóns foi de 47,7 anos, case dous anos menos que os 49,6 anos que estimamos para as mulleres.

Se queremos remontarnos aos últimos anos da pasada década para ver como se comportaron as traballadoras en alta laboral durante a crise temos que centrarnos nos datos da seguridade social, xa que a información estatística que tamén inclúe ás mutuas só remóntase a 2016. Así mesmo na análise debemos utilizar datos de afiliacións, xa que as cifras de persoas afiliadas só están dispoñibles a partir de 2011.

Gráfico 4.9. Afiliacións á seguridade social por sexo: Galicia (2007-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir da información recollida polo IGE sobre o emprego na seguridade social e mutualidades

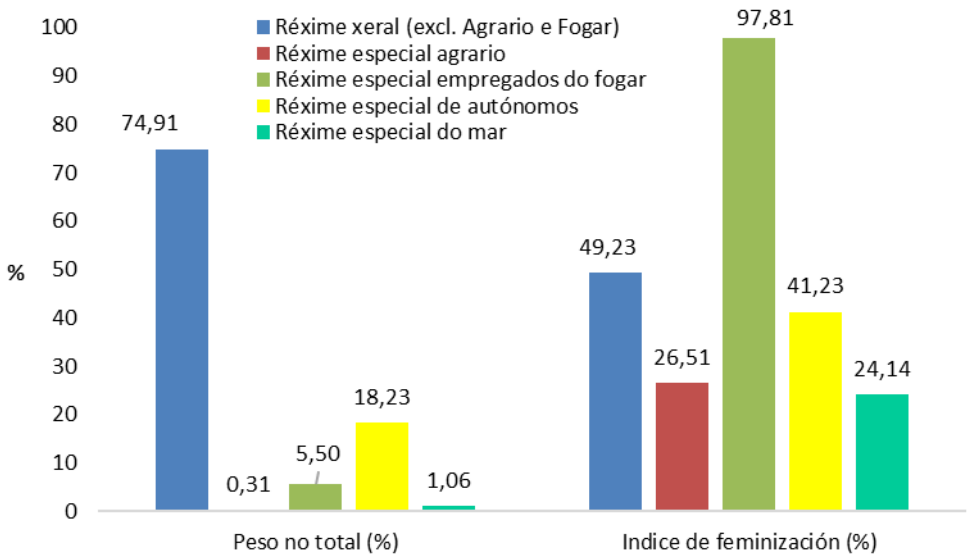
En 2018 rexistráronse 480.762 afiliacións de mulleres, cun incremento do 2,3 % respecto de 2017. A afiliación feminina crece desde 2013 e en 2018 alcanzou o seu máximo histórico, xa que o dato dese ano foi un 1,5 % maior que o do anterior máximo do ano 2008. As mulleres tiveron un comportamento moito máis dinámico que os varóns entre 2007 e 2018, xa que as 517.011 afiliacións masculinas rexistradas no ano 2018 aínda están un 14,8 % por baixo das 606.811 afiliacións contabilizadas en 2007.

Mulleres e homes tiveron un comportamento similar na etapa de recuperación, pero a perda de afiliacións durante a crise foi moito maior entre os varóns. Entre 2007 e 2013 o número de afiliacións masculinas caeu un 21,9 %, fronte ao 5,1 % das mulleres; e entre 2013 e 2018 aumentou un 9 % nos homes e un 9,4 % nas mulleres. Con isto non é de estrañar que o índice de feminización das afiliacións pasase do 43,3 % en 2007 ao 48,2 % en 2018, e que este crecemento se concentrase nos anos da crise; en 2014 o índice xa se situaba no 48,3 %, e desde entón mantívose estable ao redor desa cifra.

4.6.2 Distribución por réxime de cotización

A estatística de afiliacións á seguridade social desagrega o total de afiliacións en cinco réximes de cotización: o réxime xeral (excluídos agrario e fogar); o réxime especial agrario; o réxime especial de empregados do fogar; o réxime especial de autónomos; e o réxime especial do mar. Debemos advertir que esta é unha clasificación a efectos exclusivamente estatísticos, xa que desde 2012 o réxime xeral integra aos traballadores por conta allea do réxime especial agrario, e á maior parte dos traballadores que antes considerábanse no réxime especial de empregados do fogar.

Gráfico 4.10. Afiliacións de mulleres á seguridade social por réximen de cotización. Galicia (2018)

Fonte: Elaboración propia a partir da información recollida polo IGE sobre o emprego na seguridade social e mutualidades

Tres de cada catro afiliacións femininas no ano 2018 encadráronse no réxime xeral, outro 18,2 % no réxime especial de autónomos, e un 5,5 % no réxime especial de empregados do fogar. Nos últimos anos obsérvase un aumento do peso relativo do réxime xeral, que pasou de reunir ao 71,9 % das afiliacións femininas en 2013, ao 74,9 % en 2018. O devandito aumento compensouse cunha caída dos réximes especiais de autónomos (do 20,5 % ao 18,2 % no mesmo período) e de empregados do fogar (do 6,1 % ao 5,5 %).

En comparación cos homes as afiliacións de mulleres concéntranse máis no réxime xeral, que representa o xa mencionado 74,9 % do total en mulleres e o 71,8 % en homes cun índice de feminización do 49,2 %; e no réxime especial de empregados do fogar, onde o índice de feminización é igual ao 97,8 %. Pola contra, os homes teñen máis peso no réxime especial de autónomos, que concentra o 24,2 % das afiliacións totais masculinas e cuxo índice de feminización só chega ao 41,2 %.

4.7. As condicións de traballo das mulleres

4.7.1 Clasificación profesional

Se clasificamos ás ocupadas galegas segundo o tipo de posto laboral que ocupan vemos que en 2018 a gran maioría eran empregadas con xefes e sen subordinados, cun peso do 72,5 % no total, seguidas das ocupadas independentes sen xefes e sen subordinados, co 12 %. As tres categorías que exercen algún tipo de mando sobre subordinados (encargada, xefe de taller ou de oficina, capataz ou similar; mando intermedio; e directora de pequena, mediana ou gran empresa) representaron en conxunto o 15,4 % do emprego feminino. O peso das mulleres que están nun posto laboral que implica mandar sobre outros traballadores tende a aumentar nos últimos tempos, pero aínda está nove puntos por baixo do 24,4 % que supón nos varóns.

Táboa 4.20. Ocupadas galegas por tipo de posto laboral. Galicia (2018)

Posto laboral	Peso no total (%)	Indice de feminización (%)
Empregado (con xefes e sen subordinados)	72,5	52,4
Encargado, xefe de taller ou de oficina, capataz ou similar	5,1	36,7
Mando intermedio	4,4	38,8
Ocupado independente (sen xefes e sen subordinados)	12,0	43,6
Director de pequena, mediana ou gran empresa	5,9	35,6
Non sabe	0,1	35,7
Total	100,0	47,8

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Poboación Activa publicada polo IGE, variables de submostra

Ao comparar o índice de feminización calculado co total de ocupados cos índices de cada categoría da clasificación profesional, obsérvase que a única categoría cuxo índice superou ao índice global foi a de empregada con xefes e sen subordinados; nas demais categorías o índice foi inferior, o que significa que as mulleres estaban infrarrepresentadas en todas elas en comparación co seu peso no conxunto da poboación ocupada.

4.7.2 Tempo de traballo

Duración media da xornada laboral

As ocupadas galegas traballaron en media 36,3 horas á semana no ano 2018, o que supón unha caída de case hora e media respecto das 37,7 horas semanais traballadas en 2010. Con todo a mera comparación dos dous extremos da serie é en certo sentido enganosa, pois a tendencia descendente finalizou en 2015 co mínimo de 35,9 horas que traballadas en media nese ano. Desde entón o número medio de horas traballadas está a aumentar, e o dato de 2018 é o máis alto dos rexistrados no último quinquenio.

Táboa 4.21. Duración media da xornada laboral en horas por semana por situación profesional. Galicia (2018)

Situación profesional	Mulleres	Homes	Fenda de xénero
Total	36,3	40,9	-4,6
Asalariados	34,7	39,4	-4,7
Sector privado	33,9	39,8	-5,9
Sector público	36,9	37,6	-0,7
Traballadores por conta propia	46,2	47,5	-1,3
Empresario con asalariados	47,4	49,1	-1,7
Traballador independente ou empresario sen asalariados	46,0	47,1	-1,1
Axuda na empresa ou negocio familiar	36,6	34,5	2,1

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Poboación Activa publicada polo IGE, variables de submostra

Esta cifra agregada de 36,3 horas para o conxunto das ocupadas enmascara diferenzas importantes dependendo da situación profesional. Segundo as nosas estimacións, en 2018 as mulleres asalariadas traballaron en media 34,7 horas á semana (35,4 horas en 2010), en tanto que as traballadoras por conta propia chegaron ás 46,2 horas semanais (47,3 horas ao principio da década).

Pero tamén hai diferenzas notables dentro de cada grupo. Entre as asalariadas, as traballadoras do sector público chegaron ás 36,9 horas semanais en 2018, mentres que as do sector privado quedaron en 33,9. Pola súa banda entre as traballadoras por conta propia as empresarias con asalariados dedicaron ao traballo 47,4 horas á semana, fronte ás 46 horas das traballadoras

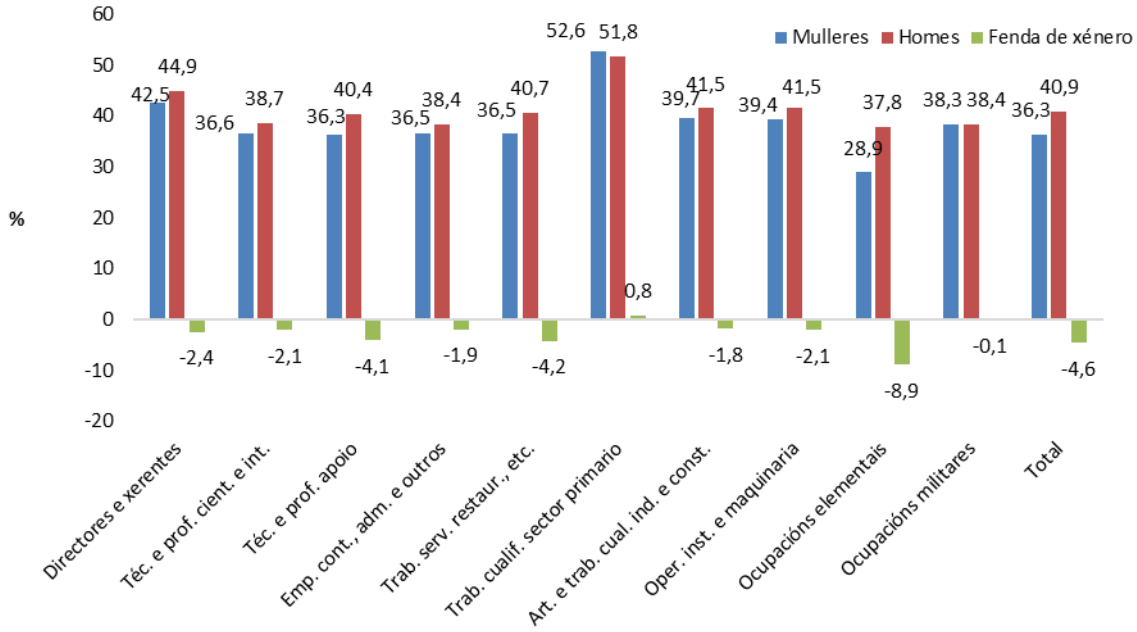
independentes ou empresarias sen asalariados, e as 36,6 das ocupadas que encádranse na categoría de axuda na empresa ou negocio familiar.

En calquera caso as mulleres dedican menos horas ao traballo que os homes en todas as categorías da situación profesional. No ano 2018 os ocupados homes traballaron en media 40,9 horas á semana, 4,6 horas máis que as mulleres. Se nos centramos nos asalariados a fenda de xénero cuantifícase en 4,7 horas, con grandes diferenzas segundo o tipo de empregador. No sector público a dedicación foi moi parecida (37,6 horas á semana os homes, 36,9 as mulleres), mentres que no privado os homes traballaron en media 5,9 horas á semana máis que as mulleres (39,8 fronte a 33,9).

Nos traballadores por conta propia a fenda situouse en 1,3 horas (47,5 fronte a 46,2), a cifra máis baixa desde 2011. Nos empresarios con asalariados a diferenza foi de 1,7 horas, e nos traballadores independentes ou empresarios sen asalariados de 1,1 horas.

A análise da duración media da xornada laboral por ocupacións revela máis diferenzas entre as mulleres e os homes. En primeiro lugar, as mulleres traballaron menos horas que os homes en todos os grandes grupos da CNO-2011 salvo no de traballadores cualificados no sector agrícola, gandeiro, forestal e pesqueiro, que apenas achegou o 4,5 % do emprego total feminino no ano 2018.

Gráfico 4.11. Duración media da xornada laboral semanal por ocupación. Galicia (2018)

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Poboación Activa publicada polo IGE, variables de submostra

Se nos centramos nos grandes grupos de ocupacións que concentran a maior parte do emprego feminino galego, vemos para empezar que a fenda de xénero do número medio de horas traballadas é de 8,9 horas nas ocupacións elementais: as mulleres non só están

sobrerrepresentadas nesta ocupación de baixa cualificación, senón que ademais a súa xornada media semanal é moito máis corta que a dos homes na súa mesma situación. A fenda de xénero tamén é notable no grupo de traballadores dos servizos de restauración, persoais, protección e vendedores (4,2 horas), e está por baixo da media nos grupos de técnicos e profesionais científicos e intelectuais (2,1 horas), e de empregados contables, administrativos e outros empregados de oficina (1,9 horas).

Distribución por número de horas efectivas traballadas

As estatísticas que detallan a distribución das horas semanais efectivas traballadas no emprego principal arroxan resultados rechamantes. En 2018 o 15,7 % das ocupadas declarou que non traballaron ningunha hora (10,2 %) ou que non pode precisar / non sabe cantas horas traballaron (5,5 %). Só o 25 % das ocupadas declararon traballar entre 30 e 39 horas á semana, fronte ao 32,3 % que traballou de 40 a 49. De feito, o 39,3 % afirmou traballar máis de 40 horas, unha cifra que parece bastante elevada pero que é moi inferior ao 58,5 % de ocupados varóns que estaban nesa situación. No outro extremo, o 20,1 % das ocupadas traballou menos de 30 horas, unha cifra coherente coa proporción de ocupadas que teñen unha xornada a tempo parcial.

Táboa 4.22. Número de horas efectivas semanais traballadas polas mulleres ocupadas. Galicia (2018)

Horas por semana	Peso no total (%)	Indice de feminización (%)
0 horas	10,2	54,0
De 1 a 19 horas	7,8	74,0
De 20 a 29 horas	12,3	70,9
De 30 a 39 horas	25,0	57,8
De 40 a 49 horas	32,3	38,5
De 50 a 59 horas	3,2	32,0
De 60 a 69 horas	1,8	37,2
De 70 a 79 horas	1,5	45,8
Máis de 79 horas	0,5	40,0
Non pode precisar. Non sabe	5,5	33,8
Total	100,0	47,8

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Poboación Activa publicada polo IGE, variables de submostra

A dedicación a tempo parcial tamén pode explicar a relación inversamente proporcional que obsérvase entre o número de horas traballadas á semana e o índice de feminización. O índice global para o conxunto das ocupadas vese superado polos índices das persoas que traballan de 1 a 19 horas á semana (74 %), de 20 a 29 horas (70,9 %) e de 30 a 39 horas (57,8 %), o que indica que as mulleres están sobrerrepresentadas nestas categorías respecto do seu peso na poboación ocupada total. En contraste, o índice de feminización é menor que o global en todas as categorías que supoñen traballar 40 horas ou máis á semana.

Horas extraordinarias

Outra maneira de medir a dedicación ao traballo é a través da realización de horas extraordinarias, aínda que neste caso as estatísticas só refírense aos traballadores por conta allea. En 2018 o 4,3 % das asalariadas galegas prolongaron a súa xornada laboral ordinaria, a cifra máis alta desde o ano 2011. A pesar diso volveron verse superadas polos homes, xa que o 6,4 % dos asalariados varóns estenderon a súa xornada de traballo máis aló do habitual. Así, en 2018 as mulleres supuxeron o 50 % de todos os traballadores por conta allea que non realizaron horas extraordinarias, e o 39,7 % dos que si as fixeron.

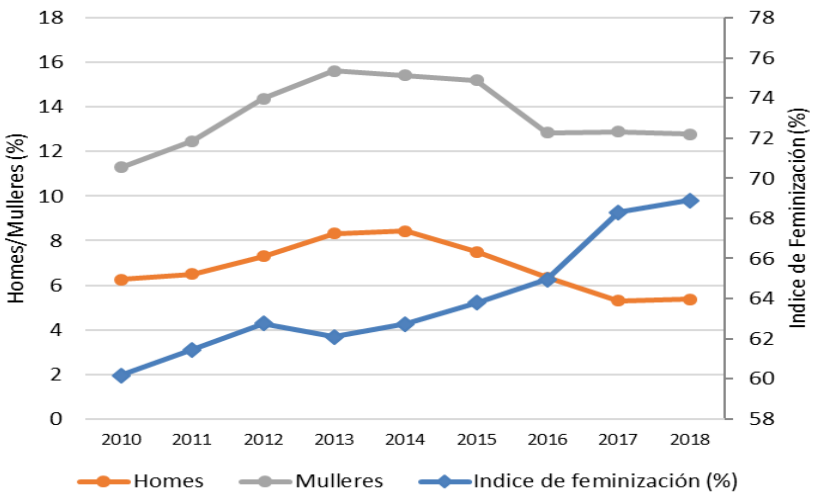
Hai unha relación inversamente proporcional entre o número de asalariadas que realizan horas extraordinarias e a súa idade. Nas máis novas, por baixo dos 34 anos, o 5,9 % das asalariadas prolongan a súa xornada de traballo; esta cifra cae ao 4,3 % entre as de 35 a 44 anos, ao 4 % nas que teñen 45 a 54 anos, e alcanza o mínimo do 2,7 % entre as que teñen 55 ou máis anos.

O índice de feminización por tramos de idade compórtase de maneira algo diferente. O peso das mulleres no total de asalariados que fan horas extraordinarias é do 52,6 % para os que teñen entre 16 e 24 anos, do 43,4 % para os que están entre 25 e 34, e do 36,5 % para o intervalo 35 a 44 anos. A partir de aí o índice de feminización empeza a crecer, como consecuencia de que os homes que fan horas extraordinarias caen máis rapidamente que as mulleres na mesma situación: 38,3 % para o tramo 45 a 54 anos, e 41,3 % para os que teñen 55 anos ou máis.

4.7.3 Subemprego

Segundo a EPA o 12,8 % das mulleres ocupadas en Galicia no ano 2018 estaban subempregadas, entendendo por tales as ocupadas que queren traballar máis horas, están dispostas a facelo, e cuxa xornada é inferior á habitual entre as persoas ocupadas da súa mesma rama de actividade que traballan a tempo completo.

Gráfico 4.12. Taxa de subemprego por sexos e índice de feminización da poboación subempregada. Galicia (2018)

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Poboación Activa publicada polo IGE

Nese mesmo ano a taxa masculina de subemprego foi do 5,4 %, o que supón unha fenda de xénero igual a 7,4 puntos que é a terceira máis alta desde 2010. O índice de feminización da poboación subempregada mostra unha tendencia á alza ao longo da década: en 2010 estaba no 60,2 %; no máis profundo da crise, ano 2013, situouse no 62,1 %; superou o 65 % por primeira vez en 2017, cun 68,3 %; e pechou 2018 cun 68,9 %.

As ocupadas máis novas teñen unha maior probabilidade de estar subempregadas. A taxa de subemprego entre as mulleres de 16 a 24 anos é do 23,7 %, baixa ao 18,6 % nas mulleres de 25 a 34 anos, rolda o 12 % nas de 35 a 54 anos, e cae ao 7,7 % nas de 55 ou máis anos.

Esta relación inversamente proporcional entre a taxa de subemprego e a idade é máis acusada nos homes, de modo que o índice de feminización dos ocupados subempregados aumenta coa idade; noutras palabras, nos tramos de máis idade hai menos mulleres subempregadas, pero o seu peso relativo no total de ocupados subempregados é maior. En 2018 os índices dos grupos de 16 a 24 anos (58,6 %), 25 a 34 anos (65,4 %) e 35 a 44 anos (67,9 %) foron menores que o índice global (68,9 %), o que se compensou co maior peso relativo das mulleres nos subempregados de 45 a 54 anos (74,9 %) e de 55 ou máis anos (71,4 %).

O subemprego feminino concéntrase no sector servizos, que en 2018 reunía o 94,1 % das traballadoras galegas subempregadas. Ademais, de cada catro ocupados subempregados nese sector, tres eran mulleres. A deterioración das condicións de traballo é cada vez maior, xa que tanto o peso das subempregadas nos servizos no subemprego feminino total, como o índice de feminización dos ocupados subempregados nese sector, mostran unha tendencia crecente ao longo de todo o período analizado.

Para ilustrar este empeoramento comparemos a situación a principios da década, no peor momento da crise e na actualidade. En 2010 o 88,7 % das mulleres subempregadas traballaban nos servizos, e á vez estas mulleres representaban o 69,8 % do subemprego do sector. En 2013 o peso relativo do sector no conxunto de mulleres subempregadas crecera máis de tres puntos, ata o 91,8 %; e entre 2013 e 2018 aumentou outros 2,3 puntos ata alcanzar o xa mencionado 94,1 %. Pola súa banda, o índice de feminización do subemprego nos servizos só aumentou lixeiramente entre 2010 e 2013, do 69,8 % ao 70,5 %, pero desde 2013 a 2018 creceu 3,1 puntos para chegar ao 75,4 %.

Unha característica interesante do subemprego é que a gran maioría das mulleres que están nesa situación non está descontenta co seu emprego, simplemente queren traballar máis horas. O 42,3 % das ocupadas subempregadas afirman que gustaríalles facelo no emprego ou empregos actuais, un 1,3 % que lles gustaría ter un emprego adicional, e un 46,1 % que lles é indiferente facelo no emprego actual ou noutras opcións; só o 10 % prefire traballar nun emprego diferente con maior horario.

Un colectivo minoritario en canto ao número de persoas pero interesante desde o punto de vista da análise do mercado laboral é o formado polas mulleres que, sen estar subempregadas no sentido formal do termo, queren traballar máis horas. Segundo as nosas estimacións a partir dos datos da Enquisa de Poboación Activa isto afecta ao 2,7 % das ocupadas galegas en 2018, o

que supón o valor máis alto de toda a serie histórica que comeza no ano 2010, e supera en 1,2 puntos ao 1,5 % dos ocupados varóns que tamén se atopaba nesa situación. Debemos advertir, no entanto, que estas cifras deben tomarse con certa precaución, xa que estes indicadores están moi afectados polos erros de mostraxe da EPA e teñen unha evolución temporal bastante volátil.

4.7.4 Xornada laboral

Forma da xornada

O 63,5 % das mulleres ocupadas en 2018 tiña xornada continuada e o 36,2 % xornada partida. A diferenza entre estas dúas categorías tende a aumentar, xa que nos primeiros anos da década estas porcentaxes estaban por baixo do 60 % e superaban o 40 %, respectivamente.

Táboa 4.23. Principais características da xornada laboral. Galicia (2018)

	Peso no total (%)			Indice de feminización (%)
	Mulleres	Homes	Fenda de xénero	
Forma da xornada				
Continuada	63,5	46,7	16,8	55,7
Partida	36,2	52,6	-16,4	38,9
Sistema laboral de turnos				
Sí	22,0	23,2	-1,2	48,6
Non	76,2	74,8	1,4	50,4
Traballo no seu domicilio particular				
Ocupados	8,5	9,4	-0,9	45,3
Asalariados	4,2	2,9	1,3	59,2
Trab. conta propia	27,6	30,1	-2,5	38,9
Traballo ao final da tarde				
Ocupados	38,1	45,1	-7,0	43,8
Asalariados	34,6	38,5	-3,9	47,3
Trab. conta propia	53,4	66,0	-12,6	36,0
Traballo pola noite				
Ocupados	11,4	19,2	-7,8	35,4
Asalariados	10,4	19,1	-8,7	35,2
Trab. conta propia	15,8	19,6	-3,8	36,1
Traballo o sábado				
Ocupados	41,2	40,3	0,9	48,6
Asalariados	35,4	32,5	2,9	52,1
Trab. conta propia	67,6	65,4	2,2	41,8
Traballo o domingo				
Ocupados	23,0	23,4	-0,4	47,6
Asalariados	19,4	20,6	-1,2	48,4
Trab. conta propia	39,4	32,6	6,8	45,8

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Poboación Activa publicada polo IGE, variables de submostra

As disparidades de xénero son evidentes, xa que nos homes a xornada partida é maioritaria (52,6 %) e só o 46,7 % ten xornada continuada. En consonancia co anterior, o 55,7 % dos traballadores con xornada continua son mulleres, fronte ao 38,9 % dos traballadores con xornada partida.

Sistema laboral de quendas

O traballo por quendas está menos masculinizado do que se pensa habitualmente. En 2018 o 22 % das asalariadas galegas tiña un sistema laboral de quendas, por un 23,2 % dos homes. A porcentaxe de mulleres que traballa por quendas aumentou desde o ano 2015 e en 2016 chegou a superar ao dos homes.

Lugar de traballo

En 2018 o 8,5 % das ocupadas galegas declararon que realizan parte da xornada laboral no seu domicilio particular: o 3,2 % faino ocasionalmente, e o 5,3 % máis da metade dos días traballados. Ao contrario do que cabía esperar esta cifra é menor que a dos homes, xa que nestes a porcentaxe dos que traballaron no domicilio chegou ao 9,4 %.

Se nos centramos nos traballadores por conta allea os resultados aseméllanse máis ao que esperabamos a priori. Por unha banda, a porcentaxe das asalariadas que traballaron no seu domicilio é menor, 4,2 % (1,3 % ocasionalmente e 2,9 % máis da metade dos días de traballo); pola outra, é maior que a dos homes, que situouse no 2,9 %.

O comportamento dos traballadores por conta propia explica as diferenzas observadas entre os ocupados e os asalariados. O 27,6 % das mulleres que traballaron por conta propia fixérono no seu domicilio, e delas o 16 % máis da metade dos días de traballo. Os homes que traballaron en casa supuxeron o 30,1 % dos traballadores varóns por conta propia, e por iso a proporción de persoas que traballan no seu domicilio é maior nos homes cando se considera o total de ocupados.

Outro aspecto a ter en conta é que no ano 2018 asistimos a un forte crecemento do traballo feminino no domicilio. Entre 2017 e 2018 as ocupadas totais aumentaron en 23.100 persoas, en tanto que as ocupadas que traballaron no seu domicilio fixérono en 14.100: de cada dez novos empregos, seis destináronse a mulleres que realizaron polo menos parte da xornada laboral na súa casa.

A desagregación por situación profesional axuda a entender mellor o ocorrido nese ano. Se nos centramos nas asalariadas vemos que hai 22.700 novos postos de traballo, pero as mulleres que traballan no domicilio só incrementáronse en 7.600. En cambio, entre 2017 e 2018 as traballadoras totais por conta propia apenas aumentaron en 400 persoas, pero as que o fan no seu domicilio particular creceron en 6.500: non se creou máis emprego feminino por conta propia en números absolutos, senón que o emprego que xa existía aumentou a súa propensión a traballar no domicilio particular. Se en 2017 o 20,7 % das traballadoras deste colectivo realizaban polo menos parte da súa xornada en casa, en 2018 esta cifra chegou ao 27,6 %.

Horario laboral

O 38,1 % das ocupadas traballaban en 2018 ao final da tarde, un 15 % de maneira ocasional e o 23,1 % máis da metade dos días de traballo. Isto supón sete puntos menos que os homes, que chegaban ao 45,1 %.

As cifras de mulleres e homes son máis similares nos asalariados, xa que ao final da tarde traballaron o 34,6 % das mulleres (13,8 % ocasionalmente e 20,8 % máis da metade dos días) e o 38,5 % dos homes. Nos traballadores por conta propia aumenta o peso das mulleres con esta xornada laboral: 53,4 % en total, das cales o 33,3 % traballaba ao final da tarde máis da metade dos días de traballo. Así mesmo aumenta a fenda entre mulleres e homes, pois nos varóns o 66 % dos traballadores por conta propia traballaban ao final da tarde.

As diferenzas entre os traballadores por conta allea e por conta propia son evidentes. Nos asalariados a porcentaxe de persoas con este horario laboral é menor tanto nas mulleres como nos homes, e a fenda de xénero é máis reducida. En cambio nos traballadores por conta propia a proporción de persoas que traballan ao final da tarde aumenta en ambos os sexos, e a diferenza entre mulleres e homes tamén é maior.

No que respecta ao traballo nocturno, o 11,4 % das ocupadas galegas realizaron parte da súa xornada laboral pola noite: o 7,6 % fíxoo ocasionalmente, e o 3,8 % máis da metade dos días laborables. Esta cifra baixou ao 10,4 % nas traballadoras por conta allea (6,3 % ocasionalmente, 4,1 % máis da metade dos días), e subiu ao 15,8 % nas traballadoras por conta propia (13,4 % e 2,4 %, respectivamente).

A porcentaxe de homes con xornada nocturna é superior á de mulleres. No ano 2018 a fenda de xénero foi de 7,8 puntos para o total de ocupados (11,4 % fronte a 19,2 %), 8,7 puntos nos asalariados (10,4 % e 19,1 %), e 3,8 puntos nos traballadores por conta propia (15,8 % e 19,6 %).

Traballar o sábado é frecuente tanto en mulleres como en homes. En 2018 o 41,2 % das ocupadas galegas traballaron ese día: un 5,9 % só un sábado ao mes e o 35,3 % dous ou máis sábados ao mes. A porcentaxe dos homes que o fixeron foi lixeiramente menor, 40,3 %, o que deixa a fenda de xénero en 0,9 puntos a favor das mulleres.

A frecuencia do traballo en sábados é menor entre as asalariadas, cun 35,4 % do total: 5,7 % un sábado ao mes, e 29,7 % dous ou máis. A diferenza cos homes é algo maior, xa que nos asalariados varóns a porcentaxe de traballadores afectados limitouse ao 32,5 %. Pola súa banda, dúas de cada tres traballadoras por conta propia (para ser exactos o 67,6 %) traballaron ese día da semana, e delas a gran maioría (61,1 %) dous ou máis sábados ao mes. Neste caso a fenda de xénero foi de 2,2 puntos, xa que os homes que traballaron o sábado representaron o 65,4% dos homes que traballan por conta propia.

Os índices de feminización corroboran que a xornada laboral en sábado é máis frecuente nas mulleres que nos homes. O índice de feminización das persoas ocupadas que traballan ese día é igual ao 48,6 %, fronte ao 47,8 % do índice global calculado con todos os ocupados; nos

asalariados estas cifras son 52,1 % e 49,5 %, respectivamente, e nos traballadores por conta propia 41,8 % e 41,1 %.

O 23 % das ocupadas traballaron en domingo: o 4,4 % fíxoo unha vez ao mes, e o 18,6 % traballou dous ou máis domingos ao mes. Como era de esperar, hai moita diferenza entre as traballadoras por conta allea e as traballadoras por conta propia. Nas primeiras o 19,4 % traballou en domingo (o 15 % dous ou máis domingos ao mes), en tanto que nas segundas esta cifra elevouse ao 39,4 % (35,1 % máis dun domingo).

Un aspecto a destacar é que nos ocupados e nos asalariados o peso relativo das persoas que traballan en domingo é similar en mulleres e en homes, e ademais nos dous casos é maior nos homes: a fenda de xénero foi igual ao 0,4 % en ocupados (23 % fronte a 23,4 %), e ao 1,2 % en asalariados (19,4 % e 20,6 %). Porén nos traballadores por conta propia as mulleres superan claramente aos homes, xa que neste colectivo só o 32,6 % dos homes traballou en domingo fronte ao xa mencionado 39,4 % de mulleres. As mulleres achegaron en 2018 o 41,1 % de todos os traballadores por conta propia, pero chegaron a supor o 45,8 % dos traballadores por conta propia que traballaron en domingo.

4. 5. A remuneración do traballo asalariado feminino

4.5.1 Salario bruto

Segundo a última publicación da Enquisa de Estrutura Salarial do Instituto Nacional de Estadística (INE), que contén información ata o ano 2017, nese ano o salario medio anual das mulleres galegas foi de 18.834 euros. Esta cifra é 5.488 euros inferior ao salario medio dos homes nese ano, de modo que en media unha asalariada galega cobrou o 77,4 % do salario dun home. A fenda salarial de xénero, definida como a diferenza entre o salario dos homes e o das mulleres expresada como porcentaxe do salario dos homes, situouse no 22,6 %.

Táboa 4.24. Salario anual por sexo. Galicia (2017)

Medida do salario	Ganancia bruta anual		Fenda salarial de xénero (%)
	Mulleres	Homes	
Media	18.834	24.322	22,6
Percentil 10	6.405	12.288	47,9
Cuartil inferior	11.192	16.269	31,2
Mediana	15.970	20.716	22,9
Cuartil superior	23.174	29.017	20,1
Percentil 90	33.959	41.285	17,7

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Estrutura Salarial publicada polo INE

Ao analizar con máis detalle a distribución dos salarios dese ano vemos que a mediana do salario feminino foi igual a 15.970 euros, o 77,1 % da mediana do salario dos homes. É sabido que a

media dunha distribución pode estar distorcida polos valores extremos da variable, de modo que en moitos aspectos a mediana é unha medida de posición central máis representativa. No caso dos salarios de Galicia observamos que a diferenza entre media e mediana revela que en efecto a media está nesgada á alza polos salarios máis elevados, e que este nesgo afecta da mesma maneira aos homes e ás mulleres, de xeito que a fenda salarial de xénero apenas cambia cando calcúlase co salario medio (22,6 %) ou coa mediana do salario (22,9 %).

As diferenzas entre mulleres e homes aumentan a medida que diminúen os salarios percibidos. En cada sexo o percentil 10 representa o salario que separa o 10 % das persoas que menos cobra do resto. Pois ben, nas mulleres ese percentil foi pouco máis da metade (52,1 %) que nos homes: en 2017 o 10 % das asalariadas cobrou 6.405 euros ou menos, mentres que para reunir o 10 % dos homes que menos cobrou habería que subir ata os 12.288 euros.

Á súa vez, o cuartil inferior mide o salario que identifica ao 25 % de persoas que menos cobra. Nas mulleres ese cuartil foi igual a 11.192 euros, o que significa que en 2017 unha de cada catro asalariadas galegas cobrou esa cantidade ou menos ao ano. Con todo, para reunir o 25 % de homes que menos cobrou debemos chegar aos 16.269 euros, de modo que o cuartil inferior das mulleres representaba o 68,8 % do mesmo cuartil dos homes.

Pero hai outra comparación que manifesta a fenda salarial de xénero de maneira moito máis ostensible. A mediana do salario das mulleres, ou valor do salario tal que a metade das asalariadas cobra menos que esa cantidade e a outra metade cobra máis, foi de 15.970 euros ao ano; pois ben, esa cifra é menor que o cuartil inferior da distribución dos homes. Dito doutra forma, e para que enténdase mellor esta comparación, se fixamos un salario de 16.000 euros anuais, no ano 2017 máis do 50 % das mulleres cobrou un salario menor que esa cantidade, fronte a menos do 25 % dos homes.

As diferenzas salariais atenúanse nos salarios máis elevados pero están lonxe de desaparecer. O cuartil superior (salario que separa o 75 % das persoas asalariadas que menos cobra do resto) foi de 23.174 euros nas mulleres e 29.017 euros nos homes, co que a fenda salarial de xénero medida con este cuartil situouse no 20,1 %. Finalmente no percentil 90, o salario que determina o 10 % de asalariados que máis cobra, as cifras foron de 33.959 euros nas mulleres e 41.285 nos homes, e a fenda de xénero quedou no 17,7 %.

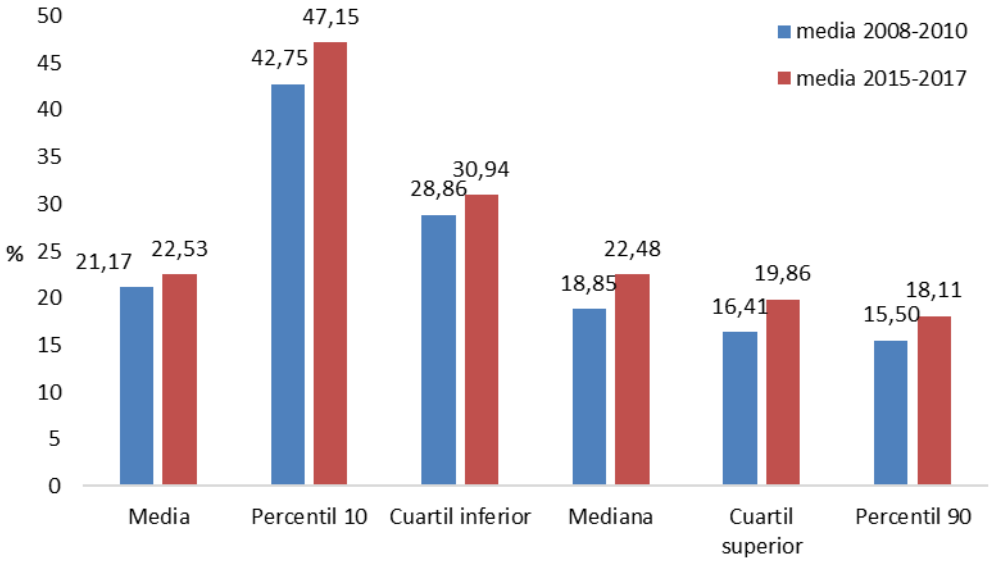
Para analizar a evolución no tempo das disparidades de xénero calculamos para cada medida resumen da distribución salarial (media, mediana, cuartís e percentís) a fenda salarial de xénero media dos anos 2008 a 2010 e comparámola coa media do trienio 2015-2017. Os resultados mostran que a desigualdade tende a aumentar co tempo, xa que en todos os casos a media do período 2015-2017 foi maior que a correspondente media dos anos 2008 a 2010.

Máis concretamente, o incremento da fenda salarial de xénero medida co salario medio é de 1,4 puntos, e a evolución é aínda menos favorable nos demais indicadores:

- Na mediana do salario o aumento é de 3,6 puntos, xa que a fenda salarial de xénero media pasou do 18,9 % en 2008-2010 ao 22,5 % en 2015-2017.
- No percentil 10 a subida cífrase en 4,3 puntos, ao pasar de 42,8 % a 47,1 %.
- No cuartil inferior 2 puntos máis, de 28,9 % a 30,9 %.

- No cuartil superior 3,5 puntos, de 16,4 % a 19,9 %.
- No percentil 90 foi de 2,6 puntos, de 15,5 % a 18,1 %.

Gráfico 4.13. Evolución da fenda salarial de xénero para distintas medidas do salario anual: Galicia (2008-2017)

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Estrutura Salarial publicada polo INE

Non se observa un patrón claro de comportamento que permita relacionar a maior disparidade de xénero co nivel de salario percibido. Nos percentís a fenda aumentou máis no tramo de salarios baixos (4,3 %) que no tramo de salarios altos (2,6 %). Porén, nos cuartís ocorre ao revés, xa que a deterioración relativa do salario das mulleres foi maior no cuartil superior (3,5 %) que no cuartil inferior (2 %).

Esta análise da distribución dos salarios complétase coa explotación da Enquisa de Poboación Activa que elabora o Instituto Galego de Estatística (IGE). O organismo autonómico calcula os nove deciles da distribución dos salarios totais, sen distinguir por sexos, de modo que o primeiro decil é o valor do salario que separa o 10 % de persoas que menos cobran do resto, o segundo decil o valor que separa o 20 % que menos cobra do resto, e así sucesivamente ata chegar ao noveno decil. Hai que ter en conta no que segue que o IGE considera o salario mensual, mentres que os datos do INE que manexamos ata agora refírense ao salario anual.

Sen perda de xeneralidade consideremos o primeiro decil. Como acábase de dicir, o 10 % de todos os asalariados galegos cobra un salario menor ou igual que esa cantidade, de modo que se a distribución dos salarios fose a mesma para as mulleres e os homes, o 10 % das mulleres e o 10 % dos homes terían un salario menor ou igual que o primeiro decil. Agora ben, se as mulleres cobran menos que os homes, a porcentaxe de mulleres que está por baixo desa cifra será maior que o 10 %, e a dos homes será menor; e canto maior sexa a diferenza entre as porcentaxes feminina e masculina, maior será a fenda salarial a favor dos homes.

Segundo o IGE, o primeiro decil para toda a poboación asalariada galega no ano 2017 foi igual a 740,20 euros ao mes: por baixo desta cifra había 82.000 asalariados, o 10 % do total de

asalariados de Galicia nese ano. Agora ben, deses 82.000 asalariados que menos cobraban 16.900 eran homes e 65.100 eran mulleres, de modo que cun salario mensual inferior a 740,20 euros atopámonos co 4 % dos asalariados varóns e co 16,2 % das mulleres que traballaban por conta allea.

Táboa 4.25. Poboación asalariada clasificada por sexo, decil de salario e tipo de xornada: peso no total en porcentaxe. Galicia (2017)

Decil de salarios		Xornada completa		Xornada parcial		Total de asalariados	
Número de orden	Límite inferior (euros)	Mulleres	Homes	Mulleres	Homes	Mulleres	Homes
1	0	1,3	0,6	65,2	60,0	16,2	4,0
2	740	12,0	5,2	21,4	20,0	14,2	6,0
3	1.049	15,1	6,9	7,2	7,3	13,2	6,9
4	1.237	11,1	11,0	2,9	6,5	9,2	10,7
5	1.403	8,9	13,6	0,7	0,4	7,0	12,8
6	1.573	9,0	13,6	0,5	0,8	7,0	12,8
7	1.779	10,5	12,4	1,0	0,0	8,3	11,6
8	2.114	10,7	12,2	0,3	4,5	8,3	11,7
9	2.580	11,9	11,3	0,6	0,4	9,3	10,6
10	3.321	9,5	13,5	0,0	0,0	7,3	12,7

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Poboación Activa publicada polo IGE, decil de salarios do emprego principal

Se continuamos coa comparación decil a decil vemos que o peso relativo das mulleres é maior nos deciles máis baixos, e menor nos deciles máis altos. Se nos fixamos na mediana da distribución de todos os asalariados, en 2017 case o 60 % das mulleres (59,8 % para ser exactos) tiñan un salario menor ou igual que esa cantidade, fronte ao 40,5 % dos homes.

Os datos do IGE permiten analizar como inflúe o tipo de xornada na distribución salarial, o que pon de manifesto que as diferenzas de xénero son maiores nos traballadores con xornada completa que nos que teñen xornada parcial. Se nos fixamos no decil terceiro (que lembremos delimita o 30 % dos todos os asalariados de Galicia que menos cobran, con independencia do seu sexo e do tipo de xornada), vemos que o 28,4 % das asalariadas con xornada completa cobraba un salario menor ou igual que esa cantidade, fronte a só o 12,6 % dos homes coa mesma xornada. En cambio, as porcentaxes son máis similares nos traballadores con xornada parcial, xa que por baixo desa cifra estaban o 93,8 % das mulleres e o 87,3 % dos homes.

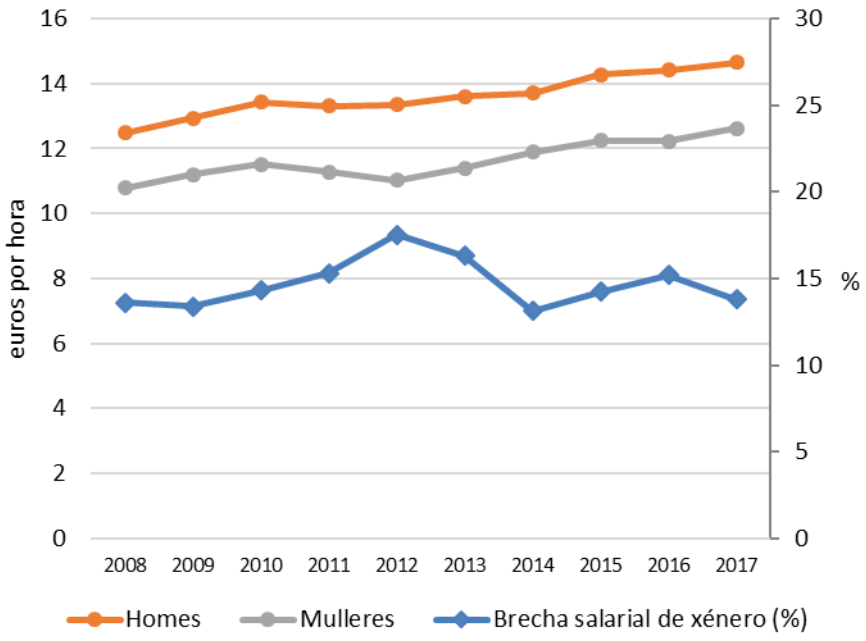
4.5.2 Ganancia por hora normal traballada

A maioría dos expertos afirman que os salarios brutos non son adecuados para medir a fenda salarial de xénero porque non teñen en conta a diferente dedicación laboral de homes e mulleres, debida por exemplo ao maior peso da xornada parcial no caso das mulleres ou ao das horas

extraordinarias no dos homes, e en consecuencia avogan por empregar a ganancia por hora normal de traballo como indicador de referencia.

Os datos da Enquisa de Estrutura Salarial do INE apoian esta afirmación. No ano 2017 o cociente entre a ganancia por hora normal traballada de mulleres e de homes situouse no 86,2 %, lonxe da igualdade pero moito máis preto que o 77,4 % obtido co salario medio anual. Así, e aínda que só sexa como primeira aproximación, este cálculo apunta a que a fenda salarial de xénero do 22,6 % que estimamos co salario medio anual pódese descompoñer en 8,8 puntos que poderíanse explicar polo grao de dedicación á actividade laboral, e outros 13,8 puntos que estarían máis ligados a diferenzas de produtividade.

Gráfico 4.14. Ganancia por hora normal traballada por sexos. Galicia (2008-2017)

Fonte: Elaboración propia a partir da Enquisa de Estrutura Salarial publicada polo INE

Nótese que neste contexto empregamos a palabra dedicación nun sentido amplo, abarcando tanto ao tempo de traballo como á flexibilidade horaria, xa que ambos os factores afectan ao salario final a través de diversos complementos que engádense ao salario base. Non é necesario insistir en que esta disparidade de dedicación non é voluntaria senón que ten a súa orixe na distribución moi desigual das cargas familiares, que penaliza á muller impedindo que desenvolva a súa traxectoria laboral coa mesma intensidade que os homes.

En canto á parte da fenda salarial que supostamente obedece a razóns ligadas á produtividade dos traballadores, diversos estudos achegan evidencia empírica de que as mulleres cobran menos que os homes en todas as circunstancias, mesmo controlando a influencia no salario de características obxectivas do traballador como o nivel de estudos, a antigüidade, a experiencia laboral, a ocupación e o nivel de competencias do posto de traballo, etc. O motivo parece ser a existencia dunha compoñente sociocultural que provoca que o traballo realizado por unha muller

valórese menos que o que fai un home, compoñente que explicaría as prácticas de discriminación salarial por razón de xénero que se observan no mercado laboral.

4.6. Conclusións do capítulo 4

1. As mulleres achegaron en 2018 o 47,8 % da poboación ocupada galega. A taxa de emprego, calculada como o cociente entre as ocupadas e a poboación de 16 a 64 anos, situouse no 60,4%, case tres puntos por enriba do 57,8% rexistrado en 2008.
2. O 32,9% das ocupadas galegas tiña 50 anos ou máis, e só o 35,7% tiña menos de 40 anos. En 2018 a idade media das ocupadas galegas era de 43,9 anos, 2,7 anos máis que os 41,2 anos estimados en 2010.
3. O 48,1 % das traballadoras galegas alcanzou o nivel de educación superior, e as mulleres supuñan o 53,7 % dos ocupados con ese nivel de formación. A taxa de emprego das persoas con educación superior foi case a mesma en mulleres e en homes, de modo que a fenda de xénero da taxa de emprego para o conxunto da poboación ocupada orixínase nas persoas traballadoras con menos formación.
4. O emprego feminino galego concéntrase cada vez máis nos servizos. A rama de actividade que máis mulleres emprega é o comercio por xunto e ao retallo e reparación de vehículos de motor e motocicletas, pero a rama máis feminizada é a de actividades sanitarias e de servizos sociais. Outras ramas cunha presenza feminina destacada son resto de servizos, hostalaría e educación.
5. Catro grandes grupos de ocupacións destacan sobre o resto: traballadores dos servizos de restauración, persoais, protección e vendedores; técnicos e profesionais científicos e intelectuais; empregados contables, administrativos e outros empregados de oficina; e ocupacións elementais. Eses grupos reúnen unha gran porcentaxe das traballadoras galegas, e ademais as mulleres son ampla maioría nesas ocupacións.
6. Hai clara evidencia de segregación por sexo no tipo de xornada. En 2018 a taxa de parcialidade feminina foi do 21,9 %, fronte ao 5,9 % dos ocupados varóns; a maioría das mulleres manifestaron que tiñan unha ocupación parcial porque non puideron atopar un traballo de xornada completa.
7. En 2018 rexistrouse o máximo histórico das asalariadas en Galicia, con 426.500 traballadoras por conta allea. As mulleres supuxeron o 49,5 % da poboación asalariada de Galicia, e a taxa de asalarización feminina situouse no 82,8 %.
8. O peso do sector público no emprego asalariado mantívose por encima do 25 % durante toda a década. En 2018 o índice de feminización foi do 57,7 % no sector público e do 47,1 % no privado.
9. O grupo de técnicos e profesionais científicos e intelectuais achegou o 11,5 % do emprego asalariado feminino no sector privado e o 51,7% no sector público. No sector privado as mulleres representaron o 54,9 % dos traballadores dese grupo, en tanto que no público supuxeron case dous de cada tres asalariados con esa ocupación.

10. O 72,5 % das asalariadas tiña un contrato indefinido. As mulleres supuñan o 48,8 % dos asalariados con contrato indefinido e o 51,3 % dos que tiñan contrato temporal. A taxa de temporalidade é maior no sector público que no sector privado: en 2018 o 27 % das traballadoras do sector privado tiña un contrato temporal, mentres que no sector público a taxa de temporalidade era do 28,9 %.
11. Os centros de traballo situados en Galicia asinaron 517.748 contratos con mulleres traballadoras en 2018. O total de contratos creceu un 6,3 % respecto do ano anterior e un 26,8 % en relación co ano 2007. Se atendemos á calidade dos contratos vemos que as mulleres perderon peso relativo en relación cos homes nas conversións a contratos indefinidos e gañárono nos contratos iniciais; e dentro dos contratos iniciais, a súa importancia relativa aumentou nos contratos de duración temporal e diminuíu nos contratos indefinidos.
12. En 2018 houbo un saldo negativo de 12.229 contratos asinados por mulleres. O 2,7 % dos contratos asinados por centros galegos con mulleres fixéronse con mulleres que non vivían en Galicia, mentres que o 4,9 % dos contratos asinados por mulleres con domicilio en Galicia levounas a traballar fóra da Comunidade Autónoma.
13. En 2018 había 88.500 traballadoras por conta propia, e o seu peso relativo no total de mulleres ocupadas situouse no 17,2 %. Dúas de cada tres traballadoras por conta propia eran traballadoras independentes ou empresarias sen asalariados, e un 29,2 % eran empresarias con asalariados.
14. A xornada parcial ten moita menos relevancia entre as traballadoras por conta propia que entre as asalariadas. En 2018 a taxa de parcialidade por conta allea superou en 12,3 puntos á taxa por conta propia, e a diferenza tende a aumentar.
15. Tres de cada catro afiliacións femininas no ano 2018 encadráronse no réxime xeral, outro 18,2 % no réxime especial de autónomos, e un 5,5 % no réxime especial de empregados do fogar. En comparación cos homes as afiliacións de mulleres concéntranse máis no réxime xeral e no réxime especial de empregados do fogar; pola contra, os homes teñen máis peso no réxime especial de autónomos.
16. A duración media da xornada laboral en 2018 foi de 36,3 horas á semana; as asalariadas traballaron en media 34,7 horas á semana, en tanto que as traballadoras por conta propia chegaron ás 46,2 horas semanais.
17. O 63,5 % das ocupadas tiña xornada continuada, o 8,5 % traballaron parte da xornada laboral no seu domicilio particular, o 38,1 % traballaban ao final da tarde, e o 11,4 % realizaron parte da súa xornada pola noite. Traballar o sábado é frecuente tanto en mulleres como en homes, e o 23 % das ocupadas traballaron en domingo.
18. O salario medio anual das mulleres galegas en 2017 foi de 18.834 euros. En media unha asalariada cobrou o 77,4 % do salario dun home, de modo que a fenda salarial de xénero situouse no 22,6 %. As diferenzas entre mulleres e homes aumentan a medida que diminúen os salarios percibidos e a desigualdade tende a crecer co tempo.

Capítulo 5 . PROTECCIÓN DO SISTEMA DE PENSIÓNS DA SEGURIDADE SOCIAL: Unha perspectiva de xénero

5.1 Introdución

Os sistemas públicos de pensións se teñen configurado nos últimos anos coma un dos piares básicos do estado de benestar nos países desenvolvidos, polo que resulta de interese analizar a súa realidade dende unha perspectiva de xénero en Galicia, dentro do contexto estatal no que se integra, para coñecer o tratamento que o sistema dá as mulleres na nosa comunidade.

Para afrontar esta análise debemos ter en conta que as pensións no noso país contan cunha modalidade contributiva e unha non contributiva, incluíndose dentro da primeira tanto as pensións da Seguridade Social como as das Clases Pasivas do Estado.

O *sistema contributivo da Seguridade Social* (SS) é de natureza profesional e obrigatoria, xerando o dereito a ser beneficiario dunha pensión de cumprirse unha serie de requisitos, entre os que destaca ter cotizado un mínimo -período de carencia, establecido actualmente en 15 anos-, e ter acadado a idade legal de xubilación -agora en proceso de incremento progresivo ata acadar os 67 anos o 1 de xaneiro de 2027-. Finánciase coas cotizacións sociais pagadas polas empresas e as persoas traballadoras á SS que, como sistema de reparto que é, aplícanse contemporaneamente ao pago das pensións en vigor en cada momento.

O *Réxime Especial de Clases Pasivas*, pola súa banda, constitúe un esquema especial que dá cobertura ao sistema de pensións do funcionariado público dos corpos administrativos, xestionado directamente pola Subdirección General de Clases Pasivas del Ministerio de Hacienda. Se ten ido asimilando nos últimos anos ao Réxime Xeral (RX) da SS, ata o punto de que dende o 1 de xaneiro do ano 2011 pechouse definitivamente a entrada de novos cotizantes, que agora son adscritos directamente ao RX da SS. Isto supón na práctica que este réxime está en fase de extinción, aínda que perdurará bastantes anos dado que ten actualmente moitos pensionistas, así como beneficiarios do mesmo que se irán incorporando como pensionistas nos vindeiros anos. Finánciase nun 90 % con asignacións orzamentarias, que, en certo modo, poden equipararse ás cotizacións empresariais, e o 10 % restante mediante cotizacións dos traballadores adscritos ao mesmo.

O sistema español contempla tamén o recoñecemento de pensións de incapacidade e xubilación para aqueles residentes que non teñan podido completar o período mínimo de cotización, ou non teñan nada cotizado, esixíndolles nestes supostos a percepción de ingresos por debaixo duns límites determinados, así como outras circunstancias persoais ou familiares. Este é o sistema *non contributivo,* que se financia con cargo aos Orzamentos Xerais do Estado, se ben o seu recoñecemento e xestión corresponde ás comunidades autónomas que teñen transferidos os servizos do Instituto de Mayores y Servicios Sociales (IMSERSO), salvo nas cidades autónomas de Ceuta e Melilla, nas que as xestiona directamente o IMSERSO.

Na táboa seguinte recóllense as principais magnitudes dos diferentes esquemas de pensións públicas tanto para Galicia como para o conxunto do Estado Español no ano 2018, desagregando por sexo os datos relativos á Seguridade Social (que son os únicos para os que se dispón de tal información). O sistema no seu conxunto dá cobertura a máis de 9,8 millóns de pensionistas ou beneficiarios, cun gasto total que representa o 12,07 % do PIB español. Estas cifras son máis

significativas en termos relativos para Galicia, onde son 756 mil persoas as beneficiarias -o 27,99 % da poboación- e implica un gasto que representa o 15,94 % do PIB galego.

Táboa 5.1. O sistema público de pensións. 2018

	SEGURIDADE SOCIAL				CLASES PASIVAS		PENSIÓNS NON CONTRIBUTIVAS	
	Galicia		España					
	Mulleres	Homes	Mulleres	Homes	Galicia	España	Galicia	España
Pensionistas / beneficiarios[(a)]	336.792	337.362	4.227.551	4.513.964	43.356	615.973	n.d.	n.d.
Pensións / prestacións[(a)]	407.945	354.006	4.960.585	4.661.768	45.002	637.032	38.802	451.780
Altas de pensións	21.723	19.408	307.553	278.709	2.586	36.733	n.d.	n.d.
Baixas de pensións	19.571	17.882	228.496	231.583	1.878	26.878	n.d.	n.d.
Gasto total pensións (millones €)	8.575		127.945		1.042	13.671	210	2.465
Gasto total pensións en % PIB	13,81%		10,70%		1,68%	1,14%	0,34%	0,21%

[(a)] Media anual

Fonte: Elaboración propia a partir do Ministerio de Trabajo, Migraciones y Seguridad Social (MTMySS), Ministerio de Hacienda (MINH) e Instituto Nacional de Estadística (INE)

Feito este encadre do marco xeral e das magnitudes máis significativas do sistema público de pensións en Galicia e en España, procédese de seguido a poñer o foco na parte contributiva da Seguridade Social, tanto pola súa importancia e singularidade como pola existencia de información desagregada por sexos. Nesta análise se procura describir a realidade diferencial do sistema dende unha perspectiva de xénero, introducindo unha comparativa co conxunto do Estado.

5.2 A Cobertura do sistema: persoas beneficiarias e pensións

O sistema contributivo da SS deu cobertura en Galicia a 674.165 pensionistas de media no ano 2018, o que supón o 7,71 % do total nacional de beneficiarios, unha porcentaxe que supera con claridade o 5,78 % que representa a poboación galega no conxunto do Estado. Este número de pensionistas experimentou un forte crecemento entre os anos 1990 e 2005, nos que pasou dos 480 aos 608 mil beneficiarios -un crecemento medio anual do 1,6 %-, moderando o seu ritmo de incremento nos últimos 13 anos, nos que a taxa media de incremento anual reduciuse ao 0,79 %. Este dato é inferior á evolución do número de pensionistas no total nacional do sistema, no que a taxa media de crecemento ten sido do 1,35 %.

O número de pensións non coincide co número de pensionistas, posto que o modelo contributivo permite cobrar a estes máis dunha pensión, si se ten xerado o dereito a elas e sempre dentro duns límites globais máximos establecidos. O número total de pensións pagadas polo sistema presenta unha evolución similar, superando ao total de pensionistas nun 13 % en Galicia e nun 10 % en España.

Táboa 5.2. Evolución do número de pensionistas e pensións do sistema. Galicia-España (2005-2018)

Ano	Nº PENSIONISTAS		PENSIONISTAS 2005=100		Nº PENSIÓNS		PESO RELATIVO GALICIA	
	Galicia	España	Galicia	España	Galicia	España	Pensionistas	Pensións
2005	608.544	7.336.848	100,0	100,0	689.744	7.979.707	8,3%	8,6%
2006	613.580	7.441.838	100,8	101,4	697.498	8.165.336	8,2%	8,5%
2007	617.743	7.533.971	101,5	102,7	702.445	8.273.939	8,2%	8,5%
2008	622.852	7.635.600	102,3	104,0	708.539	8.390.796	8,2%	8,4%
2009	628.657	7.761.549	103,3	105,7	714.922	8.531.935	8,1%	8,4%
2010	634.314	7.886.409	104,2	107,3	720.992	8.671.018	8,0%	8,3%
2011	640.518	8.007.062	105,1	108,8	727.552	8.805.164	8,0%	8,3%
2012	645.390	8.110.394	105,9	110,1	732.717	8.919.997	8,0%	8,2%
2013	651.581	8.243.054	106,9	111,7	739.114	9.065.830	7,9%	8,2%
2014	658.129	8.365.598	107,9	113,2	746.031	9.201.080	7,9%	8,1%
2015	662.832	8.458.642	108,6	114,3	750.727	9.304.555	7,8%	8,1%
2016	667.010	8.551.870	109,2	115,4	754.873	9.409.174	7,8%	8,0%
2017	670.834	8.646.060	109,8	116,5	758.708	9.514.801	7,8%	8,0%
2018	674.165	8.741.678	110,3	117,6	761.963	9.622.519	7,7%	7,9%

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

A desagregación por sexo da evolución do número de pensionistas e pensións revela que as mulleres perden presenza relativa dende 2015 na comunidade galega en ambos parámetros, aínda que neste último caso aínda son maioría en 2018. Porén, a media nacional presenta certos desequilibrios a favor dos homes nos dous casos, cunha lixeira tendencia á redución. A este respecto, debe terse en conta que a caída de poboación galega (2,2 % no período de análise) contrasta coa expansión rexistrada no conxunto do Estado (5,9 %), e que a caída na poboación feminina en Galicia (2,1 %) é lixeiramente inferior á dos homes (2,2 %).

Táboa 5.3. Variación absoluta e relativa do número de pensionistas e pensións do sistema. Galicia-España (2005-2018)

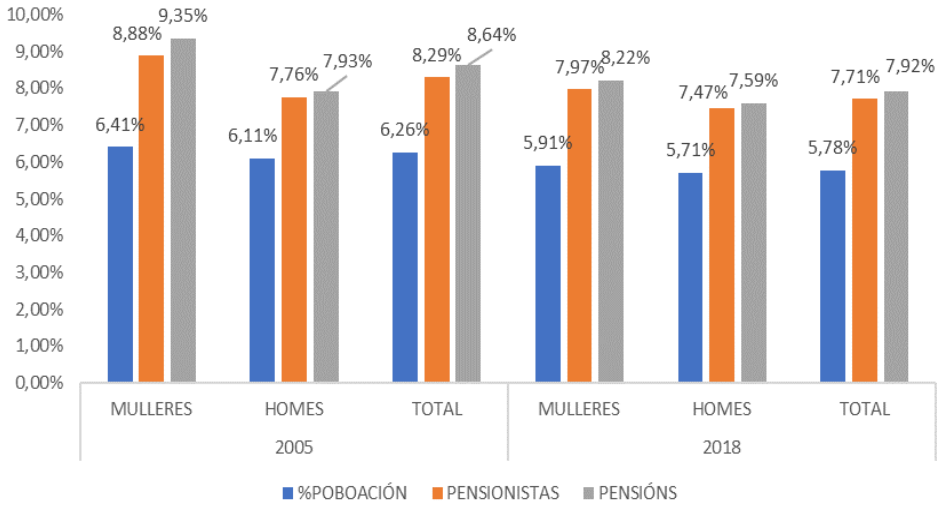
	Nº PENSIONISTAS				Nº PENSIÓNS			
	GALICIA		ESPAÑA		GALICIA		ESPAÑA	
	MULLERES	HOMES	MULLERES	HOMES	MULLERES	HOMES	MULLERES	HOMES
2005	312.130	296.414	3.516.394	3.820.454	377.106	312.638	4.035.281	3.944.427
2018	336.792	337.374	4.227.551	4.514.127	407.945	354.018	4.960.585	4.661.934
2005	51,29%	48,71%	47,93%	52,07%	54,67%	45,33%	50,57%	49,43%
2018	49,96%	50,04%	48,36%	51,64%	53,54%	46,46%	51,55%	48,45%

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

O recente devalar da demografía galega fai que Galicia perda progresivamente peso relativo no conxunto de poboación estatal, pasando de representar un 6,26 % en 2005 ao actual 5,78 %. Porén, o peso relativo que teñen tanto o número de pensionistas coma as pensións en relación coas magnitudes totais en España é superior ao que lle correspondería atendendo a súa participación na poboación nacional, característica que non se altera co paso dos anos.

Tampouco se detecta unha tendencia diferente na análise desagregada das magnitudes por homes e mulleres.

Gráfico 5.1 Participación relativa da poboación, do número de pensionistas e do número de pensións de Galicia no total do Estado (2005-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS e INE.

Os datos de evolución de pensionistas e pensións femininas reflicten unha taxa de crecemento menor que a media do conxunto do Estado, e tamén inferior á dos homes en Galicia durante todo o período de análise.

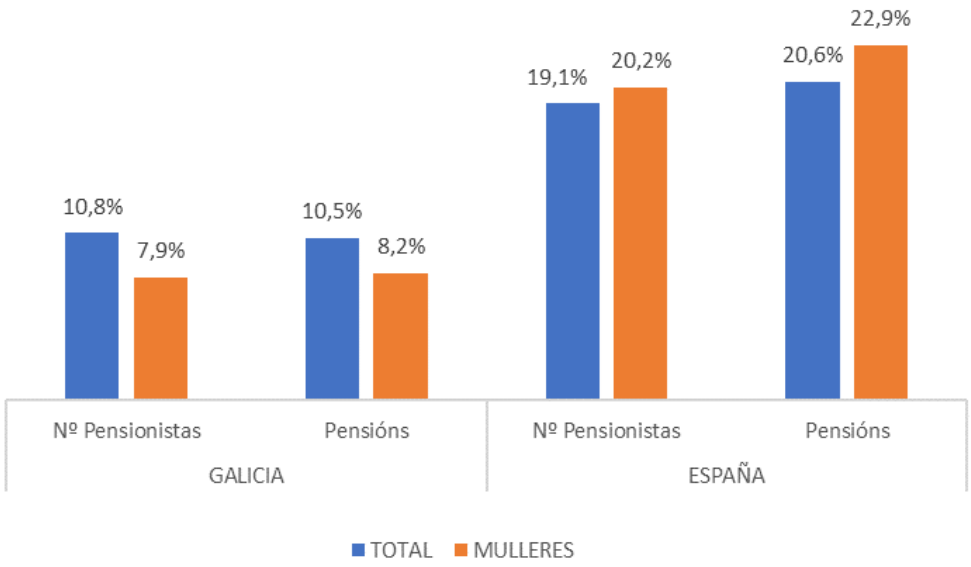
Táboa 5.3. Evolución do número de pensionistas e pensións do sistema (mulleres).

	Nº Pensionistas		Pensionistas 2005=100		Nº Pensións		Peso relativo Galicia	
Ano	Galicia	España	Galicia	España	Galicia	España	Pensionistas	Pensións
2005	312.130	3.516.394	100,0	100,0	377.106	4.035.281	8,9%	9,3%
2006	314.114	3.574.672	100,6	101,7	381.660	4.172.298	8,8%	9,1%
2007	315.785	3.628.275	101,2	103,2	384.117	4.241.473	8,7%	9,1%
2008	318.050	3.684.051	101,9	104,7	387.299	4.311.220	8,6%	9,0%
2009	319.874	3.742.529	102,5	106,3	389.616	4.383.283	8,5%	8,9%
2010	321.662	3.799.173	103,0	107,8	391.805	4.452.371	8,5%	8,8%
2011	323.491	3.852.793	103,6	109,2	393.998	4.517.845	8,4%	8,7%
2012	324.925	3.900.825	104,0	110,5	395.696	4.575.652	8,3%	8,6%
2013	326.848	3.959.809	104,6	112,0	397.772	4.645.592	8,3%	8,6%
2014	329.233	4.017.813	105,4	113,4	400.405	4.713.712	8,2%	8,5%
2015	330.965	4.064.571	105,9	114,6	402.123	4.768.816	8,1%	8,4%
2016	332.836	4.115.452	106,4	115,8	403.985	4.829.182	8,1%	8,4%
2017	334.908	4.168.774	107,1	117,1	406.121	4.891.885	8,0%	8,3%
2018	336.792	4.227.551	107,6	118,6	407.945	4.960.585	8,0%	8,2%

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

Así, as variacións producidas no número de pensionistas totais en Galicia entre 2005 e 2018 superan tres puntos porcentuais as que se dan no número de mulleres pensionistas, e as producidas no número de pensións totais en algo máis de dous puntos porcentuais ás pensións percibidas por mulleres na comunidade galega. Sen embargo, en España as variacións rexistradas neste período nas mulleres son máis favorables á media, nun punto porcentual atendendo ao número de pensionistas e en dous no caso das pensións. Esta circunstancia explícase porque a incorporación das mulleres galegas ao sistema de pensións foi máis intensa en anos precedentes aos incluídos no período analizado, derivado principalmente da importante participación da muller no réxime agrario. De feito, coma se constatará con posterioridade, nestes momentos as mulleres teñen taxas de cobertura moi superiores.

Gráfico 5.2. Variación do número de pensionistas e pensións do sistema (mulleres vs valores medios). Galicia-España (2005-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

A táboa seguinte recolle a desagregación destes datos para cada unha das provincias galegas. Se constata a incidencia que ten a diferente evolución demográfica de cada provincia galega no número de pensionistas e pensións durante o período de análise. Así, tomando coma referencia as variacións producidas no número de pensionistas na comunidade galega entre 2005 e 2018 (10,8 %) obsérvase que os pensionistas aumentan en Pontevedra e A Coruña moi por riba desta media (18,8 % e 15,2 % respectivamente), chegando na provincia pontevedresa practicamente a igualar o incremento medio no conxunto do Estado (19,1 %). Pola contra, Ourense sitúase nun marco de relativa estabilidade, mentres a provincia lucense reflicte un decrecemento. De igual xeito, a expansión do número de pensións nas provincias atlánticas supera con claridade a media galega, mentres que as provincias orientais presentan decrecementos, máis claros para Lugo.

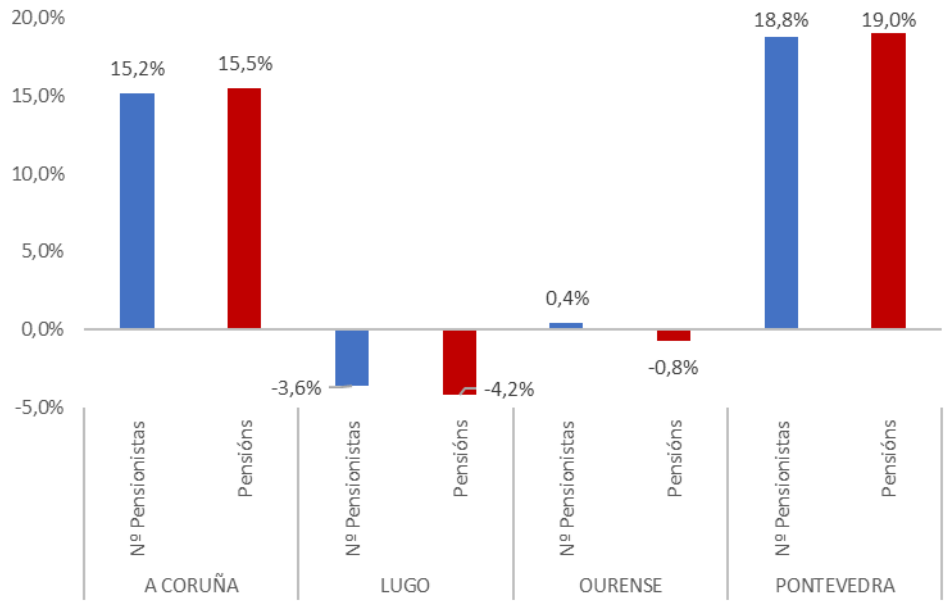
Táboa 5.4. Evolución do número de pensionistas e pensións. Galicia (provincias, 2005-2018)

	Nº PENSIONISTAS				PENSIONISTAS 2005=100				Nº PENSIÓNS			
Ano	A Coruña	Lugo	Ourense	Pontev.	A Coruña	Lugo	Ourense	Pontev.	A Coruña	Lugo	Ourense	Pontev.
2005	231.384	102.310	94.760	180.091	100,0	100,0	100,0	100,0	256.612	122.080	109.485	201.568
2006	234.056	102.229	94.688	182.608	101,2	99,9	99,9	101,4	260.256	122.267	109.531	205.444
2007	236.455	101.915	94.431	184.942	102,2	99,6	99,7	102,7	263.032	121.961	109.261	208.191
2008	239.604	101.546	94.216	187.485	103,5	99,3	99,4	104,1	266.666	121.635	109.016	211.222
2009	242.795	101.085	94.381	190.396	104,8	98,8	99,6	105,6	270.228	121.116	109.084	214.494
2010	245.744	100.675	94.504	193.390	106,1	98,4	99,7	107,2	273.418	120.690	109.113	217.770
2011	248.824	100.520	94.613	196.561	107,3	98,2	99,8	108,8	276.696	120.482	109.133	221.241
2012	251.577	100.034	94.562	199.218	108,4	97,8	99,8	110,2	279.809	119.822	108.911	224.175
2013	254.788	100.032	94.722	202.039	109,7	97,8	100,0	111,6	283.282	119.700	108.932	227.200
2014	257.811	100.010	95.160	205.148	110,9	97,7	100,4	113,1	286.603	119.553	109.308	230.567
2015	260.229	99.720	95.223	207.661	111,8	97,4	100,5	114,3	289.275	118.995	109.191	233.266
2016	262.648	99.299	95.297	209.766	112,7	97,0	100,6	115,4	291.929	118.313	109.096	235.533
2017	264.728	98.814	95.318	211.974	113,5	96,5	100,6	116,4	294.307	117.516	108.946	237.939
2018	266.474	98.623	95.163	213.905	114,2	96,3	100,4	117,3	296.378	116.989	108.629	239.966

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

O gráfico seguinte resume a información da táboa, reflectindo a variación relativa no número de pensións e pensionistas, para cada unha das provincias de Galicia, entre 2005 e 2018. Neste gráfico pódese ver con claridade a diferencia de comportamento entre as provincias atlánticas, con aumentos nas dúas variables analizadas (algo máis para as pensións) e as provincias orientais, caracterizadas por un decrecemento que resulta máis evidente para o caso de Lugo. Outra diferencia nestas provincias é que o comportamento do número de pensións é menos favorable que o do número de pensionistas.

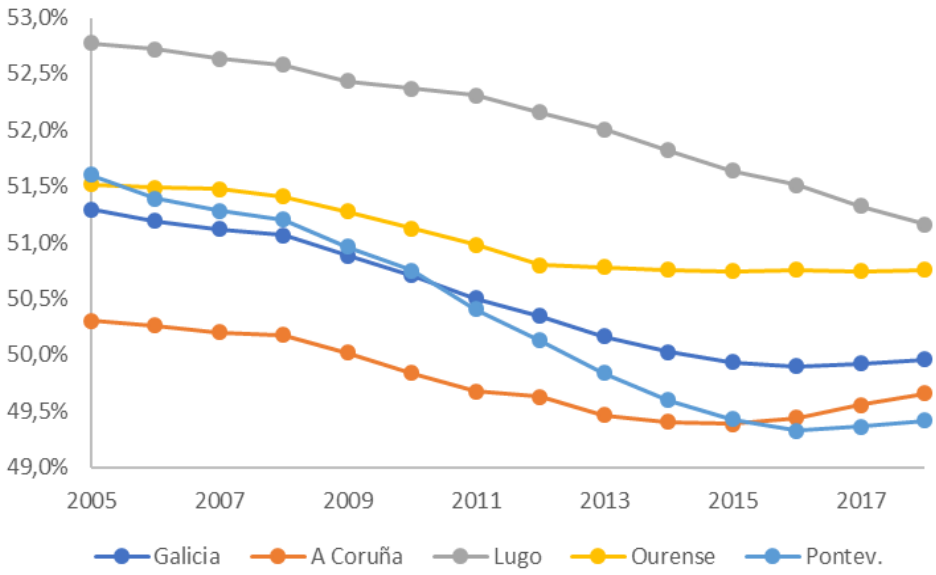
Gráfico 5.3. Variación do número de pensionistas e pensións do sistema. Galicia-Provincias (2005-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

Pola súa banda, as gráficas que recollemos a continuación amosan os índices de feminización dos pensionistas e do número de pensións, entendidos como a porcentaxe que as mulleres representan do total destes valores. A información se presenta desagregada por provincias, rexistrándose tamén a media galega. Neste contexto, centrándose na primeira das variables (número de pensionistas), cabe sinalar que o índice indica unha tendencia á converxencia entre mulleres e homes, partindo de unha situación relativamente feminizada en 2005. A provincia de Lugo era a que presentaba unha maior porcentaxe de feminización neste ano de inicio da análise e, a súa vez, unha maior diminución da participación das mulleres no número total de pensionistas. As provincias atlánticas, pola súa banda, presentan o menor índice de feminización ao longo de toda a serie, ata o punto de que nos anos máis recentes o número de pensionistas homes supera o das mulleres.

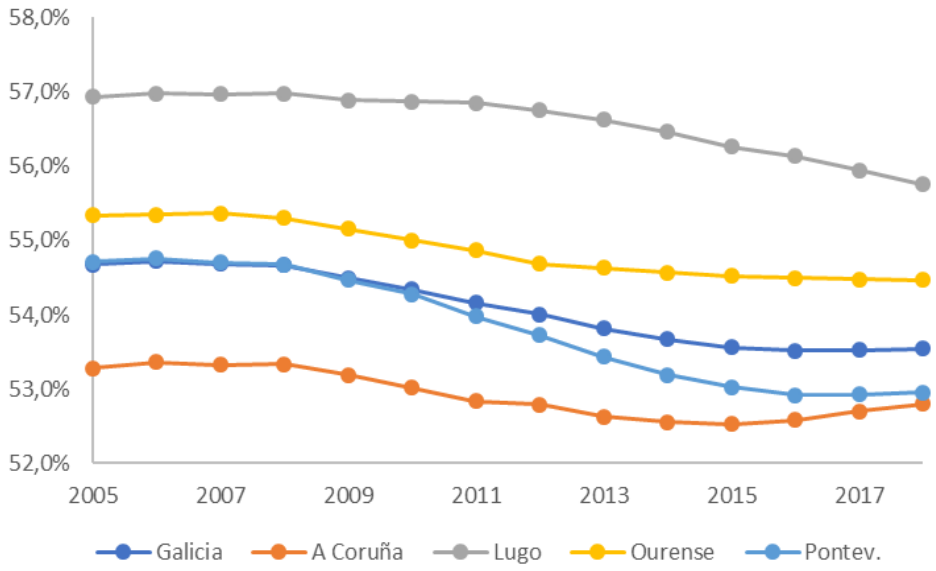
Gráfico 5.4. Índice de feminización do número de pensionistas. Galicia-Provincias (2005-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS e INE.

As pensións percibidas amosan un comportamento máis estable, sendo destinatarias as mulleres en clara maioría en todo o período de análise. Os valores iniciais presentan unha maior participación relativa das mulleres na percepción de pensións que a observada para o caso do número de pensionistas, pondo de manifesto un escenario máis feminizado. En concordancia co anteriormente comentado para o número de pensionistas, a provincia lucense é a que presenta unha maior participación das pensións percibidas polas mulleres no total de pensións da provincia, como unha maior redución no período de análise. Neste caso, non se aprecia a tendencia tan clara cara a converxencia coma a comentada previamente, e incluso nalgún caso a feminización do número de pensións é crecente. En concreto, isto acontece na provincia de Ourense, e con máis claridade na Coruñesa. O peso relativo desta provincia no total de pensións de Galicia provoca que a media galega tamén rexistre unha tendencia crecente na evolución do índice de feminización das pensións.

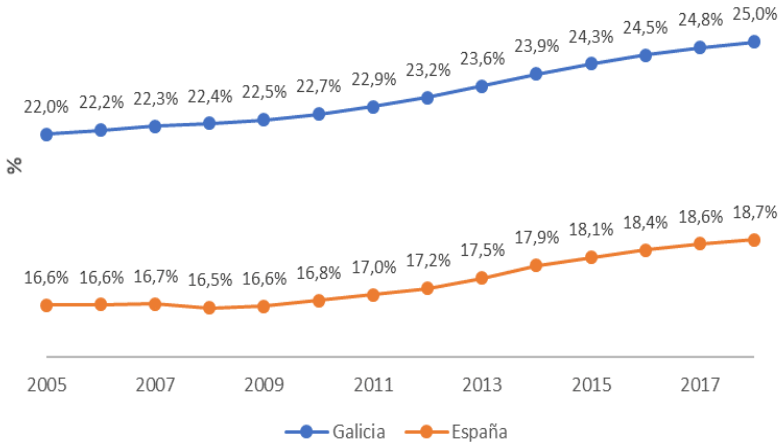
Gráfico 5.5. Índice de feminización do número de pensións. Galicia-Provincias (2005-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS e INE.

Un dato de particular interese é a análise do peso relativo do número de pensionistas respecto da poboación total, por canto é indicativo da porcentaxe de poboación dependente que reside nun territorio. Neste contexto, os datos reflicten unha situación máis desfavorable para a comunidade galega que no conxunto do Estado. Así, a porcentaxe de poboación galega beneficiaria do sistema en 2018 (25 %) é notablemente superior á porcentaxe total no conxunto do Estado (18,7 %). Ademais, a dita *ratio* ven aumentando proporcionalmente máis en Galicia durante todo o período de análise, ata o punto de que a fenda entre a porcentaxe de poboación pensionista en ambos contextos pasa de 5,4 puntos porcentuais en 2005 aos actuais 6,2. Este dato contrasta co anteriormente referido menor incremento do número de pensionistas galegos en relación co total nacional, pero se explica pola caída relativa da poboación galega (2,18 %) fronte ao incremento da poboación total nacional (5,92 %).

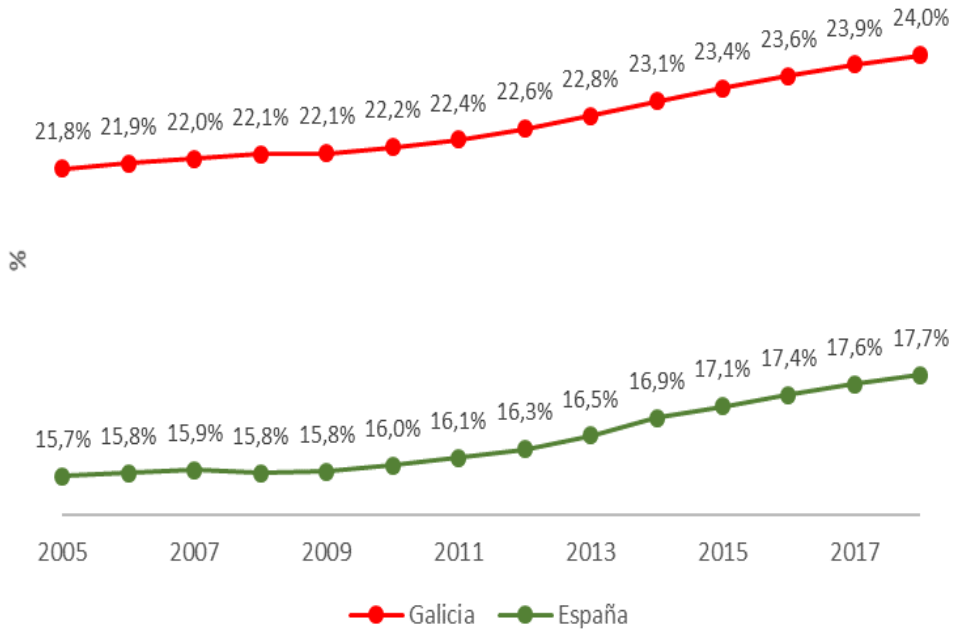
Gráfico 5.6. Porcentaxe de pensionistas sobre a poboación total. Galicia-España (2005-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS e INE.

A análise centrada na relación entre o número de pensionistas mulleres e o total da poboación feminina reflicte unhas conclusións similares, aínda que se poden destacar pequenas diferenzas. En primeiro lugar, as pensionistas galegas representan un 24 % da poboación feminina galega en 2018, fronte ao 17,7 % da porcentaxe das mulleres no total estatal. En segundo lugar, a fenda entre ambas taxas (6,3 puntos porcentuais en 2018) é levemente superior que a do conxunto das pensionistas, pero ten un menor crecemento. En concreto, pasou de 6,1 en 2005 aos actuais 6,3, dúas décimas. É dicir, que a porcentaxe de mulleres pensionistas sobre a poboación feminina en Galicia é notablemente superior á porcentaxe que supoñen as pensionistas sobre o total de poboación feminina na media estatal, e ademais esta maior representación en Galicia avanza co tempo.

Gráfico 5.7. Porcentaxe de pensionistas sobre a poboación total. Mulleres, Galicia-España (2005-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS e INE.

O comportamento diferencial das provincias de Lugo e Ourense fronte a Pontevedra e A Coruña, previamente comentado, se reflicte tamén na análise da participación relativa do número de pensionistas sobre o total da poboación provincial. Así, os pensionistas das provincias orientais representan en torno ao 30 % da poboación total destas, mentres que os residentes nas provincias atlánticas teñen unha representación menor que a media galega. Neste contexto, non se aprecian diferenzas significativas entre pensionistas homes e mulleres (22,7 % e 21,7 % para A Coruña e Pontevedra, respectivamente).

Táboa 5.5. % Pensionistas sobre poboación. Poboación total e feminina. Galicia e provincias, (2005-2018)

	PENSIONISTAS TOTAIS					MULLERES				
Ano	Galicia	A Coruña	Lugo	Ourense	Pontev.	Galicia	A Coruña	Lugo	Ourense	Pontev.
2005	22,0%	20,5%	28,6%	27,9%	19,2%	21,8%	19,9%	29,3%	27,7%	19,2%
2006	22,2%	20,7%	28,7%	28,0%	19,4%	21,9%	20,0%	29,3%	27,7%	19,3%
2007	22,3%	20,9%	28,7%	28,0%	19,5%	22,0%	20,2%	29,4%	27,8%	19,4%
2008	22,4%	21,0%	28,6%	28,0%	19,7%	22,1%	20,3%	29,2%	27,8%	19,5%
2009	22,5%	21,2%	28,5%	28,1%	19,8%	22,1%	20,4%	29,1%	27,8%	19,6%
2010	22,7%	21,4%	28,5%	28,2%	20,1%	22,2%	20,6%	29,0%	27,8%	19,8%
2011	22,9%	21,7%	28,6%	28,4%	20,4%	22,4%	20,7%	29,1%	27,9%	19,9%
2012	23,2%	22,0%	28,7%	28,6%	20,8%	22,6%	21,0%	29,1%	28,1%	20,2%
2013	23,6%	22,4%	28,9%	29,0%	21,2%	22,8%	21,3%	29,2%	28,4%	20,4%
2014	23,9%	22,8%	29,2%	29,5%	21,6%	23,1%	21,6%	29,4%	28,9%	20,7%
2015	24,3%	23,1%	29,4%	29,9%	21,9%	23,4%	21,9%	29,5%	29,2%	21,0%
2016	24,5%	23,4%	29,5%	30,3%	22,2%	23,6%	22,2%	29,5%	29,6%	21,2%
2017	24,8%	23,6%	29,6%	30,6%	22,5%	23,9%	22,5%	29,5%	29,9%	21,5%
2018	25,0%	23,8%	29,8%	30,8%	22,7%	24,0%	22,7%	29,6%	30,0%	21,7%

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS e INE.

A táboa seguinte presenta a desagregación do número de pensionistas atendendo aos estratos de idade da poboación, diferenciando entre as persoas que teñen 65 anos ou máis e as menores desa idade. A información se recolle para Galicia e para o conxunto do Estado. Estes datos reflicten o grado de cobertura da poboación, sinalando as persoas nun determinado rango de idade que son beneficiarias do sistema de pensións.

Táboa 5.6. Cobertura do sistema por estratos de poboación. Galicia e España (2005-2018)

		POBOACIÓN		PENSIONISTAS			
		65 anos ou máis	% Total	65 anos ou máis	% Poboación 65 anos o máis	64 anos ou menos	% Poboación 64 anos ou menos
Galicia	2.015	655.907	24,01%	524.305	79,94%	138.527	6,67%
	2.016	661.310	24,33%	528.246	79,88%	138.764	6,75%
	2.017	665.939	24,59%	531.852	79,86%	138.983	6,80%
	2.018	672.930	24,91%	536.004	79,65%	138.162	6,81%
España	2.015	8.573.985	18,39%	6.516.587	76,00%	1.942.055	5,10%
	2.016	8.657.705	18,60%	6.607.422	76,32%	1.944.448	5,13%
	2.017	8.764.204	18,82%	6.699.115	76,44%	1.946.945	5,15%
	2.018	8.908.151	19,07%	6.798.314	76,32%	1.943.364	5,14%

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS e INE.

Na análise destes datos se constata que case o 80 % das persoas de 65 ou máis anos na comunidade galega son beneficiarias do sistema de pensións en 2018. Este dato supón unha taxa de cobertura superior á media do Estado, onde o dato fica no 76,32 %. Diferenzas similares

danse na cobertura mediante pensións á poboación de 64 anos ou menos, con índices do 6,81 % e 5,14 % respectivamente en Galicia e en España en 2018. A análise da evolución dende o ano 2015 amosa que ditas diferencias son estables no tempo.

A análise da taxa de cobertura desagregada por provincias revela que as catro provincias galegas están por enriba da media nacional. Na liña das diferencias interprovinciais previamente comentadas, Lugo e Ourense presentan taxas superiores ás rexistradas en A Coruña e Pontevedra (en torno a dous puntos superiores).

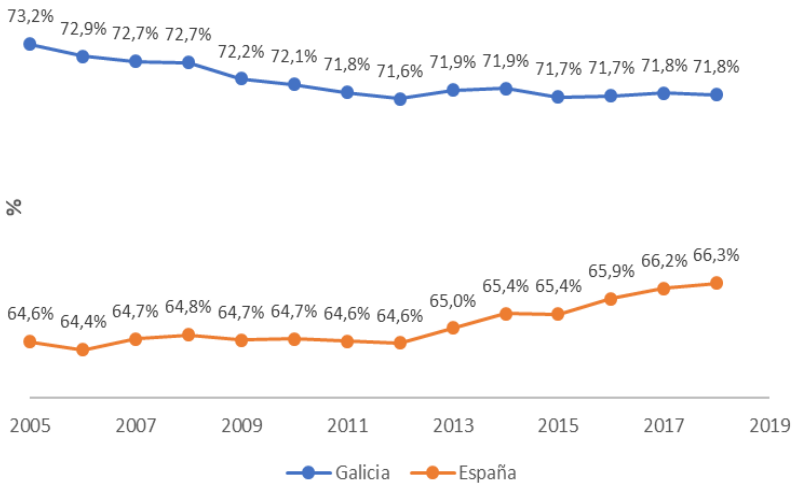
Táboa 5.7. Cobertura do sistema para poboación de 65 anos ou máis. Galicia e provincias (2005-2018)

Ano	España	Galicia	A Coruña	Lugo	Ourense	Pontev.
2005	76,45%	80,70%	78,16%	85,91%	81,33%	80,72%
2006	75,87%	80,36%	77,98%	85,67%	81,01%	80,14%
2007	75,91%	80,15%	77,77%	85,38%	80,75%	80,03%
2008	75,82%	80,13%	77,89%	85,18%	80,63%	80,03%
2009	75,62%	79,87%	77,57%	84,84%	80,50%	79,86%
2010	75,53%	79,83%	77,67%	84,73%	80,41%	79,78%
2011	75,34%	79,68%	77,63%	84,49%	80,38%	79,49%
2012	75,12%	79,57%	77,60%	84,05%	80,39%	79,46%
2013	75,63%	80,00%	77,91%	84,31%	80,89%	80,13%
2014	76,15%	80,14%	78,06%	84,15%	81,35%	80,30%
2015	75,99%	79,92%	78,00%	83,84%	81,21%	79,92%
2016	76,30%	79,87%	78,13%	83,64%	81,21%	79,70%
2017	76,44%	79,86%	78,21%	83,46%	81,22%	79,71%
2018	76,32%	79,65%	77,97%	83,25%	80,98%	79,58%

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS e INE.

Finalmente, a análise da cobertura do sistema para as mulleres de 65 anos ou máis, avanza dúas conclusións de interese. En primeiro lugar, a cobertura das mulleres nese segmento de idade é inferior á media galega, polo que se infire que é menor que a dos homes. En segundo, o 71,76 % das mulleres en Galicia nesa franxa de idade en 2018 teñen cobertura do sistema de pensións, fronte ao 66,30 % no conxunto do Estado. Dende 2005, a fenda entre ambas taxas de cobertura é en media 7 puntos favorable ás mulleres galegas, aínda que a diferencia tende a diminuír co tempo. Tal e como se constata no gráfico, se reduciu dende 8,61 puntos porcentuais en 2005 aos actuais 5,5.

Gráfico 5.8. Porcentaxe de pensionistas sobre a poboación de 65 anos ou máis. Mulleres, Galicia-España (2005-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS e INE.

5.3 Tipoloxía e réximes das pensións

No relativo á distribución do número de pensións atendendo á súa diferente tipoloxía, a meirande parte das pensións en Galicia en 2018 correspóndense coas de xubilación, que representan o 62,3 % do total, seguidas das pensións de viuvez, que supoñen o 24,5 %, e as de incapacidade permanente, co 9,2 %, tendo unha importancia marxinal as de orfandade, co 3,1 %, e as outorgadas a favor de familiares, co 0,8 %.

Táboa 5.8. Número de pensións por tipo. Galicia (2005-2018)

Ano	Incapacidade	Xubilación	Viuvez	Orfandade	Favor familares	Total
2005	62.629	428.529	173.040	20.354	5.191	689.744
2006	64.082	432.566	175.462	20.100	5.288	697.498
2007	65.833	433.815	177.650	19.873	5.274	702.445
2008	67.504	436.037	179.795	19.870	5.333	708.539
2009	68.332	439.972	181.196	19.987	5.434	714.922
2010	69.142	443.556	182.628	20.140	5.526	720.992
2011	69.793	448.089	183.847	20.197	5.626	727.552
2012	69.947	451.333	184.920	20.797	5.720	732.717
2013	69.563	456.136	185.773	21.947	5.695	739.114
2014	68.936	461.602	186.565	23.144	5.784	746.031
2015	68.546	465.515	186.813	23.931	5.922	750.727
2016	69.021	468.636	187.075	24.074	6.068	754.873
2017	69.760	471.471	187.296	23.975	6.205	758.708
2018	70.014	474.809	186.987	23.747	6.406	761.963

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

Polo que respecta á evolución durante o período de 2005 a 2018, destaca o estancamento, e incluso diminución, nos últimos anos do número das pensións correspondentes á incapacidade permanente, debido as crecentes restricións para o acceso que se teñen imposto por mor dos desequilibrios económicos do sistema. Igualmente destacable é o incremento significativo das pensións de orfandade, que no período 2012-2015 teñen medrado moi por riba da media do total de pensións, aínda que a dita expansión se frea a partir des ano. As pensións de xubilación e viuvez manifestan un comportamento de certa estabilidade, con variacións pouco significativas no período de análise. Pola súa banda, as pensións a favor de familiares son as que máis aumentan relativamente entre 2005 e 2018.

Táboa 5.9. Variacións interanuais das pensións por tipo. Galicia (2015-2018)

Ano	Incapacidade	Xubilación	Viuvez	Orfandade	Favor familares	Total
2006	2,3%	0,9%	1,4%	-1,2%	1,9%	1,1%
2007	2,7%	0,3%	1,2%	-1,1%	-0,3%	0,7%
2008	2,5%	0,5%	1,2%	0,0%	1,1%	0,9%
2009	1,2%	0,9%	0,8%	0,6%	1,9%	0,9%
2010	1,2%	0,8%	0,8%	0,8%	1,7%	0,8%
2011	0,9%	1,0%	0,7%	0,3%	1,8%	0,9%
2012	0,2%	0,7%	0,6%	3,0%	1,7%	0,7%
2013	-0,5%	1,1%	0,5%	5,5%	-0,4%	0,9%
2014	-0,9%	1,2%	0,4%	5,5%	1,6%	0,9%
2015	-0,6%	0,8%	0,1%	3,4%	2,4%	0,6%
2016	0,7%	0,7%	0,1%	0,6%	2,5%	0,6%
2017	1,1%	0,6%	0,1%	-0,4%	2,3%	0,5%
2018	0,4%	0,7%	-0,2%	-1,0%	3,2%	0,4%

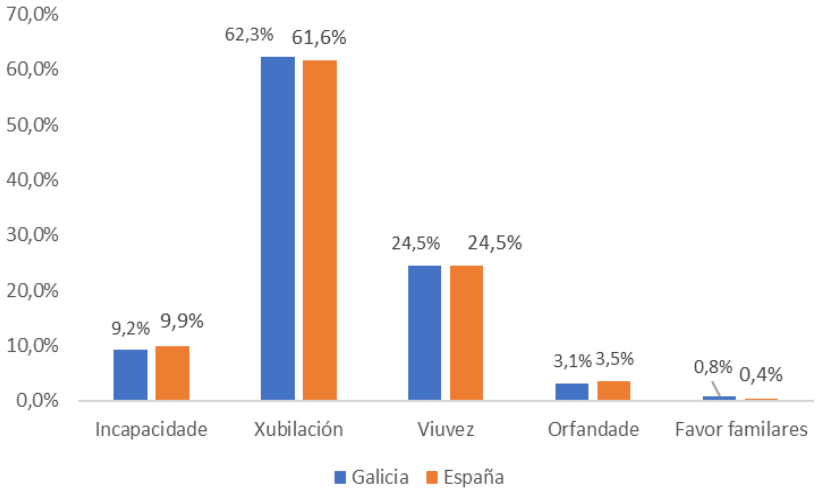
Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

Este comportamento diferencial ten a súa repercusión nas variacións totais de cadanseu tipo de pensións no período completo de análise. O maior incremento se rexistra no total de pensións a favor de familiares, que aumentan un 23,4 % entre 2006 e 2018. A continuación están as pensións de orfandade (aumento do 16,7 %). As pensións de incapacidade e xubilación aumentan un 11,8 % e un 10,8 % respectivamente, mentres que as de viuvez son as que reflicten unha menor variación (8,1 %). En conxunto, o número total de pensións en Galicia en 2018 superan en nun 10,5 % as de 2006. Detrás destes aumentos hai un ritmo diferencial de expansión. Así, as pensións galegas aumentan a un ritmo medio anual do 0,77 % entre 2006 e 2018. Cabe destacar que o ritmo de crecemento do conxunto do Estado duplica o incremento medio anual en Galicia (taxas de incremento medio do 1,84 % nos últimos 13 anos).

En canto a distribución do número de pensións nas diferentes tipoloxías, a segregación en España segue unha tendencia similar á galega. Pese a que as diferencias non son significativas, se aprecia unha lixeira maior representación en Galicia das de xubilación e as outorgadas a favor de familiares, fronte as de incapacidade permanente, e orfandade, que presentan porcentaxes

levemente superiores no conxunto do sistema. A participación das pensións de viuvez, pola súa banda, é similar en ambos contextos.

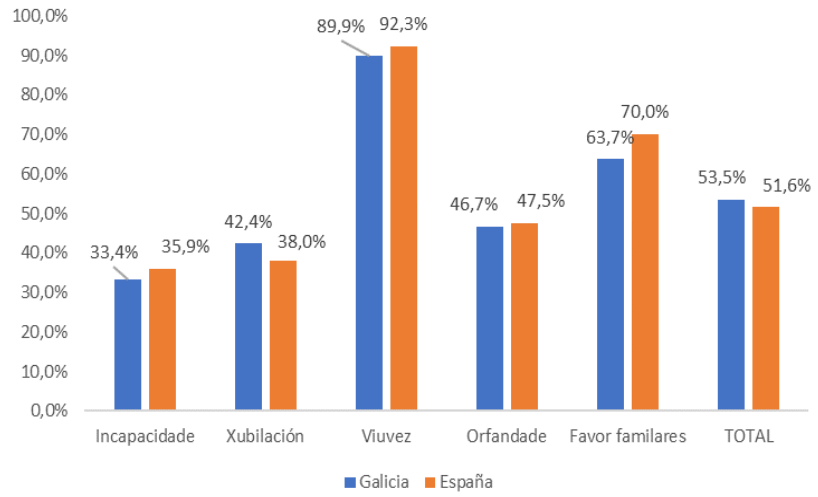
Gráfico 5.9. Porcentaxe de pensións por categoría. Galicia-España (2018)

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

A introdución da perspectiva de xénero na análise da tipoloxía das pensións revela que, no cómputo global, a maior parte delas teñen como perceptoras a mulleres. Esta maioría é lixeiramente máis ampla na comunidade galega (53,5 % da totalidade das pensións fronte ao 51,6 % do conxunto do Estado). A análise individualizada de cada categoría revela que a dita circunstancia se relaciona co importante peso que teñen as pensións de viuvez na nosa comunidade, sendo estas percibidas nunha ampla maioría por mulleres.

Gráfico 5.10. Indice de feminización das pensións por categorías. Galicia-España (2018)

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

A outra categoría onde destaca a feminización das pensións en Galicia é nas de xubilación (42,3 % na comunidade galega fronte ao 38 % de media estatal), presentando ademais o número destas pensións un maior crecemento nas mulleres que nos homes.

Táboa 5.10. Número de pensións por tipo. Galicia- Mulleres (2005-2018)

Ano	Incapacidade	Xubilación	Viuvez	Orfandade	Favor familares	Total
2005	19.527	189.807	154.346	9.741	3.685	377.106
2006	20.241	191.425	156.664	9.594	3.736	381.660
2007	21.100	191.009	158.817	9.472	3.719	384.117
2008	21.956	191.076	161.087	9.458	3.722	387.299
2009	22.335	191.501	162.493	9.495	3.793	389.616
2010	22.612	191.938	163.881	9.545	3.829	391.805
2011	22.894	192.611	165.048	9.567	3.879	393.998
2012	22.839	193.037	166.053	9.859	3.908	395.696
2013	22.612	194.039	166.847	10.428	3.846	397.772
2014	22.361	195.651	167.545	10.978	3.869	400.405
2015	22.252	196.834	167.776	11.328	3.934	402.123
2016	22.604	198.031	168.046	11.323	3.980	403.985
2017	23.113	199.406	168.358	11.236	4.008	406.121
2018	23.404	201.255	168.122	11.084	4.081	407.945

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

A análise da evolución das pensións femininas entre 2005 e 2013 por tipo non presenta grandes diferencias en relación coa evolución total previamente comentada, no que se refire as tendencias anuais ao incremento e diminución do número de cada de cada tipoloxía.

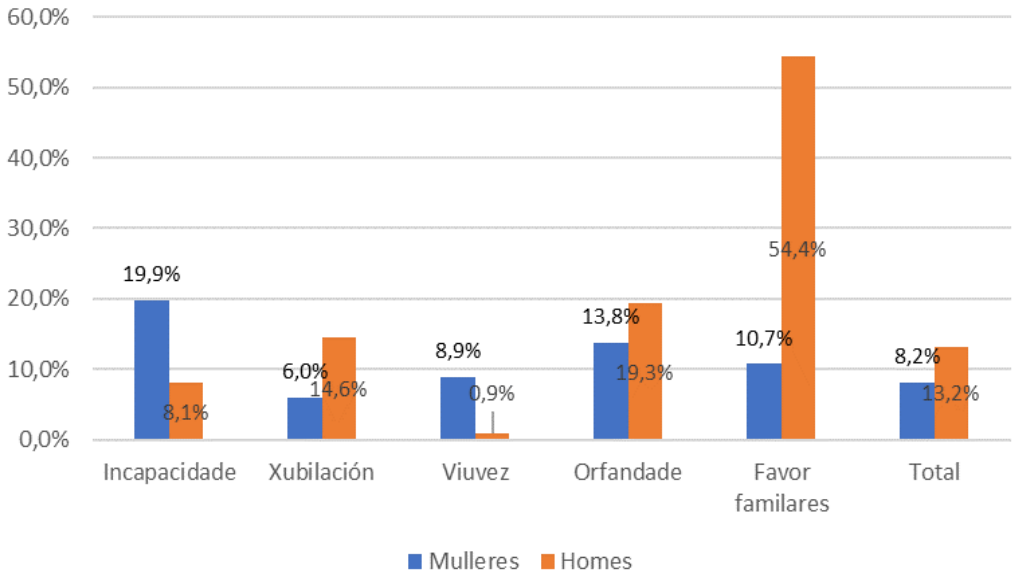
Táboa 5.11. Variacións interanuais das pensións por tipo. Mulleres, Galicia (2005-2018)

Ano	Incapacidade	Xubilación	Viuvez	Orfandade	Favor familares	Total
2006	3,7%	0,9%	1,5%	-1,5%	1,4%	1,2%
2007	4,2%	-0,2%	1,4%	-1,3%	-0,5%	0,6%
2008	4,1%	0,0%	1,4%	-0,2%	0,1%	0,8%
2009	1,7%	0,2%	0,9%	0,4%	1,9%	0,6%
2010	1,2%	0,2%	0,9%	0,5%	1,0%	0,6%
2011	1,2%	0,4%	0,7%	0,2%	1,3%	0,6%
2012	-0,2%	0,2%	0,6%	3,1%	0,8%	0,4%
2013	-1,0%	0,5%	0,5%	5,8%	-1,6%	0,5%
2014	-1,1%	0,8%	0,4%	5,3%	0,6%	0,7%
2015	-0,5%	0,6%	0,1%	3,2%	1,7%	0,4%
2016	1,6%	0,6%	0,2%	0,0%	1,2%	0,5%
2017	2,3%	0,7%	0,2%	-0,8%	0,7%	0,5%
2018	1,3%	0,9%	-0,1%	-1,4%	1,8%	0,4%

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

Sen embargo, a comparación entre como evolucionan as pensións en Galicia segundo o sexo dos perceptores si amosa resultados de interese. Así, se observa que as únicas categorías onde as pensións percibidas por mulleres aumentan máis que as que perciben os homes son as pensións de incapacidade e as de viuvez. Pola contra, se reflicte unha elevada desproporción nas pensións a favor de familiares, cun notable incremento diferencial no caso masculino. Dito isto, debe sinalarse que a cantidade absoluta nesta categoría é moi inferior ao resto, polo que calquera variación ten unha importante repercusión porcentual.

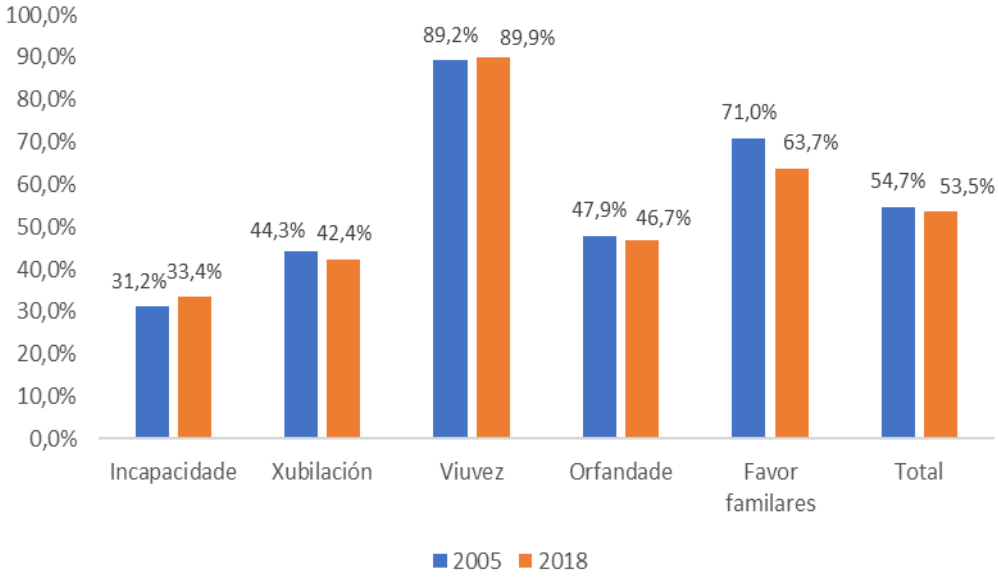
Gráfico 5.11. Variación relativa das pensións por tipoloxía e sexo. Galicia (2005-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

Este comportamento diferencial apenas ten repercusión na evolución do Indice de feminización das distintas pensións en Galicia. Nestes anos, o índice diminúe en algo máis dun punto porcentual, presentando descensos nas pensións de xubilación, orfandade e a favor de familiares. A feminización das pensións de incapacidade aumenta en algo máis que dos puntos, e a de viuvez en pouco menos de un punto porcentual dende 2005.

Gráfico 5.12. Evolución do Indice de feminización das pensións por tipos. Galicia (2005 vs 2018)

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

Na distribución e evolución do número de pensións por réximes aprécianse os cambios que nos últimos anos se teñen producido en Galicia no sistema, en correspondencia coa dinámica da súa

estrutura produtiva. A este respecto, debe terse en conta que o réxime especial agrario integrouse, tanto para os traballadores por conta propia como por conta allea, no Réxime Especial de Traballadores Autónomos (RETA) e no Réxime Xeral (RX) a partir dos anos 2008 e 2012 respectivamente. En todo caso, o número de pensións en dito réxime especial tiña diminuído de forma significativa nos últimos anos dende os máximos de 1990, ano no que acadou os 271 mil pensionistas que representaban o 49 % do total das pensións en Galicia. En 2007, ano inmediatamente anterior á integración, as pensións deste réxime se tiñan reducido en preto dun 16 %, representando un 32,15 % do total.

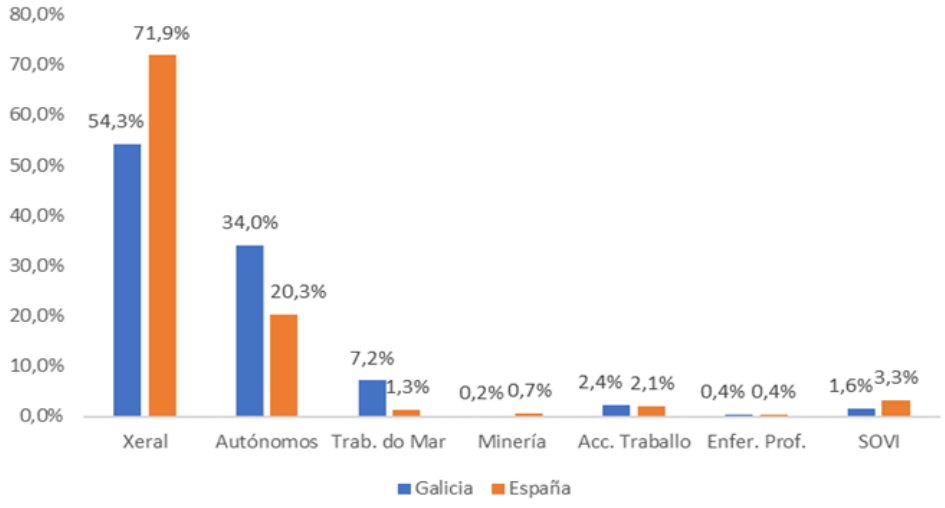
Táboa 5.12. Número de pensións por Réxime. Galicia (2005-2018)

Ano	Xeral	Autónomos	Agrario conta allea	Agrario conta propia	Trab. do Mar	Minería	Fogar	Accidentes de traballo	Enferm. Profes.	SOVI	Total
2005	273.568	71.084	6.406	232.538	49.150	1.604	16.005	17.337	2.505	19.548	**689.744**
2006	281.473	73.382	6.343	227.576	49.990	1.616	16.151	17.500	2.551	20.915	**697.498**
2007	289.437	75.665	6.265	221.831	50.681	1.621	16.241	17.628	2.577	20.500	**702.445**
2008	298.126	294.663	6.178		51.289	1.610	16.378	17.799	2.600	19.895	**708.539**
2009	307.318	291.682	6.080		51.871	1.618	16.516	17.916	2.624	19.296	**714.922**
2010	316.286	288.667	5.979		52.451	1.599	16.633	18.012	2.692	18.673	**720.992**
2011	325.694	285.718	5.894		52.997	1.586	16.784	18.115	2.743	18.021	**727.552**
2012	340.696	281.881			53.568	1.596	16.800	18.118	2.789	17.270	**732.717**
2013	360.445	278.547			54.261	1.593	6.874	18.163	2.791	16.439	**739.114**
2014	377.576	275.579			54.699	1.589		18.140	2.796	15.652	**746.031**
2015	386.944	271.519			54.950	1.583		18.101	2.815	14.817	**750.727**
2016	395.792	267.592			55.012	1.574		18.073	2.868	13.961	**754.873**
2017	404.680	263.412			54.960	1.564		18.072	2.939	13.081	**758.708**
2018	413.381	259.031			54.680	1.571		18.041	3.013	12.245	**761.963**

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

Esta modificación no sistema explica a maior porcentaxe de pensións do RETA en Galicia respecto da existente no conxunto do Estado (34 % fronte ao 20,3 %), compensado co menor peso relativo do RX (54,3 % fronte a 71,9 % en Galicia e España, respectivamente).

Gráfico 5.13. Peso relativo dos diferentes réximes de pensións. Galicia-España (2018)

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

Como é lóxico, a importancia do Réxime Especial dos Traballadores do Mar é significativamente maior en Galicia, co 7,2 % do total de pensións fronte ao 1,3 % do total do sistema. O peso relativo do resto de réximes especiais é moito menor, presentando diferenzas lóxicas entre Galicia e o total do sistema, tanto no Réxime Especial da Minería como no antigo Seguro Obrigatorio de Vellez e Invalidez (SOVI), desaparecido como tal no ano 1967 o ser substituído polo actual sistema contributivo.

No tocante á evolución das pensións segundo os diferentes réximes, destaca a constante diminución nos últimos anos do número de pensións do RETA en Galicia, ao contrario do que acontece no conxunto do sistema. Ademais, esta diminución non se ve compensada co correspondente incremento de pensións no RX que, a pesar de crecer de media un 3,2 % durante o período analizado, ten un incremento menor ao do conxunto do Estado.

Táboa 5.13. Variación do número de pensións por réxime. Galicia (2005-2018)

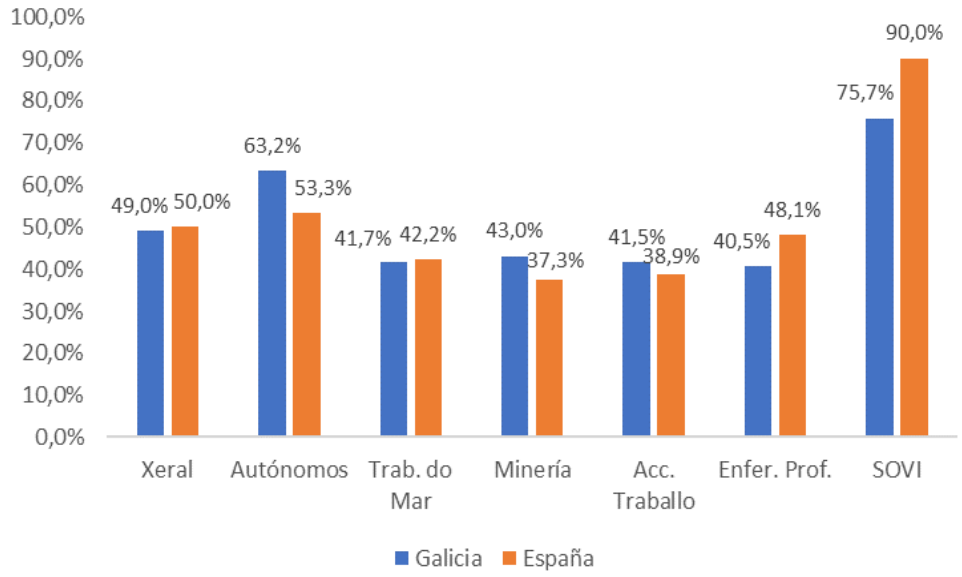
Ano	Xeral	Autónomos	Agrario conta allea	Agrario conta propia	Trab. do Mar	Minería	Fogar	Accidentes de traballo	Enferm. Profes.	SOVI	Total
2006	2,9%	3,2%	-1,0%	-2,1%	1,7%	0,7%	0,9%	0,9%	1,8%	7,0%	**1,1%**
2007	2,8%	3,1%	-1,2%	-2,5%	1,4%	0,3%	0,6%	0,7%	1,0%	-2,0%	**0,7%**
2008	3,0%	289,4%	-1,4%	--	1,2%	-0,7%	0,8%	1,0%	0,9%	-3,0%	**0,9%**
2009	3,1%	-1,0%	-1,6%	--	1,1%	0,5%	0,8%	0,7%	0,9%	-3,0%	**0,9%**
2010	2,9%	-1,0%	-1,7%	--	1,1%	-1,2%	0,7%	0,5%	2,6%	-3,2%	**0,8%**
2011	3,0%	-1,0%	-1,4%	--	1,0%	-0,8%	0,9%	0,6%	1,9%	-3,5%	**0,9%**
2012	4,6%	-1,3%	--	--	1,1%	0,6%	0,1%	0,0%	1,7%	-4,2%	**0,7%**
2013	5,8%	-1,2%	--	--	1,3%	-0,2%	-59,1%	0,2%	0,1%	-4,8%	**0,9%**
2014	4,8%	-1,1%	--	--	0,8%	-0,3%	--	-0,1%	0,2%	-4,8%	**0,9%**
2015	2,5%	-1,5%	--	--	0,5%	-0,4%	--	-0,2%	0,7%	-5,3%	**0,6%**
2016	2,3%	-1,4%	--	--	0,1%	-0,6%	--	-0,2%	1,9%	-5,8%	**0,6%**
2017	2,2%	-1,6%	--	--	-0,1%	-0,7%	--	0,0%	2,5%	-6,3%	**0,5%**
2018	2,2%	-1,7%	--	--	-0,5%	0,5%	--	-0,2%	2,5%	-6,4%	**0,4%**

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

Aínda que a menor ritmo, destaca tamén o crecemento do número de pensións en Galicia no Réxime Especial dos Traballadores do Mar, en contraste coa súa diminución no total do sistema, se ben nos dous últimos anos da análise a súa tendencia é decrecente. O resto de réximes especiais medran en liña coa totalidade das pensións, a excepción do SOVI que, como réxime a extinguir, diminúe de forma continuada.

O índice de feminización do RETA en Galicia é particularmente notable (63,2 %), dez puntos porcentuais superior á media do Estado. Ademais, debe destacarse que este réxime, pese a ter diminuído nos últimos anos, ten un peso relativo en Galicia moi superior á media nacional (34 % e 20,3 % en Galicia e España, respectivamente). No RX as mulleres teñen experimentado nos últimos anos un importante crecemento que favorece o equilibrio dende unha perspectiva de xénero, pero aínda presenta un peso relativo moi debaixo do acadado no conxunto do Estado.

Gráfico 5.14. Índice de feminización dos diferentes réximes de pensións. Galicia-España (2018)

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

A evolución das pensións das mulleres permite constatar o importante aumento de presenza destas no réxime xeral e no RETA. Así, a variación experimentada nas pensións do primeiro dos réximes comentados (72 %) duplica a experimentada polas pensións masculinas (35 %). A incorporación das pensións de mulleres procedentes do réxime agrario por conta allea pode explicar en parte este maior incremento, aínda que debe sinalarse que só o 53% das pensións neste extinto réxime eran de mulleres.

Táboa 5.14. Número de pensións por Réxime. Galicia-Mulleres (2005-2018)

Ano	Xeral	Autónomos	Agrario conta allea	Agrario conta propia	Trab. do Mar	Minería	Fogar	Accidentes de traballo	Enferm. Profes.	SOVI	Total
2005	117.672	39.534	3.391	161.780	17.687	563	15.026	7.709	1.163	12.582	**377.106**
2006	121.755	40.693	3.398	158.879	18.201	578	15.124	7.738	1.164	14.129	**381.660**
2007	126.035	41.812	3.377	155.453	18.738	589	15.180	7.760	1.177	13.996	**384.117**
2008	130.730	195.089	3.342	--	19.517	603	15.291	7.783	1.186	13.757	**387.299**
2009	135.334	180.651	3.006	11.981	19.916	620	15.414	7.770	1.182	13.471	**389.616**
2010	139.919	190.131	3.232	--	20.296	620	15.494	7.731	1.212	13.169	**391.805**
2011	144.657	187.502	3.207	--	20.636	618	15.614	7.723	1.213	12.828	**393.998**
2012	152.838	184.261	--	--	21.072	620	15.617	7.683	1.212	12.393	**395.696**
2013	167.370	181.108	--	--	21.480	635	6.393	7.666	1.206	11.914	**397.772**
2014	179.632	177.995	--	--	21.870	637	--	7.650	1.191	11.431	**400.405**
2015	185.061	174.457	--	--	22.238	649	--	7.623	1.195	10.899	**402.123**
2016	190.534	171.127	--	--	22.512	654	--	7.590	1.207	10.361	**403.985**
2017	196.619	167.540	--	--	22.747	654	--	7.535	1.215	9.812	**406.121**
2018	202.644	163.815	--	--	22.824	675	--	7.492	1.221	9.274	**407.945**

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

Máis clara é a influencia da incorporación de pensións procedentes do réxime de fogar (94 % de feminización en 2012). Pola súa banda, o incremento de pensións das mulleres no RETA está influído pola entrada de pensións procedentes do réxime agrario por conta propia (feminizadas

nun 70 % en 2009). Destaca tamén o crecemento do número de pensións femininas no Réxime Especial dos Traballadores do Mar (29 %).

Este Réxime de Mar, precisamente, constitúe a única diferencia na evolución recente das pensións femininas por réximes en comparación coa media estatal. Así, a variación interanual destas pensións é sempre positiva, fronte a diminución constante en ámbito nacional.

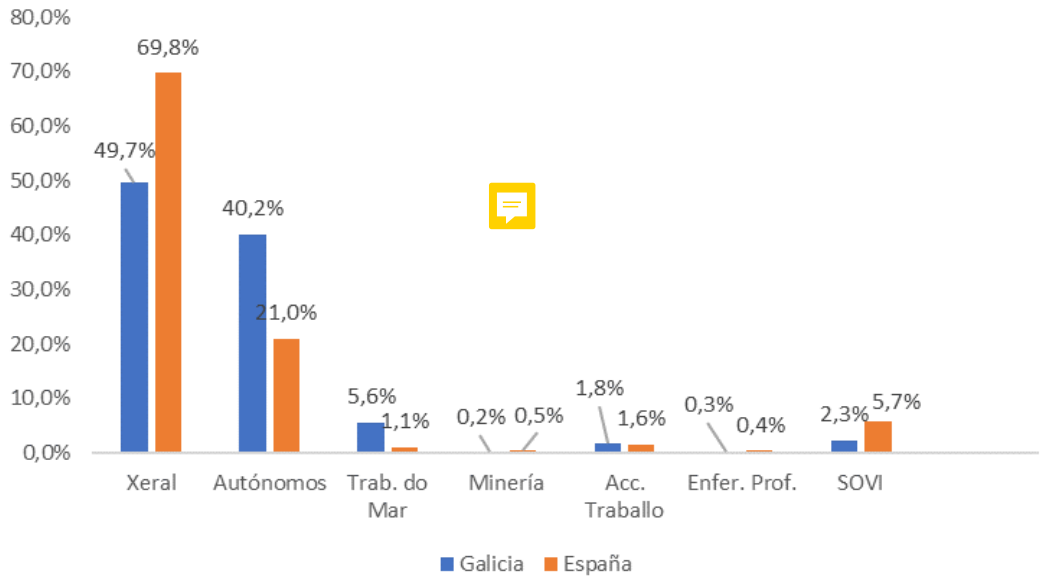
Táboa 5.15. Variación do número de pensións por réxime. Galicia-Mulleres (2005-2018)

Ano	Xeral	Autónomos	Agrario conta allea	Agrario conta propia	Trab. do Mar	Minería	Fogar	Accidentes de traballo	Enferm. Profes.	SOVI	Total
2006	3,5%	2,9%	0,2%	-1,8%	2,9%	2,6%	0,7%	0,4%	0,1%	12,3%	**1,2%**
2007	3,5%	2,7%	-0,6%	-2,2%	2,9%	1,9%	0,4%	0,3%	1,1%	-0,9%	**0,6%**
2008	3,7%	366,6%	-1,0%	--	4,2%	2,3%	0,7%	0,3%	0,8%	-1,7%	**0,8%**
2009	3,5%	-7,4%	-10,1%	--	2,0%	2,9%	0,8%	-0,2%	-0,3%	-2,1%	**0,6%**
2010	3,4%	5,2%	7,5%	--	1,9%	0,0%	0,5%	-0,5%	2,6%	-2,2%	**0,6%**
2011	3,4%	-1,4%	-0,8%	--	1,7%	-0,3%	0,8%	-0,1%	0,0%	-2,6%	**0,6%**
2012	5,7%	-1,7%	--	--	2,1%	0,3%	0,0%	-0,5%	0,0%	-3,4%	**0,4%**
2013	9,5%	-1,7%	--	--	1,9%	2,5%	-59,1%	-0,2%	-0,5%	-3,9%	**0,5%**
2014	7,3%	-1,7%	--	--	1,8%	0,2%	--	-0,2%	-1,3%	-4,1%	**0,7%**
2015	3,0%	-2,0%	--	--	1,7%	2,0%	--	-0,4%	0,4%	-4,7%	**0,4%**
2016	3,0%	-1,9%	--	--	1,2%	0,8%	--	-0,4%	1,0%	-4,9%	**0,5%**
2017	3,2%	-2,1%	--	--	1,0%	-0,1%	--	-0,7%	0,6%	-5,3%	**0,5%**
2018	3,1%	-2,2%	--	--	0,3%	3,3%	--	-0,6%	0,5%	-5,5%	**0,4%**

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

Froito destas evolucións, en Galicia é particularmente importante a participación de mulleres no RETA e no réxime de traballadores do Mar. Porén, a feminización das pensións do RX é vinte puntos porcentuais inferior á rexistrada en media estatal.

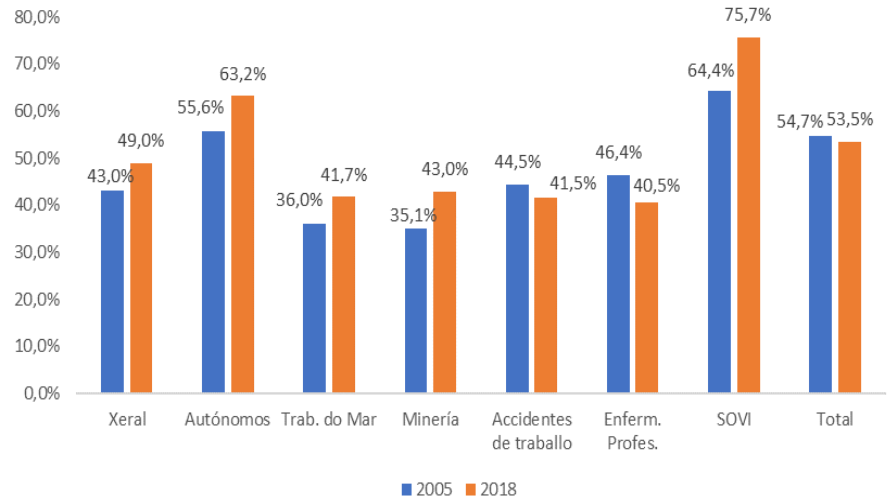
Gráfico 5.15. ~~Índice de feminización~~ dos diferentes réximes de pensións. Galicia-España Mulleres (2018)

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

O aumento de mulleres pensionistas nos distintos réximes, superior ao crecemento experimentado polos pensionistas masculinos, salvo no caso do SOVI e nos accidentes profesionais, explica o avance do índice de feminización relativa entre 2005 e 2018. Porén, o comportamento diferencial nestes dous réximes orixina que, en conxunto, haxa un leve retroceso

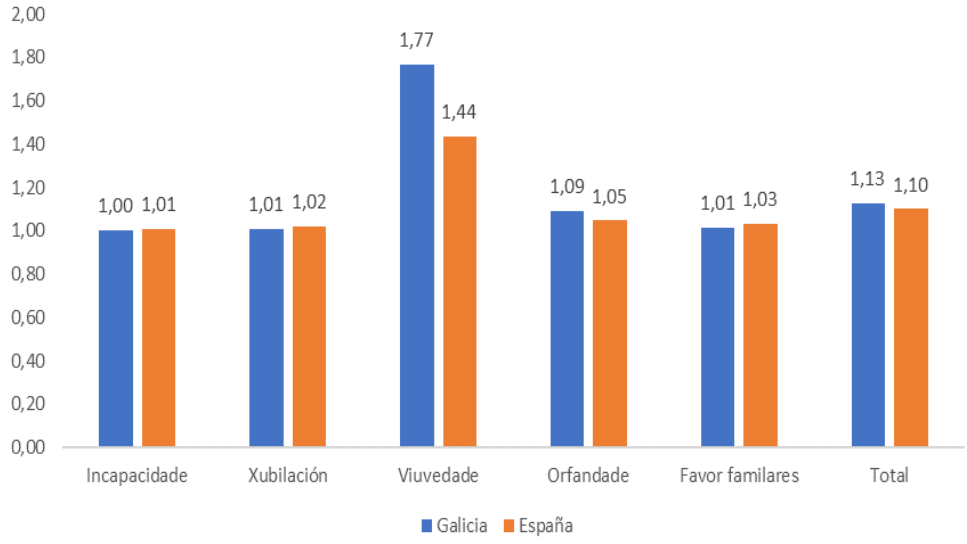
Gráfico 5.16. Evolución do Indice de feminización das pensións por categorías. Galicia (2005 vs 2018)

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

Como xa se sinalou con anterioridade na análise das cifras de persoas beneficiarias e pensións do sistema, algunhas destas persoas son titulares de máis dunha pensión, o cal é posible sempre que a suma de ambas non supere a pensión máxima. A esta realidade se lle coñece como *"concorrencia de pensións"*. O gráfico seguinte reflicte as taxas de concorrencia para os diferentes tipos de pensións en Galicia e no conxunto do sistema para o ano 2018. Como se pode comprobar, a taxa de concorrencia en Galicia para o conxunto das pensións acada ao 13 % dos pensionistas, fronte ao 10 % no total do Estado.

Gráfico 5.17. Taxa de concorrencia das pensións. Galicia-España (2018)

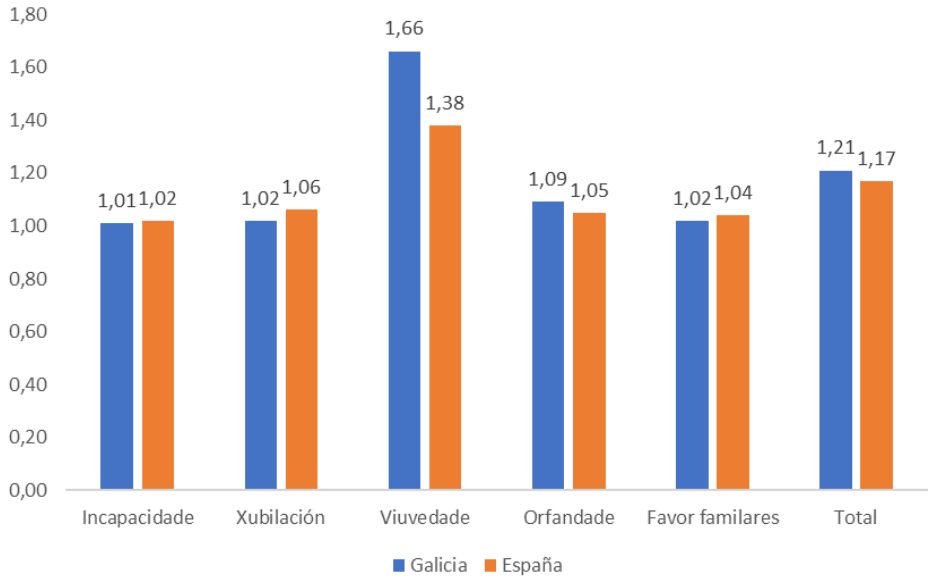

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

Se temos en conta que a asignación das persoas pensionistas a unha ou outra modalidade de pensións realízase atendendo á pensión principal, conclúese que a concorrencia de pensións concéntrase de forma moi acusada nas de viuvez, en especial en Galicia, onde acada o 77 % fronte o 44 % do conxunto do sistema.

Esta realidade ten a súa orixe principalmente nas mulleres que causan unha pensión de xubilación e, asemade, adquiren o dereito a unha pensión de viuvez ao falecer o seu cónxuxe ou causahabiente, feito este que en Galicia cobra maior forza pola inscrición xeneralizada das mulleres no réxime especial agrario e pola maior proporción de mulleres maiores de 65 anos respecto da poboación total. Con todo, se nos centramos soamente nas mulleres, esa taxa de concorrencia diminúe debido a que os homes que teñen como principal unha pensión de viuvez contan normalmente con outra pensión nalgún dos outros réximes.

Gráfico 5.18. Taxa de concorrencia das pensións. Galicia-España Mulleres (2018)

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

5.4 A contía económica das pensións

O importe que cobran as persoas pensionistas está relacionado co tipo de pensión e o réxime no que son causadas, presentando diferenzas importantes segundo a categoría e as circunstancias de cotización de cada un deles. Con carácter xeral, o importe para o caso das pensións de xubilación e incapacidade permanente está ligado ás bases de cotización dos causantes, sendo a súa contía superior ás de viuvez, e estas, a súa vez, superiores ás de orfandade.

Na táboa seguinte recóllese o importe e a evolución das pensións medias en Galicia por categorías que, no seu conxunto, tan só representan o 84,6 % da media nacional, observándose certa converxencia en termos porcentuais nos últimos anos pese a aumentar as diferenzas en magnitudes absolutas. A súa vez, se ben a contía en euros correntes presenta un incremento constante ó longo do período analizado, este foise reducindo ata ser inferior ao 2 % entre o 2014

e o 2017, medrando de novo a ritmos normais no ano 2018 co retorno da actualización das pensións. A este respecto, debe terse en conta que na evolución da pensión media incide non so a porcentaxe de revalorización anual -limitada nos últimos anos ao 0,25 %-, senón tamén a diferenza entre as pensións que se incorporan ao sistema e as que saen del, cuestión que será obxecto de análise posterior.

Táboa 5.16. Evolución da pensión media por tipo de pensión. Galicia (2005-2018)

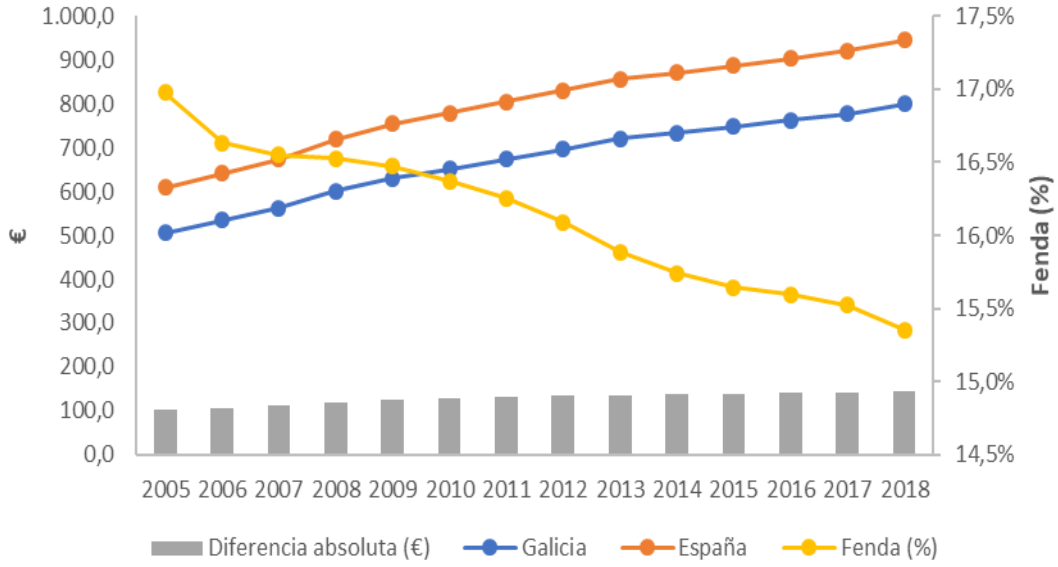
Ano	Incapacidade	Xubilación	Viuvez	Orfandade	Favor familiares	Todas		
						Euros	Increm.	Galicia/España
2005	595,85	557,66	381,05	257,23	328,03	506,23	--	83,0%
2006	626,26	590,74	399,76	277,46	348,33	535,10	5,7%	83,4%
2007	650,98	622,53	417,86	292,55	368,81	562,19	5,1%	83,4%
2008	686,41	667,65	443,69	317,31	395,51	600,73	6,9%	83,5%
2009	714,95	700,77	464,71	334,31	411,20	629,85	4,8%	83,5%
2010	735,55	726,29	480,26	345,72	420,66	651,88	3,5%	83,6%
2011	756,15	752,97	493,24	354,91	433,95	674,13	3,4%	83,7%
2012	775,46	780,30	506,51	362,07	448,37	696,28	3,3%	83,9%
2013	798,12	809,90	520,91	366,65	462,22	720,32	3,5%	84,1%
2014	807,10	828,53	526,93	364,40	466,44	733,92	1,9%	84,3%
2015	816,01	847,51	533,26	364,86	470,89	748,08	1,9%	84,4%
2016	825,41	866,17	540,15	368,49	475,88	762,64	1,9%	84,4%
2017	835,36	884,88	548,12	372,68	481,20	777,71	2,0%	84,5%
2018	849,08	910,57	563,25	381,00	489,15	799,64	4,9%	84,6%

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

A pensión media en Galicia situouse nos 799 euros no ano 2018, sendo as de xubilación as que presentan maior importe, con 910 euros de media. Aínda que as que seguen atendendo a súa contía son as de incapacidade permanente, cabe sinalar o importe das pensións de viuvez, sinaladas antes como de especial importancia polo seu peso relativo. Esta categoría ten un importe medio de 563 euros, o 61,8 % da contía das de xubilación.

O gráfico seguinte reflicte a evolución do importe medio das pensións en Galicia e España no período de análise. A pensión media en Galicia mantívose sempre por debaixo do importe no conxunto do Estado, sendo en media un 16 % inferior neste anos. O incremento experimentado pola contía media na comunidade galega (58 %) é superior ao da contía en España (55 %), e tamén o ritmo medio de crecemento das pensións galegas supera lixeiramente o rexistrado na media total das pensións (3,57 % e 3,43 % de crecemento medio anual para Galicia e España, respectivamente). En consecuencia, aínda que a diferencia entre ambos importes aumenta nestes anos en preto de 25 euros (un 40 %), a fenda entre as pensións medias tende a diminuír: se en 2005 os pensionistas galegos recibían, en media, un 83 % do importe medio das pensións totais, en 2018 perciben o 84 % destas pensións.

Gráfico 5.19. Evolución da pensión media. Galicia-España (2005-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

A análise da evolución das pensións correspondentes ás mulleres ofrece certos datos de interese:

- As contías medias das pensións femininas son inferiores ás masculinas en todo o período de análise. Ademais, o incremento reflectido neste período nas pensións das mulleres é cinco puntos porcentuais inferior ao dos homes (54,2 % fronte a 59,5 %).
- A fenda na contía das pensións segundo o sexo do perceptor aumenta nestes anos: se en 2005 as mulleres percibían o 65,9 % das percepcións dos homes, en 2018 pasan a percibir un 63,7 % destas contías.
- Atendendo á media de percepcións nestes anos por tipoloxía de pensión, as maiores diferencias se atopan nas contías de pensión de xubilación, onde as mulleres perciben un 62,8 % da cantidade que teñen recibido os homes. Pola contra, as pensións de viuvez, orfandade e a favor de familiares son superiores nas mulleres galegas.
- As pensións dos homes en Galicia presentan contías superiores á media estatal, incluíndo home e mulleres en todo o período, pero as das mulleres queda moi por debaixo deste valor. Así, as pensións medias femininas se sitúan en torno ao 66 % - 64 % da pensión media española, mentres que os pensionistas galegos homes perciben entre un 2 % - 5 % máis que a pensión media do Estado.
- As comparacións referenciadas ao grupo homoxéneo de sexo non son máis favorables. Así, as mulleres galegas perciben, en media, un 85,4 % das percepcións das mulleres pensionistas en España, mentres que no caso dos homes en Galicia esta contía se sitúa en torno ao 84,6 % da media de pensións masculinas.
- A análise da evolución referida no parágrafo anterior revela que as tendencias difiren para mulleres e homes. Así, se as pensionistas galegas percibían en 2005 un 87 % da pensión media das mulleres en España, en 2018 perciben unicamente un 85,4 %. Porén, os homes

ven como se reduce a fenda: no mesmo período, os galegos pasan de percibir un 82,6 % a un 85,4 % da pensión media estatal.

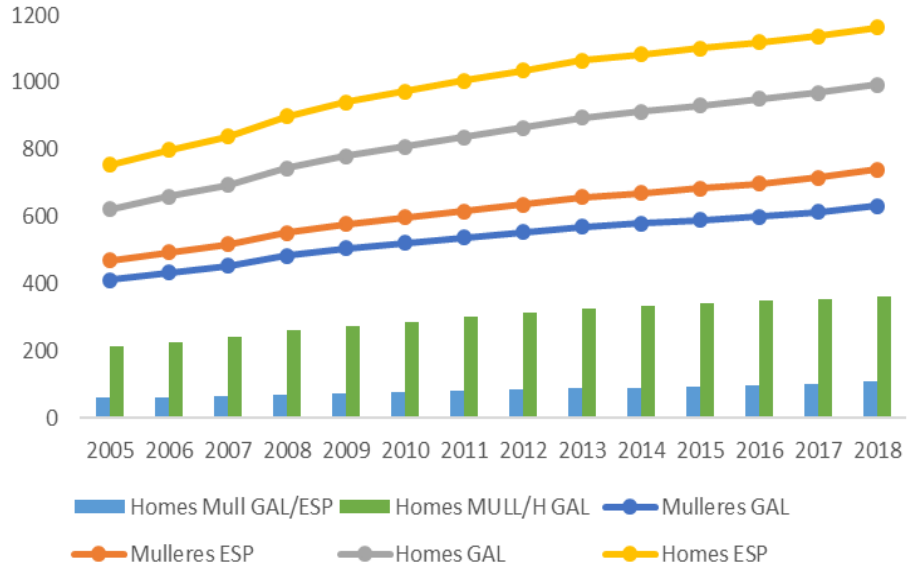
Táboa 5.17. Evolución da pensión media por tipo de pensión. Galicia-Mulleres (2005-2018)

Ano	Incapacidade	Xubilación	Viuvez	Orfandade	Favor familiares	Todas		
						Euros	Increm.	Galicia/España
2005	472,55	429,28	390,24	257,62	334,54	410,18	--	87,4%
2006	504,43	452,29	409,71	278,78	355,76	432,27	5,4%	87,8%
2007	530,37	474,11	428,58	294,65	376,65	453,01	4,8%	87,7%
2008	566,91	504,93	455,52	319,59	404,74	482,40	6,5%	87,6%
2009	597,27	526,75	477,51	336,36	420,05	504,58	4,6%	87,4%
2010	618,40	543,02	493,77	346,85	429,27	520,88	3,2%	87,2%
2011	638,22	559,93	507,26	355,53	442,78	536,30	3,0%	87,1%
2012	657,62	578,74	521,19	362,82	458,63	552,58	3,0%	86,9%
2013	681,49	599,43	536,09	366,67	473,78	570,21	3,2%	86,7%
2014	693,85	612,06	542,39	364,50	477,79	579,39	1,6%	86,5%
2015	703,18	625,54	548,98	364,76	481,66	589,14	1,7%	86,2%
2016	714,44	639,43	556,19	368,36	487,40	599,91	1,8%	85,9%
2017	727,38	655,85	564,58	371,46	492,92	612,61	2,1%	85,6%
2018	742,48	679,20	580,62	380,34	500,46	632,30	5,4%	85,4%

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

O gráfico seguinte resume as principais tendencias obtidas dos datos anteriores. Coma se pode comprobar, o menor incremento no tempo se corresponde coa evolución das pensións femininas, sexa en Galicia (a máis baixa) ou en España. A continuación aparece o incremento sostido no tempo das pensións masculinas, sendo as españolas as que reflicten un maior aumento. As diferenzas de pensións en contra das mulleres galegas, sexa en comparación coas españolas ou cos homes, van aumentando tamén consonte avanzan os anos.

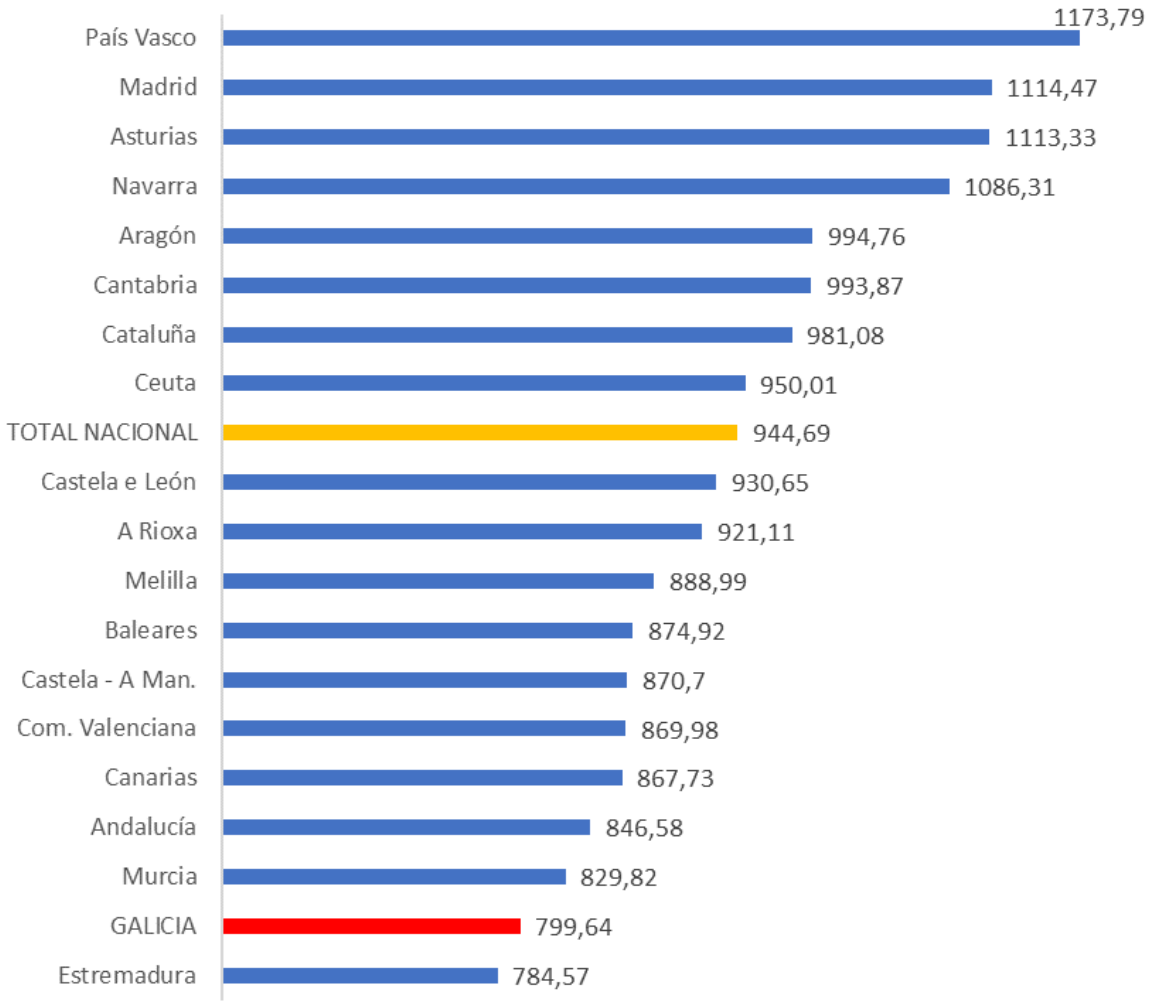
Gráfico 5.20. Evolución das pensións medias e diferencia por sexo. Galicia-España (2005-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

Na análise comparativa por Comunidades Autónomas (incluídas as cidades de Ceuta e Melilla) se atopa que o País Vasco é o que ten maior pensión media, seguida de Madrid e Asturias. A comunidade galega presenta a segunda contía máis baixa, claramente por debaixo da renda media estatal. Como dato particularmente indicativo, o importe medio das pensións do País Vasco supera en preto dun 50 % os importes medios en Galicia.

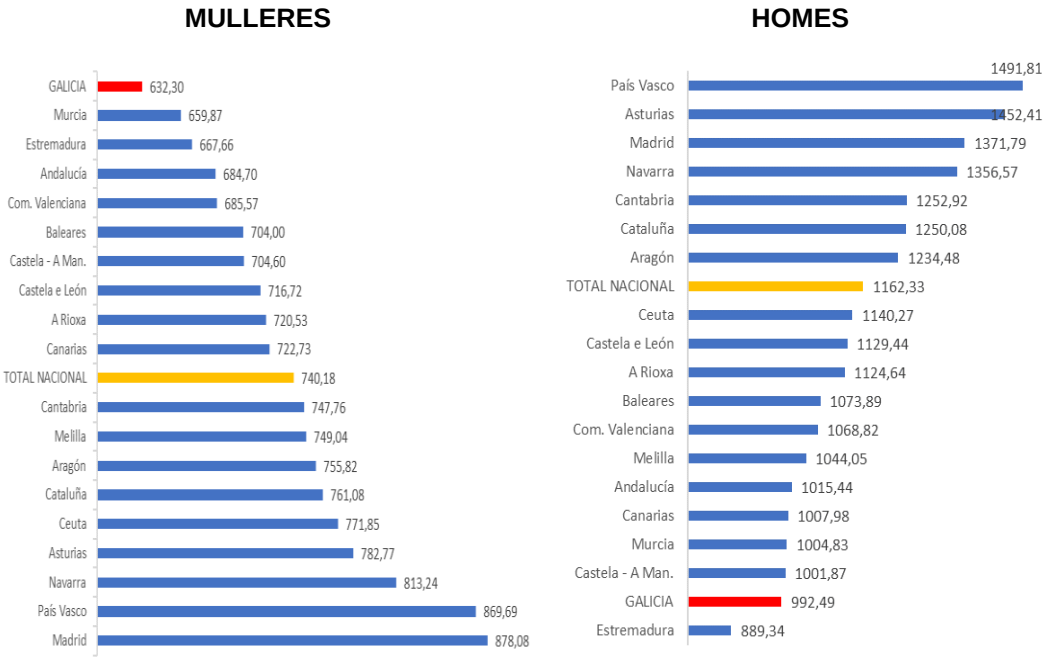
Gráfico 5.21. Pensións medias por CCAA (2018)

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

A situación non difire en demasía cando se analizan por separado as pensións de homes e mulleres. Como dato de particular interese, a comunidade galega presenta a pensión máis baixa entre as mulleres pensionistas do Estado. Para o caso dos homes, a pensión é a segunda máis baixa, só por debaixo das pensións masculinas de Estremadura.

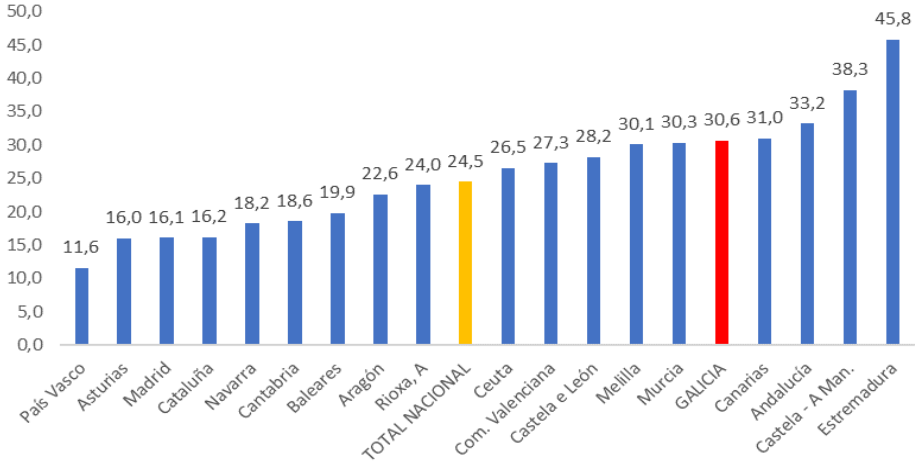
Gráfico 5.22. Pensións medias por CCAA e sexo (2018)

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

Resulta particularmente chamativo que o maior dos importes medios nas pensións das mulleres (878 euros, comunidade de Madrid) é inferior ao menor importe medio das pensións masculinas (889 euros, Estremadura), o que da idea das asimetrías entre as percepcións dunhas e outras. Estas desigualdades teñen a súa orixe nos diferentes pesos relativos e condicións das modalidades e réximes nos que se causan as pensións, estando tamén correlacionadas, como é lóxico, coas necesidades de complemento ata os mínimos legalmente establecidos. Así, constátase que os territorios con maior porcentaxe de pensións con complemento a mínimos son os que presentan menores contías medias nas pensións. En Galicia, o 30,6 % das pensións totais teñen complemento a mínimos fronte o 11,6 % de media no País Vasco.

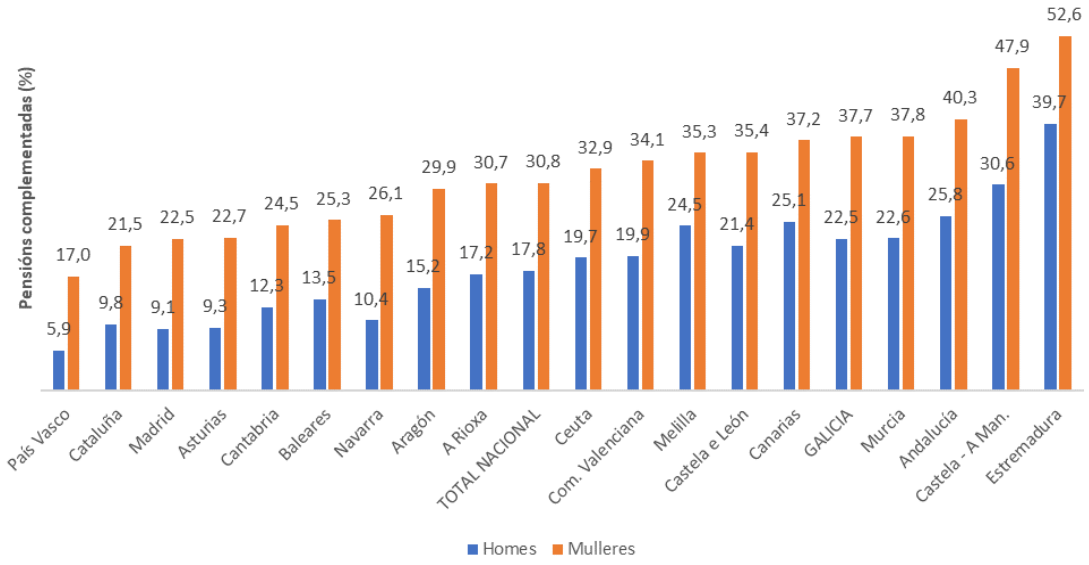
Gráfico 5.23. % Pensións con complemento a mínimos por CCAA (2018)

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

A comunidade galega figura entre as que teñen maior porcentaxe de pensión con complementos, por encima da media estatal tanto no caso dos homes (22,5 % das pensións) como, con máis claridade, no das mulleres (37,7 % das pensións complementadas). Para estas é a quinta comunidade que máis porcentaxe de pensións ten nesta categoría.

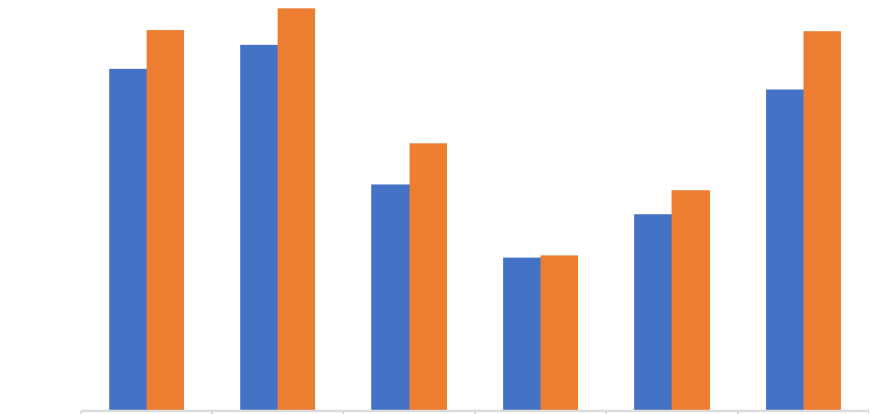
Gráfico 5.24. % Pensións con complemento a mínimos por CCAA e sexo (2018)

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

No que se refire ao importe medio das pensións por tipo, tal e como se comentou previamente, as máis altas son as de xubilación que, a súa vez, son as que maiores diferenzas presentan respecto da media nacional (preto dun 20 % inferiores). Igualmente, pola súa importancia relativa na participación no conxunto de pensións, cabe destacar que as pensións de viuvez son, en media, un 18 % inferiores en Galicia.

Gráfico 5.25. Pensións medias por tipo de pensións (€) (2018)

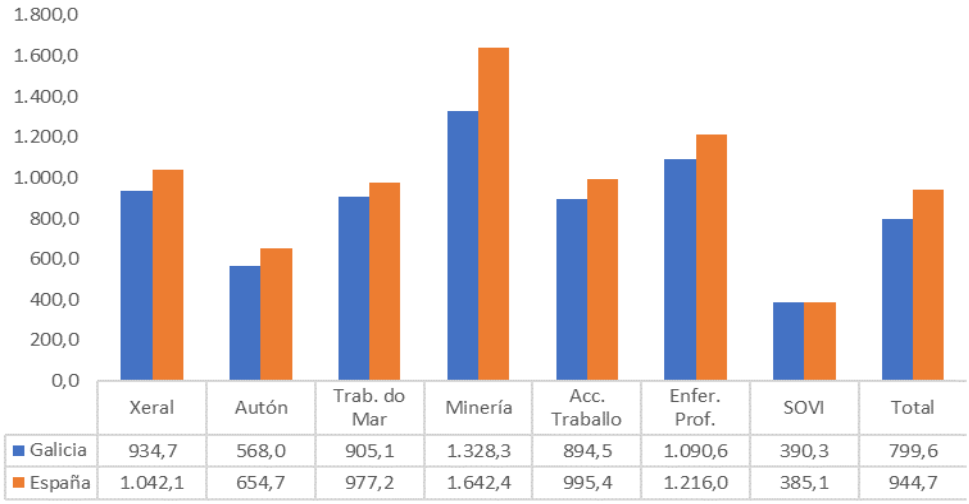

	Incapacidade	Xubilación	Viuvez	Orfandade	Favor familares	Total
Galicia	849,1	910,6	563,3	381,0	489,2	799,6
España	946,2	1.090,7	664,4	387,4	548,6	944,7

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

Se nos fixamos nas pensións por réximes, as diferenzas son aínda máis significativas, correspondendo os maiores importes ao Réxime Especial da Minería (24 % inferiores), se ben o seu peso é moi pequeno no conxunto das pensións, tanto en Galicia como no total do sistema. A segunda diferencia a encontramos no réxime de autónomos, un 15,3 % inferiores na comunidade galega.

Gráfico 5.26. Pensións medias por réxime de pensións (€) (2018)

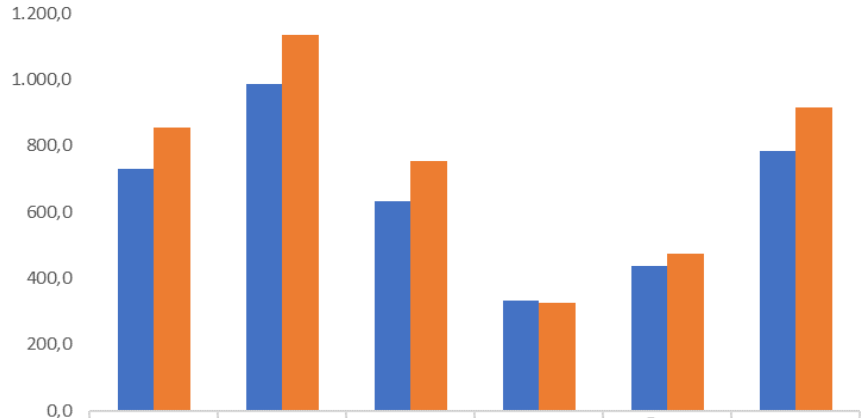

	Xeral	Autón	Trab. do Mar	Minería	Acc. Traballo	Enfer. Prof.	SOVI	Total
Galicia	934,7	568,0	905,1	1.328,3	894,5	1.090,6	390,3	799,6
España	1.042,1	654,7	977,2	1.642,4	995,4	1.216,0	385,1	944,7

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

Enfocando esta análise dende unha perspectiva de xénero, as diferenzas son evidentes tanto se avaliamos as pensións por rexímenes ou por tipos.. Atendendo a este segundo parámetro, a diferencia entre as pensións das mulleres galegas en relación coas mulleres no conxunto de Estado é superior ás fendas entre as pensións totais galegas e estatais nas pensións de incapacidade (17,4 % para as mulleres e 11,4 % en media total) e nas de viuvez (19,3 % nas mulleres fronte a 18 % total).

Gráfico 5.27. Pensións medias por tipo de pensións (€). Mulleres. (2018)

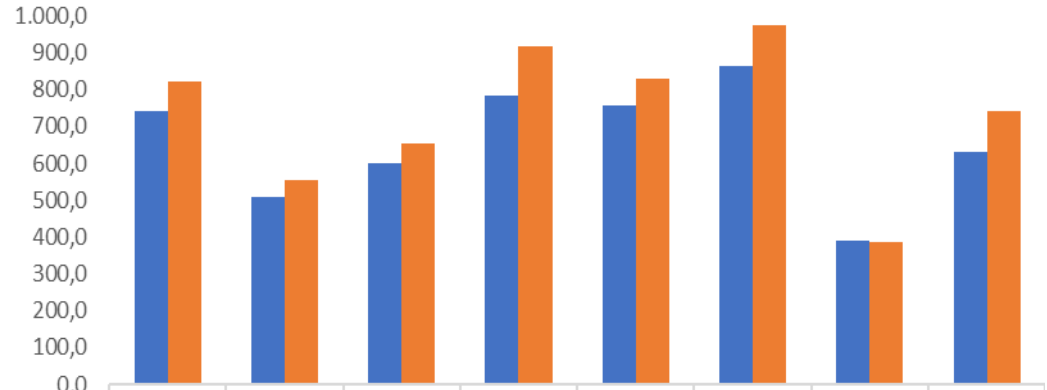
	Incapacidade	Xubilación	Viuvez	Orfandade	Favor familares	Total
Galicia	729,2	987,3	632,6	334,1	438,6	783,1
España	855,9	1.134,8	754,4	326,7	474,9	915,3

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

Pola contra, as diferencias entre pensións de mulleres son inferiores ás diferencias medias nas pensións de xubilación e a favor de familiares. Nas pensións de orfandade, pola súa banda, as pensións femininas en Galicia superan ás que perciben as mulleres na media estatal.

Cando a análise se centra nos réximes, as diferencias seguen sendo superiores si se fan unicamente entre grupos de mulleres. Neste caso, as fendas entre mulleres (galegas e media estatal) superan a diferencia media entre pensións galegas e estatais en todos os réximes agás o SOVI, con especial intensidade no caso da minería.

Gráfico 5.28. Pensións medias por réxime de pensións (€). Mulleres. (2018)

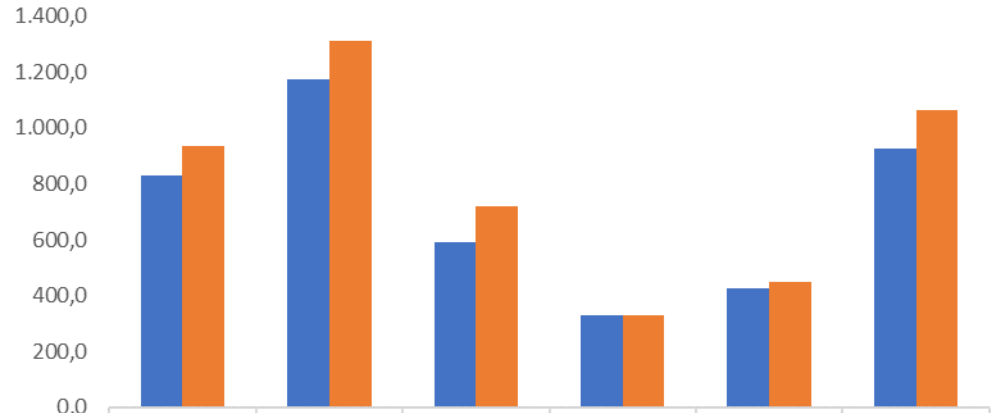
	Xeral	Autón	Trab. do Mar	Minería	Acc. Traballo	Enfer. Prof.	SOVI	Total
Galicia	739,5	510,0	599,2	783,5	756,4	863,7	389,3	632,3
España	821,9	554,8	653,7	918,7	829,5	976,1	384,1	740,2

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

Ao analizar a evolución das contías medias das pensións, resulta moi clarificador comparar os importes das novas pensións que se incorporan ao sistema coas que causan baixa no mesmo. Este exercicio preséntase nos seguintes gráficos, que reflicten os importes medios para os diferentes tipos de pensións en Galicia e no conxunto do sistema.

A contía media das altas de novas pensións en Galicia (926,7 euros) supera en 127 euros a media de pensións galegas. Isto quere dicir que as pensións que se incorporan ao sistema superan nun 15,8 % a pensión media galega actual, un dato que permite introducir certo optimismo de cara á redución das diferencias observadas. Esta mellora é superior á media estatal, onde as novas pensións superan nun 12,7 % os importes medios das pensións. O avance ven, principalmente, da man das altas nas pensións de xubilación, que en Galicia superan nun 29 % o importe medio das pensións de xubilación actuais. Este aumento tamén é superior á media estatal para o dito tipo de pensións, que se sitúa nun 20,2 %. En menor medida melloran as pensións de viuvez, onde o aumento no importe das altas no conxunto do estado (8 % sobre a media actual) é superior ao rexistrado en Galicia (5, %). Estas diferenzas compensan con creces a caída nas contías das novas pensións de orfandade e a favor familiares, situándose as pensións de incapacidade permanente que entran no sistema practicamente na media do conxunto da súa categoría.

Gráfico 5.29. Pensións medias nas altas por tipo de pensións (€) (2018)

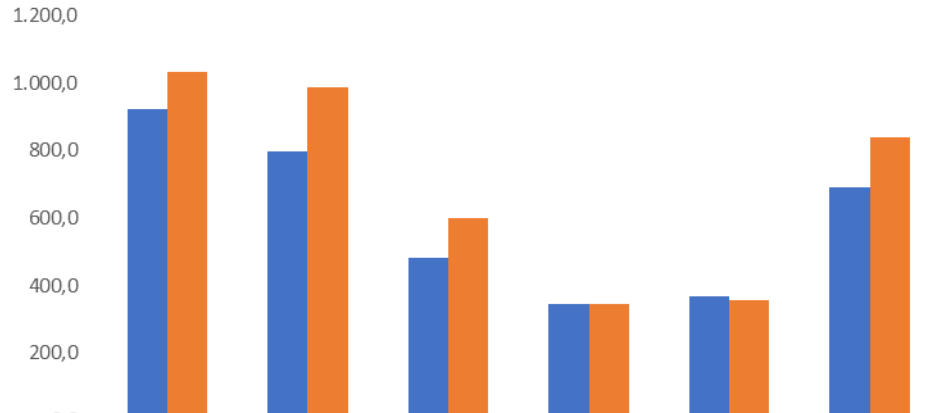

	Incapacidade	Xubilación	Viuvez	Orfandade	Favor familares	Total
Galicia	829,7	1.173,8	592,2	330,2	427,4	926,7
España	937,4	1.311,2	717,9	328,6	448,7	1.064,2

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

A análise da contía das pensións que van saíndo do sistema revela, como é lóxico, que o seu importe é notablemente inferior a media de pensións. Esta diferencia se cifra en Galicia en 108 euros (é dicir, que as pensións que son baixa na comunidade galega son un 13,4 % inferiores a contía media das pensións galegas en 2018). En media estatal, as baixas teñen un importe un 11,3% inferior á pensión media. Estas diferenzas son máis ou menos similares entre as distintas categorías de pensións, aínda que destacan para o caso galego as baixas nas pensións de viuvez e xubilación (14,1 % e 12,2 % inferiores á pensión media galega, respectivamente). No caso das outorgadas a favor de familiares, se dobran estas porcentaxes; e as de incapacidade permanente se comportan de forma contraria o ser os importes medios das baixas superiores ós importes medios do total das pensións deste tipo.

Gráfico 5.30. Pensións medias nas baixas por tipo de pensións (€) (2018)

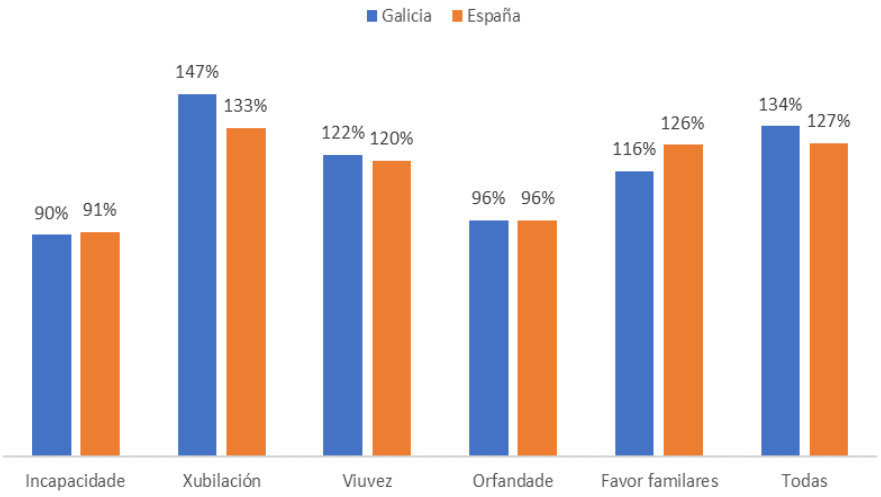

	Incapacidade	Xubilación	Viuvez	Orfandade	Favor familares	Total
Galicia	924,3	799,3	483,9	345,5	370,0	691,9
España	1.031,4	985,9	598,7	343,6	355,3	837,8

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

A relación dos importes medios das novas pensións cos das que causan baixa no sistema revela unha mellora relativa superior en Galicia. Así, pódese constatar que a relación é maior de media en Galicia que no total do sistema, 134 % fronte o 127 %, concentrándose principalmente nas pensións de xubilación que, cunha proporción do 147 %, superan en 14 puntos a relación media nacional. Estas diferenzas teñen a súa orixe nas menores contías medias das pensións incorporadas en Galicia hai anos, principalmente por xerarse no réxime agrario, que agora se substitúen por pensións noutros réximes con maiores importes.

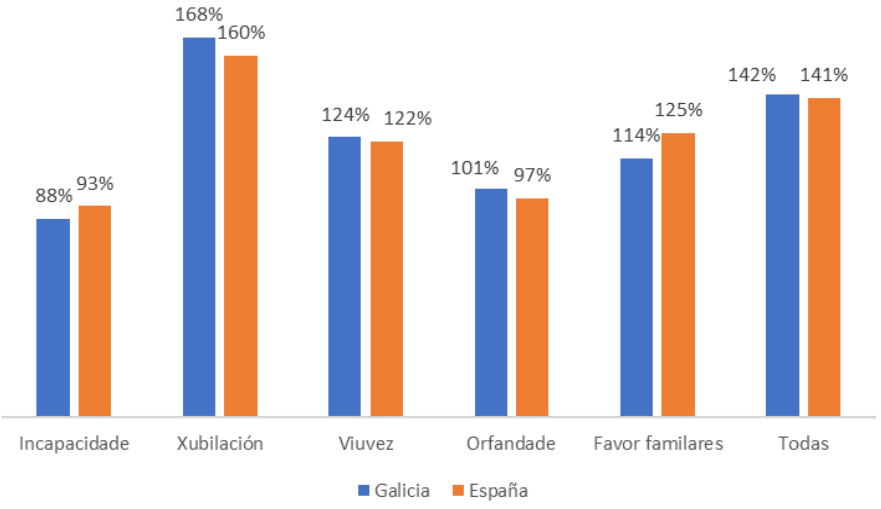
Gráfico 5.31. Relación pensións altas/baixas por tipo de pensións (€) (2018)

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

Facendo a mesma análise exclusivamente para as mulleres se constata que os importes das novas pensións superan aos das pensións que causan baixa nunha porcentaxe moi superior á media do sistema, destacando as pensións de xubilación onde as novas incorporacións en Galicia acadan cifras dun 68 % superiores as pensións que causan baixa.

Gráfico 5.32. Relación pensións altas/baixas por tipo de pensións (€) (2018)

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

Pese a que os datos galegos son aparentemente mellores, da análise global dos importes medios das novas pensións resulta salientable e preocupante, dende a perspectiva de Galicia, que no referente ás novas incorporacións o sistema, apenas se corrixan as diferenzas entre a media galega e a nacional, representando aquela, para o total de pensións novas, o 87,07 % desta. É por iso que parece oportuno analizar separadamente os tipos de pensións, para centrarnos nas de xubilación, individualizando así o efecto que as pensións de viuvez teñen sobre as medias totais. Este exercicio presenta resultados interesantes, sobre todo si se analiza a súa evolución nos últimos anos, información que se reflicte na táboa seguinte.

Táboa 5.18. Evolución da pensión media de xubilación. Galicia-España (2005-2018)

Ano	Xeral	Autónomos	Agrario conta allea	Agrario conta propia	Trab. do Mar	Minería	Fogar	Accidentes de traballo	Enferm. Profes.	SOVI	Total
2005	86,1%	93,5%	96,8%	94,6%	88,1%	79,6%	99,1%	86,8%	62,7%	99,6%	81,2%
2006	86,1%	93,4%	96,9%	94,4%	88,1%	79,2%	99,2%	87,2%	63,6%	100,2%	81,7%
2007	86,2%	93,5%	96,9%	94,1%	88,3%	79,2%	99,2%	87,3%	63,9%	100,0%	81,9%
2008	86,2%	89,4%	96,9%		88,5%	78,7%	99,2%	87,4%	64,7%	100,0%	82,0%
2009	86,1%	88,7%	96,9%		88,6%	78,8%	99,0%	87,6%	66,1%	100,0%	82,0%
2010	86,1%	88,1%	97,0%		88,9%	79,2%	98,8%	88,1%	67,0%	100,3%	82,2%
2011	86,1%	87,6%	97,3%		89,1%	79,5%	98,6%	88,1%	68,8%	100,3%	82,3%
2012	90,0%	87,3%			89,2%	80,7%	98,5%	88,2%	70,4%	100,4%	82,5%
2013	89,4%	86,7%			89,4%	81,1%	98,3%	87,8%	71,8%	100,5%	82,7%
2014	89,1%	86,3%			89,5%	82,0%		88,1%	72,4%	100,7%	82,9%
2015	89,1%	86,0%			89,7%	82,7%		88,3%	73,6%	100,8%	83,0%
2016	89,1%	85,7%			89,8%	82,6%		88,3%	75,3%	100,9%	83,1%
2017	89,0%	85,5%			90,0%	83,2%		88,3%	77,0%	101,1%	83,2%
2018	89,1%	85,4%			90,1%	84,0%		88,5%	78,8%	101,3%	83,5%

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS

Centrándonos na pensión media das novas incorporacións ao sistema, se pode constatar unha corrección significativa coas medias nacionais dende o ano 2005, diminuíndo 6 puntos as diferencias no réxime xeral, ata acadar actualmente o 91,5 % da media nacional. A corrección alcanza tamén 3 puntos no RETA (do 91,8 % a 94,9 % da media nacional), e moi claramente ao Réxime Especial de Traballadores do Mar (oito puntos porcentuais dende 2005), que xa representan o 93,6 % da media nacional.

Táboa 5.19. Evolución da pensión media das altas de xubilación. Galicia-España (2005-2018)

Ano	Xeral	Autónomos	Agrario conta allea	Agrario conta propia	Trab. do Mar	Minería	Fogar	SOVI	Total
2005	85,6%	91,8%	100,1%	92,5%	85,5%	77,4%	97,1%	100,9%	89,8%
2006	86,5%	94,3%	102,2%	92,8%	85,9%	82,9%	98,4%	99,2%	85,8%
2007	87,0%	94,3%	104,8%	92,1%	88,5%	89,0%	99,0%	97,4%	85,8%
2008	88,0%	88,4%	101,4%		89,5%	102,3%	97,0%	98,8%	87,5%
2009	87,6%	88,5%	109,6%		89,4%	101,3%	97,8%	99,8%	87,1%
2010	88,3%	88,9%	113,7%		92,1%	94,9%	96,1%	96,8%	87,6%
2011	87,7%	88,5%	101,8%		89,4%	102,6%	95,9%	93,9%	86,7%
2012	91,8%	90,4%			89,8%	105,1%	95,0%	93,8%	88,5%
2013	91,4%	89,2%			91,9%	104,0%	87,9%	94,8%	88,7%
2014	90,7%	89,0%			91,7%	99,5%		94,1%	87,8%
2015	89,8%	89,4%			91,9%	97,6%		97,4%	86,9%
2016	90,1%	92,9%			95,7%	103,7%		95,1%	87,9%
2017	90,5%	94,4%			93,8%	97,6%		89,0%	88,4%
2018	91,5%	94,9%			93,6%	99,5%		100,7%	89,5%

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

A mesma conclusión se extrae ao analizar o importe medio das novas altas por xubilación centrándose soamente nas mulleres. Como se pode ver na táboa seguinte, aínda que con leves diferencias entre anos, constátase unha tendencia á converxencia respecto das medias do conxunto do Estado, situándose actualmente as altas das novas pensións de xubilación no 91 % e no 92,9 % da media nacional para os réximes xeral e de autónomos respectivamente. Esta evolución pon de manifesto a melloría, en termos relativos, das condicións laborais dos galegos nos últimos anos.

Táboa 5.20. Evolución da pensión media das altas de xubilación, Galicia-España. Mulleres. (2005-2018)

Ano	Xeral	Autónomos	Agrario conta allea	Agrario conta propia	Trab. do Mar	Fogar	SOVI	Total
2005	89,2%	95,1%	101,1%	98,3%	100,2%	96,9%	101,4%	90,9%
2006	88,4%	97,0%	98,0%	99,2%	95,4%	98,8%	98,5%	91,0%
2007	89,8%	97,7%	106,5%	98,8%	101,3%	99,1%	97,9%	90,1%
2008	90,8%	94,0%	96,7%		89,3%	97,0%	98,4%	91,0%
2009	88,3%	93,0%	91,3%		84,3%	98,2%	100,7%	88,8%
2010	89,7%	92,7%	99,1%		91,8%	95,9%	98,2%	88,9%
2011	85,8%	92,5%	96,3%		89,0%	95,9%	97,7%	85,5%
2012	90,7%	92,0%			91,1%	94,9%	96,9%	85,6%
2013	89,6%	90,2%			88,5%	87,3%	98,2%	84,0%
2014	89,4%	89,4%			90,5%		93,8%	83,8%
2015	87,0%	89,6%			90,6%		101,2%	81,8%
2016	86,8%	92,3%			89,9%		100,5%	82,9%
2017	89,6%	93,2%			91,0%		101,5%	85,6%
2018	90,9%	92,9%			93,1%		99,1%	87,0%

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

Se cuantificamos as diferencias das pensións medias entre homes e mulleres, centrándonos nas novas pensións de xubilación -que son as que en mellor medida reflicten a realidade o mercado de traballo e a súa evolución en canto á diferencia entre homes e mulleres- observamos que durante o período analizado se teñen corrixido significativamente as diferencias entre as mulleres e os homes, tanto en Galicia como no conxunto do Estado, aínda que as fendas aínda son importantes.

Táboa 5.21. Evolución da pensión media das altas de xubilación, Mulleres – Homes. Estado. (2005-2018)

Ano	Xeral	Autónomos	Agrario conta allea	Agrario conta propia	Trab. do Mar	Fogar	SOVI	Total
2005	66,8%	71,3%	83,2%	85,6%	45,8%	98,9%	97,2%	51,9%
2006	66,5%	71,9%	83,7%	85,1%	50,7%	101,2%	99,4%	53,3%
2007	66,6%	70,9%	83,6%	84,7%	48,0%	97,7%	101,3%	55,2%
2008	66,9%	73,8%	82,9%		48,7%	110,7%	101,3%	56,4%
2009	69,6%	73,6%	82,6%		53,8%	99,9%	101,4%	59,3%
2010	71,6%	74,3%	80,9%		53,3%	108,0%	109,3%	61,1%
2011	73,0%	73,9%	81,2%		51,0%	105,2%	113,2%	63,7%
2012	72,0%	75,0%			51,0%	107,2%	108,0%	67,4%
2013	74,1%	73,1%			49,1%		108,1%	72,7%
2014	73,3%	73,3%			51,3%		100,7%	72,4%
2015	74,9%	76,6%			54,5%		99,5%	74,5%
2016	76,7%	85,1%			59,4%		99,8%	77,5%
2017	76,5%	86,4%			63,1%		103,4%	77,9%
2018	77,1%	86,8%			63,7%		101,0%	79,0%

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

Con todo, non é menos importante sinalar que a tendencia á converxencia entre as pensións de mulleres e homes en Galicia avanza a menor ritmo que en media estatal, máxime cando esta diferencia se da en todos os tipos de pensións.

Táboa 5.22. Evolución da pensión media das altas de xubilación, Mulleres – Homes. Galicia. (2005-2018)

Ano	Xeral	Autónomos	Agrario conta allea	Agrario conta propia	Trab. do Mar	Fogar	SOVI	Total
2005	70,4%	73,2%	85,7%	89,8%	52,8%	89,2%	102,6%	55,9%
2006	68,9%	73,8%	82,4%	91,4%	55,5%	128,1%	96,8%	57,2%
2007	69,8%	73,5%	89,2%	91,3%	54,0%	103,7%	103,1%	58,3%
2008	70,0%	75,9%	81,7%		47,1%	124,5%	98,8%	58,8%
2009	70,5%	74,4%	70,0%		49,4%	146,6%	104,6%	60,3%
2010	73,3%	74,4%	72,6%		51,6%	94,6%	109,3%	61,7%
2011	71,2%	74,9%	81,3%		48,5%	143,3%	119,3%	61,9%
2012	71,1%	72,7%			49,5%	105,7%	119,9%	63,8%
2013	72,5%	70,0%			45,3%		111,9%	67,0%
2014	71,7%	69,3%			47,9%		99,5%	66,9%
2015	71,7%	72,7%			51,0%		110,7%	67,6%
2016	72,4%	81,2%			53,5%		123,1%	70,3%
2017	75,4%	81,9%			59,0%		145,2%	73,8%
2018	76,5%	81,6%			61,1%		91,1%	75,3%

Fonte: Elaboración propia a partir MTMySS.

Estas diferencias entre a contía e evolución das pensións medias de xubilación, así como da contía das novas altas das pensións deste tipo, son máis acusadas nas provincias de Lugo e Ourense, co 84 % e 77% da media estatal, fronte á Coruña e Pontevedra que, co 92 % e 93% respectivamente, se aproximan á dita media.

5.5 Outras prestacións

5.5.1 Prestacións non contributivas

Neste apartado recóllense outro tipo de prestacións que perciben as persoas ante determinadas circunstancias de carácter persoal. Nun primeiro momento centrámonos nas prestacións non contributivas, entre as que se poden diferenciar as seguintes categorías:

- **Pensións non contributivas da Seguridade Social**

Son aquelas prestacións que perciben as persoas que non teñen cotizacións, ou cuxo período de cotización non é suficiente para acadar o nivel requirido para acadar prestacións de carácter contributivo. A súa duración é vitalicia ou de carácter indeterminado. Teñen dúas modalidades de prestación, invalidez e xubilación.

- **Prestacións da LISMI**

O acrónimo LISMI fai referencia as prestacións da Lei de Integración Social dos Minusválidos. Trátase de prestacións sociais e económicas non contributivas dirixidas a persoas que se vexan

afectadas por unha minusvalía derivada dunha diminución de carácter previsiblemente permanente non comprendidas no campo de aplicación do sistema de SS. Comprende tamén a persoas afectadas por un proceso dexenerativo que puidera derivar en minusvalía. Para a percepción da LISMI, as persoas non deben estar comprendidas no campo de aplicación do sistema de Seguridade Social e non deben ser beneficiarias de prestacións de natureza análoga. Tampouco deben percibir recursos persoais que superen o 70 % do SMI en cómputo anual.

- **Prestacións do Fondo Nacional de Asistencia Social (FAS)**

O FAS inclúe prestacións asistenciais económicas individualizadas de carácter periódico dirixidas a persoas anciáns, enfermas ou afectadas dalgún tipo de invalidez con resultado de incapacidade para o traballo. Estas condicións implican que as persoas teñan cumpridos 65 anos para o caso de axudas por vellez, ou que estean incapacitadas para toda clase de traballo. Para a percepción desta prestación deben cumprirse unha serie de condicións:

  - Carecer de medios económicos para a subsistencia. Enténdese como tales os que sexan inferiores ao importe mínimo anual destas pensións, sexa en forma de rendas, de pensións ou de calquera outro tipo de retribucións. Se inclúe nestes medios a propiedade ou condición de usufrutuario de bens e inmobles.
  - Non ter familiares obrigados a atenderlles ou que carezan de posibilidades para facelo.
  - Non pertencer a ningunha Institución que estea obrigada a prestarlles asistencia.
  - Non ser propietarios ou usufrutuarios de bens e inmobles que indiquen a existencia de medios materiais suficientes para atender a súa subsistencia.

- **Prestacións familiares por fillo a cargo**

Estas prestacións outórganse nos supostos de rendas familiares inferiores a cantidade establecida con carácter anual, naqueles casos en que haxa menores a cargo que teñan menos de 18 anos (ou maiores, pero afectados por unha minusvalía igual ou superior ao 65%). Neste último caso non hai límite de ingresos.

- **Renda de integración social de Galicia. RISGA**

É unha prestación económica asistencial que se outorga co obxectivo de facilitar a reinserción sociolaboral das persoas. Trata de garantir un mínimo de subsistencia persoal a persoas de entre 25 e 65 anos, que non teñen os recursos mínimos necesarios para cubrir as necesidades máis urxentes.

- **Prestacións por desemprego**

Estas prestacións protexen a situación por desemprego, diferenciándose distintos tipos:

  - Nivel contributivo. Prestación por desemprego.
  - Nivel asistencial. Subsidio por desemprego.
  - Renda activa de inserción.

Neste apartado centrarémonos nas cinco primeiras tipoloxías, por canto as prestacións por desemprego son obxecto de análise noutro apartado deste informe.

A análise destas prestacións pon de manifestos dous aspectos sobresaíntes : en primeiro lugar, as pensións non contributivas da seguridade social , e, veñen acaparando nos últimos anos case oito de cada dez prestacións non contributivas: e, en segundo lugar, nos derradeiros exercicios veñen diminuíndo constantemente, ata o punto de que as percepcións en 2018 son un 7 % inferiores as que había en 2010.

Táboa 5.23. Prestacións non contributivas. Galicia. (2010-2018)

	Pensións non contributivas da Seguridade Social	LISMI	FAS	RISGA	AIS
2010	46.511	1.516	33	4.989	3.041
2011	45.378	1.387	24	5.416	2.319
2012	44.448	1.118	15	6.718	2.595
2013	43.511	887	12	9.300	2.653
2014	42.732	750	12	9.175	2.814
2015	41.884	591	8	9.713	2.727
2016	40.871	437	9	10.761	2.879
2017	39.564	384	8	10.371	2.623
2018	38.802	332	7	10.163	2.913

Fonte: Elaboración propia a partir de datos do IGE

Como é lóxico, as diminucións en cada tipoloxía son acordes coas cantidades relativas de cada unha delas. Porén, na análise da súa evolución interanual obsérvase que as FAS e as LISMI son as que diminúen a maior ritmo, con decrecementos acumulados próximos ao 18 % cada ano. O decrecemento das pensións non contributivas (PNC) é menor, preto do 2,2 % con carácter anual, mentres que as AIS rexistran un comportamento máis estable. A única categoría que aumenta neste período é a RISGA.

A participación das mulleres nestas prestacións diminúe tamén ao longo destes anos, aínda que levemente. Así, se en 2010 percibían o 69 % do total, en 2018 son perceptoras de pouco menos do 67 % da totalidade destas prestacións. Unha análise máis atenta revela que a participación no conxunto das prestacións non contributivas está fortemente influída polo importante peso que representan as mulleres nas pensións de xubilación, próximo ao 77 % en 2018. No caso das prestacións por invalidez, o reparto entre as percepcións entre homes e mulleres é máis equilibrado, sobre todo tendo en conta a diminución progresiva das mulleres nestas percepcións co paso do tempo.

Táboa 5.24. Prestacións non contributivas (PNC) por sexo. Galicia. (2010-2018)

	TOTAL PNC		% MULLERES	
	Invalidez	Xubilación	Invalidez	Xubilación
2010	17.563	28.948	53,2%	78,9%
2011	17.052	28.326	52,6%	78,7%
2012	16.674	27.774	52,7%	78,3%
2013	16.380	27.131	52,0%	78,1%
2014	16.050	26.682	51,5%	78,0%
2015	15.755	26.129	51,2%	77,8%
2016	15.511	25.360	51,1%	77,6%
2017	15.015	24.549	50,8%	77,1%
2018	14.578	24.224	50,4%	76,7%

Fonte: Elaboración propia a partir de datos do IGE

As percepcións procedentes do Fondo Nacional de Asistencia Social (FAS) amosan un panorama igualmente feminizado, co 57 % das prestacións en 2018 titularidade de mulleres. Esta porcentaxe ten sufrido unha forte diminución dende 2010, próxima a vinte puntos porcentuais. Con todo, debe terse presente que o número de prestacións nesta categoría son poucas en valor absoluto, polo que calquera variación orixina un importante cambio porcentual.

Como xa se comentou previamente, as percepcións no FAS diminúen notablemente no que levamos de década, ata o punto de que en 2018 son unicamente sete. Dende 2015, todas as percepcións son por enfermidade, e todas dirixidas a mulleres.

Táboa 5.25. Fondo Nacional de Asistencia Social (FAS) por sexo. Galicia. (2010-2018)

	TOTAL FAS		% MULLERES	
	Vellez	Enfermidade	Vellez	Enfermidade
2010	7	26	85,7%	65,4%
2011	5	19	80,0%	63,2%
2012	1	14	100,0%	64,3%
2013	1	11	100,0%	54,5%
2014	1	11	100,0%	54,5%
2015	0	8		62,5%
2016	0	9		66,7%
2017	0	8		50,0%
2018	0	7		57,1%

Fonte: Elaboración propia a partir de datos do IGE

Finalmente, a Renda de Inclusión Social (RISGA) e as Axudas de Inclusión Social (AIS) tamén son percibidas na súa maioría por mulleres. A RISGA é a única categoría, dentro destas prestacións non contributivas, que aumenta dende 2010, manténdose a porcentaxe de mulleres

perceptoras constante (seis de cada dez axudas). As AIS, pola súa banda, reflicten un aumento progresivo da participación das mulleres na totalidade das percepcións.

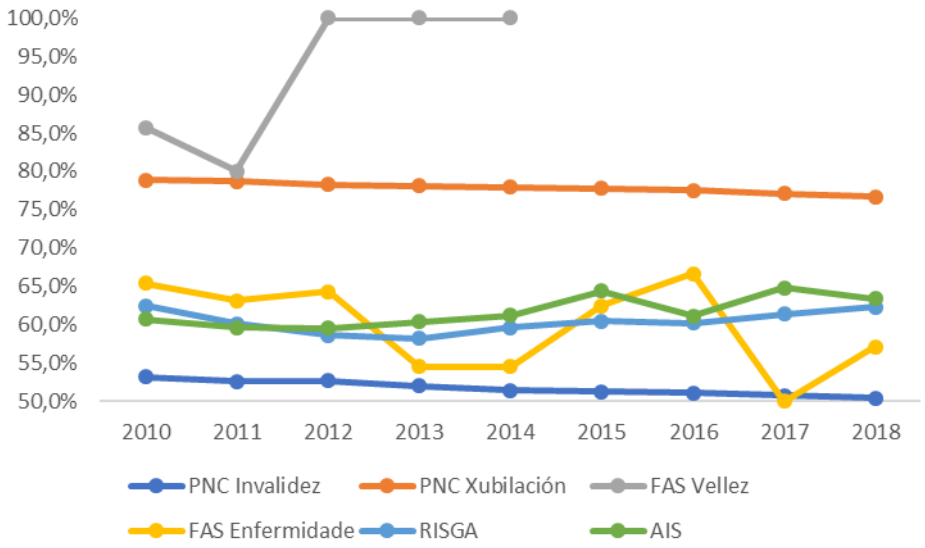
Táboa 5.26. RISGA e AIS. Galicia. (2010-2018)

	TOTAL		% MULLERES	
	RISGA	AIS	RISGA	AIS
2010	4.989	3.041	62,5%	60,7%
2011	5.416	2.319	60,1%	59,6%
2012	6.718	2.595	58,6%	59,5%
2013	9.300	2.653	58,2%	60,4%
2014	9.175	2.814	59,6%	61,2%
2015	9.713	2.727	60,5%	64,4%
2016	10.761	2.879	60,3%	61,2%
2017	10.371	2.623	61,4%	64,8%
2018	10.163	2.913	62,3%	63,4%

Fonte: Elaboración propia a partir de datos do IGE

De todo o anterior pódese concluír que a análise conxunta destas prestacións non contributivas pon de manifesto un panorama claramente feminizado, con tendencia a estabilizarse co paso do tempo. Como revela o gráfico seguinte, en todos os casos as prestacións recollen unha participación maioritaria das perceptoras femininas, más claro nas pensións de xubilación. Asemade, pódese detectar unha lixeira tendencia ao aumento da presencia das mulleres entre as perceptoras da RISGA.

Gráfico 5.33. Evolución das prestacións non contributivas. Galicia. (2010-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir de datos do IGE

5.6. Outras prestacións públicas para as mulleres vítimas de violencia de xénero

Nesta parte do informe centrado nas prestacións que reciben as mulleres galegas, merece especial consideración a análise das axudas derivadas dunha das principais lacras coas que convivimos na actualidade, a violencia machista. O estudo destas axudas, e a súa evolución, non só serve como indicador do estado desta cruel realidade na comunidade galega, senón dos recursos empregados polo Estado e a Administración galega na loita e reversión desta realidade.

A ONU[21] recoñece a violencia contra mulleres e nenas como unha das "violacións dos dereitos humanos máis estendidas, persistentes e devastadoras do mundo actual", definida na "Declaración sobre a eliminación de la violencia contra la mujer" emitida pola Asamblea General da ONU no ano 1993: "todo acto de violencia que teña ou poida ter como resultado un dano ou sufrimento físico, sexual ou psicolóxico para a muller, así como as ameazas de tales actos, a coacción ou a privación arbitraria da liberdade, tanto se se produce na vida pública como na vida privada".

Co obxectivo de remover as estruturas que causan e perpetúan esta situación, Galicia aprobou a Lei 11/2007, do 27 de xullo, galega para a prevención e o tratamento integral da violencia de xénero que garante ás mulleres unha asistencia sanitaria, xurídica, social e psicolóxica que debe ser integral e que prevé tamén, no seu artigo 39, a habilitación á Xunta de Galicia para lles establecer unha prestación económica ás mulleres que sofren violencia de xénero.

Esta lei foi modificada na Lei 12/2016, do 22 de xullo, co obxectivo de incluír como forma de violencia de xénero a definición de trata de mulleres e nenas con fins de explotación sexual coherente coa do Código penal e as definicións internacionais, e para garantir a incorporación desta forma de violencia de xénero como beneficiaria da axuda periódica.

A Lexislación tamén incorpora a obrigatoriedade de emitir un informe anual, por parte do Goberno da Xunta de Galicia, que será remitido ao Parlamento de Galicia, sobre a situación da violencia de xénero de Galicia, sendo este, o informe de síntese máis completo que se pode atopar para a CC.AA., polo que o "Informe anual de seguimento da Lei 11/2007, de 27 de xullo, galega para a prevención e o tratamento integral da violencia de xénero 2018" será a referencia tida en conta para a elaboración desta sección, ademais doutras fontes estatísticas do IGE, INE ou o Ministerio

Nesta sección recóllese información das axudas públicas destinadas as mulleres vítimas de violencia de xénero pero previamente analizaranse algúns datos para contextualizar as axudas. Así, en primeiro lugar realizarase unha análise da magnitude do problema para, en segundo lugar realizar un estudo das medidas de carácter económico adoitadas a partir das leis estatais e galon incluímos no estudo outras axudas galegas recollidas no "Informe anual de seguimento da Lei 11/2007, do 27 de xullo, galega para a prevención e o tratamento da violencia de xénero 2018"

[21] https://www.un.org/es/events/endviolenceday/

remitido ao Parlamento de Galicia o 2 de maio de 2019, que inclúen medidas que van dende a prevención da violencia de xénero (sensibilización, investigación, formativas e aquelas adoitadas no ámbito educativo), as de protección e asistencia fronte a violencia de xénero (no ámbito sanitario e psicolóxico, no ámbito xudicial ou na formación e no emprego).

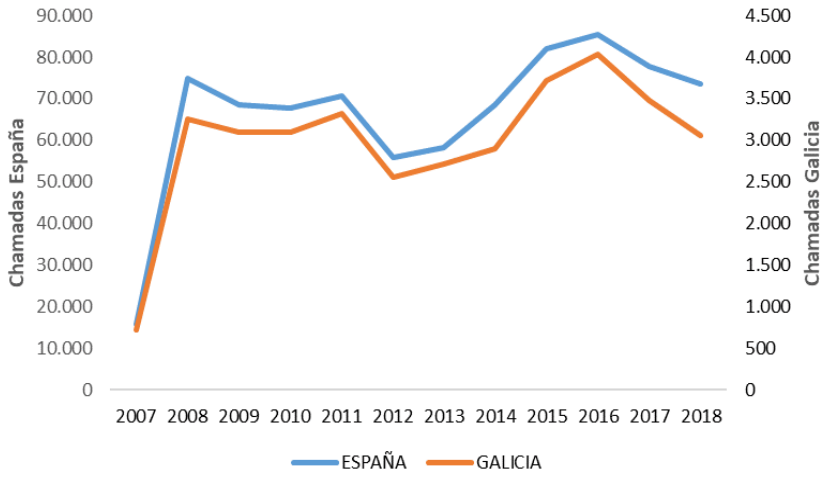
5.6.1. Análise e magnitude da violencia de xénero

Nesta sección analizaranse algúns indicadores para visibilizar a magnitude da violencia de xénero en Galicia, en comparación coa media española, en concreto: o número de chamadas ao 016, o número de usuarias do servicio telefónico de Atención e Protección para Vítimas de Violencia de Xénero (ATENPRO), o número de denuncias e o número de vítimas mortais.

Número de Chamadas ao servicio telefónico 016 de información e asesoramento xurídico en materia de violencia de xénero.

Forma parte do Catálogo de Medidas Urxentes na Loita contra a Violencia de Xénero aprobado en Consello de Ministros o 15 de decembro de 2006 e que foi posto en funcionamento o 3 de setembro de 2007. Nesta variable contabilízanse o número de chamadas, non dispoñendo de datos (por razoes de confidencialidade) das persoas que chamaron máis dunha vez. O servizo púxose en marcha co obxectivo de facilitar información e asesoramento xurídico ás vítimas de violencia de xénero en todo o territorio español, con independencia do seu lugar de residencia.

Gráfico 5.34. Número de chamadas ao servicio telefónico 016

Fonte: Elaboración propia a partir das Estatísticas de Violencia de Xénero do Ministerio da Presidencia, Relacións coas Cortes e Igualdade do Goberno de España

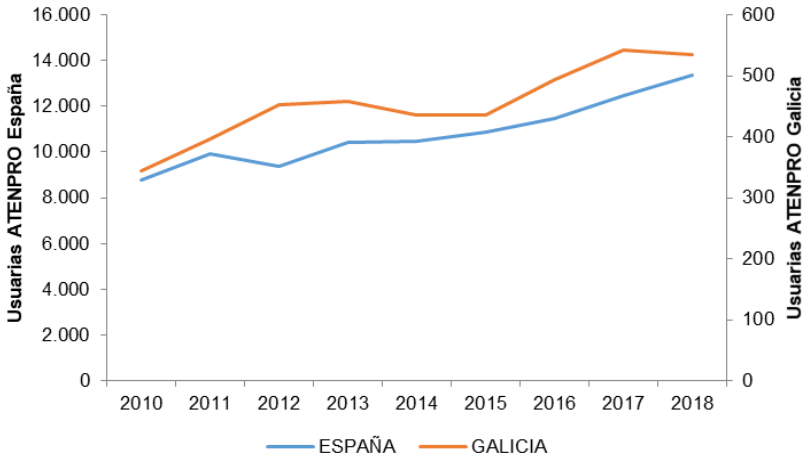
O número de chamadas ao 016 en Galicia e España presentan unha tendencia semellante ao longo do período analizado. Se descontamos o ano 2007 (que corresponde a posta en marcha do servizo, no mes de setembro, polo que só recolle os datos de 4 meses dese ano), a evolución é, claramente desigual entre anos, diminuíndo claramente nos anos 2009, 2012, 2017 e 2018 (sobre todo no ano 2012, onde a caída do número de chamadas con relación ao ano anterior foi do -21 % en España e do -23 % en Galicia). Comparando o ano 2018 co acontecido no ano 2008, o número de chamadas que, en Galicia, ascende actualmente a 3.057, presenta unha maior

redución na comunidade galega que no conxunto do Estado. A media de diminución anual tamén é superior en Galicia que en España, con taxas de variación medias anuais do -0,6 % e -0,2 % respectivamente. Con relación a España, Galicia representa o 4,2 % das chamadas, polo que estaría por baixo da súa representación poboacional (5,8 %).

Usuarias do servicio telefónico de Atención e Protección para Vítimas de Violencia de Xénero (ATENPRO)

Este Servizo creouse para cubrir unha das medidas contempladas no Plan de Medidas Urxentes para a Prevención da Violencia de Xénero, aprobado polo Consejo de Ministros de 7 de maio de 2004, que establece a cobertura dun servizo de teleasistencia móbil para as vítimas de violencia de xénero. Este servizo comeza a funcionar en decembro de 2005, sendo substituído polo actual ATENPRO dende o ano 2010. O servizo consiste en proporcionar as vítimas de violencia de xénero, mediante a tecnoloxía axeitadas, unha atención inmediata, ante as eventualidades que lles poidan sobrevir, durante as 24 horas do día, os 365 días do ano, sexa cal sexa o lugar no que se atopen. Este servizo o poden solicitar as vítimas que cumpran unha serie de requisitos: non convivir coa persoa ou persoas que lles someteron a malos tratos e participar nos programas de atención especializada para vítimas da violencia de xénero ofertados no seu territorio autonómico.

Gráfico 5.35. Número de usuarias do servizo telefónico de Atención e Protección para Vítimas de Violencia de Xénero (ATENPRO) en Galicia e España

Fonte: Elaboración propia a partir das Estatísticas de Violencia de Xénero do Ministerio da Presidencia, Relacións coas Cortes e Igualdade do Goberno de España

Como se sinalou anteriormente o servizo ATENPRO, púxose en marcha no ano 2010, polo que analizaremos os resultados dende ese ano. A evolución do número de usuarias do servizo mostra unha tendencia crecente en Galicia e España, se ben, con algunhas alteracións, como se pode observar no caso de España no ano 2012 (que coincide coa baixada do número de chamadas ao 016) e en Galicia no ano 2014 (neste caso, produciuse un aumento do número de chamadas ao 016). Ao principio do período, o servizo en Galicia tiña 344 usuarias pasando a 534 no ano

2018. Neste ano, o número de usuarias totais en España foi de 13.360 polo que Galicia representou o 4 % das mesmas. Por termo medio o número de usuarias galegas representaron o 4,2 % do total, con pequenas oscilacións, como no ano 2012, xa que baixan as usuarias en España pero medran en Galicia.

Número de denuncias por violencia de xénero

Se recollen as denuncias por violencia presentadas pola vítima, ou familia, en xulgados ou policía, atestados policiais con denuncia da vítima ou familiares, atestados policiais con intervención directa, parte de lesións ou servizo de asistencia e terceiros, en xeral. Pode incluír, para unha mesma vítima, máis dunha denuncia interposta independentemente da orixe da mesma.

Táboa 5.27. Número de denuncias, por millón de mulleres, por violencia de xénero en Galicia e España

	Por millón de mulleres		Taxas de variación anual	
	ESPAÑA	GALICIA	ESPAÑA	GALICIA
2007	5.521	3.641		
2008	6.119	4.173	10,8	14,6
2009	5.784	4.238	-5,5	1,6
2010	5.694	3.680	-1,6	-13,2
2011	5.663	3.600	-0,5	-2,2
2012	5.419	3.353	-4,3	-6,9
2013	5.279	3.639	-2,6	8,5
2014	5.367	3.681	1,7	1,2
2015	5.472	3.701	2,0	0,5
2016	6.071	4.054	10,9	9,5
2017	7.014	4.606	15,5	13,6
2018	7.010	4.683	-0,1	1,7
2007-2018	1.489	1.042		
Var relativa	27%	29%		
TCA 2008-2018	2,2	2,3		

Fonte: Elaboración propia a partir de IGE. Datos das fontes dos Ministerios de Interior e Seguridade Social.

En 2018 presentáronse en España algo máis de 7.000 denuncias por violencia sexista por cada millón de mulleres. Na comunidade galega, pola súa banda, foron case 4.700. A análise de evolución relativa amosa un crecemento lixeiramente superior en Galicia, onde as denuncias en 2018 superaban nun 29 % as presentadas en 2007 (en España, un 27 %). Pese a detectarse lixeiras fases de decrecemento no período de análise, estas denuncias veñen aumentando dende 2007 a un ritmo medio do 2,3 % na comunidade galega, similar a media do Estado. O comportamento das denuncias en Galicia é similar ao producido en España, coa salvedade do importante crecemento observado en 2013.

Gráfico 5.36. Variación interanual do número de denuncias por Violencia de Xénero. Galicia- España (2007-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir das Estatísticas de Violencia de Xénero do Ministerio da Presidencia, Relacións coas Cortes e Igualdade do Goberno de España

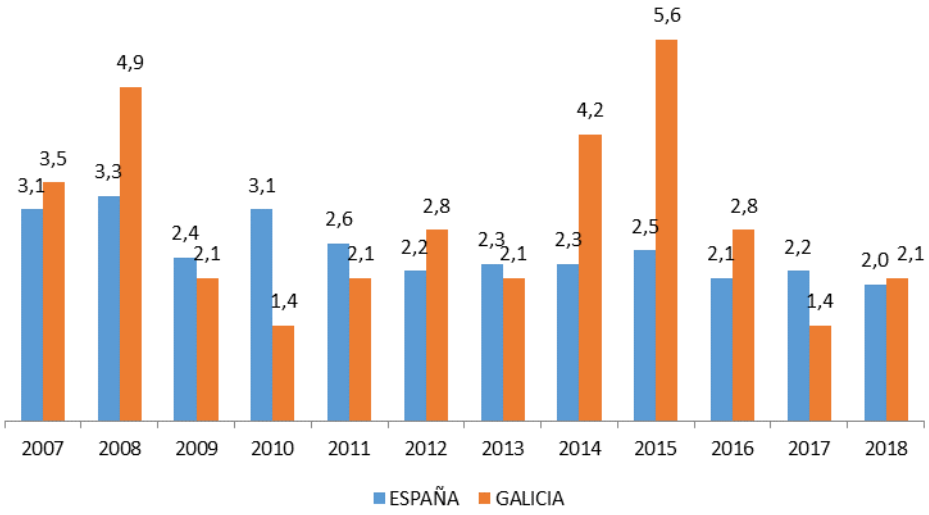
O número de denuncias en Galicia é inferior que o rexistrado en España e, ademais, a diferencia aumenta no período (1.880 denuncias menos, por cada millón de mulleres, no ano 2007 e 2.327 menos no 2018). En calquera caso, o número de denuncias segue a ser moi elevado en ambos casos, o que pon de relevancia a magnitude e gravidade do problema.

Número de vítimas mortais por violencia de xénero.

Nesta sección recóllense as vítimas mortais por violencia de xénero nos termos da "Ley Orgánica 1/2004, de 28 de diciembre, de Medidas de Protección Integral contra la Violencia de Género". A información refírese, polo tanto, a casos de mulleres asasinadas a mans das súas parellas ou ex-parellas, e os datos baséanse nos correspondentes informes individualizados.

No seguinte gráfico comparamos os datos das vítimas mortais por millón de mulleres en Galicia e España. A evolución é desigual ao longo do período. En Galicia o valor máximo o atopamos no ano 2015, con 5,6 vítimas por cada millón de mulleres, mentres que en España o atopamos no ano 2008, sendo de 3,3 vítimas por cada millón de mulleres, dato moi inferior ao caso galego. Nos últimos tres anos do período analizado detéctase en Galicia unha forte redución das mulleres asasinadas polas súas parellas ou ex-parellas, acadando valores menores que a media española no ano 2017 (1,4 fronte a 2,2) e practicamente igual que a media española no 2018 (en torno ao 2 [illegible].

Gráfico 5.37. Vítimas mortais por violencia de xénero, por millón de mulleres

Fonte: Elaboración propia a partir de IGE. Datos das fontes dos Ministerios de Interior e Seguridade Social.

En termos absolutos, en Galicia no ano 2018 foron asasinadas 3 mulleres vítimas da violencia de xénero, fronte as 47 asasinadas no conxunto español. No conxunto do período en Galicia producíronse 50 asasinatos, sendo esta cifra de 706 no total do Estado.

Táboa 5.28.Número de vítimas mortais por violencia de xénero en Galicia e España

	Mulleres Asasinadas	
	ESPAÑA	GALICIA
2007	71	5
2008	76	7
2009	56	3
2010	73	2
2011	62	3
2012	52	4
2013	54	3
2014	55	6
2015	60	8
2016	49	4
2017	51	2
2018	47	3

Fonte: Elaboración propia a partir de IGE. Datos das fontes dos Ministerios de Interior e Seguridade Social.

5.6.2. Medidas de apoio de carácter económico

Neste apartado recollemos todas as medidas de carácter económico establecidas para dar apoio as mulleres vítimas de violencias de xénero e que se derivan de leis do Estado como a Renda Activa de Inserción ou as Axudas económicas concedidas ao amparo do Artigo 27 da Lei Integral 2004, pero tamén as establecidas para mellorar a empregabilidade da vítima como son os contratos bonificados ou os de substitución.

Contratos bonificados de mulleres vítimas de violencia e contratos de substitución de vítimas de violencia de xénero.

A "Ley Orgánica 1/2004, de 28 de diciembre, de Medidas de Protección Integral contra la Violencia de Género" garante ás mulleres vítimas de violencia de xénero unha serie de dereitos laborais e de Seguridade Social, coa finalidade de conciliar as súas obrigas laborais coas súas necesidades de protección e de recuperación integral. Así mesmo, o Real Decreto 197/2008, de 21 de novembro, polo que se aproba o programa de inserción socio laboral para mulleres vítimas de violencia de xénero, contempla medidas activas de emprego para facilitar o acceso a un posto de traballo as vítimas e, así, incrementar a súa autonomía persoal. Nestas medidas atópanse os contratos bonificados para a súa contratación ou os de substitución de traballadoras vítimas de violencia de xénero.

Táboa 5.29.Número de contratos bonificados para vítimas de violencia de xénero en Galicia e España

	Número		Taxas de variación anual		%GA/ES
	ESPAÑA	GALICIA	ESPAÑA	GALICIA	
2007	362	20			5,5
2008	326	23	-9,9	15,0	7,1
2009	409	20	25,5	-13,0	4,9
2010	393	29	-3,9	45,0	7,4
2011	463	26	17,8	-10,3	5,6
2012	458	22	-1,1	-15,4	4,8
2013	626	17	36,7	-22,7	2,7
2014	723	26	15,5	52,9	3,6
2015	835	37	15,5	42,3	4,4
2016	799	42	-4,3	13,5	5,3
2017	808	54	1,1	28,6	6,7
2018	1.075	87	33,0	61,1	8,1
2018-07	713	67			
tva 2018/07	10,4	14,3			

Fonte: Elaboración propia a partir das Estatísticas de Violencia de Xénero do Ministerio da Presidencia, Relacións coas Cortes e Igualdade do Goberno de España

Os contratos bonificados para as vítimas de violencia de xénero en Galicia ascenderon a 87 no ano 2018, aumentando en 67 con relación ao ano 2007. Tanto en Galicia como en España no ano 2018 preséntase o valor máximo das bonificacións de contratos. O 8 % dos contratos bonificados en España son para vítimas galegas.

A evolución destes contratos ao longo do período foi desigual, non coincidindo coa evolución das denuncias analizada no apartado anterior. Tampouco coinciden as evolucións galega e estatal. Galicia presenta caídas nos contratos bonificados nos anos 2009 e no subperíodo 2011-13, mentres que en España as caídas atópanse nos anos 2008, 2010, 2012 e 2016.

No caso dos contratos de substitución de mulleres vítimas por violencia de xénero (que poden ser subscritos tanto por homes como por mulleres) acadan un valor de 17 en Galicia no ano 2018, aumentando en 13 os do ano 2007. Ao longo do período hai importantes variacións, acadando en Galicia o máximo número de contratos destas características no ano 2016, con 32 contratos. Galicia representa o 5,4 % do total de contratos do Estado no ano 2018, porén a media no período achégase ao 6 % e hai anos onde superaron o 14 % (2015).

Táboa 5.30. Número de contratos bonificados para vítimas de violencia de xénero en Galicia e España

	Número		Taxas de variación anual		%GA/ES
	ESPAÑA	GALICIA	ESPAÑA	GALICIA	
2007	86	4			4,7
2008	87	4	1,2	0,0	4,6
2009	96	0	10,3	-100,0	0,0
2010	126	3	31,3		2,4
2011	146	3	15,9	0,0	2,1
2012	374	5	156,2	66,7	1,3
2013	513	23	37,2	360,0	4,5
2014	143	16	-72,1	-30,4	11,2
2015	170	24	18,9	50,0	14,1
2016	239	32	40,6	33,3	13,4
2017	383	29	60,3	-9,4	7,6
2018	312	17	-18,5	-41,4	5,4
2018-07	226	13			
tva 2018/07	12,4	14,1			

Fonte: Elaboración propia a partir das Estatísticas de Violencia de Xénero do Ministerio da Presidencia, Relacións coas Cortes e Igualdade do Goberno de España

Renda Activa de Inserción (RAI)

Forma parte da acción protectora por desemprego do réxime público da Seguridade Social e inclúe non soamente o pago dunha prestación, senón accións específicas de formación, perfeccionamento, orientación, reconversión e inserción profesional. Está regulada polo Real Decreto 1369/2006, de 24 de novembro, polo que se regula o programa de Renta Activa de Inserción para desempregados con especiais necesidades económicas e dificultade para atopar emprego. Esta axuda ten limitacións, como que a muller non sexa receptora da Axuda Económica prevista no artigo 27 da Lei 1/2004, a súa contía é igual ao 80 % do indicador público de renda de efectos múltiples (IPREM) e percibirase como máximo durante 11 meses.

En Galicia no ano 2018 hai 1.109 perceptoras da RAI, o que supón un aumento de 540 mulleres con relación ao ano 2007, presentando una taxa de variación media anual case un punto inferior

a media española (6,3 % fronte ao 7,6 %). Así, Galicia representa o 3,7 % das perceptoras da RAI no conxunto do Estado, sendo esta porcentaxe inferior a o seu peso poboacional.

Táboa 5.31. Número de perceptoras da Renda Activa de Inserción

	Número perceptoras		Taxas de variación anual		%GA/ES
	ESPAÑA	GALICIA	ESPAÑA	GALICIA	
2007	13.291	569			4,3
2008	16.883	641	27,0	12,7	3,8
2009	22.010	794	30,4	23,9	3,6
2010	25.512	921	15,9	16,0	3,6
2011	29.065	1.016	13,9	10,3	3,5
2012	30.065	1.063	3,4	4,6	3,5
2013	32.596	1.197	8,4	12,6	3,7
2014	34.550	1.311	6,0	9,5	3,8
2015	34.695	1.303	0,4	-0,6	3,8
2016	33.565	1.331	-3,3	2,1	4,0
2017	31.398	1.213	-6,5	-8,9	3,9
2018	29.802	1.109	-5,1	-8,6	3,7
2018-07	16.511	540			
tva 2018/07	7,6	6,3			

Fonte: Elaboración propia a partir das Estatísticas de Violencia de Xénero do Ministerio da Presidencia, Relacións coas Cortes e Igualdade do Goberno de España

Axuda económica prevista no artigo 27 da Lei 1/2004

Esta axuda está recollida no artigo 27 da "Ley Orgánica 1/2004, de 28 de diciembre, de Medidas de Protección Integral contra la Violencia de Género". Son axudas de carácter social que están previstas para mulleres vítimas de violencia de xénero que, dadas as súas circunstancias, teñan especiais dificultades para conseguir un emprego e, por elo, non participen nos programas establecidos para a súa inserción laboral (por exemplo, o RAI). Tamén está condicionada a unha obtención de rendas que, no cómputo mensual, non poden superar o 75 % do salario mínimo interprofesional.

A evolución das axudas económicas concedidas segundo o artigo 27 da Lei integral do 2004 é desigual en Galicia e España. Galicia presenta dúas caídas no número de perceptoras, no 2008 e no 2017, mentres que, no conxunto do Estado só se produciu unha, no ano 2010, sendo esta caída moi inferior as experimentadas na CC.AA.

No ano 2018 foron concedidas 90 axudas en Galicia, fronte as 817 do conxunto do Estado, o que supón que o 11 % do total destas axudas beneficiaron avítimas galegas. Con relación ao ano 2007 as axudas en Galicia aumentaron en 39, pero a taxa de variación media do período, sendo positiva, é inferior á media española (5,3 e 13,7 %, respectivamente).

Táboa 5.32. Número de axudas económicas concedidas polo artigo 27 da Lei Integral do 2004

			Taxas de variación anual		%GA/ES
	ESPAÑA	GALICIA	ESPAÑA	GALICIA	
2007	199	51			25,6
2008	284	28	42,7	-45,1	9,9
2009	360	12	26,8	-57,1	3,3
2010	350	27	-2,8	125,0	7,7
2011	430	48	22,9	77,8	11,2
2012	463	51	7,7	6,3	11,0
2013	483	61	4,3	19,6	12,6
2014	606	65	25,5	6,6	10,7
2015	675	89	11,4	36,9	13,2
2016	724	96	7,3	7,9	13,3
2017	765	66	5,7	-31,3	8,6
2018	817	90	6,8	36,4	11,0
2018-07	618	39			
tva 2018/07	13,7	5,3			

Fonte: Elaboración propia a partir das Estatísticas de Violencia de Xénero do Ministerio da Presidencia, Relacións coas Cortes e Igualdade do Goberno de España

5.6.3. Axudas económicas específicas na ~~CC. AA. galega~~

Nesta sección recollemos un resumo das axudas galegas referidas no "Informe anual de seguimento da Lei 11/2007, do 27 de xullo, galega para a prevención e o tratamento da violencia de xénero 2018" remitido ao Parlamento de Galicia o 2 de maio de 2019. E que son as seguintes:

a) Valoración das rendas dos ingresos do agresor aos efectos de determinar o dereito a percibir a Renda de Integración Social de Galicia e outras axudas previstas na Lei 11/2007.

b) Prestacións periódicas: co obxectivo de: proporcionar apoio económico ás mulleres que sofren violencia de xénero para tentar garantirlles unhas condicións suficientes de independencia económica respecto do agresor ou da persoa que manteña sobre ela unha relación de dominación. Estas axudas están condicionadas a un conxunto de requisitos de cese de convivencia, empadroamento en Galicia, percibir uns ingresos mensuais iguais ou inferiores a 1,5 veces o IPREM e non ter percibido esta axuda con anterioridade ou a axuda económica establecida no artigo 27 da Lei orgánica 1/2004. A contía por mes vai en función da relación renda/IPREM, número de fillos/as menores e graos de discapacidade, e oscila entre 300 e 800 euros/mes. No ano 2018 beneficiáronse destas axudas **583** vítimas da violencia de xénero.

c) Axudas de pagamento único: coa finalidade de proporcionar apoio económico as mulleres que sofren violencia de xénero, a percepción da indemnización prevista na lei

galega e facer valer o dereito recoñecido por sentenza xudicial ditada por xulgados e tribunais con sede no territorio galego. As contías económicas recollidas nesta tipoloxía son: Percibir o importe do subsidio de desemprego por un período entre 6 e 24 meses en función das características da vítima e as súa situación familiar. Para percibir esta axuda hai unha serie de requisitos, como ter especiais dificultades para obter un emprego. O número de beneficiarias no ano 2018 foi de **91** mulleres.

d) Procedemento abreviado para a percepción da Renda de Integración Social de Galicia e maior axilidade nos efectos económicos xa que prodúcense desde o día seguinte ao da data de recepción do informe de valoración social. No ano 2018 tramitáronse 39 expedientes dos que 29 presentaron a problemática da violencia de xénero.
e) Axudas escolares. Para a determinación da renda per cápita da unidade familiar non se terán en conta os ingresos do agresor. No ano 2018 presentáronse 986 solicitudes.
f) Fondo galego de garantía de indemnizacións. Indemnizacións fixadas mediante sentenza xudicial ditada por xulgados e tribunais no territorio galego, non satisfeitas por insolvencia por parte do obrigado a satisfacelas. No ano 2018 foron **9** mulleres as beneficiadas por esta axuda.
g) Outras axudas relacionadas co acceso á vivenda: bono de alugueiro social ou adxudicación de vivendas de promoción pública.

5.7 Conclusións do capítulo 5

1. O sistema de pensións contributivas en Galicia presenta maiores taxas de cobertura (pensionistas sobre poboación) que no conxunto do Estado. Tanto para a poboación de 65 anos ou máis (79,65 % en Galicia fronte ao 76,32 % no conxunto do Estado) como na poboación menor desa idade (6,67 % fronte ao 5,14 % respectivamente).
2. Se nos centramos unicamente na cobertura do sistema para as mulleres de 65 anos ou máis, aínda que a cobertura está por debaixo da dos homes, as diferencias a favor de Galicia son superiores, o 71,76 % das mulleres en Galicia nesa franxa de idade son pensionistas fronte ao 66,30 % no conxunto do Estado.
3. En Galicia a taxa de concorrencia (persoas que contan con máis dunha pensión) acada o 13 % dos pensionistas fronte o 10 % no total do Estado. Esta concorrencia de pensións concéntrase de forma moi acusada nas de viuvez, en especial en Galicia, onde acada o 77 % fronte o 44 % do conxunto do sistema.
4. A porcentaxe de pensións que requiren de complementos a mínimos teñen diminuído considerablemente nos últimos anos, dado que estas representaban en Galicia o 34,5 % do total no 2005 e agora tan só son o 30,66 %. Con todo, no que ás mulleres se refire, a porcentaxe de pensións con complemento a mínimos supera o 37 %.
5. Aínda que as pensións medias en Galicia están entre as máis baixas do Estado, de feito son as máis baixas si se singulariza a realidade das mulleres, si se analizan as pensións medias das novas altas, centrándonos nas de xubilación, que son as máis correlacionadas coas condicións laborais previas, se constata unha importante aproximación á media nacional nos últimos anos. Se teñen corrixido 6 puntos as diferencias no réxime xeral, ata acadar actualmente o 91,5 % da media nacional, 3 puntos no RETA ata representar o 94,9% da media nacional, e 8 puntos no Réxime Especial de Traballadores do Mar que xa representan o 93,6 % da media nacional. Esta melloría é máis evidente cando se fai a análise a nivel provincial: no réximen xeral a media das novas pensións en A Coruña e Pontevedra se sitúan no 94-95 % da media nacional. Esta evolución pon de manifesto a melloría en termos relativos das condicións laborais dos galegos nos últimos anos.
6. Polo que respecta as diferenzas nas pensións entre homes e mulleres, centrándonos nas tamén nas altas en pensións por xubilación, se observa unha importante corrección das diferenzas nos últimos anos, de forma similar en Galicia e no conxunto do Estado, aínda que seguen a existir diferencias importantes.

   En Galicia a pensión media deste tipo para as mulleres pasou de representar o 66,8 % e o 71,3 % da dos homes no ano 2005 a o 77,1 % e o 86,8% no ano 2018 para os réximes xeral e autónomo respectivamente.
7. A pesar das diferenzas na contía das pensións antes referidas, a taxa de reemprazo das pensións das mulleres en Galicia se sitúa na media nacional.
8. En relación coas prestacións non contributivas, a súa análise revela un panorama claramente feminizado, con tendencia a estabilizarse co paso do tempo. En todos os casos as prestacións recollen unha participación maioritaria das perceptoras femininas, que

manifféstase con maior claridade nas pensións de xubilación. Asemade, pódese detectar unha lixeira tendencia ao aumento da presencia das mulleres entre as perceptoras da RISGA.

9. En 2018 se presentaron en Galicia 4.683 denuncias por violencia sexista por cada millón de mulleres galegas. Este dato é inferior á media estatal, aínda que iso non debe introducir absolutamente ningunha visión positiva dunha cifra que ilustra a magnitude dun problema que constitúe unha das principais lacras sociais na actualidade.
10. Dentro das axudas estatais destinadas a mulleres vítimas de violencia sexista, as vítimas galegas perciben o 8 % dos contratos bonificados; o 3,7 % das percepcións da RAI e o 11 % das axudas económicas ao amparo do o artigo 27 da Ley Orgánica 1/2004, de 28 de diciembre, de Medidas de Protección Integral contra la Violencia de Género.
11. A comunidade galega ten un amplo catálogo de medidas complementarias as estatais, o que denota un compromiso coa creación dunha saída alternativa para as mulleres vítimas de violencia sexista. Con todo, o número de axudas non se corresponde coas vítimas identificadas, o que suxire a necesidade de flexibilizar o sistema de axudas e persistir na importancia da súa difusión entre as mulleres. Non se procede á valoración destas axudas, nin da súa cuantificación, por canto todo recurso empregado nesta loita é escaso mentres non se consiga a erradicación total desta lacra.

Capítulo 6 DESEMPREGO E PROTECCIÓN SOCIAL

6.1. O desemprego en Galicia

Iniciamos este capítulo centrado no desemprego en Galicia, a súa evolución e cobertura, analizando as demandas de emprego rexistradas. Segundo o IGE, inclúense neste concepto as solicitudes de postos de traballo que son rexistradas nas oficinas públicas de emprego. Estas solicitudes proceden de persoas en idade laboral que desexan traballar por conta allea. Comprenden, tanto a persoas que non teñen emprego (porque o perderon ou porque o buscan por primeira vez) como a de persoas que, estando na actualidade traballando, buscan emprego para substituír ou complementar o que teñen.

En 2018 se rexistraron en Galicia algo máis de 232.000 demandas de emprego, a gran maioría das cales proceden de persoas que non traballan (75,1 %). Case seis de cada dez demandas de emprego son de mulleres.

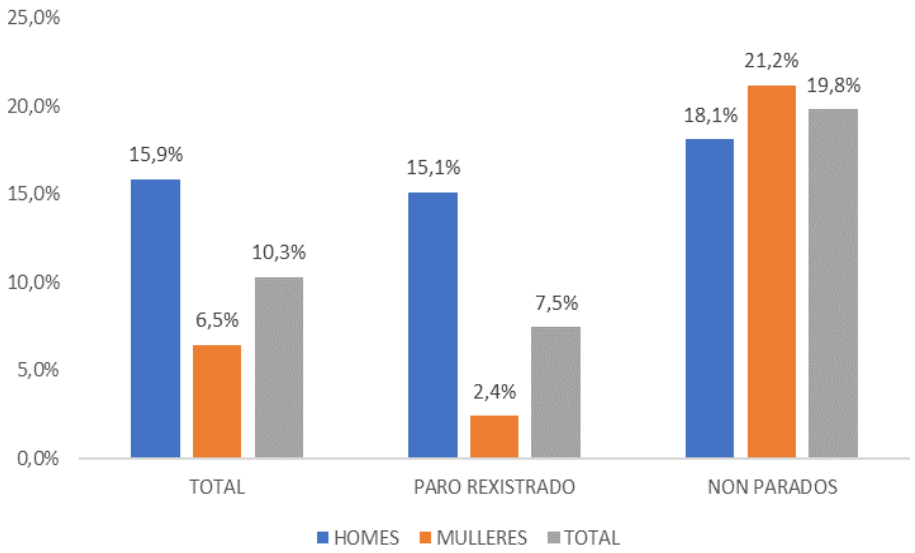
Táboa 6.1. Demandas de emprego rexistradas. Galicia (2008-2018)

	DEMANDAS DE EMPLEO PENDENTES			PARO REXISTRADO			DEMANDAS DE EMPREGO NON PARADOS		
	TOTAL	HOMBRES	MULLERES	TOTAL	HOMBRES	MULLERES	TOTAL	HOMBRES	MULLERES
2008	210.643	85.995	124.647	162.512	64.601	97.910	48.131	21.394	26.737
2009	266.861	122.059	144.802	206.245	92.395	113.851	60.616	29.665	30.951
2010	290.857	135.873	154.984	226.237	104.348	121.889	64.621	31.526	33.095
2011	310.551	147.771	162.780	241.323	113.627	127.697	69.228	34.145	35.083
2012	348.723	172.054	176.669	270.515	131.924	138.592	78.208	40.130	38.078
2013	353.800	173.890	179.910	276.007	134.699	141.308	77.793	39.191	38.602
2014	328.650	158.318	170.331	256.960	123.212	133.748	71.689	35.106	36.583
2015	300.245	139.839	160.407	233.449	107.932	125.517	66.796	31.907	34.890
2016	272.185	124.259	147.926	212.558	96.415	116.143	59.627	27.844	31.783
2017	251.728	111.386	140.342	194.428	85.380	109.048	57.300	26.006	31.294
2018	232.331	99.639	132.692	174.651	74.370	100.281	57.680	25.270	32.410

Fonte: Elaboración propia con datos do IGE

O número de demandas de emprego creceu nun 10,3 % dende 2008, sendo este crecemento moi superior nos parados masculinos (15,9 %) que nas mulleres (6,5 %). O incremento é menor nas persoas que non teñen traballo, sendo as súas demandas en 2018 superiores nun 7,5 % as rexistradas en 2008. Pola súa banda, o segmento de demandas que reflicte un maior crecemento é o procedente de persoas que están traballando, e que queren completar ou substituír o seu posto de traballo actual. Neste caso, o número de demandas en 2018 aumenta case un 20 % en relación coas rexistradas en 2008. Ademais, é precisamente neste grupo onde se rexistra unha maior expansión das demandas procedentes de mulleres, que medran un 21,2 % fronte ao 18 % de crecemento nas demandas masculinas.

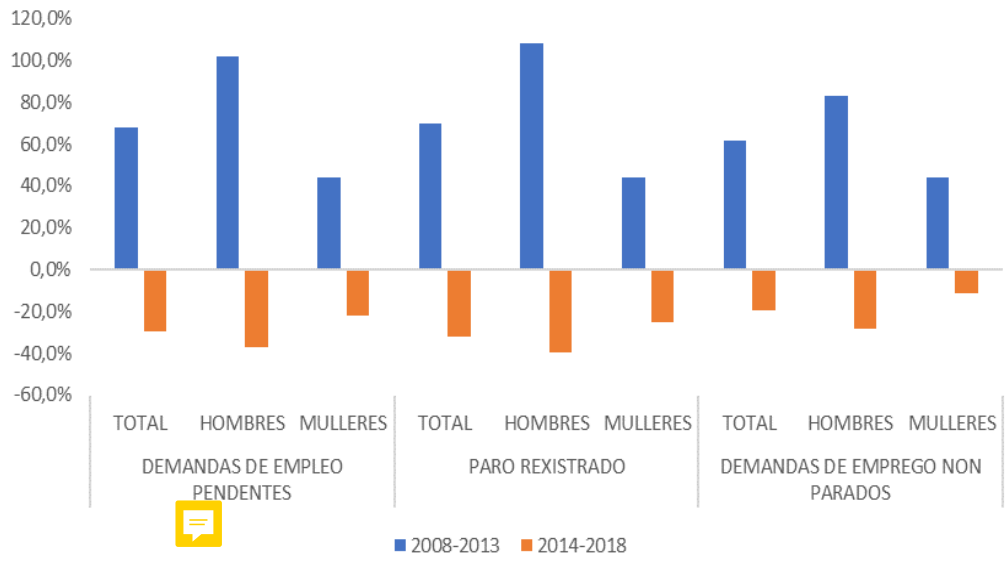
Gráfico 6.1. Evolución das demandas de emprego por sexo. Galicia (2008-2018)

Fonte: Elaboración propia con datos do IGE

Unha ollada máis atenta a evolución deste volume de demandas de emprego permite distinguir dúas etapas diferenciadas. En primeiro lugar, unha etapa de claro crecemento, entre 2008 e 2013, destacando o aumento producido entre as demandas de emprego masculinas entre persoas sen emprego actual (o sen primeira oportunidade de atopar emprego). En segundo lugar, unha etapa de recuperación, onde os descensos tamén son máis pronunciados no caso dos demandantes masculinos.

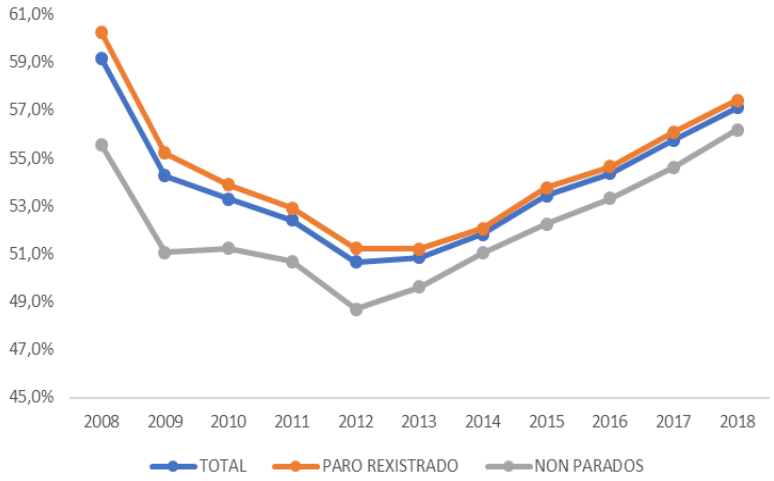
Gráfico 6.2. Evolución das demandas de emprego por etapas. Galicia (2008-2018)

Fonte: Elaboración propia con datos do IGE

O índice de feminización das demandas de emprego, e a súa evolución nos últimos dez anos, amosan unha interesante relación co ciclo económico. Como se pode observar no gráfico seguinte, nos anos de maior incidencia da crise económica (2009-2013) a participación das mulleres nas demandas rexistradas vai diminuíndo progresivamente, pola maior presencia de homes na procura de emprego. Porén, a partir dese ano e coincidindo co inicio da etapa de recuperación, a feminización das demandas de emprego evoluciona positivamente. Ademais, esta progresiva feminización é máis notable no caso dos rexistros de demanda procedentes de persoas paradas.

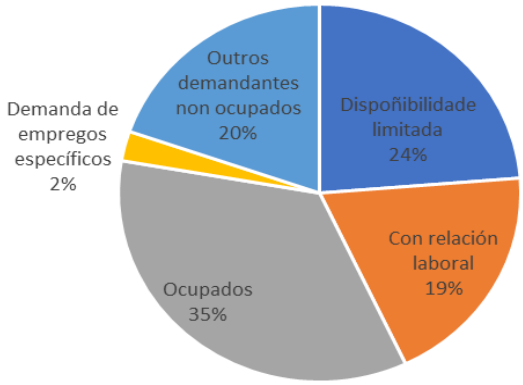
Gráfico 6.3. Índice de feminización das demandas de emprego. Galicia (2008-2018).

Fonte: Elaboración propia con datos do IGE

Os datos do IGE permiten analizar as causas subxacentes a procura de emprego por parte das persoas que están ocupadas. Neste sentido, as persoas que queren substituír ou completar o seu traballo presentaron máis destas demandas, en media, dende 2008.

Gráfico 6.4. Demandas de emprego procedentes de persoas non paradas. Galicia- Media (2008-2018).

Fonte: Elaboración propia con datos do IGE

A análise da evolución desta tipoloxía é de particular interese, por canto pode ser un indicador indirecto da percepción que as persoas traballadoras teñen do seu traballo actual. Así, se observa que as demandas procedentes de persoas ocupadas que queren completar o seu emprego (con relación laboral ou outros demandantes) se duplica practicamente nestes dez anos. Tamén se reflicte un incremento notable (42 %) das persoas que buscan emprego por ter dispoñibilidade horaria limitada.

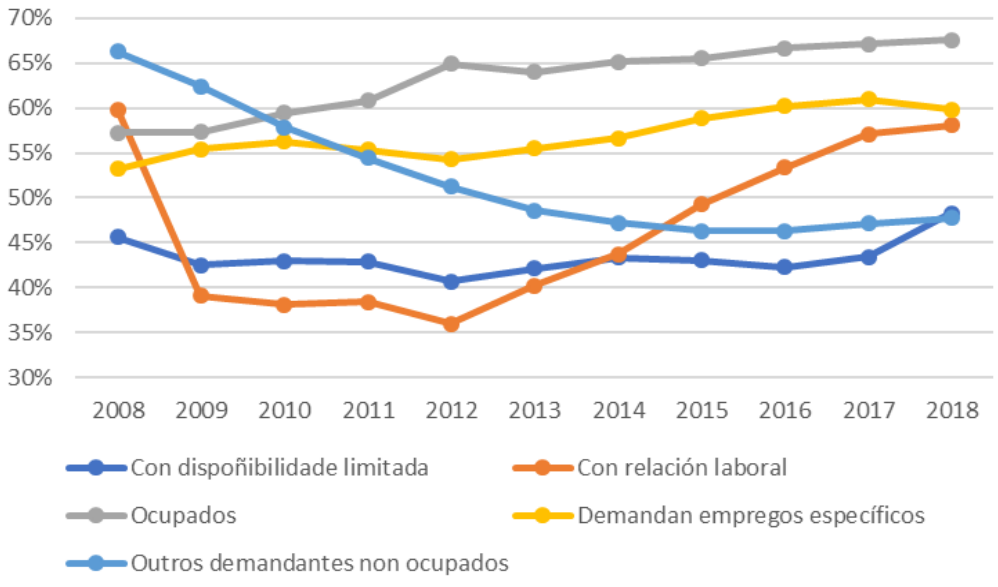
Táboa 6.2. Demandas de emprego procedentes de non parados. Galicia (2008-2018)

	Con dispoñibilidade limitada			Con relación laboral			Ocupados			Demandan empregos específicos			Outros demandantes non ocupados		
	Total	Homes	Mulleres	Total	Homes	Mulleres	Total	Homes	Mulleres	Total	Homes	Mulleres	Total	Homes	Mulleres
2008	12.458	6.770	5.688	3.979	1.599	2.380	24.830	10.621	14.209	669	313	356	6.196	2.092	4.104
2009	13.785	7.922	5.863	11.193	6.816	4.377	26.929	11.493	15.435	2.241	999	1.242	6.468	2.436	4.033
2010	15.224	8.678	6.547	12.345	7.635	4.710	27.445	11.126	16.319	2.456	1.075	1.381	7.150	3.012	4.138
2011	15.981	9.124	6.858	14.753	9.083	5.670	24.915	9.775	15.140	2.411	1.076	1.334	11.168	5.087	6.081
2012	15.801	9.362	6.439	21.830	13.965	7.866	21.218	7.447	13.771	2.687	1.228	1.459	16.672	8.128	8.543
2013	15.845	9.161	6.684	20.626	12.317	8.310	21.857	7.879	13.978	2.422	1.078	1.344	17.043	8.757	8.286
2014	16.741	9.475	7.265	15.074	8.483	6.591	20.968	7.319	13.649	1.528	663	865	17.379	9.167	8.212
2015	15.931	9.067	6.864	11.479	5.825	5.654	20.788	7.180	13.608	1.186	487	698	17.413	9.347	8.066
2016	14.409	8.316	6.093	9.590	4.473	5.117	19.388	6.466	12.922	932	372	561	15.307	8.217	7.091
2017	14.999	8.487	6.511	8.459	3.629	4.831	19.472	6.408	13.065	789	307	481	13.581	7.175	6.407
2018	17.734	9.169	8.565	7.617	3.195	4.423	19.680	6.391	13.290	754	303	451	11.895	6.213	5.682

Fonte: Elaboración propia con datos do IGE

No que se refire á participación das mulleres nestas categorías, presentan unha clara maioría entre quen quere mellorar ou completar o seu traballo actual e as que demandan empregos específicos. Con todo, a evolución máis notable é o incremento das mulleres entre quen ten unha relación laboral e quere cambiar de posto de traballo.

Gráfico 6.5. Índice de feminización das demandas de emprego procedentes de persoas non paradas. Galicia (2008-2018)

Fonte: Elaboración propia con datos do IGE

As demandas de emprego entre 2008 e 2018 caen entre as persoas menores de 35 anos, mentres aumentan unha vez se supera a dita idade. A táboa seguinte reflicte as variacións relativas entre as demandas rexistradas en 2008 e as rexistradas en 2018, distribuídas por idades. Como se observa, o maior incremento relativo se produce nas mulleres entre 60 e 64 anos, que aumentan preto dun 71 % neste período. O maior decrecemento se rexistra entre os homes que demandan un emprego estando traballando, e que teñen menos de 20 anos.

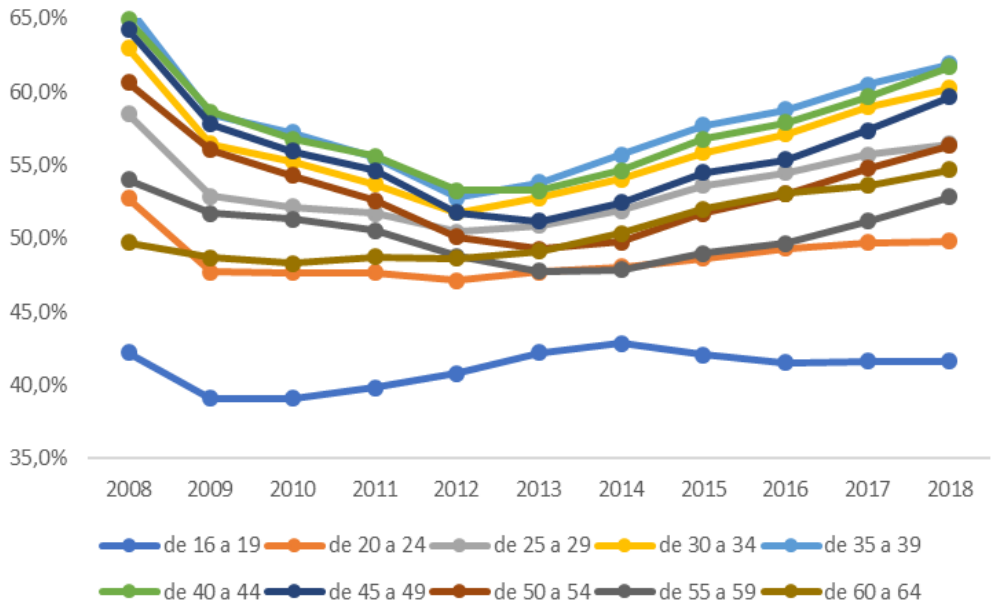
Táboa 6.3. Variación relativa das demandas de emprego por idade. Galicia (2008-2018)

	TOTAL			NON PARADOS		
	Total	Homes	Mulleres	Total	Homes	Mulleres
de 16 a 19	-39,0%	-38,4%	-39,8%	-53,9%	-54,7%	-52,7%
de 20 a 24	-27,3%	-22,7%	-31,3%	-45,2%	-44,6%	-45,9%
de 25 a 29	-27,2%	-23,7%	-29,7%	-31,8%	-28,5%	-34,3%
de 30 a 34	-23,7%	-18,2%	-26,9%	-24,6%	-17,7%	-28,6%
de 35 a 39	3,6%	15,4%	-2,6%	2,7%	15,5%	-3,8%
de 40 a 44	27,8%	39,5%	21,4%	27,0%	38,4%	20,9%
de 45 a 49	35,8%	53,2%	26,1%	33,4%	52,0%	23,1%
de 50 a 54	39,9%	55,1%	29,9%	37,6%	59,4%	24,1%
de 55 a 59	35,3%	38,8%	32,4%	40,3%	61,9%	25,4%
de 60 a 64	55,4%	40,1%	70,8%	46,7%	36,5%	56,1%

Fonte: Elaboración propia con datos do IGE

A análise da evolución da presenza relativa das mulleres en cada grupo de idade dos demandantes de emprego avanza resultados de interese. Esta información se reflicte no gráfico seguinte:

Gráfico 6.6. Índice de feminización das demandas de emprego por idade. Galicia (2008-2018).

Fonte: Elaboración propia con datos do IGE

- Se observan dous grandes grupos de presenza feminina: un primeiro segmento de idade, onde a presenza de mulleres entre a totalidade de persoas que demandan emprego (persoas menores de vinte anos), e o resto, onde a presenza é paritaria ou maioritaria.
- A participación das mulleres entre os demandantes de emprego entre 35 e 39 anos é a máis alta entre os respectivos grupos de idade. Pola súa banda, o reparto máis equilibrado se observa entre quen demanda emprego e ten entre 20 e 24 anos.
- En correspondencia co anteriormente exposto, se observa unha relación entre o ciclo económico e a participación relativa das mulleres entre os demandantes de emprego nos respectivos segmentos de idade. Así, a partir de 2012 va aumentando a presenza de mulleres en todos os grupos de idade, salvo no segmento de menor idade.

Un aspecto no que interesa abondar en relación coas persoas que están no paro é o seu nivel de formación, por canto se presupón que as persoas con maior formación deben ter maior facilidade de inserción no mercado laboral. Neste sentido, unha ollada a evolución de demandantes de emprego clasificados por niveis de formación acadada parece suxerir que o paro rexistrado é inversamente proporcional ao nivel educativo. De feito, nos últimos anos aumenta desproporcionadamente entre as persoas analfabetas.

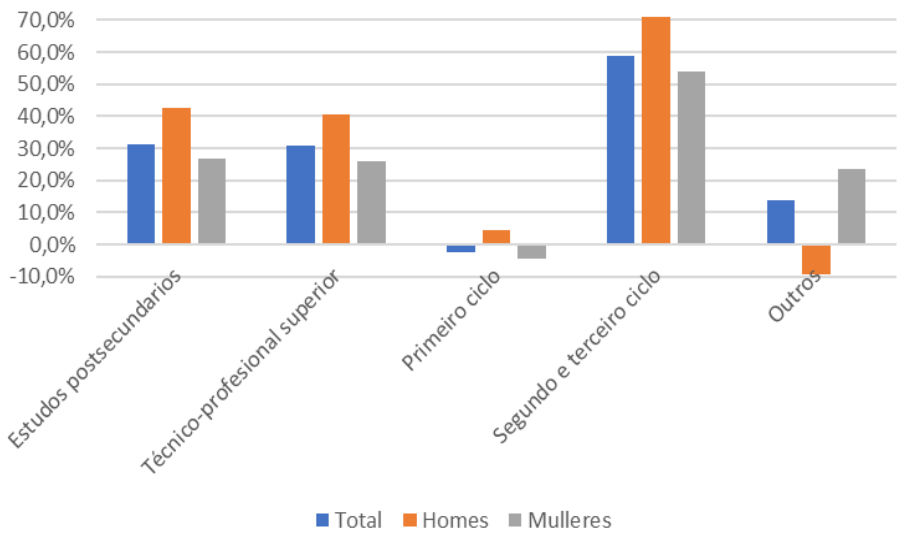
Táboa 6.4. Variación relativa das demandas de emprego por nivel de formación. Galicia (2008-2018)

	Total	Homes	Mulleres
Analfabetos	692,5%	672,5%	711,1%
Estudos primarios incompletos	36,3%	38,0%	34,8%
Estudos primarios completos	-12,6%	-3,2%	-19,4%
Estudos secundarios	-4,0%	3,7%	-9,4%
Estudos postsecundarios	31,3%	42,5%	26,7%

Fonte: Elaboración propia con datos do IGE

Sen embargo, tal e como reflicte a táboa, o desemprego tamén aumenta entre as persoas que teñen estudos postsecundarios, e moi notablemente no caso masculino (15 puntos porcentuais sobre o incremento reflectido nas mulleres incluídas nesta categoría de estudos). Neste contexto, a desagregación en subcategorías deste grupo de estudos (técnico e profesional superior, primeiro, segundo, e terceiro ciclo de estudos postsecundarios) revela que esta situación aumenta en practicamente todas elas, salvo un pequeno retroceso do desemprego nas mulleres con estudos secundarios de primeiro ciclo. Sorprende en particular o incremento do paro rexistrado entre os que posúen estudos postsecundarios de segundo ciclo, máis notable no caso dos homes, que pode explicar o maior incremento xeral na categoría anteriormente referido.

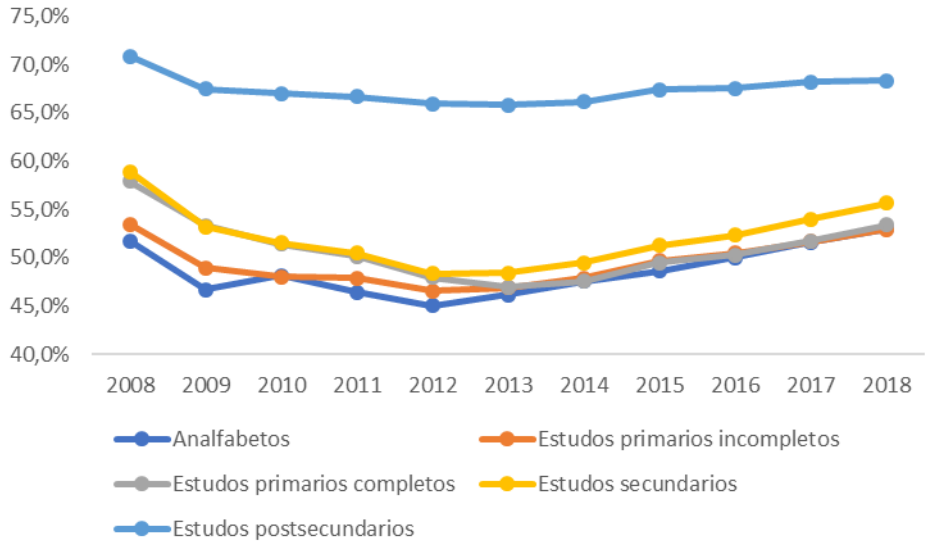
Gráfico 6.7. Evolución do paro rexistrado por nivel de estudos secundarios. Galicia (2008-2018).

Fonte: Elaboración propia con datos do IGE

As mulleres presentan unha clara maioría no volume de demandantes de emprego con estudos postsecundarios, onde acadan valores próximos ao 70 %. No resto de categorías a tendencia é máis equilibrada, aínda que menos estable: así, a participación relativa das mulleres demandantes de emprego aumenta en cada categoría de estudos dende 2012, na liña do anteriormente exposto en relación coa evolución do ciclo económico. Neste sentido, cabe subliñar que as dúas categorías de estudos que inclúen maior participación relativa de mulleres son, precisamente, as de maior nivel de formación: estudos secundarios (valores próximos ao 55 %) e postsecundarios (o referido 70 %).

Gráfico 6.8. Índice de feminización do paro rexistrado por nivel de estudos secundarios. Galicia (2008-2018)

Fonte: Elaboración propia con datos do IGE

6.2 Desemprego e ocupación

A análise da evolución do desemprego por ocupación merece unha aclaración previa. No ano 2010 hai un cambio na clasificación nacional de ocupacións, CNAE, polo que as ocupacións anteriores e posteriores a este ano non son directamente comparables. A derivada, aos efectos deste traballo, é que a evolución se analiza dende 2011. Tal e como se referiu anteriormente, o paro rexistrado evoluciona de forma moi distinta antes e despois de 2013, polo que o estudo dende 2011 recolle basicamente a etapa de diminución. En consecuencia, todas as ocupacións reflicten importantes diminucións no número de desempregados.

Sen embargo, esta restrición non resta atractivo a análise. Como se pode constatar na táboa seguinte, na meirande parte de ocupacións o descenso producido nos demandantes masculinos é superior ao producido nas demandantes mulleres. As ocupacións vinculadas cos servizos (restauración e comercio, saúde e coidado, con persoal non cualificado, atención o público) e as ocupacións militares son a única excepción a este patrón de comportamento.

Táboa 6.5. Variación relativa das demandas de emprego por nivel de formación. Galicia (2008-2018)

	Total	Homes	Mulleres
A Directores e xerentes	-32,0%	-34,3%	-26,2%
B Técnicos e profesionais científicos e intelectuais da saúde e do ensino	-30,4%	-30,9%	-30,2%
C Outros técnicos e profesionais científicos e intelectuais	-24,3%	-26,5%	-22,6%
D Técnicos; profesionais de apoio	-31,0%	-32,9%	-28,6%
E Empregados de oficina que non atenden o público	-21,4%	-23,2%	-20,8%
F Empregados de oficina que atenden o público	-22,0%	-15,6%	-23,3%
G Traballadores dos servizos de restauración e comercio	-12,5%	-6,1%	-13,9%
H Traballadores dos servizos de saúde e o coidado de persoas	-23,0%	-20,5%	-23,2%
I Traballadores dos servizos de protección e seguranza	-41,2%	-41,2%	-41,6%
J Traballadores cualificados no sector agrícola, gandeiro, forestal e pesqueiro	-36,0%	-37,7%	-31,7%
K Traballadores cualificados da construción, salvo operadores de máquinas	-49,7%	-49,7%	-49,6%
L Traballadores cualificados das industrias manufactureiras, salvo operadores de instalacións e máquinas	-42,1%	-43,9%	-37,2%
M Operadores de instalacións e maquinaria fixas, e montadores	-38,0%	-40,7%	-36,8%
N Condutores e operadores de maquinaria móbil	-38,3%	-39,6%	-13,6%
O Traballadores non cualificados en servizos (salvo transportes)	-17,1%	-15,4%	-17,3%
P Peóns da agricultura, pesca, construción, industrias manufactureiras e transportes	-22,0%	-23,3%	-18,6%
Q Ocupacións militares	-56,6%	-55,9%	-65,0%

Fonte: Elaboración propia con datos do IGE

O índice de feminización das demandas de emprego clasificadas pola ocupación dos demandantes introduce información complementaria de interese. Así, pódese detectar a existencia de tres grupos diferenciados:

a) Ocupacións con un nivel baixo de feminización das demandas de desemprego, que oscilan entre o 2 % das persoas traballadoras na construción e o 28 % do sector de

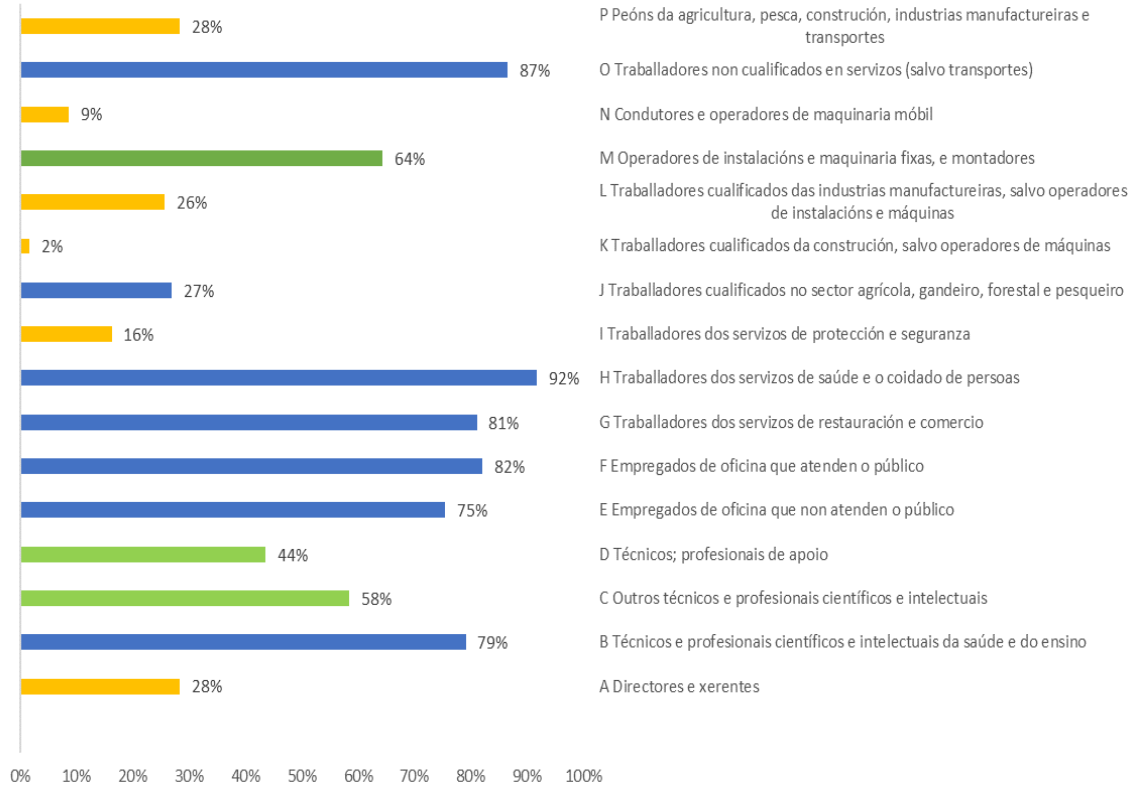
dirección e os peóns de agricultura, pesca, construción, industrias manufactureiras e transportes.

b) Ocupacións cunha feminización do desemprego media, técnicos profesionais de diversos tipos e operadores de instalacións.

c) O resto de ocupacións, unha clara maioría, onde o índice de feminización é moi elevado, superando o 90 % en algún dos grupos (servizos de saúde e coidado de persoas).

Con todo, a tendencia máis clara é a estabilidade nestas participacións relativas das mulleres desempregadas. A información que se inclúe no gráfico seguinte é a media dos índices de feminización respectivos de cadansúa categoría de ocupación entre 2011 e 2018, pero entre estes anos as oscilacións non superan ±2 puntos porcentuais.

Gráfico 6.9. Índice de feminización do paro rexistrado por ocupacións. Galicia (2011-2018, media)

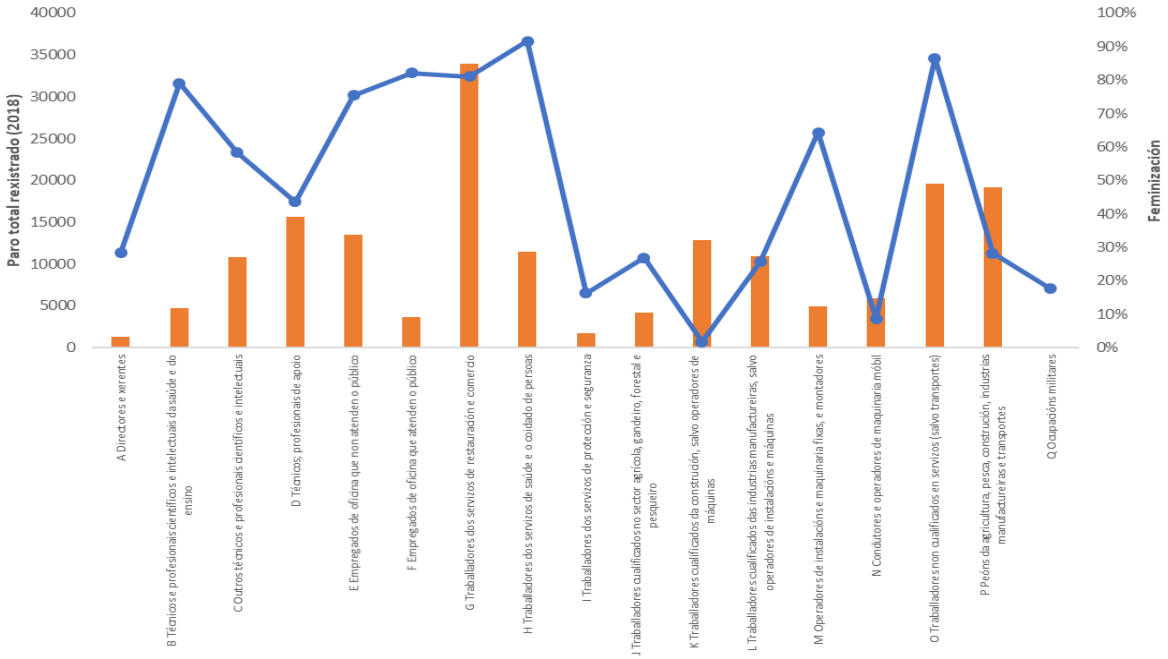
Fonte: Elaboración propia con datos do IGE

Como se infire destas agrupacións, da segregación das demandas de desemprego por sexo se desprende a persistencia de certo grao de segregación horizontal do mercado de traballo, coincidindo os sectores con menor feminización das demandas de desemprego con aqueles onde as mulleres están menos presentes, e a maior feminización relativa con sectores tamén tradicionalmente feminizados.

Porén, o estudo conxunto do paro total rexistrado en 2018 en cada sector e o índice de feminización relativo non permite acadar conclusións claras, aínda que nalgúns casos existe

coincidencia entre algo volume de paro e elevado índice de feminización (servizos de restauración ou persoas traballadoras con cualificación no sector servizos).

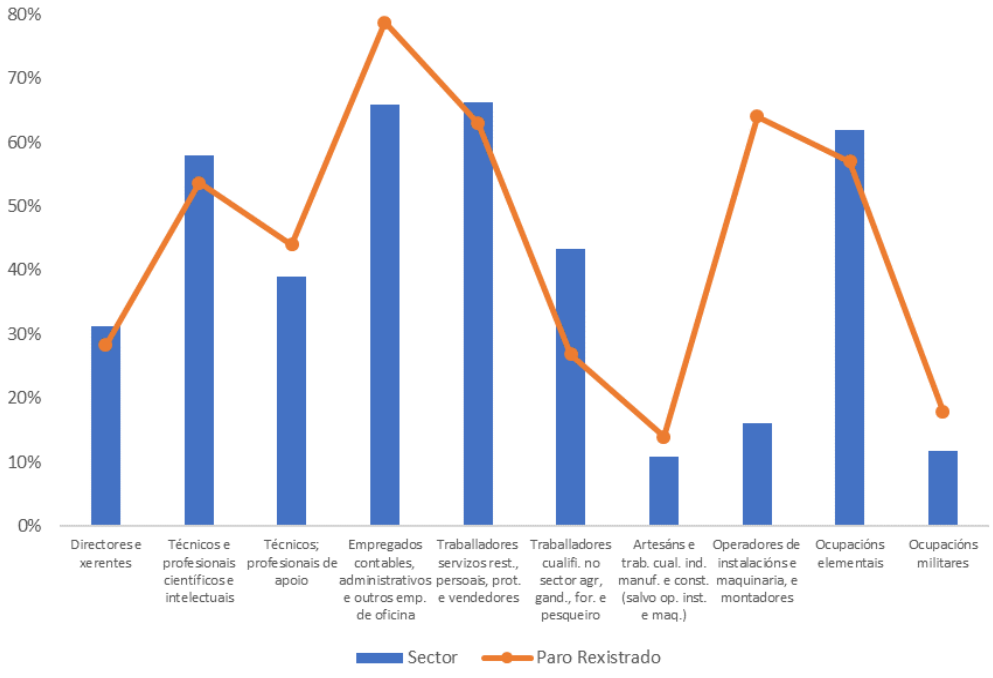
Gráfico 6.10. Paro rexistrado (2018) e índice de feminización das ocupacións. Galicia (2011-2018, media)

Fonte: Elaboración propia con datos do IGE

Esta relación se ve con maior claridade cando se analiza o índice de feminización do paro rexistrado nas respectivas ocupacións coa feminización relativa dos ditos grupos ocupacionais, recollido noutro apartado deste informe.

Gráfico 6.11. Índice de feminización das ocupacións vs paro rexistrado. Galicia (2018)

Fonte: Elaboración propia con datos do IGE

Neste caso, si se percibe unha clara vinculación entre a feminización relativa dos grupos ocupacionais e a feminización das demandas de emprego, coa excepción do caso do grupo de operadores de maquinaria (probablemente relacionado coa moi pequena presencia de mulleres nesta categoría) e do de persoas traballadoras no sector primario, que parece amosar unha mellor capacidade de integración laboral das mulleres.

6.3 Desemprego e duración das demandas

No que se refire a duración media das demandas de emprego, se detecta unha tendencia ao decrecemento nas demandas de duración inferior ao ano, de igual forma que o paro de longa duración (demandas de duración superior ao ano) aumenta nun 38 % entre 2008 e 2018. Tanto no caso das demandas inferiores ao mes coma no das que duran entre un e seis meses, o descenso das demandas de emprego é superior no caso dos homes (16 % e 12 % para homes e mulleres no primeiro caso; 14 % e 11 % no segundo). Para as demandas de entre seis meses e un ano, se reflicte un aumento das demandas de emprego masculinas (5 %) e un descenso das femininas (3 %). O referido aumento do paro de longa duración é moi superior no caso dos homes (84 % fronte a un 18 % nas mulleres).

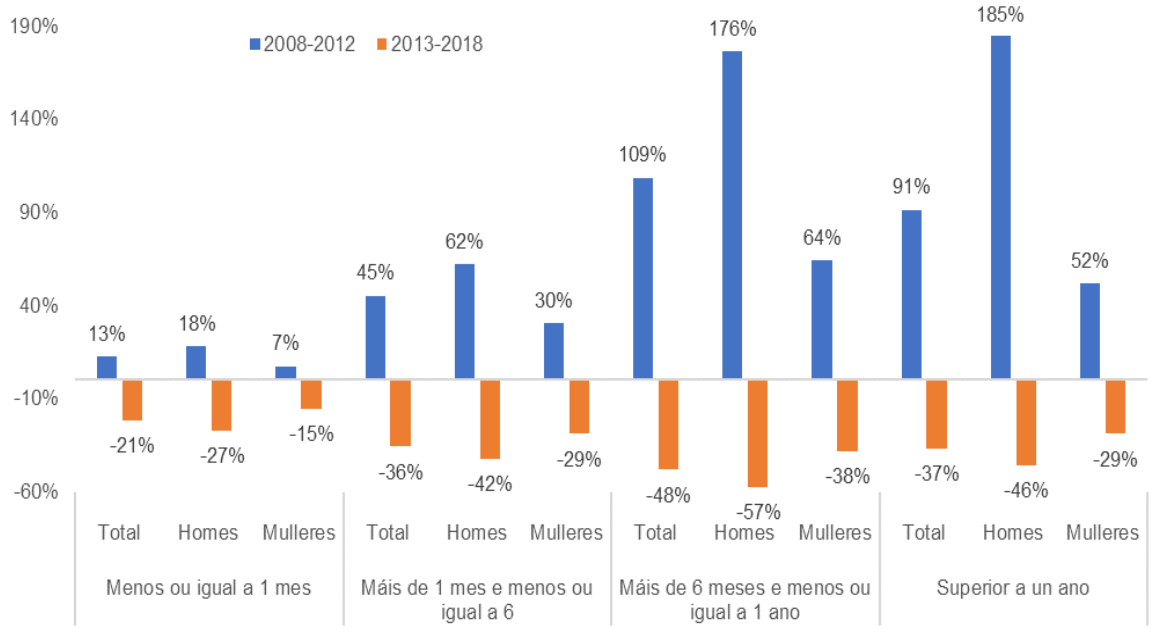
Táboa 6.6. Evolución das demandas de emprego por duración. Galicia (2008-2018)

	Menos ou igual a 1 mes			Máis de 1 mes e menos ou igual a 6			Máis de 6 meses e menos ou igual a 1 ano			Superior a un ano		
	Total	Homes	Mulleres	Total	Homes	Mulleres	Total	Homes	Mulleres	Total	Homes	Mulleres
2008	23.843	11.635	12.208	55.880	26.012	29.868	23.758	9.425	14.333	59.031	17.530	41.501
2009	26.002	13.275	12.728	74.450	38.153	36.297	38.200	18.415	19.784	67.594	22.552	45.042
2010	25.323	12.899	12.424	72.984	37.536	35.449	41.167	20.607	20.560	86.762	33.306	53.457
2011	26.701	13.684	13.017	76.079	39.435	36.644	41.348	20.944	20.404	97.196	39.564	57.632
2012	26.851	13.739	13.112	81.171	42.197	38.974	49.570	26.026	23.544	112.923	49.961	62.962
2013	26.142	13.437	12.705	75.970	38.794	37.175	45.717	23.289	22.428	128.179	59.178	69.001
2014	25.297	12.880	12.418	69.206	34.929	34.276	38.154	18.721	19.434	124.304	56.683	67.621
2015	23.808	11.894	11.914	64.057	31.284	32.773	33.334	15.324	18.010	112.250	49.430	62.820
2016	22.936	11.337	11.599	59.357	28.639	30.718	30.479	13.864	16.615	99.785	42.575	57.210
2017	21.937	10.589	11.348	54.941	25.696	29.245	27.514	11.809	15.705	90.036	37.286	52.750
2018	20.549	9.782	10.767	48.947	22.478	26.469	23.783	9.902	13.881	81.373	32.208	49.165

Fonte: Elaboración propia con datos do IGE

Ao igual que en análises precedentes, se observa que o ano 2012 é un punto de inflexión, onde o forte aumento das demandas de emprego reflectido dende 2008 é compensando en parte por importantes caídas nos anos subseguintes.

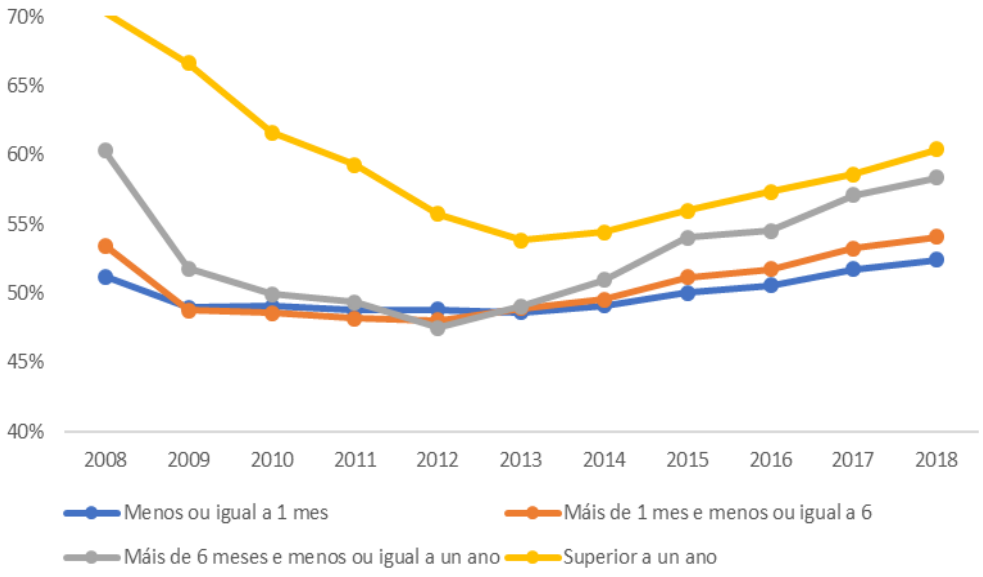
Gráfico 6.12. Paro rexistrado segundo duración da demanda, por etapas. Galicia (2011-2018)

Fonte: Elaboración propia con datos do IGE

En termos xerais, a maior duración da demanda de emprego, maior presenza relativa de mulleres entre os demandantes. Como se observa no gráfico seguinte, a feminización relativa das demandas clasificadas polo seu tempo de permanencia amosa unha maioría de mulleres entre as persoas paradas de longa duración, cun forte decrecemento nos anos anteriores a 2013 (lembremos que neste período este paro aumentou nos homes nun 185 %) e certo incremento a partir dese ano.

Gráfico 6.13. Índice de feminización do paro rexistrado segundo duración da demanda. Galicia (2011-2018)

Fonte: Elaboración propia con datos do IGE

6.4. A cobertura do desemprego e o sistema de protección social

A segunda parte deste capítulo se dedica a análise do sistema de cobertura da continxencia de desemprego, que forma parte da acción protectora do Sistema de Seguridade Social na súas modalidades contributiva e asistencial (tamén denominada non contributiva), tal e como o define o art. 42.1.c) da LGSS[22]. Esta protección, na súa vertinte de concesión, xestión, pago, suspensión e extinción das prestacións por desemprego corresponde ao *Servizo Público de Empleo Estatal*, entidade xestora do *Sistema Nacional de Empleo*, que se completa con outras estruturas encamiñadas a intermediación entre a oferta e demanda de traballo, como o son os servizos públicos de emprego das CC.AA. e, en particular o Servizo Público de Emprego de Galicia.

A protección por desemprego do nivel contributivo, que se focaliza nunha única prestación, denominada "prestación por desemprego", é a que acada un importe máis elevado e variable. Máis elevado por ser o resultado da liquidación dunha porcentaxe (60 % durante os 180 primeiro días, e a partires desa data o 50 %) sobre a base reguladora; e máis variable porque esa base reguladora determínase en función da media dos salarios dos últimos 180 días da persoa beneficiaria. É interesante aportar que durante a percepción da prestación (un mínimo de 4 meses e un máximo de 24, segundo o tempo de cotización previo ou período de carencia) subsiste a obriga de cotizar principalmente polo Servizo Público de Emprego Estatal, colaborando así na "carreira" de cotización da persoa desempregada.

Contrariamente ao anterior, a protección por desemprego do nivel asistencial bifúrcase nunha variedade de prestacións, identificadas co nome de "subsidios", cuxo obxectivo non é tanto substituír a falla de rendas (que é o que intenta facer a prestación por desemprego), senón asistir as situacións de necesidade derivadas dun desemprego de longa duración, dunha carencia de rendas básicas, das cargas familiares ou doutras situacións que, en bastantes ocasións, lindan coa exclusión social, ou dunha combinación de todas elas. A contía dos subsidios se determina sobre o Indicador Público de Rendas de Efectos Múltiples -IPREM-, que no 2018 alcanzaba os 537,84 euros/mes, e a súa duración reviste unha grande variabilidade consonte as circunstancias económicas e familiares, a meirande parte das veces da persoa beneficiaria e en outras unidade familiar, estando nun mínimo de 3 meses (subsidio de paro contributivo, ex. art. 274.3 LGSS) e un máximo a fixar segundo a idade de xubilación (subsidio de prexubilación ou de maiores de 52 anos, ex. art. 274.4 LGSS).

O "Programa de renda activa de inserción" e o "Programa de activación para o emprego" (PAE) corresponden ao grupo de medidas de protección fronte ao desemprego que combinan as axudas pecuniarias para persoas desempregadas con dificultades para encontrar un novo emprego que xa esgotaron a protección do nivel contributivo e/ou do nivel asistencial, coas destinadas a incrementar as oportunidades de seu retorno ao mercado de traballo. A diferenza principal entre os citados programas estriba en o segundo deles, o "Programa de activación para o emprego", vai exclusivamente dirixido a persoas paradas de longa duración.

[22] Real Decreto Legislativo 8/2015, de 30 de octubre, por el que se aprueba el texto refundido de la Ley General de la Seguridad Social.

Ambos programas teñen un carácter extraordinario, aínda que o índice de pobreza, situado segundo o "IX Informe anual de seguimento del indicador de pobreza y exclusión social el España 2008-2019" -Informe AROPE[23]- nun 21,5 % da poboación española (preto de 10 millóns de persoas) e o índice de privación material severa, que está no 5,4 %[24], aconsellan o seu mantemento. Especificando na comunidade galega, o Instituto Galego de Estatística sinalou unha taxa de pobreza no ano 2017 do 15,87 %, dous puntos por encima da rexistrada en 2008 pero en claro retroceso dende o seu valor máximo, próximo ao 17 % en 2015[25].

Como é habitual nos estudos estatísticos, os datos de distintos segmentos de poboación difiren lixeiramente en función das fontes consultadas. Así, os datos de mulleres paradas en Galicia son lixeiramente superiores cando a fonte usada é o Servizo Público de Empleo Estatal -SEPE-, ou os procedentes da Enquisa de Poboación Activa (EPA), realizada polo Instituto Nacional de Estatística (INE) e tratados e publicados polo Instituto Galego de Estatística (IGE). A este respecto, un cambio no tratamento de datos da EPA producido en 2010 aconsella limitar a este ano o período de análise.

Táboa 6.7. Persoas en situación de desemprego (paro rexistrado vs poboación parada). Galicia (2010-2018)

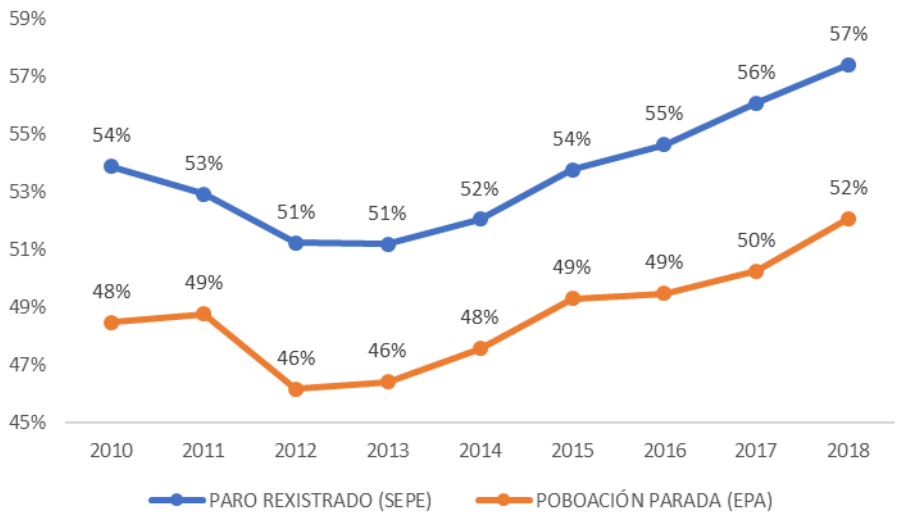
	PARO REXISTRADO (SEPE) (miles)			POBOACIÓN PARADA (EPA) (miles)		
	TOTAL	HOMES	MULLERES	TOTAL	HOMES	MULLERES
2010	226,24	104,35	121,89	199,90	103,00	96,90
2011	241,32	113,63	127,70	227,20	116,40	110,80
2012	270,52	131,92	138,59	270,50	145,60	124,90
2013	276,01	134,70	141,31	284,60	152,50	132,10
2014	256,96	123,21	133,75	275,80	144,60	131,20
2015	233,45	107,93	125,52	243,40	123,40	120,00
2016	212,56	96,42	116,14	215,40	108,80	106,60
2017	194,43	85,38	109,05	195,60	97,30	98,30
2018	174,65	74,37	100,28	165,90	79,50	86,40

Fonte: Elaboración propia con datos do IGE e o SEPE

Con todo, ambas fontes amosan unha clara feminización da poboación parada ou inscrita no paro, máis clara neste segundo caso. Ademais, en ambos casos se observa o cambio de tendencia acaecido en 2012, previamente comentado. Con independencia da fonte de datos utilizada, o índice de feminización das persoas en situación de desemprego aumentan en seis puntos porcentuais entre 2012 e 2018.

[23]https://www.eapn.es/estadodepobreza/ARCHIVO/documentos/Informe_AROPE_2019_Resumen_Ejecutivo.pdf
[24] A cifra é un 50% superior á rexistrada no 2008.
[25] Datos subtraídos da "Enquisa estrutural a fogares"

Gráfico 6.14. Índice de feminización do paro rexistrado e a poboación parada. Galicia (2010-2018)

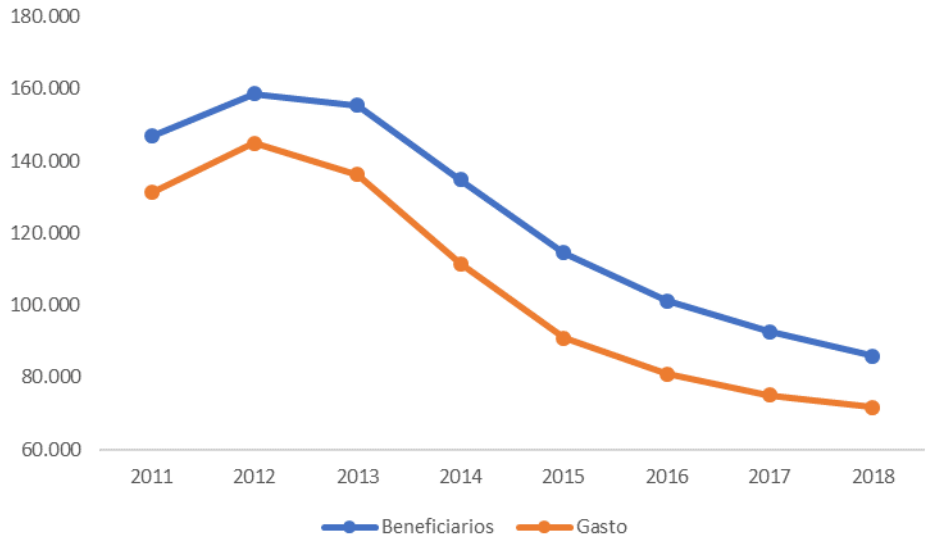

Fonte: Elaboración propia con datos do IGE e o SEPE

Os últimos datos dispoñibles (EPA do terceiro trimestre de 2019) indican que a taxa de paro en Galicia (11,49 %) é dous puntos porcentuais inferior a española (13,92 %). Estas diferencias se aprecian tamén na análise desagregada por sexo, sendo a taxa de desemprego das mulleres galegas (13,27 %) inferior a das españolas (15,92 %) e igualmente inferior no caso dos homes galegos (12,17 % e 9,84 % para Galicia e España, respectivamente). Cabe destacar que estas taxas se obteñen sobre o total de poboación. Se se procede a diferenciación da parte da dita poboación que ten máis de 16 anos, se manteñen as diferencias. Así, a taxa de paro en Galicia calculada sobre esta base se sitúa no 11,6 % (9,9 % os homes e 13,3 % as mulleres) e a española no 14,2 % (16,4 % os homes o 12,3% as mulleres).

Segundo os datos do IGE, en 2018 en Galicia había máis de 86.000 beneficiarios de prestacións por desemprego, cun gasto próximo a 72 millóns de euros. O número de beneficiarios ven diminuíndo a un ritmo medio do 7,4 % anual, ata o punto de que en 2018 os beneficiarios de prestacións de desemprego eran un 41 % inferiores aos perceptores rexistrados en 2011. A diminución na partida de gasto é superior, un 45 % nun ritmo medio de decrecemento do 8,26 % anual.

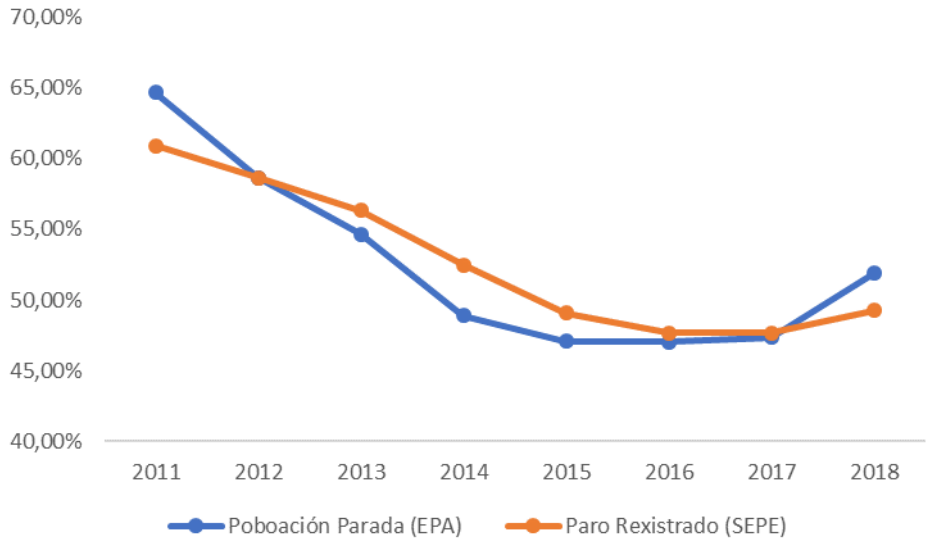
Gráfico 6.15. Beneficiarios de prestación de desemprego e gasto total. Galicia (2011-2018)

Fonte: Elaboración propia con datos do IGE

Con todo, a evolución da poboación parada non rexistra os mesmos ritmos de contracción. Polo tanto, o grado de cobertura da poboación desempregada vai diminuíndo progresivamente ata 2017, onde se observa unha leve recuperación.

Gráfico 6.16. Cobertura das prestacións de desemprego e gasto total. Galicia (2011-2018)

Fonte: Elaboración propia con datos do IGE

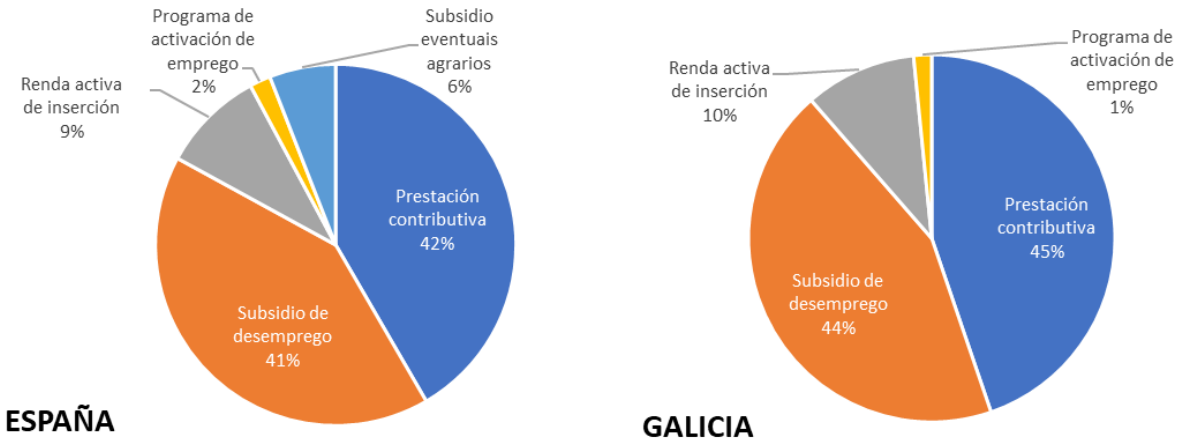
Tal e como se comentou anteriormente, o volume de poboación desempregada oscila en función da fonte de consulta. Porén, a taxa de cobertura en 2018 queda entre un máximo do 52,8 % (sobre poboación parada) e non chega ao 49 % sobre a poboación inscrita como demandante de emprego.

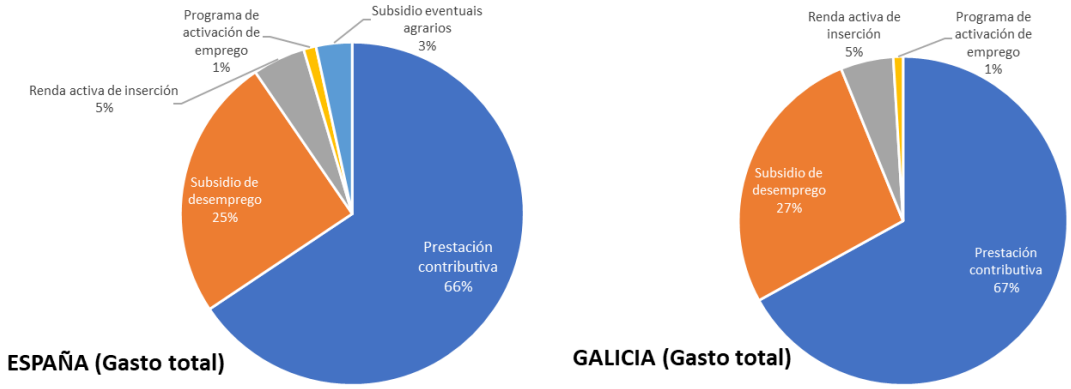
Os datos recollidos no IGE e o INE permiten analizar distintos tipos de prestacións entre as que protexen a situación por desemprego, como antes se referiu. Segundo as definicións proporcionadas polos institutos estatísticos, trátase de:

- Nivel contributivo. Prestación por desemprego. Dirixida a persoas que, querendo e podendo traballar, perdan o seu traballo de forma temporal ou definitiva ou vexan reducida, temporalmente polo menos, nunha terceira parte a súa xornada laboral, por expediente de regulación de emprego, coa correspondente perda ou redución análoga de salarios, por algunhas das causas establecidas como situacións legais de desemprego.
- Nivel asistencial. Subsidio por desemprego. Dirixido a persoas paradas que, figurando inscritas como demandantes de emprego, sen teren rexeitado oferta de emprego adecuada nin terse negado a participar, salvo causa xustificada, en accións de promoción, formación ou reconversión profesionais, e carecendo de rendas de calquera natureza superiores, en cómputo mensual, ao 75 % do salario mínimo interprofesional, excluída a parte proporcional das dúas pagas extraordinarias, se encontren nalgunha das situación contempladas para o dito subsidio.
- Renda activa de inserción: o obxectivo do programa é incrementar as oportunidades de retorno ao mercado de traballo dos traballadores desempregados con especiais necesidades económicas e dificultades para atopar emprego.

A distribución das persoas beneficiarias en Galicia segundo esta tipoloxía de prestacións non presenta grandes diferencias en relación coa estatal, coa salvedade de que na comunidade galega non se inclúen datos de subsidios agrarios. Como se pode constatar, en 2018 as prestacións contributivas por desemprego e o subsidio de desemprego de nivel asistencial acaparan oito de cada dez axudas, con independencia do contexto de análise. Igualmente, para o caso da distribución do gasto, acaparan máis do 90 % do gasto total en prestacións.

Gráfico 6.17. Distribución das prestacións de desemprego e gasto total. Galicia e España (2018)

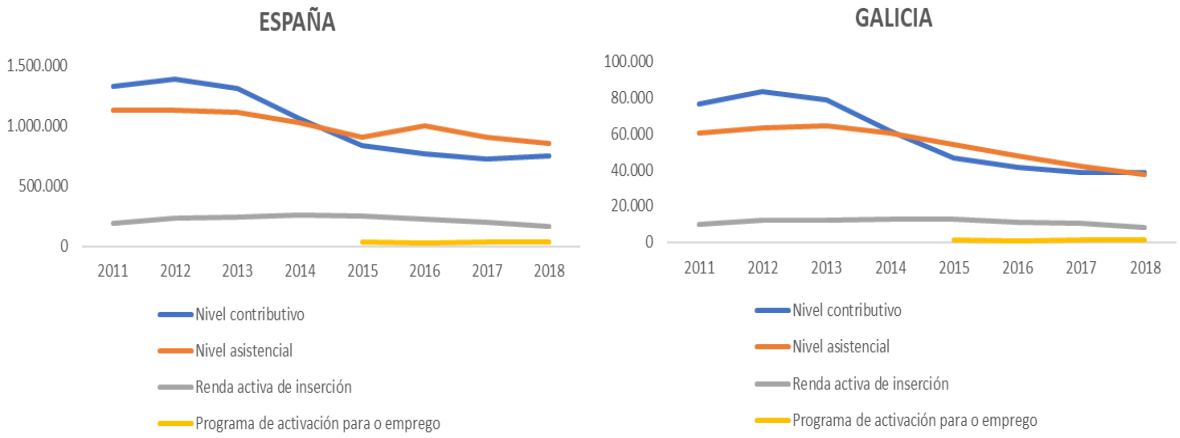

Fonte: Elaboración propia con datos do IGE

A evolución das respectivas categorías tamén é similar entre Galicia e España. A partir de 2015, se detecta coma as pensións de nivel asistencial van gañando importancia relativa en relación co resto de subsidios. Sen embargo, este incremento progresivo é relativamente menor na comunidade galega: en 2011, as prestacións de nivel asistencial acaparan un 41,1 % do total de prestacións, pasando a representar un 43,8 % en 2018. Pola súa banda, as prestacións de nivel contributivo perden unha presenza relativa de case oito puntos porcentuais, ao pasar do 52,2 % do total ao recente 44,8 % de 2018. Na media estatal, pola súa banda, o incremento da participación das prestacións asistenciais (do 42,7 % ao 47,3 % do total) duplica o aumento reflectido na comunidade galega, mentres que a perda de representatividade das prestacións contributivas (preto de nove puntos porcentuais, do 50,2 % ao 41,6 %) é similar ao reflectido en Galicia. As rendas activas de inserción, pola súa banda, reflicten unha maior expansión na comunidade galega (tres puntos porcentuais dende 2011, fronte aos dous puntos en promedio estatal). En 2018, as RAI supuñan preto do 10 % das prestacións totais na comunidade galega, mentres que na media estatal superan apenas o 9 % do total.

Gráfico 6.18. Distribución das prestacións de desemprego e gasto total. Galicia e España (2018)

Fonte: Elaboración propia con datos do IGE

6.5 Prestacións por categoría

A información estatística do SEPE permite facer unha contextualización das percepcións dos respectivos subsidios no marco das diferentes comunidades autónomas. A efectos de favorecer esta comparabilidade, se omiten da dita comparación os datos de rendas agrarias, que non se perciben en todas as comunidades autónomas, así coma as cidades autónomas (Ceuta e Melilla) polo seu escaso valor absoluto. Ademais, se aporta o último dato dispoñible (información media a outubro de 2019).

Táboa 6.8. Subsidios por categoría e Comunidades Autónomas (2018)

	TOTAL	Prestación Contributiva	Subsidio por Desemprego	Renda Activa de Inserción	Programa de Activación para o emprego
Andalucía	532.469	148.659	179.347	42.654	60
Aragón	35.642	20.613	12.951	2.076	2
Asturias	31.974	15.962	13.339	2.672	1
Baleares	41.279	24.010	16.035	1.234	1
Canarias	109.992	47.613	50.330	12.039	9
Cantabria	18.335	9.208	7.867	1.260	1
Castela A Mancha	85.613	32.418	44.306	8.880	10
Castela e León	72.415	34.673	32.272	5.464	6
Cataluña	236.267	131.828	91.115	13.309	14
Valencia	197.319	88.401	89.708	19.192	18
Estremadura	78.649	18.727	30.295	5.265	7
Galicia	87.212	39.736	40.420	7.051	6
Madrid	175.679	105.709	58.784	11.179	7
Murcia	55.869	28.349	21.861	5.650	9
Navarra	15.817	9.400	5.743	673	0
País Vasco	50.057	30.872	17.096	2.089	0
A Rioxa	8.588	4.990	3.167	431	0
TOTAL	**1.840.489**	**792.881**	**719.118**	**142.234**	**151**

Fonte: SEPE

A comunidade galega aporta o 5 % do total dos subsidios, unha cantidade lixeiramente inferior a que lle correspondería segundo a súa aportación poboacional (próxima ao 6 %). As pensións contributivas e a renda activa de inserción coinciden na dita porcentaxe, mentres que as pensións contributivas quedan lixeiramente por encima (6 % do total) e os subsidios do programa de activación para o emprego (PAE) lixeiramente por debaixo (4 % dos subsidios totais no Estado con este fin).

Andalucía é a comunidade que percibe máis axudas, con independencia do tipo concreto. Cabe sinalar que seis de cada dez axudas teñen como destino Andalucía, Cataluña, Valencia e Madrid, en correspondencia co seu maior peso poboacional. Galicia, pola súa banda, ocupa o sexto posto no cómputo total de axudas, así coma nas pensións non contributivas. E a sétima comunidade

perceptora de subsidios por desemprego e renda activa de inserción, e a novena no programa de activación de emprego.

A análise desagregada por provincias revela unha relativa concentración nas provincias atlánticas, en correspondencia co seu maior peso poboacional.

Táboa 6.9. Subsidios por categoría. Galicia e provincias (2019)

	TOTAL	Prestación Contributiva	Subsidio por Desemprego	Renda Activa de Inserción	Programa de Activación para o emprego
A Coruña	34.243	16.460	14.852	2.928	2
Lugo	9.014	4.058	4.254	702	0
Ourense	9.911	4.036	5.063	812	0
Pontevedra	34.044	15.181	16.251	2.608	3

Fonte: SEPE

Con carácter xeral, as mulleres son maioría nas perceptoras das axudas, con independencia do contexto e a tipoloxía. Os índices de feminización das respectivas percepcións na comunidade galega están lixeiramente por debaixo da media estatal no seu cómputo global. As percepcións de prestacións contributivas e do PAE superan esta media, mentres que a renda activa de inserción e o subsidio por desemprego son lixeiramente inferiores.

Táboa 6.10. Indice de feminización das axudas. Galicia e Comunidades Autónomas (2018)

	TOTAL	Prestación Contributiva	Subsidio por Desemprego	Renda Activa de Inserción	Programa de Activación para o emprego
Andalucía	**56%**	**49%**	**52%**	**61%**	**50%**
Aragón	**57%**	**55%**	**59%**	**60%**	**58%**
Asturias	**51%**	**53%**	**48%**	**57%**	**20%**
Baleares	**54%**	**51%**	**59%**	**64%**	**100%**
Canarias	**53%**	**52%**	**52%**	**61%**	**67%**
Cantabria	**52%**	**54%**	**50%**	**59%**	**17%**
Castela A Mancha	**56%**	**51%**	**57%**	**70%**	**52%**
Castela e León	**52%**	**53%**	**50%**	**59%**	**55%**
Cataluña	**55%**	**52%**	**58%**	**58%**	**56%**
Valencia	**55%**	**52%**	**56%**	**64%**	**61%**
Estremadura	**55%**	**53%**	**57%**	**66%**	**59%**
Galicia	**53%**	**54%**	**52%**	**55%**	**81%**
Madrid	**55%**	**54%**	**56%**	**61%**	**61%**
Murcia	**52%**	**47%**	**57%**	**66%**	**60%**
Navarra	**57%**	**55%**	**60%**	**60%**	**100%**
País Vasco	**55%**	**55%**	**55%**	**49%**	
A Rioxa	**57%**	**54%**	**60%**	**60%**	
TOTAL	**55%**	**52%**	**54%**	**62%**	**56%**

Fonte: SEPE

A análise dos grupos de perceptores segundo a súa idade poden ser indicativos dunha radiografía do mercando de traballo. Nese sentido, destaca que o número de persoas de entre 16 e 19 anos é o máis reducido de todos, o que pode obedecer, a que esta parte da poboación está aínda estudando e, en consecuencia, non devengan as condicións necesarias para determinar o dereito de percepción destas prestacións.

Táboa 6.11. Perceptores de prestación por grupos de idade. CCAA (2018)

	TOTAL	Tramos de idade									
		16 - 19 anos	20 - 24 anos	25 - 29 anos	30 - 34 anos	35 - 39 anos	40 - 44 anos	45 - 49 anos	50 - 54 anos	55 - 59 anos	60 y más anos
Andalucía	532.469	1.343	15.228	40.681	51.963	58.007	61.151	72.030	78.743	84.283	69.040
Aragón	35.642	111	1.285	2.902	3.517	3.752	3.891	4.054	4.154	5.816	6.162
Asturias	31.974	57	670	1.945	2.837	3.458	3.838	4.373	4.401	5.097	5.300
Baleares	41.279	287	2.347	4.016	4.698	5.243	5.192	4.643	4.359	4.971	5.524
Canarias	109.992	279	3.816	8.613	11.103	12.052	12.597	15.957	15.000	16.487	14.088
Cantabria	18.335	34	500	1.366	1.791	2.152	2.288	2.236	2.422	2.826	2.720
Castela A Mancha	85.613	234	2.575	6.337	8.511	9.662	10.221	11.695	11.706	13.251	11.422
Castela e León	72.415	145	2.142	5.131	6.504	7.164	7.607	8.539	9.460	13.017	12.706
Cataluña	236.267	780	10.095	19.426	23.265	26.276	27.908	26.090	25.564	34.486	42.376
Valencia	197.319	596	5.832	14.110	17.735	20.481	22.522	25.070	25.243	33.067	32.663
Estremadura	78.649	217	2.405	5.634	7.023	7.655	8.403	10.324	12.342	14.198	10.450
Galicia	87.212	147	2.166	6.030	8.053	9.487	10.112	10.347	10.605	14.338	15.928
Madrid	175.679	316	5.323	13.874	18.018	20.013	21.169	20.932	21.152	27.060	27.823
Murcia	55.869	172	2.083	4.821	6.146	7.147	7.206	7.491	6.758	7.192	6.854
Navarra	15.817	33	606	1.246	1.565	1.730	1.805	1.704	1.726	2.482	2.921
País Vasco	50.057	80	1.426	3.840	4.785	5.302	5.703	5.497	5.696	7.919	9.809
A Rioxa	8.588	24	275	632	796	906	942	954	983	1.462	1.616
TOTAL	**1.840.489**	**4.883**	**59.059**	**141.360**	**179.145**	**201.354**	**213.367**	**233.101**	**241.295**	**288.794**	**278.131**

Fonte: SEPE

De facto, o "*Anuario Estadístico de España 2018*", elaborado por el INE[26] e referido ao curso 2015-2016, indica que hai 695.557 persoas que estudan o Bacharelato, 61.909 Ciclos formativos de FP básica, 327.134 Ciclos formativos de FP Grado, e 22.497 Medio Ciclos formativos de Grado medio a distancia. Probablemente algún dos 1.869.283 da Educación Secundaria Obrigatoria se atopan na franxa de idade analizada, que supoñen menos dun 0,5 % do total de persoas prestadoras en España e Galicia. O número de persoas que reciben prestacións vai aumentando conforme avanza a idade, para acadar a súa maior presenza en ambos contextos a partir dos 50 anos de idade. En Galicia, en particular, teñen importante participación os maiores de 60 anos, que supoñen un 18,3 % do total de persoas perceptoras de prestacións (tres puntos porcentuais por riba da media estatal).

[26] https://www.ine.es/prodyser/pubweb/anuario18/anu18_completo.pdf

As provincias galegas reproducen o mesmo perfil, concentrando o maior número de perceptores na última franxa de idade.

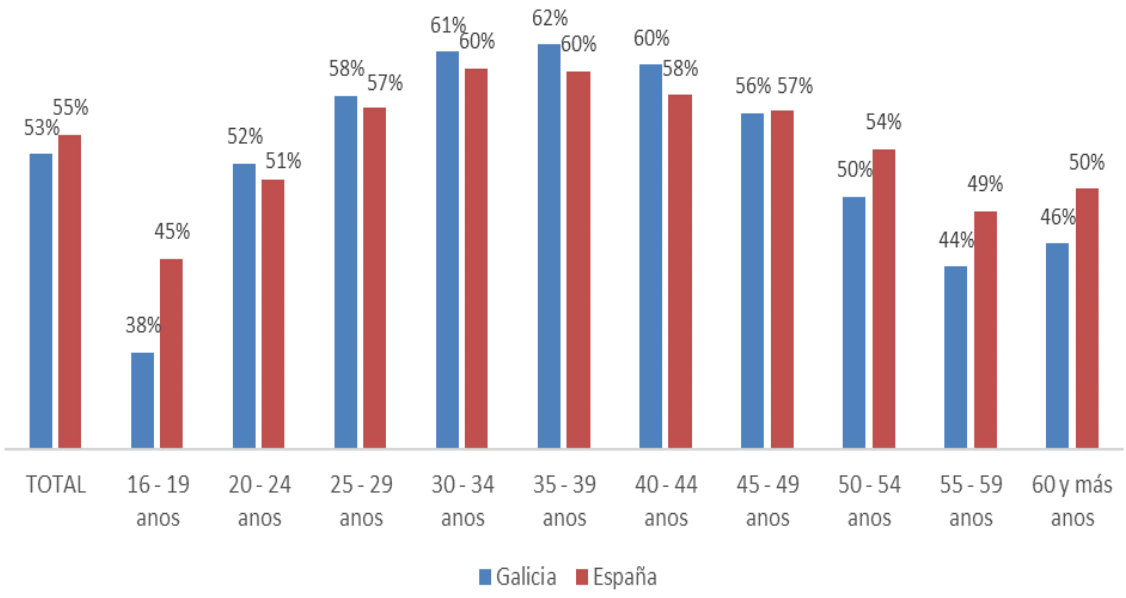
Táboa 6.12. Perceptores de prestación por grupos de idade. Galicia-provincias (2018)

	TOTAL	Tramos de idade									
		16 - 19 anos	20 - 24 anos	25 - 29 anos	30 - 34 anos	35 - 39 anos	40 - 44 anos	45 - 49 anos	50 - 54 anos	55 - 59 anos	60 y más anos
A Coruña	34.243	58	794	2.325	3.088	3.639	3.978	4.085	4.167	5.645	6.464
Lugo	9.014	13	249	635	862	1.012	989	994	1.072	1.523	1.666
Ourense	9.911	19	279	676	875	983	1.016	1.097	1.168	1.732	2.067
Pontevedra	34.044	57	845	2.393	3.228	3.854	4.130	4.172	4.197	5.438	5.730

Fonte: SEPE

Tal e como se sinalou antes, o 55 % das percepcións son destinadas a mulleres. Isto ofrece un panorama de feminización que se traslada a todos os grupos de idade, con excepción das persoas menores de 20 anos. A feminización é particularmente notable entre os 30 e os 44 anos, onde as mulleres perciben seis de cada dez prestacións, unha concentración relativa lixeiramente superior á media estatal. Igualmente, se observa que o nivel de feminización en Galicia das persoas perceptoras menores de 20 anos e maiores de 50 é inferior á media estatal. Pola contra, entre os 20 e os 45 anos a feminización das percepcións en Galicia é lixeiramente superior á media estatal.

Gráfico 6.19. Distribución das prestacións por sexo. Galicia e España (2018)

Fonte: SEPE

6.5.1 Prestacións contributivas

A análise das prestacións contributivas (é dicir, as relacionadas coa prestación por desemprego) pode contribuír a explicar os datos de feminización previamente avanzados. A táboa seguinte reflicte a cantidade de prestacións desta categoría en cada comunidade autónoma.

Táboa 6.13. Prestacións contributivas por CCAA (2018)

	TOTAL	Tramos de idade									
		16 - 19 anos	20 - 24 anos	25 - 29 anos	30 - 34 anos	35 - 39 anos	40 - 44 anos	45 - 49 anos	50 - 54 anos	55 - 59 anos	60 y más anos
Andalucía	148.659	257	7.261	20.166	23.956	24.046	22.257	18.078	14.400	10.705	7.534
Aragón	20.613	37	1.007	2.344	2.691	2.811	2.808	2.637	2.246	2.189	1.844
Asturias	15.962	10	425	1.448	2.082	2.415	2.568	2.374	1.972	1.429	1.239
Baleares	24.010	86	1.483	2.881	3.307	3.603	3.392	2.936	2.445	2.138	1.739
Canarias	47.613	75	2.426	5.809	6.856	7.215	7.062	6.562	5.216	3.858	2.534
Cantabria	9.208	7	313	988	1.307	1.434	1.429	1.206	1.042	810	672
Castela A Mancha	32.418	77	1.563	3.909	4.789	4.937	4.782	3.928	3.528	2.761	2.144
Castela e León	34.673	50	1.488	3.869	4.638	4.824	4.816	4.344	3.821	3.746	3.079
Cataluña	131.828	351	7.806	15.541	17.472	18.942	19.392	15.981	13.074	11.526	11.744
Valencia	88.401	170	4.110	10.349	11.911	12.809	13.266	11.234	9.658	8.443	6.450
Estremadura	18.727	28	821	2.316	2.835	2.717	2.533	2.343	2.170	1.812	1.152
Galicia	39.736	46	1.485	4.493	5.640	6.187	6.147	4.859	4.145	3.516	3.218
Madrid	105.709	105	4.208	11.500	14.247	15.206	15.662	13.515	11.389	10.713	9.165
Murcia	28.349	49	1.475	3.444	4.181	4.673	4.493	3.562	2.708	2.121	1.642
Navarra	9.400	13	488	1.022	1.248	1.318	1.341	1.183	1.011	939	837
País Vasco	30.872	31	1.182	3.386	4.048	4.247	4.419	3.836	3.406	3.100	3.215
A Rioxa	4.990	7	220	528	627	700	676	664	553	532	483
TOTAL	**792.881**	**1.401**	**37.855**	**94.250**	**112.122**	**118.339**	**117.255**	**99.469**	**82.951**	**70.450**	**58.791**

Fonte: SEPE

Na práctica totalidade de comunidades autónomas a prestación por desemprego constitúe a maior parte das prestacións totais, coa notable excepción de Estremadura e Andalucía, onde só representan un 24 % e 28 % do total de prestacións dirixidas a habitantes desas comunidades; e de Castela A Mancha, onde non chegan ao 40 %. Na comunidade galega estas prestacións acadan un 48 % do total. Como se pode observar na táboa seguinte, aqueles casos destacados anteriormente como tramos de idade particularmente feminizados nas prestacións coinciden cos tramos onde as prestacións por desemprego presentan unha clara maioría sobre o total de prestacións, o que permite intuír que esta maior presencia das mulleres se debe a unha maior participación nas percepcións por desemprego.

Táboa 6.14. Participación relativa das prestación por desemprego no total de prestacións por CCAA (2018)

	TOTAL	Tramos de idade									
		16 - 19 anos	20 - 24 anos	25 - 29 anos	30 - 34 anos	35 - 39 anos	40 - 44 anos	45 - 49 anos	50 - 54 anos	55 - 59 anos	60 y más anos
Andalucía	28%	19%	48%	50%	46%	41%	36%	25%	18%	13%	11%
Aragón	58%	33%	78%	81%	77%	75%	72%	65%	54%	38%	30%
Asturias	50%	17%	63%	74%	73%	70%	67%	54%	45%	28%	23%
Baleares	58%	30%	63%	72%	70%	69%	65%	63%	56%	43%	31%
Canarias	43%	27%	64%	67%	62%	60%	56%	41%	35%	23%	18%
Cantabria	50%	22%	63%	72%	73%	67%	62%	54%	43%	29%	25%
Castela A Mancha	38%	33%	61%	62%	56%	51%	47%	34%	30%	21%	19%
Castela e León	48%	34%	69%	75%	71%	67%	63%	51%	40%	29%	24%
Cataluña	56%	45%	77%	80%	75%	72%	69%	61%	51%	33%	28%
Valencia	45%	28%	70%	73%	67%	63%	59%	45%	38%	26%	20%
Estremadura	24%	13%	34%	41%	40%	35%	30%	23%	18%	13%	11%
Galicia	46%	32%	69%	75%	70%	65%	61%	47%	39%	25%	20%
Madrid	60%	33%	79%	83%	79%	76%	74%	65%	54%	40%	33%
Murcia	51%	29%	71%	71%	68%	65%	62%	48%	40%	29%	24%
Navarra	59%	40%	81%	82%	80%	76%	74%	69%	59%	38%	29%
País Vasco	62%	39%	83%	88%	85%	80%	77%	70%	60%	39%	33%
A Rioxa	58%	31%	80%	83%	79%	77%	72%	70%	56%	36%	30%
TOTAL	43%	29%	64%	67%	63%	59%	55%	43%	34%	24%	21%

Fonte: SEPE

Este vínculo entre a feminización das prestacións e as percepcións de desemprego analízase con máis detalle a partir dos datos da táboa seguinte, que reflicte o total de prestacións contributivas en Galicia e España e a parte desas percepcións dirixidas a mulleres.

Táboa 6.15. Prestacións contributivas. Galicia-España, total e mulleres (2018)

		TOTAL	Tramos de idade									
			16 - 19 anos	20 - 24 anos	25 - 29 anos	30 - 34 anos	35 - 39 anos	40 - 44 anos	45 - 49 anos	50 - 54 anos	55 - 59 anos	60 y más anos
TOTAL	Galicia	39.736	46	1.485	4.493	5.640	6.187	6.147	4.859	4.145	3.516	3.218
	TOTAL	792.881	1.401	37.855	94.250	112.122	118.339	117.255	99.469	82.951	70.450	58.791
MULLERES	Galicia	21.410	18	713	2.429	3.200	3.554	3.471	2.669	2.168	1.764	1.424
	TOTAL	411.551	536	17.811	49.860	61.632	63.706	61.091	51.429	42.975	34.905	27.606

Fonte: SEPE

Como se pode constatar, as percepcións contributivas acadan o seu valor máximo entre os 35 e os 39 anos, coincidindo coa maior feminización en Galicia e España (superior ao 55 %). O maior número de mulleres beneficiarias da protección por desemprego se concentra entre os 35 e 39 anos. A partir desa franxa diminúen as diferencias entre homes e mulleres perceptores, ata o punto que no tramo de maior idade a maior parte das percepcións son para os varóns (56 %). Ademais do anteriormente exposto en relación coas condicións do mercado de traballo para as mulleres, o importante incremento da feminización das prestacións por desemprego entre os 35

e os 50 anos (superior ao 55 %) pode ser relacionado coa maternidade, as cargas familiares e o desenvolvemento do tradicional rol de xénero.

6.5.2 Prestacións non contributivas

Baixo este epígrafe ofrécense os datos conxuntos dos diferentes tipos de subsidios por desemprego do nivel asistencial que nos subepígrafes seguintes desenvólvense máis polo miúdo. Trátase de (art. 274 LGSS):

- Persoas desempregadas que esgotasen a prestación por desemprego do nivel contributivo, e teñan cargas familiares, coas seguintes modalidades:
  a) Persoas desempregadas de idade madura, é dicir, maiores de corenta e cinco anos que esgotasen unha prestación por desemprego do nivel contributivo de, polo menos, catro meses.
  b) Persoas desempregadas de longa duración, ou sexa, maiores de corenta e cinco anos que esgotasen unha prestación por desemprego do nivel contributivo de, polo menos, seis mensualidades.
  c) Persoas desempregadas menores de corenta e cinco anos que esgotasen unha prestación por desemprego de, polo menor, seis meses.
- Persoas desempregadas que non puideron acceder á protección do nivel contributivo por incumprimento do período de cotización de 360 días, tamén coñecido por "subsidio contributivo" aínda que pertenza ao nivel asistencial[27].
- Persoas desempregadas maiores de corenta e cinco años, que esgotaran unha prestación por desemprego do nivel contributivo e non teñan responsabilidades familiares.
- Persoas desempregadas maiores de 52 anos ou en réxime de prexubilación.
- Persoas traballadoras fixas descontinuas durante os períodos de inactividade.
- Emigrantes retornados de países non pertencentes ao espazo económico europeo ou cos que non exista convenio internacional sobre protección por desemprego.
- Liberados de prisión, si a privación de liberdade supero os seis meses de duración.
- Persoas declaradas plenamente capaces o cunha incapacidade permanente parcial, isto é, persoas que foron titulares dunha incapacidade permanente total, absoluta ou gran invalidez

[27] O seu nome contraditorio, "subsidio contributivo", por pertencer ao nivel asistencial obedece a que, segundo o cotizado pola persoa beneficiaria (que é insuficiente para acadar una prestación por desemprego do nivel contributivo), é diferente a súa duración. Así, se o titular non ten cargas familiares por seis meses de cotización concédenselle seis meses de subsidio contributivo. Pero se o titular ten cargas, a duración responde á seguinte progresión:
- Por tres meses de cotización, tres de subsidio.
- Por catro meses de cotización, catro de subsidio.
- Por cinco meses de cotización, cinco de subsidio.
- Por seis meses de cotización, vinte e un meses de subsidio.

e que, despois do procedemento administrativo de revisión, foron declarados aptos para o traballo ou incapaces permanentes parciais.

En Galicia se perciben, en xaneiro de 2018, un total de 40.420 prestacións non contributivas. Como se constata no gráfico, a medida que avanzan os tramos de idade, aumenta o número de persoas perceptoras, que acada o seu valor máximo no tramo de 60 anos ou máis. Precisamente neste tramo preséntase a realidade diferencial da comunidade galega en relación coa media estatal. Así, se en Galicia os maiores de 60 anos concentran o 30 % das prestacións non contributivas, no conxunto do estado ascenden ao 24 %, seis puntos porcentuais menos.

Táboa 6.16. Prestacións non contributivas. CCAA (2018)

	TOTAL	Tramos de idade									
		16 - 19 anos	20 - 24 anos	25 - 29 anos	30 - 34 anos	35 - 39 anos	40 - 44 anos	45 - 49 anos	50 - 54 anos	55 - 59 anos	60 y más anos
Andalucía	179.347	590	4.299	12.118	17.378	19.789	21.024	17.604	21.971	32.806	31.769
Aragón	12.951	44	225	494	742	856	990	848	1.391	3.251	4.110
Asturias	13.339	28	192	424	672	927	1.143	1.206	1.711	3.213	3.823
Baleares	16.035	185	828	1.095	1.340	1.584	1.734	1.449	1.608	2.584	3.628
Canarias	50.330	146	1.230	2.635	4.005	4.540	5.213	4.899	6.465	10.639	10.559
Cantabria	7.867	18	167	347	456	669	782	687	1.032	1.803	1.907
Castela A Mancha	44.306	117	883	2.270	3.531	4.467	5.167	4.575	5.849	9.029	8.417
Castela e León	32.272	68	562	1.168	1.730	2.183	2.594	2.575	4.117	8.222	9.052
Cataluña	91.115	374	2.060	3.564	5.309	6.762	7.879	6.721	8.959	20.409	29.079
Valencia	89.708	262	1.339	3.371	5.361	7.099	8.549	7.607	10.475	21.304	24.342
Estremadura	30.295	114	860	1.785	2.486	3.063	3.447	3.184	4.149	6.232	4.975
Galicia	40.420	86	607	1.428	2.284	3.078	3.693	3.266	4.441	9.499	12.038
Madrid	58.784	148	910	2.142	3.451	4.402	5.087	4.430	6.696	14.124	17.395
Murcia	21.861	79	490	1.259	1.799	2.260	2.466	2.041	2.594	4.174	4.701
Navarra	5.743	15	90	196	289	373	422	360	543	1.424	2.032
País Vasco	17.096	38	188	392	670	974	1.176	1.102	1.743	4.408	6.406
A Rioxa	3.167	11	41	92	156	185	240	194	305	856	1.089
TOTAL	**719.118**	**2.346**	**15.140**	**35.245**	**52.168**	**63.792**	**72.171**	**63.256**	**84.572**	**154.550**	**175.877**

Fonte: SEPE

Na liña do comentado previamente en relación coa relación entre a feminización das prestacións e a situación laboral da muller, tamén neste caso se atopa que os tramos de idade na prestación non contributiva están particularmente feminizados entre os 25 e os 45 anos.

Táboa 6.17. Feminización das prestacións non contributivas. CCAA (2018)

	TOTAL	Tramos de idade									
		16 - 19 anos	20 - 24 anos	25 - 29 anos	30 - 34 anos	35 - 39 anos	40 - 44 anos	45 - 49 anos	50 - 54 anos	55 - 59 anos	60 y más anos
Andalucía	52%	30%	62%	70%	70%	68%	63%	59%	47%	33%	34%
Aragón	59%	34%	56%	69%	74%	71%	66%	57%	52%	51%	60%
Asturias	48%	26%	52%	62%	67%	66%	57%	45%	41%	37%	49%
Baleares	59%	47%	57%	64%	69%	68%	64%	62%	56%	51%	54%
Canarias	52%	35%	61%	68%	68%	66%	63%	57%	48%	39%	42%
Cantabria	50%	49%	51%	59%	65%	65%	60%	56%	46%	37%	46%
Castela A Mancha	57%	34%	62%	71%	76%	76%	71%	68%	55%	40%	41%
Castela e León	50%	36%	54%	65%	68%	70%	65%	55%	44%	39%	45%
Cataluña	58%	43%	59%	69%	70%	65%	58%	53%	48%	53%	61%
Valencia	56%	29%	59%	70%	72%	70%	65%	60%	52%	47%	52%
Estremadura	57%	49%	62%	71%	75%	75%	72%	68%	56%	38%	38%
Galicia	52%	28%	58%	68%	72%	70%	66%	60%	48%	41%	46%
Madrid	56%	33%	57%	71%	72%	70%	64%	57%	53%	49%	53%
Murcia	57%	32%	63%	74%	74%	72%	68%	63%	53%	43%	43%
Navarra	60%	41%	58%	69%	71%	68%	60%	56%	51%	53%	65%
País Vasco	55%	22%	51%	63%	67%	63%	54%	48%	44%	46%	61%
A Rioxa	60%	24%	56%	76%	74%	71%	66%	60%	57%	53%	62%
TOTAL	**54%**	**35%**	**60%**	**69%**	**71%**	**69%**	**64%**	**59%**	**49%**	**43%**	**48%**

Fonte: SEPE

Como se observa, a partir dos 50 anos as pensións non contributivas presentan maioría masculina. Cabe sinalar que entre estes subsidios se atopa o de "prexubilación" ou de maiores de 52 anos, dirixido as persoas cunha consolidada carreira de cotización que vese interrompida polo paro a unha idade madura e a dificultade de contar un novo traballo. Esta situación é máis propia dos varóns de idade incorporados dende sempre ao mercado de traballo ou, cando menos, ao mercado oficial de traballo.

No que se refire a tipoloxía desta prestacións, unha ampla maioría (52 % en Galicia e 44 % en España) son dirixidas, precisamente, a maiores de 52 anos. As mulleres galegas son destinatarias do 42,7 % destas axudas. Neste contexto, faise necesaria unha primeira precisión relativa a que se utiliza a expresión subsidio de maiores de "52 anos" porque recuperou a súa denominación primixenia dende a promulgación do *Real Decreto-ley 8/2019, de 8 de marzo, de medidas urgentes de protección social y lucha contra la precariedad laboral en la jornada de trabajo*, e que se refire a idade a partir da cal pode ser solicitado. Non obstante, a expresión xeralmente utilizada é a de subsidio de maiores de "55 anos", o que é debido ás reformas introducidas durante a crise de 2008 e dirixidas a recortar o gasto público, incluído o social. De este xeito, correspondeu ao *Real Decreto-ley 20/2012, de 13 de julio, de medidas para garantizar la estabilidad presupuestaria y de fomento de la competitividad*, o incremento da idade de acceso a este subsidio, dos 52 aos 55 anos, e permaneceu así ata o citado *Real Decreto-ley 8/2019*.,

Por outra banda, chama a atención a elevada participación feminina (70 %) no caso de percepcións por esgotamento da prestación contributiva. As estatísticas procedentes do SEPE non distinguen os dous tipos de situación de necesidade cubertas por este grupo de subsidio. Trátase da que reflicten unha situación de desemprego prolongada no tempo por terse esgotado a prestación por desemprego do nivel contributivo e contar con cargas familiares; e da que atinxe as persoas máis de corenta e cinco anos que carecen de esas cargas familiares. A provisión de datos por separado podería aportar unha lectura máis precisa do xogo dos roles de xénero no traballo e no momento da súa perda; sería unha provisión de datos que amosaría como inflúen as cargas familiares no acceso a protección por desemprego.

Táboa 6.18. Tipoloxía das prestacións non contributivas. Galicia-España (2018)

	TOTAL	Esgotamento Prestación Contributiva	Maiores de 52 anos	Periodo cotizado insuficiente para acceder a Prestación Contributiva			Emigrantes retornados	Liberados de prisión	Traballadores declarados plenamente capaces ou inválidos parciais	Fixos descontinuos	Subsidio extraordinario por desemprego (SED)
				Dereito de 3 a 5 meses	Dereito de 6 meses	Dereito de 21 meses					
Galicia	40.420	8.150	21.164	253	2.670	3.921	1.042	514	83	215	2.408
España	719.118	161.595	318.620	6.165	51.339	103.142	6.043	9.998	811	12.111	49.294
Galicia (mulleres)	21.118	5.623	9.029	157	1.275	2.568	589	54	45	144	1.635
España (mulleres)	391.223	105.548	139.803	3.909	26.161	68.334	3.428	1.063	438	7.955	34.585

Fonte: SEPE

No en tanto, hai que entender que as persoas beneficiarias maiores de corenta e cinco anos sen cargas familiares comparten os datos coas persoas beneficiarias maiores ou menores de corenta e cinco anos con cargas familiares. Así as cousas, interesa precisar que se entende por tales cargas ao cónxuxe, os fillos menores de vinte e seis anos ou maiores desa idade incapacitados, os menores acollidos, sempre que as rendas de cada un deles no superen o 75 % do salario mínimo interprofesional con exclusión da parte proporcional das pagas extraordinarias (art. 275.3 LGSS).

Dito o anterior, a protección por desemprego do nivel asistencial bifúrcase en dous diferentes tipos de subsidios, a saber:

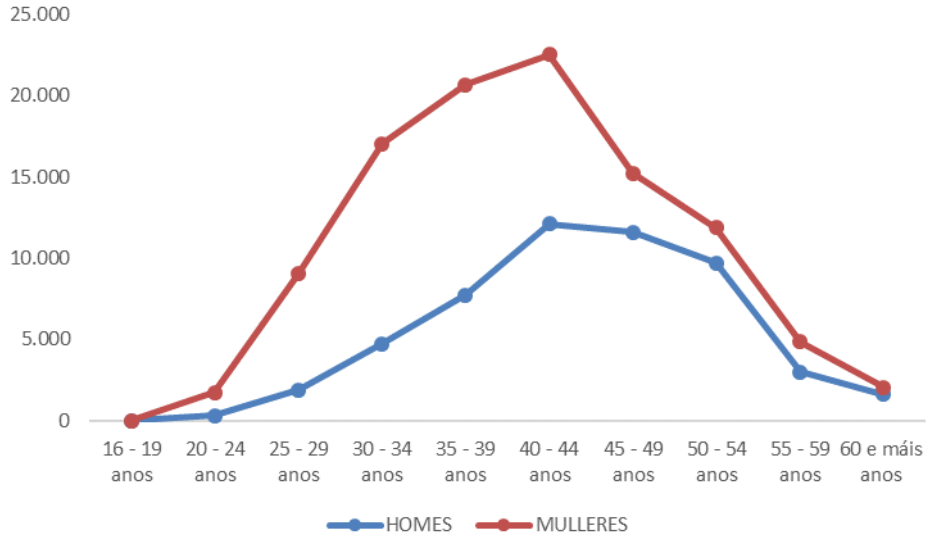
- Os das persoas que esgotaran unha prestación por desemprego do nivel contributivo e teñen corenta e cinco ou máis anos (desempregados de idade madura ou de longa duración) e os menores desa idade, con o sen cargas familiares.
- Os das persoas que non cotizaran na súa última prestación de servizos o tempo suficiente (360 días) para acadar unha prestación por desemprego ("subsidio contributivo"). Neste caso, a duración do subsidio acadará os 3, 4 ou 5 meses se cotizou o mesmo número de meses antes da extinción do contrato; en cambio, esa duración amplíase a 21 meses se cotizou 6 ou máis antes da extinción do contrato.

Segundo a descrición dos dous diferentes tipos de subsidios por desemprego do nivel asistencial recollidos neste epígrafe, quizais a situación de menor rendas económicas dáse nas persoas

beneficiarias dos subsidio “contributivo”, é dicir, os máis pretos dos limiares da pobreza. Neste contexto, as estatísticas non permiten obter a desagregación por comunidades autónomas en canto os segmentos de idade das persoas beneficiarias das prestacións, pero a análise dos datos estatais pode perfilar un panorama xeral de utilidade aos efectos deste informe.

Así, no que se refire as prestacións por esgotamento da prestación contributiva, en media estatal as diferencias entre mulleres e homes van aumentando consonte a idade ata acadar a maior no segmento de idade entre 35 e 39 anos, onde as mulleres perceptoras superan en case 13.000 aos homes. A partir dese punto, descende ata practicamente igualarse na franxa de idade dos que superan os 60 anos, probablemente por razóns xa adiantadas, coma ser a etapa de máis profunda crise do emprego masculino (retribucións elevadas e preferencia para seren substituídos polos noves menos esixentes nalgunhas condicións de traballo) ou o maior número de homes incorporados nesas idades ao mercado de traballo.

Gráfico 6.20 Distribución das prestacións non contributivas por esgotamento da prestación contributiva, por sexo. España (2019)

Fonte: SEPE

No que se refire as prestacións como consecuencia do traballo fixo descontinuo, a singularidade deste suposto non se atopa na modalidade de subsidio de desemprego, máis no tipo de traballo que o xera. Trátase de persoas que prestan servizos cun contrato de duración indefinida e, por conseguinte, son fixos, aínda que tal prestación é efectiva en determinadas épocas do ano, non dun xeito continuado (art. 16 ET)[28], épocas previsibles incluso sen coñecerse exactamente a súa data de inicio.

O seu dereito á protección por desemprego acontece tanto cando se extingue a súa relación de prestación de servizos e tamén nos períodos de inactividade entre tempadas. Esta última opción é a que aquí interesa, por cuanto en cada período de actividade non se alcanza o dereito a percepción da prestación por desemprego do nivel contributivo que é de 360 días.

[28] Real Decreto Legislativo 2/2015, de 23 de octubre, por el que se aprueba el texto refundido de la Ley del Estatuto de los Trabajadores.

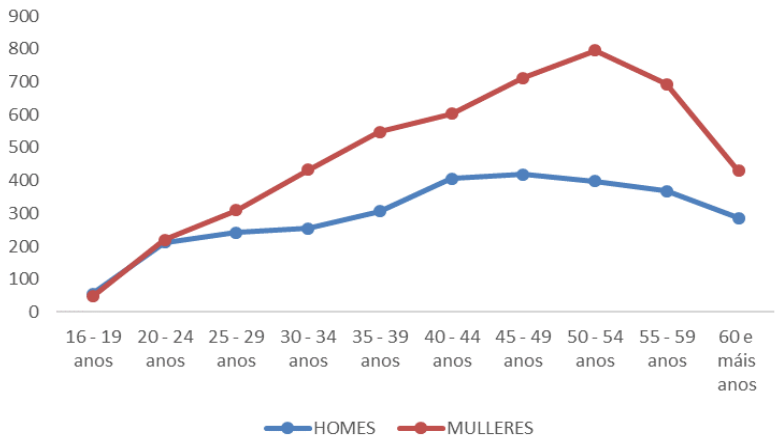
Baixo estas consideracións, o subsidio por desemprego do nivel asistencial para persoas con contratos de traballo fixo descontinuo resulta, en verdade, unha refundición doutros tipos de subsidio por desemprego asistenciais que xa foron analizados co resto de persoas traballadoras. En consecuencia, as persoas fixas descontinuas terán dereito á protección por desemprego do nivel asistencial nas tempadas de non actividade e nas seguintes situacións [arts. 274.1.a), b) y 3, y 277.4 LGSS]:

- Ter esgotado unha prestación por desemprego contributiva e contar cos responsabilidades familiares.
- Ter esgotado unha prestación por desemprego contributiva, non contar con responsabilidades familiares e ter cumpridos os 45 anos.
- Carecer de dereito a prestación por desemprego contributiva por incumprimento do período previo de carencia de 360 días cotizados, contando ou non con cargas familiares. É a transposición á situación das persoas fixas descontinuas do chamado "subsidio contributivo".

As estatísticas non reflicten estes matices, isto é, non amosan datos sobre as tres modalidades de subsidio por desemprego asistencias refundidas no subsidio dos fixos descontinuos. De todas formas, ninguén mingua a importancia deste colectivo, en especial en Galicia, no sectores da hostaleira, o transporte escolar e o conserveiro, este último moi feminizado.

Así, usando de novo como marco de análise o contexto estatal, das 7735 persoas beneficiarias desta prestación o 62% son mulleres. Ao igual que o reflectido no caso anterior, as diferenzas de participación entre ámbolos dous sexos acrecéntanse coa idade.

Gráfico 6.21. Distribución das prestacións non contributivas por contratos fixos discontinuos, por sexo. Galicia (2019)

Fonte: SEPE

6.5.3 Renda Activa de Inserción

En outubro de 2019 o número de beneficiarios da Renda Activa de Inserción (RAI) en Galicia foi de 7.051 persoas, que representa o 5 % do total de España (142.234). Por idades, Galicia presenta a menor representación de beneficiarios no tramo de 16 a 19 anos, con 15 persoas

perceptoras fronte as 803 totais no Estado, o que representa o 1,8 %. O maior número de beneficiarios, sobre o total de España, atópase no tramo de idade de 55 a 59, 1.321 beneficiarios sobre os 23.761 totais, que representaría o 5,6 %. En calquera caso, o número de beneficiarios galegos de esta renda está por debaixo do seu peso poboacional, que non chega ao 6 %.

A maior concentración de beneficiarios destas axudas atópase nos tramos de idade comprendidos entre os 45 e os 64 anos que representan o 60 % do total de axudas en Galicia, sendo esta distribución similar por termo medio en España.

Táboa 6.19. Número de beneficiarios da Renda Activa de Inserción por CC.AA. Outubro 2019

	TOTAL	Tramos de idade									
		16 - 19 anos	20 - 24 anos	25 - 29 anos	30 - 34 anos	35 - 39 anos	40 - 44 anos	45 - 49 anos	50 - 54 anos	55 - 59 anos	60 e máis anos
Andalucía	42.654	208	690	802	1.009	1.188	1.330	16.281	12.127	6.050	2.969
Aragón	2.076	30	54	64	82	84	92	569	516	376	209
Asturias	2.672	19	53	73	83	116	127	792	718	454	237
Baleares	1.234	16	36	40	50	55	66	258	306	249	157
Canarias	12.039	58	161	169	241	296	322	4.493	3.318	1.989	994
Cantabria	1.260	9	20	32	28	49	77	343	348	212	142
Castela A Mancha	8.880	41	129	156	190	256	272	3.190	2.328	1.460	860
Castela e León	5.464	27	92	93	135	156	196	1.619	1.522	1.048	575
Cataluña	13.309	54	230	321	483	569	635	3.386	3.529	2.550	1.553
Valencia	19.192	165	383	389	461	569	705	6.225	5.107	3.319	1.870
Estremadura	5.265	29	90	95	97	115	153	1.767	1.608	854	456
Galicia	7.051	15	74	108	128	221	272	2.222	2.018	1.321	671
Madrid	11.179	63	204	233	320	404	419	2.985	3.066	2.222	1.263
Murcia	5.650	43	118	116	165	213	247	1.888	1.454	896	509
Navarra	673	5	28	28	29	39	42	161	172	119	52
País Vasco	2.089	11	56	62	66	81	107	559	547	412	188
A Rioxa	431	6	13	13	13	21	25	96	126	74	44
TOTAL	**142.234**	**803**	**2.451**	**2.828**	**3.623**	**4.463**	**5.119**	**47.264**	**39.099**	**23.761**	**12.825**

Fonte: SEPE

Destas axudas, en outubro de 2019 había 3.880 estaban destinadas a mulleres galegas, o que supón un 4,4 % do total nacional (87.519) e un 65 % da totalidade de RAI na comunidade galega. Por tramos de idade, Galicia é unha das CC.AA. que menos porcentaxe de beneficiarias ten no tramo de idade comprendido entre os 16 e os 19 anos (1,8 %), xunto con A Rioxa (0,7 %), Navarra (0,6 %), Cantabria (1 %) ou País Vasco (1,4 %). Ao igual que acontece cando analizamos os datos conxuntos, a maior porcentaxe de beneficiarias destas axudas, concéntranse nos tramos de idade de 45 a 49 anos (31,3 %) e de 50 a 54 (25,7 %).

Táboa 6.20 Número de beneficiarias da Renda Activa de Inserción por CC.AA. Outubro 2019

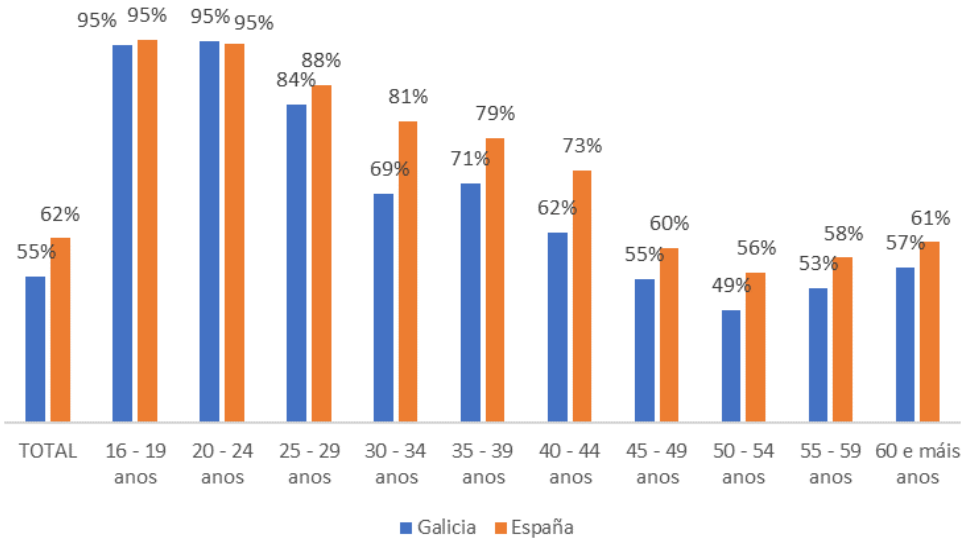
	TOTAL	Tramos de idade									
		16 - 19 anos	20 - 24 anos	25 - 29 anos	30 - 34 anos	35 - 39 anos	40 - 44 anos	45 - 49 anos	50 - 54 anos	55 - 59 anos	60 e máis anos
Andalucía	26.180	196	641	677	805	907	962	9.858	6.804	3.543	1.788
Aragón	1.238	29	52	61	60	65	67	321	251	212	120
Asturias	1.525	19	53	67	71	86	90	395	349	245	150
Baleares	785	16	34	35	42	47	50	153	162	149	97
Canarias	7.395	56	154	155	207	245	253	2.609	1.923	1.176	618
Cantabria	740	8	19	28	25	39	53	183	181	124	82
Castela A Mancha	6.185	40	118	126	151	192	195	2.257	1.508	991	608
Castela e León	3.234	26	90	83	106	119	140	934	780	600	355
Cataluña	7.703	52	215	288	389	445	457	1.797	1.835	1.368	857
Valencia	12.299	156	372	360	393	491	561	3.789	2.935	2.056	1.186
Estremadura	3.483	29	77	72	70	95	94	1.158	991	564	334
Galicia	3.880	14	70	91	89	157	170	1.214	996	700	379
Madrid	6.840	59	199	217	288	327	330	1.753	1.684	1.233	749
Murcia	3.714	42	115	101	132	161	169	1.238	891	549	318
Navarra	403	5	26	27	22	33	37	90	79	56	29
País Vasco	1.020	11	55	57	61	66	77	242	206	159	87
A Rioxa	257	5	13	13	12	15	20	50	68	39	22
TOTAL	**87.519**	**766**	**2.318**	**2.479**	**2.952**	**3.510**	**3.743**	**28.310**	**21.798**	**13.836**	**7.808**

Fonte: SEPE

O índice de feminización da RAI na comunidade galega é lixeiramente inferior a media estatal (61,5 %). Ademáis, se observa que a presenza de mulleres entre as persoas beneficiarias da RAI é inversamente proporcional a idade: os valores máis altos de feminización, que case alcanzan o 100 % das percepcións, se concentran nos tramos máis baixos de idade, ata os 24 anos. A este respecto, debe terse en conta que estes tramos son os que presentan un menor número de persoas beneficiarias en valores absolutos, o que orixina unha alta volatilidade nos cálculos da participación porcentual relativa. De feito, as persoas galegas perceptoras da RAI que se atopan entre 45 e 59 anos de idade concentran case 8 de cada dez prestacións desta categoría, e a feminización destas prestacións queda no 52 %. Estes datos revelan unha menor concentración relativa nas mulleres galegas que a existente na media estatal, onde este tramo de idade concentra o 72 % das axudas cunha participación de mulleres do 58 %.

Con todo, o único tramo que presenta certo equilibrio é o das persoas que teñen entre 50 e 54 anos, cunha feminización do 49 %. En todos os tramos de idade, o índice de feminización galego é menor que a media española, sendo o maior diferencial nas percepcións de persoas entre 30 e 34 anos (doce puntos porcentuais).

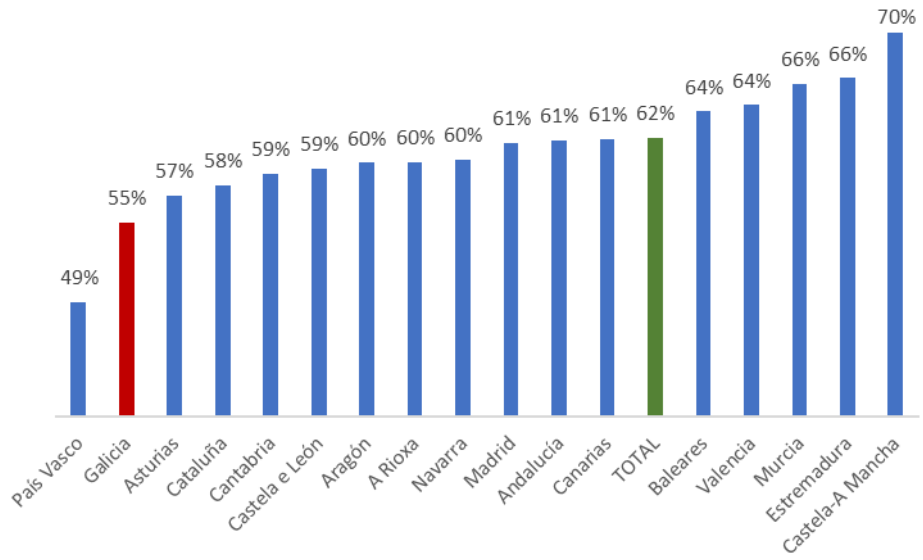
Gráfico 6.22. Índice de feminización da RAI por tramos de idade. Galicia e España (2018)

Fonte: SEPE

Estes datos sitúan a comunidade galega coma a segunda con menor índice de feminización da RAI, só por diante do País Vasco, que conta cun reparto case igualitario destas axudas. A media de feminización en Galicia queda sete puntos por debaixo da media estatal.

Gráfico 6.23. Índice de feminización da Renda Activa de Inserción por CC.AA (2019)

Fonte: SEPE

Os datos proporcionados polo SEPE permiten realizar unha análise atendendo a tipoloxía de axudas incluídas nesta categoría. Das 7.051 RAI que se perciben na comunidade galega, 5.520 (un 78 %) son para persoas de máis de 45 anos. A continuación, pero con moita menor presencia (13 %) figuran as axudas para persoas con discapacidade e vítimas de violencia sexista (8 %).

As RAI para persoas emigrantes e vítimas de violencia doméstica, pola súa banda, non achegan nin un 1% das RAI na comunidade galega.

Táboa 6.21. Número de beneficiarios da Renda Activa de Inserción por CC.AA. e tipo de axuda (2019)

	TOTAL	> 45 anos	Persoas con discapacidade	Emigrantes	Vítimas violencia xénero	Vítimas violencia doméstica
Andalucía	42.654	34.123	4.300	16	4.091	125
Aragón	2.076	1.447	250	1	363	15
Asturias	2.672	1.901	342	3	415	12
Baleares	1.234	818	167	0	244	5
Canarias	12.039	9.972	858	11	1.164	34
Cantabria	1.260	855	220	0	181	4
Castela A Mancha	8.880	7.093	1.054	1	698	33
Castela e León	5.464	4.221	645	5	571	22
Cataluña	13.309	9.369	2.069	7	1.798	66
Valencia	19.192	14.947	1.616	15	2.536	78
Estremadura	5.265	4.214	631	1	398	21
Galicia	7.051	5.520	901	30	575	25
Madrid	11.179	8.294	1.272	21	1.540	52
Murcia	5.650	4.114	819	2	696	18
Navarra	673	425	86	0	160	2
País Vasco	2.089	1.479	227	2	360	20
A Rioxa	431	299	54	1	74	4
TOTAL	**142.234**	**109.979**	**15.659**	**115**	**15.941**	**541**

Fonte: SEPE

Esta distribución relativa das RAI en Galicia é similar a existente na media estatal. A porcentaxe de axudas destinadas a maiores de 45 anos na comunidade galega é lixeiramente superior á media do Estado (77,3 %), como tamén ocorre coas axudas para persoas con discapacidade (12,8 % en Galicia e 11 % en media estatal). As axudas para vítimas de violencia sexista teñen unha presenza relativa tres puntos inferior en Galicia á media estatal (11,2 % das axudas). Porén, se analizamos a porcentaxe que as axudas percibidas na comunidade galega supoñen nas axudas totais estatais de cada categoría, chaman a atención as 30 axudas a emigrantes que residen en Galicia, que supoñen un 26 % das axudas estatais deste tipo, nunha comunidade no que a poboación emigrante non é tan significativa como en outras.

Como cabía esperar, as categorías que presentan un maior índice de feminización son as RAI para vítimas de violencia sexista (100 % das axudas) e de violencia doméstica (90 %). A distribución relativa no resto das categorías presenta máis equilibrio, sendo as RAI para persoas con capacidades diferentes as que teñen unha menor partipación relativa de mulleres (45 %).

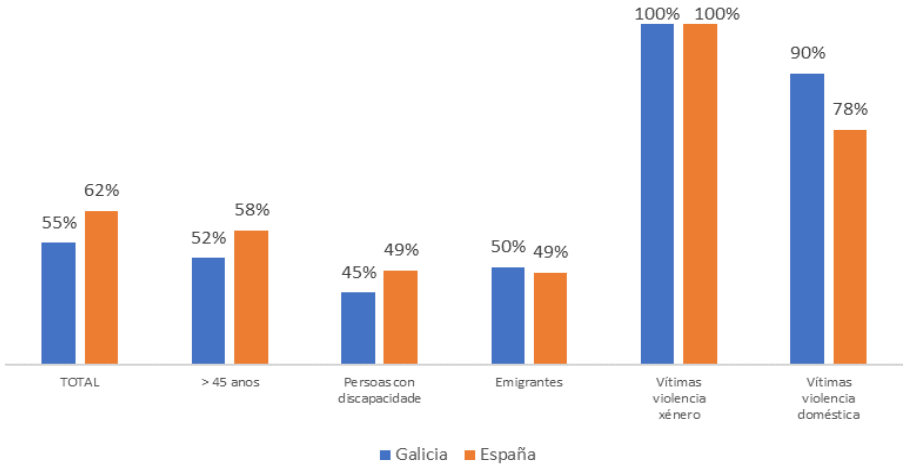
Táboa 6.22. Número de beneficiarias da Renda Activa de Inserción por CC.AA. e tipo de axuda (2019)

	TOTAL	> 45 anos	Persoas con discapacidade	Emigrantes	Vítimas violencia xénero	Vítimas violencia doméstica
Andalucía	26.180	19.973	2.017	10	4.091	89
Aragón	1.238	752	110	1	363	13
Asturias	1.525	951	145	1	415	12
Baleares	785	464	75	0	244	3
Canarias	7.395	5.743	457	6	1.164	24
Cantabria	740	448	109	0	181	3
Castela A Mancha	6.185	4.872	585	0	698	29
Castela e León	3.234	2.340	301	2	571	20
Cataluña	7.703	4.782	1.067	4	1.798	53
Valencia	12.299	8.859	836	4	2.536	63
Estremadura	3.483	2.768	301	0	398	16
Galicia	3.880	2.864	403	15	575	22
Madrid	6.840	4.569	680	12	1.540	39
Murcia	3.714	2.587	416	1	696	13
Navarra	403	199	42	0	160	2
País Vasco	1.020	555	88	1	360	16
A Rioxa	257	154	26	0	74	3
TOTAL	**87.519**	**63.364**	**7.734**	**56**	**15.941**	**423**

Fonte: SEPE

A distribución relativa das RAI percibidas por mulleres na comunidade galega é similar á existente no contexto español, aínda que chama a atención o elevado índice de feminización na comunidade galega das axudas por violencia doméstica, doce puntos superior ao estatal. DE feito, Galicia, xunto con Navarra, Asturias e Castela e León, son as comunidades onde maior é a presenza das mulleres entre estas RAI. En todas as comunidades autónomas, por outra banda, as axudas por violencia sexista son exclusivamente para mulleres. As RAI para persoas maiores de 45 anos e para persoas con discapacidade, pola súa banda, presentan unha concentración en Galicia relativamente inferior á media estatal.

Gráfico 6.24. Índice de feminización da Renda Activa de Inserción por categoría. Galica-España (2019).

Fonte: SEPE

6.5.4 Programa de Activación para o Emprego

A comunidade galega é destinataria de 5[29] programas de activación do emprego (PAE), un 4% dos 151 existentes en España.

Táboa 6.23. Número de beneficiarios de Programas de Activación de Emprego por CC.AA. (2019)

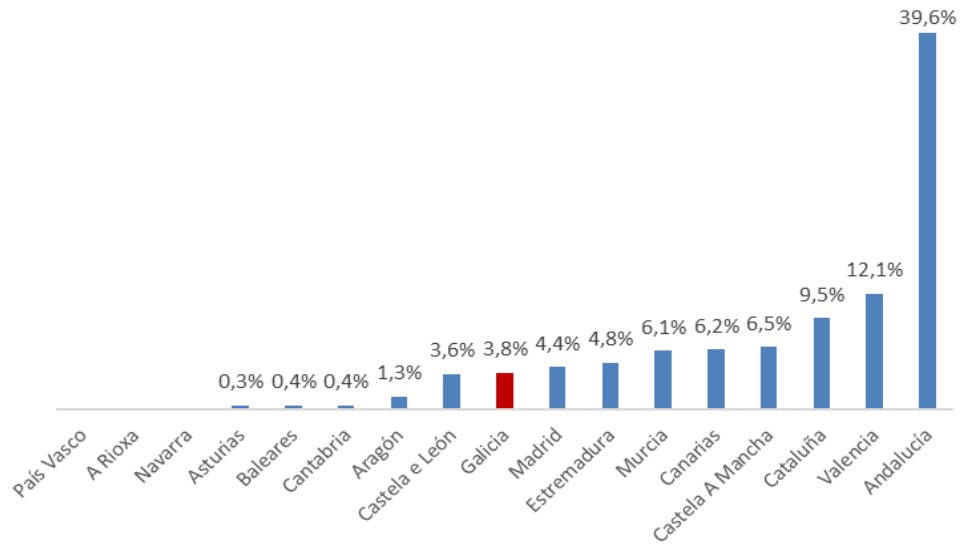
	TOTAL	Tramos de idade									
		16 - 19 anos	20 - 24 anos	25 - 29 anos	30 - 34 anos	35 - 39 anos	40 - 44 anos	45 - 49 anos	50 - 54 anos	55 - 59 anos	60 y más anos
Andalucía	60	0	0	4	8	11	9	10	11	5	2
Aragón	2	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Asturias	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Baleares	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Canarias	9	0	0	1	1	2	1	3	1	1	0
Cantabria	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Castela A Mancha	10	0	0	1	1	2	1	3	2	1	0
Castela e León	6	0	0	1	1	1	1	1	0	1	0
Cataluña	14	0	0	1	0	3	3	2	2	2	1
Valencia	18	0	0	0	2	4	2	4	3	2	1
Estremadura	7	0	1	0	1	0	2	1	2	1	0
Galicia	6	0	0	0	0	1	2	1	0	1	0
Madrid	7	0	0	0	1	1	1	2	1	1	0
Murcia	9	0	0	1	1	1	1	1	2	1	1
Navarra	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
País Vasco	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
A Rioxa	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
TOTAL	**151**	**0**	**1**	**8**	**16**	**26**	**24**	**27**	**26**	**17**	**6**

Fonte: SEPE

[29] Segundo os datos incluídos na propia táboa, o número total debería ser 5. O resto de segmentacións proporcionadas polo SEPE coincide neste valor (5), non 6, como figura na táboa xeral.

A análise destes datos desagregados por comunidades autónomas revela unha alta concentración destas axudas nunha comunidade, Andalucía, receptora de 60 dos 151 programas (case un 40 %). No outro extremo, ningunha destas axudas ten como destino o País Vasco, A Rioxa ou Navarra.

Gráfico 6.25 Distribución dos PAE por CCAA (2019)

Fonte: SEPE

Das PAE recibidas en Galicia, só dous son para mulleres, ambas no tramo de idade entre 40 e 44 anos.

6.5.5 Cobertura do sistema

A análise conxunta da totalidade de percepcións indica que a cobertura na comunidade galega pola situación de desemprego acada o 58,6 % dos desempregados, algo inferior a media estatal (61,9 %). Tamén por debaixo da media está a cobertura de desempregados varóns e mulleres. Ademais, se observa que a cobertura masculina é superior á feminina en todas as comunidades autónomas, sendo a fenda en Galicia de nove puntos porcentuais (similar a do conxunto do Estado).

Táboa 6.24. Taxa de cobertura de prestacións por CC.AA. (2019)

	TOTAL	HOMES	MULLERES
Andalucía	67,9	75,0	63,1
Aragón	61,7	65,7	58,9
Asturias	50,3	56,1	45,8
Baleares	95,0	97,9	92,6
Canarias	57,9	62,2	54,5
Cantabria	56,0	59,9	52,9
Castela A Mancha	55,5	67,8	48,6
Castela e León	57,2	64,6	51,7
Cataluña	67,0	69,2	65,3
Valencia	58,0	64,2	53,8
Estremadura	74,9	86,1	67,6
Galicia	58,6	64,2	54,5
Madrid	54,7	58,9	51,6
Murcia	61,9	73,4	54,2
Navarra	54,2	56,0	53,0
País Vasco	49,3	50,6	48,3
A Rioxa	58,7	62,0	56,4
TOTAL	61,9	67,7	57,8

Fonte: SEPE

6.6 Prestacións por cese de actividade de persoas traballadoras por conta propia ou autónomas

Segundo os datos proporcionados polo Ministerio de Trabajo, Migraciones y Seguridad Social a 30 de setembro de 2019 había preto de 3.260.000 persoas afiliadas por conta propia na Seguridade Social e pouco menos de dous millósn de persoas físicas, non integradas en sociedades mercantís, cooperativas ou outras entidades, nin sendo colaboradores familiares nin figurar inscritos como parte dun colectivo especial de traballadores. O 99,6 % das persoas afiliadas por conta propia figura no Réxime Especial de Traballadores Autónomos.

A comunidade galega, pola súa banda, ten case 220.000 persoas inscritas por conta propia, das cales un 95,8 % figura no RETA (a menor porcentaxe estatal de inscricións no RETA sobre o total de inscritos por conta propia), e máis de 136.000 persoas físicas, case un 7 % do total nacional superior á participación da comunidade galega no conxunto de empresas do Estado (6 %) e a súa participación na poboación (5,8 %).

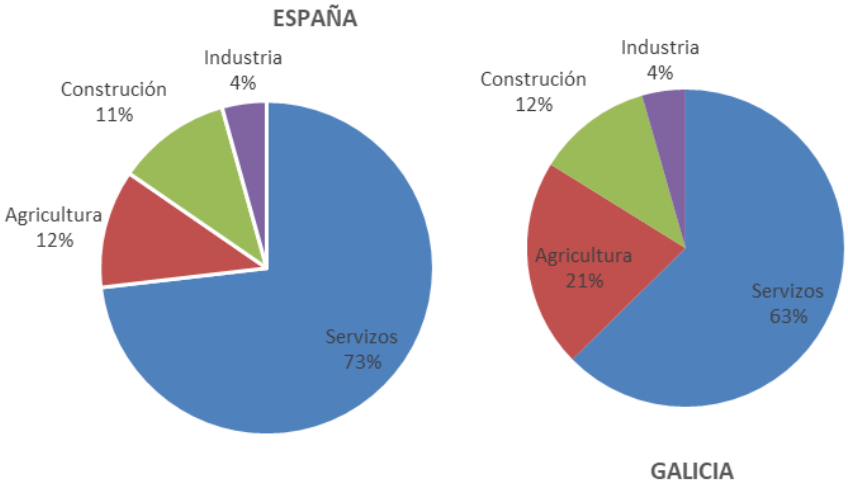
Táboa 6.25. Número de traballadores autónomos por CCAA. (2019)

	CUENTA PROPIA	PERSONAS FISICAS
ESPAÑA	**3.259.431**	**1.978.541**
Andalucía	533.477	353.205
Aragón	101.698	60.615
Asturias	73.616	46.126
Baleares	98.163	56.587
Canarias	126.565	86.000
Cantabria	41.904	26.733
Castela A Mancha	148.297	91.733
Castela e León	194.086	121.822
Cataluña	546.940	324.524
Valencia	348.618	195.626
Estremadura	80.409	55.663
Galicia	219.369	136.340
Madrid	396.983	237.399
Murcia	99.117	58.469
Navarra	46.975	26.376
Pais Vasco	169.465	79.766
A Rioxa	25.674	15.861

Fonte: Elaboración propia con datos do Ministerio de Trabajo, Migraciones y Seguridad Social

A distribución dos traballadores e traballadoras autónomas por sectores revela que a concentración no sector servizos en Galicia é inferior á media estatal en dez puntos porcentuais, compensados por unha maior presenza relativa no sector primario. Tamén é lixeiramente superior a porcentaxe de autónomos galegos no sector da construción.

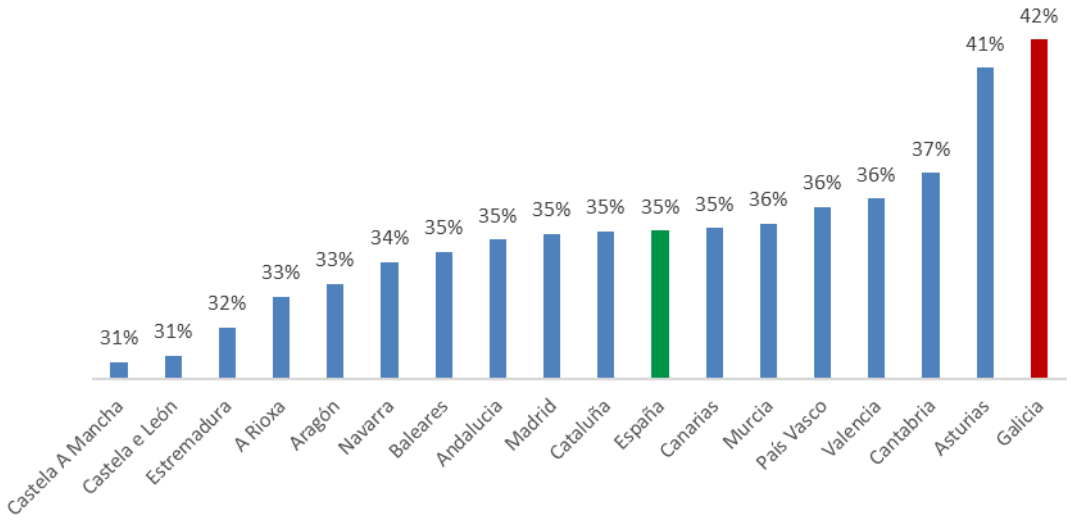
Gráfico 6.26. Distribución de autónomos por sectores. Galicia-España (2019)

Fonte: Elaboración propia con datos do Ministerio de Trabajo, Migraciones y Seguridad Social

Pero se nalgún aspecto resulta diferencial a comunidade galega é na participación das mulleres entre a forza de traballo autónoma, un 42,2 % que a coloca como a primeira en canto a esta aportación (sete puntos por riba da media estatal). Así, Galicia aporta o 8,2 % do total de mulleres autónomas do Estado.

Gráfico 6.27. Distribución de autónomos por Comunidades Autónomas (2019)

Fonte: Elaboración propia con datos do Ministerio de Trabajo, Migraciones y Seguridad Social

Constitúen, pois, un sector importante na economía e, ao mesmo tempo, vulnerable xa que son eles mesmos o que asumen o risco da súa propia actividade e, ata este mesmo ano, da súa propia protección social. Esta foi mellorada trala promulgación da *Ley 32/2010, de 5 de agosto, por la que se establece un sistema específico de protección por cese de actividad de los trabajadores autónomos,* que introduzo a citada prestación equivalente a protección por desemprego das persoas traballadoras por conta allea. Non obstante, houbo de esperarse a publicación do *Real Decreto-ley 28/2018, de 28 de diciembre, para la revalorización de las pensiones públicas y otras medidas urgentes en materia social, laboral y de empleo*, para que esa protección resultase obrigatoria e de aplicación xeral a tódolos autónomos. Máis como a obrigatoriedade de cotizar por esta prestación non se impuxo ata o 1 de xaneiro de 2019, os datos que se presentan non son ilustrativos do número de persoas traballadoras autónomas que perderon a súa actividade debido ao impacto das novas tecnoloxías, sobre todo no caso do comercio.

A táboa seguinte figuran os datos das persoas beneficiarias da prestación de cese de actividade inmediatamente antes de que tivera cobertura obrigatoria (ano 2018) e trala súa imposición (ano 2019). Vese que neste último o número reduciuse no total do ámbito nacional en 1.022 persoas,

un 29,3 %. A minoración en Galicia máis que duplica dita redución, con especial incidencia en Pontevedra (case un 85 % de minoración) e A Coruña (57,6 %).

Táboa 6.26. Prestacións para autónomos, Galicia e España (2018-2019)

	Prestacións concedidas	
	2018	2019
Galicia	520	143
A Coruña	139	59
Lugo	31	24
Ourense	36	12
Pontevedra	314	48
Total nacional	**3.491**	**2.469**

Fonte: Elaboración propia con datos da Seguridade Social

6.7 Conclusións do capítulo 6

A vista das diferentes análises efectuadas en relación coas demandas de emprego, cabe sinalar tres grandes conclusións:

a) A existencia de dúas etapas claramente diferenciadas, onde 2012 presenta un claro punto de inflexión na evolución das demandas de emprego. Como resulta obvio, isto é dependente do ciclo económico, destacando 2013 como o inicio do período de recuperación que se reflicte na evolución das demandas de emprego.

b) O papel diferencial das mulleres nas demandas de emprego nestas etapas. Tal e como reflectiuse, a presenza relativa de mulleres nas demandas de emprego (con independencia do corte de análise) vai decrecendo no período 2008-2012, e aumentando entre ese ano e 2018. A análise dos datos masculinos suxire que a perda de presenza relativa na primeira etapa non se debe tanto á mellora da situación das mulleres coma a claramente peor evolución dos datos masculinos.

c) A análise das demandas por ocupación reflicten a persistencia de segregación horizontal no mercado laboral galego, con ocupacións claramente feminizadas.

No que se refire ao sistema de cobertura do desemprego, e prestacións non contributivas, as conclusións parten da síntese de prestacións reflectidas neste capítulo, que se resumen na táboa seguinte.

Táboa 6.27. Resume de prestacións. Galicia (total e mulleres, segmentos de idade, 2019)

		TOTAL	Tramos de idade									
			16 - 19 anos	20 - 24 anos	25 - 29 anos	30 - 34 anos	35 - 39 anos	40 - 44 anos	45 - 49 anos	50 - 54 anos	55 - 59 anos	60 y más anos
CONTRIBUTIVA	Galicia	39.736	46	1.485	4.493	5.640	6.187	6.147	4.859	4.145	3.516	3.218
NON CONTRIBUTIVA	Galicia	40.420	86	607	1.428	2.284	3.078	3.693	3.266	4.441	9.499	12.038
RENDA ACTIVA DE INSERCIÓN	Galicia	7.051	15	74	108	128	221	272	2.222	2.018	1.321	671
PAE	Galicia	5	0	0	0	0	1	2	1	0	1	0
TOTAL		87.212	147	2.166	6.030	8.053	9.487	10.112	10.347	10.605	14.338	15.928
% sobre total		100,0%	0,2%	2,5%	6,9%	9,2%	10,9%	11,6%	11,9%	12,2%	16,4%	18,3%
CONTRIBUTIVA	Mulleres	21.410	18	713	2.429	3.200	3.554	3.471	2.669	2.168	1.764	1.424
NO CONTRIBUTIVA	Mulleres	21.118	24	353	965	1.646	2.154	2.452	1.955	2.124	3.896	5.550
RENTA ACTIVA DE INSERCIÓN	Mulleres	3.880	14	70	91	89	157	170	1.214	996	700	379
PAE	Mulleres	4	0	0	0	0	1	1	1	0	1	0
TOTAL		46.412	55	1.136	3.485	4.935	5.866	6.094	5.838	5.288	6.361	7.353
% sobre total		100,0%	0,1%	2,4%	7,5%	10,6%	12,6%	13,1%	12,6%	11,4%	13,7%	15,8%
Indice de Feminización		53,2%	37,6%	52,5%	57,8%	61,3%	61,8%	60,3%	56,4%	49,9%	44,4%	46,2%

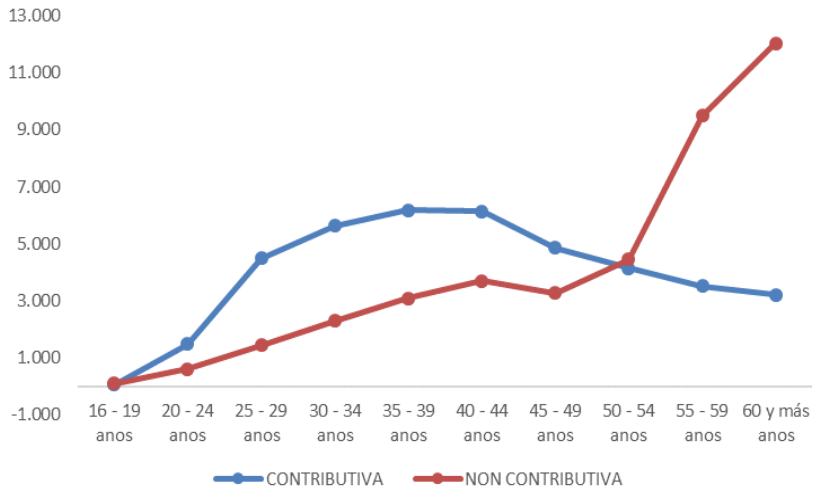
Fonte: SEPE

1. A menor cantidade de axudas se atopa entre as persoas con menos de 30 anos, probablemente relacionado coa inclusión neste grupo de homes e mulleres que se atopan aínda en idade de estudos. O feito de que menos do 38 % das persoas incluídas nas distintas axudas sexan mulleres reforza este argumento explicativo, pola súa tradicional maior presenza nos estudos e menor taxa de abandono educativo[30]. Con todo, no cómputo global de axudas dirixidas a persoas menores de 30 anos o índice de feminización global ascende ata o 56 %, o que pode ser indicativo dunha maior inestabilidade e precariedade das relacións laborais entre as mulleres. De feito, 0 72 % das axudas dirixidas a este segmento de idade son prestacións contributivas (dirixidas á cobertura da situación de desemprego), e as mulleres son maioría de perceptoras destas axudas (52,4 %).
2. Na franxa situada entre os 35 e os 44 anos aumenta considerablemente o número de persoas perceptoras da prestación por desemprego, sumando un 31 % do total de prestacións nesta categoría. As mulleres, pola súa banda, son receptoras de preto do 55 % destas prestacións, o que suxire novamente a maior vulnerabilidade de emprego feminino e tamén a concorrencia neste segmento de idade de certas barreiras ao emprego (vinculadas con tarefas de coidado e reprodución). A este respecto, cabe sinalar que a feminización do total das axudas descende progresivamente a partir dos 45 anos, para acadar o 46,2 % do total a partir dos 60 anos de idade.

[30] A este respecto, a maior presenza nos estudos pode relacionarse directamente coa maior tardanza no acceso ao mercado de traballo das mulleres. Esta circunstancia nótase en particular nos estudos universitarios. Así, como recollemos no capítulo 2, o número de mulleres que cursaban bacharelato no curso 2015-2016 supoñe o 52,1 % do total en Galicia e o 52,4 % en España, e estes estudos son, precisamente, os que conducen directamente a sinalada formación universitaria. Esta hipótese queda reforzada polos datos proporcionados polo Ministerio de Ciencia, Innovación e Universidades, analizados no capítulo 2, que ~~se~~ recollen un maior número relativo de mulleres matriculadas nos títulos de grao e de máster.

3. A relación entre pensións contributivas e non contributivas é inversamente proporcional á idade. Así, ata 54 anos as pensións contributivas (derivadas da situación de desemprego) superan ás prestacións non contributivas, mentres que a partir desa idade se produce a situación inversa.

Gráfico 6.28. Prestación contributiva vs non contributiva. Galicia (2019)

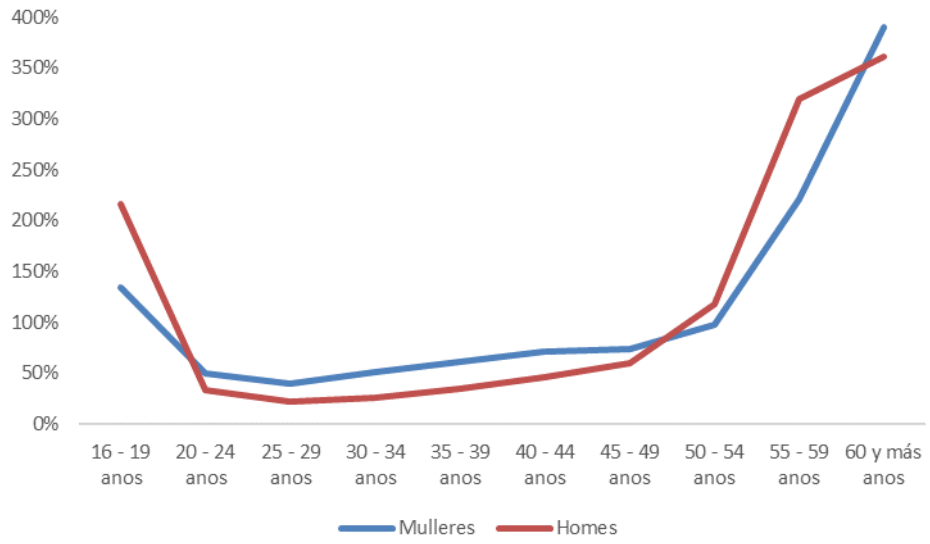
Fonte: SEPE

Isto suxire a concorrencia de dúas posibles explicacións: por unha banda, a aparición dun sector da poboación activa sen traballo coñecida como *parados de idade madura ou de longa duración*, con dificultades para atopar un novo emprego derivadas da falta de formación continua e adaptación as novas demandas do mercado ou dos prexuízos velados na contratación por existir unha preferencia teórica en favor de persoas máis novas cuxas esixencias nas condicións de traballo se entenden son menores. Pola outra, a existencia de perceptores do subsidio de prexubilación ou de maiores de 52 anos que descorre ata a idade de xubilación na que se pasa a percibir a correspondente pensión. Convén destacar, asemade, o punto de inflexión situado a partir dos 45 anos. O transvase percibido entre prestacións contributivas e non contributivas neste punto ilustra un dato relevante relacionado co risco de perda de traballo por parte dese semento poboacional, ao tratarse de persoas que traballaron, máis ou menos de forma estable, viron extinguirse o seu contrato e están a percibir a prestación por desemprego contributiva inmediata antes de acceder aos subsidios asistenciais ou de encontrar outro traballo.

4. A relación entre prestacións contributivas e non contributivas segregada por sexo ofrece resultados de interese. Como se observa na gráfica, entre os 20 e os 49 anos as prestacións non contributivas das mulleres supoñen unha porcentaxe que oscila entre un mínimo do 40 % (25-29 anos) e un máximo do 73 % das contributivas. No caso dos homes, a dita relación oscila entre o 22 % e o 60 % das pensións contributivas masculinas. Dito en outras palabras,

o peso relativo das prestacións contributivas sobre o total de prestacións de desemprego é moi superior nos homes que nas mulleres, o que ven suxerir novamente unha desigualdade nas condicións de desenvolvemento da traxectoria profesional que se estende a cobertura que o sistema proporciona unha vez rematada a dita traxectoria. Neste sentido, cabe destacar que as condicións de devengo da prestación contributiva esixen un marco temporal superior aos tres meses que require a non contributiva. En concreto, a prestación por desemprego, dado o seu carácter contributivo, esixe un período previo de carencia de como mínimo 360 días, mentres que un subsidio de paro, por exemplo o do nivel asistencial coñecido como "subsidio contributivo", se concede a partires dos tres meses de cotización.

Gráfico 6.29. Relación contributiva vs non contributiva por sexo. Galicia (2019)

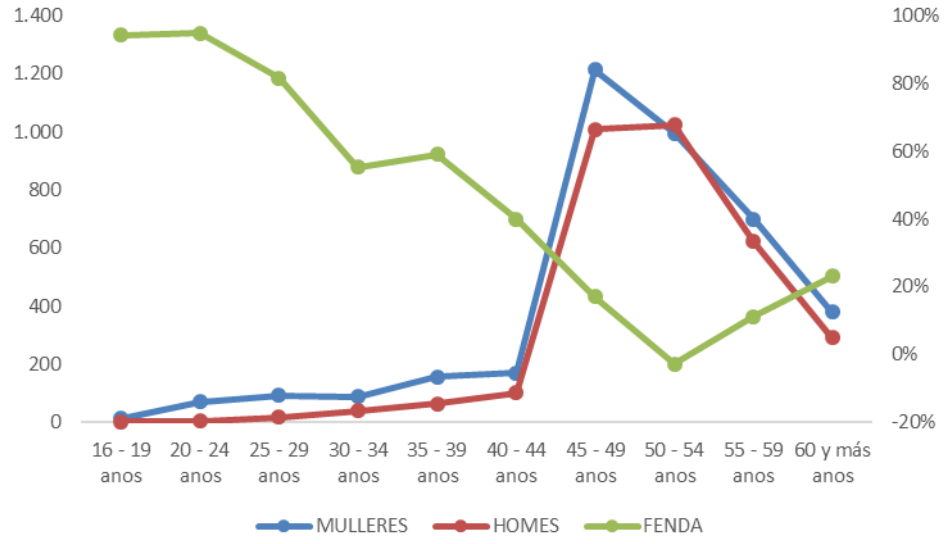
Fonte: SEPE

Por outra banda, se observa tamén que a partir dos 50 anos a situación se inverte, gañando peso relativo as prestacións non contributivas dos homes. A vista do exposto no punto anterior, é probable que as prexubilacións estean máis presentes nos homes, ademais de causas menos explícitas como a maior probabilidade de percepción de subsidios para traballadores de empregos industriais, que requiriría dunha análise máis profunda. Finalmente, a inversión da tendencia nas persoas de maior idade pode ser relacionada coa maior lonxevidade feminina.

5. As mulleres son as maiores beneficiarias dos programas de "renda activa de inserción" (RAI) (55 %) e de "activación para o emprego" (PAE) (90 %), aínda que este último dato debe ser tomado con precaución por canto no período de análise só se computan 5 PAE, polo que calquera variación absoluta terá unha importante repercusión porcentual. Isto suxire un certo maior risco relativo de exclusión social e pobreza para as mulleres. En relación con este punto, o anteriormente citado Informe AROPE afirma que a pobreza afecta máis a mulleres que a homes: en 2018, e por segundo ano consecutivo, un 22,2 % das mulleres residentes

en España situáronse nos limiares de pobreza, o que significa que medio millón de mulleres máis que homes se atopan nesta situación.

Gráfico 6.30. Renda de inserción social por sexo. Galicia (2019)

Fonte: SEPE

Tal e como indica a gráfica, as mulleres son as principais perceptoras da RAI coa única excepción do segmento de idade entre 50 e 54 anos, onde os homes as superan en 29 percepcións. Ademais, a fenda entre as percepcións femininas e masculinas (sempre a favor da muller) é particularmente notable nos segmentos de menor idade, aínda que novamente debe facerse notar que os valores absolutos son pouco significativos polo que as variacións porcentuais están, ate certo punto, sobredimensionadas. Dito isto, a partir dos 55 anos (cando o número de RAI xa é máis importante) volve a aumentar de xeito significativo, o que volve a poñer de manifesto a maior situación de vulnerabilidade feminina.

6. Os datos proporcionados polo SEPE non permiten obter a información desagregada por Comunidades Autónomas sobre a causa que determina a percepción da prestación contributiva. Porén, os datos estatais permiten achegar unha visión xenérica destas causas. Entre elas, destaca a finalización da relación temporal como primeiro determinante do orixe da prestación de desemprego, o que serve como indicador da alta temporalidade das relacións laborais no marco estatal. Como se observa na táboa, non se aprecian diferencias significativas entre homes e mulleres.

Táboa 6.28. Tipoloxía de despidos. España (2019)

		Despidos individuais	Resolución voluntaria	Despidos colectivos	Finalización período de proba	Finalización relación temporal	Causas específicas de reanudación	Outras causas de dereito
Total	792.881	232.376	6.957	21.346	23.091	407.978	85.742	15.392
Homes	381.330	112.646	2.565	12.408	12.549	196.461	39.232	5.470
Mulleres	411.551	119.729	4.392	8.938	10.542	211.517	46.510	9.922
Total	100,0%	29,3%	0,9%	2,7%	2,9%	51,5%	10,8%	1,9%
Homes	100,0%	29,5%	0,7%	3,3%	3,3%	51,5%	10,3%	1,4%
Mulleres	100,0%	29,1%	1,1%	2,2%	2,6%	51,4%	11,3%	2,4%

Fonte: SEPE

O despido individual achega a segunda fonte de inicio da prestación contributiva. Neste contexto, sorprende a preferencia das persoas beneficiarias por percibir a prestación por desemprego inmediatamente despois da perda do traballo, sen esperar a recorrer o despedimento: un 62,5 % do total de solicitudes proveñen de persoas que non recorreron o despido. As mulleres presentan unha certa maior predisposición ao recurso: a porcentaxe masculina entre solicitantes con despido non recorrido é do 63,5 %, fronte ao 61,6 % das mulleres.

A meirande parte dos despidos son por causas obxectivas, onde a participación da muller é cinco puntos superior á masculina. Este despido, que xera preto de 7.500 persoas perceptoras da prestación por desemprego, maniféstase coma a causa máis dúctil de extinción dos contratos de duración indefinida, non en vano a indemnización a pagar (vinte días de salario por ano de servizos ata un máximo de doce mensualidades) é sensiblemente menor que no despedimento disciplinario (trinta e tres días de salario por ano de servizo ata un máximo de 24 mensualidades). Isto o leva a ser a terceira causa de acceso a esta modalidade de protección por desemprego.

Igualmente, a muller ten unha lixeira maior representación nos procesos de conciliación que os homes, compensada por unha leve menor presenza relativa nos despidos improcedentes. Exprésase, así, a idea positiva de resolver os conflitos individuais ao marxe da Administración de Xustiza e sen sobrecargala. Máis agocha, por unha banda, a dúbida da certeza e proba da causa alegada para o despedimento e, pola outra, a preferencia de aprehender de inmediato por parte da persoa traballadora a indemnización ante un posible risco de falta de liquidez ou de insolvencia da empresa, hábito que se intensificou coa crise de 2008.

Táboa 6.29. Causas despidos individuais. España (2019)

	Despidos individuais							
	Despido non recorrido no momento de solicitar a prestación	Causas obxectivas	Acta de conciliación	Sentencia Xulgado do Social				
				Total	Conciliación	Improcedente	Nulo	Procedente
TOTAL	145.228	78.481	6.973	1.693	575	659	26	434
HOMES	71.486	37.021	3.387	753	250	299	9	195
MULLERES	73.742	41.461	3.586	940	325	360	17	239
TOTAL	62,5%	90,1%	8,0%	1,2%	34,0%	38,9%	1,5%	25,6%
HOMES	63,5%	89,9%	8,2%	1,1%	33,3%	39,7%	1,2%	25,9%
MULLERES	61,6%	90,2%	7,8%	1,3%	34,5%	38,3%	1,8%	25,4%

Fonte: SEPE

Finalmente, as mulleres teñen menos presenza na medidas colectivas de regulación de emprego, compensadas por unha maior participación nos acordos vinculados coa redución de xornada. Igualmente, nas terminacións temporais teñen unha presenza entre os fixos descontinuos notablemente superior a masculina, acorde coa súa maior participación nesta tipoloxía contractual.

Táboa 6.30. Outras causas de devengo de prestación contributiva. España (2019)

	Medidas colectivas de regulación de emprego				Finalización da relación de carácter temporal			
	Total	Despido colectivo	Suspensión de contrato	Reducción de xornada	Total	De contratos temporais	De fixos descontinuos	De tipo administrativo
TOTAL	21.346	17.362	985	2.999	**407.978**	**338.145**	**55.112**	**14.721**
HOMES	12.408	10.510	571	1.327	**196.461**	**174.692**	**18.345**	**3.424**
MULLERES	8.938	6.852	414	1.672	**211.517**	**163.453**	**36.767**	**11.297**
TOTAL	100,0%	81,3%	4,6%	14,0%	100,0%	82,9%	13,5%	3,6%
HOMES	100,0%	84,7%	4,6%	10,7%	100,0%	88,9%	9,3%	1,7%
MULLERES	100,0%	76,7%	4,6%	18,7%	100,0%	77,3%	17,4%	5,3%

Fonte: SEPE

Capítulo 7 UNHA SOCIEDADE DA INFORMACIÓN TRANSFORMADA NUNHA SOCIEDADE DO COÑECEMENTO

Baixo a expresión *sociedade da información* estase a aludir a unha transformación profunda da vida das persoas nos eidos privado, profesional e nas súas intereaccións cos outros e coas institucións, así como na mesma transformación da forma de actuación dos poderes públicos e dos organismos internacionais, baseada no uso maioritario das tecnoloxías da información e da comunicación (TIC) que permiten a creación de diferentes realidades (a tanxible e a virtual), a súa distribución e, se fose o caso, a manipulación, incidindo, condicionando o producindo políticas económicas, sociais, culturais, e da contorna absolutamente inéditas. Máis ca nunca a realidade non se constrúe dende feitos reais obxectivos, senón dende o que interesa considerar real e obxectivo, como unha sorte de post empirismo.

Estas transformacións conforman unha nova realidade contextual, que identificamos coa expresión "sociedade da información", termo cuxa autoría atribúese a Yoneji Masuda. En termos xerais, identifícase co período de tempo onde ten lugar unha innovación da tecnoloxía que "*se convirte na forza latente da transformación social, capaz de fornecer unha expansión de calidade de información e un incremento a gran escala do almacenamento da información*"[31].

Esta sociedade da información constitúe unha manifestación da Terceira Revolución Industrial, consistente na incorporación na vida do cotiá do Internet e do resto das TIC. Merece esas impoñentes cualificacións de "revolución" e de "industrial" por introducir transformacións económicas, sociais, culturais e tecnolóxicas, comparables no seus respectivos contextos coas referidas ao acceso dunha organización rural a outra de corte urbana e mecanizada (a Primeira Revolución Industrial), e na incorporación das novas enerxías, novos medios de transporte e, tamén, de comunicación (Segunda revolución Industrial).

O feito de que a maior información, maior coñecemento, está a expresar unha antepenúltima evolución coñecida: a da sociedade do coñecemento. Así o sinala o informe da UNESCO, "Cara ás sociedades do coñecemento"[32], do 2005, que as define como o estadio onde se posúe "*os medios que permitan o acceso igual e universal ao coñecemento, ademais dun auténtico aproveitamento compartido deste*". Enuncia que "*esta debe ser a pedra de toque das sociedades de coñecemento auténticas, que sexan fontes dun desenvolvemento humano e sustentable*". Dende esta perspectiva, a sociedade de coñecemento é a Cuarta Revolución Industrial, a do uso masivo de bens e servizos e da contratación de prestacións de servizos e obras a través de máquinas intelixentes (intelixencia artificial) capaces da toma de decisións automatizadas (*smart contrats*), o que a sociedade da información ten sido a Terceira Revolución Industrial.

Non impide o dito que esa Cuarta Revolución Industrial se considere a penúltima, pois o progreso exponencial da intelixencia artificial, do cálculo cuántico e da computación cognitiva permitirán non moi lonxe que os sistemas podan resolver problemas cunha análise masiva de datos en tempo real e executen funcións máis complexas que se espera non substitúan a determinación do ser humano. En definitiva, unha Quinta, e ata o momento, última Revolución Industrial, que esixe a preparación intensa da cidadanía e o reforzo da súa capacidade de reacción e

[31] *La sociedad informatizada como sociedad post-industrial*, Tecnos (Madrid, 1984).
[32] Vid. En pág. web: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000141908

adaptación, non en vano ela soportou as tres primeiras con certa cadencia, a mesma coa que se foron producindo, cadencia que non rexe fronte a avalancha dos cambios que se describen na Cuarta e na que está por vir.

Neste contexto, da sociedade da información a sociedade do coñecemento cómpre unha aproximación a situación da poboación residente en Galicia entorno a unha serie de indicadores (uso de internet, fogares e distribución, formación e cohesión territorial), alén de determinar cal é a fenda dixital resultado desta aproximación.

7.1 Uso das TIC pola poboación

A Comisión Europea aprobou no 2010 a "Estratexia Europa 2010", actualizada e convertida na "Estratexia Europa 2020" e orientada ao logro dun crecemento intelixente e integrador no seo da economía do coñecemento e da innovación nun mercado dixital único. De aí nace a "Axenda Dixital para Europa", onde se adoptan medidas concretas traducidas en vantaxes económicas, arancelarias e sociais para a consecución do devandito obxectivo.

A obrigada reacción do Goberno de España sobrevén coa aprobación, no Consello de Ministros do 15 de febreiro de 2013, da "Axenda Dixital para España". O seu preámbulo anuncia o conxunto de accións definidas en materia de telecomunicacións e de sociedade da información. Entre os cinco obxectivos que persegue, atópanse mellorar a administración electrónica e os servizos públicos dixitais; promover a inclusión e alfabetización dixital e a formación de novos profesionais TIC; fomentar o despregamento de redes e servizos para garantir a conectividade dixital[33].

Moi resumidamente, trátase de que as novas tecnoloxías se incorporen na nosa vida cotiá como nosa única forma de comunicación, de traballo e de establecer relacións. Dende esta perspectiva, a decisiva intervención dos Poderes Públicos, á parte da inxerencia na economía, estriba en impeler a relación cos seus cidadáns mediante a administración electrónica, para o cal a alfabetización dixital é un instrumento.

O primeiro deles inténtase acadar coa promulgación da Lei 39/2015, do 1 de outubro, do Procedemento Administrativo Común das Administracións Públicas, que consolida os principios e instrumentos dunha administración electrónica; e coa Lei Orgánica 3/2018, de 5 decembro, de Protección de Datos Persoais e garantía dos dereitos dixitais, que recoñece os dereitos do afectado no que atinxe ao acceso, información e transparencia dos seus datos, para instaurar en termos xurídicos a confianza necesaria a favor do emprego das novas tecnoloxías.

Sobre o segundo dos obxectivos, promover a inclusión e alfabetización dixital e a formación de novos profesionais TIC, cómpre apreciar os datos que figuran na táboa seguinte e que, referidos a todo o Estado no ano 2019, son fornecidos pola "*Encuesta sobre equipamiento y uso de tecnologías de información y comunicación en los hogares*" do INE (2019, referidos ao 2018)[34], onde se reflicte unha caída nos fogares do equipamento da banda ancha, cuxa velocidade na

[33] Os outros son: reforzar a confianza no ámbito dixital; desenvolver a economía dixital para o crecemento, a competitividade e a internacionalización da empresa española; e impulsar a I+D+i nas industrias de futuro, en particular a intelixencia artificial.

[34] https://www.ine.es/dyngs/INEbase/es/categoria.htm?c=Estadistica_P&cid=1254735976151

transmisión da información e no acceso a ela é *condicio sine qua non* para poder desenvolver un traballo *on line* ou acceder electronicamente aos procedementos das Administracións públicas.

Táboa 7.1. Persoas usuarias das TIC sobre o conxunto de poboación (2018)

	Poboación total			Persoas usuarias		
	TOTAL	MULLERES	HOMES	TOTAL	MULLERES	HOMES
Estado	46.934.632	23.926.770	23.007.862	34.910.798	17.594.476	17.316.322
Galicia	2.700.330	1.396.867	1.303.463	1.988.284	1.009.307	978.977
Cataluña	7.600.267	3.879.194	3.721.073	5.599.000	2.831.485	2.767.515
Castela-León	2.408.083	1.219.065	1.189.018	1.747.285	883.037	864.248

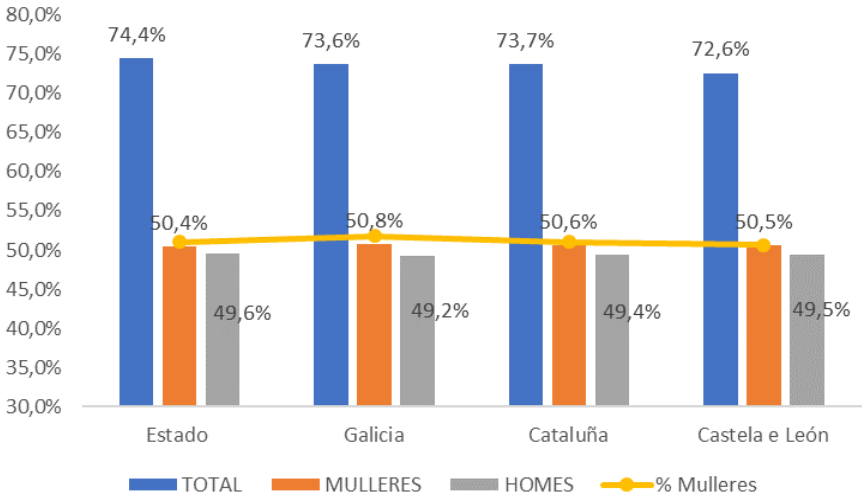
Fonte: Elaboración propia con datos do INE

Tal e como pódese observar na táboa, en 2018 houbo 34.910.798 persoas usuarias das TIC no total do Estado, o que constitúe o 74,3 % da poboación, dos que 17.316.322 eran varóns e 17.594.476 mulleres, unha diferenza de 278.154 en favor das mulleres. A participación relativa das mulleres na poboación usuaria de internet (50,3 %) é moi similar á súa presenza no total de poboación (51 %), o que suxire que a súa lixeira maior aportación sobre os homes (49,6 %) entre estes usuarios poida relacionarse coa superior poboación feminina. Porén, se tomamos como referencia os diferentes grupos poboacionais segregados por sexo, a lectura é diferente. Neste senso, o 73 % das mulleres son usuarias de TIC, fronte ao 75 % dos homes.

O gráfico seguinte permite situar a comunidade galega nun marco comparativo no conxunto do Estado e de dúas comunidades autónomas usadas coma referencia para dita comparación: Cataluña, comunidade referencia no desenvolvemento das TIC e da intelixencia artificial, e Castela e León, próxima a Galicia no que se refire á súa aportación e composición demográfica. Como se constata no gráfico, non se aprecian grandes diferencias en función do contexto xeográfico de comparación:

- A porcentaxe de mulleres é lixeiramente superior a dos homes (supera o 50 % en todos os casos.
- Tres de cada catro habitantes son usuarios de internet.
- A porcentaxe feminina sobre o total de usuarios é lixeiramente superior nos catro escenarios propostos.

Gráfico.7.1. Poboación usuaria de TIC por sexo (2018)

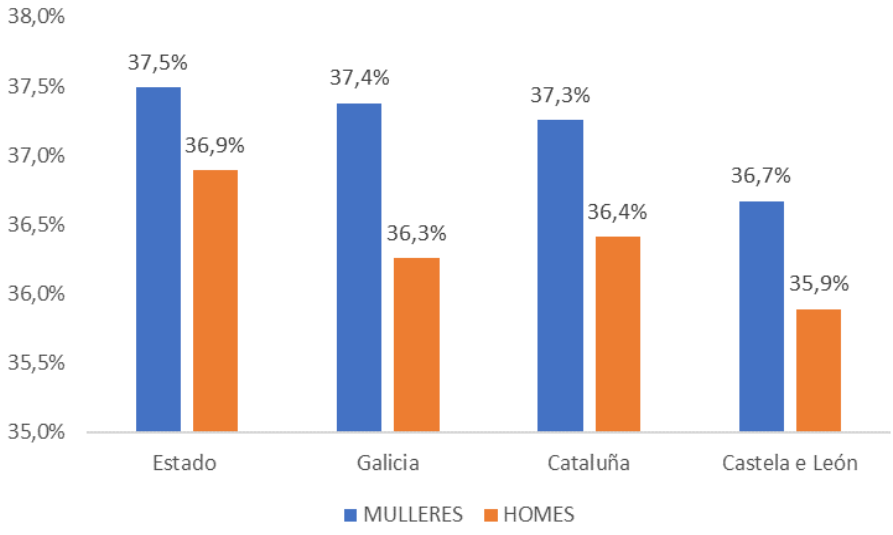

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do INE

En Galicia, preto de dous millóns de persoas (73,6 % do total de habitantes) empregaron as TIC en 2018, das cales o 50,8 % eran mulleres. Estes datos son similares aos obtidos en Cataluña, lixeiramente superiores atendendo a porcentaxe de poboación feminina sobre a usuaria de TIC (73,7 % de poboación usuaria, 50,6 % feminina) e superiores aos de Castela e León (72,6 % e 50,5 % respectivamente). Os resultados sitúan a Galicia lixeiramente por debaixo da media de España en cuanto á porcentaxe da poboación usuaria das novas tecnoloxías, pero algo por encima atendendo ao peso relativo das mulleres sobre estes usuarios.

Igualmente, se consideramos a poboación usuaria de TIC como grupo poboacional individualizado, podemos estimar a participación relativa que ten sobre o total de poboación de cada territorio.

Gráfico 7.2. Participación relativa da poboación usuaria de TIC sobre o total, por sexo (2018)

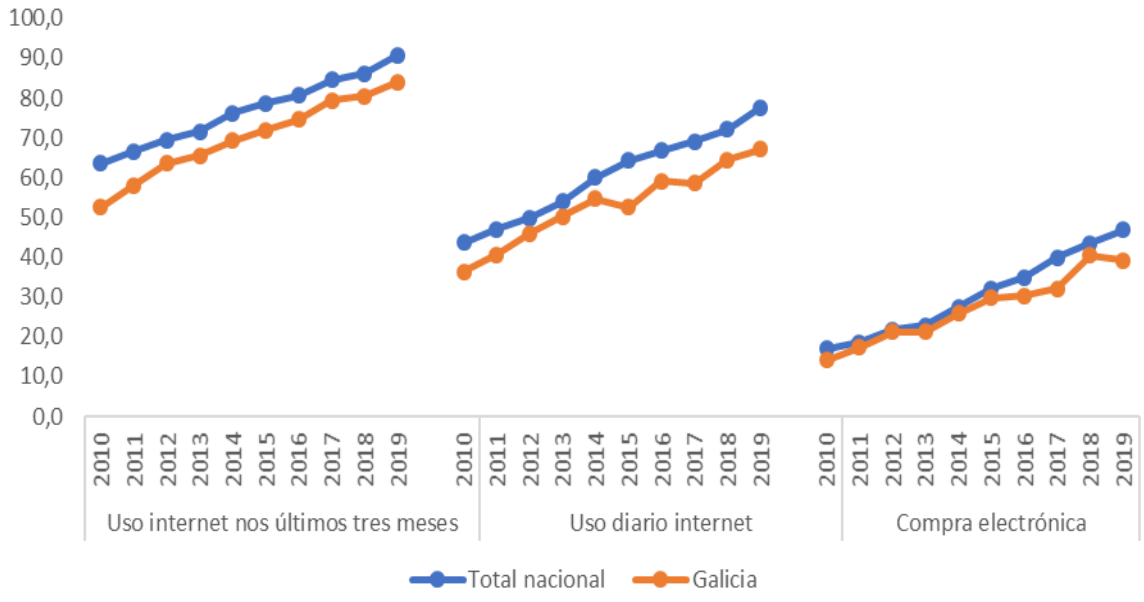
Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do INE

En Galicia, o 37,4 % dos habitantes son mulleres usuarias de TIC, un punto por riba da representación dos homes usuarios de TIC (36,3 %). Estes datos son similares aos obtidos para o resto de comunidades obxecto de comparación, e están na liña da media estatal. Como pódese constatar, en todos os casos os datos son lixeiramente superiores para a poboación feminina.

7.2 Análise por tipo de tecnoloxía utilizada

Unha variable que interesa é o tipo de tecnoloxía empregada, determinante da posibilidade dun desenvolvemento de traballo *on line*. Tendo en conta que o obxectivo desta análise é poder detectar a parte de poboación que está en disposición de traballar cun dispositivo móbil, cómpre diferenciar a parte de poboación susceptible de ser analizada, maiores de 16 anos polo tanto. No conxunto da poboación de España, esta poboación acada 34.910.798 millóns de persoas. Neste contexto, no total nacional o 86,2 % son persoas usuarias da telefonía móbil, o 90,7 % de internet, o 77,6 % usa internet diariamente (semana referenciada a cinco días) e o 46,9 % usa compra electrónica. Neste sentido, as estatísticas do INE amosan que, en xeral, non hai diferencias relevantes no conxunto de España fronte a cada unha das Comunidades Autónomas. Os datos da comunidade galega están próximos a ditas medias, aínda que lixeiramente por debaixo en todos os parámetros: 84 % no uso de internet nos últimos tres meses, 67 % en uso diario, e 39 % en compra electrónica. A maior fenda, en consecuencia, está na habitualidade de uso de internet, inferior en Galicia (en media) dez puntos en relación coa media estatal.

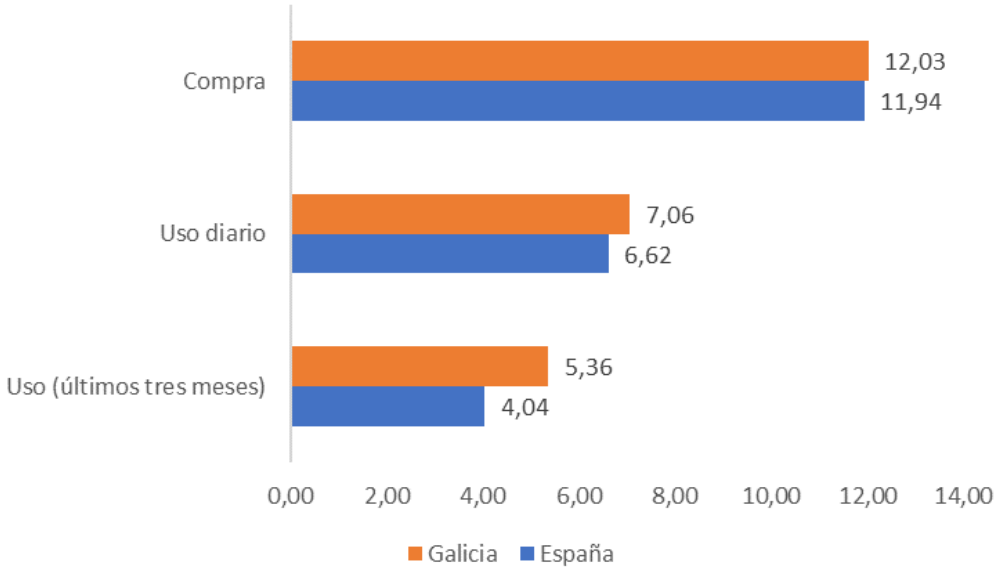
Gráfico 7.3. Patróns de uso de TICs. Galicia-España (2018)

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do INE

A análise da evolución recente destes usos amosa que a comunidade galega ven progresando notablemente no que levamos de década, a unha taxa de crecemento medio anula superior a media española. O maior progreso tense producido no uso xenérico de internet, que ven crecendo a un ritmo do 5,36 % en media anual dende 2010. De feito, a comunidade galega é a segunda que máis progresou neste parámetro, por detrás de Canarias. O ritmo de avance é menor no caso do uso diario e, sobre todo, na compra a través de internet. Nestes casos, Galicia é a décima comunidade en ritmo de avance.

Gráfico 7.4. Evolución nos patróns de uso de TICs. Galicia-España. TCA (2010-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do INE

Con todo, a comunidade galega é a que presenta unha menor taxa no uso de internet nos últimos tres meses (84 %), tres puntos porcentuais por debaixo de Castela e León (que foi antes destacada como similar en canto a volume de poboación), seis por debaixo da media nacional e a unha distancia de once puntos porcentuais da comunidade que lidera o ranking, Navarra.

Igualmente, tamén é a que recolle unha menor taxa de uso diario de internet (67 % dos usuarios), dez menos que a media nacional e 16 por debaixo da comunidade líder neste parámetro (Madrid).

Finalmente, no que atinxe a compra por internet está entre as catro (incluíndo cidades autónomas) con menor uso, menos da metade da media nacional (23,8 % e 46,9 % respectivamente). Madrid é tamén a comunidade líder neste parámetro, cun 55,6 % da poboación que manifesta comprar a través de TIC.

Táboa 7.2. Porcentaxes de persoas usuarias clasificadas segundo a TIC utilizada (2019)

	Persoas usuarias de telefonía móbil %	Persoas usuarias de internet nos últimos 3 meses %	Persoas usuarias de internet diario (5 veces/semana) %	Persoas usuarias da compra electrónica %
Estado	96,9	90,7	77,6	46,9
Galicia	94,2	84,0	67,1	39,2
C.A. Valenciana	97,6	89,7	75,5	47,9
Castela e León	96,0	88,6	73,1	44,1

Fonte: Elaboración propia a partir do INE. Encuesta sobre equipamiento y uso de tecnologías de información y comunicación en los hogares

No ámbito estatal, as mulleres empregan a telefonía móbil nun 97,1 % case dous puntos máis que os homes (96,7 %); fan igual uso cos homes de internet nos últimos tres meses (90,7 %); e superan en algo máis dun punto aos homes no uso diario do internet (78,2 % fronte ao 77 %); por último, están 2,2 puntos por debaixo destes na compra electrónica (45.8 % fronte ao 48 %). Galicia mantén unhas *ratios* algo inferiores que as que se presentan na media española, coas seguintes características: homes e mulleres empregan por igual o móbil (94,2 %); elas usan máis o internet nos últimos tres meses, 85 % fronte ao 82,9%; non obstante, no uso diario do internet os homes, superan en 1,4 puntos as mulleres (67,8 % fronte ao 66,4%) e, na compra electrónica tamén, o 40,9 % mentres que as mulleres non chegan ao 38 %. Estas diferenzas se aprecian cos datos procedentes das CC.AA. de Castela-León e Valenciana, no caso da compra electrónica, aínda que as diferenzas son menores que no caso galego. No caso do uso da telefonía móbil, as mulleres en Castela e León superan en máis dun punto a media de usuarias españolas e no uso de internet a diario as valencianas superan en tres puntos á media española.

Táboa 7.3.. Porcentaxes de persoas usuarias clasificadas segundo as TIC utilizada e segregadas por sexos (2019)

	Mulleres usuarias da telefonía móbil	Homes usuarios da telefonía móbil	Mulleres usuarias de internet nos últimos 3 meses %	Homes usuarios de internet nos últimos 3 meses %	Mulleres usuarias de internet (diario, %)	Homes usuarios de internet diario %	Mulleres usuarias do comercio electrónico	Homes usuarios do comercio electrónico
Estado	97,1	96,7	90,7	90,7	78,2	77,0	45,8	48,0
Galicia	94,2	94,2	85,0	82,9	66,4	67,8	37,6	40,9
C.A. Valenciana	97,6	97,5	89,5	89,8	77,0	74,0	46,7	49,1
Castela e León	96,7	95,4	87,5	89,7	74,3	72,0	42,6	45,5

Fonte: Elaboración propia a partir do INE. Encuesta sobre equipamiento y uso de tecnologías de información y comunicación en los hogares

7.3 Uso das TIC segundo o tipo de traballo

Se os datos se asocian a situación laboral e económica da poboación, no ámbito estatal, se aprecia que o 86,7 % das persoas activas con ocupación usan internet de forma cotiá, as asalariadas (traballadoras/es por conta allea) nun 83 % e as autónomas (traballadores por conta

propia) nun 85,3 %. A porcentaxe descende no caso das persoas activas paradas, xa que usan internet habitualmente nun 76,4 % e descende, en moita maior medida, nos pensionistas que so acadan o 47,1 %.

Galicia presenta menores usos para todos os grupos analizados, coa excepción das persoas traballadoras por conta allea, as cales usan as tecnoloxías nun 83,1 %, superando neste caso a porcentaxe de Castela e León, pero estando a máis de 7 puntos en comparación con Cataluña. A maior diferenza no uso das TIC en Galicia a atopamos no caso dos pensionistas, xa que só o 32 % da poboación pensionista galega as utiliza.

Táboa 7.4. Porcentaxe de persoas usuarias de internet a diario segundo a súa situación laboral (2019)

	Persoas activas ocupadas	Traballadoras/es por conta allea	Traballadores/as por conta propia	Persoas activas paradas	Pensionistas
Estado	86,7	83,0	85,3	76,4	47,1
Galicia	81,1	83,1	74,1	73,1	32,4
Cataluña	90.6	90,5	91,2	79,1	50,1
Castela e León	80,7	82,2	74,1	75,7	39,8

Fonte: Elaboración propia a partir do INE. Encuesta sobre equipamiento y uso de tecnologías de información y comunicación en los hogares

No ámbito nacional, se os datos se segregan por sexos, os resultados mostran que das persoas ocupadas usan internet de forma cotiá o 85,8 % dos homes o 87,9 % das mulleres. Das persoas activas asalariadas (traballadoras/es por conta allea) usan o internet o 85,6 % dos homes e 85,5 % das mulleres; e dos que son autónomos (traballadores por conta propia), o 85,3 % no caso dos homes e o 83,4 % no das mulleres. Coas persoas activas paradas se aprecia unha maior diferenza entre homes e mulleres: o 82 % das mulleres o consumen fronte ao 69,3 % dos homes. Cos pensionistas a diferenza non é tanto entre homes, cun 45,8 % de usuarios, e mulleres, cun 50,3 %, senón entre o colectivo e o resto dos analizados.

Como se pode apreciar, Galicia confirma a súa distancia por debaixo da media do Estado cunhas diferenzas menores de 1 punto (nas traballadoras por conta allea) e, ata, case 18 puntos (no caso das mulleres pensionistas), diferenzas que crecen na comparación coa CC.AA. de Cataluña. Salvo no caso das traballadoras por conta propia, tanto en Galicia como en Cataluña, os datos arroxan un maior porcentaxe de mulleres usuarias que de homes. En Castela e León e na media española, os homes presentan maiores porcentaxes no uso de internet que as mulleres no caso das persoas que traballan por conta allea.

Táboa 7.5. Porcentaxe de persoas usuarias de internet a diario segundo a súa situación laboral segregados por sexos (2019)

	Traballadoras por conta allea	Traballadores por conta allea	Traballadoras por conta propia	Traballadores por conta propia	Mulleres activas paradas	Homes activos parados	Mulleres pensionistas	Homes pensionistas
Estado	85,5	85,6	83,4	85,3	82,0	69,3	50,3	45,8
Galicia	84,8	81,6	72,7	74,9	75,4	70,9	32,5	32,4
Cataluña	90,7	90,4	82,7	97,0	85,9	65,1	52,4	50,0
Castela e León	81,4	84,2	85	74,5	79,4	70,0	53,9	44,5

Fonte: Elaboración propia a partir do INE. Encuesta sobre equipamiento y uso de tecnologías de información y comunicación en los hogares

7.3.1 Análise segundo o nivel de ingresos nos fogares

Se analizamos o uso de internet semanal segundo os ingresos netos mensuais dos fogares, pódese observar como este aumenta coa renda. Así, por termo medio, en España, o uso de internet semanal cae ao 58,6 % no caso das familias con ingresos inferiores aos 900 euros netos ao mes. En Galicia, neste tramo de renda obsérvase a maior diferenza na comparativa coa media, ao ser a porcentaxe 11 puntos inferior (47,6 %). No outro extremo, temos as familias con rendas superiores (máis de 2.500 euros netos ao mes) onde o uso de internet increméntase ata o 90,5 % na media española e ao 87,1 % no caso galego, sendo a diferenza co dato Estatal a máis baixa de todos os tramos analizados (-3,4 puntos). Na Comunidade Valenciana a diferenza é negativa, con relación á media española, só nos tramos de rendas máis baixas. En Castela e León, só no último tramo de renda a poboación fai un uso de internet superior a media española. En calquera dos casos, o diferencial galego é superior ao que atopamos nas outras CC.AA.

Táboa 7.6. Porcentaxe de persoas usuarias de internet semanalmente segundo os ingresos netos mensuais dos fogares (2019)

	Menos de 900 euros netos/mes	Entre 901 e 1.600 euros netos/mes	Entre 1.601 e 2.500 euros netos/mes	Máis de 2.500 euros netos/mes
Estado	58,6	72,1	83,2	90,5
Galicia	47,6	65,4	75,4	87,1
C.A. Valenciana	52,3	71,6	88,3	95,6
Castela e León	58,3	71,0	76,5	91,7

Fonte: Elaboración propia a partir do INE. Encuesta sobre equipamiento y uso de tecnologías de información y comunicación en los hogares

Galicia, salvo nos usuarios varóns do tramo alto de renda, está por debaixo das medias estatais cunha oscilación de entre os 5,5 e os 17,9 puntos. A maior diferenza coa media estatal prodúcese no caso das mulleres con rendas máis baixas xa que só o 48,2 % das galegas con rendas menores de 900 euros/mes son usuarias de internet de forma semanal. Na media española esta porcentaxe elévase ao 66,1 %.

Na comparativa muller/home no conxunto do Estado as mulleres presentan maiores valores de uso de internet que os homes, o que acontece tamén na Comunidade Valenciana. Porén, en

Galicia, as mulleres utilizan internet semanalmente en maior porcentaxe que os homes nos dous tramos de renda máis baixos. No tramo de renda comprendido entre os 1.601 e os 2.500 euros/mes a fenda no uso de internet das mulleres galegas é de -3,3 puntos, elevándose ao -7,6 puntos no tramo de renda superior.

Táboa 7.7. Porcentaxe de persoas usuarias de internet semanalmente segregadas por sexos e segundo os ingresos netos mensuais dos fogares (2019)

	Usuarias en fogares con menos de 900 euros netos/mes %	Usuarios en fogares con menos de 900 euros netos /mes %	Usuarias en fogares entre 901 e 1.600 euros netos/mes %	Usuarios en fogares entre 901 e 1.600 euros netos/mes %	Usuarias en fogares entre 1.601 e 2.500 euros netos/mes %	Usuarios en fogares entre 1.601 e 2.500 euros netos/mes %	Usuarias en fogares con máis de 2.500 euros netos/mes %	Usuarios en fogares con máis de 2.500 euros netos/mes %
Estado	66,1	58,6	74,6	72,1	83,5	83,2	91,5	90,5
Galicia	48,2	46,7	69,1	61,7	73,7	77,0	83,1	90,7
C.A. Valenciana	53,9	50,4	72,1	71,2	91,1	85,2	96,1	95,2
Castela e León	59	57,5	70,3	71,7	80,3	72,1	96,9	87,9

Fonte: Elaboración propia a partir do INE. Encuesta sobre equipamiento y uso de tecnologías de información y comunicación en los hogares

É relevante comparar o anterior cos datos relativos ao uso da telefonía móbil, xa que constitúe tamén unha vía de acceso a internet. A distancia de Galicia fronte a media estatal persiste e, tamén, fronte a Castela-León e Valencia, especialmente con esta última, cuxas medias superan ás estatais. Esa diferenza, sen embargo, non é tan ampla coma a referida ao uso da internet, xa que se está entre -0,6 e -4,2 puntos, sendo maior a brecha na comparativa con España, nos fogares con rendas comprendidas entre os 1.601 e 2.500 euros/mes, que utilizan internet no 94,4 % dos fogares galegos fronte ao 98,6 % da media española. Pola contra, a menor diferenza a atopamos no tramo máis alto de renda, onde o 98,6 % das persoas son usuarias de telefonía móbil en Galicia, fronte ao 99,2 % estatal.

Táboa 7.8. Porcentaxe de persoas usuarias da telefonía móbil nos últimos tres meses segundo os ingresos netos mensuais dos fogares (2019)

	Menos de 900 euros netos/mes %	Entre 901 e 1.600 euros netos/mes %	Entre 1.601 e 2.500 euros netos/mes %	Máis de 2.500 euros netos/mes %
Estado	92,7	96,6	98,6	99,2
Galicia	88,9	95,7	94,4	98,6
C.A. Valenciana	92,8	98,3	99,2	100
Castela e León	92,5	96,5	96,9	98,1

Fonte: Elaboración propia a partir do INE. Encuesta sobre equipamiento y uso de tecnologías de información y comunicación en los hogares

É reiterado xa que os datos de uso da telefonía móbil indiquen unhas porcentaxes inferiores a media estatal tanto sexan usuarias as mulleres coma os homes, e con independencia dos ingresos netos mensuais dos fogares, salvo no tramo de renda máxima, no que os galegos

presentan unha maior porcentaxe de uso que na media española. En calquera caso, o diferencial é sensiblemente inferior ao que se presentaba noutros indicadores analizados anteriormente, como o uso de internet, estando todas as porcentaxes de uso de teléfono móbil por riba do 88 %.

As diferenzas no uso da telefonía móbil entre mulleres e homes tamén se reducen. Na media española o uso entre as mulleres é superior nos dous tramos inferiores de renda, sendo o diferencial de uso de case dous puntos por riba dos homes. No caso galego, os diferenciais son todos negativos, só no caso das mulleres con rendas comprendidas entre os 901 e os 1.600 euros/mes, superan aos homes no uso do móbil (96,5 fronte ao 94,8 %).

Táboa 7.9. Porcentaxe de persoas usuarias de telefonía móbil nos últimos tres meses segregadas por sexos e segundo os ingresos netos mensuais dos fogares (2019)

	Menos de 900 euros netos/mes %		Entre 901 e 1.600 euros netos/mes %		Entre 1.601 e 2.500 euros netos/mes %		Máis de 2.500 euros netos/mes %	
	Mulleres	Homes	Mulleres	Homes	Mulleres	Homes	Mulleres	Homes
Estado	93,5	91,7	97,3	95,9	98,6	98,7	99,1	99,3
Galicia	88,3	89,9	96,5	94,8	94,3	94,4	97,7	99,4
C.A. Valenciana	89,4	96,8	98,6	97,8	99,6	98,8	100	100
Castela e León	93,9	91	96,8	96,2	96,1	97,7	100	96,8

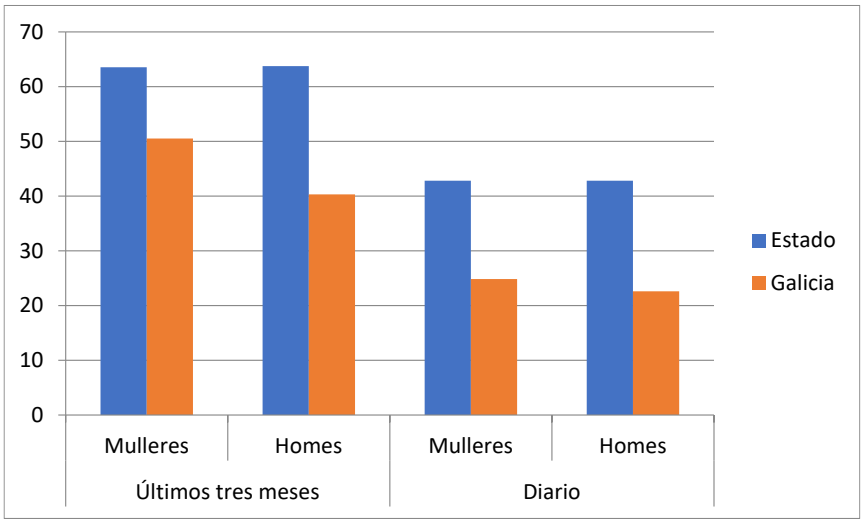
Fonte: Elaboración propia a partir do INE. Encuesta sobre equipamiento y uso de tecnologías de información y comunicación en los hogares

7.3.2 Análise segundo a idade dos membros dos fogares

Ao relacionar o uso da internet coa idade dos usuarios, constatase que a maior idade menor emprego das TIC. Por iso e no ámbito estatal, os homes entre 65 e 74 anos utilizan internet nun 63,7 % e o fan de forma habitual (como mínimo 5 veces por semana) un 42,8%. No caso das mulleres na mesma franxa de idade, utilizan internet nun 63,5% e habitualmente nun 42,8%. En Galicia, os varóns o utilizan o 40,3 % e habitualmente o 22,6 %. As mulleres galegas o usan 50,5 % e un 24,8 %, respectivamente.

As mulleres en Galicia sitúanse por enriba dos homes tanto no uso de internet nos últimos tres meses e no habitual. Persiste unha destacada diferenza de 23,7 puntos entre a media do Estado e a dos varóns residentes en Galicia no uso da internet a tres meses e de 22,2 puntos, no uso habitual, repetíndose o fenómeno nas mulleres residentes en Galicia, aínda que con menores diferenzas, ao estar 13 e 18 puntos por debaixo da media estatal no uso nos últimos tres meses e no habitual de internet.

Gráfico 7.5. Porcentaxes de poboación entre 65 e 74 anos usuaria da internet segregada por sexos (2019)

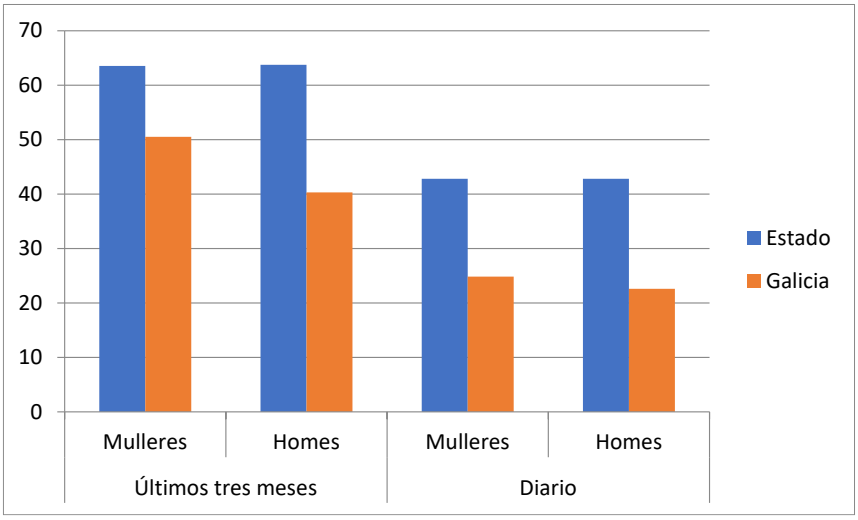

Fonte: Elaboración propia a partir do INE. Encuesta sobre equipamiento y uso de tecnologías de información y comunicación en los hogares

Como xa se sinalou, o uso de internet diario aumenta coa idade da persoa. Así, en Galicia o 95,7 % das mulleres con idade comprendida entre os 16 e 24 anos fai un uso diario de internet fronte ao 93,3 % dos homes, sendo o diferencial tamén positivo na comparativa coas mulleres do conxunto do Estado, de 2,4 puntos. Porén, en España, neste tramo de idade, os homes fan un maior uso de internet diario, un 93,8 % fronte ao 93,3 %.

No tramo de idade seguinte, de 45 a 54 anos, en Galicia, o 74,9 % fas mulleres fan uso a diario de internet fronte ao 77,9 % dos homes. Este diferencial tamén é negativo na comparativa coa media estatal xa que en España as usuarias acadan o 81,3 % do total de mulleres. Pola contra, os homes galegos nese tramo de idade avantaxan en 7,2 puntos á media española, acadando unha porcentaxe do 77,9 %.

Gráfico 7.6. Porcentaxe de poboación usuaria de internet de entre 45 e 54 anos e 16 e 25 segregada por sexo (2019)

Fonte: Elaboración propia a partir do INE. Encuesta sobre equipamiento y uso de tecnologías de información y comunicación en los hogares

7.3.3 Análise segundo a formación dos membros dos fogares

Tanto na media estatal como na de Galicia e das outras CC.AA. analizadas, a maior formación, maior emprego das TIC, de modo que en toda a secuencia de indicadores as porcentaxes de persoas usuarias se incrementan consonte a maior formación, independentemente do sexo de ditas persoas. Galicia presenta os maiores diferenciais coa media estatal no caso das mulleres con estudos de Formación profesional que cunha porcentaxe do 84,3 % é 5,6 puntos inferior á media española. Neste tramo de estudos, sen embargo, os homes galegos presentan unha maior porcentaxe de uso de internet a diario, 87,5 %, 1,4 puntos superior á media española. O mesmo se produce no caso da poboación galega que té estudos de licenciatura e máster: as galegas estarían 2,5 puntos por abaixo da media española, mentres que os galegos o están por riba, na mesma proporción.

Táboa 7.10. Porcentaxe de mulleres usuarias de internet diario segundo a súa formación (2019)

	Analfabetas e primaria incompleta	Segunda etapa de educación secundaria	Formación profesional	Licenciatura e máster	Doutoramento
Estado	23,5	83,7	89,9	93,7	98,4
Galicia	19,3	76,7	84,3	91,2	100
Cataluña	33,2	79,7	95,7	98,1	100

Fonte: Elaboración propia a partir do INE. Encuesta sobre equipamiento y uso de tecnologías de información y comunicación en los hogares

No caso dos galegos e galegas con estudos de doutoramento, o 100 % usa internet a diario, ao igual que acontece en Cataluña, polo que, en ambos casos, superarían o, xa elevado, 98,4 % de media estatal. Analizando as porcentaxes das persoas con estudios de segunda etapa de Educación Secundaria, o maior gap, no uso de internet a diario dáse no caso das galegas que cunha porcentaxe do 76,7 % está a 7 puntos da media das mulleres en España e a 5 puntos da media dos galegos con estes estudos.

A maior diferenza no uso de intenet a diario entre mulleres e homes, tanto en Galicia como en España, o atopamos na poboación analfabeta ou con estudos primarios incompletos, en torno a 6 puntos de diferenza. Así, só o 19 % das mulleres con estes estudos en Galicia utilizan internet a diario, sendo a porcentaxe de españolas do 23,5 %. No caso dos homes, o 25,3 % dos galegos, con estes estudos, son usuarios habituais de internet fronte ao 29,8 % da media estatal.

Táboa 7.11. Porcentaxe de homes usuarios de internet diario segundo a súa formación (2019)

	Analfabetos e primaria incompleta	Segunda etapa de educación secundaria	Formación profesional	Licenciatura e máster	Doutoramento
Estado	29,8	82,7	86,1	92,8	98,4
Galicia	25,3	81,7	87,5	95,3	100
Cataluña	23,9	85,2	92,9	87	100

Fonte: Elaboración propia a partir do INE. Encuesta sobre equipamiento y uso de tecnologías de información y comunicación en los hogares

No uso da telefonía móbil, a media estatal de mulleres usuarias de telefonía móbil é menor que a dos homes nos colectivos de sen estudos ou con educación primaria incompleta (79,6 % e 82,9 %) o contrario que no caso galego onde elas o usan nun 63,3 % e eles nun 57,1 %. É neste tramo de estudos onde son maiores as diferenzas entre mulleres e homes, nos outros tramos, practicamente non se perciben diferenzas significativas entre mulleres e homes.

Táboa 7.12. Porcentaxe de mulleres usuarias de telefonía móbil segundo a súa formación (2019)

	Analfabetas e primaria incompleta	Segunda etapa de educación secundaria	Formación profesional	Licenciatura e máster	Doutoramento
Estado	79,6	99,3	99,8	99,6	100
Galicia	63,3	99,0	100	100	100
Cataluña	65,7	99,1	100	100	100

Fonte: Elaboración propia a partir do INE. Encuesta sobre equipamiento y uso de tecnologías de información y comunicación en los hogares

Táboa 7.13. Porcentaxe de homes usuarios de telefonía móbil segundo a súa formación (2019)

	Analfabetos e primaria incompleta	Segunda etapa de educación secundaria	Formación profesional	Licenciatura e máster	Doutoramento
Estado	82,9	98,4	99	99,4	100
Galicia	57,1	100,0	100	99,2	100
Cataluña	92,6	99	100	100	100

Fonte: Elaboración propia a partir do INE. Encuesta sobre equipamiento y uso de tecnologías de información y comunicación en los hogares

7.4 O acceso a banda ancha e a tenencia de ordenador nos fogares

No que atinxe ao uso da conexión a internet con banda ancha dende os fogares, imprescindible para as xestión coa administración electrónica e as prestacións de servizos de teletraballo ou similares, os datos fornecidos polo INE e postos en relación con o uso doutras conexións a internet e outras tecnoloxías reflicten un nivel relativamente razoable de dotación de medios nos fogares españoles, aínda que a dotación de banda ancha é sensiblemente inferior:

Táboa 7.14. Dotación dos fogares galegos e persoas usuarias (%)

	TOTAL (%)
Fogares con conexión a internet	91
Fogares con conexión de banda ancha	85
Persoas usuarias de internet (últimos 3 meses)	91
Usuarios frecuentes (unha vez por semana)	88
Persoas que compran por internet	47

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do INE

Máis esclarecedor é procurar o nivel de desenvolvemento da banda ancha segundo a porcentaxe de vivendas que a ten, tendo en conta o número de habitantes da poboación onde se enclava e o poder adquisitivo. Con isto, poderase afondar na cohesión territorial e o acceso as novas tecnoloxías, en concreto o internet, vista a maior extensión da telefonía móbil.

Táboa 7.15. Vivendas con acceso a internet segundo tamaño de poboación e nivel de renda

		POBOACION		RENDA	
	Nº de vivendas con acceso a internet e % banda ancha	De 100.000 ou máis habitantes e capitais de provincia	De menos de 10.000 habitantes	Desde 2.500 euros netos/mes	De 900 euros netos/mes ou menos
Estado	16.451.384 91,20%	92	85,6	91,1	77,4
Galicia	967.269 88,10%	93,6	79.1	96,4	74,4

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do INE

Como se constata na táboa, o 91,2 % das vivendas teñen acceso a internet e banda ancha, se ben a porcentaxe con esta dotación entre poboacións de 100.000 e máis habitantes (92 %) é superior a dos núcleos máis pequenos, cunha redución de 7,6 puntos porcentuais. Tamén se observa unha relación asimétrica en canto a renda dispoñible. Os fogares cuxa renda supera os 2.500€ mensuais teñen maior participación entre as vivendas con banda ancha (91,1 % fronte a 77,4 %).

En Galicia, as diferencias en función destes parámetros de poboación e renda son sensiblemente superiores. Así, a dotación xeral de vivendas con banda ancha é do 88,1% do total, aumentando nas vilas con 100.000 ou máis habitantes e nas capitais de provincia ata o 93,6% e descendo ata o 79,1% nos núcleos de poboación de 10.000 ou menos habitantes. A fenda detectada na comunidade galega atendendo o tamaño de poboación, por tanto, duplica a fenda media estatal (14 puntos porcentuais). A diferenza é máis notable segundo o poder adquisitivo. Así, nas vivendas con 2.500 euros ou máis por mes o 96,4 % conta con tal acceso, polo contrario nas que os ingresos son de 900 euros ou menos por mes a porcentaxe é de 74,4 %, 18 puntos menos. Tamén neste caso a fenda no caso galego é superior á media estatal.

Igualmente, na comunidade galega se detecta unha relación inversamente proporcional entre o núcleo de poboación e o número de ordenadores.

Táboa 7.16. Porcentaxe de fogares con ordenador segundo o número de habitantes da poboación. Galicia (2017-2018)

	2017	2018
TOTAL	**64,73%**	**64,89%**
Menos de 5.000 habitantes	45,98	42,56
Entre 5.000 e 10.000 habitantes	45,98	58,81
Entre 20.000 e 50.000	70,09	68,4
Máis de 50.000	73,07	73,93

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do INE

Introducindo na análise a idade dos membros do fogar, obsérvase que a tenencia de ordenadores incrementa conforme diminúe a idade das persoas que integran os fogares. Así, a porcentaxe de vivendas que teñen ordenadores cando están formadas exclusivamente por maiores de 65 anos non chega a o 20 %. Sen embargo, cando a idade dos compoñentes do fogar se reduce ata situarse entre 35 e 64 acada case o 80 %. Se ademais algún dos membros é menor de 16 anos, os fogares suben ata superar o 92 %. Ademais, se observa que a posesión de equipos informáticos en fogares con menores de 16 anos vai gañando presencia conforme avanza o tempo, o que suxire un uso cada vez máis precoz destes dispositivos. Outro cambio interesante é a diminución de fogares onde todos os membros son menores de 35 anos que teñen ordenador (pero non menores de 16), que podería relacionarse co menor uso relativo por parte das mulleres ou pola preferencia dos mozos entre 16 e 35 anos por outro tipo de dispositivos.

Táboa 7.17. Porcentaxe de fogares con ordenador segundo a idade dos residentes en fogares. Galicia (2017-2018)

	2017	2018
Total	64,73	64,89
Todos maiores de 65 anos	19,53	19,38
Todos menores de 35 anos	89,8	85,9
Con algunha persoa entre 35 e 64 anos	77,04	77,9
Con algunha persoa entre 35 e 64 anos e algún menor de 16 anos	90,42	92,24
Con algunha persoa entre 35 e 64 anos e ningún menor de 16 anos	71,82	71,82

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do INE

Na análise desagregada por provincias, se observa que a tenencia de ordenador e internet nos fogares galegos incrementou en tres das provincias galegas, pese a que o número de habitantes decreceu en todas elas. Porén, en Ourense diminuíron ambos indicadores, o que podería indicar un maior descenso relativo da mocidade ou das persoas adultas.

Táboa 7.18. Porcentaxe de fogares con ordenador e internet por provincias. Galicia (2017-2018)

	Poboación		Ordenador e internet	
	2017	2018	2017	2018
A Coruña	1.120.294	1.119.351	68,59	78,73
Lugo	333.634	331.327	70,91	73,49
Ourense	311.680	309.293	67,18	65,73
Pontevedra	942.731	941.772	78,58	80,06

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do IGE

Ante estes datos, unha análise complementaria de interese é detectar onde se atopan estes fogares que contan con ordenador e dispositivos de acceso a internet, no seo da propia provincia. Esta información se recolle na táboa seguinte, que presenta as principais áreas intraprovinciais que se poden identificar en cada unha das provincias galegas. Unha primeira lectura xeral permite observar un comportamento diferencial entre as provincias atlánticas e as orientais: no primeiro caso, as áreas situadas nos núcleos vinculados ás grandes urbes van perdendo peso relativo en favor das áreas rurais, que gañan presenza na distribución de fogares con dispositivos electrónicos entre 2017 e 2018. Sen embargo, tanto na provincia de Lugo coma na de Ourense o cambio prodúcese na dirección contraria, gañando peso relativo nesta distribución os fogares localizados en torno as grandes áreas de poboación.

Táboa 7.19. Distribución de ordenadores nos fogares por áreas xeográficas. Galicia (2017-2018)

A CORUÑA	2017	2018	PONTEVEDRA	2017	2018
A Coruña suroriental	55,69	53,73	Pontevedra nororiental	57,67	59,66
Ferrol-Eume-Ortegal	64,78	67,53	Pontevedra sur	59,05	56,05
Costa da Morte	58,9	52,61	Caldas-O Salnés	67,73	69,24
A Barbanza-Noia	63,02	61,97	O Morrazo	64,9	69,25
Área da Coruña	73,02	71,69	Pontevedra	66,26	66,66
Área de Santiago	75,24	75,71	Vigo	70,35	69,66
LUGO	2017	2018	OURENSE	2017	2018
Lugo sur	50,24	47,05	O Carballiño-O Ribeiro	50,54	46,46
Lugo oriental	46,94	51,62	Ourense central	56,5	50,31
Lugo central	59,72	64,4	Ourense sur	38,83	44,54
A Mariña	62,27	61,24	Área de Ourense	61,9	64,64

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do IGE

- Na provincia coruñesa, a área de A Coruña suroriental, situada no interior, é a que presenta unha menor porcentaxe de ordenadores nos fogares na comparación conxunta dos dous anos, observándose ademais un decrecemento en 1,8 puntos dende o 2017 (55,69 %) ao 2018 (53,73 %). Non obstante, para o ano 2018 a menor porcentaxe relativa se atopa na Costa da Morte (52,61%). A redución da porcentaxe tamén se aprecia en

tódalas restantes áreas, agás Ferrol-Eume-Ortegal e Santiago (sendo neste caso a participación estable).

- En canto a Lugo, a parte oriental e central gañan importancia relativa fronte ao descenso de A Mariña e Lugo Sur. Esta última área é a que amosa no 2018 unha menor porcentaxe de fogares con ordenadores (47,05 %) é, alén diso, a reduce en comparación co 2017 (50,24. A outra área que decrece sensiblemente e A Mariña, pasando do 62,27% no 2017 a 61,24% no 2018, 1,03 puntos menos.
- Na provincia ourensá, como se apuntou, ás áreas máis poboadas (central e sur) son as que máis melloran a súa participación na distribución intraprovincial de fogares con internet. En concreto, Ourense Sur é a que rexistra un maior incremento, aínda que persiste na última posición en canto a dita distribución.
- Finalmente, como se apuntou, na provincia pontevedresa as áreas situadas no contorno nas grandes cidades (Vigo e Pontevedra) perden importancia relativa no número de fogares que teñen ordenador, en favor dunha maior implantación en áreas periurbanas e rurais.

Da lectura dos datos anteriores se desprende que, cando se analiza a localización dos fogares que teñen ordenadores e acceso a internet de banda ancha, as áreas urbanas e periurbanas son as que contan con maior representación nas catro provincias galegas. Esta situación se detecta especialmente en Lugo e Ourense, onde ademais as ditas áreas gañan presencia entre 2017 e 2018 (a diferencia do que pasa nas provincias atlánticas). Esta relativa concentración non é menor, posto que estas provincias contan cunha poboación máis illada e espallada e un maior número de núcleos de menos de 10.000 habitantes. Nestes núcleos, os datos suxiren unha maior dificultade de acceso a conexión internet con banda ancha, que é a necesaria para o desenvolvemento do traballo con ordenador e o acceso, por exemplo, a Administración electrónica. Destes datos se desprende a existencia dunha fenda dixital vinculada a ordenación da poboación no territorio. Neste sentido, a teórica dificultade para estender a banda ancha a estas localizacións podería ter coma consecuencia a dificultade de prestacións de servizos mediante novas tecnoloxías.

7.5 TIC e sector empresarial

7.5.1 Datos xerais no ámbito estatal e en Galicia

Para comezar este epígrafe dedicado a importancia nas TIC no sector empresarial, convén estimar o volume que supón tal sector na comunidade galega. Para elo, se utiliza como dato de partida o número de empresas activas que figuran no DIRCE a 1 de xaneiro de 2018. Segundo estes datos, en España rexistrábanse 3.337.646 empresas, 55.300 máis que as que figuraban como activas a 1 de xaneiro de 2017, o que supón un incremento do 1,76 %. A participación relativa das empresas

de cada sector indica un claro predominio do sector servizos (81,45 %) sobre as empresa do sector da construción (2,41 %) e industrial (6,19 %). Como ven acontecendo nos últimos anos, Cataluña (18,53%), Madrid (16,15%), Andalucía (15,25%) e a Comunidade Valenciana (10,68%) son as comunidades autónomas que rexistran un maior número de empresas, achegando no seu conxunto o 60,61% do total de empresas rexistradas en España. Galicia, pola súa banda, mantense na quinta posición cunha aportación do 6,02% ao total de empresas do Estado con 200.801 empresas rexistradas en 2018. Destas empresas, un 6,46% se atopan no sector industrial, un 14,78% no sector da construción e os servizos (en conxunto) aglutinan o 78,76%. Tendo en conta os datos antes comentados da distribución de empresas no total do Estado, as empresas industriais e de construción en Galicia están por riba da media estatal, a costa da menor participación relativa das empresas de servizos (case tres puntos porcentuais menos que a media do Estado).

Dito o anterior, existe unha coincidencia lóxica no maior número de empresas en Galicia, Cataluña e Madrid, que atinxe aos sectores de "comercio, transporte e hostaleira" e "actividades profesionais e técnicas"; e un menor número dos referidos a "información e comunicacións" e "actividades financeiras e de seguros". Con relación a Castela-León, escollida como xa se ten dito por ocupar o posto seguinte (sexto) ao de Galicia (quinto) en número de habitantes, o matiz se atopa en que conta cun número maior de empresas no sector da "construción" en detrimento doutro sector con maior presenza en Galicia que é o de "actividades profesionais e técnicas".

Táboa 7.20. Distribución de empresas por sectores. Galicia e CCAA, (2018).

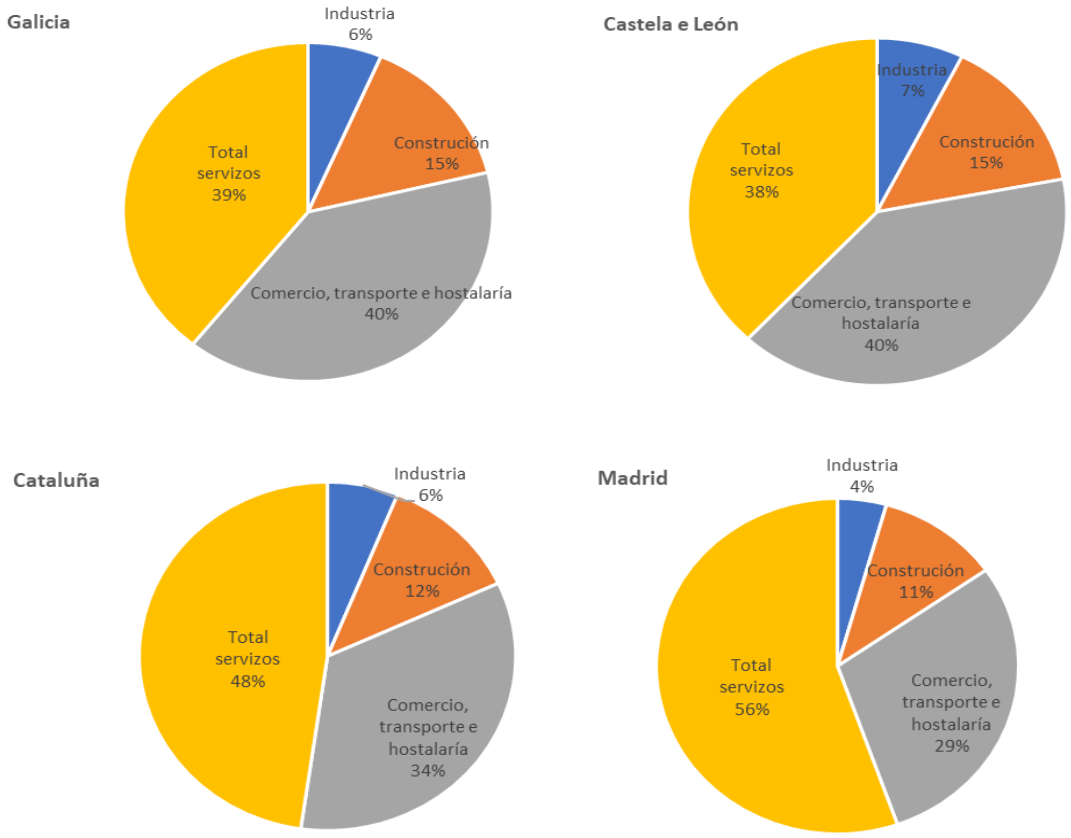
	Galicia	Castela-León	Cataluña	Madrid
Total	200.801	161.986	618.366	538.917
Industria	12.970	11.976	37.605	23.519
Construción	29.686	23.627	74.420	58.926
Comercio, transporte e hostalaría	79.292	64.747	211.222	158.079
Total servizos	78.853	61.636	295.119	298.393
Información e comunicacións	2.509	1.650	15.133	20.833
Actividades financeiras e de seguros	5.118	3.699	13.221	15.132
Actividades inmobiliarias	7.318	5.562	44.792	32.621
Actividades profesionais e técnicas	31.004	23.084	116.856	132.824
Educación, sanidade e servizos sociais	14.800	11.476	52.645	52.009
Outros servizos persoais	18.104	16.165	52.292	44.974

Fonte: Elaboración propia con datos do DIRCE

O gráfico seguinte permite poñer en contexto a estrutura empresarial galega con outras comunidades. Nomeadamente, se utilizan como base de comparación as dúas con maior dinamismo empresarial (Madrid e Barcelona) e Castela e León, pola súa proximidade en características socio demográficas. Como se pode comprobar, o sector servizos acapara unha maior representación no conxunto empresarial aínda que con máis intensidade en Cataluña e, sobre todo, Madrid. Non obstante, se observa que as maiores diferencias están no peso relativo que teñen tanto en Galicia coma en Castela e León o comercio, transporte e hostalería.

Realmente, se unificamos a totalidade dos servizos, a participación é similar en todas as comunidades, próxima ao 80 % (lixeiramente menor en Galicia e Castela e León pola maior presenza do sector da construción).

Gráfico 7.7. Distribución relativa dos sectores industriais. Galicia-CCAA (2018)

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do DIRCE

No que se refire a composición do grupo "outros servizos", Galicia e Castela e León teñen unha lixeira sobre representación das empresas de información e comunicacións, actividades financeiras e de seguros, e outros servizos persoais (sempre en relación coa distribución en Cataluña e Madrid). Esta maior participación relativa se contrapón cunha menor participación das actividades inmobiliarias.

Tendo en conta o ritmo de avance da tecnoloxía e as ciencias, interesa estimar o nivel e grao de innovacións para a adaptación das empresas e o mantemento da competitividade nun mercado globalizado. Deseguido figura unha táboa simplemente indiciaria, pois corresponde ao ano 2007 (únicos datos dispoñibles) sobre xestión e organización da innovación da empresa en Galicia, na que vese a porcentaxe de empresas deses sectores tradicionais que estaban nese momento inxeridas nun proceso de evolución e adaptación. Como se pode comprobar, a distribución en

Galicia é similar a do resto de comunidades introducidas para a comparativa, coas leves diferenzas relacionadas co peso relativo de cada sector na economía.

Táboa 7.21.. Xestión e organización da innovación na empresa. Galicia (2018).

	Galicia	Castela-León	Cataluña	Madrid
Información e comunicacións	3,2%	2,7%	5,1%	7,0%
Actividades financeiras e de seguros	6,5%	6,0%	4,5%	5,1%
Actividades inmobiliarias	9,3%	9,0%	15,2%	10,9%
Actividades profesionais e técnicas	39,3%	37,5%	39,6%	44,5%
Educación, sanidade e servizos sociais	18,8%	18,6%	17,8%	17,4%
Outros servizos persoais	23,0%	26,2%	17,7%	15,1%

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do INE

Visto que tódolos sectores empresariais están afectados pola dixitalización da sociedade e da economía, é certo que algúns se encargan do desenvolvemento, produción, comercialización e uso intensivo das TIC (sector das TIC). Neste senso, a táboa seguinte amosa o peso relativo deste sector no conxunto da economía, reflectindo o número de empresas inxeridas no sector TIC en España e o total de persoas que ocupan (por conta allea ou por conta propia). Este sector aglutina máis de 200.000 empresas, e da emprego a preto de 1.300.000 persoas.

a) O sector da "industria manufactureira TIC" se encarga do desenvolvemento e produción das TIC.
b) Os sectores de "servizos", "industrias de servizos TIC" e "programación, consultoría e outras actividades relacionadas ca informática" realizan as actividades de programación informática, consultoría informática, xestión de recursos informáticos, e outras actividades relacionadas coas tecnoloxías da información e da informática.
c) O sector de "edición de programas informáticos" trata dos programas informáticos e dos videoxogos.
d) O sector de "portais web, procesamentos de datos, *hosting* e actividades relacionadas" asume o procesamento de datos, aloxamento (*hosting*), portais web e actividades relacionadas.
e) O sector "telecomunicacións" traballa nas telecomunicacións por cable, sen fíos, por satélite e outras próximas.
f) O sector de "reparación de ordenadores, efectos persoais e artigos de uso doméstico" se encarga da reparación de ordenadores, de equipos periféricos e de equipos de comunicación.

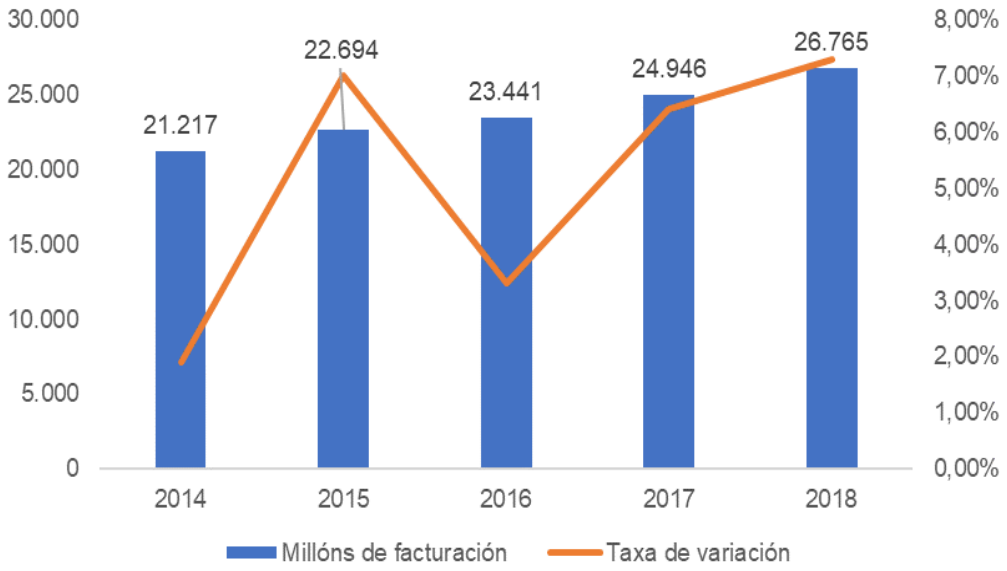
Táboa 7.22. Principais subsectores empresariais das TIC no ámbito estatal

	NÚMERO		%	
SUBSECTORES	Empresas	Ocupación	Empresas	Ocupación
Industria manufactureira TIC	1.479	15.806	0,7%	1,2%
Servizos	68.342	454.029	34,1%	35,7%
Industrias comerciais TIC	6.320	59.519	3,2%	4,7%
Industrias de servizos TIC	62.022	349.509	31,0%	27,4%
Edición de programas informáticos	3.441	10.049	1,7%	0,8%
Programación, consultoría e outras actividades relacionadas ca informática	37.778	274.274	18,9%	21,5%
Portais web, procesamentos de datos, *hosting* e actividades relacionadas	5.965	23.140	3,0%	1,8%
Reparación de ordenadores equipos de comunicación	8.060	20.025	4,0%	1,6%
Telecomunicacións	6.778	67.021	3,4%	5,3%
Total	200.185	1.273.372	100,0%	100,0%

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do INE

Trátase dun sector claramente dominado polos servizos TIC, sexan de tipo xeral ou industrial. Se engadimos a actividade de programación auxiliar (con consultoría), oito de cada dez empresas operan en ditos sectores. Dito sector, segundo os datos da patronal AMETIC, ven crecendo na súa facturación nos últimos anos, e particularmente de forma sostida dende 2016.

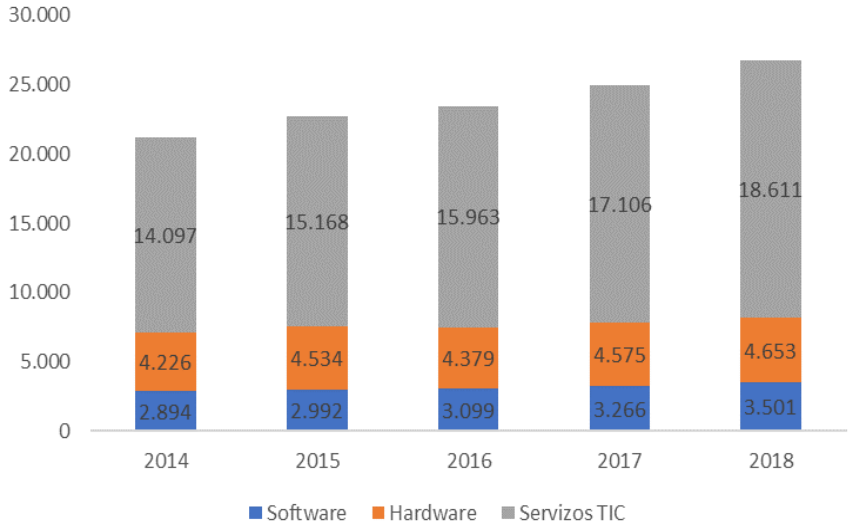
Gráfico 7.8. Distribución relativa dos sectores industriais. España (2014-2018)

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do informe "Las tecnologías de la información en España, 2018", AEMETIC

En concordancia co anteriormente exposto en relación cos datos relativos de cada subsector, a meirande parte deste da facturación procede dos servizos TIC, responsable dun 70 % da facturación total do sector en 2018. Ademais, é o subsector que reflicte un maior crecemento, cunha mellora do 32 % nos últimos cinco anos fronte ao 21 % do software e o 10 % do hardware. En conxunto, o sector rexistra un crecemento superior ao 26 %, a un ritmo medio anual do 6 %.

Gráfico 7.9. Crecemento dos subsectores industriais nas TIC. España (2014-2018)

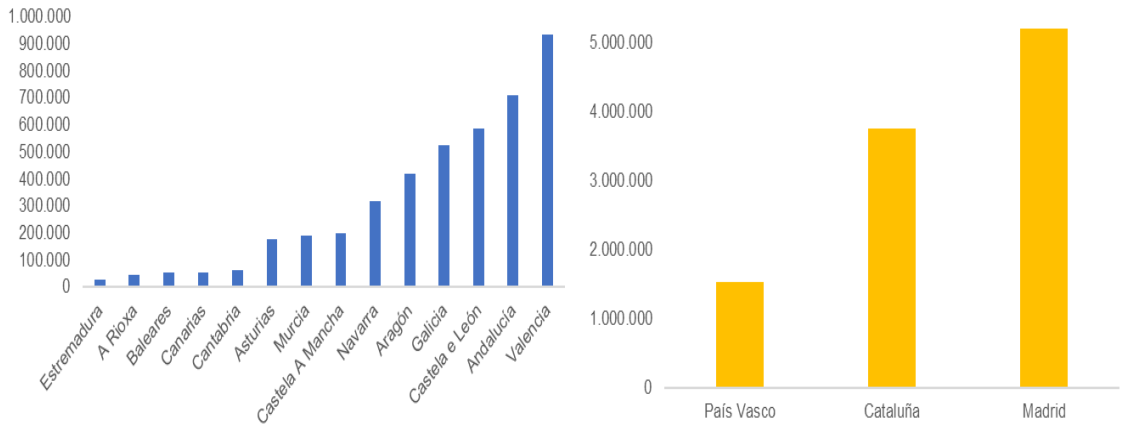

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do informe "Las tecnologías de la información en España, 2018", AEMETIC

Alén do dito, cómpre distinguir as empresas propias do sector TIC, que se encargan do desenvolvemento, produción, comercialización e uso intensivo das TIC, das empresas innovadoras, polo uso das TIC. Tamén interesa destacar as empresas con actividades innovadoras, ora porque o seu obxecto social é o I+D ou introducen novos sistemas no seu proceso de selección ou de organización das súas condicións de traballo (horario flexible, traballo online, multidisciplinariedade dos equipos, flexibilidade operativa), ora por desenvolver fenómenos disruptivos. Estes consisten en facilitar o acceso a un produto ou servizo concreto aos clientes que antes non o utilizaban por carecer de poder adquisitivo suficiente, o que se coñece como "tecnoloxías de baixas prestacións" *(lower-end*); ou en procurar o acceso a tal produto ou servizo polo emprego das novas tecnoloxías cuxa inexistencia anterior impedía contar con clientes (por exemplo, da telefonía móbil á fixa) ou ofrecer un produto ou un servizo de outra forma, eficiente ou máis atractiva que a utilizada polos produtos ou servizos preexistentes, ao que se denomina "tecnoloxías de novo mercado".

A distribución do gasto de I+D por comunidades autónomas revela un escenario descompensado no conxunto do Estado, con tres comunidades (Madrid, Cataluña e País Vasco) que concentran o 70 % do gasto total en I+D en 2018. Galicia dedicou case 527.000 euros a I+D en 2018, case un 1 % do seu PIB neste ano. Esta dotación coloca a comunidade galega no sexto lugar entre as comunidades españolas, cunha aportación do 3,8 % ao gasto total en I+D.

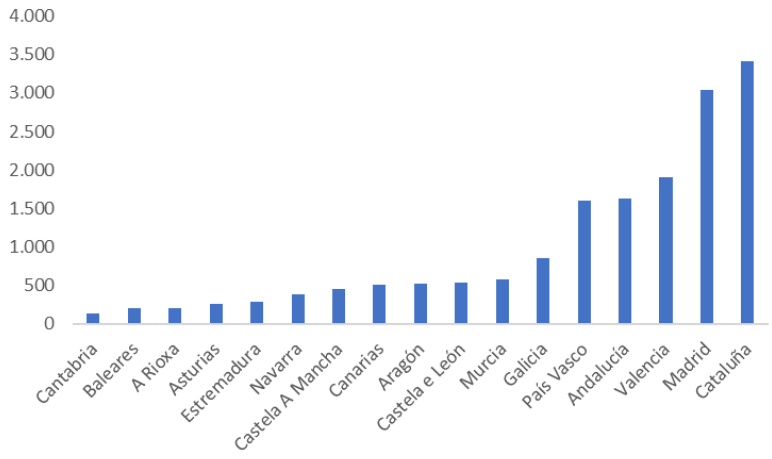
Gráfico 7.10. Gasto total en I+D por CCAA. España (2017)

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do INE

A concentración antes referida se observa tamén no que atinxe as empresas innovadoras, aínda que con menor intensidade e cunha variación nas comunidades autónomas que lideran o ranking. Así, Cataluña, Madrid e Valencia (substituíndo ao País Vasco) concentran o 50 % das empresas. Galicia, con 853 empresas, ocupa igualmente o sexto lugar. A participación das empresas galegas no total de empresas con actividades de I+D, un 5,2 %, é inferior á participación do total de empresas de Galicia no conxunto de empresas de España, próxima ao 6 %.

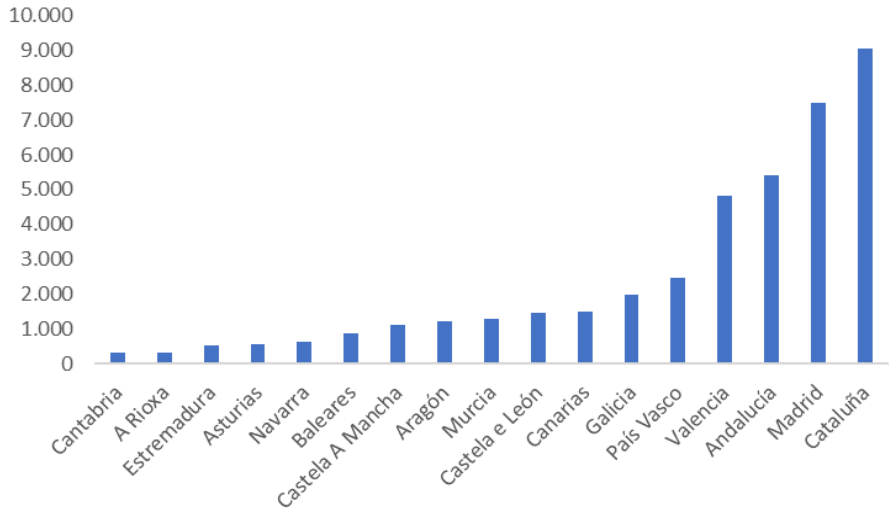
Gráfico 7.11. Empresas con actividades innovadoras en I+D por CCAA. España (2017)

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do INE

No que se refire ás empresas netamente innovadoras, a comunidade galega, con pouco menos que 2.000, mantén esa sexta posición. O INE proporciona unha estimación da participación destas empresas no total de cada comunidade autónoma e no conxunto de empresas en España. Atendendo a dita estimación, a participación das empresas innovadoras no tecido empresarial galego é do 26,3 %, lixeiramente inferior a media estatal (28,2 %).

Gráfico 7.12. Empresas innovadoras por CCAA. España (2017)

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do INE

De igual forma, Galicia se mantén entre o sexto e sétimo lugar no que se refire ás empresas que teñen innovacións tecnolóxicas e non tecnolóxicas. Como se pode constatar na táboa, a porcentaxe de empresas con innovacións de tipo non tecnolóxico é moi superior ás do primeiro tipo.

Táboa 7.23. Empresas con innovacións tecnolóxicas e non tecnolóxicas nas CC.AA.

	Empresas con innovacións tecnolóxicas		Empresas con innovacións non tecnolóxicas	
	Total	%	Total	%
Total Nacional	19.411	13,29	34.190	23,41
Andalucía	2.099	9,62	4.628	21,21
Aragón	660	15,07	1.024	23,37
Asturias	319	12,79	431	17,24
Baleares	256	5,71	775	17,31
Canarias	641	9,94	1.293	20,05
Cantabria	157	9,99	242	15,33
Castela e León	619	10,36	1.267	21,21
Castela A Mancha	593	11,64	881	17,30
Cataluña	4.092	14,31	7.609	26,61
Valencia	2.305	14,90	4.058	26,23
Estremadura	301	12,01	467	18,65
Galicia	903	12,07	1.644	21,98
Madrid	3.601	14,28	6.291	24,95
Murcia	606	11,87	1.041	20,39
Navarra	380	16,01	470	19,83
País Vasco	1.634	20,07	1.792	22,02
A Rioxa	224	17,95	238	19,03

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do INE

7.5.2 As mulleres no sector TIC

Nesta sección faremos un resumo do informe "As mulleres no sector TIC. Edición 2018" da Xunta de Galicia xa que e o estudo que recolle os datos máis actualizados sobre a presenza das galegas no Hipersector TIC en xeral e nos sectores TIC e contidos, a partir da "Enquisa sobre a Sociedade da Información nas empresas TIC galegas" e outras fontes estatísticas.

O Hipersector TIC[35] pode definirse como "o conxunto de actividades de investigación, desenvolvemento, fabricación, integración, instalación, comercialización e mantemento de compoñentes, subconxuntos, produtos e sistemas físicos e lóxicos, fundamentados na tecnoloxía electrónica así como a explotación de servizos baseados nas devanditas tecnoloxías, a produción e difusión de contidos soportados electronicamente e as aplicacións da internet" que xurde a partir do chamado fenómeno da converxencia tecnolóxica entre os sectores tradicionalmente diferenciados e o concepto da Sociedade da Información.

Táboa 7.24. Afiliacións á Seguridade Social nos sectores TIC. 2017-2018 .

		Homes		Mulleres	
		2017	2018	2017	2018
Sector TIC	Número	11.458	12.429	5.408	5.734
	%	67,9	68,4	32,1	31,6
	Fenda de xénero			35,9	36,9
	Variación 18-17	971		326	
Sector Contidos	Número	2.978	2.988	2.129	2.157
	%	58,3	58,1	41,7	41,9
	Fenda de xénero			16,6	16,2
	Variación 18-17	10		28	
Hipersector TIC	Número	14.436	15.417	7.537	7.891
	%	65,7	66,1	34,3	33,9
	Fenda de xénero			31,4	32,3
	Variación 18-17	981		354	

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do OSIMGA, datos do IGE procedentes das afiliacións e contas de cotización da Seguridade Social

No ano 2018 no Hipersector TIC empregaba a 21.973 persoas das que o 33,9 % son mulleres e o 66,1 % homes polo que a fenda de xénero ascende a 32,2 puntos incrementándose lixeiramente (0,9 puntos) sobre o ano 2017, xa que no 2018 hai un maior aumento do emprego masculino (981, 6,8 %) que o feminino (354, 4,7 %).

Se analizamos os datos relativos ao sector TIC a presenza da muller é menor. No ano 2018 dos 18.163 empregos do sector, 5.734 son de mulleres, representando o 31,6 % do total, polo que a fenda de xénero se eleva a 36,9 puntos. O aumento de emprego masculino con relación ao ano 2018 foi de 971 fronte aos 326 femininos (8,5 e 6 %), polo que a fenda aumenta en un punto.

[35] http://mcaugt.org/documentos/0/doc2362.pdf

Táboa 7.25.Distribución do emprego TIC por sectores 2018 .

2018	Número		Porcentaxe		Fenda de xénero
	Homes	Mulleres	Homes	Mulleres	
Manufacturas TIC	545	179	75,3	24,7	50,6
Telecomunicacións	2.167	1.359	61,5	38,5	22,9
Actividades informáticas	7.423	3.287	69,3	30,7	38,6
Comerciais TIC	950	369	72,0	28,0	44,0
Outros servizos TIC	1.345	539	71,4	28,6	42,8
Total sector TIC	12.430	5.733	68,4	31,6	36,9

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos do OSIMGA, datos do IGE procedentes das afiliacións e contas de cotización da Seguridade Social

No sector de contidos as diferencias recórtanse. No ano 2018 dos 5.145 empregos, 2.157 son ocupados por mulleres, representando o 41,9 % do total polo que a fenda neste sector baixa a 16,2 puntos. O incremento do emprego foi menor que no das TIC, pero foi maior no caso das mulleres (1,3 % fronte ao 0,3 %) co que a fenda redúcese en medio punto.

O sector onde se concentra a maior parte do emprego das TIC é o de actividades informáticas (59 %), 10.710 empregos que ocupan a 7.423 homes e a 3.287 mulleres. Neste sector a fenda de xénero acada 38,6 puntos ao representar o emprego feminino o 30,7 % da poboación empregada.

7.6 Prestacións de servizos en novas tecnoloxías

No informe da Comisión Europea "*Platform Workers in Europe. Evidence from the COLLEEM Survey*" (2018)[36], afirmase que os tipos de prestacións de servizos ao carón das novas tecnoloxías son ambiguas porque as súas condicións de execución non encaixan directamente na normativa existente en cada Estado membro da UE, cualificándoas tamén coma opacas agás para os clientes demandantes dun resultado, obra ou servizo. É certo que este informe se centra na modalidade máis coñecida de prestacións de servizos atípicas -plataformas dixitais colaborativas- pero pode trasladarse en moitas das súas aseveración a outras formas de traballo atípico.

Neste sentido, se emprega a expresión "*traballo atípico*" para abranguer a tódalas prestacións de servizos efectuadas dentro dunhas condicións de tempo e/ou de lugar diferentes das habituais e sempre co uso das novas tecnoloxías, preferentemente do internet con banda ancha, aínda que tamén doutos dispositivos como os teléfonos móbiles conectados a unha plataforma que emite as ordes dos servizos. A maioría dos prestadores destes servizos non se recoñecen dentro das categorías de traballadores asalariados, máis ben están incluídos dentro do que no ordenamento xurídico español denominase autónomos economicamente dependentes ou,

[36] Elaborado por Pesole, A., Urzí Brancati, M.C, Fernández-Macías, E., Biagi, F. e González Vázquez, I. Vid. en: https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC112157/jrc112157_pubsy_platform_workers_in_europe_science_for_policy.pdf

simplemente, aquelas persoas cuxa actividade permanece escondida no ámbito da economía non oficial ou "somerxida".

Exemplo deles é la "*gig-economy*" ou "*gig-working*", unha forma de traballo na que a persoa que presta os servizos efectúa traballos temporais sen sucesión de continuidade, fornecidos por unha plataforma ou auto-procurados, tendo liberdade para organizar a súa axenda; ou realiza traballos simultáneos para diferentes clientes igualmente fornecidos por plataformas ou obtidos directamente. Tanto no caso de actuar sobre unha plataforma, coma no caso de non facelo, a transparencia e seguridade xurídica obriga a introducir un mecanismo de verificación e confirmación das competencias e cualidades do prestador de servizos polo seus clientes. Neste caso, para proceder a dita verificación se aplica a tecnoloxía *blockchain*.

Outro exemplo son os "*smarts contrats*", é dicir, un código informático intelixente, tamén apiado na tecnoloxía, polo que unha persoa se compromete a efectuar unha prestación de servizos, de modo que a parte contratante, probablemente de orixe descoñecido, é segura e executa ás súas obrigas de forma automática grazas de novo a tecnoloxía *blockchain*: se presta un servizo pero se descoñece a quen, aínda que se presume a fiabilidade desta persoa.

Finalmente está o teletraballo, a modalidade que conta con maior transparencia de todas, porque a súa peculiaridade é o instrumento a través do cal se produce a prestación de servizos: exclusivamente o ordenador. O teletraballo pode ser propio dun traballador por conta allea (moitas empresas e Administracións teñen un réxime de teletraballo, total ou parcial) ou por conta propia, mediante plataformas colaborativas ou directamente; pode tamén ser o instrumento de desenvolvemento dun "*smart contrat*" ou o seu propio obxecto contractual, o mesmo que nos "*gig-working*".

Estas modalidades de prestacións de servizos ou de traballo atípico producen como efecto indesexable a segmentación do mercado de traballo, no sentido de que as persoas que prestan os servizos afrontan unhas condicións de traballo inferiores, una unha maior inestabilidade e, en caso de desemprego, teñen unha inferior protección social en comparación cos traballadores que efectúan o mesmo traballo mediante as formas tradicionais de prestacións de servizos. Aínda máis, e como destaca o informe de la OIT "*El empleo atípico en el mundo. Retos y perspectivas*" (2016)[37], xeran unha "segunda" segmentación entre o emprego temporal atípico e o emprego indefinido típico, co que se incrementa a volatilidade do primeiro.

Pois ben, Eslovaquia é un dos escasos países que pública estatísticas sobre "os falsos traballadores por conta propia", moitos dos cales serían en España traballadores autónomos economicamente dependentes. A principios de 2015, uns 86.500 traballadores eslovacos, o 3,6 % da man de obra total, respondían a dita modalidade. Tamén nalgúns Estados de EE.UU., grazas as auditorías laborais, detectouse que na década do 2000 no sector da construción se clasificaran erroneamente como traballadores por conta propia entre un 8 e un 13% do total[38].

Os únicos datos que se refiren ao noso país, sen referencia explícita á comunidade autónoma de Galicia, proceden do citado informe da Comisión Europea "*Platform Workers in Europe.*

[37] https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_534518.pdf
[38] Datos procedentes do informe de la OIT "*El empleo atípico en el mundo. Retos y perspectivas*" (2016)

Evidence from the COLLEEM Survey" (2018). O informe parte dunha enquisa deseñada para intentar proporcionar datos sobre as persoas que traballan a través de diferentes plataformas, incluíndo unha medida directa sobre a dita prestación de servizos. Para elo, pregunta as persoas participantes se obtiveron ingresos procedentes de fontes diferentes a través de plataformas on-line, incluíndo dúas categorías vinculadas con servizos laborais:

- Servizos prestados a través de plataformas on line, onde cliente e prestador de servizos coinciden dixitalmente, o pago se realiza vía dixital, e o traballo é independente da localización.
- Servizos prestados a través de plataformas on line, onde cliente e prestador de servizos coinciden dixitalmente, o pago se realiza vía dixital, e o traballo está vinculado á localización.

Os principais resultados deste informe son os seguintes:

- Un 10 % das persoas usaron algunha vez plataformas para a prestación de servizos laborais. Porén, o uso frecuente é menor (8 %).
- Menos dun 6 % obtiveron a través destes medios unha cantidade significativa de ingresos (25 % do total).
- As persoas traballadoras de plataformas non chegan ao 2 % da totalidade de participantes. Defínense como tales as que obteñen un 50 % o máis dos seus ingresos a través de plataformas, ou ocupan traballando nelas máis de 20 horas semanais.
- España figura entre os países con maiores traballadores de plataforma, xunto co Reino Unido, Alemaña, Holanda, Portugal e Italia.

Táboa 7.26. Estimación persoas traballadoras de plataforma na UE (2017)

	Uso de Internet (%)			Uso de Plataformas	
	Diario	Semanal	Menor	%	% Axustado
Reino Unido	93	5	2	12,9	12
España	87	10	3	15,1	11,6
Alemaña	87	10	3	12	10,4
Holanda	92	6	1	10,6	9,7
Portugal	94	4	2	15,6	10,6
Italia	96	1	2	13,3	8,9
Lituania	91	7	2	12,9	9,1
Romanía	92	7	1	14,4	8,1
Francia	85	11	4	8,6	7
Croacia	92	7	1	11,6	8,1
Suecia	92	6	2	7,9	7,2
Hungría	91	8	1	8,5	6,7
Eslovaquia	87	11	2	8,7	6,9
Finlandia	91	6	3	6,6	6
TOTAL	90	8	3	11,9	9,7

Fonte: Adaptado da Enquisa COLLEEM (UE)

No primeiro grupo da táboa, se indican as porcentaxes de persoas adultas que contan con internet nos seus fogares ou a través dos móbiles e o tipo de uso que fan, empregando datos obtidos polos elaboradores do informe (datos COLEEM). Alí, España ocupa o penúltimo posto, só por diante de Francia, nunha clasificación que encabeza Italia (96 %). O segundo grupo recolle a porcentaxe estimada de persoas traballadoras que prestan servizos en plataformas colaborativas. Nesta clasificación, España ocupa o segundo posto (15,1%), resultado da enquisa aos usuarios diarios con internet no fogar ou nos móbiles, e Portugal o primeiro (11,6 % en porcentaxe axustada tendo en conta a participación relativa na mostra), por detrás do Reino Unido, nunha clasificación que deixa en último lugar a Finlandia cun 6 %). Esta porcentaxe queda claramente sobre a media europea en presenza deste tipo de servizos a través de plataformas colaborativas, inferior ao 10 %.

O mesmo informe alerta sobre as condicións de prestación dos servizos dende un aspecto laboral. O 68 % das persoas traballadoras de plataforma din ser empregados, e un 7,6 % autónomos. O volume de traballadores que se inclúen no primeiro caso pode estar relacionado co feito de que teñan un traballo regular, como empregados por conta allea ou independentes, e polo tanto estean amparados pola lexislación laboral. Tamén pode significar que non teñen seguridade na súa relación laboral, e por iso se cualifiquen como empregados polo feito de prestar un servizo con regularidade. Isto reflicte, en certo modo, a situación de incerteza que rodea este sector: o seu status laboral non é claro nin para eles mesmos.

Tendo en conta este resultado do informe, o volume de persoas nesta situación en España (15 %) pode ser xulgado negativamente, e iso é o que procede dende o punto de vista da segmentación no mercado laboral producida polas formas de traballo atípico, é difícil non afrontar a realidade: a existencia de tal traballo e a súa permanencia é inherente ao avance das novas tecnoloxías. Cómpre a promulgación dunha norma que regule os dereitos dos prestadores de servizos en igualdade cos das prestacións de traballo típicas.

Nese marco, Galicia podería reverter este risco en vantaxe, utilizando os traballos efectuados con novas tecnoloxías ou derivados delas como unha forma de cohesión social e territorial, especialmente para evitar a despoboación da parte central oriental y suroriental e fornecer traballo na da Costa da morte. Para iso, ten que reducir a diferenza co resto do Estado no emprego das novas tecnoloxía (entre 5 e 10 puntos porcentuais). En particular, no uso diario de internet nos fogares cuns ingresos netos mensuais por debaixo dos 900 euros. É necesario, entón, promover a educación en novas tecnoloxías de toda a poboación e, en particular, das mulleres cuxa formación inferior lévaas ao uso do móbil en detrimento do internet como ferramenta de traballo, así como estender a implantación da banda ancha nas áreas territoriais xa sinaladas.

Para o emprego no ámbito das TIC se necesita mellorar a formación da cidadanía. A percepción que ela ten da súa propia e persoal formación, segunda a *Encuesta de percepción Social de la Ciencia y Tecnología 2018*[39], apunta a un "déficit" máis acusado nas mulleres que aumenta

[39] Fundación Española para la Ciencia y la Tecnología (FECYT), Observatorio Español de I+D+i (ICONO), Ministerio de Ciencia, Innovación y Universidades
https://icono.fecyt.es/sites/default/files/filepublicaciones/18/epscyt2018_informe_0.pdf

consonte o fai a súa idade, aínda que a situación é moito mellor nelas entre 15 e 24 anos que nos homes maiores de 55 anos. Tomando homes e mulleres no seu conxunto, a percepción do "déficit" descende entre as mulleres, as persoas de 15 a 24 anos, de 35 a 44 anos e entre 55 e 64 anos, aos que se engaden os que teñen un nivel formativo de estudos primarios incompleto ou menor.

Unha nova positiva e que a "*Encuesta de percepción Social de la Ciencia y Tecnología 2018*" subliña que o interese das mulleres na tecnoloxía creceu 4 puntos dende o ano 2014 -era do 9,9%-, mais esa subida debe tomarse cautamente pois unicamente é 2 décimas dende 2017, situándose no 2018 en 13,9%. Este dato pode suxerir un estancamento. Porén, no caso masculino a porcentaxe toca o 18,9 %, cun incremento de 4 décimas os dous últimos anos. A maior abastanza, unicamente o 12 % das mulleres elixen carreiras vinculadas ás novas tecnoloxías, en concreto a taxa de gradación en ciencias, informática, enxeñaría, industria e construción no 2016 era do 30,1 % dos homes fronte ao 13,0 % das mulleres. Estas porcentaxes son aínda máis notables sobre a base dun contexto de titulación universitaria onde as mulleres acadan o 60 % dos títulos de grao e o 50 % dos de doutoramento.

7.7 Conclusións do capítulo 7

1. O emprego das novas tecnoloxías (internet, telefonía móbil e compra electrónica) é menor en Galicia que no conxunto do Estado, cunha diferenza entre 2,5 e case 12 puntos porcentuais. Tanto en contexto estatal como galego, as mulleres gardan unha estreita diferenza ao seu favor fronte aos homes no acceso as TIC, excepto no acceso o recurso da compra ou comercio electrónico onde eles se sitúan por enriba. No caso galego, as mulleres usuarias de internet a diario son, tamén, menores que os homes, mentres que no uso de internet nos últimos tres meses, as galegas superan en máis de 2 puntos aos homes. Esta diferenza, ademais, é a maior entre sexos con relación ao Estado e as outras comunidades autónomas.
2. O uso de internet diario é menor en Galicia que no conxunto do Estado. As maiores diferenzas atópanse no caso das persoas pensionistas, sobre todo nas mulleres, xa que na media do Estado o 50 % deste segmento de poboación é usuario de internet a diario mentres que no caso galego esta porcentaxe non chega ao 33 %. A fenda entre os homes galegos e a media española tamén é considerable, pero lixeiramente inferior á que se produce no caso das galegas (13 puntos fronte a case 18). Salvo no caso das persoas que traballan por conta propia, as mulleres galegas fan un maior uso de internet que os homes. Esta característica é compartida con Cataluña, aínda que o uso en Cataluña é sensiblemente superior que no caso galego.
3. Galicia sitúase por debaixo da media estatal no uso de internet diario, sendo máis elevada a diferenza nos fogares con menos de 900 euros netos/mes, que chega ata 11 puntos por debaixo da media estatal. No caso da telefonía móbil, a diferenza entre a porcentaxe de uso

en Galicia e a Estatal redúcese ata os -3,8 puntos. Neste caso, a maior diferenza a atopamos no caso das persoas con rendas comprendidas entre os 1.601 e os 2.500 euros/mes, sendo o diferencial coa media española de 4,2 puntos.

As mulleres superan aos homes no acceso a internet diario, no caso estatal, cunhas diferenzas de 7,5 puntos fronte aos varóns nos fogares entre 901 e 1.600 euros netos/mes. No caso galego, as mulleres avantaxan aos homes nos tramos de renda máis baixos, pero os homes fan máis uso destas tecnoloxías nos tramos altos.

No caso da telefonía móbil, no caso estatal, as mulleres só superan aos homes nos tramos inferiores de renda. En Galicia, só no tramo de renda comprendido entre os 901 e os 1.600 euros/mes as mulleres presentan unha maior porcentaxe do móbil (96,5 % fronte ao 9,8 %). Na comparativa con España só atopamos unha porcentaxe lixeiramente maior no caso dos galegos de rendas máis elevadas (0,1 puntos).

4. As importantes diferenzas atopadas do colectivo de persoas usuarias do internet diario con idades comprendidas entre os 65 e os 74 anos coinciden co resultado acadado na análise do uso do internet diario segundo a situación laboral das persoas usuarias, correspondendo as mulleres e homes pensionistas as porcentaxes más baixas, que foron 32,5 e 32,4, respectivamente. En Galicia, a maior porcentaxe de uso o atopamos nas mulleres con idades comprendidas entre os 16 e os 24 anos mentres que, no conxunto do Estado, a maior porcentaxe de uso diario de internet se presenta nos homes do mesmo tramo de idade.
5. En Galicia as mulleres son máis usuarias en proporción, que os homes, da telefonía móbil cando carecen de estudos o contan con estudos de primaria incompletos. En calquera caso, neste tramo de educación preséntanse as maiores diferenzas coa media española, diferenzas que van diminuíndo a medida que aumenta o nivel educativo.No uso de internet a diario, a maior diferenza entre galegas e o conxunto de españolas prodúcese nos tramos intermedios de estudos, nos que, ademais, as galegas fan un menor uso que os homes galegos.
6. No uso diario de internet (5 días por semana, como mínimo) e nas compras electrónicas apréciase a maior diferenza entre o Estado e Galicia (77,6 % e 67,1 % respectivamente). Ademais, en Galicia as mulleres (66,4 %) o empregan 1,4 puntos menos que os homes (67,8 %), a inversa que no Estado, onde as mulleres (78,2 %) obteñen 1,2 puntos máis que os homes (77 %). Posibles causas son a extensión da banda ancha a todo o territorio autonómico; a maior dispersión da poboación en núcleos rurais; e o acceso da muller a postos de traballo más tradicionais.

   Este dato é de particular interese porque o uso diario de internet pode ser de utilidade para a poboación traballadora, asalariada o autónoma, activa o parada, ben como ferramenta de traballo, ben con outros fins máis lúdicos, pero tres cuestións requiren atención:

   a) Está condicionado polos ingresos netos dos fogares: os menores ingresos (900 euros o menos por mes) xeran unha caída de 28,2 puntos con relación aos maiores ingresos (2.500 euros ou máis por mes).

b) As mulleres activas paradas usan internet habitualmente nun 76,4 %, 7,1 puntos máis que os homes. Destas mulleres, un 43,7 % fan compra electrónica (fronte a un 38 % para o caso dos homes parados), unha fenda notablemente superior á do conxunto do Estado (dous puntos porcentuais). Isto podería suxerir a existencia dun niño de economía somerxida.

c) Se detecta unha posible fenda dixital en detrimento da muller na franxa de idade contemplada entre os 25 e 34 anos, pois os varón empregan habitualmente o internet nun 100 % e as mulleres nun 85,8 %, case 15 puntos, que non se repiten noutras franxas, como por exemplo, as rapazas entre 16 e 24 anos usan habitualmente internet (95,7 % e 93,3 % para mulleres e homes, respectivamente); as mulleres entre 55 e 64 (51,7 % e 53,1 %) e entre 65 e 74 anos (24,8 % e 22,6 %).

7. En principio, Galicia se sitúa no punto medio entre as comunidades autónomas no que atinxe ao número de empresas innovadoras e empresas con actividades de innovación, pero descende no gasto de innovación das empresas I+D+i e gasto en innovación en empresas con actividades innovadoras, o que fai que non teña un bo retorno económico. A intensidade da inversión nos sectores das novas tecnoloxías e do I+D+i ou da súa aplicación a empresas preexistentes non so constitúe situarse en posición competitiva no mercado, senón que pode procurar un crecemento sostible e pode ser unha ferramenta para a cohesión socio-territorial, se os dispositivos necesarios teñen alcancen nas áreas máis illadas de Galicia.
8. A ausencia de datos sobre as formas atípicas de emprego non permite coñecer obxectivamente a situación deste en Galicia e no ámbito estatal. Sen embargo, as estatísticas dispoñibles referidas ao uso das novas tecnoloxías pola cidadanía e a súa implantación nos fogares apuntan a unha diferenza de entre 5 e 10 puntos porcentuais entre a comunidade galega e a media estatal. Esta modalidade de emprego pode ser unha oportunidade a aproveitar en Galicia, usada para fornecer a cohesión territorial e reverter as disfuncións da nosa situación demográfica. Para elo resultan imprescindibles actuacións inmediatas dende un punto de vista institucional e educativo. No primeiro caso, debe proporcionarse un marco legal axeitado que garanta as condicións de prestación dos servizos, e que debe comezar pola identificación e caracterización deste grupo das persoas susceptibles de traballar a través de plataformas. En segundo lugar, debe fornecerse a accesibilidade a banda ancha na totalidade do territorio galego. No grupo de accións formativas, é necesario promover a educación en novas tecnoloxías de toda a poboación e, en particular, das mulleres, que parecen ter preferencia polo uso do móbil en detrimento do internet como ferramenta de traballo.
9. España ocupa o segundo posto (15,1%) na porcentaxe de usuarios diarios de internet que prestan servizos no eido da economía dixital a través de plataformas colaborativas. Cómpre determinar os sectores de actividade onde prestan tales servizos, introducindo nas enquisas sobre modalidades contractuais as das prestacións de servizos atípicas, segregando os datos entre homes e mulleres, idade e formación, dentro do conxunto estatal e de cada unha das comunidades autónomas.

10. A evolución do emprego no sector TIC no conxunto do Estado e no período 2014-2018 é positiva, cun crecemento medio do 7 %. Para a correcta explotación deste niño de emprego, se necesita formación específica. A "*Encuesta de percepción Social de la Ciencia y Tecnología 2018*" subliña que o interese nas mulleres subiu en 4 puntos dende o ano 2014, pero unicamente o 12 % das mulleres elixen carreiras vinculadas ás novas tecnoloxías. Neste sentido, débese fomentar a igualdade de xénero na escolla dos coñecementos e das carreiras profesionais dende a infancia.

Capítulo 8 . AS MULLERES NA TOMA DE DECISIÓNS

Este informe sobre a situación da mulleres en Galicia se pecha cun capítulo, último pero non menos importante, sobre o papel que xogan as mulleres en diferentes eidos da vida social, económica e empresarial da comunidade galega. Como é ben sabido, nos últimos anos existe unha crecente presión en todos os ámbitos socioeconómicos e culturais, moi directamente vencellado ás demandas e expectativas da sociedade civil, en relación co recoñecemento do dereito a igualdade de oportunidades entre mulleres e homes. Na liña destas expectativas, a Axenda 2030 da ONU, onde figuran os Obxectivos de Desenvolvemento Sustentable (ODS), sitúa a Igualdade de Xénero e o Empoderamento Feminino como un obxectivo individual, que contribúa a frear a ralentización do progreso social. Porén, a propia introdución deste obxectivo significa que, pese aos continuos recoñecementos e recomendacións procedentes de diferentes niveis institucionais, a igualdade de oportunidades segue a ser unha tarefa pendente. Esta é a razón subxacente do paradoxo frecuentemente citado en relación co binomio igualdade legal/igualdade real: fronte as profusión de normas e regulamentos concatenados na última década, aínda queda recorrido pendente para acadar a igualdade real.

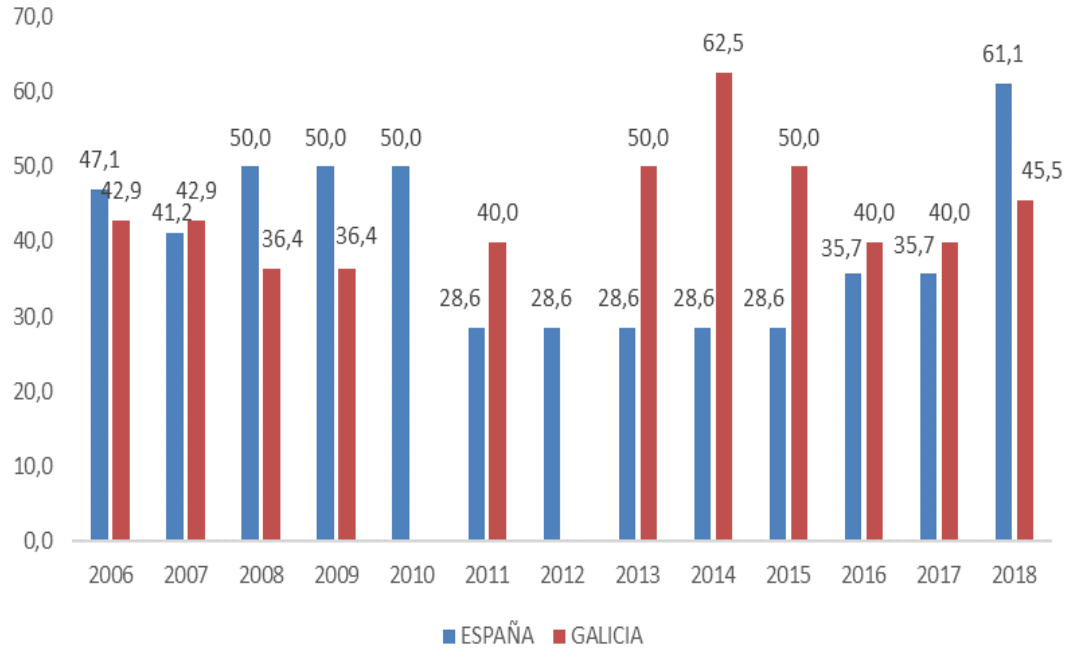
Como proba desta diferencia entre a expectativa e a realidade, neste apartado merece especial atención a relación de fontes empregadas na súa elaboración. Así, mentres a teoría indica a necesidade de elaborar estatísticas rigorosas con perspectiva de xénero, a realidade é que a dispoñibilidade de datos oficiais, ~~a lo menos~~ desagregados por comunidades autónomas, é limitada. Neste sentido, xunto coas fontes estatísticas habituais (INE, IGE), para elaborar este capítulo cóntase con información secundaria proporcionada por diferentes consultoras, que son as que habitualmente teñen acceso directo ás empresas e, en consecuencia, poden proporcionar información directa do estado de situación nelas. Nomeadamente, se trata a información do estudo *Women in Business 2019: hacia un avance real*, elaborado pola consultora Grant Thorton. Na procura de información máis próxima sobre a situación da comunidade galega, se usa tamén o informe *La presencia de la mujer en la empresa española*, da consultora Informa. Igualmente, se revisan as páxinas web de diversas institucións de ámbito estatal e autonómico, para a obtención de datos da composición dos distintos organismos analizados neste capítulo. Finalmente, se utilizan os datos do Informe Económico e de Competitividade do Consorcio da Zona Franca de Vigo (2019).

8.1 A muller nos poderes do Estado e na Autonomía. Poder executivo, lexislativo e xudicial

A aprobación en 2007 da Ley Orgánica 3/2007, de 22 de marzo, *para la igualdad efectiva de mujeres y hombres* ou Lei de Igualdade (LOIMH), que establece entre outras cuestións a necesidade de avanzar na paridade nos órganos de administración do Estado, reflicte o inicio dunha senda de avance no número de mulleres que ocupan postos de Ministras no Goberno de España. Porén, esta senda se interrompe en 2011, e ata 2015 a porcentaxe de ministras non acada o 30 %. A partir de 2016 a participación da muller na primeira liña de goberno volve a

aumentar, para acadar en 2018 o máximo da serie -un 61,1 %-, sendo a primeira vez que as mulleres son maioría no Goberno. Non obstante, cabe sinalar que o número de Ministerios se incrementa nun 29 % sobre os existentes o ano anterior.

Gráfico 8.1. Mulleres en posto de Goberno. España/Galicia (2006-2018)

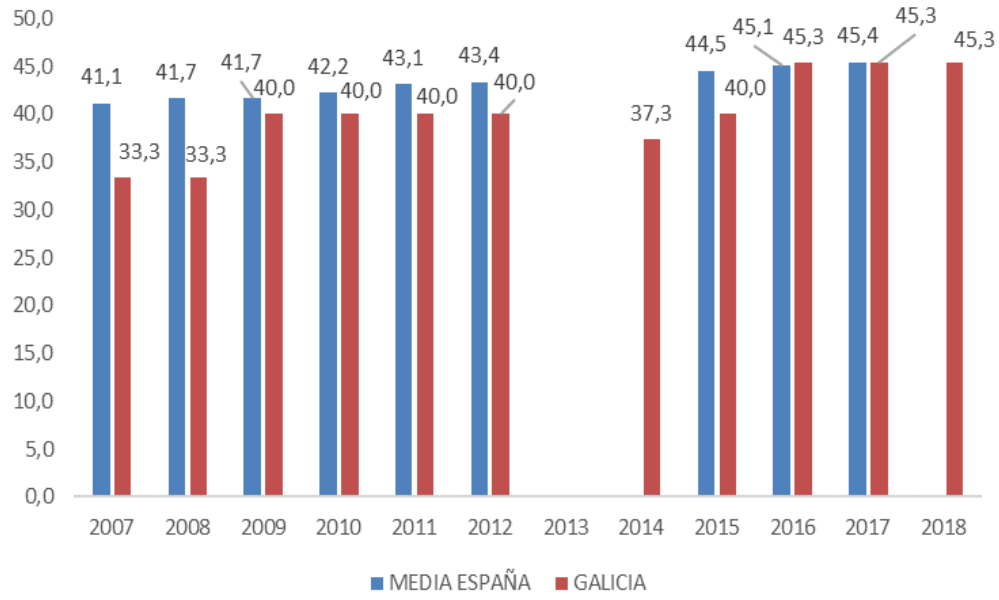

Fonte: Elaboración propia con datos do Instituto de la Mujer y para la Igualdad de Oportunidades (IMIO) a partir dos datos publicados na web do Goberno de España e datos do IGE

A Comunidade Galega, pola súa banda, presenta unha participación das mulleres nos primeiros niveis de decisión do goberno autonómico sempre superior ao 36 %. O valor máximo se acada en 2014, co 62,5 % de mulleres ao fronte das Consellerías. A partir dese momento, diminúe lixeiramente, ata o 45,5 % actual. Cabe sinalar que a porcentaxe feminina no goberno galego supera a estatal en toda a serie a partir de 2010, salvo na última lexislatura da nación. Ademais, en Galicia non se detectan os cambios no número de consellerías comentados no marco do Goberno de España. A representación das mulleres no goberno galego cobra maior visibilidade na consideración dos datos medios do conxunto de comunidades autónomas. Como se pode comprobar, a feminización do goberno galego supera a media dos gobernos autonómicos na meirande parte dos anos incluídos na análise.

No que se refire á composición dos diferentes parlamentos autonómicos, o da comunidade galega ven de avanzar notablemente nos últimos anos, ata acadar na ultima lexislatura o valor medio de feminización do resto de parlamentos das diferentes comunidades autónomas.

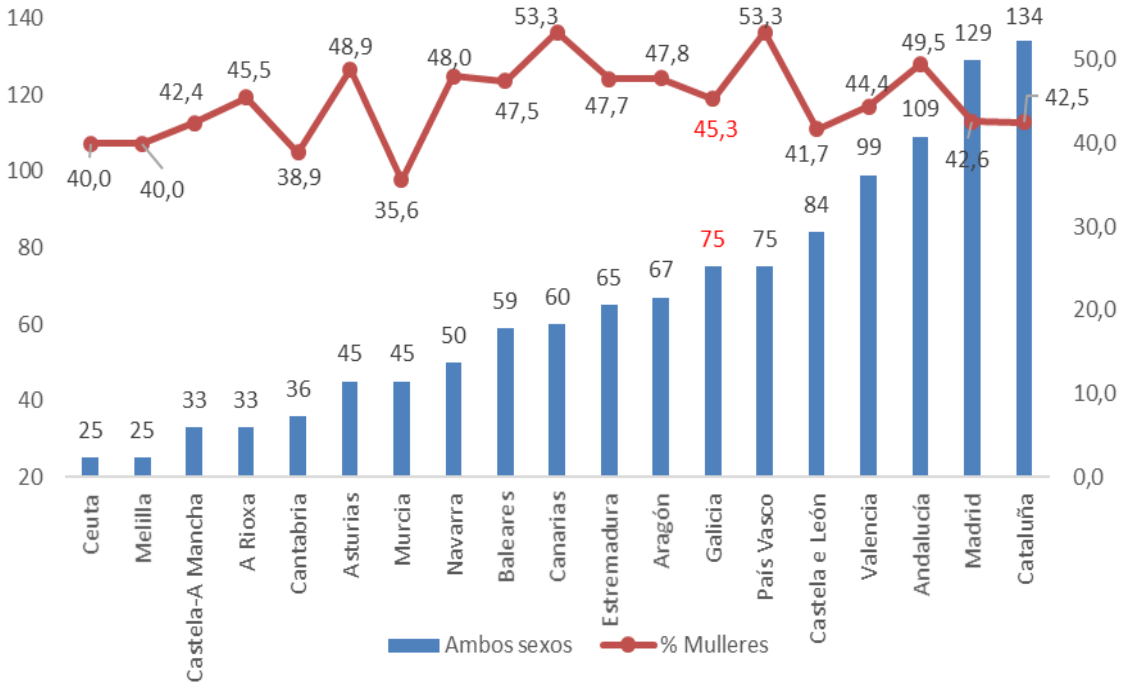
Gráfico 8.2. Mulleres nos Parlamentos. España/Galicia (2006-2018)

Fonte: Elaboración propia con datos do Instituto de la Mujer y para la Igualdad de Oportunidades (IMIO) a partir dos datos publicados na web do Goberno de España e datos do IGE

A composición dos diferentes parlamentos autonómicos reflicte o avance das mulleres na participación no poder político nos últimos anos

Gráfico 8.3. Mulleres nos Parlamentos Autonómicos (2018)

Fonte: Elaboración propia con datos do Instituto de la Mujer y para la Igualdad de Oportunidades (IMIO)

A LOIMH insiste na necesidade de fomentar o principio de presenza equilibrada, segundo o cal a presencia de persoas de cada sexo non debe superar o 60 % nin ser inferior ao 40 %. Tomando estas cifras como referencia, todos os parlamentos autonómicos salvo o da Rexión de Murcia e Cantabria teñen unha participación feminina igual o superior ao 40 % en 2018. Este dato cobra especial importancia tendo presente que a media de representación das mulleres nos parlamentos dos países incluídos na UE-28 era neste mesmo ano do 30 %.

A táboa seguinte permite ampliar esta información, proporcionando os valores medios estatais e na comunidade autónoma en función de diferentes niveis de poder institucional. Como se pode constatar, o único nivel de decisión no que Galicia está en 2018 por debaixo da media estatal é no número de alcaldesas, superando esta media en canto ao número de concelleiros na Administración Local, e presidentas de Deputación Provincial. Neste sentido, cabe sinalar que dende 2007 a porcentaxe de alcaldesas na comunidade galega ten mellorado en catro puntos porcentuais.

Táboa 8.1. Participación das mulleres en institucións executiva e lexislativas. Galicia-España (2007- 2018)

	ESPAÑA									
	Deputados/as do parlamento autonómico		Conselleiros/as do goberno autonómico		Alcaldes/as		Concelleiros/as da administración local		Presidentes/as das deputacións provinciais	
	Total	Porcentaxe de mulleres	Total	Porcentaxe de mulleres	Total	Porcentaxe de mulleres	Total	Porcentaxe de mulleres	Total	Porcentaxe de mulleres
2007	1.260	41,11	208	39,93	8.075	14,6	66.115	30,5	37	2,7
2008	1.260	41,67	228	39,91	8.075	14,6	66.115	30,5	37	10,81
2009	1.260	41,67	218	41,74	8.075	14,6	66.115	30,5	37	10,81
2010	1.260	42,22	..	..	8.075	14,6	66.115	30,5	37	10,81
2011	1.268	43,14	167	34,13	8.078	16,77	59.136	34,95	37	10,81
2012	1.268	43,38	..	..	..	..	..	..	37	16,22
2013	..	..	161	34,16	8.115	17,17	59.993	35,17	37	18,92
2014	..	..	..	..	8.110	17,42	59.996	35,24	38	13,16
2015	1.249	44,52	170	44,12	8.124	19,09	67.460	35,57	38	15,79
2016	1.249	45,08	177	42,94	..	..	..	..	38	15,79
2017	1.248	45,43	..	..	..	..	..	..	38	15,79
2018	..	..	183	43,17	..	..	..	..	..	..

	GALICIA									
	Deputados/as do parlamento autonómico		Conselleiros/as do goberno autonómico		Alcaldes/as		Concelleiros/as da administración local		Presidentes/as das deputacións provinciais	
	Total	Porcentaxe de mulleres	Total	Porcentaxe de mulleres	Total	Porcentaxe de mulleres	Total	Porcentaxe de mulleres	Total	Porcentaxe de mulleres
2007	75	33,33	14	42,86	314	7,96	3.343	31,83	4	0
2008	75	33,33	14	42,86	314	7,96	3.343	31,83	4	0
2009	75	40	11	36,36	314	7,96	3.343	31,83	4	0
2010	75	40	11	36,36	314	7,96	3.343	31,83	4	0
2011	75	40	10	40	315	7,62	3.410	36,54	4	0
2012	75	40	..	..	..	..	..	..	4	0
2013	..	..	8	50	315	9,52	3.472	37,21	4	0
2014	75	37,33	8	62,5	314	9,87	3.468	37,75	4	0
2015	75	40	8	50	314	11,78	3.759	36,69	4	25
2016	75	45,33	10	40	..	..	..	..	4	25
2017	75	45,33	10	40	..	..	..	..	4	25
2018	..	..	11	45,5	..	..	..	..	4	25

Fonte: Elaboración propia con datos do Instituto de la Mujer y para la Igualdad de Oportunidades (IMIO) a partir dos datos publicados na web do Goberno de España e datos do IGE

No que se refire a presencia da muller na Xustiza, se procede á análise de diferentes institucións xudiciais de carácter estatal con datos actualizados a setembro de 2019. A información resultante se reflicte na táboa seguinte.

Da análise os datos, cabe realizar as seguintes apreciacións:

- A situación máis equilibrada se atopa na Audiencia Nacional (42,6 % de mulleres), mentres que no Tribunal Supremo a muller non acada unha nin o 18 % de representación.
- O avance das mulleres nestas institucións de xustiza se debe máis a presencia de maxistradas que ás mulleres en postos de vicepresidencia ou presidencia de Sala. Só 24 dos 127 postos nestas categorías (19 %) son ocupados por mulleres. Pola contra, a porcentaxe de maxistradas duplica esta cifra (38 %).
- Unha análise máis individualizada revela que as salas con maior presencia de mulleres son as do Social, o que podería suxerir a existencia de certo estereotipo de xénero.

Táboa 8.2. Participación das mulleres en institucións xudiciais. España (2019)

TRIBUNAL SUPREMO	Homes	Mulleres	% Mulleres
Vicepresidencia	1	0	0,0
Presidencias de Sala	5	0	0,0
Sala Civil	7	1	12,5
Sala Penal	12	3	20,0
Sala Contencio-Administrativo	31	4	11,4
Sala Social	4	5	55,6
Sala Militar	6	1	14,3
TOTAL	66	14	17,5
AUDIENCIA NACIONAL	Homes	Mulleres	% Mulleres
Presidencia	1	0	0,0
Presidencia Sala do Penal	0	1	100,0
Presidencia Sala do Contenc-Admin	1	0	0,0
Presiencia Sala do Social	1	0	0,0
Resto de Maxistrados/as	36	28	43,8
TOTAL	39	29	42,6
TRIBUNAIS SUPERIORES DE XUSTIZA	Homes	Mulleres	% Mulleres
Presidencias	15	1	6,3
Presidencias Salas Civil e Penal	15	1	6,3
Presidencias Salas Conten. Admin.	15	5	25,0
Presidencias Salas Social	10	8	44,4
Resto de Maxistrados/as	282	167	37,2
TOTAL	337	182	35,1
AUDIENCIAS PROVINCIAIS	Homes	Mulleres	% Mulleres
Presidencias	39	8	17,0
Resto de Maxistrados/as	550	360	39,6
TOTAL	589	368	38,5

Fonte: Consejo General del Poder Judicial

No que se refire ao órgano principal de goberno dos xuíces, o Consejo General del Poder Judicial, a participación total das mulleres en 2017 acada o 44 %, sendo lixeiramente máis elevada nas comisións (45 %) que no consello reitor.

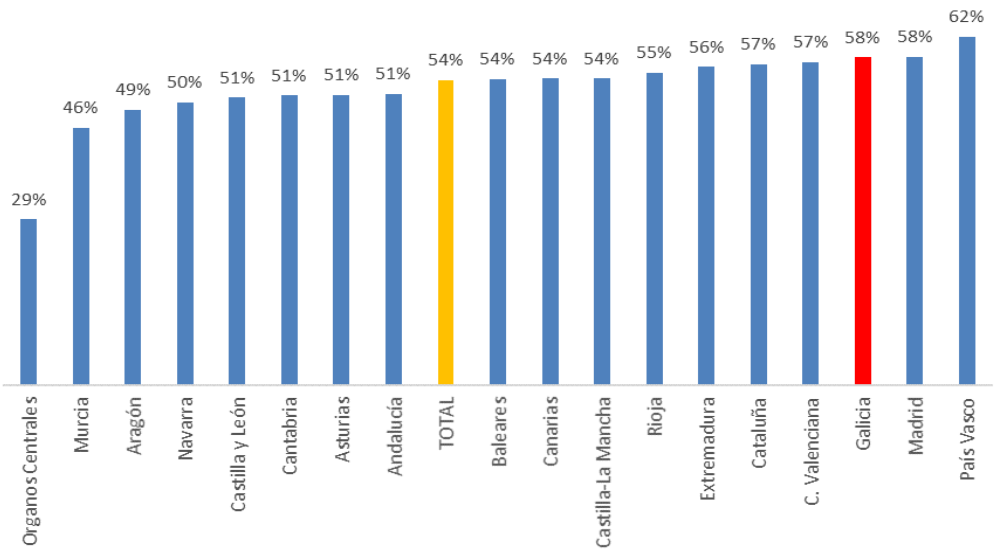
Táboa 8.3. Participación das mulleres no Consello Xeral do Poder Xudicial. España (2019)

CONSEJO GENERAL DEL PODER JUDICIAL			
CONSELLO REITOR	Homes	Mulleres	% Mulleres
Presidencia	1	0	0,0
20 vocais	11	9	45,0
TOTAL	12	9	42,9
COMISIÓNS	Homes	Mulleres	% Mulleres
Permanente	4	3	42,9
Disciplinaria	3	4	57,1
Asuntos Económicos	3	0	0,0
Igualdad	1	2	66,7
TOTAL	11	9	45,0

Fonte: Informe de impacto de xénero aos Orzamentos do CGPJ para 2017

Con todo, a representación das mulleres nas institucións xudiciais non é representativa da súa presencia na carreira xudicial. Neste contexto, as mulleres xuíces maxistradas son maioría na práctica totalidade das comunidades autónomas. Galicia se atopa entre as tres comunidades con maior presencia feminina na xudicatura en 2019, tan só unha décima por debaixo da segunda (Madrid).

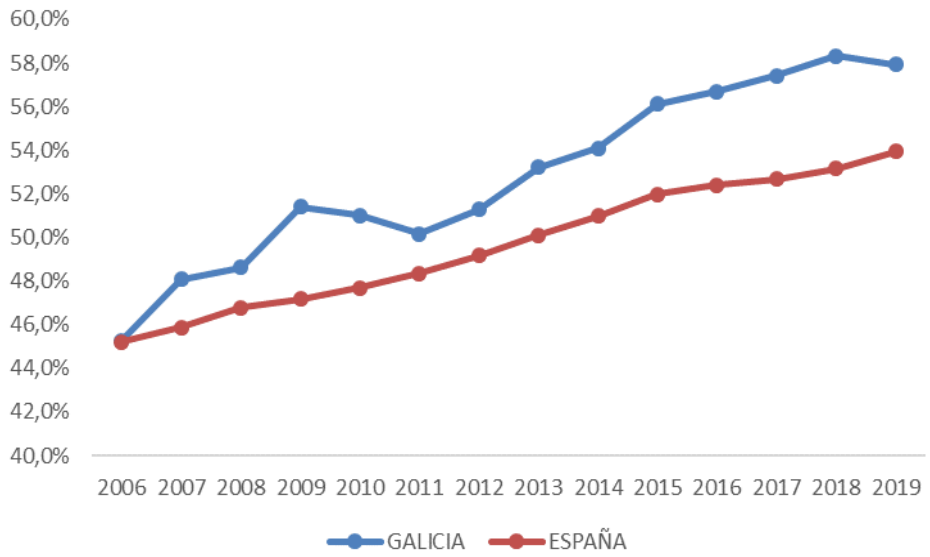
Gráfico 8.4. Mulleres na xudicatura. CCAA (2019)

Fonte: Consejo General del Poder Judicial

Ademais, cabe sinalar que a comunidade galega foi quen de mellorar trece puntos porcentuais este indicador dende 2006. Este dato supón un avance na muller na xudicatura notablemente superior á media de incremento estatal.

Gráfico 8.5. Variación da participación das mulleres na xudicatura. Galicia/España (2006-2019)

Fonte: Consejo General del Poder Judicial

A táboa seguinte recolle as porcentaxes de participación da muller en diferentes organismos estatais. Se inclúe, para aqueles casos nos que é posible facer a comparación, os datos para os organismos autonómicos equivalentes.

Táboa 8.4. Participación das mulleres en diversas institucións. España (2009-2018)

	2009	2010	2011	2012	2013	2015	2016	2017	2018	GALICIA
Consejo de Estado	19,23	17,86	19,23	23,33	21,90	23,33	24,14	20,69	34,48	0,00
Consejo General del Poder Judicial	33,33	35,00	33,33	35,00	33,30	42,86	42,86	42,86	42,86	
Tribunal de Cuentas	7,14	7,14	7,14	6,67	41,70	41,67	38,46	38,46	41,67	60,00
Defensor/a del Pueblo	0,00	0,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	0,00	100,00
Junta Electoral Central	7,69	15,38	8,33	14,29	14,30	14,29	15,38	20,00	35,71	10,00
Consejo Económico y Social	17,24	22,95	21,31	25,00	19,70	22,95	22,95	22,95	25,00	42,00
Consello da Cultura de Galicia										36,00

Fonte: Elaboración propia con datos do Instituto de la Mujer y para la Igualdad de Oportunidades (IMIO) a partir dos datos publicados na web do Goberno de España e datos obtidos da web dos distintos organismos

Os datos reflectidos nesta táboa deben ser analizados con precaución, por canto os organismos non son directamente comparables e, ademais, algúns deles teñen parte dos membros incluídos en razón do seu cargo. A análise pormenorizada dalgunha institución revela datos de certo interese. Así, as presidencias recaen en homes, salvo no caso do Consello da Cultura de Galicia. Ademais, os datos medios de feminización (que é o que se reflicte nesta táboa) poden ocultar algún elemento que suxire certa reflexión.

Por exemplo, na análise da composición do CES en Galicia, a presenza de mulleres (42 %) é moi superior ao CES de España. Sen embargo, a diferenciación entre membros titulares e suplentes revela que a presenza das mulleres é moito máis elevada nas suplencias (59,4 %, fronte ao 29,3 % nas titularidades). Particularmente ilustrativo é o caso de representantes da Confederación Empresarial de Galicia (CEG): dos 24 nomeados, 10 son mulleres (42 %). Porén, a muller non chega ao 10 % de representación entre os membros titulares, aportando o 75 % das suplencias. Con todo, o dato máis notable é a aportación das tres Universidades galegas: seis membros (tres titulares, tres suplentes), ningunha muller. Como é obvio, esta representación non se axusta en absoluto á representación das mulleres na Universidade.

Feita esta prevención, a situación en Galicia só é menos favorable na participación feminina na Xunta Electoral Central da comunidade. Este caso tamén resulta paradigmático, por canto entre os membros deste organismo hai catro maxistrados pero só unha muller, o cal non resposta á demografía da xudicatura previamente comentada.

8.2 As mulleres na Administración Xeral da Comunidade Autónoma.

Segundo os datos recollidos no Ministerio de Hacienda y Función Pública (base de datos do Rexistro de Persoal), a muller é maioría no persoal ao servizo das distintas Administracións. A maior representación se atopa no persoal ao servizo da Comunidade Autónoma, onde acada case o 71 % dos postos. A continuación, aparecen as mulleres na Administración de Xustiza (64 %) e nas Axencias Estatais (55 %). Pola contra, están claramente infrarepresentadas no persoal de Forzas e Corpos de Seguridade do Estado e nas Forzas Armadas, onde oito de cada dez persoas traballadoras son homes.

Táboa 8.5. Participación das mulleres na Administración. Galicia (2008-2018)

GALICIA	2008/Xullo			2018/Xullo		
	Homes	Mulleres	% Mulleres	Homes	Mulleres	% Mulleres
Total	68.446	82.916	55	62.359	85.424	57,8
Administración pública estatal	21.507	8.169	28	19.272	7.991	29,3
Administración xeral do estado	..	..		4.941	5.404	52,2
Ministerios OO.AA e Áreas vinculadas	..	..		4.769	5.195	52,1
Axencias Estatais (Lei 28/2006)	..	..		172	209	54,9
Institucións Sanitarias S.S/Defensa	..	..		0	0	
Outros Administración pública estatal	..	..		14.331	2.587	15,3
Forzas e Corpos Seguridade Estado	..	..		6.922	782	10,2
Forzas Armadas	..	..		5.950	982	14,2
Administración de Xustiza	..	..		312	551	63,8
Entes Públicos	..	..		1.147	272	19,2
Comunidades autónomas	28.725	59.312	67	25.167	61.013	70,8
Administración local	15.905	13.951	47	13.914	12.813	47,9
Universidades	2.309	1.484	39	4.006	3.607	47,4

Fonte: Elaboración propia con datos do Ministerio de Hacienda y Función Pública. Registro central de personal

Como se pode constatar na táboa anterior, ademais, nas categorías susceptibles de análise a muller acada unha participación crecente dende o ano 2008.

A táboa seguinte permite ampliar a información, actualizando os datos a 2019 e ofrecendo a análise segregada por sexo. Como se constata na táboa, en todas as provincias galegas as mulleres son maioría nos postos de traballo das diferentes administracións. Con índices de feminización similares, próximos ao 58 %, a maior presenza se detecta na provincia lucense (59,5 %), e a menor na pontevedresa (57,8 %).

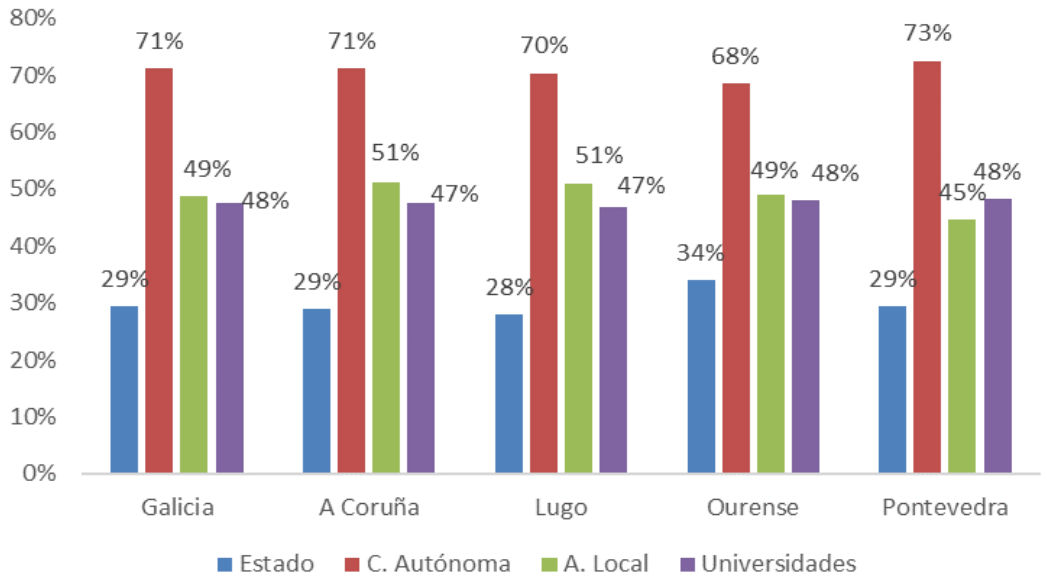
Táboa 8.6. Participación das mulleres na Administración. Galicia (2019)

	Total			Administración pública estatal			Comunidades autónomas			Administración local			Universidades		
	Total	Homes	Mulleres	Total	Homes	Mulleres	Total	Homes	Mulleres	Total	Homes	Mulleres	Total	Homes	Mulleres
Galicia	**146.953**	**61.366**	**85.587**	**26.889**	**18.963**	**7.926**	**85.612**	**24.681**	**60.931**	**26.870**	**13.751**	**13.119**	**7.582**	**3.971**	**3.611**
A Coruña	64.086	26.836	37.250	12.464	8.862	3.602	36.891	10.598	26.293	9.964	4.871	5.093	4.767	2.505	2.262
Lugo	19.741	7.994	11.747	2.763	1.990	773	12.093	3.586	8.507	4.276	2.094	2.182	609	324	285
Ourense	18.456	7.686	10.770	2.583	1.703	880	10.859	3.424	7.435	4.585	2.336	2.249	429	223	206
Pontevedra	44.670	18.850	25.820	9.079	6.408	2.671	25.769	7.073	18.696	8.045	4.450	3.595	1.777	919	858

Fonte: Elaboración propia con datos do Ministerio de Hacienda y Función Pública. Registro central de personal publicados polo IGE

Os perfís de feminización das distintas administracións son similares nas catro provincias galegas. En todas elas, a menor participación relativa na Administración Xeral do Estado se compensa coa elevada feminización do persoal ao servizo da Comunidade Autónoma. As porcentaxes de empregadas na Administración Local e Universidades, pola súa banda, presentan máis equilibrio.

Gráfico 8.6. Índice de feminización das Administracións por provincia. Galicia (2019)

Fonte: Elaboración propia con datos do Ministerio de Hacienda y Función Pública. Registro central de personal publicados polo IGE

8.3 As mulleres no sector empresarial

Para comezar este apartado adicado ao papel das mulleres na empresa galega, parece oportuno realizar unha pequena análise da demografía empresarial da comunidade autónoma. Neste sentido, segundo os datos contidos no Directorio Central de Empresas (DIRCE), en xaneiro de 2018 estaban inscritas en Galicia 200.792 empresas. Destas organizacións, unha clara maioría non tiña ningún asalariado (54 % do total) ou tiña menos de dez persoas contratadas (42 %). En consecuencia, menos do 4 % das empresas rexistradas tiñan dez ou máis persoas contratadas, o que caracteriza o tecido empresarial galego como conformado principalmente por PEMES ou micro PEMES. Cabe destacar, ademais, que das empresas que teñen persoal asalariado, un 64,1 % (isto é, o 29 % do total de empresas rexistradas) teñen contratadas unicamente unha ou dúas persoas, o que profunda nesta caracterización do pequeno tamaño das unidades empresariais galegas.

Táboa 8.7. Empresas segundo estrato de persoas asalariadas. Galicia (2018)

ASALARIADOS	TOTAL
Sen Asalariados	108.380
1 a 9	84.789
10 a 19	4.139
20 a 49	2.331
50 a 99	651
100 a 199	296
200 a 499	143
500 a 999	36
Máis de 1000	27
Máis de 5000	9

Fonte: Elaboración propia con datos do Directorio Central de Empresas (DIRCE) publicados polo INE

A explotación de datos procedentes do Boletín do Rexistro Mercantil (BORME) permite completar a información anterior, reflectindo a tipoloxía de empresas que se está a constituír. Neste sentido, as sociedades limitadas teñen unha ampla maioría: máis do 97 % das sociedades inscritas nos últimos anos o fan baixo a dita forma societaria.

Táboa 8.8. Empresas segundo figura societaria. Galicia (2012-2018)

	Total Sociedades	Sociedades Anónimas (SA)	Sociedades Limitadas	Outras sociedades
2012	4.228	21	4.024	183
2013	4.285	17	4.111	157
2014	4.246	13	4.134	99
2015	3.944	14	3.921	9
2016	4.571	13	4.402	156
2017	4.156	15	4.100	41
2018	4.062	13	4.014	35

Fonte: Elaboración propia con datos do Boletín do Rexistro Mercantil (BORME) publicados polo IGE

A mesma fonte de datos proporciona unha información especialmente ilustrativa baixo unha perspectiva de xénero, diferenciando o sexo dos socios fundadores. Estes datos suxiren unha iniciativa emprendedora claramente masculinizada: das 28.340 sociedades constituídas dende 2012, máis do 68 % están fundadas exclusivamente por homes. Se se engade as sociedades que contan con maioría de homes entre os seus fundadores, atopamos que o 70 % das sociedades inscritas nos últimos sete anos están fundadas basicamente por homes. Destaca, ademais, que ningunha das sociedades anónimas inscritas dende 2013 contan con maioría de mulleres fundadoras.

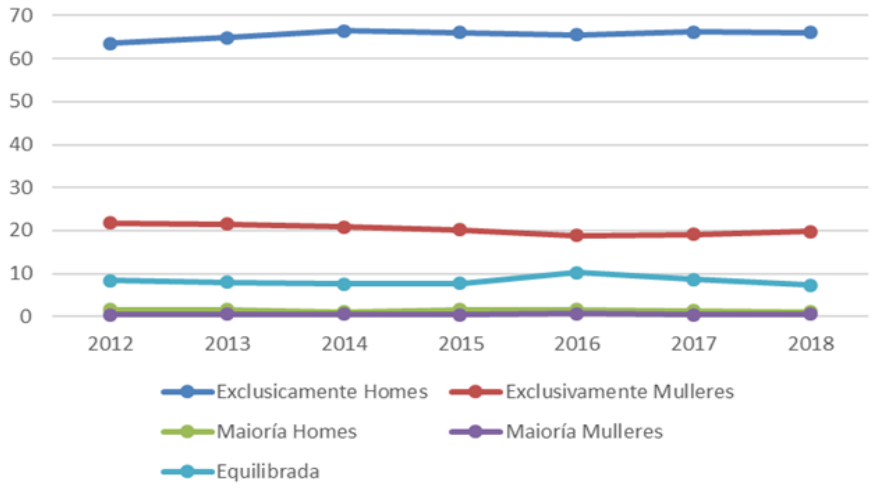
Táboa 8.9. Sociedades mercantís segundo forma societaria e sexo das persoas fundadoras. Galicia (2012-2018)

		Total Sociedades	Sociedades Anónimas (SA)	Sociedades Limitadas	Outras sociedades
Exclusivamente homes	2012	63,6	42,9	64,4	50,3
	2013	64,9	64,7	65,3	55,4
	2014	66,4	46,2	66,7	56,6
	2015	66,1	64,3	66,2	44,4
	2016	65,6	38,5	66,3	48,7
	2017	66,2	53,3	66,7	24,4
	2018	66,1	53,8	66,3	48,6
Exclusivamente mulleres	2012	21,8	0	21,9	20,2
	2013	21,5	5,9	21,7	17,8
	2014	20,9	15,4	20,9	19,2
	2015	20,2	14,3	20,2	11,1
	2016	18,9	15,4	18,8	21,2
	2017	19,1	0	19,1	24,4
	2018	19,8	7,7	19,8	22,9
Maioría homes	2012	1,6	14,3	1,3	6,6
	2013	1,6	5,9	1,4	6,4
	2014	1,1	15,4	1	5,1
	2015	1,6	7,1	1,6	0
	2016	1,6	0	1,5	5,8
	2017	1,4	0	1,4	4,9
	2018	1,1	0	1	8,6
Maioría mulleres	2012	0,4	4,8	0,3	3,3
	2013	0,6	0,0	0,5	3,2
	2014	0,5	0	0,4	5,1
	2015	0,4	0	0,3	22,2
	2016	0,7	0	0,5	3,8
	2017	0,4	0	0,4	0
	2018	0,5	0	0,5	5,7
Composición equilibrada	2012	8,4	4,8	8,2	14,2
	2013	8	11,8	7,8	14
	2014	7,6	0	7,5	11,1
	2015	7,7	0,0	7,7	22,2
	2016	10,2	0	9,9	19,9
	2017	8,6	6,7	8,3	36,6
	2018	7,3	0	7,3	14,3

Fonte: Elaboración propia con datos do Boletín do Rexistro Mercantil (BORME) publicados polo IGE

Esta tendencia se mantén estable no tempo, e ademais cabe sinalar que se observa un lixeiro decrecemento das sociedades que se fundan con presencia equilibrada de homes e mulleres entre os seus fundadores, cunha caída de un punto porcentual dende 2012.

Gráfico 8.7. Total sociedades mercantís inscritas segundo sexo das persoas fundadoras. Galicia (2012-2018)

Fonte: Elaboración propia con datos do Boletín do Rexistro Mercantil (BORME) publicados polo IGE

A análise en función do sector de actividade destas empresas non permite detectar diferencias significativas entre eles.

Táboa 8.10. Distribución das persoas fundadoras segundo sexo e sector de actividade. Galicia (2012-2018)

	Agricultura		Industria e enerxía		Construción		Comercio e reparación		Hostalería	
	Homes	Mulleres	Homes	Mulleres	Homes	Mulleres	Homes	Mulleres	Homes	Mulleres
2012	76,1	23,9	75,3	24,7	79,6	20,4	72,9	27,1	72,5	27,5
2013	78,5	21,5	75	25	78,3	21,7	72,8	27,2	70,3	29,7
2014	79,5	20,5	75,4	24,6	81,2	18,8	73,4	26,6	72,5	27,5
2015	82,0	18	71,0	29	85,3	14,7	73,2	26,8	69,8	30,2
2016	76	24	79,4	20,6	87,3	12,7	72,9	27,1	69,8	30,2
2017	80	20,0	74,9	25,1	87,9	12,1	74,2	25,8	71,1	28,9
2018	81,5	18,5	79,2	20,8	83,9	16,1	72,6	27,4	69,2	30,8

	Transporte e comunicacións		Banca e seguros		Actividade inmobiliaria		Servizos a empresas e outras actividades de servizos	
	Homes	Mulleres	Homes	Mulleres	Homes	Mulleres	Homes	Mulleres
2012	80,1	19,9	65,2	34,8	68,3	31,7	66,4	33,6
2013	80,6	19,4	74,4	25,6	67,5	32,5	67,5	32,5
2014	81,3	18,7	75	25	69,3	30,7	65,7	34,3
2015	81,3	18,7	71,7	28,3	74,2	25,8	68,3	31,7
2016	83,3	16,7	74,4	25,6	74,9	25,1	62,9	37,1
2017	81,7	18,3	78,9	21,1	74,9	25,1	67,1	32,9
2018	80,1	19,9	78,2	21,8	75,8	24,2	68,6	31,4

Fonte: Elaboración propia con datos do Boletín do Rexistro Mercantil (BORME) publicados polo IGE

O sector servizos é o que acapara unha maior porcentaxe entre as persoas fundadoras das empresas, tanto no que se refire a Hostalería como nos servizos a empresas e outras actividades

deste sector. Se destaca, ademais, que co paso do tempo as mulleres van perdendo representatividade entre os socios fundadores en todos os sectores, agás nas empresas de Hostalería e en comercio, onde se detecta un leve aumento.

8.4 As mulleres en postos de dirección

A continuación, se analiza o posto que teñen as mulleres nas empresas de Galicia. A táboa seguinte reflicte as porcentaxes de mulleres en postos de dirección, xerencia de empresas e outros niveis técnicos. Como se pode comprobar, a presencia de mulleres en postos de dirección e xerencia na comunidade galega é inferior ao 32 %, porcentaxe lixeiramente superior en segunda liña directiva (35 %). Pola contra, as mulleres teñen presenza maioritaria entre o persoal técnico, intelectual e científico nos sectores de saúde e ensino.

Táboa 8.11. Persoas ocupadas na dirección, xerencia de empresas e en actividades profesionais segundo o sexo. Galicia (2012-2018)

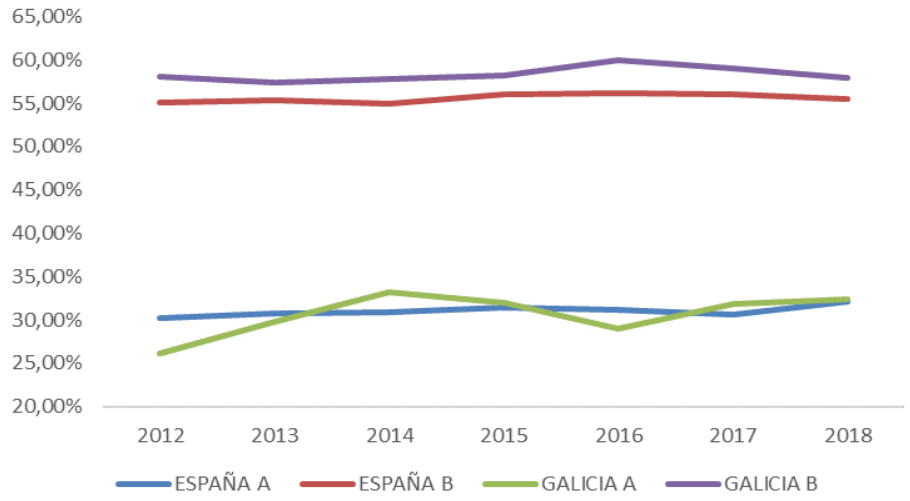
	A1	A2	B	C	D
2010	27,1	24,3	65,8	44,2	42,9
2011	31,1	25,7	67,3	44,9	38,0
2012	26,8	25,0	67,1	46,0	38,0
2013	29,8	29,9	66,2	45,4	37,2
2014	32,8	33,9	69,0	41,6	37,2
2015	31,6	33,0	68,1	43,9	34,0
2016	27,7	31,9	69,3	46,7	35,2
2017	30,2	35,1	69,3	44,9	37,3
2018	31,3	34,7	68,6	44,2	39,1

A1 Dirección e xerencia
A2 Dirección de departamentos administrativos e de produción de operacións
B Persoal técnico e profesionais científicos e intelectuais da saúde e do ensino
C Outro persoal técnico e profesionais científicos e intelectuais
D Persoal técnico; profesionais de apoio

Fonte: elaboración propia con datos da Enquisa de poboación activa (INE) publicados polo IGE.

A comparación cos datos a nivel estatal precisan unha transformación previa, posto que a base de datos do INE presenta un nivel de desagregación da ocupación diferente. Por elo, se unifican as categorías A1 e A2 da clasificación do IGE, recollendo un único nivel de dirección. Igualmente, se prescinde da desagregación sectorial do persoal técnico e profesional que realiza o IGE, unindo os grupos B e C nunha única categoría. Feitas a ditas transformacións, pódese constatar que a participación das mulleres galegas en postos directivos está na media estatal, ocupando en torno ao 31 %. O dato máis recente, de 2018, sitúa a comunidade galega lixeiramente por encima desta media (32,41 % fronte a 32,13 %). No que se refire as mulleres ocupadas en postos técnicos e profesionais, Galicia está lixeiramente por encima da media estatal, superando esta en tres puntos porcentuais (en media) dende 2012. Estas tendencias, tal e como se pode comprobar no gráfico, permanecen nun marco de estabilidade.

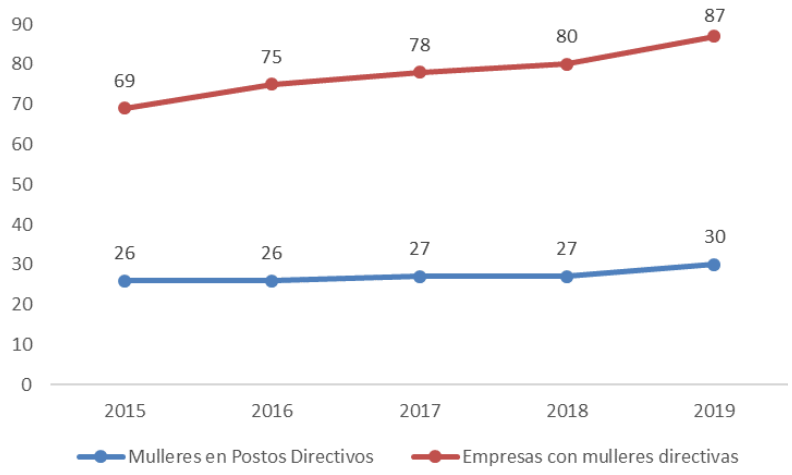
Gráfico 8.8. Mulleres en postos de dirección, técnicas e profesionais (%). Galicia-España (2012-2018)

Fonte: elaboración propia con datos da Enquisa de poboación activa (INE).

Para poder valorar estes datos, resulta de interese a análise do informe *Women in Business 2019: hacia un avance real*[40], elaborado pola consultora Grant Thorton. Neste documento se reflicte que a porcentaxe de empresas con mulleres en postos directivos en España ven aumentando progresivamente dende o ano 2015, cun notable incremento de 18 puntos porcentuais no quinquenio. Pola súa banda, segundo os mesmos datos, a porcentaxe de mulleres en postos de dirección ascende en media estatal ao 30 %. Na comparativa cos datos galegos antes reflectidos, a comunidade galega ten unha porcentaxe superior a esta media (32,41 %).

Gráfico 8.9. % de Mulleres en postos de dirección e % de empresas con alguna muller directiva. España (2015-2019)

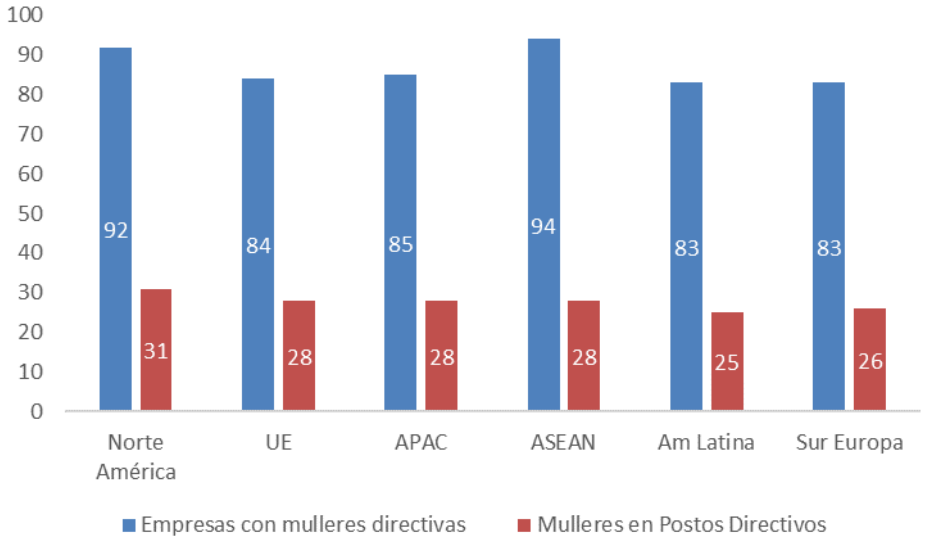

Fonte: elaboración propia con datos da do Informe Women in Business 2019 (Grant Thorton).

[40] https://www.grantthornton.es/perspectivas/women-in-business-2019/

O ámbito mundial da empresa permite situar os datos estatais e autonómicos en comparación coas grandes áreas xeográficas incluídas no estudo. Como se comproba no gráfico seguinte, tanto a media estatal coma a autonómica de porcentaxe de participación das mulleres na dirección superan a media das áreas diferenciadas no informe, incluída a UE-28.

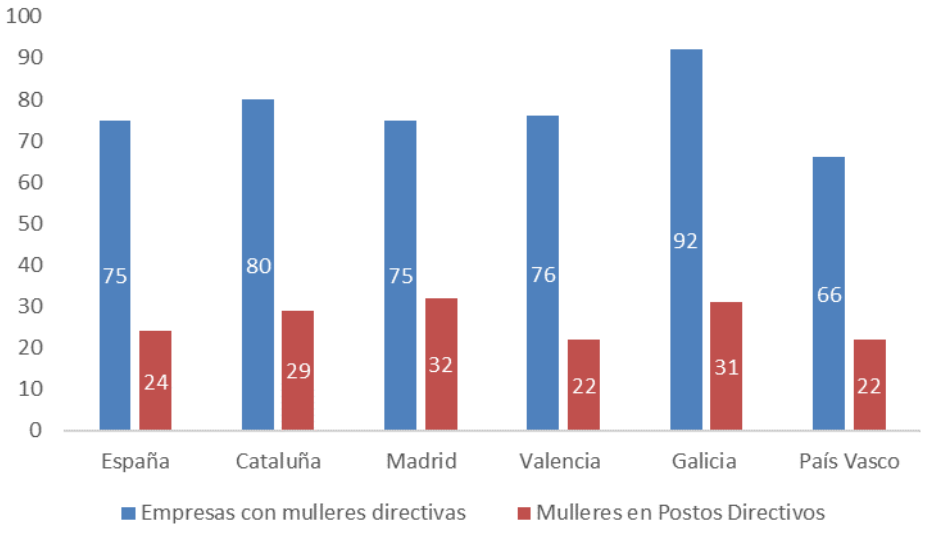
Gráfico 8.10. % de Mulleres en postos de dirección e % de empresas con alguna muller directiva. Comparativa mundial (2015-2019)

Fonte: elaboración propia con datos da do Informe Women in Business 2019 (Grant Thorton).

A este respecto, cabe sinalar que o informe tamén individualiza resultados para un grupo de seis comunidades autónomas. Nesta clasificación. Galicia é a comunidade que ten máis empresas con algunha muller en niveis directivos.

Gráfico 8.11. % de Mulleres en postos de dirección e % de empresas con alguna muller directiva. Comparativa autonómica (2015-2019)

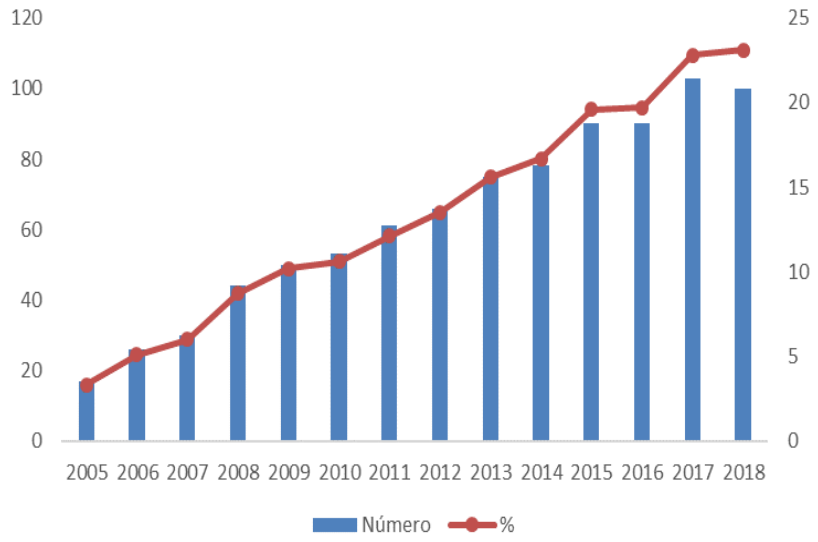
Fonte: elaboración propia con datos da do Informe Women in Business 2019 (Grant Thorton).

A porcentaxe de empresas galegas nesta situación acada o 92 %, cinco puntos sobre a media estatal (87 %). Igualmente, é a segunda (despois de Madrid) no que se refire a porcentaxe de mulleres en postos de dirección. Porén, cabe sinalar que se utilizamos o dato extraído das fontes do INE anteriormente referido (32,4 %), a comunidade galega lideraría tamén esta clasificación.

8.5 As mulleres nos Consellos de Administración

Neste epígrafe ponse o foco no papel que representan as mulleres nos consellos de Administración das sociedades. Unha primeira aproximación neste sentido pódese facer a partir da análise das empresas incluídas no IBEX35. Neste contexto, debe facerse a prevención de que só cinco empresas galegas (Inditex, Grupo San José, Pescanova, Adolfo Domínguez e Pharmamar) inclúense neste grupo. Ademais das obrigas derivadas da LOIMH, estas empresa están comprometidas co cumprimento do Código de Buen Gobierno das sociedades cotizadas[41], que recomenda introducir obxectivos específicos para mellorar a presencia das mulleres nos órganos de xestión das sociedades (px. 26). En concreto, recomenda a implantación dunha política de selección de conselleiros que favoreza a diversidade -e, nomeadamente, a de xénero-, para que en 2020 a porcentaxe de participación das mulleres nestes órganos sexa como mínimo do 30 %.

Gráfico 8.12. Mulleres en Consellos de Administración de Sociedades Cotizadas. España (2005-2018)

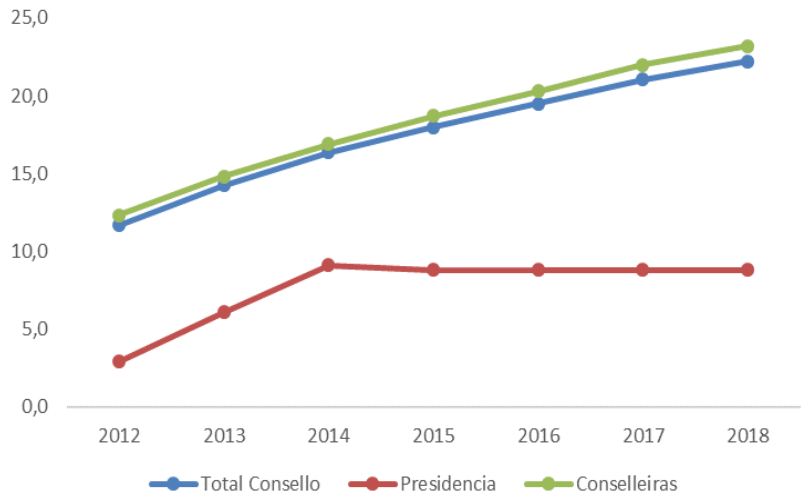
Fonte: elaboración propia con datos dos Informes de Goberno Corporativo das sociedades emisoras de valores admitidos a negociación en mercados regulados, facilitados pola CNMV.

A información a este respecto facilitada polo Instituto de la Mujer y la Igualdad de Oportunidades (IMIO) do Goberno de España, pola súa banda, presenta pequenas diferencias en relación coa información anterior, probablemente debidas a extracción doutra fonte de datos (Instituto

41 http://www.mitramiss.gob.es/ficheros/rse/documentos/cnmv/Codigo_Buen_Gobierno_Sociedades_Cotizadas.pdf

Europeo para la Igualdad de género (EIGE), neste caso). Segundo esta segunda aproximación, entre as mulleres presentes nos Consellos de Administración das Sociedades Cotizadas, a porcentaxe de presidentas non acada o 10 %.

Gráfico 8.13. Mulleres en Consellos de Administración de Sociedades Cotizadas. España (2012-2018)

Fonte: Elaboración propia con datos do Instituto de la Mujer y para la Igualdad de Oportunidades (IMIO) a partir dos datos publicados polo Instituto Europeo para la Igualdad de Género (EIGE)

Outra aproximación á participación das mulleres nos órganos de xestión das sociedades pódese obter da revisión dos Consellos de Administración das sociedades que cotizan no Mercado Alternativo Bursátil[42] (MAB). A revisión destes informes, neste caso, se limita ás cinco sociedades galegas que cotizan no MAB: Altia, Greenalia, Euroespes, Commcenter, e Netex, e a información dispoñible se limita aos datos das memorias de 2017. Segundo estes datos, a presenza de mulleres nos Consellos de Administración é dun 22,7 %, inferior á media do IBEX. Cabe destacar que dúas destas empresas non teñen mulleres no máximo órgano de representación das sociedades. Igualmente, as empresas reflicten a existencia de catro mulleres en postos de alta dirección, unha porcentaxe inferior ao 14 %.

8.6 A percepción da empresa galega sobre a igualdade de oportunidades

Na consecución dunha plena incorporación da muller na empresa, e o deseño e implantación dunha carreira profesional en igualdade de oportunidades cos varóns, resulta determinante o compromiso da empresa e, nomeadamente, do seu persoal directivo. Entre estos compromisos, resulta de particular interese a análise do grao de cumprimento das obrigas da empresa en materia de iguladade de oportunidades, segundo o disposto la LOIMH. Para intentar estimar este grao de cumprimento de obrigas, neste apartado se resumen os principais datos obtidos do

[42] https://www.bolsasymercados.es/mab/esp/Home.aspx

informe *La presencia de la mujer en la empresa española*[43], elaborado pola consultora Informa. Este informe, de marzo de 2019, diferencia tres grupos de empresas na súa análise da participación feminina nos consellos de administración:

- Empresas de máis de 250 persoas traballadoras, que están obrigadas a elaborar un Plan de Igualdade de Oportunidades (art. 45 LOIMH). Cómpre recordar que o *Real Decreto Ley 6/209 de 1 de marzo de medidas urgentes para garantía de la igualdad de trato y oportunidades entre mujeres y hombres en el empleo y la ocupación* estende esta obriga a empresas con máis de 50 persoas traballadoras (cunha moratoria de tres anos).
- Empresas que non presentan contas abreviadas, que deben ter unha presenza equilibrada entre homes e mulleres nos seus Consellos de Administración (art. 75 LOIMH). Cabe sinalar que o prazo establecido no texto normativo para o cumprimento desta obriga (oito anos) rematou en 2015.
- Resto de empresas.

Para o caso galego, analízanse case 51.000 empresas. Delas, se identifican 127 suxeitas as obrigas do art. 45 (elaboración do plan de igualdade de oportunidades nas empresas) e 876 no ámbito de aplicación do art. 75 (obriga de ter unha presencia equilibrada no Consello de Administración), por canto se supón que deben ser as máis concienciadas coa consecución da igualdade de oportunidades entre mulleres e homes. Para ambos grupos de empresas, se identifica a porcentaxe que ten unha presencia feminina con Consello de Administración superior ao 40 % .

Con todas as precaucións derivadas do feito de estar traballando cunha mostra de empresas, os resultados do informe proporcionan un marco de comparación que permite individualizar a situación da comunidade galega no marco de cumprimento do conxunto das autonomías. Nesta clasificación, Galicia ocupa un lugar relevante en canto a súa porcentaxe de empresas con máis dun 40 % de mulleres no Consello de Administración nos tres grupos de empresas consideradas. No que se refire ao grupo de empresas obrigadas a ter un Plan de Igualdade, o 13,39 % das empresas incluídas supera esta porcentaxe de representación feminina no CA (quinta autonomía con maior participación). No grupo de empresas que non presentan contas abreviadas, o 14,5 % cumpre con dita representación (tamén quinto posto no ranking de autonomías). En canto o resto de empresas galegas incluídas no estudo, o 27,53 % das empresas supera a dita porcentaxe de participación, sendo a segunda autonomía (por detrás de Asturias) con maior participación feminina nos Consellos.

43

https://cdn.informa.es/sites/5c1a2fd74c7cb3612da076ea/content_entry5c5021510fa1c000c25b51f0/5c92140fabf38c00b68c1b50/files/mujeres2019_V3.pdf?1553154969

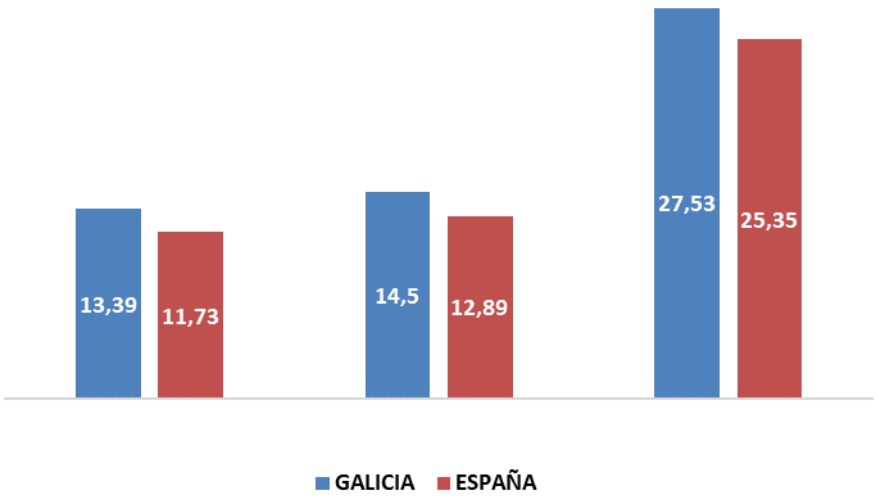
Táboa 8.12. % de empresas que contan con máis dun 40 % de mulleres no seu Consello de Administración. CCAA (2018)

	ART 45	ART 75	RS
Andalucía	11,89	13,08	23,88
Aragón	8	9,25	24,56
Asturias	16,28	13,14	28,22
Baleares	19,2	16,73	25,4
Canarias	12,38	15,51	26,92
Cantabria	3,7	14,9	27,25
Castela e León	5,8	12,07	25,31
Castela-A Mancha	9,76	13,2	22,98
Cataluña	13,55	12,3	26,08
Valencia	7,46	13,3	24,27
Estremadura	22,73	20	20,08
Galicia	**13,39**	**14,5**	**27,53**
Madrid	12	13,59	26,75
Murcia	10,45	11,3	21,9
Navarra	9,52	10,55	25,41
País Vasco	8,78	10,17	24,86
ESPAÑA	**11,73**	**12,89**	**25,35**

Fonte: elaboración propia con datos do Informe La presencia de la mujer en la empresa española 2019 (Informa).

Polo tanto, a Comunidade Galega queda por encima da media española en canto ao número de mulleres presentes nos Consellos de Administración das empresas. Porén, estes datos nin poden nin deben inducir á compracencia, tendo presente que o 100 % das empresas incluídas no grupo suxeito ao art. 75 tiñan que ter acadada esa porcentaxe de participación hai catro anos.

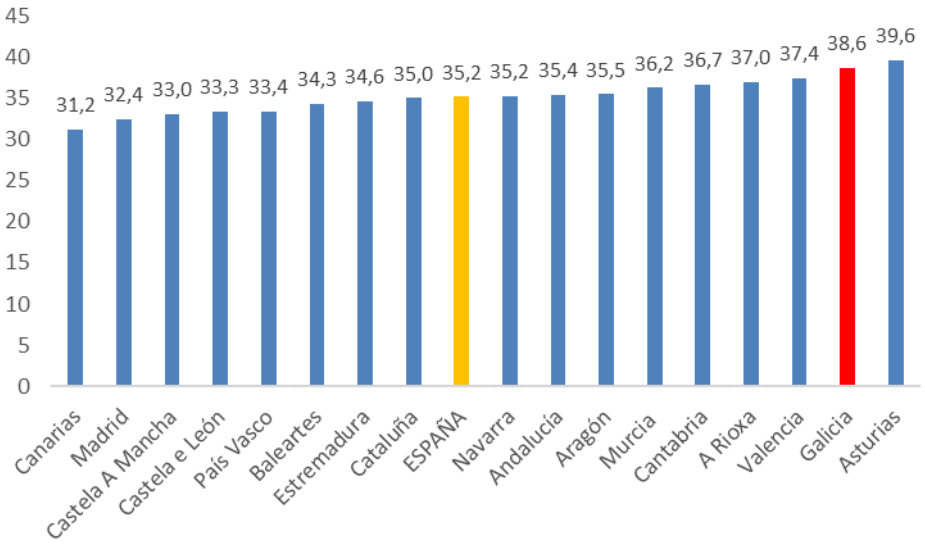
Gráfico 8.14. % de empresas que contan con máis dun 40 % de mulleres no seu Consello de Administración. Galicia-España (2018)

Fonte: elaboración propia con datos do Informe La presencia de la mujer en la empresa española 2019 (Informa).

O informe da consultora inclúe unha análise de empresariado autónomo. Segundo estes datos, Galicia é a segunda autonomía en porcentaxe de mulleres autónomas, 3 puntos porcentuais sobre a media estatal.

Gráfico 8.15. % de mulleres entre traballadores autónomos. CCAA (2018)

Fonte: elaboración propia con datos do Informe La presencia de la mujer en la empresa española 2019 (Informa).

Como complemento a este apartado, cómpre facer referencia aos resultados do Índice de Igualdade na empresa incluído no Informe Económico e de Competitividade do Consorcio da Zona Franca de Vigo (2019) (capítulo 7). Este índice, elaborado por un grupo de investigadoras da Universidade de Vigo, posibilita a medición e clasificación da igualdade laboral a nivel microeconómico, nas empresas polo tanto, nunha clasificación de entre 0 e 1000 puntos. A información utilizada para a determinación da puntuación provén dun cuestionario especificamente deseñado para profundar nos aspectos da igualdade, clasificando as cuestións en torno a tres categorías: funcións, retribucións e actuacións (formación, promoción, contratación, avaliación do desempeño, etc.).

O resultado obtido polas empresas participantes (426 puntos) indica un nivel medio en sensibilización e compromiso en materia de igualdade. Por sectores, Turismo, viaxe e ocio; produtos químicos e derivados; automoción e equipo e artigos de consumo quedan por encima desta media, mentres que o resto (rocas e minerais, construción, naval, saúde e asistencia sanitaria e téxtil) non acadan a puntuación media das empresas da mostra. As empresas con máis de 50 persoas traballadoras presentan mellores resultado que as de menor tamaño; e a análise da localización das empresas participantes amosa un mellor nivel de igualdade nas

domiciliadas en Lugo, seguidas das provincias atlánticas. Pola súa banda, as que obteñen menor puntuación son as empresas localizadas en Ourense.

Estes datos confirman o argumento anteriormente referido en relación coa posición relativa da empresa galega en materia de igualdade que, sendo bos, deixan ampla marxe de mellora.

8.7 As mulleres na Economía Social. O cooperativismo.

Para rematar con este apartado das mulleres no panorama socioeconómico, dedicamos un apartado ao papel que as mulleres xogan na Economía Social da comunidade autónoma de Galicia, e nomeadamente, no cooperativismo.

Nos últimos anos, e moi claramente a partir da grave crise económica da última década, os gobernos e institucións incrementan a súa preocupación pola identificación de modelos económicos sustentables e responsables. Neste contexto, resulta determinante a aprobación da Resolución sobre a Economía Social (ES) aprobada polo Parlamento Europeo o 19 de febreiro de 2009 (DOUE 25.03.2010), que insta aos Estados membro a recoñecer a ES como unha realidade diferencial de empresa centrada nestas persoas.

O ámbito da Economía Social (ES) ven delimitado por un conxunto de organizacións privadas, creadas para fins sociais, que operan tanto no sector mercado como no de non-mercado. No seu funcionamento existen unha serie de principios e valores subxacentes a súa cultura organizativa, como a priorización das persoas sobre os resultados financeiros, a gobernanza democrática e participativa, a solidariedade, a sustentabilidade ou o compromiso medioambiental. A adscrición a estas sociedades é libre, e o excedente que se poida xerar non pode ser apropiado polos axentes que as crean, controlan ou financian. Polo tanto, estamos ante un conxunto de empresas e entidades que se caracterizan por unha vía diferencial de actividade económica, guiada por obxectivos e principios diferentes aos das empresas guiadas exclusivamente pola maximización de beneficios.

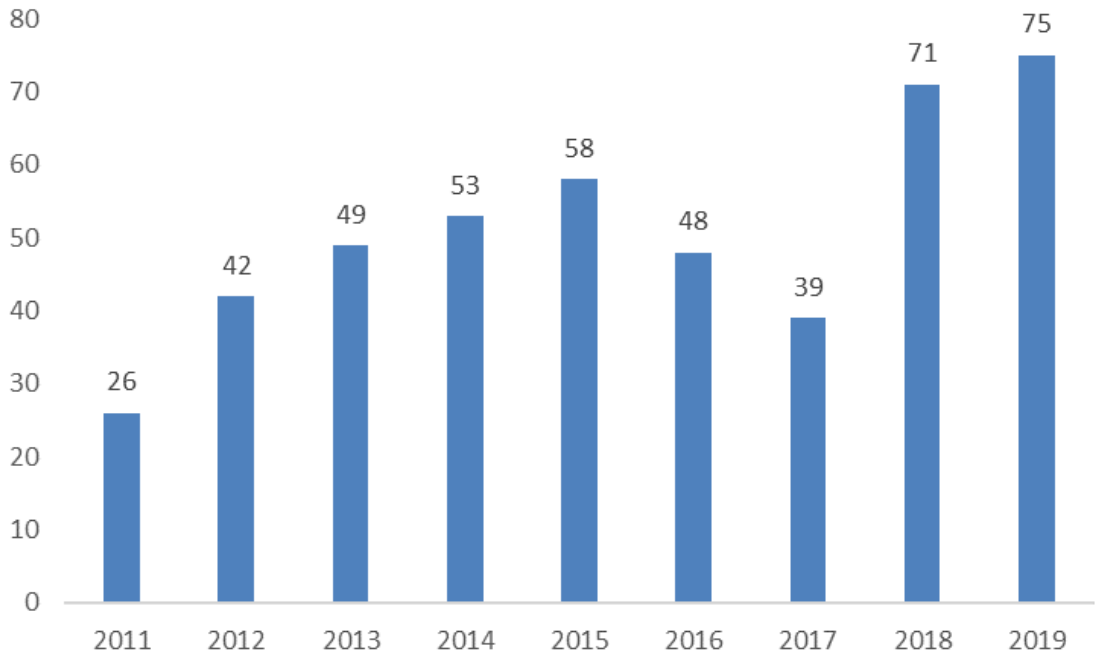
A ES ten visto recoñecido o seu valor vehicular para o fomento do tecido empresarial en zonas rurais, fomentando o desenvolvemento e a cohesión nos territorios. Ademais, tense destacado a súa vinculación cos Obxectivos de Desenvolvemento Sustentable (ODS) comprometidos na Axenda 2030 da ONU. Polo xeral, enténdese que a ES desenvolve un papel fundamental na xeración de riqueza e emprego de calidade no territorio no que se asenta, favorecendo a xeración de beneficios de natureza económica e social.

A comunidade galega ten unha ampla tradición en materia de apoio e desenvolvemento a ES, moi especialmente no ámbito do cooperativismo. O sector da ES galega, analizado dende a perspectiva das catro familias con maior actividade na comunidade autónoma -cooperativas, sociedades, empresas de inserción e centros especiais de emprego- achega preto do 4,67 % do PIB de Galicia en 2018, e emprega a máis do 1,32 % da poboación ocupada neste ano. Os membros das entidades cooperativas, traballadores ou non, son socios e, polo tanto, as mulleres

cooperativistas merecen un espazo diferenciado neste traballo en tanto que socias de entidades empresariais e emprendedoras *per se*, máxime cando se trata dunha realidade transcendente para a actividade económica galega.

Neste contexto, o número de entidades cooperativas ven aumentando de forma constante na última década, salvo un lixeiro retroceso no bienio 2016-2017. En concreto, as inscricións de novas cooperativas en 2019 triplican as existentes ao principio da década, dato particularmente interesante ademais tendo en conta que os datos neste ano unicamente comprenden ata o mes de agosto. A análise da localización das cooperativas galegas revela que están presentes en 240 dos concellos galegos (un 77 % do total de municipios en Galicia). Na comunidade galega hai sete grandes cidades de máis de 50.000 habitantes, en cuxa área de influencia sitúanse 391 das 1.104 cooperativas activas en 2019. Deste dato infírese o potencial de redistribución da actividade económica desta fórmula societaria, co 65 % das actividades localizadas en espazos rurais.

Gráfico 8.16. Inscricións de novas cooperativas en Galicia (2011-2019)*

Fonte: elaboración propia con datos do Inventario de Cooperativas Galegas.

(*) Datos ata agosto de 2019.

Unha análise máis pormenorizada destas sociedades, baseado na súa tipoloxía, permite constatar que 354 destas cooperativas (77 %) son as que teñen un maior potencial para a xeración de emprego directo, cooperativas de traballo asociado.

Táboa 8.13. Evolución das sociedades cooperativas en Galicia por tipo (2011-2018)

	NÚMERO DE COOPERATIVAS									
Clase de cooperativa	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Total
Cooperativa agraria	7	5	7	5	4	5	4	2	6	45
Cooperativa de 2º grao			1			1				2
Cooperativa de consumidores e usuarios			5	2	1		1			9
Cooperativa de crédito										0
Cooperativa de ensino			1					1		2
Cooperativa de explotación comunitaria da tierra		1	1	1	1	2			2	8
Cooperativa de servizos	2				1					3
Cooperativa de servizos sociais		1		1						2
Cooperativa de traballo asociado	14	33	32	43	46	37	31	61	57	354
Cooperativa de transportistas		1	1		2	1	1	2	1	9
Cooperativa de vivienda	3	1		1	3	2	2	5	8	25
Cooperativa do mar			1						1	2

Fonte: elaboración propia con datos do Inventario de Cooperativas Galegas.

Estas entidades xeraron case 7.500 empregos entre socios e persoas traballadoras por conta allea. Como é obvio, estas cifras son moi dependentes do tipo concreto de sociedade cooperativa. Así, por exemplo, a aparición de cooperativas de consumidores e usuarios achega un número importante de socios. Non entanto, as cooperativas agrarias e as de traballo asociado achegan o 52,25 % dos empregos directos xerados polas sociedades cooperativas no que levamos de década, participación que ascende ata o 80 % se se exclúen as cooperativas de consumidores e usuarios.

Táboa 8.14. Empregos directos en sociedades cooperativas en Galicia (2011-2018)*

	2011		2012		2013		2014		2015		2016		2017		2018		Total	
Clase de cooperativa	S	AS	S	AS	S	AS	S	AS	S	AS	S	AS	S	AS	S	AS	S	AS
Cooperativa agraria	1.139	25	178	5	105	1	134	6	24		135	1	34	1	10		**1.759**	**39**
Cooperativa de 2º grao					6						3	246					**9**	**246**
Cooperativa de consumidores e usuarios					2.178	42	321	2	11				24				**2.534**	**44**
Cooperativa de crédito																	**0**	**0**
Cooperativa de ensino					4	4									3		**7**	**4**
Cooperativa de explotación comunitaria da tierra			72		10		12		4		9	7					**107**	**7**
Cooperativa de servizos	106								4								**110**	**0**
Cooperativa de servizos sociais			5				2										**7**	**0**
Cooperativa de traballo asociado	53	43	273	451	116	69	164	81	213	68	210	40	121	21	170	6	**1.320**	**779**
Cooperativa de transportistas			5	1	13	3			46	1	4				7		**75**	**5**
Cooperativa de vivienda	100		15				100		87		18		15		54		**389**	**0**
Cooperativa do mar					17												**17**	**0**
TOTAL	**1.398**	**68**	**548**	**457**	**2.449**	**119**	**733**	**89**	**389**	**69**	**379**	**294**	**194**	**22**	**244**	**6**	**6.334**	**1.124**

S: socios; AS: traballadores asalariados. (*) Os datos correspondentes a 2019 non están dispoñibles.
Fonte: elaboración propia con datos do Inventario de Cooperativas Galegas.

As mulleres socias de cooperativas supoñen, en total, máis do 37 % e preto do 44 % das persoas traballadoras por conta allea nas sociedades cooperativas. Pondo o foco nas sociedades antes destacadas como potenciais xeradoras de emprego, superan amplamente a media tanto no caso das cooperativas agrarias como nas de traballo asociado, nas que o número de socias supón o 42,9 % e 41,5 %, respectivamente.

Táboa 8.15. Participación das mulleres en sociedades cooperativas en Galicia (2011-2018)*

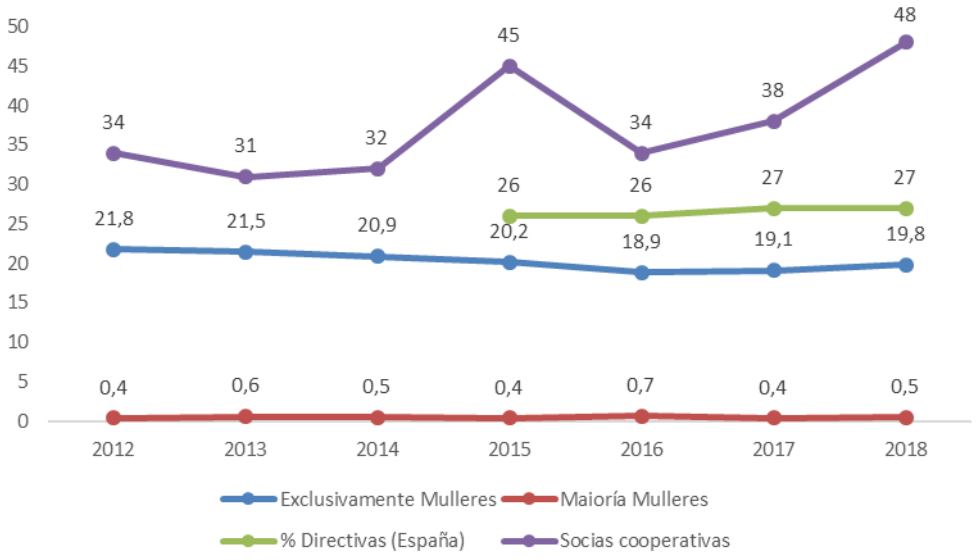
	2011		2012		2013		2014		2015		2016		2017		2018		Total	
Clase de cooperativa	S	AS	S	AS	S	AS	S	AS	S	AS	S	AS	S	AS	S	AS	S	AS
Cooperativa agraria	54%	24%	33%		8%		25%	67%	46%		14%		24%		60%		**43%**	**26%**
Cooperativa de 2º grao												68%						**68%**
Cooperativa de consumidores e usuarios					33%	67%	36%	50%	73%				58%				**33%**	**66%**
Cooperativa de crédito																		
Cooperativa de ensino					100%												**57%**	
Cooperativa de explotación comunitaria da tierra			36%		50%				50%		33%						**34%**	**57%**
Cooperativa de servizos	36%								25%								**35%**	
Cooperativa de servizos sociais							100%										**29%**	
Cooperativa de traballo asociado	17%	33%	34%	31%	28%	32%	43%	47%	52%	60%	48%	43%	36%	29%	53%	33%	**42%**	**36%**
Cooperativa de transportistas				100%	8%	67%			9%	100%	0%						**7%**	**80%**
Cooperativa de vivienda	19%		53%				15%		46%		28%		53%		37%		**30%**	
Cooperativa do mar					29%												**29%**	
TOTAL	**48%**	**29%**	**34%**	**31%**	**31%**	**44%**	**32%**	**53%**	**45%**	**61%**	**34%**	**63%**	**38%**	**27%**	**48%**	**33%**	**37%**	**44%**

S: socios; AS: traballadores asalariados. (*) Os datos correspondentes a 2019 non están dispoñibles.
Fonte: elaboración propia con datos do Inventario de Cooperativas Galegas.

Como dato de particular interese, obsérvase que o número medio de socios fundadores das cooperativas reduciuse á metade no tres últimos anos. Así, se en 2016 era de 8 persoas, en 2019 é de pouco máis de 3. Este dato é particularmente rechamante, se se teñen en conta que do global do período a media de socios fundadores supera as 13 persoas. Se se considera que, desde 2017, autorizouse a creación de microcooperativas con 2 socios, haberá que esperar resultados para detectar se esta redución consolídase como tendencia. Igual forma, esta tendencia pode restar potencial de xeración de emprego directamente vinculado a sociedades cooperativas, á vez que facilitar a súa implantación. En consecuencia, en futuros exercicios haberá que analizar a evolución dos datos de emprego asociado a estas microcooperativas, particularmente o emprego por conta allea.

Os datos obtidos neste apartado proporcionan un escenario axeitado para establecer unha comparación da presenza de mulleres nas sociedades cooperativas e no resto de figuras societarias. Neste sentido, convén insistir en que as socias destas sociedades deben ser consideradas mulleres propietarias e, consecuentemente, en relación coa análise da súa presencia en comparación coas anteriormente reflectidas neste traballo que as inherentes a selección dunha modalidade de empresa determinada.

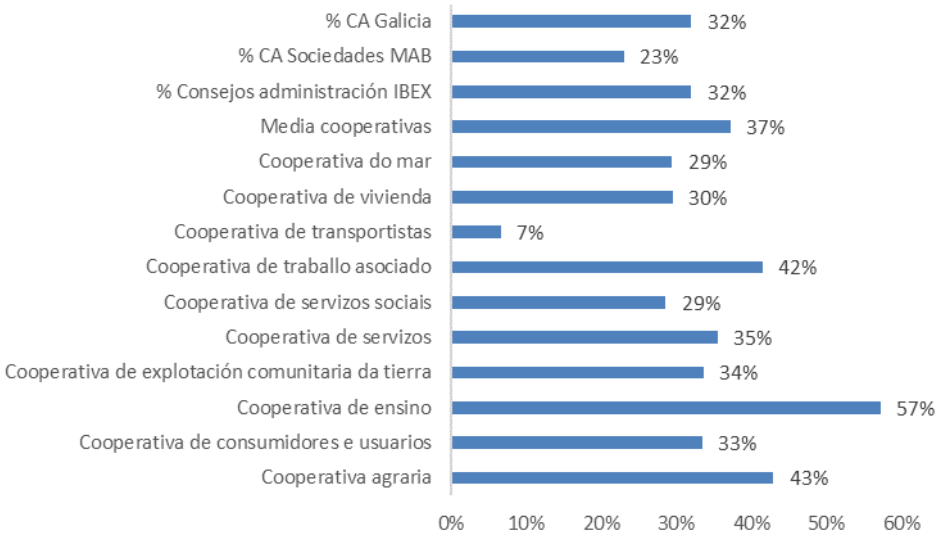
Gráfico 8.17. % Participación mulleres en empresa (2012-2018)

Fonte: elaboración propia (distintas fontes de datos)

Como se constata no gráfico, a porcentaxe de mulleres en sociedades cooperativas é moi superior á presenza de mulleres nos órganos de decisión das empresas do IBEX35. Máis clara resulta a fenda entre o emprendemento cooperativo feminino e a súa presencia en outros tipos de iniciativa empresarial, nomeadamente a ratio de creación de empresas galegas fundadas exclusivamente por mulleres ou de organizacións onde a maioría das persoas fundadoras son mulleres. Ademais, debe terse presente que os datos das cooperativas refírense, precisamente, a socias fundadoras.

Gráfico 8.18. % Participación mulleres en distintos tipos societarios. Galicia (2018)

Fonte: elaboración propia (distintas fontes de datos)

A análise comparativa con diferentes tipoloxías societarias amosa que esta maior presencia de mulleres nas sociedades cooperativas fronte a outros tipos societarios é extensible á práctica totalidade dos tipos de cooperativas, cunha lixeira diminución nas cooperativas do mar e de servizos sociais. Dous casos merecen un comentario aparte, por canto suxiren que o sector cooperativo non queda exento de certa segregación horizontal: a notable diminución de representación feminina nas cooperativas de transportistas (relacionado, probablemente, con certa masculinización do sector) e, no extremo oposto, a sobre representación das mulleres nas cooperativas de ensino (feminización).

Finalmente, cabe sinalar que se espera unha mellora dos indicadores anteriores para os próximos anos. Así a Xunta de Galicia (2019) na presentación da primeira Estratexia Galega de Economía Social sinalou que espera xerar 3.000 empregos e 300 novas entidades. Para iso buscarase unha maior cohesión territorial e social. O obxectivo final será incrementar nun 10% as entidades de ES, chegando ás 3.300 e aumentar nun 20% os empregos, ata chegar aos 17.500. Ademais, sinálase como reto potenciar a presenza feminina, de forma que a metade das persoas que promovan novas cooperativas e sociedades laborais sexan mulleres. Os datos reflectidos neste apartado suxiren que estes obxectivos poden favorecer especialmente a iniciativa emprendedora feminina, baixo formato de microemprendemento cooperativo.

8.8 Conclusións

1. As mulleres gañan progresivamente importancia no poder executivo galego. A súa participación acada un 45,5 % nos postos de primeira liña de goberno. Esta tendencia mantense nun marco de progresión estable dende 2010, data a partir da que porcentaxe feminina no goberno galego supera a estatal coa excepción da última lexislatura da nación. Igualmente, esta representación supera a media dos gobernos autonómicos na meirande parte dos anos incluídos na análise.
2. A presencia no poder lexislativo é igualmente crecente. O actual 45,30 % de parlamentarias iguala a media española, sendo en ambos casos moi superior a representación media das mulleres nos parlamentos dos países incluídos na UE-28 (30 %).
3. En canto ao poder xudicial, Galicia se atopa entre as tres comunidades con maior presencia feminina na xudicatura en 2019 (58 %), tan só unha décima por debaixo da segunda (Madrid) e catro puntos porcentuais sobre a media estatal (54 %). O avance feminino na xudicatura é notablemente superior á media estatal, acadando un incremento de trece puntos porcentuais dende 2006.
4. As mulleres galegas son maioría no persoal ao servizo das distintas Administracións presentes na comunidade autónoma. A maior representación se atopa no persoal ao servizo da Comunidade Autónoma (71 % dos postos), seguida da Administración de Xustiza (64 %)

e as Axencias Estatais (55 %). Pola contra, no persoal de Forzas e Corpos de Seguridade do Estado e nas Forzas Armadas, onde oito de cada dez persoas traballadoras son homes.

5. A iniciativa emprendedora é claramente masculinizada: sete de cada dez sociedades inscritas nos últimos sete anos están fundadas basicamente por homes. Ningunha das sociedades anónimas inscritas dende 2013 contan con maioría de mulleres fundadoras.
6. Pola contra, a participación das mulleres galegas en postos directivos supera lixeiramente en 2018 a media estatal (32,41 % fronte a 32,13 %). Igualmente, a comunidade galega supera en tres puntos porcentuais a media de mulleres ocupadas en postos técnicos e profesionais.
7. Galicia é a comunidade que ten máis empresas con algunha muller en niveis directivos. é a segunda (despois de Madrid) no que se refire a porcentaxe de mulleres en postos de dirección. Na comparativa co resto de autonomías, ocupa un lugar relevante en canto a súa porcentaxe de empresas con máis dun 40 % de mulleres no Consello de Administración: o 13,39 % das empresas con máis de 250 persoas traballadoras, 14,5 % das que non presentan contas abreviadas, e o 27,53 % do resto de empresas supera a dita porcentaxe de participación, sendo a segunda autonomía (por detrás de Asturias) con maior participación feminina nos Consellos.
8. Igualmente, é a segunda autonomía en porcentaxe de mulleres autónomas, 3 puntos porcentuais sobre a media estatal (35 %).
9. As mulleres socias de cooperativas supoñen, en total, máis do 37 % e preto do 44 % das persoas traballadoras por conta allea nas sociedades cooperativas creadas dende 2011. En particular, destaca a porcentaxe de socias fundadoras de cooperativas agrarias (42 %) e de traballo asociado (43 %).

Capítulo 9 CONCLUSIÓNS FINAIS E RECOMENDACIÓNS

A revisión dos datos e resultados dos apartados anteriores permite sintetizar un conxunto de conclusións a modo de resumo xeral. Porén, proporcionar un catálogo de deficiencias ou disfuncións subliñando os aspectos máis negativos que penalizan as oportunidades das mulleres galegas suporía adoitar unha visión reducionista e simplista do contido deste traballo, limitando a súa utilidade. En consecuencia, acompañamos esta síntese de certas recomendacións e suxestións de mellora co ánimo de fornecer estratexias coadxuvantes na mellora da situación descrita.

1. A evolución recente da poboación galega só pode cualificarse como moi negativa. Tres características sobresaen na demografía galega: decrecemento, envellecemento progresivo e hiper urbanización.
   - A evolución recente da poboación inxire a nosa comunidade nunha senda de redución progresiva e constante. As estimacións a curto prazo non suxiren que a dita tendencia vaia reverter. Os datos de persoas inmigrantes non conseguen, polo de agora, contrarrestar esta tendencia.
   - A caída de poboación e o crecemento vexetativo negativo orixinan un envellecemento progresivo. A redución é particularmente importante no grupo de persoas menores de 35 anos, e o segmento de idade que máis aumenta é o de poboación maior de 64 anos. Este segmento, ademais, está particularmente feminizado: as mulleres galegas teñen unha maior taxa de envellecemento, sobreenvellecemento e dependencia senil.
   - A poboación galega se concentra nas provincias atlánticas, e moi concretamente nas áreas urbanas. Paralelamente se detecta unha importante dispersión, máis notable nas áreas próximas á costa que no interior. En consecuencia, coexisten zonas con elevada densidade e poboación dispersa, con zoas de poboación máis concentrada e menor número de núcleos poboacionais. O fenómeno de transvase de poboación cara a núcleos urbanos o periurbanos afecta na actualidade a todos os núcleos rurais, que adoecen dun abandono progresivo manifestado en maiores taxas de emigración interna. Porén, estas áreas concentran preto do 37 % da poboación de maior idade, situación que cabe esperar empeore por canto só o 25 % da poboación entre 16 e 64 anos reside nestas zonas. Ademais, obsérvase unha maior redución da poboación feminina.

   En consecuencia, parece urxente deseñar accións efectivas de intervención da demografía, para consolidar unha vía de sustentabilidade a medio prazo da comunidade galega. Neste sentido, medidas de próxima implantación como a Lei de Impulso Demográfico de Galicia son unha boa noticia. Entre as posibles actuacións, convén reforzar aquelas que deriven nunha mellora do atractivo da comunidade para posibles inmigrantes, posto que na actualidade a meirande parte dos fluxos migratorios son internos, no seo da propia comunidade autónoma, e dirixidos dende as zoas rurais as grandes cidades. Igualmente, a clara vinculación dos fluxos migratorios externos co ciclo económico suxire que a consolidación dun tecido empresarial competitivo pode coadxuvar nesta mellora da capacidade de atracción de potenciais habitantes.

Este contexto, ademais, pon de manifesto a necesidade de garantir a plena incorporación das mulleres á vida laboral, contrarrestando os posibles problemas que puideran aparecer como consecuencia da escaseza de poboación activa a medio prazo.

2. A comunidade galega ten un importante volume de poboación con idade superior aos 64 anos, e con tendencia a aumentar. Neste contexto, convén insistir en que o prolongamento da esperanza de vida ten que ser necesariamente entendido como un logro conxunto da sociedade, unha posición radicalmente distinta a tradicional connotación negativa do propio termo envellecemento. Galicia duplicou a súa esperanza media de vida no último século, o que sitúa a nosa comunidade coma un dos lugares máis saudables para vivir.

   Para isto, considérase importante o progreso na abordaxe en positivo desta característica da poboación, centrada na adopción de medidas que favorezan o envellecemento activo e saudable.

3. Os movementos da poboación, e concretamente os fluxos interiores, asentan un modelo territorial asimétrico con elevada concentración de poboación nas provincias atlánticas, e máis concretamente en torno a grandes cidades. Ademais, se observa unha participación relativamente maior das mulleres nestes transvases internos. En consecuencia, se suxire a articulación dunha serie de medidas orientadas a mellora das condicións económicas e o atractivo competitivo diferencial das zoas rurais, acompañado dunha mellora da dotación de servizos que favoreza o asentamento da poboación. En particular, a vista dos esforzos dirixidos ao fomento do emprendemento feminino, estas iniciativas deberían incluír unha discriminación positiva que modere ou reverta a teórica preferencia das mulleres para desenvolver os seus proxectos vitais nas cidades.
4. A análise do contexto educativo revela que Galicia presenta menor taxa de abandono educativo temperán que a media española, o que é unha oportunidade ante a necesidade das empresas de contar cunha mano de obra cualificada.

   A situación relativa das mulleres é particularmente positiva: presentan unha menor taxa de abandono, mellores resultados académicos en todos os niveis educativos, e maior taxa de matriculación e rendemento nos estudos universitarios. Con todo, a unha análise máis atenta revela a existencia de dúas eivas que puideran frear a potencial mellor situación relativa das mulleres respecto do seu futuro:

   a) As mulleres galegas teñen unha presenza limitada nos estudos de Ciencia e Tecnoloxía, tanto en niveles universitarios coma en estudos de Bacharelato e Formación Profesional.
   b) Igualmente, teñen unha menor presenza relativa nos estudos de Formación Profesional. Malia o crecemento reflectido nos últimos anos na matrícula nestes estudos, aínda é relativamente menor que a participación masculina nestes. Ademais, se detecta unha clara segregación nas familias profesionais. Así, pese a citada maior presenza relativa dos homes nos estudos profesionais, hai ramas fortemente feminizadas (Sanidade ou imaxe persoal) ou onde a presenza das mulleres é moi

superior (comercio e marketing, ou comunicación, por exemplo). En contraste, os homes son clara maioría nos estudos en Electricidade e electrónica ou en actividades físicas.

Parece obvio que esta segregación non pode relacionarse con barreiras que freen a libre elección de formación por parte das persoas, polo que estes resultados manifestan a necesidade de progresar no coñecemento dos factores que favorecen a selección de certas especialidades entre as mulleres, reproducindo estereotipos e roles de xénero nos itinerarios curriculares. Na mesma liña, deben implantarse accións de difusión da oferta formativa introducindo nestas a perspectiva de xénero. Igualmente, debe continuarse na consolidación dos estudos de Formación Profesional, e en particular da Formación Profesional Dual, axeitados a demanda real do tecido empresarial, fomentando explicitamente a incorporación das mulleres aos ámbitos científicos e tecnolóxicos.

5. O profesorado pode actuar como unha potente ferramenta de visibilización e mentorización do alumnado. Neste sentido, cabe sinalar que nos niveis superiores de educación, a presenza de mulleres na escala máis alta do corpo de funcionariado universitario é moi inferior a dos homes. Isto suxire a existencia de certas barreiras para o progreso das mulleres na carreira académica, e non debe minusvalorarse o seu impacto nas expectativas das futuras xeracións.
6. As mulleres galegas seguen tendo unha participación na poboación activa notablemente inferior a dos homes. Pechar esta fenda é fundamental no contexto demográfico actual, evitando as potenciais dificultades do sistema vinculadas coa escaseza de man de obra dispoñible. Esta cuestión cobra máis importancia á luz de dous resultados obtidos con este informe:
    - A maior cualificación formativa das mulleres, combinado co incremento da necesidade de persoal cualificado nas empresas.
    - A persistencia de patróns asociados ao coidado, particularmente de maiores, basicamente femininos. Neste sentido, as medidas destinadas a mellora da capacidade de incorporación das mulleres á poboación activa deben considerar explicitamente este factor, posto que o contrario significa incorrer no risco de desaproveitar o talento e cualificación de mulleres cuxas condicións persoais impiden a súa incorporación laboral. A dotación de recursos para os servizos de atención a persoas maiores, con dependencia ou con capacidades diferentes parece urxente neste sentido.
7. Malia o progreso das mulleres na poboación ocupada, os datos máis recentes apuntan a unha ralentización da súa participación en favor da incorporación dos varóns aos postos de traballo. Este dato, combinado co menor decrecemento relativo do desemprego entre as mulleres, suxire a necesidade de reforzar os mecanismos de vixilancia e control sobre estes parámetros, así como o deseño de políticas de intervención que eviten que a recuperación económica beneficie a ambos sexos de xeito diferencial. Esta situación é máis urxente a vista da relación entre a ocupación e o nivel de formación: o 53,7 % das persoas

ocupadas con estudos superiores son mulleres, sendo a taxa de emprego similar que a dos homes. Se infire que a fenda de xénero prodúcese nas persoas traballadoras con menor formación, polo que a referida recuperación diferencial podería afectar máis a mulleres menos cualificadas con maior risco de exclusión social.

8. Obsérvase a persistencia de altos niveles de segregación horizontal, concentrándose a ocupación feminina no sector servizos –especialmente nos de comercio, actividades sanitarias, servizos sociais, hostalaría e educación. Neste sentido, mentres os cambios e transformacións culturais non permitan romper esta anclaxe estereotipada, esta realidade diferencial debe ser explicitamente considerada no deseño de políticas de intervención no mercado laboral.
9. Igualmente, persiste a segregación vertical, que frea o acceso a postos de responsabilidade para as mulleres. Galicia ten unha representación notable en postos de dirección en empresas, pero a valoración cualitativa dos ditos postos manifesta que se reproducen certos roles que contribúen a reforzar patróns segregados. A formación, pedagoxía, e visibilización de modelos femininos de éxito revélase como estratexias pertinentes para mudar esta realidade.
10. A porcentaxe de asalariadas con contrato indefinido é lixeiramente inferior a de asalariados masculinos (48,8 % de mulleres). Igualmente, o crecemento de contratos con mulleres nos centros de traballo situados en Galicia se relaciona cos contratos iniciais (con duración temporal). As mulleres ademais perden peso, con relación aos homes, na conversión a contratos indefinidos. Novamente xorde a necesidade de deseño de políticas de fomento especificamente deseñadas co obxectivo da mellora da contratación indefinida entre as mulleres.
11. A parcialidade segue tendo nome de muller. Pese a que dita opción pode ser atractiva nalgún caso particular, e incluso unha fórmula desexable de participación na vida activa, debe ponderarse este atractivo a lo menos con tres realidades asociadas:
    - A posible segregación sexual asociada a asunción estereotipada de roles.
    - A cuantificación e valoración daquelas parcialidades non desexadas, é dicir, a vixilancia e control daqueles casos que se relacionan coa imposibilidade de acadar un emprego a tempo completo.
    - A existencia de posibles abusos por parte dos empregadores, relacionadas co binomio parcialidade real versus parcialidade total. É dicir, a existencia de contratos parciais cuxa duración se estende de facto por riba da xornada contratualmente pactada.

    As recentes iniciativas de control da xornada de traballo poden resultar insuficientes, tanto polo seu limitado alcance a efectos de detección de irregularidades coma pola súa inadecuación a certos sectores profesionais. Neste sentido, convén reforzar os sistemas de control, e establecer canles de diálogo coas organizacións sindicais para consensuar medidas realmente eficaces de confrontar este reto.

12. As rixideces e deficiencias detectadas no mercado de traballo feminino suxiren a necesidade de proseguir na procura de fórmulas axeitadas de reparto e ordenación dos tempos de traballo, así coma a pertinencia de elevar o rol protagonista da negociación sindical na busca de consensos e modelos innovadores de conciliación. Asemade, a negociación de Plans de Igualdade na empresa, e o control e vixilancia do cumprimento das obrigas empresariais en relación cos seus contidos ocupa un espazo prioritario na priorización do equilibrio de oportunidades para as mulleres. Igualmente, resulta convinte mellorar a concreción, forma de implantación e dotación orzamentaria específica dos ditos plans.
13. O emprendemento feminino segue sendo unha tarefa pendente. Tan só o 17 % das mulleres ocupadas son traballadoras por conta propia, dúas de cada tres independentes ou empresarias sen asalariados e o 29% empresarias con asalariados. Este dato manifesta a necesidade de persistir na formación e empoderamento das mulleres máis novas, de cara a potenciar este rasgo. Igualmente, convén reforzar os programas de emprendemento feminino, e moi especialmente a difusión destas iniciativas, para garantir que todas as mulleres sexan coñecedoras das posibles axudas coas que podan contar en caso de optar por esta saída profesional.
14. A fenda salarial segue sendo unha realidade. O salario medio anual das mulleres galegas en 2017 foi de 18.834 euros, o que representou o 77,4 % do salario dos homes, sendo a fenda salarial de xénero do 22,6 %. As diferenzas entre mulleres e homes aumentan a medida que diminúen os salarios percibidos e a desigualdade tende a crecer co tempo. As medidas deseñadas para reverter este foco de desigualdade deben ser complementadas con importantes tarefas de vixilancia e control por parte das administracións públicas, organismos competentes e organizacións sindicais.
15. O sistema de pensións contributivas presenta certas penalizacións para as mulleres galegas. Así, pese que as pensións contributivas presentan en Galicia maiores taxas de cobertura que no conxunto do Estado, a cobertura do sistema para as mulleres é inferior que para os homes. A porcentaxe de pensións que requiren de complementos a mínimos supera o 37 % no caso das galegas, que reciben as pensións medias máis baixas do Estado. Pese a que as altas das novas pensións parecen tender a corrixir algunha destas deficiencias, convén establecer un sistema de control sobre as posibilidades e condicións de vida nas que se sitúan as pensionistas en Galicia.
16. As prestacións non contributivas presentan un panorama claramente feminizado, con tendencia a estabilizarse co paso do tempo. En todos os casos as prestacións recollen unha participación maioritaria das perceptoras femininas, que maniféstase con maior claridade nas pensións de xubilación. Asemade, pódese detectar unha lixeira tendencia ao aumento da presencia das mulleres entre as perceptoras da RISGA.
17. En 2018 se presentaron en Galicia 4.683 denuncias por violencia sexista por cada millón de mulleres galegas. As vítimas galegas perciben o 8 % dos contratos bonificados; o 3,7 % das percepcións da RAI e o 11 % das axudas económicas ao amparo do o artigo 27 da Ley

Orgánica 1/2004, de 28 de diciembre, de Medidas de Protección Integral contra la Violencia de Género. Estas porcentaxes son inferiores á media estatal, o que non significa ningunha visión positiva nun problema que constitúe unha das principais lacras sociais na actualidade. Non hai espazo para a autocomplacencia.

18. Galicia ten un amplo catálogo de medidas complementarias as estatais, o que denota un compromiso coa creación dunha saída alternativa para as mulleres vítimas de violencia sexista. Con todo, o número de axudas non se corresponde coas vítimas identificadas, o que suxire a necesidade de flexibilizar o sistema de axudas e persistir na importancia da súa difusión entre as mulleres.
19. As mulleres están sendo menos beneficiadas pola recuperación económica, sobre todo en termos de incorporación ao emprego. A análise das prestacións contributivas por desemprego revela unha maior precariedade e inestabilidade das condicións laborais das mulleres. As mulleres son receptoras de preto do 55 % destas prestacións no segmento entre 35 e 45 anos, o que suxire a maior vulnerabilidade do emprego feminino e tamén a concorrencia de certas barreiras ao emprego (vinculadas con tarefas de coidado e reprodución). Todo elo volve a poñer de manifesto a necesidade de introducir as condicións persoais no deseño das políticas activas de emprego, reforzando a introdución da perspectiva de xénero como paso previo a dita fase de deseño.
20. O peso relativo das prestacións contributivas sobre o total de prestacións de desemprego é moi inferior para as mulleres, o que manifesta unha desigualdade nas condicións de desenvolvemento da traxectoria profesional que se estende a cobertura que o sistema proporciona unha vez rematada a dita traxectoria. Ademais, a feminización dos subsidios da RAI enfatiza o maior risco de exclusión e pobreza das mulleres, o que engade urxencia a toma de decisións para reverter as disfuncións do mercado laboral na procura de maiores opcións de independencia económica e autonomía persoal.
21. As mulleres galegas están plenamente integradas no uso de dispositivos electrónicos e nas TIC. Con todo, manifestan unha certa preferencia polo uso do móbil, que pode limitar a súa proxección nestas tecnoloxías. A formación parece determinante neste uso, polo que convén reforzar as accións neste sentido e introducir plenamente as novas tecnoloxías nos niveis de estudos inferiores.
22. A dotación orzamentaria en Galicia ao I+D+i é insuficiente, sobre todo á luz da Estratexia Europa 2020 para un crecemento intelixente, sostible e integrador, que establece como obxectivo clave o aumento do investimento comunitario ata o 3% do PIB. A intensidade da inversión nos sectores das novas tecnoloxías e do I+D+i pode ser determinante para o fomento da cohesión social e territorial, polo seu potencial para estender a actividade económica nas áreas menos poboadas e illadas da comunidade galega.
23. O emprego a través de plataformas baseadas nas TIC é unha oportunidade para fornecer a cohesión territorial e reverter as disfuncións da nosa situación demográfica. Neste sentido, pode ser unha estratexia de particular interese para favorecer o emprego e a mellora das posibilidades de desenvolvemento feminino. Para poder aproveitar esta

oportunidade, se require unha triple acción: estrutural (amplitude de dotación de banda ancha), institucional (deseño dun marco legal axeitado que garanta as condicións de prestación dos servizos) e educativo (promover a educación en novas tecnoloxías de toda a poboación e, en particular, das mulleres).

24. No que se refire ao papel das mulleres galegas nos contexto social e económico, cabe suxerir que o avance das mulleres en Galicia está nunha vía de dobre velocidade: unha rápida (participación nos poderes autonómicos) e outra de menor velocidade (participación directiva e empresarial). Así, se detecta unha clara mellora na participación feminina nos poderes lexislativo, executivo e xudicial, probablemente vinculado a un maior control por parte das normativas establecidas para a mellora da igualdade de oportunidades das mulleres. Dito isto, cabe sinalar que os datos incluídos neste informe son meramente cuantitativos, sen entrar no estudo de certas variables que puideran moderar esta percepción de progreso. Nesta liña, o estudo das carteiras de goberno de cada unha das mulleres, a súa respectiva dotación orzamentaria, ou a presenza feminina nas diferentes comisións parlamentarias podería resultar ilustrativo. Como dato, cabe recordar que o avance na xudicatura non vai acompañado dun incremento relativo de presenza nos órganos de representación e xestión do poder xudicial.

    Nunha segunda velocidade, a vía menos rápida, están os avances no eido empresarial. Tal e como se fixo notar anteriormente, o datos de participación das mulleres galegas na dirección de empresas non son malos, pero si susceptibles de mellora atendendo a que aínda non se acadou o obxectivo de presenza do 40 % nos consellos de administración. Máis pesimista é o resultado da iniciativa emprendedora feminina, moi inferior á dos homes.

25. Os datos obtidos a partir da presencia das mulleres nas cooperativas galegas suxiren unha vía de aceleración desta participación empresarial, sobre a base dun modelo empresarial que combina o crecemento económico e a sustentabilidade, priorizando obxectivos máis aló da maximización dos beneficios. Nesta liña, se suxire una actuación combinada a curto e medio prazo: por unha banda, sería desexable fomentar a creación de cooperativas especialmente entre as mulleres, e por outro, cómpre determinar as características das sociedades cooperativas que determinan a maior presencia de mulleres nesta vía de emprendemento, de cara a seu traslado a outras figuras societarias.

Avanzamos? Sí. Melloramos? Tamén. Suficiente? Nunca. Con este traballo quixemos poñer de manifesto os principais avances e eivas en materia de igualdade de oportunidades para as mulleres galegas. A pesar dos datos positivos, os resultados manifestan que persisten barreiras e rixideces que frean as oportunidades de desenvolvemento pleno e efectivo das traxectorias vitais e profesionais das mulleres en Galicia. É unha cuestión de ética, de xustiza, de responsabilidade e corresponsabilidade; pero tamén unha cuestión de competitividade e busca

de solidez na sustentabilidade do sistema, dos recursos, de Galicia. Como se dixo anteriormente, non hai espazo para a autocomplacencia. É momento de intensificar a acción.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS E FONTES ESTATÍSTICAS

BINDÉ, J. (dir.) (2005). Hacia las sociedades del conocimiento. Informe mundial de la UNESCO. UNESCO.

CNMV (2015). Código de buen gobierno de las sociedades cotizadas. Comisión Nacional del Mercado de Valores. Madrid.

COMISIÓN EUROPEA. Estrategia Europa 2020.

FADEMUR (2012). Datos situación de las mujeres rurales. Mediorural 2012. http://www.fademur.es/_documentos/Fademur_Datos-Mujeres-Rurales_MEDIORURAL2012.pdf.

GARCÍA-PERROTE ESCARTÍN, I. (2008). "Acoso sexual, acoso por razón de sexo y acoso en la Ley de Igualdad de mujeres y hombres". *Relaciones Laborales, Revista crítica de teoría y práctica*, 1, 255-281.

GARCÍA-PERROTE ESCARTÍN, I. (2008). "Acoso sexual, acoso por razón de sexo y acoso en la Ley de Igualdad de mujeres y hombres". *Relaciones Laborales, Revista crítica de teoría y práctica*, 4, 256-281.

LLANO ORTIZ, J.C. (2019). IX Informe anual de seguimiento del indicador de pobreza y exclusión social en España 2008-2019" -Informe AROPE.

MASUDA, Y. (1984). La sociedad informatizada como sociedad post-industrial. Tecnos. Madrid.

MELLA MÉNDEZ, L. & VILLALBA SÁNCHEZ, A. (coord.) (2015). *Trabajo a distancia y teletrabajo. Estudios sobre su régimen jurídico en el Derecho español y comparado*. Thomson-Reuters Aranzadi.

MELLA MÉNDEZ, L. (2013). "El acoso moral en España y su impugnación por el proceso especial de tutela de los derechos fundamentales: algunos puntos de interés". *Revista Internacional y Comparada de Relaciones Laborales y Derecho del Empleo*, 4, 2-23.

NACIONES UNIDAS (1993). "Declaración sobre a eliminación de la violencia contra la mujer".

OIT (2016). *El empleo atípico en el mundo. Retos y perspectivas*. Organización Internacional del Trabajo.

PESOLE, A.; URZÍ BRANCATI, M.V.; FERNÁNDEZ-MACÍAS, E. BIAGI, F. & GONZÁLEZ VÁZQUEZ, I. (2018). "Platform workers in Europe". *JCR Science for Policy Report. Evidence from the COLLEEM Survey*. European Comission.

ROBIN-OLIVIER, S.; RÉMY, P.; CORTI, M.; SOLANKE, I. & FERREIRO REGUEIRO, C. (2013). "Le harcèlement sexual. Droit italien, droit anglais, droit espagnol". *Revue de droit du travail*, 5, 353-369.

VALDÉS DAL-RÉ, F. (2008). "Del principio de igualdad formal al derecho material de no discriminación". En: Quintanilla Navarro, B. y Valdés Dal-Ré, F. (dir.). *Igualdad de género y relaciones laborales*, Ministerio de Trabajo e Inmigración, Madrid, pp. 19-43.

VILLALBA SÁNCHEZ, A. (2017). "Los derechos de los trabajadores con personas de edad avanzada a su cargo. Una aproximación al cuidado de las personas de edad avanzada desde el Derecho del Trabajo español". *Nueva revista española de derecho del trabajo*, 195, 95-137.

VV.AA. (2007). Principios de Yogyakarta. Principios sobre la aplicación de la legislación internacional de derechos humanos en relación con la orientación sexual y la identidad de género. (http://yogyakartaprinciples.org/wp-content/uploads/2016/08/principles_sp.pdf)

LEXISLATIVAS E NORMATIVAS

Constitución Española.

Convenio Europeo de Dereitos Humanos.

Declaración Universal dos Dereitos Humanos.

Decreto 104/2016, do 28 de xullo (modificado polo Decreto 68/2017, do 13 de xullo).

Directiva (UE) 2019/1152 do Parlamento Europeo e do Consello, de 20 de xuño de 2019, relativa a unhas condicións laborais transparentes e previsibles na Unión Europea.

Directiva 2002/73/CE do Parlamento Europeo e do Consello, do 23 de setembro de 2002, que modifica a Directiva 76/207/CEE do Consello relativa á aplicación do principio de igualdade de trato entre homes e mulleres no que se refire ao acceso ao emprego, á formación e á promoción profesionais, e ás condicións de traballo.

Estatuto dos Traballadores, agora contido no Real Decreto Lexislativo 2/2015, de 23 de outubro.

Lei 2/2014, de 14 de abril, pola igualdade de trato e a non discriminación de lesbianas, gais, transexuais, bisexuais e intersexuais en Galicia.

Lei 36/2011, de 10 de outubro, reguladora da Xurisdición Social.

Lei galega 7/2004, do 16 de xullo, para a igualdade de mulleres e homes.

Lei Orgánica 3/2007, do 22 de marzo, para a igualdade efectiva de mulleres e homes.

Real Decreto Lexislativo 8/2015, de 30 de outubro, polo que se aproba o texto refundido da Lei Xeral da Seguridade Social.

Real Decreto-lei 6/2019, de 1 de marzo de medidas urxentes para garantía da igualdade de trato e de oportunidades entre mulleres e homes no emprego e na ocupación.

USC. Protocolo de prevención e actuación fronte ao acoso sexual e o acoso por razón de sexo, orientación sexual e identidade de xénero. Aprobado polo Consello de Goberno de 29 de xullo de 2016 e modificado nas sesións celebradas o 27 de outubro de 2016 e 14 de novembro de 2014.

FONTES ESTATÍSTICAS

AEMETIC (2018). *Las tecnologías de la Información en España 2018*. Asociación Multisectorial de Empresas de Tecnologías de la Información, Comunicaciones y Electrónic.

ARDÁN (2019). Informe Económico e de Competitividade do Consorcio da Zona Franca de Vigo (2019).

CGPJ (2017). Informe de impacto de xénero aos Orzamentos do CGPJ para 2017.

CGPJ. Estadísticas del Consejo General del Poder Judicial.

CNMV. Informes de Goberno Corporativo das sociedades emisoras de valores admitidos a negociación en mercados regulados.

DIRCE. Directorio Central de Empresas.

FECYT (2018). Encuesta de percepción Social de la Ciencia y Tecnología 2018.

IGE. Cifras poboacionais de referencia.

IGE. Con datos da Estadística de las Enseñanzas no Universitarias (MECD) e do INE, Estimaciones de la población actual.

IGE. Datos baseados nas estatísticas do INE: Estatísticas sobre a actividade de I+D.

IGE. Datos das fontes dos Ministerios de Interior e Seguridade Social.

IGE. Datos tratados a partir da Estatística de variacións residenciais do INE.

IGE. Enquisa estrutural a fogares.

IGE. Estatísticas de Emprego. A partir dos datos de Ministerio de Empleo y Seguridad Social. Movimiento laboral registrado.

IGE. Estatísticas dos datos do Boletín do Rexistro Mercantil (BORME).

IGE. Indicadores demográficos.

IGE. Mercado de Traballo e pensións nas fontes tributarias.

IGE. Proxeccións de poboación.

IGE. Representantes nas institucións de poder e toma de decisións.

IGE/INE. Enquisa de Poboación Activa.

IGE/INE. Movemento natural da poboación.

IGE/INE. Padrón Municipal.

IMIO. Mujeres en cifras. Instituto de la Mujer y para la Igualdad de Oportunidades.

INE. Anuario estadístico de España 2018.

INE. Encuesta de Estructura Salarial.

INE. Encuesta de Población Activa.

INE. Encuesta sobre equipamiento y uso de tecnologías de información y comunicación en los hogares.

INE. Indicadores de la Estructura de la población.

INE. Indicadores de migración exterior.

INFORMA (2019). Informe La presencia de la mujer en la empresa española 2019.

MECD. Estadística de las Enseñanzas no universitarias. Ministerio de Educación y Formación Profesional. Subdirección General de Estadística y Estudios.

MHFP. Registro central de personal. Ministerio de Hacienda y Función Pública.

MICIN. Estadísticas de Personal en las Universidades. Ministerio de Ciencia, Innovación y Universidades

MITRAMISS. Estadísticas de prestaciones de Seguridad Social y otra protección social. Ministerio de Trabajo, Migraciones y Seguridad Social

MPR. Estatísticas de Violencia de Xénero. Ministerio da Presidencia, Relacións coas Cortes e Igualdade do Goberno de España.

SEPE. Estadísticas de prestaciones por desempleo.

THORTON, G. (2019). Informe Women in Business 2019

XUNTA DE GALICIA (2019). “As mulleres no sector TIC. Edición 2018”

INDICE DE TÁBOAS

Táboa 2.1. Poboación galega por tramos de idade e xénero: 2007 e 2018 28
Táboa 2.2. Proxeccións da poboación galega a curto prazo desgregada por sexo (2017-2033) 33
Táboa 2.3. Número de nacementos en Galicia por sexo e taxas de variación (2007-2017) 35
Táboa 2.4. Número de defuncións en Galicia por sexo e taxas de variación (2007-2017) 36
Táboa 2.5. Saldo vexetativo en Galicia e España (2007-2017) 37
Táboa 2.6. Movementos migratorios en Galicia e España, con relación ao estranxeiro (2008-2018) 39
Táboa 2.7. Emigracións en Galicia segundo sexo (2007-2017) 43
Táboa 2.8. Inmigracións en Galicia a outras CC.AA e ao estranxeiro en Galicia segundo sexo (2007-2017) 45
Táboa 2.9. Saldo migratorio en Galicia, con outras CC.AA e co estranxeiro, segundo sexo (2007-2018) 46
Táboa 2.10. Emigracións ao estranxeiro segundo nacionalidade e sexo (2007-2018) 47
Táboa 2.11. Inmigracións segundo nacionalidade e sexo. Galicia (2007-2018) 48
Táboa 2.12. Saldo migratorio co estranxeiro segundo nacionalidade. Galicia (2007-2018) 48
Táboa 2.13. Índice de dependencia senil en Galicia por sexo (2007-2018) 52
Táboa 2.14. Índice de envellecemento e sobreenvellecemento en Galicia por sexo (2007-2018) 53
Táboa 2.15. Zonas demográficas por poboación. Galicia (2019) 55
Táboa 2.16. Distribución da poboación por zoas e sexo. Galicia (2007-2018) 56
Táboa 2.17. Variación da poboación por zoas e sexo. Galicia (2007-2018) 57
Táboa 2.18. Variación da densidade de poboación por zoas. Galicia (2007-2018) 58
Táboa 2.19. Distribución de poboación por zoas, sexo e idades. Galicia (2007-2018) 60
Táboa 2.20. Variacións de poboación por zoas, sexo e idades. Galicia (2007-2018) 61
Táboa 2.21. Variacións de poboación por zoas, sexo e idades. Galicia (2018) 62
Táboa 2.22. Distribución porcentual das migracións por destino en cada zoa. Galicia (2018) 64
Táboa 2.23. % de mulleres nos movementos migratorios. Galicia (2018) 65
Táboa 3.1. Alumnado matriculado en Bacharelato: Galicia-España (2007-2018) 74
Táboa 3.2. Alumnado matriculado en Bacharelato por modalidade: Galicia-España (2007-2018) 76
Táboa 3.3. Alumnado matriculado por ramas de coñecemento: Galicia-España (2008-2018) 80
Táboa 3.4. Variacións nas matriculacións por gran rama de coñecemento: Galicia-España (2008-2018) 80
Táboa 3.5. Egresados por gran rama de coñecemento: Galicia-España (2008-2018) 81
Táboa 3.6. Variacións no número de egresados por gran rama de coñecemento: Galicia-España (2008-2018) 81
Táboa 3.7. Profesorado nas Universidades Públicas: Galicia-España (2007-2018) 82
Táboa 3.8. Variacións no Profesorado das Universidades Públicas: Galicia-España (2007-2018) 83
Táboa 3.9. Profesorado das Universidades Públicas por rama de coñecemento: Galicia-España (2018) 84
Táboa 3.10. Profesorado das Universidades Públicas por rama de coñecemento: Galicia-España (2018) 84
Táboa 3.11. Persoal en I+D: Galicia-España (2018) 87
Táboa 4.1. Taxa de emprego (%). Galicia (2007-2018) 92
Táboa 4.2. Ocupadas galegas por nivel de formación (%). Galicia (2018) 95
Táboa 4.3. Ocupadas galegas por sector económico e rama de actividade. Galicia (2018) 96
Táboa 4.4. Ocupadas galegas por ocupación. Galicia (2018) 98
Táboa 4.5. Ocupados por sexo e tipo de xornada. Galicia (2007-2018) 99
Táboa 4.6. Asalariadas por sector económico e rama de actividade. Galicia (2018) 105
Táboa 4.7. Asalariadas por ocupación. Galicia (2018) 106
Táboa 4.8. Persoas asalariadas por sexo e tipo de empregador. Galicia (2010-2018) 107
Táboa 4.9. Asalariadas por tipo de empregador e grupo de idade. Galicia (2018) 108
Táboa 4.10. Asalariadas por tipo de empregador e ocupación. Galicia (2018) 109
Táboa 4.11. Persoas asalariadas por sexo e tipo de xornada. Galicia (2010-2018) 111
Táboa 4.12. Persoas asalariadas por sexo e tipo de contrato. Galicia (2010-2018) 112
Táboa 4.13. Contratos asinados por mulleres por modalidade do contrato. Galicia (2018) 114

Táboa 4.14. Contratos iniciais asinados por mulleres por modalidade do contrato e nivel de formación. Galicia (2018) 116
Táboa 4.15. Contratos asinados por mulleres por sector económico e rama de actividade. Galicia (2018) 117
Táboa 4.16. Contratos asinados por mulleres por ocupacion. Galicia (2018) 118
Táboa 4.17. Traballadoras por conta propia por sector económico e rama de actividade. Galicia (2018) 122
Táboa 4.18. Traballadores por conta propia por sexo e tipo de xornada. Galicia (2010-2018) 124
Táboa 4.19. Traballadoras en alta laboral por organismo e grupo de idade. Galicia (2018) 125
Táboa 4.20. Ocupadas galegas por tipo de posto laboral. Galicia (2018) 128
Táboa 4.21. Duración media da xornada laboral en horas por semana por situación profesional. Galicia (2018) 129
Táboa 4.22. Número de horas efectivas semanais traballadas polas mulleres ocupadas. Galicia (2018) 131
Táboa 4.23. Principais características da xornada laboral. Galicia (2018) 134
Táboa 4.24. Salario anual por sexo. Galicia (2017) 137
Táboa 4.25. Poboación asalariada clasificada por sexo, decil de salario e tipo de xornada: peso no total en porcentaxe. Galicia (2017) 140
Táboa 5.1. O sistema público de pensións. 2018 146
Táboa 5.2. Evolución do número de pensionistas e pensións do sistema. Galicia-España (2005-2018) 147
Táboa 5.3. Evolución do número de pensionistas e pensións do sistema (mulleres). 148
Táboa 5.4. Evolución do número de pensionistas e pensións. Galicia (provincias, 2005-2018) 150
Táboa 5.5. % Pensionistas sobre poboación. Poboación total e feminina. Galicia e provincias, (2005-2018) 154
Táboa 5.6. Cobertura do sistema por estratos de poboación. Galicia e España (2005-2018) 154
Táboa 5.7. Cobertura do sistema para poboación de 65 anos ou máis. Galicia e provincias (2005-2018) 155
Táboa 5.8. Número de pensións por tipo. Galicia (2005-2018) 156
Táboa 5.9. Variacións interanuais das pensións por tipo. Galicia (2015-2018) 157
Táboa 5.10. Número de pensións por tipo. Galicia- Mulleres (2005-2018) 159
Táboa 5.11. Variacións interanuais das pensións por tipo. Mulleres, Galicia (2005-2018) 159
Táboa 5.12. Número de pensións por Réxime. Galicia (2005-2018) 161
Táboa 5.13. Variación do número de pensións por réxime. Galicia (2005-2018) 162
Táboa 5.14. Número de pensións por Réxime. Galicia-Mulleres (2005-2018) 163
Táboa 5.15. Variación do número de pensións por réxime. Galicia-Mulleres (2005-2018) 164
Táboa 5.16. Evolución da pensión media por tipo de pensión. Galicia (2005-2018) 167
Táboa 5.17. Evolución da pensión media por tipo de pensión. Galicia-Mulleres (2005-2018) 169
Táboa 5.18. Evolución da pensión media de xubilación. Galicia-España (2005-2018) 177
Táboa 5.19. Evolución da pensión media das altas de xubilación. Galicia-España (2005-2018) 177
Táboa 5.20. Evolución da pensión media das altas de xubilación, Galicia-España. Mulleres. (2005-2018) 178
Táboa 5.21. Evolución da pensión media das altas de xubilación, Mulleres – Homes. Estado. (2005-2018) 178
Táboa 5.22. Evolución da pensión media das altas de xubilación, Mulleres – Homes. Galicia. (2005-2018) 179
Táboa 5.23. Prestacións non contributivas. Galicia. (2010-2018) 181
Táboa 5.24. Prestacións non contributivas (PNC) por sexo. Galicia. (2010-2018) 182
Táboa 5.25. Fondo Nacional de Asistencia Social (FAS) por sexo. Galicia. (2010-2018) 182
Táboa 5.26. RISGA e AIS. Galicia. (2010-2018) 183
Táboa 5.27. Número de denuncias, por millón de mulleres, por violencia de xénero en Galicia e España 187
Táboa 5.28.Número de vítimas mortais por violencia de xénero en Galicia e España 189
Táboa 5.29.Número de contratos bonificados para vítimas de violencia de xénero en Galicia e España 190
Táboa 5.30. Número de contratos bonificados para vítimas de violencia de xénero en Galicia e España 191
Táboa 5.31. Número de perceptoras da Renda Activa de Inserción 192

Táboa 5.32. Número de axudas económicas concedidas polo artigo 27 da Lei Integral do 2004 193
Táboa 6.1. Demandas de emprego rexistradas. Galicia (2008-2018) 198
Táboa 6.2. Demandas de emprego procedentes de non parados. Galicia (2008-2018) 201
Táboa 6.3. Variación relativa das demandas de emprego por idade. Galicia (2008-2018) 202
Táboa 6.4. Variación relativa das demandas de emprego por nivel de formación. Galicia (2008-2018) 203
Táboa 6.5. Variación relativa das demandas de emprego por nivel de formación. Galicia (2008-2018) 205
Táboa 6.6. Evolución das demandas de emprego por duración. Galicia (2008-2018) 208
Táboa 6.7. Persoas en situación de desemprego (paro rexistrado vs poboación parada). Galicia (2010-2018) 211
Táboa 6.8. Subsidios por categoría e Comunidades Autónomas (2018) 216
Táboa 6.9. Subsidios por categoría. Galicia e provincias (2019) 217
Táboa 6.10. Indice de feminización das axudas. Galicia e Comunidades Autónomas (2018) 217
Táboa 6.11. Perceptores de prestación por grupos de idade. CCAA (2018) 218
Táboa 6.12. Perceptores de prestación por grupos de idade. Galicia-provincias (2018) 219
Táboa 6.13. Prestacións contributivas por CCAA (2018) 220
Táboa 6.14. Participación relativa das prestación por desemprego no total de prestacións por CCAA (2018) 221
Táboa 6.15. Prestacións contributivas. Galicia-España, total e mulleres (2018) 221
Táboa 6.16. Prestacións non contributivas. CCAA (2018) 223
Táboa 6.17. Feminización das prestacións non contributivas. CCAA (2018) 224
Táboa 6.18. Tipoloxía das prestacións non contributivas. Galicia-España (2018) 225
Táboa 6.19. Número de beneficiarios da Renda Activa de Inserción por CC.AA. Outubro 2019 228
Táboa 6.20 Número de beneficiarias da Renda Activa de Inserción por CC.AA. Outubro 2019 229
Táboa 6.21. Número de beneficiarios da Renda Activa de Inserción por CC.AA. e tipo de axuda (2019) 231
Táboa 6.22. Número de beneficiarias da Renda Activa de Inserción por CC.AA. e tipo de axuda (2019) 232
Táboa 6.23. Número de beneficiarios de Programas de Activación de Emprego por CC.AA. (2019) 233
Táboa 6.24. Taxa de cobertura de prestacións por CC.AA. (2019) 235
Táboa 6.25. Número de traballadores autónomos por CCAA. (2019) 236
Táboa 6.26. Prestacións para autónomos, Galicia e España (2018-2019) 238
Táboa 6.27. Resume de prestacións. Galicia (total e mulleres, segmentos de idade, 2019) 239
Táboa 6.28. Tipoloxía de despidos. España (2019) 243
Táboa 6.29. Causas despidos individuais. España (2019) 243
Táboa 6.30. Outras causas de devengo de prestación contributiva. España (2019) 244
Táboa 7.1. Persoas usuarias das TIC sobre o conxunto de poboación (2018) 248
Táboa 7.2. Porcentaxes de persoas usuarias clasificadas segundo a TIC utilizada (2019) 252
Táboa 7.3.. Porcentaxes de persoas usuarias clasificadas segundo as TIC utilizada e segregadas por sexos (2019) 252
Táboa 7.4. Porcentaxe de persoas usuarias de internet a diario segundo a súa situación laboral (2019) 253
Táboa 7.5. Porcentaxe de persoas usuarias de internet a diario segundo a súa situación laboral segregados por sexos (2019) 254
Táboa 7.6. Porcentaxe de persoas usuarias de internet semanalmente segundo os ingresos netos mensuais dos fogares (2019) 254
Táboa 7.7. Porcentaxe de persoas usuarias de internet semanalmente segregadas por sexos e segundo os ingresos netos mensuais dos fogares (2019) 255
Táboa 7.8. Porcentaxe de persoas usuarias da telefonía móbil nos últimos tres meses segundo os ingresos netos mensuais dos fogares (2019) 255
Táboa 7.9. Porcentaxe de persoas usuarias de telefonía móbil nos últimos tres meses segregadas por sexos e segundo os ingresos netos mensuais dos fogares (2019) 256
Táboa 7.10. Porcentaxe de mulleres usuarias de internet diario segundo a súa formación (2019) 258

Táboa 7.11. Porcentaxe de homes usuarios de internet diario segundo a súa formación (2019) 259
Táboa 7.12. Porcentaxe de mulleres usuarias de telefonía móbil segundo a súa formación (2019) 259
Táboa 7.13. Porcentaxe de homes usuarios de telefonía móbil segundo a súa formación (2019) 259
Táboa 7.14. Dotación dos fogares galegos e persoas usuarias (%) 260
Táboa 7.15. Vivendas con acceso a internet segundo tamaño de poboación e nivel de renda 260
Táboa 7.16. Porcentaxe de fogares con ordenador segundo o número de habitantes da poboación. Galicia (2017-2018) 261
Táboa 7.17. Porcentaxe de fogares con ordenador segundo a idade dos residentes en fogares. Galicia (2017-2018) 261
Táboa 7.18. Porcentaxe de fogares con ordenador e internet por provincias. Galicia (2017-2018) 262
Táboa 7.19. Distribución de ordenadores nos fogares por áreas xeográficas. Galicia (2017-2018) 262
Táboa 7.20. Distribución de empresas por sectores. Galicia e CCAA, (2018). 264
Táboa 7.21.. Xestión e organización da innovación na empresa. Galicia (2018). 266
Táboa 7.22. Principais subsectores empresariais das TIC no ámbito estatal 267
Táboa 7.23. Empresas con innovacións tecnolóxicas e non tecnolóxicas nas CC.AA. 270
Táboa 7.24. Afiliacións á Seguridade Social nos sectores TIC. 2017-2018 . 271
Táboa 7.25.Distribución do emprego TIC por sectores 2018 . 272
Táboa 7.26. Estimación persoas traballadoras de plataforma na UE (2017) 274
Táboa 8.1. Participación das mulleres en institucións executiva e lexislativas. Galicia-España (2007- 2018) 284
Táboa 8.2. Participación das mulleres en institucións xudiciais. España (2019) 285
Táboa 8.3. Participación das mulleres no Consello Xeral do Poder Xudicial. España (2019) 286
Táboa 8.4. Participación das mulleres en diversas institucións. España (2009-2018) 287
Táboa 8.5. Participación das mulleres na Administración. Galicia (2008-2018) 288
Táboa 8.6. Participación das mulleres na Administración. Galicia (2019) 289
Táboa 8.7. Empresas segundo estrato de persoas asalariadas. Galicia (2018) 290
Táboa 8.8. Empresas segundo figura societaria. Galicia (2012-2018) 290
Táboa 8.9. Sociedades mercantís segundo forma societaria e sexo das persoas fundadoras. Galicia (2012-2018) 291
Táboa 8.10. Distribución das persoas fundadoras segundo sexo e sector de actividade. Galicia (2012-2018) 292
Táboa 8.11. Persoas ocupadas na dirección, xerencia de empresas e en actividades profesionais segundo o sexo. Galicia (2012-2018) 293
Táboa 8.12. % de empresas que contan con máis dun 40 % de mulleres no seu Consello de Administración. CCAA (2018) 299
Táboa 8.13. Evolución das sociedades cooperativas en Galicia por tipo (2011-2018) 303
Táboa 8.14. Empregos directos en sociedades cooperativas en Galicia (2011-2018*) 303
Táboa 8.15. Participación das mulleres en sociedades cooperativas en Galicia (2011-2018*) 304

INDICE DE GRÁFICOS

Gráfico 2.1. Evolución da poboación en Galicia. 1996-2018 23
Gráfico 2.2. Evolución da poboación en España. 1996-2018 24
Gráfico 2.3. Taxas de variación interanual da poboación. Galicia-España (1996-2018) 25
Gráfico 2.4. Taxas de variación interanual da poboación desagregada por sexo. Galicia-España (1996-2018) 26
Gráfico 2.5. Taxas de crecemento anual (TCA) da poboación desagregada por sexo. Galicia-España (1996-2018) 26
Gráfico 2.6. Variación relativa da poboación desagregada por sexo. Galicia (2007-2018) 29
Gráfico 2.7. Pirámide da poboación galega desagregada por sexo (2018) 30
Gráfico 2.8. Proxeccións da poboación a curto prazo: Galicia e España (2017-2033) 31
Gráfico 2.9. Proxeccións da poboación: taxa de variación interanual. Galicia e España (2017-2033) 31
Gráfico 2.10. Participación relativa nas provincias na poboación galega (2017-2033) 32
Gráfico 2.11. Proxeccións da poboación a curto prazo nas provincias galegas (2017-2033) 32
Gráfico 2.12. Evolución do número de nacementos en Galicia e España (2007-2017) 34
Gráfico 2.13. Variación interanual do número de nacementos en Galicia e España (2007-2017) 34
Gráfico 2.14. Número de defuncións en Galicia e España: 2007-2017 35
Gráfico 2.15. Evolución do saldo vexetativo. Galicia e España (2007-2017) 37
Gráfico 2.16. Saldo vexetativo desagregado por sexo. Galicia (2007-2017) 38
Gráfico 2.17. Taxa de reposición da poboación. Galicia-España (2007-2017) 38
Gráfico 2.18. Saldo migratorio. Galicia-España (2007-2017) 40
Gráfico 2.19. Taxa bruta de emigración ao estranxeiro. Galicia-España (2008-2017) 41
Gráfico 2.20. Taxa bruta de emigración ao estranxeiro por CCAA (2017) 41
Gráfico 2.21. Taxa bruta de inmigración procedente do estranxeiro. Galicia-España. (2008-2018) 42
Gráfico 2.22. Taxa bruta de inmigración procedente do estranxeiro. CC.AA. (2018) 42
Gráfico 2.23. Emigracións cara o estranxeiro segundo idade e sexo: 2007 e 2018 49
Gráfico 2.24. Inmigracións segundo idade e sexo: 2007 e 2018 50
Gráfico 2.25. Evolución da taxa de dependencia da poboación maior de 64 anos en Galicia e España (2007-2018) 51
Gráfico 2.26. Taxa de dependencia da poboación maior de 64 anos por CCAA (2018) 52
Gráfico 2.27. Indicadores demográficos. Galicia (2018) 54
Gráfico 2.28. Variación relativa de poboación por zoas e sexo (2007-2018) 57
Gráfico 2.29. Evolución da densidade de poboación por zoas (2007-2018) 58
Gráfico 2.30. Indice de feminización da poboación por zoas (2007-2018) 59
Gráfico 2.31. Variación relativa da poboación. Galicia (2007-2018) 60
Gráfico 2.32. Variación relativa da poboación por estrato de idades (2007-2018) 61
Gráfico 2.33. Emigración ao estranxeiro por sexo (2007-2018) 66
Gráfico 2.34. Inmigración ao estranxeiro por sexo (2007-2018) 66
Gráfico 3.1. Evolución do alumnado de ensinanzas de Réxime Xeral por sexo: España (2007-2018) 70
Gráfico 3.2. Evolución do alumnado de ensinanzas de Réxime Xeral por sexo: Galicia (2007-2018) 71
Gráfico 3.3. Abandono educativo temperán: Galicia-España (2007-2018) 72
Gráfico 3.4. Nivel formativo da poboación nova: Galicia-España (2007-2018) 72
Gráfico 3.5. Alumnado matriculado na ESO: Galicia-España (2007-2018) 73
Gráfico 3.6. Taxa Bruta de alumnado que se gradúa en ESO: Galicia-España (2007-2018) 74
Gráfico 3.7. Alumnado en Bacharelato. Taxa de variación interanual: Galicia-España (2007-2018) 75
Gráfico 3.8. Taxa Bruta de alumnado que se gradúa en Bacharelato: Galicia-España (2007-2018) 77
Gráfico 3.9. Alumnado de Ciclos Formativos de FP básica: Galicia-España (2014-2018) 77
Gráfico 3.10. Alumnado de Ciclos Formativos de FP Grao Medio: Galicia-España (2014-2018) 78
Gráfico 3.11. Alumnado de Ciclos Formativos de FP Grao Medio: Galicia-España (2014-2018) 79

Gráfico 3.12. Alumnado en estudos de Grao e Licenciatura: Galicia-España (2008-2018) 79
Gráfico 4.1. Poboación ocupada por sexo. Galicia (2007-2018) 91
Gráfico 4.2. Distribución relativa das mulleres ocupadas por grupos de idade. Galicia (2010-2018) 93
Gráfico 4.3. Taxa de emprego por sexo e grupos de idade (%). Galicia (2018) 94
Gráfico 4.4. Poboación asalariada por sexo (%). Galicia (2007-2018) 102
Gráfico 4.5. Taxa de asalarización por sexo (%). Galicia (2007-2018) 103
Gráfico 4.6. Taxa de asalarización por sexo (%). Galicia (2018) 103
Gráfico 4.7. Taxa de asalarización por sexo (%). Galicia (2018) 104
Gráfico 4.8. Poboación traballadora por conta propia por sexos. Galicia (2007-2018) 120
Gráfico 4.9. Afiliacións á seguridade social por sexo: Galicia (2007-2018) 126
Gráfico 4.10. Afiliacións de mulleres á seguridade social por réximen de cotización. Galicia (2018) 127
Gráfico 4.11. Duración media da xornada laboral semanal por ocupación. Galicia (2018) 130
Gráfico 4.12. Taxa de subemprego por sexos e índice de feminización da poboación subempregada. Galicia (2018) 132
Gráfico 4.13. Evolución da fenda salarial de xénero para distintas medidas do salario anual: Galicia (2008-2017) 139
Gráfico 4.14. Ganancia por hora normal traballada por sexos. Galicia (2008-2017) 141
Gráfico 5.1 Participación relativa da poboación, do número de pensionistas e do número de pensións de Galicia no total do Estado (2005-2018) 148
Gráfico 5.2. Variación do número de pensionistas e pensións do sistema (mulleres vs valores medios). Galicia-España (2005-2018) 149
Gráfico 5.3. Variación do número de pensionistas e pensións do sistema. Galicia-Provincias (2005-2018) 150
Gráfico 5.4. Índice de feminización do número de pensionistas. Galicia-Provincias (2005-2018) 151
Gráfico 5.5. Índice de feminización do número de pensións. Galicia-Provincias (2005-2018) 152
Gráfico 5.6. Porcentaxe de pensionistas sobre a poboación total. Galicia-España (2005-2018) 152
Gráfico 5.7. Porcentaxe de pensionistas sobre a poboación total. Mulleres, Galicia-España (2005-2018) 153
Gráfico 5.8. Porcentaxe de pensionistas sobre a poboación de 65 anos ou máis. Mulleres, Galicia-España (2005-2018) 156
Gráfico 5.9. Porcentaxe de pensións por categoría. Galicia-España (2018) 158
Gráfico 5.10. Indice de feminización das pensións por categorías. Galicia-España (2018) 158
Gráfico 5.11. Variación relativa das pensións por tipoloxía e sexo. Galicia (2005-2018) 160
Gráfico 5.12. Evolución do Indice de feminización das pensións por tipos. Galicia (2005 vs 2018) 160
Gráfico 5.13. Peso relativo dos diferentes réximes de pensións. Galicia-España (2018) 161
Gráfico 5.14. Índice de feminización dos diferentes réximes de pensións. Galicia-España (2018) 163
Gráfico 5.15. Índice de feminización dos diferentes réximes de pensións. Galicia-España Mulleres (2018) 164
Gráfico 5.16. Evolución do Indice de feminización das pensións por categorías. Galicia (2005 vs 2018) 165
Gráfico 5.17. Taxa de concorrencia das pensións. Galicia-España (2018) 165
Gráfico 5.18. Taxa de concorrencia das pensións. Galicia-España Mulleres (2018) 166
Gráfico 5.19. Evolución da pensión media. Galicia-España (2005-2018) 168
Gráfico 5.20. Evolución das pensións medias e diferencia por sexo. Galicia-España (2005-2018) 169
Gráfico 5.21. Pensións medias por CCAA (2018) 170
Gráfico 5.22. Pensións medias por CCAA e sexo (2018) 171
Gráfico 5.23. % Pensións con complemento a mínimos por CCAA (2018) 171
Gráfico 5.24. % Pensións con complemento a mínimos por CCAA e sexo (2018) 172
Gráfico 5.25. Pensións medias por tipo de pensións (€) (2018) 172
Gráfico 5.26. Pensións medias por réxime de pensións (€) (2018) 173
Gráfico 5.27. Pensións medias por tipo de pensións (€). Mulleres. (2018) 173
Gráfico 5.28. Pensións medias por réxime de pensións (€). Mulleres. (2018) 174
Gráfico 5.29. Pensións medias nas altas por tipo de pensións (€) (2018) 175

Gráfico 5.30. Pensións medias nas baixas por tipo de pensións (€) (2018) 175
Gráfico 5.31. Relación pensións altas/baixas por tipo de pensións (€) (2018) 176
Gráfico 5.32. Relación pensións altas/baixas por tipo de pensións (€) (2018) 176
Gráfico 5.33. Evolución das prestacións non contributivas. Galicia. (2010-2018) 183
Gráfico 5.34. Número de chamadas ao servicio telefónico 016 185
Gráfico 5.35. Número de usuarias do servizo telefónico de Atención e Protección para Vítimas de Violencia de Xénero (ATENPRO) en Galicia e España 186
Gráfico 5.36. Variación interanual do número de denuncias por Violencia de Xénero. Galicia-España (2007-2018) 188
Gráfico 5.37. Vítimas mortais por violencia de xénero, por millón de mulleres 189
Gráfico 6.1. Evolución das demandas de emprego por sexo. Galicia (2008-2018) 199
Gráfico 6.2. Evolución das demandas de emprego por etapas. Galicia (2008-2018) 199
Gráfico 6.3. Índice de feminización das demandas de emprego. Galicia (2008-2018). 200
Gráfico 6.4. Demandas de emprego procedentes de persoas non paradas. Galicia- Media (2008-2018). 200
Gráfico 6.5. Índice de feminización das demandas de emprego procedentes de persoas non paradas. Galicia (2008-2018) 201
Gráfico 6.6. Índice de feminización das demandas de emprego por idade. Galicia (2008-2018). 202
Gráfico 6.7. Evolución do paro rexistrado por nivel de estudos secundarios. Galicia (2008-2018). 204
Gráfico 6.8. Índice de feminización do paro rexistrado por nivel de estudos secundarios. Galicia (2008-2018) 204
Gráfico 6.9. Índice de feminización do paro rexistrado por ocupacións. Galicia (2011-2018, media) 206
Gráfico 6.10. Paro rexistrado (2018) e índice de feminización das ocupacións. Galicia (2011-2018, media) 207
Gráfico 6.11. Índice de feminización das ocupacións vs paro rexistrado. Galicia (2018) 207
Gráfico 6.12. Paro rexistrado segundo duración da demanda, por etapas. Galicia (2011-2018) 209
Gráfico 6.13. Índice de feminización do paro rexistrado segundo duración da demanda. Galicia (2011-2018) 209
Gráfico 6.14. Índice de feminización do paro rexistrado e a poboación parada. Galicia (2010-2018) 212
Gráfico 6.15. Beneficiarios de prestación de desemprego e gasto total. Galicia (2011-2018) 213
Gráfico 6.16. Cobertura das prestacións de desemprego e gasto total. Galicia (2011-2018) 213
Gráfico 6.17. Distribución das prestacións de desemprego e gasto total. Galicia e España (2018) 214
Gráfico 6.18. Distribución das prestacións de desemprego e gasto total. Galicia e España (2018) 215
Gráfico 6.19. Distribución das prestacións por sexo. Galicia e España (2018) 219
Gráfico 6.20 Distribución das prestacións non contributivas por esgotamento da prestación contributiva, por sexo. España (2019) 226
Gráfico 6.21. Distribución das prestacións non contributivas por contratos fixos discontinuos, por sexo. Galicia (2019) 227
Gráfico 6.22. Índice de feminización da RAI por tramos de idade. Galicia e España (2018) 230
Gráfico 6.23. Índice de feminización da Renda Activa de Inserción por CC.AA (2019) 230
Gráfico 6.24. Índice de feminización da Renda Activa de Inserción por categoría. Galica-España (2019). 233
Gráfico 6.25 Distribución dos PAE por CCAA (2019) 234
Gráfico 6.26. Distribución de autónomos por sectores. Galicia-España (2019) 236
Gráfico 6.27. Distribución de autónomos por Comunidades Autónomas (2019) 237
Gráfico 6.28. Prestación contributiva vs non contributiva. Galicia (2019) 240
Gráfico 6.29. Relación contributiva vs non contributiva por sexo. Galicia (2019) 241
Gráfico 6.30. Renda de inserción social por sexo. Galicia (2019) 242
Gráfico.7.1. Poboación usuaria de TIC por sexo (2018) 249
Gráfico 7.2. Participación relativa da poboación usuaria de TIC sobre o total, por sexo (2018) 249
Gráfico 7.3. Patróns de uso de TICs. Galicia-España (2018) 250
Gráfico 7.4. Evolución nos patróns de uso de TICs. Galicia-España. TCA (2010-2018) 251

Gráfico 7.5. Porcentaxes de poboación entre 65 e 74 anos usuaria da internet segregada por sexos (2019) 257
Gráfico 7.6. Porcentaxe de poboación usuaria de internet de entre 45 e 54 anos e 16 e 25 segregada por sexo (2019) 257
Gráfico 7.7. Distribución relativa dos sectores industriais. Galicia-CCAA (2018) 265
Gráfico 7.8. Distribución relativa dos sectores industriais. España (2014-2018) 267
Gráfico 7.9. Crecemento dos subsectores industriais nas TIC. España (2014-2018) 268
Gráfico 7.10. Gasto total en I+D por CCAA. España (2017) 269
Gráfico 7.11. Empresas con actividades innovadoras en I+D por CCAA. España (2017) 269
Gráfico 7.12. Empresas innovadoras por CCAA. España (2017) 270
Gráfico 8.1. Mulleres en posto de Goberno. España/Galicia (2006-2018) 282
Gráfico 8.2. Mulleres nos Parlamentos. España/Galicia (2006-2018) 283
Gráfico 8.3. Mulleres nos Parlamentos Autonómicos (2018) 283
Gráfico 8.4. Mulleres na xudicatura. CCAA (2019) 286
Gráfico 8.5. Variación da participación das mulleres na xudicatura. Galicia/España (2006-2019) 287
Gráfico 8.6. Índice de feminización das Administracións por provincia. Galicia (2019) 289
Gráfico 8.7. Total sociedades mercantís inscritas segundo sexo das persoas fundadoras. Galicia (2012-2018) 292
Gráfico 8.8. Mulleres en postos de dirección, técnicas e profesionais (%). Galicia-España (2012-2018) 294
Gráfico 8.9. % de Mulleres en postos de dirección e % de empresas con alguna muller directiva. España (2015-2019) 294
Gráfico 8.10. % de Mulleres en postos de dirección e % de empresas con alguna muller directiva. Comparativa mundial (2015-2019) 295
Gráfico 8.11. % de Mulleres en postos de dirección e % de empresas con alguna muller directiva. Comparativa autonómica (2015-2019) 295
Gráfico 8.12. Mulleres en Consellos de Administración de Sociedades Cotizadas. España (2005-2018) 296
Gráfico 8.13. Mulleres en Consellos de Administración de Sociedades Cotizadas. España (2012-2018) 297
Gráfico 8.14. % de empresas que contan con máis dun 40 % de mulleres no seu Consello de Administración. Galicia-España (2018) 299
Gráfico 8.15. % de mulleres entre traballadores autónomos. CCAA (2018) 300
Gráfico 8.16. Inscricións de novas cooperativas en Galicia (2011-2019*) 302
Gráfico 8.17. % Participación mulleres en empresa (2012-2018) 305
Gráfico 8.18. % Participación mulleres en distintos tipos societarios. Galicia (2018) 305